

A PÁRBÉR MAGYARORSZÁGON

JOGTÖRTÉNETI FEJLŐDÉSE ÉS JELEN ÁLLÁSA SZERINT

LEVÉLTÁRI NYOMOZÁSOK ALAPJÁN.

MÁSODIK BŐVITETT KIADÁS

IRTA

TIMON ÁKOS

BUDAPEST

PALLAS IRODALMI ÉS NYOMDAI RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

1908

Előszó a második kiadáshoz.

Könyvemnek ez a második kiadása lényegében változatlanul jelenik meg. Az általam felállított tételeken nem tartottam szükségesnek bármit is változtatni. A könyvem első kiadása óta mutatkozó újabb jogfejlődést azonban, nevezetesen a kir. Curiának könyvem áttanulmányozása és értékesítése alapján hozott döntvényeit külön szakaszban ismertetem; úgyszintén általános vonásokban kifejttem a párbérügy rendezésére vonatkozó nézeteimet. Ezek az új szakaszok könyvem szövegének befejező részét képezik.

Az okmányfüggelékét is néhány, főleg a gyakorlati élet szempontjából igen becses adattal kiegészítettem, hogy mindazok, akik könyvemet a jogkeresés céljából veszik kezükbe, közvetlenül a bírósági, vagy miniszteri döntések betekintése alapján szerezhessenek maguknak tájékozást.

Végül meg kell jegyeznem még azt is, hogy bármily tanulságos és a tudomány szempontjából is

értékes volt az a vita, amely könyvem első kiadását a különböző szakfolyóiratokban követte; erre a vitára most újból kitérni és azt fejtegetéseim körébe vonni nem kívántam, miután az annak idején lezajlott vitát ma már önmagában lezárt egésznek kellett tekintenem.

Budapest, 1907 szeptember havában, harmincz éves tanárságom évfordulóján.

Timon Ákos.

TARTALOMJEGYZÉK.

Előszó

I. FEJEZET.

A párbér fejlődése és jelen állása a közönséges egyházjogban.

	Lap
1. §. Az oblatiók eredete	1
2. §. Az oblatiók átalakulása praestatiókká. A párbér	9

II. FEJEZET.

A párbér fejlődése Magyarországon az 1790/91. évi törvényhozásig.

1. §. A visitatio canonica, a parochiális szervezet fejlődése és a congrua	16
2. §. A párbér viszonya a rendi szervezethez, a kegyurasághoz, és a földesuri hatalomhoz	34
3. §. A párbér alanya és kivetési módoszatai	68
4. §. A protestansok viszonya a párbérhez az 1790/91. évi törvényhozásig	97
5. §. A keleti szertartásu nem egyesültek viszonya a párbérhez az 1790/91. évi törvényhozásig	142

III. FEJEZET.

A párbér fejlődése Magyarországon századunk folyamában.

1. §. Az 1790/91. évi törvényhozás és a bonificatio	155
2. §. Az 1802. évi generalis conscriptio és annak hatása a párbér fejlődésére	183
3. §. A párbér jogi természete felett folytatott küzdelem 1802-től az urbériség megszüntetéséig	216

4. §. A párbér jogi természete felett folytatott küzdelem az urbéri- ség megszüntetésétől napjainkig	275
5. §. A párbér jogi természete felett folytatott küzdelem végső ered- ményei :	331

IV. FEJEZET.

A párbér mai érvényében.

1. §. A párbér fogalma és jogi ismérvei	341
2. §. A parochiális kötelék mint a párbér elvont kötelezettségi alapja	344
3. §. A párbér positiv kötelezettségi alapjai : jogszokás, visitatio cano- nica, párbérajánlat, szerződés, legfőbb kegyuri rendelkezés	357
4. §. A vegyes házasságban élők párbérkötelezettsége	365
5. §. A községileg avertált párbér a felekezetiség szempontjából	374
6. §. Közigazgatási és birói út vitás párbérügyekben	393
7. §. A Curia párbérdöntvényei és az újabb joggyakorlat	411
8. §. Az erdélyi kepe	433
9. §. A párbérszolgáltatások rendezése	438
FÜGGELÉK	LXXIII

GYAKRABBAN HASZNÁLT RÖVIDÍTÉSEK.

Eszl. pr. levt.	=	Esztergomi primási levéltár.
Gy. p. levt.	=	Győri püspöki levéltár.
Ny. p. levt.	=	Nyitrai püspöki levéltár.
Orsz. levt.	=	Országos levéltár.
Kancz. oszt.	=	Kanczelláriai osztály.
Helyt. tan. oszt.	=	Helytartótanácsi osztály.
Arch.	=	Archidiaconatus.
V.	=	Visitatio.*

* Az efféle kitételek mellett: V. arch. Moson. = Visitatio archidiaconatus Mosoniensis, a szám mindig azon évet jelzi, melyben a visitatio canonica eszközöltetett.

I. FEJEZET.

A párbér fejlődése és jelen állása a közönséges egyházjogban.

1. §. Az oblatiók eredete.

A közönséges egyházjog három nemét ismeri azon szolgáltatásnak, mely a hivek részéről a lelkész ellátása czéljából teljesítendő, ezek a: a) primitiæ, b) decimæ, c) oblationes.¹

A hazai nyelvünkön párbérnek nevezett szolgáltatás az oblatiók sorába tartozik, történelmileg az oblatiókból fejlődött ki, miért is bennünket csak az oblatiók története érdekel közelebbről.

A kereszténység kezdetén az egyház jövedelmének egyedüli forrását a hivek ajándékozásai (oblationes) képezték.² Dús jövedelmi forrás volt az, mert a kereszténység magasztos erkölcsi tanainak egyik alap-tétele, hogy kiki javainak feleslegét embertársaival megosztza. A hivek ajándékaiból nyerték ellátásukat a hitközség szegényei, valamint a vallási élet vezetői,

¹ Reiffenstuel: Ius universum canonicum III. k. 434. I. Tit. XXX. de decimis, primitiis et oblationibus. Ratio ordinis: Inter jura parochialia unus ex precipuis est ius percipiendi decimas primitias et oblationes: Quapropter ordine non incongruo post titulum de parochiis præsens subjungitur.

² Pachmann: Kirchenrecht. III. k. 55 l.

a papok is. Az egyháziak erre való igényét már a szentírás megállapítja,¹ anélkül azonban, hogy e czélból a hivekre quantitativ megszabott kötelezettséget róna. A tized és a primitiæ, mint kötelező szolgáltatások az új szövetségben nem említettnek, de az ó-szövetség alapján² csakhamar meghonosodtak és mint isteni jogon gyökerező szolgáltatás követeltetnek.³

Ennek daczára az oblatiók, mint önkénytes szolgáltatások, továbbra is fentartják magukat, sőt a szent atyák az ó-szövetségi határozott parancsokkal szemben ismételve hangsúlyozzák, hogy az új szövetségben az Istennek s általa a papoknak és szegényeknek tett szolgáltatások belső becse, nagyobb értéke azon szabadságban rejlik, melyet Krisztus e tekintetben a hiveknek biztosított s hogy Isten előtt tulajdonkép csak azon szolgáltatás bír értékkel, mely szabadon, önkénytesen történik.⁴

Ezen tanok, valamint egyáltalán a hivek mély vallásos buzgalma következtében szokássá lőn, hogy a hivek a tized és primitiæ szolgáltatása mellett is, valahányszor teimplomba mentek, tehetségükhöz mért

¹ Lukács IX. 7—14. Ekképen rendelte az ur is azoknak, kik az evangeliumot predikálják, hogy az evangeliumból éljenek. I. Timoth V. 17—18.

² Tizedről: Mózes I. 28. r. 22, II. 22. r. 29, III. 27. r. 30—33. IV. 18. r. 21. és 24. Primitiæ. Mózes IV. 18. r. 12—13, 15—17.

³ A tized és primitiæ mint kötelező szolgáltatás legelőször a constitutiones apostolicæ-ben és a szent Atyáknál (Irenæus, Origenes stb.) említettik. Innen a későbbi kanonisták vitája a felett, vajjon a tized csak materialiter avagy formaliter is az isteni jogban gyökeredzik-e? Lásd: Reiffenstuel: *Ius canonicum* III. 435—436. l.

⁴ Irenæus: Non genus oblationum reprobatur est; oblationes enim et illic; oblationes autem et hic, sacrificia et in Ecclesia: sed species immutata est tantum, quippe cum jam non a servis sed a liberis offeratur.... uti et per oblationes ostendatur indicium libertatis. Thomassin, *Vetus et nova ecclesiæ disciplina* III. 9. l. és kv.

ajándékokat vittek magukkal.¹ Ezen ajándékok (oblaciones) egy része áldozati borul és kenyérül szolgált,² a többi pedig a papok és szegények közt osztatott ki a püspök által. Helyesen mondja erre nézve Thomassin,³ *Triplici enim huic usui quotidianae serviebant oblationes. Hostiæ erant cum portio inde aliqua in inmortalem Hostiam, cœlestum agnum decerperetur. Tributa erant quæ sibi Deus reservaverat per ministros suos colligenda, fruendaque, ut summus universarum rerum dominus. Largitates, vel restitutiones erant patri-monii pauperum, quod divitibus Deus commendarat.*

Innen ered az oblatiók szoros összefüggése az áldozással, de innen ered az oblatiók első osztályozása is.⁴ Mig az áldozásnál anyagul használandó oblatiók (kenyér és bor) az oltárra tétetnek, addig a többiek hova tovább az egyház kincstárában vagy a püspök lakásán helyeztetnek el.⁵ Ezen különbség azonban nemsokára megszűnik és pedig az egy szin alatti áldozás behozatala folytán, a mely időtől kezdve az áldozásnál használt kenyér már nem a hivek oblatióiból vétetik, hanem e célra külön készítettik a papok részéről.⁶

¹ Thomassin: *Vetus et nova ecclesiæ disciplina* III. 7. 1. *Sed præter has extraordinarias collectas erant et ordinariæ et certæ, ubi quisque mense quolibet aut quolibet etiam dominico die in gazophilacium ecclesiæ publicum mittebat etc.*

² Thomassin: III. 42. 1. *Disertissime affirmat Joanes Diaconus eucharistiam consecrari solitam ex panibus ipsis, quos privati obtulissent etc.*

³ *Vetus et nova eccl. disciplina* III. 39. 1.

⁴ *Canones apostolicæ can.* 3. 4. 5.

⁵ Thomassin: *Vetus et nova ecclesiæ disciplina* III. 40. 1. *Ex canone Concilii Carthaginensis IV. observare datur, duplicis generis oblationes fuisse alias ad altare, alias in sacrario, in gazophilacio. Ad altare non offerebatur nisi panis et vinum etc.*

⁶ Thomassin: III. 45. 1.

Az oblatiók egyik különös célja ez által elenyészik ugyan, de nem enyészik el azon szokás, hogy a hivek misére menés alkalmával, de különösen a nagyobb ünnepeken előírt áldozásnál¹ a papok és szegények részére offeráljanak; sőt ellenkezőleg, e szokás mind hatalmasabb gyökeret ver s mind állandóbb jövedelmi forrásává válik az egyháznak. Az oblatiók gyakorlatára s tárgyuk sokszerűségére nézve érdekes tanúságot tesz már Gregorius Turonensis, a frankok történetírója.² A későbbi időből pedig számos zsinati határozat s egyéb emlékek tanúsítják az áldozási vagy mise-oblatiók általános gyakorlatát, az egyház minden vidékén.³ A hivek ezen ajándékozási buzgalmát sokan a világiak közül is hasznukra kívánják fordítani, templomot építenek csak azért, hogy az ott begyűlt oblatiókban részesüljenek. Az egyház azonban kezdetől fogva tiltakozik ezen corruptált szokás ellen, s megtiltja a püspököknek, hogy az e célra épült templomokat felszenteljék.⁴

A rendes áldozási oblatiókon kívül, melyekkel a

¹ Synodus Strigoniensis nationalis an. 1114. cap. 4.

² Gloria confessionis c. 2. Certo tempore multitudo rusticorum quasi libamina lacui illi exhibens lintamenta proliciebat, ac pannos, qui ad usum vestimenti virilis praebebantur, nonnulli lanae vellera, plurimi etiam formas casei, ac cerae vel panis diversaue species, unusquisque iuxta vires suas, quae dinumerare perlongum puto etc.

³ Lásd az egyetemes egyházra nézve Thomassin III. 42. l. és kv.: A magyar egyházra nézve pedig Szt.-László Décret. I. cap. 11.

⁴ Concilium Braccarense II. can. 6. Siquis basilicam non devotione fidei sed pro quaestu cupiditatis aedificat, ut quidquid ibidem de oblatione populi colligitur medium cum clericis dividat, is quod basilicam in terra sua quaestus causa conderit etc. A későbbi időben számos particularis zsinat megtiltja, hogy világiak, nevezetesen patronusok, a hivek oblatióit egészben vagy részben saját javukra lefoglalják. Richard Dalmaso, Analysis conciliorum IV. 105. l.

mise alapítványok keletkezése és fejlődése a legszorosabb összefüggésben áll,¹ kezdettől fogva találunk más oblatiókra is. Így szintén még az egyház őskorára vezethető vissza azon szokás, hogy a hivek mindannyiszor offeráljanak valamit, valahányszor valamely egyházi cselekményben, valamely kegyeszerben részesülnek. Különösen szokásos volt ez az egyházkebelébe lépés (keresztelés) és az egyházi rendbe lépés (ordinatio) alkalmával, nemsokára aztán a többi szentségek felvételénél is, valamint a rokonok részéről temetkezéskor.² Gelasius tudósítása szerint a papok már az 5-ik század végén és a 6-ik század elején díjt szabtak ki a keresztelés és bérálásra,³ majd nemsokára erőszakkal zálogot vesznek a szegényektől ugy ezen, mint a többi szentségek kiszolgáltatásáért.⁴ A gyónáspénzek szolgáltatása a nyilvános vezeklések kapcsán szintén csakhamar általános szokássá vált,⁵ valamint a templom mellé való temetkezésért és a harangok használatáért díj követeltetett.⁶

Az oblatiók harmadik csoportjaként jelentkeznek végül azon rendkívüli oblatiók, melyek fejedelmek ugy mint magánosok részéről saját maguk vagy rokonaik örök üdvének biztosítása⁷ vagy egyáltalán vallá-

¹ Lásd ezt igen tüzetesen Thomassin III. 257. 273. l.

² Thomassin III. 180. 253. l. De Simonia.

³ Epist. 9.

⁴ Concil. Braccarense II. can. 7. (An 563.)

⁵ Grellmann: Kurze Geschichte der Stölgebühren (1785.) 51—52. l.

⁶ Grellmann: 39. 43. l. és kv.

⁷ Ide vonatkoznak azon felette nagy számmal ránk maradt okmányok, melyek a «pro remedio animæ meæ, patris mei, fratris mei, antecessorum meorum stb. céljából tett donatiókra vonatkoznak. Lásd a legrégibbeket: Pardessus, Diplomata, chartæ, epistolæ ad res gallofrancicas spectantia Paris 1843.

sos érzelmük tanusítása végett tétettek. Ez utóbbi oblatiók által tett szert az egyház nagy vagyonra, különösen nagy terjedelmű földbirtokokra; de ezen oblatiók tárgyunkat épenséggel nem érintik.

Mindezen eddig elősorolt oblatiók, valamint a primitiæ- és a tizedből befolyó jövedelmek, a püspök kezébe gyűltek össze.

A püspök teljesen szabadon rendelkezett azok felett,¹ megtartott magának annyit, mennyire szüksége volt, a többit pedig az egyházi szükségletek fedezésére, a clerus fentartására és a szegények gyámolítására fordítá. Később aztán, midőn a clerus elszaporodik s vagyoni önállóságra tör, a szabad felosztás helyébe az egyenlő négyes osztály lép: egy rész illeti a püspököt, a második a clerust, a harmadik az egyházat a dologi kiadások fedezésére és a negyedik a szegényeket.² Ezt követi nemsokára a 6-ik századtól kezdve a parochiális rendszer kifejlődése.³ A püspöki székhelyeken kívül külön vidéki egyházak, parochiák keletkeznek, az egyházi javak felosztása kezdetét veszi, külön jövedelemmel ellátott beneficiumok alakittatnak. A parochiában fekvő kisebb ingatlanok, valamint a helybeli tized és primitiæ a parochusnak engedtetnek át.⁴

Ezen fejlődési processus korában, mely körülbelül a 10-ik században tekinthető befejezettnek, a lelkészi jövedelem forrásait — a földbirtokoktól, valamint a mise és egyéb alapítványoktól eltekintve — a tized és az

¹ Decretum Gratiani cap. 5. C. X. qu. I. és cap. 22, 23. C. XII. qu. 1.

² Decretum Gratiani cap. 20. C. XII. qu. 2. — Synodus Strigoniensis an. 1114. cap. 12.

³ Lásd ezt tüzetesebben: Hinschius, Kirchenrecht II. 262. l. és kv.

⁴ Thomassin: III. 327. l. kv.

oblatiók képezik.¹ A primitiæ a nyugati egyházban mindinkább elenyésző jövedelmi forrás, mint quantitative meg nem határozott szolgáltatás, mindinkább beolvad a oblatiókba.

Daczára azonban, hogy az egyházi vagyon felosztása után, a parochiális rendszer kifejlődésével, a helybeli tized a lelkészt illette,² daczára, hogy azt a pápai határozatok és a particularis zsinatok egyként hangoztatják és a püspököknek csak egy negyed részre adnak igényt:³ mindazáltal a tized lassanként csaknem teljesen elvonatik a plebániái jövedelmek köréből. A püspökök szabad javadalom alapítási és adományozási joguknál fogva a tizedet káptalanoknak, szerzeteknek és más egyházi intézeteknek adományozzák vagy maguknak tartják fenn.⁴ Lassanként megfordul a koczka. A lelkészek a tized egy negyed-részére, majd később a negyed negyedére, azaz $\frac{1}{16}$ részre szoríttatnak.⁵ Hazánkban is ugyanezen fejleményt látjuk, míg Szent-László decretuma⁶ és az 1114-esztergomi zsinat⁷ szerint, a tized $\frac{1}{4}$ része illeti a lelkészt, addig már IV. Béla 1255-ben⁸ akként intézi el az archidiaconok és lelkészek között felmerült vitát,

¹ Az oblatiókra nézve: Concilium Arelan a. 511. Decr. Gratiani cap. 7. C. X. qu. 1.

² Decr. Gratiani cap. 42—46. C. XVI. qu. 1. Reiffenstuel III. 446. l.

³ Thomassin: III. 328. l.

⁴ De decimis X. III. 30. — Thomassin: III. 10—30 l. és 328. l.

⁵ Thomassin: III. 329. l.

⁶ I. cap. 33. Episcopi, qui decimationem peisrum in alio episcopatu accipiunt, quartam presbiteris, in suo episcopatu manentibus, tribuant.

⁷ Cap. 62. — Péterfy Sacra consilia 62. l.

⁸ Fehér C. D. IV. 2. 291. l. Nos Béla, Dei gratia ect.....taliter ordinavimus inter partes ipsas acceptandum et approbatum. Quod quarta pars quartæ partis omnibus decimarum ad sacerdotes pertineat; tres vero partes ad rectores seu magistros canonicas videicet ecclesiæ cathedralis.

hogy ez utóbbiaknak mindenféle tizedből $\frac{1}{16}$ részt rendel. A későbbi királyi decretumok¹ majd quartáról, majd octaváról, majd sedecimáról beszélnek ugyan, de hovatovább csak a sedecima engedtetik át a lelkészeknek. A negyedik lateráni közzsínaton már panasz emeltetett e miatt, de a lelkészek jogos igénye sem ezen alkalommal, sem később nem nyert gyökeres orvoslást, a püspökök nem köteleztettek, hogy a tizedet a plebánosok javára restituálják, hanem csak az lett szivükre kötve, hogy a plebánosok illő ellátásáról (portio sufficiens) gondoskodjanak.²

Ezen fejlemény következtében a lelkészek mindinkább a hivek önkénytes szolgáltatásaira, az oblatiókra lettek utalva. Világosan mutatja ezt hazánkat illetőleg IV. Béla előbb idézett decretuma,³ mely a decima vizsálynak a lelkészekre nézve kedvezőtlen megoldása után akként rendelkezik: Obventiones autem oblationes ac mortuaria et cetera minuta, *libere et integraliter* ipsi sacerdotes percipiant; exceptis proventibus et obventionibus illius festi, in cuius honore ecclesia est constructa; quas magistri (t. i. canonici) percipiant. Mint látjuk IV. Béla az összes oblatiókat biztosítja a lelkészek javára, kivéve a plebánia védszentjének napján begyülteket. De éppen úgy volt ez a többi particularis egyházakban is, mert ezen jövedelmi forrásnak nem lévén még biztos jogi basisa, nem volt oly

¹ Lásd az 1498: 50, 1504: 13, 1546: 55, 1559: 12, 1723: 71. t. cikkeket és különösen az 1802. generalis conscriptiót.

² Concilium Lateranense IV. can. 22: Non obtinent nisi quartam quartae, id est, sextam decimam decimarum etc. .... Statuimus, ut consuetudine qualibet episcopi vel patroni vel cuiuscunque alterius non obstante portio presbyteris sufficiens assignetur.

³ Fehér C. D. IV. 2, 291. l.

könnyen elvonható mint a tized, s mert már korán azon jogelv emelkedett érvényre, hogy a püspök az oblatiók negyedére is csak végszükség esetén, egyéb jövedelmi forrás nem léteiben, tarthat igényt.¹

2. §. Az oblatiók átalakulása praestatiókká. A párbér.

Egyrészt a tized elvonása a lelkeszi jövedelem köréből, másrészt a hivek ajándékozási buzgalmának esőkkenése természetsszerűleg maga után vonja, hogy a szokásos áldozási és kegysszer-oblatiók kötelezőkké lesznék, elvesztik ajándékozási jellegüket, megszűnnek oblatiók lenni az eddigi értelemben és a jog útján érvényesíthető szolgáltatásokká, praestatiókká válnak. Ennek első nyomait a 11-ik század folyamában találjuk. Két római concilium mondja ki először, hogy a szokásos oblatiók épen úgy kötelezők, mint a tized; hogy a szokásos oblatiókat épen úgy mint a tizedet, kényszer útján lehet realizálni.² E határozatokat követi később, különösen a 13—16-ik századokban számos particularis zsinati végzemény,³ melyekből világosan látjuk, hogy e századok folyamán az obla-

¹ Concil. Parisiense an. 829. can. 31. Lásd még Richard Dalmaso: Analysis conciliorum III. 141. l. Portio congrua.

² An. 1059. can. 5.: Ut decimæ et primitiæ seu oblationes vivorum et mortuorum ecclesiis dei fideliter reddantur a laicis et ut in dispositione episcoporum sint. Quas qui renuerint, sanctæ ecclesiæ communione separantur. An. 1078. can. 12.: ut omnis christianus procuret ad missarum solennia aliquid deo offerre et ducat ad memoriam, quod deus per Moisen dixit: non apparebis in conspectu meo vacuus etc.

³ Synodus Worcesterensis an. 1240. Concil. Londinense an. 1268. Synodus Excestrensis 1287. Concil. Burdigalense an. 1255. Synodus Ciestrensis an. 1292. Concil. ad castrum Guntherii an. 1336. Concil. Coloniense an. 1536 és 1549. Con. Moguntinum an. 1549. Con. Mediolanense an. 1565. stb.

tiók az egész nyugoti kereszténység kebelében kötelező szolgáltatásokká alakulnak át. A püspökök a IV. lateráni zsinat rendelkezésének megfelelőleg, biztosítani törekszenek a lelkészek ellátását s alapul erre a hivek szokásos oblatióit veszik, a szokásos oblatiók teljesítését elrendelik.¹ Sőt mi több, ugyan e célból itt-ott még a zsidók is oblatióra szoríttatnak.²

Nagyon hiányosak ugyan e rendelkezések, de az eredmény tisztán áll előttünk. Az egykori áldozási oblatiók, melyek lassanként bizonyos nagy ünnepekhez fűződnek, évenként visszatérő egyházi szolgáltatássá, szóval *egyházközségi adóvá* válnak (*proventus lecticalis*), a kegyszer-oblatiók pedig bizonyos egyházi cselekvényekért járó *egyházi illetékek* (*proventus stolaris*). Továbbá látjuk azt is, hogy a szolgáltatások basisát a jó szokás, a *laudabilis consuetudo* képezi ugyan, de a cél, a mely végett a *laudabilis consuetudo* kötelezővé vált, a lelkészek ellátása.³ Az egy-

¹ Thomassin: III. 50. l. *Constitutiones alias episcopi cuiusdam Angliae an. 1256. quotannis jubebant a fidelibus omnibus oblationes solvi ex debito.*

² 1232-ben Raimund toulouse-i gróf és a pápa követe között egyezmény jött létre, hogy a zsidók évenként 5 denárt fizessenek a parochialis egyháznak. *Statuimus etiam ut judei singulis annis in festo dominicae resurrectionis quinque denarios . . . per singulas familias pro oblationibus ecclesiae parochialis persolvant.* Thomassin: III. 49. l. Hogy a zsidók oblatiója hazánkban is divott, kiúnik II. József 1783. év 3312. és 3313. sz. alatti rendeleteiből, melyekben a borsodmegyei zsidók kérelmére az addig községenként együttesen teljesített 10, 15, 20 frt körülmetélési és temetési díjat megszünteti. Efféle szolgáltatás különben itt-ott még jelenleg is létezik, vagy legalább követeltetik a kath. lelkészek részéről. Lásd. Archiv f. kath. Kirchenrecht V. k. 313. l.

³ Con. Colonieuse an. 1536: *Laudabilem tamen consuetudinem in civitate nostra coloniensi erga sanctam Ecclesiam, pia devotione fidelium introductam, per nostras synodales constitutiones nolumus immutare, donec ipsi parochis intra eandem civitatem de sufficienti victu fuerit provisum.*

házközség (parochia) felnőtt tagjai, azok, kik már az egyházi élet tevékeny részesei, kötelezvék évenként bizonyos vagyoni értékű szolgáltatással járulni a lelkész ellátásához, de ezen felül a lelkész jogosítva van bizonyos egyházi cselekvényekért (keresztelés, esketés, nők avatása stb.) díjat is követelni.

Az általános jellegű egyházi szolgáltatás, az egyházközségi adó (párbér) behozatala nem okozhatott nagyobb nehézséget; könnyű volt arra alapot találni a szentírásban, mely ugy is csak általánosan szól a papok ellátásáról, könnyű volt azt az egyház isteni eredetű intézményeivel kapcsolatba hozni.¹ Nagyobb nehézséget okozott azonban az egyházi illetékek (stoladijak) jogi megállapítása, mert a szent cselekvényeknek vagyoni értékért teljesítése simoniát képezett, oly egyházi büntetést, melynek kiirtása ellen az egyház az egész középkoron át hiába küzdött. Ezen felfogásnak megfelelőleg ismét és ismét megtiltatik ugy a partikularis, mint a közönséges zsinatokon, hogy a papi rend tagjai bármely egyházi cselekvényért díjat követeljenek.² A szükség hatalma azonban ezen irányban is győzött. Már a 10-ik s még inkább a 13-ik századtól kezdve, mindjobban hangsúlyoztatik, hogy a *laudabilis consuetudo* ezen irányban is fenn tartandó. És hosszas harcz után a végeredmény az lett, hogy a lelkésznek nem szabad ugyan a valósi cselekvényért díjat kikötni, annak teljesítését a díj lefizetésétől függővé tenni, de a *laudabilis*

¹) Főtétel: *Et dignus est laborarius mercede sua* Lukács X:7. és Szt. Pál I-só Corinth IX:14.

²) Thomassin: III 258—260. I. Nálunk már az 1114-ben tartott első nemzeti zsinat kimondja (cap. 43.): *Nullus de baptismo et sepultura pretium exigat*. Péterfy Saec. Concilia I. 60. l.

consuetudo alapján megállapított szolgáltatást követelheti.¹

Az oblatiók fejlődésének zárkövét a tridenti zsinat határozatai képezik. A tridenti zsinat a még mindig mutatózó visszaélésekkel szemben² számszerűsen megállapítja a lelkészi congruat. Száz arany forint azon minimum, melynek tehermentes élvezetére minden lelkész igényt tarthat,³ Meghagyja továbbá a püspököknek, hogy lelkészeik illő ellátásáról gondoskodjanak. Első sorban ismét a tized és primitiæ jelöltetik meg a lelkészi jövedelem forrásaiul és a hivek oblatiói csak kisegítő forrásként érintetnek; de minthogy a tized, mint fentebb kifejtettük, már csaknem teljesen megszűnt lelkészi jövedelem lenni, a határozat súlypontja tényleg az oblatiókra esik.⁴

A tridenti zsinat határozatai szerint kizárólag a püspök van jogosítva a hivek contributióját a helyi viszonyok, illetve a fennálló laudabilis consuetudo figyelembe vételével megszabni. Az archidiaconok által eszközölt egyházi látogatások (*visitatio cano-*

¹ Concil. Lateranense IV. an. 1215. can. 42: Statuentes, ut libera conferantur ecclesiastica sacramenta, sed per episcopum loci veritate cognita compescantur, qui malitiose nituntur laudabilem consuetudinem immutare.

² Concil. Trident. Sess. VII. cap. 5. de reform.

³ Concil. Trident. Sess. XXIV. cap. 13. de reform. Cathedrales ecclesiae quarum redditus ducatorum mille et parochiales, quae summam ducatorum centum secundum verum annum valorem non excedunt, nullis pensionibus aut reservationibus fructuum graventur.

⁴ Concil. Trident. Sess. XXIV. cap. 13. de reform. In parochialibus autem ecclesiis quarum fructus adeo exigui sunt, ut debitis nequeant oneribus satisfacere, curabit episcopus . . . ut primitiarum vel decimarum assignatione, aut per *parochianorum symbola et collectas* . . . . . ratione tantum redigatur, quod pro rectoris ac parochiae necessitate decenter sufficiat.

nica) alkalmával a látogatásról felvett jegyzőkönyvben feljegyeztetnek azon szolgáltatások, melynek teljesítésére a hivek évenként vagy alkalmoszerűleg bizonyos vallási cselekvényért a *laudabilis consuetudo* vagy később egyezés alapján kötelezve vannak. A *canonica visitatio* aztán a szolgáltatások érvényesítésénél irányadó. Ha vita támadna a szolgáltatás kötelező alapja vagy mennyisége iránt, az eldöntés a püspököt illeti. A tridenti zsinat szerint a püspök joga és kötelessége felügyelni arra, hogy egyrészt a hivek a lelkész birvágyából eredhető szabályellenes követelésekkel ne terheltesse, másrészt a megállapított szolgáltatások teljesíttessenek.¹

Franciaország azonban a tridenti zsinat rendelkezéseit határozottan visszautasítás a *congrua* megszabását, valamint a hivek *contributiójának* (kötelező *oblatiók*) megállapítását a világi hatalom körébe tartozónak nyilvánítá. Már IX. Károly 1571-ben adott ki egy rendeletet, mely a lelkészek jövedelmeit szabályozza és a *congruát* 120 librában állapítja meg. Ezt követte időnkint több más rendelet egész az egyházi szerves törvényekig.² Franciaországban a lelkészek az államtól épen úgy mint az állami hivatalnokok, állandó fizetést huznak, miért is ott jelenleg a kötelező *oblatióknak* csak egyik neme, a *stoladij* ismeretes.

A *continens* többi államaiban nyíltan vagy hallgatólag a tridenti zsinat határozatai emelkedtek érvényre

¹ Concil. Trident. Sess. 22 decretum de observandis in celebratione missae.

² Richard-Dalmaso: *Analysis conciliorum* IV. 141 l. *Portio congrua*. Bouix: *Tractatus de parcho* 482 és 619. l. kv.

és a kötelező oblatiók **mindkét** neme: a párbér és a stola-díj korunkig fentartotta **magát**, habár igen eltérő módozatok mellett.

A jelenleg uralkodó tan egybehangzóan elismeri, hogy az oblatiókra nézve általános isteni jogon gyökerező kötelezettség nem létezik, hogy a kötelező oblatiók, vagyis az egyházközségi adók és a stola illetékek, nem gyökerezének az isteni jogban s így csak történelmi eredetű különös kötelezettségi alapjuk van.¹ Ugyancsak e tan a történelmi jogban két különös kötelezettségi alapot különböztet meg; a szokást és a lelkészek ellátásának szükségét. Bizonyos meghatározott oblatiók kötelezővé válhatnak szokás útján, vagy elrendelhetők a püspökök által a lelkészi congrua kiegészítése céljából.² Szerintünk ezen tétel így formulázva nem helyes, a történelmi valóságnak meg nem felel; mert miként láttuk, úgy az áldozati, mint a kegyser-féle szokásos oblatiók csak a lelkész ellátása céljából lettek kötelezőkké.

Az oblatióknak csak egy kötelezettségi alapjuk van, a lelkész ellátásának szüksége; a szokás önmagában ettől független alapot nem ad. Az uralkodó tan maga is kénytelen beismerni, hogy az oblatio, mint szabadakaratu cselekvény, melyre általános kötelezettség nem létezik, csak úgy válhatik kötelező szokássá, ha feltételezhető, hogy a meg-megújuló oblatio kötelezettség-vállalási szándékkal történt.³ Ámde a források szerint e szándék csak akkor és

¹ Már Barbosa: De officio et potestate parochi cap. 24. n. 9: Secure tenendum est, oblationen non deberi ex praecepto, cum id in sacris canonibus nusquam appareat.

² Reiffenstuel: III. 456. l. Bouix: Tractatus de parcho 480. l.

³ Reiffenstuel: Jus canonicum universum III. 457. l.

annyiban tekintetik feltételezettnek, a mennyiben az oblatio a lelkész ellátására, a folyton teljesített lelki működés jutalmazására szolgál; az oblatiók egyéb céljai kötelezettségi szándékot meg nem állapítanak, így a kötelező oblatióknál, a praestatióknál, már az oblatiók másik főcélja: a szegények ellátása, elesik. Bármennyiszer offeráljunk is a szegények javára, ez jogilag érvényesíthető kötelezettséget nem állapíthat meg irányunkban. Épen azért helyesen mondja Leurenus,¹ hogy a mai egyházjogban mindkét kötelező oblatio t. i. a párbér és stola egyedül a lelkészt illeti, csak a lelkésznek szolgálhat ellátási alapul. — Világosan mutatkozik ez a tridenti zsinat érintett határozataiban, valamint az előtte és utána tartott particularis zsinatokéban. A laudabilis consuetudo csak az általunk adott megszorítás mellett, csak bizonyos cél — a lelkészi ellátás — szempontjából szül kötelezettséget. Az oblatiók csak azon szentirási tétel alapján váltak praestatiókká: *Et dignus est operarius mercede sua*, és nem az ó-szövetség azon tétele folytán: *non apparebis in conspectu meo vacuus*, mely az új szövetségben recipiálva nem lett.²

¹ *Forum beneficiale* I. p. 462 n. 2, *oblaciones utræque de iure communi spectant, ad parochum seu presbyterium ecclesiae rectorem.*

² Lásd Barbosa fentebb idézett tételét.

II. FEJEZET.

A párbér fejlődése Magyarországon az 1790₁ évi törvényhozásig.

1. §. A *visitatio canonica*, a parochialis szervezet fejlődése és a *congrua*.

A magyar *particularis* egyház, valamint egyéb egyházi intézmények tekintetében, úgy a párbérre nézve is a közegyházzal azonos fejlődési menetet tanúsít. A hivek oblatióiról s az oblatióra irányuló kötelezettségről már korán tétetik említés,¹ valamint ismételve megújittatik azon rendelkezés, hogy a szentségek kiszolgáltatása díjkikötés nélkül történjék.²

A párbér nálunk is úgy mint az összegyházban, hosszú időközön át az oblatiók stadiumán marad. A *laudabilis consuetudo* képezi annak egyedüli alapját. egyedül ez szabja meg a szolgáltatás mértékét és alanyát. Az egyház nagy tekintélye, valamint a hivek buzgótsága és a viszonyok egyszerűsége szilárdabb

¹ Szt. László *Decretum* I. cap. 11. . . . Si vero illae remetae fuerint et ad ecclesiam suam parochialem villani venire non potuerint, unus tamen ex eis nomine omnium baculo veniat et tres panes et candelam ad altare offerat.

² Lásd pl. *Constitutiones synodales ecclesiae Nitriensis* 1494. cap. XIII De *Simonia vitanda* et *parochis peccato existentibus*. Péterfy: *Sacra Concilia* I. 282. l. és *Syn. Tyrnavian. diocesano—provincialis* an. 1560. cap. XXIV. — Péterffy II. 110. l.

jogi basist, határozottabb rendezést nem igényelt. A nép együtt él és érez papjával, szívesen megosztja vele a mije van, kényszereszközökre nincs szükség, és a felekezetiiség nem zavarja meg e jó viszonyt. Csak ekként fejthető meg, hogy a hivek egyházköz-ségi szolgáltatásai évszázadokon át sem az egyházi, sem a világi hatalom rendelkezésének tárgyát nem képezik.

A hazánkban tartott nemzeti, tartományi és püspöki zsinatok ránk maradt emlékeiben gyakran találunk ugyan intézkedéseket az archidiaconok egyházi látogatásáról (*visitatio canonica*) és a tized szigorú behajtásáról,¹ de a párbér kérdése mindannyiszor érintetlen marad. Különösen meglepő, hogy még a 17-ik század folyamán tartott zsinatok sem foglalkoznak e kérdéssel, nem kísérlik meg a párbérügy szabályozását, szilárdabb alapokra fektetését; pedig ezen időben már a párbérszolgáltatások terén zavarok állottak be, mert a reformatio erőteljes gyökeret vert hazánkban.

Az 1647-iki országgyűlés intézkedik a párbérügyben legelőször, de ez intézkedés csak a felekezetiiség szempontjából történt s így az ügy állásáról a katolikus egyház kebelén belől nem nyújt felvilágosítást. A Nagyszombatban tartott 1658-iki püspökmegyei zsinaton Lippay esztergomi érsek nagy panaszszal említi propositióiban az 1647-iki országgyűlés határozatait s többek között a párbér ügyet

¹ Péterfy I. 62. Syn. Strig. Nationalis an. 1114. cap. 62. I. 283. I. Syn. Nytrien, dioec. an. 1494. cap. 15. II. 115. I. Syn. Tyrnav. provincialis an. 1560. cap. 18. stb. A királyi decretumok idevágó számos rendelkezéseit lásd Kovachich, Codex iuris decr. eccles. Hungaricae II. cap. 15. De Decimis eccl.

is;¹ de a zsinaton hozott határozatok nem láttak napvilágot. A párbérre vonatkozó első tüzetesebb egyházi intézkedés, mely előttünk ismeretes, csak a 18-ik század elejéről való és az 1714-ben tartott pécsi püspöki zsinat határozataiban foglaltatik.²

Ily körülmények között az általános jellegű források hiányában a párbér történelmi fejlődésének tanulmányozásánál csaknem kizárólag a püspöki levéltárakban őrzött visitationalis könyvekre (*libri visitationis*) vagyunk utalva. E visitationalis könyvek a *visitatio canonica* nagybecsű eredményei, a mi szükségessé teszi, hogy a *visitatio canonica* lényegéről és annak a párbérrel való szoros összefüggéséről már eleve tüzetesebb felvilágosítást nyujtsunk.

A *visitatio canonica* a kath. egyház egyik őskori intézménye.³ A püspök időnként vagy személyesen, vagy helyettesei által a vidéki egyházakat megvizsgálja, hogy azok állapotáról alapos tudomást szerezvén, a netán mutatkozó visszaéléseket megszüntettesse s mindazon intézkedéseket megtehesse, melyek az egyházi érdekek előmozdítása szempontjából szükségeseeknek látszanak. Már Szt. Bonifác találó rövidséggel ekként szól a *visitatio canonica* céljáról: *Statuimus ut singulis annis unusquisque episcopus parochiam suam circumeat, populum confirmare, plebem docere et investigare et prohibere paganas observationes et omnes spurtilias gentilium.*

Kezdetben a *visitatio canonica* eszközlése kizáró-

¹ Péterfy II. 392. l.

² Lásd a XII. számú függelékét.

³ Némelyek már az apostolok utazásában keresik erre az analogont. Lásd pl. Rampf: *Die bishöflichen Visitationen Archiv f. kath. Kirchenrecht* XXXI. k. 385. l. és kv.

lag a püspök joga és kötelessége; a helyettesítés azonban mindinkább szokásba jön.¹ Szükségessé tette ezt egyrészt a püspökmegyék nagy kiterjedése, másrészt a püspökök politikai szereplése. Helyettesekül rendszerint az archidiaconok alkalmaztatnak, a mi nagy mértékben növelte hatalmukat és befolyásukat. A 12-ik század végével már az archidiaconok önálló joghatósággal s ez alapon kerületükben (archidiaconatus) önhatalmu visitationális joggal birnak.² Mig az archidiaconok önálló iurisdictiona meg nem szűnik, az archidiaconi és püspöki visitatio egymástól függetlenül áll egymás mellett; de már a 14-ik században az archidiaconok hatalma enyésző félben van, az archidiaconi és püspöki visitatio ismét szoros kapcsolatba hozatik egymással.

A tridenti zsinat mutatja az újabb jogfejlődést.³ E szerint a visitatio canonica első sorban a püspök joga és kötelessége, ki azt vagy személyesen, vagy helyettesei által gyakorolhatja. Az archidiaconok visitationalis joga ott, hol azt eddig gyakorolták, ezen túl is megmarad, de azon nevezetes megszorítással, hogy csak püspöki beleegyezés mellett visitálhatnak és a visitatio eredményéről a püspöknek írásbeli jelentést tenni tartoznak.⁴

¹ Már a chalcedoni egyetemes zsinaton (451. év) visitáló presbyterekről (peridentia) olvasunk, világos jelétül annak, hogy a püspökök a visitatio canonica gyakorlása végett helyetteseket használnak. Thomassin: *Vetus et nova ecclesiae disciplina* II. 750 l.

² Hinschius: *Kirchenrecht* II. 195—196 l. Thomassin: II. 762 l. Az archidiaconok visitationalis kötelességére nézve lásd: c. 6 X de off. arch. I. 23 és c. 54 X de elect. I. 6.

³ Sess. XXIV cap. 3 de reform.

⁴ U. o. Archidiaconi autem, decani et alii inferiores in iis ecclesiis ubi hactenus visitationem exercere legitime consueverunt, debeant quidem,

A magyar particularis egyházjogban az eddig előadottaknak megfelelő fejlődést találunk. Eltekintve a régibb emlékektől,¹ a tridenti zsinattal egyidejűleg tartott 16-ik századbeli országgyűlések ismételten elrendelik,² hogy a püspökök az archidiaconokat kiküldjék a vidéki egyházak visitálása végett, valamint elrendelik azt is, hogy a földesurak és mások a kiküldött visitatorokat működésükben nem csak ne akadályozzák, hanem minden kitelhető módon támogassák.

Hogy e rendelkezések megvalósulást nyertek, azt az általunk ismert legrégibb visitationalis emlékek tanúsítják, melyek szerint az esztergomi érseki megyében az archidiaconok 1559, 1560, 1561 és 1562-ben, tehát évenként visitatiót tartottak és arról az érseknek jelentést tettek.³

A *visitatio canonica* éle már az érintett országgyűlési határozatokban a *reformatio* ellen irányul. A *reformatio* tette nagyfontosságúvá ezen intézményt ugy hazánkban, mint egyebütt. A *reformatiónak* köszönhetjük leginkább, hogy már a 17-ik századból oly gazdag forrásokkal birunk a párbérre vonatkozólag. A *visitatio canonica* az ellenreformatió egyik hathatós eszköze, miért is a 17-ik századbeli zsinat-

assumpto notario, de consensu episcopi, deinceps per se ipsos tantum ibidem visitare . . . . cui ipsi archidiaconi vel alii inferiores visitationis factae infra mensem rationem reddere et depositiones testium ac integra acta ei exhibere teneantur.

¹ Lásd ezekre vonatkozólag: Dr. Timon Ákos: A *visitatio canonica* a magyar egyházjogban. Magyar Igazságügy 1884. XXI k. 76 l. és kv.

² 1548: 6. és 10. t. cz. 2. §. 1559: 41. t. cz.

³ Esztergomi primási levéltár: *Protocolum transsumptorum archivi ecclesiastici primatialis veteris continens visitationalia acta Anni 1559, 1560, 1561, 1562 etc.* — Fasc. I. Lib. 1.

tokon egymást érik a szigorubbnál szigorubb határozatok, melyek a püspököknek és archidiaconoknak meghagyják, hogy a visitatiót el ne mulasztják;¹ nevezetesen az archidiaconokat hivatalvesztés terhe mellett kötelezik az évenkénti visitációra. Ugyanezen zsinati határozatok részletesen előírják a visitatio canonicánál követendő eljárás módozatait, az archidiaconoknak kérdések formájában részletes utasítást adnak, hogy mire terjeszszék ki figyelmüket a parochiák visitációjánál. Szóval az ellenreformatio nyitja meg nálunk a visitatio canonica virágkorát, mely az 1790¹/₁ évi országgyűlésig tart.

Mint már jeleztük, a visitáló archidiacon a tapasztaltakról püspökének jelentést tenni tartozik. E jelentések a 16-ik században még igen felületesek, leginkább csak a papi személyek erkölcsi magaviseletére vonatkoznak, de már a 17-ik század elejétől kezdve mind részletesebbekké lesznek, valóságos írott könyvekké nővik ki magukat. A visitatio canonica növekedő fontossága ugyanis, annak egy különös nemét hozta létre, mely a forrásokban *visitatio generalis*-nak neveztetik.² Nevezhetjük azt *tűzetes* vagy *részletes*

¹ A Pázmány Péter alatt 1629-ben tartott nagyszombati megyei zsinat határozataiban olvassuk: Nec crebrius, nec maiori diligentia quidpiam a sacris conciliis inculatur quam visitatio ecclesiarum, quomodolibet exemplarum annis singulis peragenda. Péterfy Sacra Conc. 257 I. Lásd ezenkívül még: Syn. Tyrnav. provincialis an. 1611. cap. I. és 5. Péterfy II. 203—204. I. 215. I. Syn. Tyrnav. provin. an. 1638. cap. VI. Circa visitationem Péterfy II. 365. I. Syn. Agriensis diöcesana an. 1635 cap. 7. Péterfy II. 341—342 I. ect.

² Lásd pl. győri püsp. lev. Lib. visit. arch. Sopron. an. 1641: Ego Petrus Baraniay archidiaconus Sopron. canonicus eccl. jaurien. . . . in comitatu et districtu arch. Soproniensis gratia Spiritus Sancti aspirante generalem instituimus visitationem. Vesd össze az I. számú függelékét.

visitationának, mely időnként az egyes püspök-megyéek archidiaconatusaiban eszközöltetik a végből, hogy a parochiák tényleges állapotáról és jogviszonyairól a püspök alapos informatiót szerezhessen. A generalis visitatio alkalmával készült feljegyzések nem egyebek, mint a már érintett visitationalis könyvek; a legrégiebbek eddigi kutatásaink szerint a 17-ik század elejéről valók.¹

Hazánkban a generalis visitationának szükségképeni feltételét képezi a királyi mandatum, mely ezen vonatkozásban, *mandatum visitatoriumnak* vagy *litterae visitatoriae*-nak neveztetik. A király, mint az egyház legfőbb kegyura, maga bírálja meg, vajjon van-e szükség a generalis visitációra, mert az az ingyenes előfogatok miatt a népre, és az ellátás miatt a papságra sulyos teherként nehezedett. De belejátszik ebbe a felekezetiség is, mely szükségessé teszi, hogy a katolikus egyház a generalis visitációknál a királyi hatalom támogatását igénybe vegye. A protestans földesurak és községek akadályokat gördítenek a visitatio generalis elé, ezek elhárítása

¹ Lásd ezen legrégibb visitationalis könyveket: Eszt. pr. lev. 1). Protocollum transumptorum archivi ecclesiastici primatialis continens visitationalia acta. — an. 1613. és 1634. Fasc. I. lib. 1. 2). Visitatio archidiaconatus Nitriensis an. 1630. Fasc. I. lib. 2. 3). Visitatio comitatus Posoniensis an. 1634. Fasc. I. lib. 3. 4). Visitatio canonica parochiarum archidiaconatus Barsiensis 1647. Fasc. I. lib. 4. 5). Visitatio archidiaconatus Barsiensis an. 1657. Fasc. I. lib. 5. 6). Visitatio arch. Barsiensis an. 1674. Fasc. I. lib. 6. — Győri püsp. levéltár: 1). Liber visitationis arch. Soproniensis an. 1641. — 2). Liber visit. arch. Sopron. an. 1651. — 3). Liber visit. arch. Mosonien-sis an. 1651. — 4). Liber visit. arch. Sopron. an. 1659. — 5). Visit. districtus Loesmaniensis et Rabensis et Super. Jaurinensis an. 1659. — 6). Visitatio nonnullarum parochiarum district. infer. Sopron. an. 1670, ezen évtől kezdve aztán nagyobb számmal. A nyitrai püspöki levéltár legrégibb visitationalis könyvei 1674-ből valók

végett volt szükség különösen a *mandatum visitatoriumra*.¹

A *mandatum visitatorium*ért a püspök folyamosodik, de maga a *mandatum* annak nevére szól, a ki a *visitatiót* teljesíteni fogja és ez rendszerint az archidiacon. A *visitatorium* épen úgy, mint a többi királyi *mandatum*, az illető terület minden rendű és rangu lakóihoz intéztetik, meghagyván nekik, hogy a *visitatort*, ha közibök jön, minden kitelhető módon támogassák, templomaikat megnyissák, az egyházi felszerelvényeket és ékszereket megtekintés végett felmutassák, az egyházi jövedelmeket felfedezzék, papjaikat iránta kellő engedelmességre szorítsák² stb.

A királyi és püspöki³ *mandatum*-mal kezében indul meg az archidiacon a *generalis visitatióra*, hogy a nyert utasítás szerint a parochiák állapotát községenként kinyomozván, az eredményt a *visitationalis könyvbe* ott a helyszinén beírja.

A 17-ik században még a világi hatóságok közvetlen részvétele nem volt szokásos, legalább annak nyomát a *visitationalis könyvekben* nem találjuk.

¹ A legrégebb *visitatorium*, a melynek nyomára akadtunk 1603-ból való, de ez elveszett (orsz. lev. kancelláriai osztály 1603 jan. No. 1213), az ezután következő legrégebb *visitatorium* formula az eszt. primási levéltárban van (*Acta visitationalia* archiv. vetus No. 2122: *Paria exmissionarium archidiaconorum per imperatorem concessarum an circiter 1613.*) — 1579-ben még Draskovich György győri püspök csak maga ad *mandatum visitatoriumot* két kanonokjának, melyben a püspökmegye minden rendű és rangu lakóit a *visitatorok* támogatására hívja fel. Ezen érdekes okmány az 1579. évi szombathelyi megyei zsinat aktái között található: *Exemplum literarum ad omnes dioecsanos per ordinarios visitatores datarum*.

² Lásd a VI. számú függelékét.

³ A királyi *mandatum* mellé rendszerint a püspök is adott *mandatumot*. Eszt. prim. lev. Archiv. vetus No. 2128 - 2129. *Acta visitationalia* an. 1712.

Ha azonban az illető vidék közbiztonsági állapotai úgy kívánták, a király a katonai parancsnokságokat kereste meg, hogy a visitator részére a szükséges kiséretől gondoskodjanak.¹

A generalis visitatio alapján készült régibb visitationalis könyvekben rendszerint a következőket találjuk feljegyezve:² először községenként a templomokat, kápolnákat és azok felszerelvényeit (oltárok, kelyhek, misemondó ruhák, harangok stb.) nem ritkán felemlítésével annak, ki és mikor építette az illető templomot, ki a patronus és minő jogon bírja a patronatust; másodszer a templomvagyonhoz (fabrica) tartozó ingatlanokat, tőkéket s egyéb jövedelmi forrásokat; harmadszor a lelkész személyes és vagyoni viszonyait, nevezetesen: minő képesítéssel bír, minő magaviseletet tanusít, miként végzi a szt. működéseket, milyen állapotban vannak a plebániái épületek, miféle ingatlanokkal bír, minő szolgáltatásokat tartoznak a hivek évenként teljesíteni pénzben, terményekben és ígás vagy kézi munkában (párbér), végül mennyit követelhet az egyházi működésekért (kereszteselés, esketés, temetés stb.) stola-díj fejében; negyedszer a tanító személyes és vagyoni körülményeit és általában az iskola állapotát.

A visitationalis könyvekben tükröződik vissza nálunk a laudabilis consuetudo, az élő és így folyton változó és átalakuló jogszokás, mely a hivek állandó évi szolgáltatásainak, a párbérnek alapját képezte. A régibb visita-

¹ Így 1643-ban III. Ferdinánd a szathmári és kállói órségek főkapitányaihoz parancsot intéz, hogy Tarasovich Bazil munkácsi görög szert. püspököt a visitatio alkalmával támogassák. Orsz. lev. kanc. oszt. 1643 No. 146.

² Lásd az I. számú függelékét.

tionalis könyvek pontosság tekintetében sok kívánni valót hagynak hátra, a létező adatok megbízhatósága azonban minden kétségen kívül áll, mert az archidiacon közvetlen tapasztalat és formaszerű nyomozás alapján jegyzi fel azokat. A község előljárói és vénei az archidiacon elé idéztetnek és ott a lelkész jelenlétében állapittatik meg a párbérre vonatkozó élő jogszokás. Az adatok nagyobb hitelül gyakran még azok nevei is feljegyezték, kik az inquisitióban résztvettek és a jogszokás megállapításában közreműködtek.¹

A visitationalis könyvek azonban nemcsak a párbérre nézve tartalmaznak gazdag adatokat, hanem egyáltalán hű képét nyújtják a parochiák állapotának, nevezetesen a lelkészek anyagi helyzetének. — Figyelmes átolvasás és némi összevetés után könnyű belőlök megállapítani: melyek a jól és melyek a kevésbé jól dotált parochiák, hol mutatkozik égető szükség a lelkész jövedelmét szaporítani, új építkezéseket tenni stb. Ezekről a viszonyokhoz képest gondoskodni, tehát a parochiális szervezetet tovább fejleszteni a közönséges egyházjog szerint a püspök feladata; nálunk azonban a király legfőbb kegyuri joga itt is közreműködik. Hazánkban a parochiák rendezése a királynak mint az egyház legfőbb kegyurának joga és kötelessége. Erre utalnak már a 16-ik századbéli országgyűlési határozatok, midőn az elpusztult káptalanok és zárdák javait és jövedelmeit a szegény lelkészek felsegélésére rendelik fordíttatni.²

¹ Győri püsp. lev. V. arch. Soproniensis an. 1641. — V. arch. Mosoniensis an. 1659.

² 1548: 12. t. cz. 1550: 19. t. cz.

Még jobban kitűnik ez II. Ferdinánd 1625. deczember 11-én¹ és III. Ferdinánd 1650. aug. 6-án² kelt rendeletéből. Az előbbi a főpapok végrendelkezési jogát szabályozván megállapítja, hogy a főpapok hagyatékának azon fele része, melyről végrendelkezni nem szabad, első sorban a papnöveldek s másodsorban a szegény parochiák felsegélésére fordítandó; az utóbbi pedig már a királyi kamara jövedelméből örök alapítványkép évenként 6000 forintot rendel kiadatni a szűkölködő lelkészek anyagi helyzetének javítására, mely igazságos arányban való felosztás végett az esztergomi érsek kezébe utaltványozandó.

Azónban a parochiális szervezet terén a reformatio következtében beállott zavarok csak III. Károly alatt és után nyertek gyökeres orvoslást. III. Károly 1732-ben a magy. kir. kamara előterjesztése alapján,³ a III. Ferdinánd-féle 6000 forintos évi dotatiót 16,000 forintra emelte fel, majd 1733. mart. 7-én kelt leiratában⁴ ezen dotatio kezelése, valamint a kath. vallás és egyház érdekeinek előmozdítása végett Pozsonyban létrehozta a «Cassa Parochorum»-ot és azt az esztergomi érsek elnöklete alatt álló külön bizottság igazgatása alá helyezé. Ezzel indul meg nálunk a parochiák rendezése, a parochiális szervezet tovább fejlesztése, de különösen a lelkészek jövedelmének rendszabályozása, szilárdabb alapokra fektetése.

A rendezési munkálatok basisát a visitatio canonica adatai képezik és így a visitatio canonica

¹ A magy. kir. vallásalap jogi természetének megvizsgálására szolgáló vezérokmányok. Bpest, 1879. I. számú okmány.

² Lásd a III. számú függelékét.

³ Vallásalap vezérokmányai VII. számú okmány.

⁴ Lásd a XV. számú függelékét.

jelentősége még inkább emelkedik. A királyi hatalom a *mandatum visitatorium* által már az előbbi században is befolyást gyakorolt a *generalis visitatiók* tartására; most ezen befolyás az által nyer nagyobb jelentőséget, hogy a *generalis visitatio* eszközlésénél a világi hatalom közegeinek részvétele szükségessé válik. A *visitatio canonica* levetkezi szigoruan egyházi jellegét s némileg világi jelleget ölt. A királyi és helytartótanácsi rendeletek egymást érik, melyek míg egyrészt a *generalis visitatio* tartását elrendelik, addig másrészt utasításokat adnak, miként kell a *visitatio canonicát* megtartani.¹ Ezen rendeletről látjuk, hogy most már az egyházkormányzati közeg, az archidiacon (*homo diocesanus*) egyedüli eljárása nem elégséges többé, hanem megkívántatik, hogy a világi hatóság is képviselve legyen, nevezetesen: megyékben egy megyei, városokban egy városi tisztviselő által, sőt később a földesuri hatalom képviselte is elrendelik.² A fentebb érintett 1733. mart. 7-én kelt királyi rendeletben ezt olvassuk: . . . . *exinde necesse erit, ut archidiaconi vel horum vicesgerentes, adiuncto uno officiali comitatensi redditus singularum ecclesiarum parochialium iuxta tabellam præannexam prævie examinent etc. . . .*

Ekkép jön alkalmazásba a 18-ik század folyamán a *visitatio canonicáknál* a közbizonyosság (*testimonium legale*), mely a *visitationalis* könyveket hivatalos

¹ Lásd az 1732. sept. 12-én és decz. 10-én, 1733. mart. 17-én és sept. 11-én, 1747. juli 29-én; 1753. máj. 17-én; 1766. febr. 25-én; 1777. No. 5546. sz. a. kelt helytartótanácsi rendeleteket.

² Lásd erre nézve az 1733. mart. 17-én; 1747. juli 29-én; 1753. máj. 17-én; 1766. aug. 31-én; 1785. év 22644 sz. alatt kiadott helytartótanácsi rendeleteket.

összeírásokká, közokiratokká változtatja át. A visitationalis könyvek most már, minthogy a világi hatóság közreműködése mellett készülnek, a világi hatalom részéről is teljes hitelűeknek ismertetnek el és az azokban foglalt adatok a legfőbb kegyuri jog gyakorlatánál kiindulási alapul szolgálhatnak.

Ezen a világi hatalom részvétele mellett eszközölt összeírásoknak III. Károly óta kettős rendeltetése volt: egyrészt, hogy az évi segély a szegényebb lelkészek között a ¶ «Cassa Parochum»-ból igazságos arányban kiosztható legyen; másrészt, hogy a parochialis szervezet tovább fejlesztessék és ott, hol a szükség kívánja, új parochiák szerveztessenek. Ez utóbbi cél csak úgy volt megvalósítható, ha a lelkészek *congruájá megállapíttatik*, azaz meghatároztatik azon jövedelmi összeg, a melyen túl a lelkészek segélyezésre igényt nem tarthatnak. A congrua a már többször idézett 1733. mart. 7-én kelt királyi rendelet által úgy a régi, mint az újonnan szervezendő parochiákban (a plébániai telkeken kívül) 150 forintban állapíttatott meg.¹ Ezen rendelet következtében a helytartótanács 1734. ápril 16-án felhívta a püspököket, hogy addig is, míg a parochiák jövedelmi ügyei végleg rendeztetnek, terjeszszék elő azon lelkészek neveit, kiknek jövedelme a 150 forint congruát

¹ Congruam autem Dotem Parochi præter Domum Parochialem et fundos eo communiter applicari solitos, limitari ad Annuos 150 fmos: Congrua porro taliter stabilita, tam illis Parochis, qui actu quidem in Parochiis degunt, ex Sedecima nihilominus, aliisque Reditibus suis eiusmodi congruam non habent, quam et noviter instituendis Parochis, de horum quoque Subsistentia, ex prærecensita cassa, in quantum haec suffecerit, providendum etc. Lásd a XV. számú függelékét.

meg nem üti, hogy azok a «Cassa Parochorum»-ból segélyezhetők legyenek.

A parochiák rendezésének nagy munkáját Mária Terézia is kiváló gondjai közé sorozta. E célból ő a «Cassa Parochorum» jövedelmét nagy mértékben emelte az által, hogy a főpapok jövedelmének előbb 5, később 10 százalékát abba befizetni rendelte¹ és a káptalanokat, valamint a birtokos zárdákat csak azon feltétel alatt mentette fel ezen kötelezettség alól, hogy a patronatusuk alá tartozó egyházak lelkészeinek congruáját tartoznak kiegészíteni.²

A «Cassa Parochorum» jövedelmének folytonos gyarapodása újabb és újabb összeírást tett szükségessé, hogy a parochiák mind nagyobb mérveket öltő rendezése biztos alapokon haladhasson előre. A lelkészek congruájának csekély volta a megjavult vagyoni viszonyok között szintén felötlővé lett, de úgy látszik a «Cassa Parochorum» jövedelme még sem tekintetett elégségesnek a congrua általános felemelésére és így csak a kir. kamara, a tanulmányi alap és a megüresedett püspökségek javaiban emeltetett az fel 300 forintra, de itt is csak azért, mert a hiányzó congrua kiegészítése nem a «Cassa Parochorum»-ot, hanem a patronus-földesurat terhelte.³

Az eddigieknél hasonlíthatlanul nagyobb arányokat vett a parochiális szervezet fejlesztése és a lel-

¹ Az erre vonatkozó kir. leirat 1769 sept. 9-én kelt. — Vallásalapi okmánytár XI. számú okmány.

² Lásd az 1772 sept. 17-én 3849 sz. alatti rendeletet. A győri püspökmegyében tüzetesen rendezte ezen ügyet az 1772. decz. 24-én 5412. sz. a. kiadott rendelet.

³ Lásd az 1777. okt. 3-ki; 1779. évi 1114. sz.; 1781. évi 1100. sz. stb. rendeleteket.

készi jövedelmek rendezése II. József alatt. — Ezen czélok lebegtek a reformator szemei előtt, midőn a szerzetrendek megszüntetéséhez hozzá fogott.¹ Az 1782. sept. 10-én kelt terjedelmes rendeletben,² mely által az eltörölt szerzetrendek javaiból a «fundus religionarius»-t létrehozta, ezen nevezetes tételt olvashatjuk: . . . . . ac ne fundus pro piis his institutis cumprimis autem augendarum et melius dotandarum parochiarum desit, universam etiam abolitorum claustrorum massam eundem in finem clementer contulimus atque praeexistenti cassa parochorum adjecimus. Látjuk ebből, hogy a II. József által létesített vallásalap rendeltetése ugyanaz, mint az előbbi «Cassa Parochorum»-é, t. i. egyrészt a szegény lelkészek jövedelmének kiegészítése, másrészt a parochiális szervezet fejlesztése s ott, hol a szükség megkívánja, új parochiák felállítása.

Nem lehet feladatunk e munka keretében azon óriási buzgalmat és tevékenységet ecsetelni, melyet II. József a parochiák rendezése körül kifejtett. Röviden csak annyit jegyzünk meg, hogy ő nemsokára a többi szerzetrendet is eltörölvén, azok vagyonával szintén a vallásalapot nevelte,³ valamint az intercalaris jövedelmeket⁴ és az u. n. comissariaticus alapot⁵ is ahhoz csatolta. Az ilykép nagy jövedelemmel ellátott vallásalap támogatása mellett csakhamar számos új parochia és még több localis káplánság keletkezett. *Az újonnan alakított parochiákban már a*

¹ Lásd az 1782. jan. 26-án 550. sz. alatt kelt királyi leiratot.

² Vallásalap okmánytár XVIII. sz. okmány.

³ Vallásalap okmánytár XXII, XXIII, XXV, XXVII. sz. okmányok.

⁴ Vallásalap okmánytár XXI. és XXIV. sz. okmányok.

⁵ Vallásalap okmánytár XXIV. és XXIX. sz. okmányok.

*congrua is 300 forintra emeltetett, a localis káplánoké pedig kezdetben 200, majd később 230 forintban állapítatott meg.*¹

A parochiák eddig ecsetelt rendezése és különösen a congrua megállapítása már a lelkészi jövedelem állandóságát feltételezi; ámde mint később látni fogjuk, a lelkészi jövedelem továbbra is nagyon ingatag maradt. A párbér jogalapja, a laudabilis consuetudo, azelőtt a visitationalis könyvek, most az időnkénti hivatalos összeírások által nyert némi állandóságot. És habár ez utóbbiak a világi hatóság, a testimonium legale közreműködése következtében jobban megkötötték is a laudabilis consuetudo átalakító és fejlesztő erejét, de azért azt teljesen meg nem törték.

A királyi hatalom nem is törekedett nagyobb mérvű újításokra, nem vette célba a parochiák rendezésével egyidejűleg a párbér egyöntetűsítését s bizonyos általános elvek szerinti szabályozását; megelégedett a laudabilis consuetudo által kifejlődött tényleges állapotok időnkénti feljegyzésével, hogy annak alapján egyrészt a congruából hiányzó összeget segélykép pótolhassa, másrészt a parochialis szervezetet fejleszthesse. Csak II. József vette komolyan tervbe a vallásalap létesítésével kapcsolatosan a hivek parochiális terheinek rendszabályozását,² de ezen nagy

¹ Lásd az 1785. év 3916 sz. és 1787. év 29046/3512. sz. rendeleteket.

² Az 1782. sept. 10-én 5439/62. sz. alatt kelt nagyszabású királyi leirat, mely az eltörölt szerzetrendek vagyonából a vallásalapot létesítő és a helytartótanács kebelében az egyházi bizottságot szervező, a lelkészek jövedelmeinek, különösen a párbérnek szabályozását is az újonnan felállított egyházi bizottság feladata közé sorolja. A párbér szabályozására vonatkozó utasítás így hangzik: 9° c) Quid a Colonis et Inquilinis

vállalat felülmulta erejét, s egész életfogytáig nem volt képes azt még csak megindítani sem, hacsak a keresztelési stola és a coleda eltörlését ilyenül be tudni nem akarjuk. A görög katolikusok és a görög nem egyesültek párbér szolgáltatásaira nézve adattak ugyan ki általános szabályzatok, de ezek sem sokáig tartották fenn magokat, különösen az 1756. évi Olsavszky Manó-féle párbér szabályzat, mely a munkácsi gör. kath. püspökmegye részére készült, a laudabilis consuetudo átalakító erejének csakhamar engedni kényszerült.¹

A lelkészi jövedelem szabályozása végett szokásba jött hivatalos jellegű összeírások mellett azonban a szorosan egyházi természetű *visitatio canonica* továbbra is fenn marad. A püspök most is épen úgy mint azelőtt, saját iniciatívájából a *mandatum visitatorium* alapján *generalis visitatiót* tarthat.² A *visitationalis* könyvek a 18-ik század folyamán is még nagy szerepet játszanak, sőt mind tartalomdusabbakká és tökéletesebbé válnak. Kiváló érdeklődéssel bir e tekintetben gr. Batthyány József esztergami érseknek 1779-ben kibocsátott statutuma a *generalis*

ac universim Ignobilibus pro Parochorum et praedictorum Cantorum Intentione systematice praestandum sit, cum haec in Regno Hungariae admodum inaequalia hucdum fuerit, aequum autem videatur, ut pari Parochorum et Cantorum obligatione existente, par sit etiam illorum circumstantiis tamen locorum accomodata Intertentio.

¹ Lásd a XLII. és XLIII. számú függeléseket.

² Az 1748. máj. 6-án kelt királyi leirat, mely a *superintendenseket* a *visitatio generalistól* eltiltja, így hangzik . . . . ne *superintendentes* imposterum *quaspian generales visitationes* contribuenti plebi onerosas et aliunde ipsis tantummodo *Diocesanis* et eorum *subalternis* competentes, quasve nec ipsi *Diocesanis* absque praevia intimatione et benigno Assensu ac *Mandato Nostro* eatenus expediri solito instituere valeant, peragere praesumant.

visitatioók tartása iránt.¹ Ezen több ivre terjedő statutum 24 pontban fejti ki a legnagyobb részletességgel a parochiák generalis visitatiójánál követendő eljárás módozatait; majd a statutumokban kifejtett elvek alapján egy még terjedelmesebb utasítás készült ily czim alatt: «*puncta visitationis parochiarum*,» mely a részletes kérdéseket 29 külön feliratu §-ban csoportosítja. Bátran mondhatjuk, hogy e két munkálat, a parochiák visitatiójának valóságos codexét képezi, mely semmi kívánni valót nem hagy többé hátra.

Végeredménykép konstatálhatjuk, hogy ezen egész korszakon át a *laudabilis consuetudo* (a jogszokás) képezi a párbér szolgáltatások basisát és a visitationalis könyvek szolgáltatják a párbér-intézmény felismerési forrásait. A congrua megállapítása és a parochialis szervezet fejlesztése, lényegében ezen intézményt érintetlenül hagyja és egy általános elvek szerinti szabályzatot létre nem hozott. A 18-ik században ugyan már az új parochiák létesítésénél a párbér szerződésszerű megállapítása divatos, de mint alább számos példa igazolni fogja, ez sem teremt oly erős jogalapot, melyet a *laudabilis consuetudo* meg ne törhetne, át ne alakíthatna.

¹ Eszt. prim. lev. Batthyány-féle osztály: *Statuta Generalia visitationibus parochiarum adiecta ampliari, restringi, modificari reservata; dum totius adhuc amplae diocesis meae visitationem canonicam deo dante ab solvero, per mediatem pastorem instructionem universo clero meo praescribendam, eousque autem, uti praescribuntur, in sua integritate observanda.* — Ezen nevezetes statutum 1789-ben pontonként átdolgoztatott és módosított.

2. §. A párbér viszonya a rendi szervezethez, a kegyurasághoz és a földesuri hatalomhoz.

Ha a 17-ik és 18-ik századbeli visitationalis könyveket, mint az időnként fennálló jogviszonyok többé-kevésbé hű tükreit tüzetesen szemügyre vesszük, felette változatos kép tárul fel előttünk, úgy a szolgáltatások minősége és mennyisége, mint a teherviselés módozatai tekintetében.¹ Élénken emlékeztetnek azok egyrészt a lelkészi szolgáltatások oblatiós eredetére; másrészt kétségtelen tanubizonyosságot tesznek arról, hogy ez intézmény nem a priori megállapított elvek szerint, hanem történeti alapon — szokás útján — a helyi szükségleteknek és viszonyoknak megfelelőleg keletkezett és fejlődött. A legrégibb időtől kezdve egész napjainkig, csaknem azt mondhatjuk a közmondással: a hány plebánia annyi szokás, annyi különböző megállapodás a lelkész ellátásának mikéntje iránt. Kinek-kinek valóságos érzülete parancsolja, hogy tehetségéhez képest, a lelkész ellátásához járuljon, hogy abból a mije van, az Isten szolgájának juttasson. A molnárok kalácsot sütnek,² vagy sertést hizlálnak,³ a halászok halat vagy rákot visznek,⁴ a juhászok sajtot vagy

¹ Szükségesnek tartjuk itt megjegyezni, hogy a visitationalis könyvekből állításaink igazolására az adatok nagy halmaza miatt mindig csak példaként idézhetünk.

² Nyitrai püsp. lev. V. archidiac. Trenchiniensis 1766. *Horenicz* 13 malomtól a három sátoros ünnepen egy kalács, egy kappan vagy ezek helyett 25 dn. jár. A pénzbeli megváltásról lásd később.

³ Nyitr. püsp. lev. V. archid. Trenchiniensis 1674. *Letavka*.

⁴ Győri püsp. lev. V. arch. Mosoniensis 1659. *Szt. János*: Similiter a questoribus piscinis a quovis curru unum magnum piscem vel duos, tres quatorque minores, a quovis curru canerorum triginta caneros. — *Illmicz* 1659, 1696. stb.

bárányt,¹ a szőlős gazdák mustot,² a sörfőzők sört,³ a mészárosok húst,⁴ a többiek gabonát, kenyeret, baromfiakat,⁵ a telkes gazdák fűteni fát, rőzsét, nádat,⁶ megszántják, bevetik a lelkész földjét, lekaszálják és behordják a termést és szénát⁷ és a kinek semmije nincs, ki mindennapi munkájával keresi kenyerét, az munkaerejével adózik, s ha a szükség úgy kívánja dolgozik.⁸

Ámde a viszonyok sokszerűségével szemben áll azoknak hasonyszerűsége, mi ismét maga után vonja a hasonló körülmények közötti hasonló eljárást, maga után vonja azt, hogy a lelkészi szolgáltatások szokás útján megállapításánál bizonyos mértékig általános érvényű szabályok jutnak érvényre.

¹ Nyitr. püsp. lev. V. arch. Trench. 1674. *Faesko* (Frivald filiája) *Felső- és Alsó-Rudnya*. — A sajt mint rendes párbérszolgáltatás a régibb időben igen gyakori. Lásd V. arch. Soproniensis 1641 és 1651. V. arch. Moson. 1659. Győri püsp. lev.

² Syn. dioc. Quinque-Ecclesiensis 1714. Pars. III. cap. 5. Lásd a XII. sz. függelékét.

³ Nyitr. püsp. levél. V. arch. Trenchiniensis 1674. *Kisucza-Ujhely, Zsolna* stb.

⁴ Győri püsp. lev. V. arch. Mosoniensis 1696. *Moson*, Nyitr. püsp. lev. V. arch. Trench. 1699. *Habrovka, Veska* és *Vesdedo* (Puchó filiái).

⁵ Nagyon elterjedt szolgáltatás a régibb időben. Majd a házzal bírók (Eszt. prim. lev. V. arch. Barsiensis 1647. *Szt. Benedek*: In festo St. Egidii a singulis domibus pullum gallinaceum) majd csak a telkes jobbágyok fizetik (Eszt. prim. lev. V. arch. Nitriensis 1630. *Radoczovecz*: pullum circa festum Paschae quatuor ab integra possessione, a media duo.)

⁶ Győri püsp. lev. V. arch. Mosoniensis 1659. *Lébeny* Quivis dat duos manipulos arundinis. *Szt. János*. Item a quavis domo datur parocho unus panis et unus currus arundinum. Lásd még *Pusztá-Somorja, Hegyeshalom, Halászi, Bessenye* stb.

⁷ Lásd erről alantabb tüzetesen.

⁸ A házatlan zsellérek (subinquilini) rendszerint egy napot dolgoznak, vagy ezen munkát egy garasért vagy 5—6 dénárért megváltják. Sok helyen azonban a házas zsellér is csak munkát szolgáltat és ilyenkor a házatlan zsellér fél annyit dolgozik. Gy. p. lev. V. arch. Soproniensis 1641.

A középkor gazdasági élete a jobbágysági renden nyugszik. Az uralkodó gazdasági tényező a földbirtokok s ennek kiaknázása, értékesítése a jobbágysági rend munkaereje által történik. A jobbágyság képezi az állampolgárok zömét, az iparos és kereskedő elem, főleg hazánkban alig számba vehető, a nemesi rend pedig jobbágyságainak munkaereje után él. Valamint minden egyéb vagyoni szolgáltatás súlya, úgy a lelkészi szolgáltatásoké is, természetesen a jobbágysági rendre nehezedik. Nehány város kivételével, a községek lakóinak főalkatelemét a jobbágyság képezi. A vidéki parochiák a jobbágyság hitközségei. A nemesség egy része patronus s mint ilyen mentességet élvez a lelkészi szolgáltatások alul, a másik rész mint kiváltságos osztály, valamint egyéb, úgy ezen közteher alul is kivonja magát.¹

Az egyház ugyan erősen küzd a nemesség párbérmentessége ellen, követeli tőlük is a lelkészek járó szolgáltatásokat, mert a canonokban nincs semmi alapja a nemesi rend mentességének; de a viszonyok hatalmával kénytelen megalkudni, kénytelen beérni azzal, hogy a földesur jobbágyságait a lelkészi szolgáltatások teljesítésére szorítja, s hogy a nemesség, miután az évenként visszatérő állandó szolgáltatások (párbérm) alól kivonja magát, a részére teljesített egyházi cselekményekért (keresztelés, esketés, temetés stb.) a szokottnál nagyobb stola-díjat fizet. —

Szt. György Ny. p. lev. V. arch. Trench. 1674. *Kis-Udicsa, Domanicz, Precsin, Turzovka* stb.

¹ Pl. Eszt. pr. lev. V. arch. Barsiensis 1657. *Newer*: Hic neque nobiles catholici solvunt parochos neque Lutherani et Calvinistæ. — Gy. p. lev. V. arch. Moson 1659, 1680, 1696. *Rajka*. — Nyitr. p. lev. V. arch. Trench. 1717. *Huorka, Lehotka* stb.

V. arch. Moson. 1696 *Rajka*: Nobiles curiæ sunt 3, quæ possidentur a nobilibus non dominis terrestribus existentibus (a domini terrestres ez esetben évenként 30 forintot fizetnek,) et hæ parochi nihil pendunt *præter liberam stolam*.

Ez a szabad stola eredete. A nemesség és később a nemesi számba jövő honoratiorok kivonván magukat a párbér fizetése alól, szokás útján általános jogelvvé válik, hogy a ki párbért nem fizet, attól a lelkész a szokásosnál nagyobb stoladíjat követelhet.

Világosan mutatja ez a párbér és stoladíj szoros összefüggését. Mindkettőnek rendeltetése ugyanaz, t. i. a lelkész illő ellátásához hozzájárulni s mindkettő ugyanazon jogalappal bír: *et dignus est operarius mercede sua*.¹

A szabad stola azonban folytonos vizálynak lón kutforrásává a papság és a nemesség között; miért is már III. Károly 1733. márczius 7-én kelt fontos rendeletében, mely a lelkészi jövedelem szabályozásával foglalkozik, véleményadásra hívja fel a helytartótanácsot az iránt: vajjon nem lehetne-e a stoladíjat egészen megszüntetni, vagy legalább azt kizárólag az esketés- és temetésre szorítani, miután a lelkészek ezen követeléseiken felül is megkapják congruájukat.² Hogy e felhívásnak nem lett eredménye, mutatja az 1751: 12. t. cz. melyben az országgyűlés kéri a királyt a stola-ügy mielőbbi szabályozására és az egyháziak tulzott követeléseinek

¹ A párbér és a stola-díj közötti ezen szoros kapcsolat találó kifejtését lásd a 151. l. jegyzetében.

² Lásd a XV. számú függelékét.

mérséklésére.¹ A minden anyagi tehertől mentes nemesség a stoladijak fizetését is úgy fogta fel, mint nemesi szabadságának megsértését, azért küzd oly hévvel ellene. Az esztergami érsek 1752-ben Liptó és Szepes megyék visitatójáról a kormánynak jelentést tévén, ezeket mondja: «Jactant imo nobiles se nullatenus obligari ad solvendam parocho stolam propterea, quod hoc præjudicaret nobilitari prerogativæ.»² Ámde az egyház ép oly hévvel ragaszkodik a stoladijakhoz már csak azért is, mert egyrészt a nemesség úgy is mentesítette magát az állandó évi szolgáltatások alól, másrészt, mert a protestánsok nagy része szintén csak a stola-dijakkal adózott az egyháznak.

A kormány a parochiák rendezése és a lelkészi jövedelem szabályozása alkalmából ismét felveti a stola-dijak eltörlésének kérdését. Az 1777. évi 5088. sz. alatti rendelet³ szerint az lett volna ennek egyik feltétele, hogy a nemesség legalább a stoladijak árnyában járuljon a lelkészek ellátásához. Ez azonban olyan feltétel volt, melynek megvalósulása azon kor viszonyaihoz képest semmikép nem volt várható. A stoladijak általános megszüntetésére tett kísérlet

¹ Sacratissima Sua Majestas, auditis prævie audiendis, universalem Normam in Re stolarum ponere dignabitur, hocque modo clementer providere, ut excessibus, qui in exigendis Stolis hactenus evenerunt, remedium adferatur.

² Eszt. prim. lev. Archiv. vetus Nr. 2009.

³ Azon kérdés feltevése után, vajjon a parochiák rendezésével kapcsolatosan el lehetne-e és miként lehetne eltörölni a stolát, ezt olvassuk: Eo etiam reflexo, ut nobiles, qui ad intertentionem parochi nulla in parte concurrunt adminus proportionata Stolae depensione parochiæ suæ subsistentiam suam sublevent. Lásd még az 1774. decz. 7-én, 1774. decz. 24-én és 1777. okt. 27-én 5545. sz. a. kelt helytartótanácsi rendeleteket.

mindannyiszor sikertelen maradt. — Mária Terézia 1779-ben elrendelte,¹ hogy a kir. kamara, a tanulmányi alap és a megürült püspökségek javaiban, hol a congrua 300 forintra emeltetett, stola nem követhető, de ez is csak részleges és ephemer jelentőségű intézkedés, mert később a congrua minden új parochiában 300 forintban állapított meg, a stola-díjak fentartása mellett.

Igen érdekesen fejtegeti a stola megszüntetésével járó nehézségeket az 1780. évi 1788. sz. a. helytartótanácsi rendelet. E szerint a megszüntetés akként vétetik tervbe, hogy egyrészt a párbér (domalis præstatio) aránylagosan emeltessék, másrészt a «Cassa Parochorum»-ból a hol szükséges, segély nyujtassék, de mindjárt maga a rendelet felveti azon kérdést: «miként lehetne azon nehézségeket elhárítani, melyek ezen eszme megvalósításánál szükségkép felmerülnek, nevezetesen: hogy a párbérfelemelés még súlyosabb és gyűlöletesebb teher lesz, hogy ez által az összeköttetés a kath. lelkész és a protestansok között megszakad, hogy a lelkészek a szt. működéseket hanyagul fogják teljesíteni stb.»

A többször megindított hosszas tárgyalásnak II. József alatt azon végeredménye lett, hogy a szabad stola a királyi rendeletek által a szokottnak kétszeresében (consvetæ duplum) állapittatik meg,²

¹ Lásd az 1779. évi 1114. és 1277. sz. a. rendeletet.

² Lásd az 1787. febr. 13-án 6373. sz. a.; 1787. ápril 14-én 1540/14115. sz. a.; 1803. novemb. 22-én 25267. sz. a.; 1804. febr. 5-én kelt rendeleteket. Különben már megelőzőleg az egyház is azon szabályt alkalmazta, hogy a szabad stola a szokottnak kétszerese: győri püsp. lev. V. arch. Rabensis 1714. *Szt. Mihály*: *Servitores dominorum conportionatorum nihil præstant, ad salarium tamen ex stola in duplo obligantur.*

továbbá a kereszteleési stola eltöröltetett,¹ és kimondatott, hogy ott, a hol nem szokásos, dupla stoladijat követelni nem szabad.² A nemesek tehát és a honoratiorok, valamint egyáltalán mindazok, kik a párbér alatt értett évi szolgáltatások alul felmentve vannak, jelenleg is csak a dupla stoladijakkal adóznak.³

A párbér hovatovább a jobbágyi rendhez, a normalis jobbágyi viszonyokhoz fűződő teherre felődvén, ez újabb alapot szolgáltatott a viszálykodásra, minden oly esetben, hol azoktól eltérés forgott fenn. Gyakran megtörtént, hogy egytelkes nemesek (curialistæ) és armalisták, jobbágyi telkeket birtak, valamint az is gyakran előfordult, hogy jobbágyi telkek a rendestől eltérő kötelezettségek mellett engedtek át egyeseknek (inscriptionalistæ, hypothecarii) művelés végett vagy mint irtvány földekből keletkezettek, különben is eltérő jogi természettel birtak. Az egyház saját jól felfogott érdekében semmi tekintettel sincs a jobbágytelek birtokosainak sem rendi állására, sem a földesur iránti külön jogviszonyaira, hanem épen úgy követeli a párbért a jobbágytelekkel bíró curialisták-, armalisták-, inscriptionalisták- és scultetusoktól, mint a többi jobbágyoktól.⁴

¹ Lásd az 1785. mart. 29-én 8280 sz.: 1792. szept. 7-én 19768 sz. a. kelt rendeleteket.

² Lásd a 39. l. 2) jegyzetben idézett rendeleteket.

³ Győri püsp. lev. V. arch. Moson. 1873. *Hegyeshalom*: Honorationes . . . pro omni functione sacra *duplum* dependere tenentur. Lásd még V. arch. Jaurinensis 1873. *Éöttevény, Sövényháza* stb.

⁴ A trencsénmegyei plebánosok 1692-ben folyamodványt intéznek a királyhoz, melyben olvassuk: *Insuper domini Nobiles, Armalistæ et simplices inscriptionalistæ in Comitatu Trenchiniensi degentes a terris Rusticanis, solitos et Nobis obvenire debentes metretas frumenti solvere recusant.* —

Következménye volt ez a majd később tüzetesen kifejtendő vagyon szerinti teherfelosztásnak, mely a párbért a jobbágyi ingatlanokkal szoros kapcsolatba hozta, melyhez képest, habár a párbér személyes teher, az a jobbágyi vagyon alkatrészek arányában fizettetik. A jobbágyi telkek és házak tulajdonkép csak a tehermegosztásnak képezik alapját és nem magának a teherviselésnek, de az egyház úgy tekinti azokat, mint a szolgáltatások alapjait s követeli a párbért a jobbágyi természetű ingatlanok minden házasságban élő birtokosaitól, a rendi állás figyelembe vétele nélkül.

A királyi hatalom készségesen támogatja ugyan az egyházat érdekei megvédésében és a felmerült vitákat az egyház javára dönti el,¹ de a kiváltságolt nemesi renddel szemben a királyi hatalom támogatása sem bizonyult mindig a kívánt eredményre vezetőnek, miért is az egyház panasza folytonos az iránt, hogy a jobbágyi telkek nemeseknek engedtetvén át, a lelkészeknek jövedelme jelentékeny csorbulást szenved. A nyitrai archidiaconatus 1714. évi visitatiójában ezeket olvassuk:² Multi dominorum terrestrium tam catholicorum quam acatholicorum subditis suis *donationales nobilitares* procurarunt, sessionesque colonicales quæ decimis et metretis (párbér) dandis obnoxia erant, eisdem contulerunt:

1724-ben megújítják folyamodványukat és ismét panaszkodnak, hogy a curialisták, inscriptionalisták stb. nem fizetik a metretákat, mire a király újból elrendeli a szolgáltatások teljesítését. — Lásd a VIII. és IX. számú függeléseket.

¹ Lásd a IX. számú függelékét.

² Eszt. prim. lev. Archiv. vetus No. 2128—2129. Extractus visitationis in negotio acatholicorum in archidiaconatu Nitriensi ect. an. 1714.

quam plurimi parochorum proventus non parum minuuntur.

Több helyen azonban sikerült az egyháznak czélhoz jutni és a nemeseket is némi szolgáltatásra kötelezni; így pl. *Túron*¹ a nemesség a papot, ha oda jön megvendégeli, *Kis-Csernán*² a nemesek a tavaszi szántásra két ekét kölcsönöznek. Sőt arra is találunk több példát, hogy a nemesek ott, hol tömegesen laknak, rendes párbért fizetnek, mint pl. *Kis-Orosz*:³ *Nobilium singuli boves vel equos habentes solvunt quartalitia butin. frumenti, non habentes 1/2 quartalitia.*

Ennyit a párbér viszonyáról a rendi szervezethez. Lássuk most annak viszonyát a patronatushoz és a földesuri hatalomhoz, különös tekintettel azon kérdésre, vajjon a párbér keletkezése és dologi természetűe visszavezethető-e a dologi patronatusra és a földesuri hatalomra?⁴

¹ Nyitr. püsp. lev. V. arch. Trench. 1699.

² U. o.

³ Eszt. prim. lev. V. arch. Barsiensis 1657. — Épen ugy rendes párbért fizettek a nemesek *Asszonyfán* (Győri püsp. lev. V. arch. Jaurin. 1766, 1802) *Lehotkán*, (Eszt. pr. lev. V. arch. Barsiensis 1657) *Medvén*, (Nyitr. püsp. lev. V. arch. Trenchiniensis 1717) stb.

⁴ Szükséges ezen kérdés tüzetes megvilágítása már csak azért is, mert Boncz Ferencz közalapítványi kir. ügyigazgató minden jogtörténeti tanulmány nélkül írt memorandumában azon téves nézetet állította fel, hogy a lelkészi szolgáltatások keletkezése és dologi jellege a ius patronatusra vezetendő vissza. «Emlékirat a róm. kath. lelkészeknek a canonica visitation alapuló illetményei tárgyában» (Jogtudományi Közlöny 1881. évf. 46. sz.): «Házánkban a plébániák kegyurasága majdnem kivétel nélkül az illető földesuraságot, kiváltságolt városokban a városi közönséget illette s így a kegyuraság kezdetétől fogva birtokhoz kötött dologbeli jogot képezett. Ezen minőségben a földesuraság az általa kegyuralt plébániát földekkel és egyéb javadalmakkal ellátni tartozott s minthogy a régi időben a jobbággyi birtok is földesuri tulajdont képezett, a jobbággy csak haszonélvező lévén, bizonyos

A lelkésznek járó szolgáltatások, tehát a párbér is, mint már az I. fejezetben kimutattuk, a patronatustól teljesen önállólag az oblatiókból fejlődtek ki és az egyházjogban attól teljesen független, önálló jogalappal bírnak. E jogalapot képezi a parochiális hiveket terhelő általános kötelezettség a lelkész ellátásáról gondoskodni «et dignus est operarius mercede sua.» Az egyház a laudabilis consuetudon alapuló oblatiók kötelezővé tételénél nemcsak hogy nem támaszkodik a patronatusra és a földesuri hatalomra, de egyenesen visszautasítja azt és határozottan megtiltja, hogy a világiak, a földesurak, habár a patronatusi jog alapján is, az oblatiók ügyébe avatkozzanak, hogy a hiveket oblatióra szorítván, abból maguknak részt követeljenek.¹

Ebből önkényt következik, hogy a patronus-földesuri dosnak és a párbérnek a történelmi fejlődésben semmi köze egymással, mert midőn még a régibb egyházalapítások történtek, a manapság jogilag kötelező lelkészi szolgáltatások az önkénytes adományozás stadiumában voltak; már pedig olyan egyházi szolgáltatásra, melynek positiv jogalapja még az egyházjogban nem volt kifejlődve, a patronus földesur sem kötelezhette jobbágyait. Ha azonban ettől el is tekintünk, kérdés, minő jogalapon kötelezhette

kötelezettségek teljesítése mellett: annál fogva a kegyuri kötelezettségek, a jobbágyi birtokra is, mint a földesuri tulajdon egy részére, kiterjesztettek: ez uton lett a kath. jobbágy kezén létezett urbéri birtok, a plebániái javadalom irányában kötelezetté.»

¹ Thomassin : III. 44. I. Conc. Braccarense II. c. 6. (főntebb a 4. l. 4.) jegyzetben idézve.). 51. I. Conc. Turonense an. 1583: Ab huiusmodi oblationum perceptione laicos omnes excludentes, non obstante quacunque in contrarium consuetudine, quæ potius corruptela censenda est. — Ugyanott Conc. Aquisense an. 1585.

volna a földesur jobbágyságait a párbér fizetésre? A dominium jogán nem tehetette azt, mert a szabad jobbágynak ura irányábani tartozása — a terragium — kezdetben jogszokás, később a királyi decretumok által megállapítva volt; a szokottnál többet a földesur nem követelhetett; nem különösen minálunk, hol a 13-ik század második fele előtt a szabad jobbágyságok nem állottak a földesur magánhatalma alatt.¹ Egyházi jogánál fogva szintén nem tehetette azt, mert az egyház soha sem ruházta át ezen jogát a patronusokra, sőt ezen jog igénybevétele ellen, mint említettük — tiltakozik.

De hogy a párbér a *ius patronatus*sal semmi összefüggésben nincs, hogy az nem nyugodhatott a jobbágysági birtokok földesuri tulajdonán, nem volt a patronus-földesur tulajdonát terhelő kötelezettség, eléggé bizonyítja azon körülmény, hogy a tridentin zsinat határozatai alapján, midőn egyrészt megállapították a lelkészi *congrua*, másrészt erre való tekintetből az oblatiók jogilag kötelező szolgáltatásokká lettek,² a patronusok a közönséges egyházjog szerint a *congrua* illetén kiegészítése, azaz a párbér fizetése alól felmentettek.³ Nagyon veszélyes elv is lett volna a patronusokra nézve, ha a jobbágyságok lelkészi szolgáltatásait a reformatio korában a jobbágysági birtokok földesuri tulajdonára fektetni és a kegyuri

¹ Hajnik : Magyar alkotmány és jogtörténet 135. l.

² Conc. Trident. Sess. XXIV. c. 13.

³ Richard-Dalmaso Analysis Conc. III. 141. l. *Portio congrua: At patroni ad portionem congruam, etiamsi desint alia subsidia, nequaquam tenentur, nec ei legi subsunt, ut ad contributionem vitandam suo se patronatu abdicent, quia Ecclesiae vel fundum ipsum, vel dotationem jam elemosynae loco largiti sunt.*

jog dologi jellegével kapcsolatba hozni; mert ennek szükségképeni jogi következménye az lett volna, hogy ha a jobbágyok más hitre térnek át és ez alapon a világi jog őket a párbérfizetés alól felmenti,¹ *a patronus-földesur az egyházi jog szerint a veszendőbe ment párbérért, mint az ő tulajdonán nyugvó dologi teherért felelni tartozik.* A kath. egyház ugyanis mindenkor ragaszkodott azon elvi álláspontjához, hogy a világi jog az egyházinak nem derogálhat, a jobbágyoknak a világi hatalom részéről való felmentése a patronus dologi terhét egyházjogilag meg nem szüntetheti. Mi azt hisszük, maguk a patronusok hevesen tiltakoztak volna ezen jogelv érvényre emelése ellen.

Sőt, hogy halmozzuk a bizonyítékokat, felemlíthetjük még azt is, hogy később, midőn a jobbágyi gazdálkodás mellett a majorsági gazdálkodás is mindinkább kifejlődött, a majorsági cselédek a «servi domaniales vel domales» némely parochiában semmi párbért nem fizetnek.² E mentességnek a canonjog szerint nem lehet más alapja, mint az, hogy a patronus párbér-mentessége cselédeire is kiterjesztetik.

Nem lehet továbbá a párbér keletkezését és dologi természetét a dologi kegyuraságra visszavezetni már csak azért sem, mert az csak specialis és nem generalis jogalapot ad. Ugy a történelmi fejlődés, mint a tényleg fennálló állapot kétségtelenné teszi,

¹ Ilyen fölmentés történt nálunk az 1647: 11. és 12. t. cz. és az 1791: 26. t. cz. 6. §-a által. Ezen törv. czikkek értelmét és gyakorlati jelentőségét lásd később.

² Győri p. lev. V. arch. Rabensis 1714. *Szt. Mihály.* V. arch. Jaurin. *Eöttevény, Sövényháza* stb.

hogy a földesuri hatalom és a *ius patronatus* sem az egyházjog, sem a világi jog szempontjából nem azonos, míg egyrészt mindenkor léteztek földesurak, kik nem voltak patronusok, addig másrészt a plebániák egy része régebben is úgy mint jelenleg, az egyházi hatóságok szabad adományozása alatt állott.¹ A közönséges egyházjog már III. Sándor pápa óta szakított azon germánjogi felfogással, hogy a *patronatus* a földesuri hatalom kifolyása.² A *patronatus* ezen időtől kezdve, mint «*ius spirituali annexum*» a földesuri hatalomtól teljesen független jogalapon nyugszik s eredeti módon nem a *dominium* jogán szereztetik, hanem alapítás, elbirtoklás és pápai *privilegium* által. Hazánkban pedig a történelmi emlékek tanúságaként³ a kegyuri jog átruházása mindenkor külön királyi adományozás tárgyát képezte és soha sem tekintetett ezen jog átruházottnak az egyszerű birtokadományozással,⁴ kivéve azon eseteket, a hol a

¹ Győri püsp. lev. V. arch. Komaromiensis 1714. *Bácsa*: *Jus patronatus nemo prætendit neque successores prætulati fundatoris* (Lippay Gáspár) *hæreditarii Dni terræ, neque hypothecarii præteriti prætenderunt, neque actualis Exc. Dns. Generalis K. Zámly.* — Továbbá a győri püspök a szil-sárkányi parochia építkezés ügyére vonatkozó felterjesztésében mondja: Szil-Sárkány nullius sit vel fuerit unquam certi patronatus atque adeo virtute Systematis Josephini ipsam recipiat Excelsam Cameram (Győri p. lev. Acta Parochialia 1793. év) II. József 1785. mart. 30-án 3916. sz. a. sytematikus rendelete azonban, melyre itt a püspök hivatkozik, nem azt mondja, a mit a püspök állít, hanem azt, hogy a hol a földesurak az új parochiák létesítéséhez nem akarnak hozzájárulni, a religionis commissio nyeri a patronatusi jogot.

² Hinschius: Kirchenrecht II 628. I. és kv.

³ Lásd a patronatusi jog adományozásának számos eseteit Fehér: Codex Diplomaticus eccl. ac civilis. — Wenzel: Árpádkori új okmánytár. Nagy Gyula: Anjoukori új okmánytár stb.

⁴ Épen azért tévesnek kell nyilvánítanunk Boncz Ferencz azon állítását, hogy «Királyi rendeleteknél fogva a földesur mindig megnyerte az adományozott birtokkal a kegyuraságot is.» (Észrevételek Sztelho Kornél

ius patronatus már előbb alapítás vagy királyi privilegium következtében a földbirtokhoz kötött dologi jogot képezett. Az 1723: 55. t. cz.-ből pedig kétségtelenül ki-
világlik,¹ *hogy a patronatusnak nálunk is különös jogalappjai vannak, s hogy nem minden földesur volt egyszersmind patronus.* A magyar közjog szerint a király legfőbb kegyuri joga alapján lehetett és lehet jelenleg is alapítás nélkül patronatusi jogot szerezni, de ahhoz külön kiváltság kell, mely a földesurasággal nem jár együtt.² Épen úgy a városok is nem a dominium jogán, hanem kiváltság alapján szerezték meg a kegyuri jogot.³ A földesurak megkísérlették ugyan néha a ius patronatust alapítás vagy királyi kiváltság nélkül is igénybe venni, de az egyház az ilyen kísérletet, mint jogellenest, mindenkor visszautasítá.⁴

Az eddig mondottak szerint, ha a párbér keletkezését és dologi természetét a patronus-földesuri

ügyvéd urnak a lelkészi congruák kérdésében közlött czáfolatára: Jogtudm. Közlöny 49. sz.) Ezen állítást semmiféle királyi rendelettel vagy törvénytől nem lehet igazolni.

¹ Illi vero qui ex statibus seu iam ex collatione regia, seu iure et titulo fundationis, aut ex alio iusto et legitimo iure ius patronatus . . . . habereant ect.

² Így tanítják ezt legnevesebb íróink is. Hajnik, Magyar alkotmány és jogtörténet I. 311. l.: majd csak kivételesen voltak ahöz (t. i. a földbirtokhoz) csatolva, különös királyi kiváltság folytán, mint a vásártartás, révjog . . . vagy a *kegyuri jog*, — Konek: Egyházjog 194. l. Frank: Az osztó igazság törvénye I. r. 416. l.

³ Lásd pl. Libertas hospitum de Bistritz (Endlicher Mon. Arp. 489. l.) cap. I. ut plebanum de communi eligant voluntate. Libertas hospitum de Pesth cap. 8. (Endlicher 466. l.) stb.

⁴ Gy. p. lev. V. arch. Komáromiensis 1714. *Zámoly*: Jus patronatus prætendit familia Vieceaiana et hypothecari immediate comes a Caunitz, nullum tamen eorundem succursum Ecclesiæ experitur a memoria hominum. — Dos Ecclesiæ nulla. — *Szt. Pál*: Jus patronatus prætendunt domini terrestres, qui tamen Ecclesiæ in nullo suc. currunt, quotidianis necessitatibus subvenitur ex oblatione piorum fidelium. — *Ásvány* stb.

alapításra akarnók visszavezetni, az olyan parochiákban, melyek földesuri patronatus alá nem tartoznak, míg egyrészt a párbérnek *semmi kötelező jogalapja nem volna*, mert nem volt patronus, ki kötelezte volna jobbágyságot, addig másrészt nem is lehetne azt, mint dologi terhet követelni. Még komplikáltabb volna a kérdés ott, hol a parochia területén több földesuraság volt az alapítás idejében s ezek közül csak az egyik szerezte meg alapítás útján a patronatusi jogot. Ez esetben csak a patronus-földesur jobbágyságot volnának párbérfizetésre kötelezve, ellenben a többi földesuraké nem; mert az kétségtelen, hogy a dos kirendelése alkalmával a patronus-földesur más földesur jobbágyságot egyházi szolgáltatásokra nem kötelezhette, sem más földesur jobbágyságot telkeire dologi természetű egyházi terheket nem rakhatott.¹ Már pedig az általunk átnézett nagy számu visitationalis könyvekben sehol sem találtuk nyomát annak, hogy a lelkészi szolgáltatásokra nézve a patronus és nem patronus földesur jobbágyságot között különbség tétetnék. A párbér minden községben csak egyféle: vagy az egyenlőség vagy a vagyon szerinti megkülönböztetés elvén nyugvó.

Mindezen állításainak igazságáról legszólóbb tanubizonyosságot tesznek azon történelmi emlékek, melyek az egyházi alapításokra vonatkoznak, valamint kellő világításba helyezik azon viszonyt is, melyben a

¹ Boncz Ferencz emlékirata szerint pl. a visitationalis könyvek efféle kitételeit: »a quolibet *nobili vel ignobili possessionatio* solvitur parcho unus cubulus frumenti» akként kellene megoldani, hogy az a *jobbágyságot* telkekre nézve *dologi*, a *nemesi* telkekre nézve *személyes* terhet jelent, mert a patronus-földesur tulajdonán nyugvó dologi tehernek a nemesi curiákhoz absolute semmi köze.

párbér nálunk a patronatus földesuri doshoz és a földesuri hatalomhoz állott. Különösen nagy érdekekkel bír a történelmi fejlődésben megfigyelnünk, miként simulnak a hivek szolgáltatásai a laudabilis consuetudo alapján a patronus földesuri dos constitutiv elemeihez, miként egészíti ki lassankint a párbér a patronus-földesuri dost.

Szt. István decretumának II. k. 1-ső fejezete az egyházak alapításáról ekként rendelkezik: *Decem ville ecclesiam edificent, quam duobus mansis totidemque mancipiis dotent equo et iumento, sex bubus et duabus vaccis, XXX minutis bestiis; vestimenta vero et coopertoria rex provideat, presbyterum et libros Episcopi.*¹ Ezen tételből világosan látszik, hogy az első plebániák hazánkban nem patronus-földesuri, hanem községi alapításon nyugszanak, a király mint legfőbb kegyur és az egyházhatóság hozzájárulásával.² De látjuk azt is, hogy a lelkész ellátását — a plebániái dost vagy dotatiót — nem a hivek részéről fizetendő párbér képezi, hanem bizonyos földbirtok és az annak értékesítéséhez megkívántató munkaerő és baromállomány, szóval az azon korbéli fundus instructus; látjuk, hogy e korszakban még a párbér, mint jogilag megállapított szolgáltatás nem szerepel, hogy a hivek szolgáltatásai még önkénytes adományok jellegével bírnak.³

¹ Wenzel: Árpádkori uj okmánytár I. 12. 1.

² Hogy ez még Szt. László korában is így volt, arról ismét a neki tulajdonított decretum azon pontja tesz tanúságot, mely az elpusztult egyházak helyreállításáról szól I. k. 7. fej.: *Ecclesias propter seditionem desolatas aut combustas parochiani restituant, calices vel vestimenta ex sumptu regis dentur, libros episcopus provideat.* Endlicher Mon. Arp. 327. 1.

³ Ide vonatkozik Szt. István következő tétele I. k. cap. 5.: *Scitote*

Ugyanigy történik később a 13-ik századtól kezdve, midőn a földesuraság nálunk is kifejlődik, a *dos* ki-
rendelése az alapító földesur részéről t. i. különböző
nagyságu szántóföldnek, szőlőnek és kaszálónak, bi-
zonyos számu jobbágnak, teljesen szabad vagy meg-
határozott fa-, nád és legelő használatnak, végül nem
ritkán halászati, italmérési, malomtartási stb. jogok-
nak átengedése által. Ezek képezik a régi visitatio-
nalis könyvek tanuságaként a patronus-földesuri *dos*
constitutiv elemeit, melyekhez járulnak a laudabilis
consuetudo alapján a parochiális hivek által önként
megajánlott szolgáltatások.¹

E két alkatrészét a lelkészi jövedelemnek az
1647: 12. t.-czikkben is élesen elválasztva találjuk.
Csak a dos constitutiv elemei képezik a lelkész biztos és
állandó jövedelmi forrásait, csak ezeket nevezi az idézett
törvényczikk proventus parochiarum-nak, egyenes ellentétben
a hivek önkénytes szolgáltatásaival, a párbérrel és csak
ott, hol a parochia *dos*-sal, azaz biztos jövedelmi
forrással bír, mentetnek fel a protestánsok a párbér
fizetése alól. Ime a törvény idevágó tételei szósze-
rint: Ubicunque *aliqui* parochiarum vel templorum
proventus, quos videlicet Plebani Catholici pro sus-
tentatione ipsorum percipirent, *habentur*, puta: Coloni,
Inquilini, molendina, terræ, vineæ, prata, vel id ge-

fratres cuncti, quod super omnes vos laborat sacerdos . . . . Et ideo sicut
ille pro omnibus vobis, ite et vos omnes pro eo suorum operum laborare
debetis, in tantum ut si necessitatis fuerit animas vestras pro eo ponatis.
Wenzel: Árp. Új okmt. I. 5. l.

¹ A lelkészi jövedelem egyik szabályszerű alkatrészét képezte még a
tized negyede, nyolczada vagy rendszerint tizenhatoda. Minthogy azonban
ezen jövedelmi alkatrész a kath. egyház tizedjogán nyugszik, annak tüze-
tesebb fejtegetésébe nem bocsátkozunk.

nus alia; in talibus locis Evangelici ad nullam solutionem cogantur, verum Plebanus illius loci contentus sit hujusmodi proventu Parochiali, et auditorum suorum solutione;..... Quibus vero in locis *nulli plane proventus* Parochiarum haberentur; verum Plebani ex *solutionibus* duntaxat *personalibus* seu *sessionalibus* sustentationes habuissent.

Mig a dosnak jogalapja az alapítás és így az annak alkatrészét képező vagyon, az egyházi alapítványok jogi természetével bir, addig a hivek szolgáltatásaié a laudabilis consuetudo, mely alapítványi vagyont létre nem hozhat.¹ A visitáló archidiacon, midőn a hivek részéről megtagadott szolgáltatást követeli, soha sem az alapításra hivatkozik, hanem az *uralkodó jogszokásra*.² Maga a királyi hatalom is mindig szem előtt tartotta ezt.

Már az 1756. jan. 27-én kelt helytartótanácsi rendelet az 1723:71. t. cz. és az azon alapuló korábbi rendeletekre hivatkozva kötelességévé teszi a püspöknek, hogy a kegyurakkal és a néppel folytatott tárgyalás alapján törekedjék a lelkészek ellátásáról gondoskodni.³ II. József pedig az új parochiák és localis káplánságok felállítására vonatkozó leiratában

¹ Az 1647: 12. t. czikkből elég világosan kitűnik, hogy csak a *dosra* nézve áll az, a mit Boncz Ferencz „Emlékirat“-ában a lelkészi jövedelemről általán állit: miszerint „a plebániái jövedelemnek a canonjog és a királyi rendeletek szerint állandónak kelletvén lenni“.... A párbér soha sem volt ilyen és épen azért nem lehetett azt dos gyanánt kirendelni.

² Győri p. lev. V. arch. Soproniensis 1641. *Stynkenprun*: Terras arabiles parochi perse elaborare difficultat communitas *contra consuetudinem* omnium locorum parochialium. V. arch. Moson. 1802. *Oroszvár*... sed ab immemorabili tempore *desuetudine* hoc ita deletum est, ut... Eszt. pr. lev. V. arch. Barsiensis. 1647. *Vieska*.... quivis illorum tenetur cub. I. tritici *consuetudo* obtinuit ab antiquo stb....

³ Lásd a XVIII. számú függelékét.

elrendeli, hogy míg egyrészt a patronus-földesurak felhivandók az új egyházak dotálására, nevezetesen az egy jobbágytelek kihasítására, addig másrészt a hivek is felszólítandók, hogy magukat elhatározzák a lelkészi szolgáltatások teljesítésére a *diocesisben* vagy a *megyében* élő szokáshoz képest.¹ Ez alapon jönnek létre az újabb alapítású egyházaknál a hivek obligationalis levelei (*litteræ obligationales*). Az önálló parochiává alakulni akaró affiliált község vagy községek, kötelező ígéret tétele mellett felsorolják azon szolgáltatásokat, melyeket ezentúl a lelkész részére teljesíteni hajlandók. Majd ezen kötelező okiratot a földesur és a püspök jóvá hagyván, ez utóbbi felterjeszti azt a helytartótanácsához az új parochia kihasítása végett.² Az újabb alapítású egyházaknál tehát a *litteræ obligationales* pótolja a *laudabilis consuetudo*-t, illetve csak megindítja azt, mert idők folytán a *litteræ obligationales* egyes elemeit az élő szokás átalakítja, megszünteti és helyükbe újakat léptet, míg nem néhány évtized múlva, midőn az újabb alapítású egyházak régivé lesznek, a hivek szolgáltatásainak alapját a *visitationalis* könyvekben visszatükröződő *laudabilis consuetudo* képezi.

A földbirtok adományozása, a középkor gazdasági viszonyaihoz képest, csak úgy birhatott értékkel a lelkészre nézve, ha ahhoz a szükséges munkaerő is adományoztatik. Szt. István fennebb idézett rendelkezése mutatja, hogy kezdetben mindig úgy történt

¹ 1783. december 1-én . . . parochiani vero consvetas per Diocesim aut Comitatus eosdem lecticales vel alias annuas præstationes, prout et stolares regulatas solutiones sese determinent.

² Lásd a XXVI. számú függelékét.

a dos kirendelése. Későbbben is az volt a szabály, hogy a lelkész nemcsak a földet, de azzal együtt jobbág্যokat is kapott. A régibb visitationalis könyvek igen gyakran tesznek említést lelkészi jobbág্যokról.¹ A lelkész épen úgy mint a földesur, az ő jobbág্যaitól bizonyos pénzbeli, terménybeli és munkabeli szolgáltatásra tart igényt, velük művelteti szántóföldjét, rétjét, szőlőjét és kertjét. A plebániái földek azonban újabb adományozások által gyakran megsaporodnak, a lelkészi jobbág্যok munkaereje azok megművelésére elégtelenné válik, miért is a lelkész, ha földjeiből hasznót huzni akar, hiveinek áldozatkészségére kénytelen apellálni.

A hivek a mutatkozó szükséghez képest magukra vállalják a lelkészi földek megmunkálását, és pedig vagy úgy, hogy ez által az addig szokásos oblatiókban semmi változás nem történik, vagy úgy, hogy az ujonnan elvállalt munkabeli szolgáltatás fejében valamelyik régibb oblatio megszűnik, a mint ezt pl. *Ontau* 1641. évi visitatiójában olvassuk, hol a hivek azelőtt, míg a plebániái földek művelését magukra

¹ Eszt. pr. lev. V. arch. Barsiensis 1647. *Verebély*: Habet colonos 13, inquilinos 10, qui obligantur ad omnia servitia parochialia. Habet agros in possessione prædiali, Berin 24 jugera, quos coloni parochiales arant. Auditores sunt circiter 1500. — Győri p. lev. V. arch. Sopron. 1641. *Hefflan*: Item habet parochus 7 colonos tributarios quorum quilibet annuatim tenetur impendere trium dierum laborem, item pullos 3 et 7 cruciferos. *St. Margit, Marc. stb.* — Nyitr. p. lev. V. arch. Trench. 1674. *Domanicz*: A lelkésznek 3 telkes jobbágyból és 6 zsellérből álló közséje volt, mely egyéb szolgáltatásokon kívül minden mezei munkát tartozott elvégezni. *Teplicza*: A lelkésznek 3 telkes jobbágya és 12 zsellérje van, kik minden munkát végeznek. *Varin*: A lelkész saját utczával bir, melyben 12 alattvalója (subditi) lakik. Lásd még *Lietava, Kisucsza-Ujhely, Hricso stb.* Az 1647: 12. t. cz. szintén említi a lelkészi jobbág্যokat, mint a parochialis dos egyik alkotórészét. Lásd a II. számú függelékét.

nem vállalták, gazdaságunként egy-egy mérő buzát fizettek.¹ Ez adja magyarázatát, hogy már a 17-ik században több oly parochiára találunk, melyekben a hivek párbér gyanánt *csakis munkabeli szolgáltatást* teljesítenek.²

Igy jön szokásba a hivek egyéb oblatiói mellett a munkabeli oblatio és midőn ez gyökeret ver, nem szükséges többé az alapításnál a lelkész részére jobbágyokat kirendelni. A patronus-földesur csak földet ad, melynek művelését a hivek teljesítik. Az újabb alapításu parochiákban már nem találkozunk többé lelkészi jobbágyokkal és az egyház később a laudabilis consuetudo alapján mindenütt követeli a hivektől a plebániái földek művelését, habár ezen követelés a hivek részéről gyakran heves ellenzésre talált.³

A királyi hatalom, midőn a parochiák rendezését megindítja, iparkodik az addig kifejlődött jogállapotot általános érvényre emelni. — Már I. Lipót 1701.

¹ Győri p. lev. V. arch. Sopron. 1641. *Ontau* ... nisi quod loco araturæ terrarum parochialium integram metretam tritici ante visitatione Dni Kopchiani dare solebant.

² Nyitr. p. lev. V. arch. Trench. 1699. *Bicsitsa* (Zsolna filiája): Minden telkes gazda egy napi tavaszi és egy napi őszi szántást tartozik teljesíteni. — *Habrovka, Veska és Vendedo*: A telkes jobbágyok két nap szántanak, a házas zsellérek egy nap és a házatlan zsellérek fél nap aratnak. *Szt. György* 1641. évi visitatiója szerint (Gy. p. lev. V. arch. Sopron.) a lelkész a községtől kap 40 forintot és fát a mennyi szükséges, ezenkívül az egyenkénti szolgáltatás ekként állapittatik meg: *Domus possessionatæ sunt 80, a qualibet domo tenentur unum currum fini evehere ad agros vel vineas, pro arbitrio parochi. Inquilini domos habentes tenentur fodere uno die.*

³ Lásd különösen V. arch. Sopron. 1641. (Győri p. lt.), melynek végén az archidiacon parochiákként összeírta az előforduló nehézségeket s ezek között csaknem mindenütt ott van: *Culturam agrorum nolunt in se assumere rustici.*

ápril 9-én kibocsátott rendeletében meghagyja, hogy a törököktől visszafoglalt területen a földesurak mint patronusok a kath. egyházakat javaikba visszahelyezték és dotálják, nemkülönben a lelkészek, tanítók és templomatyák (æditui) illő ellátásáról gondoskodik. Az 1702. aug. 27-én kelt rendeletében pedig az előbbinek bővebb magyarázatául ezeket mondja: Et quidem quo ad punctum Septimum de constituendis locorum plebanis et parochis eorundemque competenti subsistentia ordinanda taliter intelligendum decrevimus: ut nimirum pro cultu Dei et augmento Sanctæ universalis Rom. Catholicæ . . . . pro parochiis vero ad mentem benignæ resolutionis nostræ in an. 1688 factæ duæ integræ sessiones colonicales seu fundi, una vero pro ludimagistro cum universis suis appertinentiis et facultatibus quas reliquæ sessiones in tali loco haberent, ac in eiusdem loci territorio reliqui incolæ usuarent . . . . ab omnino censu, contributionibus etc. immutandæ et eximendæ. — Két dolgot látunk ebből világosan: először, hogy a királyi hatalom a patronus-földesurat általán kötelezi földbirtok kirendelésére, másodsor, hogy ennek mértéke a visszahódított területen két jobbágytelek. I. Lipót eme rendelkezése azonban csak speczialis jellegű, csakis a visszahódított területre vonatkozik, ebből az országos jogállapotra nézve biztos következtetést nem vonhatunk.

A parochiák országos jellegű rendezése III. Károly 1733. mart. 7-iki rendeletével veszi kezdetét. Ezen rendelet csak általánosságban mondja ki a patronus-földesurak ama kötelezettségét, hogy az egyházi épületek felépítésére, valamint a lelkész és

tanító ellátására szükséges földeket kihalassák, de kimondja ama másik fontos jogelvet is, *hogy a földek megművelése, az ahhoz szükséges munkaerő szolgáltatása a hiveket terheli.*¹ Nem egyéb ez mint szentesítése a királyi hatalom részéről ama jogállapotnak, mely a 17-ik században a *laudabilis consuetudo* alapján ki-fejlődött, támogatása az egyház ama törekvésének, hogy a hivek mindenütt köteleztessenek a plébániai földek megművelésére.

A parochialis szervezet fejlesztésének további folyamában számos rendelettel találkozunk, melyek részint a patronus-földesur telek-kihasítási, részint a hivek művelési kötelezettségére vonatkoznak.² A plébániai földek minimuma Mária Terézia alatt egy jobbágytelekben állapittatik meg, a hol a lelkész ennyivel sem birna, a patronus-földesur a hiány pótlására, illetve az egy telek kihasítására szorítandó, a hitközség pedig annak megmunkálására. Ez volt a szabály mindaddig, míg nálunk a jobbágyi viszonyok fennállottak, habár a visitationalis könyvek eléggé igazolják, hogy sem az egy telek kihasítása nem történt meg mindenütt, sem a hivek nem voltak szoríthatók a *laudabilis consuetudo* ellenében a plébániai földek művelésére.

A királyi hatalom célja csak az volt mind az egy telek kihasításának elrendelésénél, mind a hivek munkára szorításánál, hogy a lelkészek illő ellátásáról gondoskodva legyen, a hol ez különben is meg

¹ Lásd a XV. számú függelék.

² Lásd az 1733. aug. 23-án; 1734. mart. 29-én; 1735. jul. 11-én; 1747. mart. 4-én; 1766. febr. 25-én kelt királyi és az 1769. évi 2926. sz., 1777. évi 5545. sz. helyt. tanácsi rendeleteket, valamint a XV. számú függelék.

volt, ott a cél maga is elesett, azért látjuk, hogy még új alapítású parochiáknál sem kívántatik a normalis egy telek. Elég kevesebb is, csak a lelkész jövedelme a congruát megüsse.¹ Ámde a királyi hatalom a congruakiegészítés céljából sem követelhetette, hogy a patronus-földesur akár az egy telek kihasítása által, akár más módon a lelkészek jövedelmeinek gyarapításához járuljon,² mert az egyházjog a tridenti zsinat határozatai szerint a patronus congrua-kiegészítését nem ismeri. Az idevágó királyi rendeletek hangján is meglátszik ez, mert rendszerint csak az mondatik bennük, hogy a patronus-földesurakkal beszélni kell: ki és mennyiben volna hajlandó a congrua kiegészítésére, a rombadőlt épületek felépítésére, a szükséges telkek kihasítására stb.³ Csak az egyházi patronusokkal szemben sikerült a királyi hatalomnak teljes győzelmet aratni, s őket a lelkészi congrua kiegészítésére szorítani.⁴

A hivek ingyenes munkájával némileg másként áll a dolog, mert ez a mennyiben a congrua kiegészítésére szolgál, a tridenti zsinat határozatai szerint követelhető, miután a congrua kiegészítés más alap hiányában a hiveket terheli. A királyi hatalom azon-

¹ Lásd a XXVI. számú függelékét.

² Hogy a földesurak csak mint patronusok köteleztettek az egy telek kihasítására, az világosan kitűnik egyebek közt az 1779. évi 4763. sz. a. királyi resolútióból, melynek 7-ik pontjában a görög nem egyesült pópák követelése azon alapon utasittatik vissza, mert a földesurak velők szemben *patronatusi joggal* nem bírnak . . . . . *excisio enim anno 1771 benigne præcepta . . . . . minime vero fundos iisdem popis per Domina Terrestria noviter excidendos, ad quod Dni Terrestres tamquam iure patronatus quoad non unitos popas haud gaudentes, nulla ratione cogi possunt, pro objecto habuit.*

³ Lásd a fennebb idézett rendeleteket.

⁴ Lásd az 1772. évi 3849. sz. és 1774. évi 3799. sz. rendeleteket.

ban ezen irányban is tulment a kellő határon, midőn általános tételként állította fel, *hogy mindenütt a hívek műveljék a parochialis földeket*. A viszonyok sokszerűségénél fogva ily általános tétel szigorú keresztülvitelére gondolni sem lehetett, mert az sok helyen a nép igazságtalan és teljesen indokolatlan megterheltetésére vezetett volna. A királyi hatalom az egyes concret esetekben maga sem ragaszkodik a parochia-beliek ingyenes munkakötelezettségéhez, hanem inkább iparkodik a *laudabilis consuetudo* alapján kifejlődött jogalapot feltartani. Álljon itt egy érdekes példa a sok közül, mely az urbéri rendezés hatását is megvilágítja.

A győri püspökmegyéhez tartozó Nagy-Czenk és Kövesd parochiák alapítása alkalmával bizonyos számú házasszeller a lelkésznek lőn átengedve oly feltétellel és kötelezettség mellett, hogy azok a földesur irányában, minden szolgáltatás és alávetettség alól mentesek, ellenben kötelesek a parochialis földeket megművelni. A lelkész jobbágysai eleget is tettek kötelezettségüknek mindaddig, míg a Mária Terézia-féle *urbarium* 1767-ben életbe nem lépett, minthogy azonban az új urbéri rendezés, a házasszellerék munkabeli szolgáltatását évenként 18 napi kézimunkában állapította meg, a lelkész jobbágysai sem akarnak többet teljesíteni, és így a plebániái földek műveletlenül maradnak.¹ A püspök először a földes-

¹ A győri püspök 1767. decz. 23-án kelt felterjesztésében (győri p. lev. Intimata an. 1768) ezeket mondja: *Duæ parochiæ Nagy-Czenkiensis et Kövesdiensis in Cottu Soproniensis sitæ in principio ita fundatæ et erectæ sunt, ut nonnulli coloni non tamen sessionati verum inquilinarii duntaxat parochiis ea cum conditione et obligatione assignati fuerint, ut liquidem ab omni labore et solutione ac subiectione dominio terrestriali præstanda*

urhoz, gróf Széchenyihez fordul a sérelem orvoslása végett, ez azonban az ügyet elutasítja magától azon alapon, hogy a lelkészek sérelme az új urbéri rendezésből eredvén, annak orvoslása hozzá nem tartozik. Erre a püspök a helytartótanácsához intéz felterjesztést és kéri, hogy a királyi kegyes rendeletek, nevezetesen az 1766. febr. 25-iki rendelet értelmében az összes hivek köteleztessenek a plebániái földek megművelésére. A helytartótanács inquisitiót rendel, melyet egy nógrádi táblabíró és egy honti esküdt teljesít.¹ Az inquisitio a tanuk egybehangzó vallomása alapján kideríti, hogy a nagy-czenki parochiában a lelkésznek 13 házas zsellérje van, kik emberemlékezetet meghaladó idő óta, a plebániához tartozó szántóföldek, rétek és szőlők minden szükséges munkáját, sőt a házkörüli dolgokat is végezték, a többi hivek csak a plebániái házat tartoztak jó karban tartani; a kövesdi parochiában pedig a szőlők és rétek minden munkáját a lelkész 11 házas zsellérje végezte, ellenben a szántóföldek őszi és tavaszi alá megszántása és beboronálása az egész községet terhelte. Az ügy azután a királyi kanczelláriához terjesztetik fel és a helytartótanács az onnan érkezett királyi leirat alapján az eddigi jogállapotot fenn-

sint liberi fundos tamen omnes parochiales ipsi soli cultivare teneantur, aliis parochianis ad solam domalem atque stolarem prastationem obligatis permanentibus . . . . . Memorati subditi agros ac vineas ad parochiam spectantes absque remora ac tergiversatione excoluerunt donec novum Urbarium anno partim superiori, partim delabente introductum non fuisset, vi cuius siquidem inquilinarii ad 18 robottas manuales per totum annum teneantur, agros parochiales amplices nullatenus subarant, neque culturae vinearum aliisque circa domus reparationem ac sepiendum hortum occurrentibus laboribus sufficiunt.

¹ Lásd a XIX. számú függelékét.

tartja, a püspököt pedig kérelmével elutasítja. A lelkész zsellérjei kötelezvék a lelkésznek ezentul is munkabeli szolgáltatásokat teljesíteni, de csak az új reguláció szerint, ellenben a többi lakosok az efféle munkabeli szolgáltatások alól eddig élvezett mentességüket ezentul is megtartják, *mert a lelkész mindkét parochiában kellő ellátással bír.*¹

Látjuk ebből elég világosan, mily óvatosan járt el a királyi hatalom a hivekre rótt általános munkabeli kötelezettség gyakorlati alkalmazásánál. Még akkor sincs annak helye az ellenkező jogszokással szemben, ha a lelkész az új urbéri rendezés által veszteséget szenvedett, feltéve, hogy ezen veszteség daczára a lelkészi jövedelem megüti a congruát.

A patronus-földesuri dos további constitutív elemét a fa, nád és legelőhasználat képezi. A két előbbinél ismét előtérbe lép a hivek kiegészítő szolgáltatása. Ott, ahol a lelkésznek jobbágysai nincsenek vagy csekély számban vannak, a szükséges fa, rőzse, vagy nád levágása és behordása szintén a hivek által történik. Az alapítás és a laudabilis consuetudo a tekintetben is a legkülönbözőbb jogállapotot hozta létre. Majd minden telkes gazda, vagy jobbágyház után bizonyos mennyiségű fa, bizonyos csomó rőzse vagy nád illetve a lelkészt, majd átlagban volt megállapítva a földesur által, a lelkész failletéke, melyet

¹ 1768. decz. 29-én kelt helytartótanácsi rendelet (győri püsp. lev. Intimata an. 1768): *Hinc benigne vult Altesata Majestas Sua, ut dehinc quoque eiusmodi labores antelati Inquilini iuxta benignam ubrariam Regulacionem parochis suis praestent, reliqui autem incolae velut a praestandis talismodi laboribus parochialibus exempti, cum parochi congrua sui subsistentia provisi sint, ab iisdem laboribus imposterum etiam immunes sint.* Lásd a XX. számú függelékét.

aztán a zsellérek levágni és összerakni, a telkes gazdák pedig beszállítani tartoztak.¹ Ha a hivek önként nem vállalkoztak a vágás és behordásra, akkor a lelkésznek pénzen kellett azt eszközöltetnie, mert sem a patronus-földesur nem volt erre szorítható, sem ő nem kötelezhette jobbágyait.² Olykor, ha a patronus-földesurnak nincs érdeje, nem ő szolgáltatja a szükséges famennyiséget, hanem a hivek kötelezik erre magukat, a midőn a faszolgáltatás kiegészítő alkatrésze a lelkészt illető hitközségi adónak, a párbérnek és a patronus-földesuri dossal semminemű összeköttetésben nem áll. Ez esetben a faszolgáltatás nem ritkán súlyos teherre vált a hivekre nézve, midőn később az erdők megritkultak és a fa megdrágult.³

¹ Győri p. lev. V. arch. Moson. 1659 *Oroszvár*: Item quævis domus integræ sessionis plaustrum lignorum et duæ mediæ sessionis unum currum. *Lébeny*: Item dant duas orgias lignorum et arundines sufficientes. 1680. *Halász*: Lignorum a quavis domo unum currum és 1802-ben már 16 kocsi van a fáilleték megállapítva. 1696. *Szt. János*: Quævis domus unum currum arundinum præstat és 1802-ben 2100 csomó nád vétetett fel átlag gyanánt. — Visit. arch. Sopron, 1641. *Schondorf*: Item residenti parochia ab unaquaque domo datur unus currus lignorum faciunt in toto currus 42, non residenti vero teneantur currus 21 ad locum deputatum advehere stb.

² Széchenyi gróf a patronatusa alá tartozó lövői és kövesdi plebánusok követelésére, hogy az általa stipulált fát vágassa és behordassa, ekként válaszol (1799. jan. 3-án Acta parochialia, győri p. lev.): ut si parochiani hactenus seu ex contractu, seu ex usu Ligna focalia eisdem secare et conveyere obligati non fuissent, inveniant modalitatem aliquam, qua suos parochianos persvadeant ut ligna per me stipulata suo tempore et descendant et conveyant. Ő tehát nem vágatja és hordatja a fát, sem a jobbágyokat nem kötelezheti erre

³ *Nemes-Ládán* község protestáns lakóinak 1788. sept. 18-án a győri püspökhöz írt panaszlevélben olvassuk (győri püsp. lev. Acta parochialia an. 1788—1790): 4° Abban is panaszuk van instansoknak, hogy plebánus ur tőlük sok és szükséges kívül való fát kíván. Igaz ugyan, hogy előbb és régenten minden marhás gazda egy szekér tüzre való fát tartozott adni a plebanusnak, de most már az erdők elfogyván, ezen helységnek

Innen, hogy a későbbi időben a faszolgáltatás pénzen váltatik meg és a hivek fapénzt fizetnek, vagy pedig a lelkésznek járó famennyiség a valódi szükségnek megfelelőleg leszállittatik.¹ Az 1836:6. t. cz. 4. §-a szentesíti az addigi jogállapotot, kimondván, hogy azon helyeken, a hol a faizás az előbbi állandó szokásnál vagy nyilvános egyezségnél fogva a lelkészeket ingyen illette, ezen szokás vagy egyezés jövőre is maga épségében fenmarad.

A legelőhasználat, a lelkészt a hivekkel közösen illeti. A lelkész ezen joga szokás útján fejlődött ki és az alapítás tényével rendszerint nem függ össze, nem a patronusban gyökerezik, hanem az általános jobbágysági szervezetben és az annak alapját képező földesuri hatalomban. A Mária Terézia-féle *urbarium* a lelkész legelőhasználatának mértékét egy egésztelkes jobbágysági legelőhasználatában állapította meg.² Ez szolgált irányadónak később is, az 1836:6. t. cikk 3. §-a elrendeli, hogy tagosítás alkalmával a lelkészek számára egy jobbágyteleknek megfelelő legelőállomány hasítandó ki; ha csak a lelkész egy telket felülhaladó szántófölddel nem bírna, a midőn a legelőt is ahhoz kell mérsékelni. — E közös legelő használaton kívül a lelkész külön legeltetési

pedig magának nem lévén erdeje, ezelőtt is mindenkor gróf Széchenyieknek erdeiről vettek ugyan pénzen fát és abból adták a plebánosnak is, de azzal a különbséggel, hogy előbb a fa olesó volt, könnyebben megadhatták, most pedig már drága lévén, a helységbeliek, maguk számára sem tudnak fát szerezni, mert minden egy szekér fa belekerül egy tallérba.

¹ Győri p. lev. V. arch. Moson. 1766. *Szolnok* (Czanik): præterea 2 grossos a qualibet domo *Holzgeldt* vocatos in quarum reconpensatione 20 orgiæ lignorum a communitate penduntur.

² Pfahler *Jus Georgicum* I. 75. l.

joggal is birhatott a patronus-földesur saját legelőjén, ez utóbbinak külön stipulatiója alapján.

A lelkész mint már jeleztük, az alapításnál fogva gyakran részesül földesuri jogositványokban is. E részesedés a halászati jogban rendszerint akként jelentkezik, hogy a földesur halászhai bizonyos mennyiségű halat tartoznak a lelkésznek szolgáltatni,¹ vagy pedig a lelkészt szabad halászati jog illeti.² A husmérési jogban pedig akként, hogy a mészáros tartozik minden marhának vagy csak a szombaton levágottnak nyelvét vagy veséjét, avagy ezek helyett bizonyos mennyiségű húst (pl. 2 font) szolgáltatni.³

A patronus-földesur által kirendelt malom után rendszerint a szombati malom mérceze illeti a lelkészt, melyet a molnárok a malom jövedelmezőségének arányában évenként fizetett átalányösszegben váltanak meg, és vagy bizonyos pénzösszeget, vagy bizonyos mennyiségű gabonát fizetnek.⁴ Volt azonban a lelkészeknek gyakran tulajdon malmuk is, melyet rendes évi bérért adtak bérbe.⁵

¹ Győri p. lev. V. arch. Moson 1696. *Ilmicz*: Ab unoquoque curru piscium, vulgo *Ost-Fisch* nuncupatum, habet unum majorem piscem.

² Nyitr. p. lev. V. arch. Trench. 1674. *Luky*.

³ Győri p. lev. V. arch. Moson. 1696. *Moson*; Nyitr. p. lev. V. arch. Trench. 1699. *Habrovka, Veska és Vesdedo*. Az 1788. évi 5480/49004. sz. rendelet szerint *Báth* község (Hontmegye) plebánosa részére minden marha után a nyelv vagy helyette 2 font hus továbbra is kiadandó, mert a földesur ezért olcsóbban adta a községnek a mészárszék-jogot.

⁴ 1726. mart. 19-én a nagy-geresdi plebános szerződést köt a malom tulajdonosával, mely szerint az utóbbi a szombati malom mérceze váltása gyanánt, minthogy az a plebánost illeti, 6 köböl tiszta buzát és 6 köböl rozstot fizet évenként két rátában. — Győri püsp. lev. Acta parochialia 1788—1792.

⁵ Nyitr. p. lev. V. arch. Trench. 1674. *Varin, Domanicz* stb. Győri d. lev. V. arch. Sopron. 1641. *Rákos*.

Végül bortermő vidékeken, a lelkész csaknem mindenütt bormérési joggal bír, hogy saját borát kimérhesse. A parochialis doshoz rendszerint szőlők is tartoznak, de azonkívül még igen gyakran a hivek is szolgáltatnak a lelkésznek bort, illetve mustot és pedig vagy a patronus-földesuri alapításnál fogva, ha a helybeli hegyvám (ius montanum) a lelkészre ruházottat,¹ vagy a laudabilis consuetudo alapján, ha a hivek párbér gyanánt bizonyos mennyiségű mustot offerálnak.² Az általános szokás úgy látszik az volt, hogy a három nagy ünnep: Karácsony, Husvét és Pünkösd alkalmával a lelkész három napon át mérhetett bort minden adózás nélkül,³ habár az is többször előfordul, hogy a lelkész az év bizonyos szakában bizonyos időn át (rendszerint 2—4 hétig) mérheti ki saját borát.⁴ A bormérési jog ugyan a földesurasággal járó ius regale minus, de minthogy a későbbi törvények és az urbarium a bormérési jogot a földesur és jobbágysai között megosztotta olykép, hogy a szőlőhegygyel bíró községek Szt. Mihály naptól Szt. György napig birták a bormérési jogot,⁵ a lelkészek bormérési joga a községeket csorbitotta, miért is gyakran viszály keletkezik e miatt a községek és a lelkészek

¹ Gy. p. lev. V. arch. Sopron. 1641. *Millindorf*: Item ex toto promontorio Gultekker nuncupato ius montanum cedit parcho soli.

² Syn. Dioc. Quinque Ecclesiensis 1714 Lásd a XII. függelék.

³ Győri p. lev. V. arch. Sopron. 1641. *Hefflan*: In Paschate, Pentecoste nativitate Domini in qualibet parte 3 dies educillationis impertiendo absque ullo onere pensionis. Lásd még *Szt. György, Mattersdorf, Stynkenprun stb.*

⁴ Lajta-Ujfalu plebánosa 1798. máj. 6-án panaszt ad be a püspökhöz, hogy a «ius educelli 14 diebus ante Festum S. Marci et 14 diebus post Festum S. Marci» a község által megtámadtatik és korlátoltatik (Győri p. lev. Acta parochialia 1796—1801).

⁵ Pfahler: Ius Georgicum I. 103. l. és kv.

között,¹ a mi elvégre a lelkészek kivételes bormérési jogának megszüntetésére, illetve megváltására vezetett.²

A plebániái dos egyik-másik constitutív eleme nyugodhatott nem patronusi, hanem egyszerű földesuri alapításon is. A kegyuri joggal nem bíró földesur is adományozhatott a plebániának földeket és földesuri jogosítványokat épen úgy, mint a patronus-földesur, valamint kötelezhette magát bizonyos évenkénti szolgáltatásokra is.³ Ez azonban a dos és a párbér fentebb kifejtett viszonyát semmikép nem alterálja és a földesuri hatalmat a párbérrel közelebbi kapcsolatba nem hozza. A földesuri hatalom csak államhatalmi jogosítvány, de nem egyszersmind egyházhatalmi is. E fontos tételt folyton szem előtt kell tartanunk, nehogy a források bizonytalan kifejezései félrevezessenek bennünket. A kegyuraság és a földesuraság rendszerint összeesik egymással. A jobbágyközség földesura egyszersmind a parochiának kegyura, mi aztán arra vezet, hogy a gyakorlati életben a kettő közötti éles különbség elmosódik, a külön jogi fogalmat és hatalmi kört jelző kifejezések felváltva használatnak. A források gyakran csak földesuraságról,

¹ Lásd erre nézve V. arch. Sopron. 1641. és a 64. lap jegyzeteit.

² A lelkész bormérési jogának megváltása a község által már régóta szokásban volt. Győri püsp. lev. V. arch. Moson. 1696. *Ilmics*: Pro educillo annuatim habet fl. 6. Hoc subintellecto, quod parochus haberet Educillum continuis 8 diebus, sic contractu cum communitate inito fl. 6 percipit.

³ Ilyen a patronus — és nem-patronus — földesurak részéről megajánlott kivételes szolgáltatásokkal gyakran találkozunk. Győri p. lev. V. arch. Moson. 1659. *Gata*: Solvit communitas parochus annuatim.... Domini Terrestres simul numerati fl. 30 et tres urnas vini, præterea quævis domus etc. — *Pandorff*: Item a domino terrestri sive patrono habet quindecim cruces frumenti etc. .... quæ Dnus Comes Prainerus, qui bona hæc iure oppignorato possidet, duobus annis consequenter neglexit. — Lásd még: *Rajka*.

földesurakról (*domini terrestres*) beszélnek akkor is, midőn tulajdonkép *patronatus*ról, *patronusokról*, illetve a *patronatusból*, mint a földesuraságtól különálló jogalapból folyó jogositványok és kötelezettségekről van szó.¹

Nagy mértékben előmozdítá a kegyuraság és földesuraság fogalmi összezavarását a *reformatio* és az azt követő *ellenreformatio*, midőn az egyik a földesurnak mint olyannak, a másik meg a *patronus-földesurnak ius reformandit* tulajdonit. E felfogást, a földesur *ius reformandiját* — mint alább tüzetesen látni fogjuk² — mind a királyi hatalom, mind a törvényhozás a 17-ik és 18-ik század folyamában bizonyos mértékig magáévá tette, de annyira soha sem ment, hogy egyrészt a földesuraságot a kegyurasággal azonosítaná, másrészt a párbér-szolgáltatások jogalapját a földesuri hatalomra fektetné. Ugy a hivatalos összeírások végett később kiadott formulák, mint a *visitationalis* könyvek és iratok eléggé bizonyítják, hogy a kegyuraság és földesuraság között mindenkor különbség tétetett,³ s hogy a párbérszolgáltatások kiindulási alapjául nem a földesuri hatalmat, hanem a *laudabilis consuetudót* és a *hivek obligationalis leveleit* tekintették.

¹ Lásd a már eddig idézett és még később idézendő királyi és helytartótanácsi rendeleteket.

² Lásd a 4. §-t.

³ A plebániái jövedelmek összeírására vonatkozó 1777. évi 5545. sz. rendelet mellé csatolt *schema* így hangzik: 1° *Quis sit dominus terrestris ac cuius religionis?* — 2° *Jus patronatus quis habet?* — A Batthiány-féle 1779. évi *visitationalis statutum* 16-ik §-a pedig ezen kérdésekkel kezdődik: *Quis dominus terrestris unus ne aut plures? Cuius religionis, cuius conditionis? Est ne ius patronatus apud unum vel plures? Quo ex fundamento illud habeat, Num ex privilegio regio? vel ex fundatione vel ex longo duntaxat usu? etc.*

A párbérnek a földesuri hatalommal, mint stricte olyannal csak egy közvetlen érintkezési pontja van és ez: a *végrehajtás*. Az egyház az executívát a világi hatalomtól nyeri. Az egyház jogos igényeinek, kényszereszközökkel való érvényesítése az államhatalom feladata. Nálunk a történelmi fejlődésben ennek is különös jogalapja van, mint az államhatalom minden egyházi vonatkozásának; és ez nem más, mint a királyi legfőbb kegyuri jog, mely végfolyamatban az egyházi és világi hatalmat összeforrasztja.¹ De csakis végfolyamatban, a legfőbb forumon, mert a királyi hatalomtól eltekintve, e két hatalmi ág külön tettelegesen önálló létjoggal és működési körrel, önálló közegekkel rendelkezik, a kettőt összezavarni nem szabad. Az állami végrehajtás legalsóbb közegét ezen korban a földesuri hatalom képezi. A jobbágyság földesuri hatalom alatt áll, a jobbágyközségek az állami végrehajtás önálló közegétől nem szerepelhetnek. Ebből kifolyólag első sorban a földesuri hatalom támogatja az egyházat végrehajtó hatalmával. Már az 1714. évben tartott pécsi püspökmegyei párbér-szabályzat kimondja, hogy ha a párbért békés úton behajtani nem sikerül, először is a földesuri hatósághoz kell fordulni, hogy a hiveket szolgáltatásra szorítsa, és csak ha ez sikerre nem vezetne, keresendő jogorvoslat a vármegyénél.² Ugyanezt rendeli el a helytartótanácsnak 1801. decz. 29-én 28301. sz. alatt kelt

¹ Lásd a párbér behajtására vonatkozó 1702-ben kelt királyi rendeletet a függelékek között X-ik szám alatt.

² Cap. 3: Quantum porro ad administrationem, executionem et assignationem premissorum proventuum, Dominis Parochis attribuendorum: imprimis.... (a békés úton való beszédés)..... Quinimo si ita opus fuerit *officiale* domini requiret, quatenus parochianos ad solvendum compellat.

leirata a győri püspökhöz a horpácsi lelkész ügyében: . . . . . *correspondentiam cum respectivis primum dominis terrestribus per Exc. Vestram qua Diæcesanum fovendam, qua nihil proficiente auctoritatem magistratualem cõttensem in auxilium vocatam et neque hic inpetrato remedio postremum recursum tandem isthuc summendum esse.*¹ E szerint a lelkész párbérköveteléseinek érvényesítésénél első forum a földesuraság, második a megyei hatóság és harmadik a helytartótanács.

A párbér most kifejtett viszonya a földesuri hatalomhoz vonta maga után, hogy midõn a lelkészi jövedelmek hivatalos összeírásai szokásba jöttek, ez összeírásoknál a megyei vagy városi közbizonyosság mellett a földesurak képviselõi is részt vesznek;² valamint ebben keresendõ leginkább magyarázata annak is, hogy a késõbbi *visitatio canonicák* és hivatalos összeírások kiváló gondot fordítanak az egyes községekben létezõ földesuri viszonyok feljegyzésére, különösen arra, ki vagy kik a földesurak, milyen arányban birtokosok, micsoda vallásuk stb.

3. §. A párbér alanya és kivetési módozatai.

A közönséges egyházjog a lelkészi szolgáltatásoknak sem alanyára, sem mértékére, illetõleg kivetési módozatára nem nyujt biztos támpontot. Csak annyi

Quod si non succederet cum desideratu effectu, etiam apud inclytum comitatum instantiam facturus executionem contra contumaces urgebit et inpetrabit. Lásd a XII. számú függelékét.

¹ Győri p. lev. Intimata an. 1801.

² Lásd pl. az 1801. nov. 7-én 24655. sz. a. rendeletet: . . . in concursu ipsius quoque parochi, dominalis item officialis et aliquot e primoribus localium incolarum instituendam etc.

kétségtelen, hogy ezen egyházi teher eredetét s jog-alapját tekintve, személyes teher és nem dologi. A kötelezővé vált oblatiók semmi összefüggésben nincsenek a földbirtokkal; a közönséges egyházjog soha sem tekintette azokat úgy, mint a tizedet, dologi tehernek. A közönséges egyházjog nem a parochia területében fekvő földbirtokokat, illetőleg a földbirtokok termésének egy bizonyos részét kötötte le a lelkészi ellátás alapjául, hanem a plebánia hiveit kötelezte, hogy a mutatkozó szükséghez képest a lelkész ellátásához járuljanak és pedig azon egyszerű okból, mert ők élvezvén a plebániai hivatal előnyeit, jogosan követelhető, hogy esetleg a költségeket is ők viseljék.¹ A párbér, mint minden a hiveket érintő parochialis teher, nevezetesen az egyház-építkezési kötelezettség, személyes és subsidiarius természetű; csak az illető plebánia kötelékébe tartozók kötelezvék azt viselni s csak akkor, ha egyéb jövedelmi forrás nincs, vagy nem elegendő.² Annak megszabása azonban, hogy a parochia kötelékébe tartozó egyénre

¹ A hiveket terhelő lelkészi szolgáltatásoknak úgy személyes, mint subsidiarius jellege kétségbevonhatlanul kitünik a tridenti zsinat határozatából. Sess. XXIV. cap. 13. de reform: In parochialibus autem ecclesiis quarum fructus adeo exigui sunt (érti ez alatt a parochialis dost), ut debitis nequeant oneribus satisfacere, curabit episcopus . . . . ut primitiarum vel decimarum assignatione, aut per parochianorum symbola et collectas . . . ratione tantum redigatur, quod pro rectoris ac parochiæ necessitate decenter sufficiat.

² Leghelyesebben nyilatkozik erre nézve Permaneder, Die Kirchliche Baulast 67. l.: Die Kirchenbaulast eine gemischte Last: onus, quod imponitur personis principaliter licet fiat taxatio rerum. 68. l.: Die Kirchenbaulast . . . ist durch den Parochialverband und den Genuss der Sacra bedingt. Lásd még Seitz: Das Recht d. Pfarrantes d. kath. Kirche I. 110. l. — Entscheidungen hannoverscher Gerichte über d. Dinglichkeit von Kirchenlasten (Archiv f. kath. Kirchenrecht III. 655. l.)

nézve mikor vegye kezdetét a szolgáltatási kötelezettség és miként történjék a viselendő teher megosztása — a particularis egyházjognak, illetőleg jogszokásnak feladata.

Egy régibb zsinati végzésben azt olvassuk ugyan, hogy minden 14 éves egyén a szokásos oblatiókra szorítandó; de ez csak particularis rendelkezés, melynek nagyobb jelentőség már csak azért sem tulajdonítható, mert személyes jellegű vagyoni kötelezettség teljesítéséhez rendszerint vagyoni önállóság kívántatik, ilyenmel pedig egy 14 éves egyén csak kivételkép bírhatott.

A földmivelő népnél a vagyoni önállóságnak, az önálló gazdasági életnek tényleges kezdete, kiindulási pontja a családalapítás, a házasság. Fontos mozzanat ez nemcsak a társadalmi, de a vallási és erkölcsi élet szempontjából is; épen azért az egyház, kezdettől fogva nagy súlyt fektetett arra. A családalapítás, a házasság következtében a családtag, egyházi élete tevékenyebbé válik, jelentősége nagy mértékben emelkedik; mert első sorban őt illeti a kötelesség, családjá körében a vallásos érzelmeket ápolni, családjának vallásos neveléséről gondoskodni. Ő képviseli a családi hatalma alatt állókat az egyházzal és az egyházi hatóságokkal szemben; csak a családapa tekinthető az egyházi élet szempontjából teljesen önállónak. Mindez természetesen vonja maga után, hogy az állandó lelkészi szolgáltatás, a párbér, a családalapítás tényéhez, a házassághoz fűző-

¹ Syn. Excestrensis an. 1287: *Præceptum est, ut ab anno decimo quarto cogerentur ad altare offerre, quatuor anni festis solennioribus in ecclesia parochiali.* — Thomassin: III. 50. l.

dik, hogy a plebániai hivek egyházi szolgáltatása csak ezen fontos mozzanattal kezdődik, hogy csakis a házasságra lépő fitagok tekintetnek a szolgáltatás alanyai gyanánt.

Hogy ez nálunk kezdetben így volt, hogy házánkban a lelkészi szolgáltatás sulypontja kezdettől fogva a házasságkötés mozzanatán nyugszik: arról első sorban maga a szolgáltatás nevezete tanuskodik. Mind a *párbér*, mind az *ágybér* elnevezés épen úgy, mint a latinos *lecticale* vagy *lectica* a házasság tényével van kapcsolatban. A magyar nevezetek világosan szólnak, s minthogy a *lecticale* (*lectica*) egyedül nálunk használtatik mint műkifejezés a lelkészi szolgáltatás jelölésére, de sehol ily értelemmel nem bírt;¹ nem lehet kétség az iránt, hogy a latin nevezet csak követte a magyart, s hogy a magyar nevezetek a szolgáltatás eredetére vezetendők vissza.

Fárbérnek vagy ágybérnek nevezte a magyar nép nyelve az állandó lelkészi szolgáltatást, a parochialis adót, mert az a házasságra lépéssel, a családalapítással vette kezdetét.

Mikor vált szokásossá a latin *lecticale* (*lectica*) nevezet, azt év szerint meghatározni nem tudjuk. A régibb *visitatio canonicák* a hivek évenkénti oblatioit rendszerint *collecturának* nevezik;² ellenben a királyi és helytartótanácsai rendeletek az általános jelentőségű *«praestationes,» «solutiones annuales»* kife-

¹ Du Cange: *Glossarium mediæ et infimæ latinitatis* Sub hac voce. Lásd még Müller, *Lexicon d. Kirchenrechtes*.

² Gy. p. lev. V. arch. Sopron. 1651. *Rákos*: Item habet etiam *collecturam* frumenti a communitate cubulorum 42. V. arch. Jaurinensis 1748. *Malomsok*: (a párbér megszabása után) quæ *collectura* exportaret 14 metretas. Lásd még *Gyömörő, Rába-Szt. Miklós* stb.

jezéseket használják.¹ A «*collectura*» vagy «*collecta*» elnevezés divik a külföldi egyházakban jelenleg is,² mely részint a párbér oblatios eredetében, részint azon körülményben találja megfejtését, hogy a kötelezővé vált oblatio (párbér) másutt is, úgy mint nálunk, a templom-atyák (æditui) által, házról-házra járva gyűjtettek össze és sok helyen így gyűjtetnek össze jelenleg is.³ Nálunk azonban Mária Terézia óta az egyházi és világi hivatalos nyelvben a magyar párbér vagy ágybér nevezetnek megfelelőleg, a «*lecticale*» szó nyervén alkalmazást,⁴ «*collectura*» vagy «*coleda*»⁵ alatt már csak a hivek rendkívüli oblatioi, önkénytes adakozásai értetnek. Némely parochiákban ugyanis a kötelező oblatio, a párbér mellett az önkénytes oblatio is fenmaradt, és a lelkész szokás

¹ Lásd a XIII., XV., XVII. és XVIII. számú függelékeket.

² Lásd Ausztriára nézve: Archiv f. kath. Kirchenrecht XXVII. k. 199. l. (Vorschläge d. Past. Conferenz der Diöcese Lavant 1871.) Fixe *Collectur* . . . collecturspflichtigen . . . Natural-Collecturen. A többi államokra nézve: Müller, Lexikon.

³ Syn. Diöcesana, Quinque-Ecclesiensis 1714. Proventus Parochorum cap. 3. Quantum porro ad administrationem, executionem et assignationem præmissorum proventuum, Dominis Parochis attribuendorum: imprimis quilibet Parochorum sibi erit providus ac bonus et ut percipere possit tum ex Cathedra insinuare poterit, quam etiam cum ædituo, seu Decano Parochiali, per Parochiam circumire, ac exigere licitum erit. Innen ered a párbér «*Karcz*» nevezete, mely leginkább Dunántul divik. Lásd: Academiai szótár III.

⁴ Az 1769. jan. 29-én kelt kir. rendelet 15. pontja: Quod in locis extra Agriam Græci ritus non uniti *lecticalem Solutionem* Parochis præstare cogantur. 1771. évi 752. sz. kir. rendelet: ut quippe plebanis etiam, *suum Leticale* . . . mensura attamen posoniensi mensurandum deiceps præstetur ac solvatur. — Lásd még az 1772. jun. 3-án, 1783. decz. 1-én kelt stb. rendeleteket.

⁵ A *coleda* nyelvrontás útján a *collecturából* származik. A régiebb visitatio canonicák mutatják az átmenetet, melyekben a *collectura* helyett «*codectura*» «*coledura*» áll. — Lásd különösen: Győri p. lev. V. arch. Jaurin. 1748.

utján jogosítva volt bizonyos nagy ünnepeken (Karácson, Vizkereszt, Husvét, Pünkösd) a templomban vagy házanként, részint saját javára, részint a templomi szükségletek fedezésére az egyház-atyák által coledálást eszközölni.¹ A coleda-ügyet, mely a régibb időben divó házszen teléssel is összefüggött, királyi rendeletek szabályozzák s megtiltják, hogy a lelkészek e czimen (stola coledalis) bármit is követelni merjenek a hivektől,² — az önkénytes adományt azonban elfogadni szabad.

De továbbá, hogy a magyar nevezetekre alapított következtetésünk helyes, hogy hazánkban az egyházközségi adó már embriójában *párbér* vagy *ágybér* volt, hogy e szolgáltatás a házasságralépéssel vette kezdetét, hogy csakis a házasságban élők tartoztak azt viselni; világosan kitűnik az 1546-iki decretum 7-ik czikkéből, mely ekként hangzik: Plebani quarumcunque civitatum, oppidorum, ac villarum, sive regiae, sive reginalis majestatum, seu dominorum, aut nobilium ea loca sint, *teneantur de singulis per-*

¹ Gy. p. lev. V. arch. Sopron. 1641. *Horonstan*: Item habet in ascensione Domini a qualibet domo unum caseum. Item partim in Vigilia partim in festo Epiphaniae circumeundo cum aspersione habet in qualibet domo unam placentam. — *Mattersdorf*: Item tres festis solemnioribus Nativitatis, Paschatis et Pentecostis per hominem constitutum sacculum in Ecclesia circumferentem percipit *collecturam* pecuniarum. — *Millindorff* Ita tamen quod in solemnioribus festis Nativitatis Paschatis et Pentecostis offertorium cedat Parocho soli sive fuerit obulus, sive viennensis, sive imperialis ad arbitrium offerentis.

² Lásd az 1785. decz. 10-én 39733. sz. a. 1786. febr. 14-én 6673. sz. a. 1792. szept. 17-én 19768. sz. a. 1797. jan. 26-án 1392. sz. a. rendeleteket. A parochialis coledától ismét megkülönböztetendő az általános jellegű coleda, mely faluról-falura járva, leginkább szerzetesek által eszközöltetett. Erre vonatkoznak az 1759. ápril 26-án; 1776. febr. 1-én 636. sz. a.; 1776. márcz. 7-én 1349. sz. a. stb. kiadott rendeletek.

sonis uxoratis, sub plebanatu unius cuiusque eorum existentibus denarios hungaricos persolvere.

E törvényezikk, mint látjuk, a lelkészek megadóztatásáról, hadi contributiójáról szól. Az adókivetés a jövedelem arányában történik és a jövedelem egyik kulcsát a hivek állandó szolgáltatása, a párbér képezi. Az ország valamennyi lelkésze kivétel nélkül, minden házasságban élő plebániai tag után egy magyar denárt fizet, *mert a házasságban élők és csakis a házasságban élők után huz állandó jövedelmet.*

Azt hisszük, e frappans bizonyíték után senki sem vonhatja kétségbe, hogy a magyar particularis egyházra nézve a lelkészi szolgáltatás alanyát helyesen állapítottuk meg, valamint az sem lehet kétséges, hogy hazánk particularis egyházjogában az állandó lelkészi szolgáltatás, mint olyan teher veszi kezdetét, mely a status personalishoz van kötve. *Nem a plebánia kerületében fekvő birtokokon, hanem a plebániának házasságban élő tagjain és csakis ezeken nyugszik a lelkészi ellátás terhe.* E szabály általános, mely alul nincs kivételnek helye. A személyes párbér mellett külön dologi párbér — mi már fogalmilag ellenmondás — nem létezik.¹

¹ Boncz Ferencz azon téves nézetének igazolása végett, hogy a párbér mint dologi teher a patronus-földesur tulajdonán nyugszik, a következő még tévesebb nyilatkozatot teszi (Emlékirat, Jogtud. Közlöny 46. sz. 1881): «De hogy az ilyen szolgálmányok dologbeliek, tehát birtokon fekszenek, kitetszik onnan is, hogy az egyházi látogatásokban szolgálmányok teljesítésével csakis a *birtokos lakosok terhelhetnek*, soha sem azok, kik ingatlansággal nem bírnak.» Ennek ellenkezőjét ezer és ezer példa bizonyítja; bizonyítja azt, hogy ugyanazon jobbágyközségekben a legrégibb időtől fogva a házatlan zsellérek (subinquilini), tehát azok, kiknek semmi ingatlanuk nem volt, mindenféle «lelkészi szolgálmányokat» teljesítettek és pedig vagy a többiekkel egyenlően, vagy tekintettel vagyontalanságukra, csekélyebb mértékben.

Távolabbi bizonyíték gyanánt hozzá tehetjük még az eddig mondottakhoz, hogy a személyes tized (decima personalis), mely egykoron némileg a párbér helyettesíté, szintén csak a nős férfiatól követeltetett,¹ és csak a házasságban élő rabszolga után fizetett.² Ez is világosan arra mutat, hogy nálunk az egyházi szolgáltatások megállapításánál kezdettől fogva a házasság mozzanata volt irányadó.

A szolgáltatás alanyának megállapítása után a szolgáltatás mértékéről, kivetési módjáról kell szólnunk.

Ismételve érintettük, hogy a lelkészi szolgáltatások megállapításának történelmi alapját a szokás, a laudabilis consuetudo képezi, hogy éppen azért e szolgáltatások kezdetben a helyi viszonyokhoz képest igen különbözők voltak, és csak a viszonyok hasonlósága idézett elő némi egyöntetőséget, azonos elvek szerinti eljárást. Mennyire biztos adataink visszanyúlnak, tehát a 17-ik század elejétől kezdve, azt látjuk, hogy ezen időben a termény-, munka- és pénzbeli szolgáltatások megállapításánál már két ellentétes elv nyer alkalmazást: *az egyenlő és a vagyoni helyzet szerint különböző teherviselés elve*. Bizonyos parochiákban a nős

Álljon itt már eleve néhány példa: Eszt. pr. lev. V. arch. Nitriensis 1613. *Krakova*: Singuli sessionati dant metr. 1. trit. Inquillini domos non habentes metr. 1. avena. — *Maniga*: Singuli sessionati singulas metretas tritici. Inquillini non habentes domos mediam metretam tritici. V. arch. Barsiensis 1657. *Némethy*: Habet a colonis et inquillinis etiam domos non habentibus frumenti puri sap. 1. — Lásd még *Garam-Szőllős, Kis-Ápáthi, Kis-Tapolcsány, Aranyos-Marót stb.*

¹ Privilegia eccl. Agrien. 1271. cap. 5. Item inquillinus coniugatus pro una caperia (t. i. ennyi követelhető személyes tized gyanánt). Endlicher: Mon. Arp. 532. l.

² Ugyanott, cap. 9. Item de servo coniugato una capecia.

férfiak egyenlő párbért, azaz egyenlő mennyiségű terményt, vagy pénzösszeget fizetnek, másutt ellenben a házasságban élők párbére a vagyon arányában különböző, azaz a párok termény-, munka- vagy pénzbeli szolgáltatása több-kevesebb értéket képvisel az illetők vagyoni helyzetéhez képest.

A 15-ik és 16-ik századokban, midőn a párbér oblatiós természetét veszítve, jogilag kötelező szolgáltatássá válik, a jobbágyság már nálunk is teljesen kifejlődött közjogi intézményt képez. A jobbágyi rend tagjai a földesuri hatalom alá tartoznak, s némely csekély kivétellel, azonos jogállással bírnak, jogilag egyenlők: de annál nagyobb különbség mutatkozik köztük a tényleges társadalmi helyzet, a gazdasági élet szempontjából. Ez utóbbi szempontból a jobbágyok rendje három nagy csoportra oszlik: telkes jobbágyok — (jobbagiones, coloni, sessionati), házas zsellérek — (inquilini, inquilini domos habentes) és házatlan zsellérekre (inquilini domos non habentes, subinquilini).¹ Mind a magyar, mind a latin nevezetek eléggé mutatják azon nagy különbséget, mely a három csoport vagyoni helyzete, gazdasági viszonyai tekintetében fenforog s ezen *princzipális különbség az, mely első sorban a párbér fizetésénél kifejezésre jut.* Álljon itt ennek megvilágítására és a további következtetések levonhatása végett néhány adat az általunk átnézett legrégebbi visitatio canonicák szerint.

I. V. arch. Nitriensis 1613. Parochia *Dobrovo-*
densis: Singuli sessionati metretam unam tritici.
Inquilini proprias domos habentes metr. 1 silinginis,

¹ Pfahler: Jus Georgicum I. 67. l.

in aliorum domibus habitantes metr. $\frac{1}{2}$ silinginis. Paroch. *Radosnensis*: Singuli sessionati metr. 1 trit. Inquilini habentes domos den. 7 vel 4-tam trit., inquilini non habentes domos den. 6. — Paroch. *Sárfüensis*: Singuli coloni sessionati, qui arant, dant. metr. 1 trit. Inquilini proprias domos habentes metretæ quartam. Alii inquilini in aliorum domibus dn. 5. — Paroch. *Lapasiensis*: Singuli sessionati metr. 1 trit. pullum unum et caseum, et singuli plastrum ligni. Inquilini in alienis domibus habitantes dn. 4. — (Esz. prim. lev.)

II. V. arch. Soproniensis 1641. *Horonstan*: Habet a singulis sessionibus sive sit integra sive media sive quartilis puri tritici 1 cub., alter hordei. Domus sunt 60. Item habet a qualibet domo in. ascensione domini unum caseum. Item partim in Vigilia, partim in festo Epiphaniæ circumeundo cum aspersione habet a qualibet domo unam placentam. — (Gy. p. lev.)

III. V. arch. Barsiensis 1647. *Trubin*: Ex omnibus pagis a singulis colonis datur cub. 1 trit. pullus 1 gallinaceus. Ab inquilinis domos habentibus cub. $\frac{1}{2}$ trit. Ab inquil. domos non habent. dn. 12. — *Kovácsi*: Coloni sessionati et inquilini domos habentes solvunt paroch. annuatim metr. 1 trit. Inquilini apud alios habitantes solvunt dn. 12. — *Kesseg*: A qualibet sessione sap. 1 trit. Inquilini bobus carentes $\frac{1}{2}$ sap. Puri inquilini dn. 12. — (Esz. pr. lev.)

IV. V. arch. Mosoniensis 1659. *Gatta*: Solvit communitas paroch. . . . . præterea quævis domus integræ sessionis unum cub. frumenti et alterum silinginis, mediæ sessionis medietatem tantum. Inquilini domos habentes med. metr. et unum laborem

Inquilini domos non habentes unum laboratorem. — *Horvát-Kémle*: Solvit ei quævis domus mediæ sessionis 1 cub. frum. et alterum hordei, quadrantis sessionis medietatem tantum. Præterea quævis domus med. sess., quadrantis, inquilini sessionati dant a quavis domo sedecim grossos, inquilini vero non sessionati 15 grossos. Item a quavis domo pullum unum et caseum. — *Oroszvár*: Annuatim dat ei quilibet rusticorum 1 cub. frum. et alterum hordei, mediæ vero sess. medietatem. Item integræ sess. solvunt dn. 10, med. sess. dn. 5. Inquilini domos non habentes solvunt dn. 20, domos habentes dn. 25. — (Gy. p. lev.)

V. V. districtus Locsmandiensis et Rabensis et Superior. Jaurin. 1659. *Loos*: In hoc oppido integræ sessionis cath. sunt. No. 5. quilibet illorum annuatim solvit parocho fl. 1 dn. 20. Mediæ sessionis sunt 4 illorum etiam quilibet solvit dn. 60. Inquilini sunt No. 26 et hi singulatim solvunt dn. 50. Reliqui omnes heretici, et solvunt prædicanti. — (Gy. p. lev.)

VI. V. arch. Jaurin. 1698. *Malomsok*: Item a quovis colono sessionario cub. 1 frum. cuius medietas trit. medietas silig. debet esse. Item singuli coloni integræ sessionis dn. 20. Inquilini seu Selnerones unum quartale trit. dn. 5. Vidui et viduæ tantum dn. 5. Item a colonis habentibus currum et pecora pro foco habet unum currum lignorum. — (Györi p. lev.)

VII. V. arch. Rabensis 1714. *Beled*: A iumentatis præstatur unus cubulus frum.; a non iumentatis med. cub. et dn. 10. Solitarii vero dn. 5. — *Szil*: Solvitur annuatim parocho a quolibet thoro medius cub. trit.

et dn. 16. A viduis fœminei sexus dn. 12. Masculini sexus autem ut et viduæ fœminæ œconomiam exercentes habent obligationem, quam matrimonio iuncti. — *Csorna*: Habet plebanus annuatim ab omnibus et singulis nec servis quidem exceptis Matrimonio iunctis unum cubulum tritici mesuræ Jaurinensis et dn. 5. Item ab illis qui sessiones integras aut medias possident et propriis pecoribus aratra ducunt, habet ab unoquoque avenæ medium cubulum. Subinquinini autem *más háta mögött lakók* singuli cuiuscunque sexus fuerint debent solvere dn. 12., si sint extra matrimonium constituti. Si vero sint in matrimonio iuncti, tenebantur præstare solutionem præmissam Thoratorum. Vidui et viduæ œconomiam exercentes ad idem obligantur, id est ad cubulum unum et dn. 5. — Lignorum pro foco necessarium singulæ sessiones integræ ita et mediæ tenentur advehere currum unum.

Ezen néhány példából, melyhez hasonlót nagy számmal idézhetnénk,¹ eléggé láthatjuk, hogy a pár-bér vagyonszerinti kivetése első sorban a jobbágyi rendnek fennebb érintett hármias gazdasági osztályzatán alapszik.² *Más szolgáltatásra kötelezvék a telkes jobbágyok, mint a házas zsellérek, s ez utóbbiak ismét másra mint a házatlanok.* Látjuk továbbá azt is, hogy

¹ Lehetőleg iparkodtunk a rendelkezésünkre álló visitationalis könyvekből oly példákat idézni, melyek általánosabb jellegűek és a nagy eltérések mellett is mintakul szolgálhatnak.

² Meg kell jegyeznünk, hogy az egyenlő teherviselés elve is igen számos parochiában divott és divik jelenleg is. Az általános formula erre nézve «a quolibet thoro», «a singulis paribus» ect. Lásd különösen az archidiaconatus Jaurinensis és Rabensis különböző évbeli visitationalis könyvét. (Gy. püsp. lev.)

a szolgáltatás különböző volta részint a mennyiségben, részint a minőségben, részint mindkettőben kifejezésre jut. A telkes gazdák szabály szerint gabonát szolgáltatnak, a házas és házatlan zsellérek pedig pénzt vagy kézi munkát, habár a házas zselléreknél a terménybeli szolgáltatás is igen gyakori. Ez azonban csak olyan szabály, mely alól nagyon sok a kivétel, mert a termény-, pénz- és munkabeli szolgáltatások az egyes községek és vidékek szerint a legkülönbözőbben vannak kombinálva. Így vannak vagy voltak községek, hol a telkes gazdák is csak munkát szolgáltatnak,¹ másutt ismét csak pénzt,² majd másutt pénzt és gabonát, gabonát és munkát, gabonát, pénzt és munkát. A munkabeli szolgáltatás legtöbbször csak általában érintetik, t. i. a község tartozik a plebános szántóföldjét, rétjét, szőlőjét stb. munkálni, a midőn a telkes jobbágyok az ígás munkát, a zsellérek a kézi munkát végezik.³

Ugyancsak az idézett példák azt is tanúsítják, hogy a vagyonszerinti teherkivetés nem maradt meg mindenütt a hármass osztályzatnál, hanem figyelembe veszi azon vagyoni különbséget is, mely az egész-, fél- és negyedtelkes jobbágyok között fenforog. Ezt már egy későbbi fejlődési stadiumnak tekinthetjük, tökéletesítése ez a teher-kivetési kulcsnak, mely a tényleges vagyoni helyzethez törekszik alkalmazkodni,

¹ Győri p. lev. V. arch. Sopron. 1641. *Pecsing, Pordány, Szt. György* stb. Nyitr. p. lev. V. arch. Trench. 1699. *Bicsitsa, Habrovka* stb.

² *Loos* 1659. (Lásd a szövegben idézve) V. arch. Barsiensis 1657. *Sleska*: Coloni singuli solvunt dn. 70. Inquilini domos habentes dn. 50 puri inquilini dn. 40. — V. arch. Trench. 1688. *Kleblöv, Zarjecsie* (Hricsó filiái) stb.

³ Lásd győri p. lev. V. arch. Moson. 1659. V. arch. Sopron 1651.

s így az igazságos teherfelosztás elvének jobban megfelel. Számos példa igazolja, hogy ott, hol kezdetben csak a hármass osztályzatú teherkivetési kulcs divott, vagy a hol semmi kulcs nem volt, hanem minden önálló háztartással bíró családátya egyenlően fizetett, utóbb a vagyon arányában való teherkivetési kulcs kibővítették vagy behozatik.¹

Látjuk továbbá, hogy a teher megállapításánál, illetve a vagyonosság meghatározásánál gyakran az ingóságok, nevezetesen az *igavonó marhák* vétetnek alapul. A legérdekesebb példát nyújtja e tekintetben a kövesdi parochia párbérügyének 1768. évi inquisitioja, mely alkalommal tanuk az 5-ik kérdőpontra: «Honnét vette eredetét, hogy a plebánusnak fizetése nem páros személyektől, hanem vonyós pár marhától fizettetik?» ekként válaszolnak.²

«Annak eredetét miképpen a Plebanus urnak fizetése nem a páros személyektől, hanem a vonyós pár marhától adatik, semmiképpen nem tudja, sőt még az öregektől is semmi egyebet nem hallott, hanem, hogy ezen mostani szokások szerint mindenkori, a mely gazdának 4 vonyós marhája volt 1 köből rozst és 1 köből zabot. A kinek pedig 3 marhája vagyon $\frac{3}{4}$ köből rozst és $\frac{3}{4}$ köből zabot. Két marhás pedig fél köből rozst, fél köből zabot adni tartozott. Marhátlanok, kik maguk házukban laknak 14 krt, más házában lakó páros személyek 10 krt és az özvegyek egy garast fizetnek.»

Az ingókra alapított teherkivetési kulcs azonban

¹ Vesd össze az arch. Mosoniensis 1659, 1680, 1696, 1714, 1748, 1766. évi visitationalis könyveit,

² Lásd a XIX. számú függelékét.

csakhamar czélszerűtlennek bizonyult, egyrészt a lélekési jövedelmet nagyon is bizonytalanná, ingadozóvá tévé, másrészt folytonos viszálykodásnak lőn kutforrása. A győri püspök Nagy-Czenk és Kövesd parochiákra vonatkozó felterjesztésében panaszolja, hogy a jobbágyok télire eladják marháikat, s nem akarnak párbért fizetni.¹ Az egyház törekszik is az igavonó marhák szerinti kivétési kulcsot mellőzni s helyébe vagy a párok szerinti egyenlő, vagy a földbirtok szerinti arányos teherkivetést meghonosítani; csakhogy a hol a nép az újítást önkényt el nem fogadta, a kormány kényszerítő hatalmával nem támogatta az egyházat.²

Egy másik mozzanat, mely szintén későbbi fejlődést jelez, a szolgáltatások kiterjesztése az özvegyekre, különösen az özvegy nőkre. Az özvegyek, különösen az özvegy nők, úgy látszik kezdetben párbérmentesek voltak.³ Később ott, hol a vagyon szerinti teherviselés elve divott, az özvegyek rendszerint felét fizetik annak, a mit a házasságban élők fizetnek;⁴

¹ 1767. decz. 23-án: Præterea in prædictis parochiis consuetudo invaluit ut parochiani domalem præstationem non a thoro verum a pecoribus iugalibus solvant, quæ quia tempore hyemali ingruente frequentius per colonos venduntur, parochi tanquam animarum pastori non solum indecorum verum etiam incommodum atque litigiosum est præstationes colligere.

² A győri püspök felterjesztésére a helyt. tan. 1768. decz. 29-én azt válaszolja: Porro annua parochorum solutio dehinc quoque *iuxta usum hactenus observatum* præstetur. Lásd a XX. számú függelék.

³ Gy. p. lev. V. arch. Rabensis 1659. *Szany*: In hoc oppido sessionati coloni sunt circiter 50, a quibuslibet conjugatis accipit $\frac{1}{2}$ cub. frumenti et dn. 8. — *Vidui sive non coniugati utriusque sexus hactenus nihil solverunt*, demandatum est, ut ad minus imposterum solvant dn. 10. A 1697. évi visitatio canonica szerint már az özvegyek 12 denárt fizetnek.

⁴ Syn. Diœc. Quinque-Ecclesiensis 1714. Proventus Parochorum cap. 2: Personæ autem viduæ tam viriles, quam etiam muliebres possessionatæ

ott ellenben, a hol a párbér egyenlően vettetik ki, rendszerint némi csekély összeget fizetnek.¹ Majd néhány példában azt látjuk, hogy a vagyonszerinti megadóztatás csak az özvegyeknél jut kifejezésre, a mennyiben minden házasságban élő egyenlően fizet, ellenben az özvegyek *vagyonukhoz képest többet vagy kevesebbet*; nevezetesen a földdel vagy házzal birók rendszerint annyit fizetnek, mint a házasságban élők.²

Ennyit röviden a vagyon szerinti párbérkivetésről. Lássuk ezek után, miként értelmezendők a canonica visitatiók fennidézett és ahhoz hasonló kitételei; vajjon lehet-e azokból a párbér dologi természetére következtetést vonni vagy sem?

Szerintünk, mint már az eddig mondottakból kitűnik, nem jeleznek azok mást, mint a párbér vagyon szerinti kivetésének kulcsát, megállapítását; és így tévedne az, ki a visitatio canonicák-ban gyakran előforduló, «a singulis sessionibus,» «a qualibet sessione,» «a singulis domibus,» «a qualibet domo» stb. kitételeket akként értelmezné, hogy általuk a földbirtokon vagy a házon nyugvó középkori dologi teher (Reallast) jelezte-tik, tehát *olyan teher, mely a telek vagy ház minden birto-kosa által, tekintet nélkül személyi állapotára, egyenlően*

pendent *medietatem* præmissorum. Eszt. pr. lev. V. arch. Nitriensis 1630. *Deák*: Item singuli coloni solvunt metr.¹ l tritici et dn. 10. Vidui et viduæ *medietatem* solvunt.

¹ Gy. p. lev. V. arch. Rabensis 1714. *Csanak*: A singulo thoro $\frac{1}{2}$ cub. trit. Solitarii utriusque sexus dn. 12. — Jumentati insuper tenentur præstare quadrantem avenæ pro patibulatione equorum plebani. — Lásd még: *Pály*, *Kecsöl*, *Vesskincz* stb.

² V. arch. Rabensis 1659. és 1714. *Szil*: A singulo thoro $\frac{1}{2}$ cub. trit. et dn. 16. A viduis feminei sexus 12 dn. Masculini sexus autem uti et viduæ feminae æconomiam exertentes *eandem habent obligationem* quam matrimonio iuncti. — Lásd még *Csorna*, *Bágyog* stb.

viselendő. Tévedne, mondom, mert ezen felfogás a 19-ik század előtt a kath. egyház kebelében ismeretlen: *a párbér mindenütt a személyi állapot szerint fizettetik.*

Állításunk bővebbi igazolása czéljából mindenek előtt constatáljuk, hogy a 17-ik és 18-ik század visitatio canonicái-nak ezen kitételei: «a singulis sessionibus,» «a qualibet sessione» mindenütt váltokozva és egyértelműleg használtatnak a következő kitételekkel: «singuli sessionati,» «singuli coloni,» «quilibet colonus,» «quilibet hospes,» «singulæ personæ domos habentes» stb. A kérdés veleje ennek folytán abban áll, miként fordítandók és értelmezendők ezen rendesen és következetesen alkalmazott kifejezések? Szerintünk nem akként: «minden egyes telkes jobbágy,» vagy «bármely telkes jobbágy,» hanem azon alattomban értődő toldalékkal: «*házasságban élő.*» A visitatio canonicák «singuli coloni»-féle kitételei mindenütt ezzel egészítendő ki: «uxorati,» «matrimonio juncti,» «conjugati,» mert ezen közlelbbi meghatározás, mint általános érvényű jogszokás folyománya, mint önmagában értődő dolog, rendszerint kihagyatik.

Igazolja ezen állításunk helyességét első sorban azon körülmény, hogy a nős állapot, mint a fennebbi példáknak láttuk, a zselléreknél (inquilini) sem tétetik ki; már pedig a zselléreknél, nevezetesen *a háztalan zselléreknél* soha sem lehetett szó dologi jellegű szolgáltatásokról, a személyes szolgáltatás pedig a legrégibb időtől kezdve napjainkig a házasságra lépéssel vette kezdetét. Valamint tehát a visitatio canonicák efféle kitételeit: «Inquilini apud alios habitantes solvunt dn. 12,» «A puris inquilinis dn. 10,» «Qui-

libet subinquinus dat unum laboratorem» stb. azzal kell kiegészítenünk «uxorati,» «uxoratis,» «uxoratus»; épen úgy egészítendők ki az ilyen kitételek: «Singuli sessionati solvunt metr. unam trit.» «A singulis hospitibus habet saponem unum silinginis» stb. Valamint amott, úgy itt is csak a házasságban élők-ről van szó, mert a telkes jobbágyoknál, épen úgy mint a zsellérekénél, a szolgáltatás a házasságra lépéssel veszi kezdetét.

De továbbá magukból a visitatio canonicákból számos példával lehet igazolni részint egyenesen, részint közvetve, hogy a többször érintett kitételek alatt csak a házasságban élők értendők, s hogy a telkes jobbágyok közül is csak ezek fizettek párbért, vagy legalább olyan mennyiségű párbért, mint a visitatiókban felvéve van, ellenben az özvegyek és nőtlenek vagy kevesebbet vagy semmit. Lássunk egynehányat a sok közül: V. arch. Nitriensis 1630. *Deáki*: Item singuli coloni solvunt metr. 1 trit. et dn. 10. *Vidui et viduae medietatem solvunt*. Ezen s egyáltalán mindazon példákból,¹ melyekben az özvegyek szolgáltatása külön jelezve van, világosan látjuk, hogy a «Singuli coloni,» «Singuli sessionati» kitételek csak a házasságban élők-re vonatkoznak.

Menjünk azonban tovább: V. arch. Jaurin. 1698. *Téth*: a colonis qui suo aratro utuntur, tribuitur frum. cub. 1. qui autem cum socio vel altero se arat cub.

¹ Eszt. pr. lev. V. arch. Barsiensis 1657. *Némethy*: A colonis tam integræ sessionis quam mediæ frum. sap. 1, similiter ab inquinis domos habentibus. A viduis et solitariis dn. 12. — Lásd még V. arch. Nitriensis 1630. *Tardosked*: V. arch. Rabensis 1659, 1714, 1802. *Beled*, *Beösárkány*, *Csorna* stb, V. arch. Jaurinensis 1698, 1748, 1802, *Gyömörő*, *Malomsok*, *Gyirmóth* stb.

med., qui vero trituro aut metendo quærit suum panem quartale unum. Az 1748-iki visitatio can. már ekként hangzik: *Ab unoquoque conjugatorum integrae sessionis metr. frum. ab inquilinis mediam et dn. 25.* A kettőt összehasonlítva látjuk, hogy az előbbi visitatio ezen kitétele «*coloni, qui suo aratro utuntur,*» egyenlő az utóbbinak «*coloni integrae sessionis*»-sával, s hogy a telkes jobbágyok közül csak a házasságban élők fizetnek párbért. Ugyanezt igazolja aztán az 1802-iki generalis conscriptio, mely *Téthre* nézve ekként hangzik: 1). A 95 paribus matrim. per 15 kr. 2). Ibidem a 9 sessionatis colonis per 1 metr. silig. 3). Item a 86 inquilinis per $\frac{1}{2}$ metr. silig. Az első tételből látjuk, hogy mint tényleges állapot, 95 házaspár vétetett fel és pedig 9 telkes jobbágy és 86 zsellér.

Érdekes példa még Gyarmat 1748: *Quaelibet domus florenum medium. Inquilini dn. 25. Integra sessio metretam silig. Inquilini mediam. Ligni unaquæque domus currum præstat.* — 1802: 1). a 79 paribus colonorum per 30 kr. 2). Item a 96 paribus inquilinorum et subinquinorum 15 kr. 3). Ibidem supranominatis 79 paribus sessionatorum per $\frac{1}{2}$ metr. in dimidio trit. in dimidio vero silig. 4). Ibidem a reliquis 96 paribus. In et subinquinorum $\frac{1}{2}$ metr. silig. Itt is látjuk összehasonlítás útján, hogy 1748-ban a telkes jobbágyok fizettek $\frac{1}{2}$ forintot és egy mérő rozsot, a zsellérek 25 denárt és félmérőt. 1802-ben a telkes jobbágyok 30 krt és $\frac{1}{2}$ mérő kétszeres buzát, a zsellérek 15 krt és $\frac{1}{2}$ mérő rozsot. Az 1748-iki visitationak «*quaelibet domus*»-a és «*integra sessio*»-ja teljesen egyértelmű az 1802. generalis conscriptio ezen kitételével: «*a 79 paribus colonorum,*»

Lássunk még csak egy ehhez hasonló példát: *Szemere* 1698. Item domatim per singulos domos frumenti $\frac{1}{2}$ cub. et dn. 20. Pauperes vero carentes aratro uti Selneriones et inquilini inferiores quartale trit. unum. — 1802. 1). a 100 paribus matrim. per 18 kr. 2). Ibidem ab 8 colonis sessionatis per 1 metr. silig. 3). Item a 92 inquilinis et subinquinis per $\frac{1}{4}$ metr. Itt is az 1698-iki visitatio «singulae domus»-a megfelel az 1802-iki «ab 8 colonis sessionatis»-ának s szolgáltatás csak a házasságban élők részéről történik.¹

De van számos eset, midőn nincs is szükségünk összehasonlításra és combinatiora, mert a visitatio canonica egyenesen kimondja, hogy a telkes jobbágyság közül csak a házasságban élők fizetnek. Így pl. V. arch. Rabensis 1659. *Szany*: In hoc oppido sessionati coloni sunt circiter 50, a quibuslibet conjugatis accipit $\frac{1}{2}$ cub. frum. et dn. 8.

Döntő bizonyítékot képez azonban álláspontunk helyessége mellett, s egyszersmind biztos támpontot nyújt a visitatio canonicák kitételeinek értelmezésére a pécsi püspökmegye 1714-iki párbérszabályzata,² melynek idevágó fontosabb tételei álljanak itt szó szerint:

Cap. I. Singula paria hospitum conjugatorum sessionatorum (etiam in filialibus) dabunt trit. simplicis et ordinarii occas 40 in defectu autem tritici fl. 1 vel denarios Hung. centum.

¹ Az eddig felhozottakhoz hasonló példaként lásd még: Gy. p. lev. V. arch. Moson. 1659, 1680, 1696, 1766, 1802. *Bessenye*, *Horvát-Kémle*, *Hegyeshalom* stb. V. arch. Jaurin. 1698, 1748, 1802. *Eöttevény*, *Abda*, *Fehértó*, *Rábapatona*, *Gyömörő* stb.

² Lásd a XII. számú függelékét.

Cap. 2. Similiter ab eiusmodi pari hominum sed hospitum possessionatorum et sessionatorum denarios Hungaricos. 25 seu gross. 5. *Personae autem viduae tum viriles, quam etiam muliebres possessionatae est sessionatae pendent medietatem praemissorum hoc est 20 occ. dn. 12 1/2.* Filii autem et filiae sive haeredes et successores nondum conjugati, sessionati tamen et possessionati solvent more viduorum et viduarum prout superius est adnotatum.

Cap. 4. Inquilini *conjugati*, boves aut equos habentes quantum ad triticum, solvent perinde, atque hospites sessionati et sessionati paulo superius specificati quod idem ad solutionem pecuniarum erit extendendum. — Inquilini eiusmodi iumenta non habentes pendent tritici occ. 10, dn. 12 et laborem unius diei. — *Si inquilini sint vidui aut viduae praestabunt dn. 25 aut 2 dies laborum.*

Cap. 5. Tempore vindemiarum, singuli hospites conjugati vineam habentes, de musto praestabunt pintas 5. *Vidui autem et viduae, pintas duas et mediam,* similiter nondum coniugati et inquilini sive coniugati sint sive non.

Íme egy párbérszabályzat, mely a vagyonyszerinti teherkivetés elvén alapszik, s melyből világosan látjuk, hogy nemcsak a birtoktalan, *de a birtokos jobbágy is személyi állapota szerint szolgáltat*, hogy a birtokos özvegyek és nőtlenek a rendes párbérnek csak felét fizetik, s hogy ennek folytán a párbér maga az egyház részéről sem tekintetett a földbirtokon nyugvó tehernek. De látjuk azt is, miként kell értelmeznünk a *visitatio canonicák* fennebbi kitételeit. E kitételek nem egyebek, mint a vagyon-

szerinti teherfelosztás különböző sablonjai és pedig a legtöbb esetben igen hiányosan szerkesztett sablonok, melyeket, hogy a valóságnak megfeleljenek, többféleképp kell kiegészítenünk. A visitáló archidiaconok nem sokat törődtek a finomabb megkülönböztetésekkel, sem a szavak különös jogi jelentőségével, mert arra nem is volt szükség, miután a szolgáltatások nem a *visitatio canonica* betűi, hanem az élő jogszokás szerint történtek; ez pótolta és egészítette ki a *visitatio canonicák* hiányait, de egyszersmind ez tette feleslegessé a nagyobb pontossággal való felvételt. A *visitatio canonicák* párbérfeljegyzései csak a normalis állapotot szem előtt tartó sablonok, és a normalis állapot az, *hogy minden jobbágyi telek vagy ház birtokosa valamely házasságban élő jobbágy, az ellenkező csak ritka kivétel, s mint ilyen a sablonok által rendszerint figyelmen kívül hagyatik; a kiegészítés ezen irányban a gyakorlati életre bizatik.*

Nincsenek ugyan adataink a pécsi püspökmegyből; de az áttanulmányozott *visitatio canonicák* alapján meg vagyunk győződve, hogy ott is az általunk fennebb idézett kitételekkel találkozunk. Ott is a legtöbb esetben nem így szól a sablon: «*singuli hospites conjugati*», «*Quilibet inquilinus conjugatus domum habens*» stb., hanem akként, mint fennebbi idézeteink, azaz a «*conjugati*», «*uxorati*» stb. kifejezések elhagyatnak. Mindezek folytán a «*singuli sessionati*», «*a qualibet sessione*», «*a qualibet domo sessionata vel inquilinaria*» stb. kifejezések értelme csak az, *hogy rendszerint, — feltéve, hogy a telek vagy ház birtokosa nős, — minden sessio vagy ház után a visitatio*

canonicában megjelölt jövedelem folyik be; ellenkező esetben a helyi szokáshoz képest vagy kevesebb vagy semmi.

Szólanunk kell még az eddig mondottak után, a visitatiókban gyakran előforduló «domus» kifejezés értelméről és jelentőségéről.

A házasságra lépés a jobbágyi rendnél az önálló vagyoni és családi életnek csak egyik mozzanata; a másik, mely azt tulajdonkép létrehozza, az önálló háztartás, a külön házi tűzhely. A földmivelő nép felfogása szerint jelenleg is csak az tekintetik tulajdonképeni családfőnek, családapának, ki önálló háztartást vezet, önálló háztűzhellyel bír. Ámde az önálló háztartás, a külön házi tűzhely, a földművelő nép viszonyaihoz képest külön házat igényel. A meg-nősült jobbágyfiu, míg atyja házában marad, vele egy kenyéren él, vagyoni önállósággal nem bír, az atya családjához tartozónak tekintetik; épen úgy az atyai házban maradt osztozatlan testvérek továbbra is egy családot képeznek. Innen a ház (domus) fogalmi azonossága az önálló háztartással, a külön családi tűzhellyel; ezért nevezik a visitatio canonicák a házatlan zselléreket «*más háta mögött lakóknak.*»¹ A hány «domus» annyi önálló háztűzhely, annyi külön jobbágyi gazdaság, oeconomia. Ez adja magyarázatát annak is, hogy csak az önálló háztartással, a külön gazdasággal bíró özvegyek fizetnek annyi párbért, mint a házasságban élők.²

Ilyen, a jobbágyi rend viszonyainak megfelelő felfogással kell értelmeznünk a visitatio canonicák

¹ Gy. p. lev. V. arch. Rabensis 1714. *Csorna*: Subinquinini autem „más háta mögött lakók.“

² Lásd a 83. l. 2-ik jegyzetét.

«domus»-ait. *A visitatio canonicák «a qualibet domo», «quaevis domus» stb. kifejezései korántsem a házon, mint realitáson nyugvó dologi terhet jeleznek, hanem az önálló háztartáshoz, a külön háztűzhelyhez fűződő személyes szolgáltatást.*

A jobbágyi rend kebelén belül a 17-ik és 18-ik századokban nem léteznek még bérházak, kinek-kinek háza egyszersmind háztartása, háztűzhelye. Minden telkes jobbágy és házasszó saját házában lakik; éppen azért ott, hol csak telkes jobbágyok vannak, a «domus»-t a «sessio»-val azonos értelemben lehet használni: V. arch. Moson. *Csun* 1659: *Quaevis domus solvit unum cub. frum.* — 1696: *quaelibet sessio dat unum cub. silig. et med. flor.* — 1766: *A singula domo metr. 1 silig. et totidem hordei.* Præterea a subinquilinis No. 12 dn. 40. — 1802: *A 69 mediis sessionibus colonialibus metr. 1 silig.* A 36 inquilinis $\frac{1}{2}$ metr. silig. et hordei. A 6 subinquilinis per 24 kr. — Ime egy jellemző példa,¹ mennyire tévedne az, ki a visitatio canonicák kifejezéseit modern szemüvegen nézve, szó szerint akarná értelmezni és azokban mindenütt dologi terhet látni. Az efféle értelmezés szerint az érdekes eredményre jutnánk, hogy *Csun* községben a párbér 1659-ben a házon, 1696-ban a földbirtokon, 1776-ban ismét a házon és 1802-ben ismét a földbirtokon nyugszik. Az általunk adott értelmezés szerint ellenben a különböző korszakbeli párbérfeljegyzések minden nehézség nélkül összeegyeztethetők: a «domus» felváltva használtatik a «sessio»-val s mindkettő az önálló háztartással bíró telkes

¹ Ehhez hasonló példa: V. arch. Moson. 1680, 1696, 1766, 1802. *Czurndorf.*

jobbágyságot, illetve a telkes jobbági gazdaságokat jelzi.

Lássunk erre nézve még egy példát, hogy teljesen meggyőződjünk a «domus» és «sessio» azonos értelméről: V. arch. Moson.: *Parndorf* 1659. *Solvit ei communitas quævis domus 1 cub. frumenti alterum hordei et 1/2 avenæ.* — 1696 (és 1680). *Habet a qualibet domo integræ sessionis 1 cub. silig., hordei ununc, item aven. 1/2. Mediæ sessiones solvunt medietatem.* E két különböző időbeli feljegyzés magyarázata szintén nem az, hogy a párbér 1659-ben a ház után és 1680. illetve 1696-ban a földbirtok után fizettetett, hanem igenis az, hogy 1659-ben még minden telkes jobbággy egyenlően fizet, de már később a vagyon szerinti kivétel kúlsa tökéletesedik, az egész és féltelkes jobbággyok között vagyoni helyzetükhöz képest különbség tétetik, a féltelkes gazdaság csak félannyit fizet, mint az egész telkes.

De éppen azért, mert a «domus» a jobbági háztartást, illetve az ilyen háztartással bíró családfőt jelzi, váltakozva használható az nemcsak a «sessio»-val, hanem a «sessionatus»-sal, a «colonus»-sal is. Ezen kifejezések «quælibet domus sessionata vagy colonialis,» »quælibet domus integræ sessionis, mediæ et quadrantis» stb. teljesen egyértelműek ezekkel: «quilibet colonus,» «singuli sessionati,» «quilibet colonus integræ, mediæ et quadrantis sessionis» stb. Szolgáljon példakép *Oroszvár*, (V. arch. Moson) melynek 1659-iki párbérfeljegyzése ekként hangzik: *Solvit parocho quævis domus integræ sessionis annuatim cub. 1 frum. et alterum hordei, mediæ sessionis medietatem. Item quævis domus integr. sess. dn. 10,*

med. sess. dn. 5. Inquilinorum etiam quivis dn. 25. Domos non habentes dn. 20. *Item quaevis domus* integræ sess. p̄lastrum lignorum et duæ mediæ sessiones unum currum; — és az 1680-iki: *Annuatim dat ei quilibet rusticorum* integræ sessionis (mint előbb), mediæ vero sessionis dat medietatem. *Item integræ sessionis dn. 10. med. sess. dn. 5. Inquilini domos non habentes solvunt dn. 20. domus habentes dn. 25. Præterea integræ sessionis quivis* dat currum lignorum mediæ vero sessionis duo unum currum.

E példából világosan látjuk, mily szépen változik a «domus» a «sessio»-val és «sessionatus»-sal, illetve «rusticus»-sal; láthatjuk, hogy a «domus» azonos értelmű sablonszerű kifejezés a «sessio»-val és «sessionatus»-sal. Valamint tehát eddigi bizonyítékainkhoz képest a «singuli sessionati,» «quilibet rusticus integræ sessionis» stb. kifejezések nem állapítják meg a párbér dologi jellegét, hanem egyedül csak a személyes tehernek vagyonszerinti felosztását jelzik, épen úgy nem állapítják azt meg az ezen kifejezésekkel azonos értelmű «domus»-féle kitételek sem. A «domus» épen oly sablonszerű kifejezés a visitatio canonicákban,¹ mint a «sessio» vagy «sessionatus» és mindháromnak értelme egy és ugyanaz, t. i. *a vagyonszerinti teherfelosztásnak kifejezésre juttatása a házasságban élőkre nézve.*

A «domus» azonban általánosabb jelentőségű sablon kifejezése a visitatio canonicáknak, mint a «sessio» vagy «sessionatus,» mert nemcsak a telkes jobbágynak, hanem a zsellérek egy részének is van

¹ Lásd ezen sablon többféle változatait, különösen a győri püsp. lev. V. arch. Soproniensis, Mosoniensis és Jaurinensis.

háza, önálló háztartása. A «domus» tehát tágabb és szűkebb értelemben használható. Az előbbi esetben nemcsak a telkes jobbágyságok, de a házas zsellérek szolgáltatását is jelzi,¹ éppen azért, midőn a «domus» szűkebb értelemben vétetik, rendszerint ezen kifejezés áll mellette «sessionata,» «colonialis,»² habár nem ritkán a «domus» egyedül állva is csak a telkes jobbágyságra vonatkozik.³ Továbbá, midőn a teherfelosztási kulcs tökéletesedvén, az egész-, fél- és negyedtelkes jobbágyságok és a házas zsellérek gabona-szolgáltatására nézve különbség tétetett, a csekélyebb jelentőségű, hogy úgy mondjuk, mellékes szolgáltatások tekintetében, mint: sajt, baromfi, fa, nád stb. továbbra is az előbbi kulcs maradt érvényben, azaz minden telkes jobbágyság és házas zsellér egyformán szolgáltat és ezen egyenlő szolgáltatás ismét a «domus» kifejezéssel jeletetik. Így pl. *Horvát-Kémle* 1659: Solvit ei quævis domus mediæ sessionis l cub. frumenti, quadrantis sessionis medietatem tantum. Item habet a *quævis* domo pullum et unum caseum.⁴

Bizonyára nagyon tévedne az, ki a visitatio canonicák efféle kitételeiben «a singulis domibus unum par pullorum,» «unus manipulus arundinum,» «unus

¹ Eszt. pr. lev. V. arch. Barsiensis 1647. *Szt. Benedek*: A singulis personis domos proprias habentibus accipit metr. sive sap. 1. trit. Ab inquilinis domos non habentibus dn. 12. In festo S. Aegidii a singulis domibus pullum gallinaceum. V. arch. Moson 1659. *Kanok, Szt. János* stb. V. arch. Jaurin. 1715. *Szt. András*.

² Gy. p. lev. V. arch. Sopron. 1641. *Szt. György*: Domus possessionatæ sunt 80, a qualibet domo tenentur . . . Inquilini domos habentes tenentur fodere uno die. V. arch. Jaurin. 1698. *Gyarmath, Gyömörő* stb.

³ Lásd *Csun, Pandorf, Oroszvár* stb. (V. arch. Moson.) A szövegben mint példák idézve.

⁴ Lásd még V. arch. Sopron. 1641, 1651. *Horonstan, Cillintal, Mat-tersdorf* stb.

caseus,» «*unus panis*» stb. a házon nyugvó dologi terhet akarna látni. Nem a házra, hanem a háztartásra, illetve a háztartás fejére rótt terhek ezek. Ott, hol nem füstöl a kémény, nem készítnek sajtot vagy kenyeret, onnan nem fizetnek párbért, bárki legyen is a ház tulajdonosa vagy birtokosa. Ez azonban csak ritka kivétel s azért helyesen mondja az archidiacon: «*quaevis domus dat unum panem*» stb.

A «domus»-nak mint az önálló háztartás fogalmának kifejlődése és ennek kapcsán a «domus»-féle sablonok alkalmazása nem csekély jelentőséggel bír, a párbér történetében. A «domus»-féle sablonok mutatják, hogy a vagyonszerinti teherfelosztás lassanként azon szoros kapcsolatot, mely a párbér és házasság között fenforgott, meglazítja. Ott, hol a vagyonszerinti teherfelosztás szigorúan megtartatik, a telkes jobbágyok- és házasság zsellérekénél a házasság már csak távolabbi alapja lesz a párbérfizetésnek, közvetlen alapul az önálló háztartás, a családfőség vétetik; a megnősült jobbágyfiuk és a közös háztartásban élő testvérek, külön-külön nem fizetnek párbért, házasságuk nem képez önálló szolgáltatási alapot. Ha azonban az atya megosztja földjeit gyermekeivel s nem egy kenyéren él velök, akkor az egy fedél alatt lakó, de külön kenyéren élő nők gyermekek szintén fizetnek párbért, és pedig rendszerint annyit, mint egy házasság zsellér;¹

¹ Ugocsa megyében az 1756. évi Olsavszky-féle párbérszabályzat alapján készült statutum szerint: 3° Si plures in una eademque domo habitantes sessionem colant in pane eodem, eotum tota domus, veluti unus colonus consideratur. 4° Si in una quidem domo habitent, *terras tamen subdivisas* inter se habeant, distinctoque pane utantur, eotum Paterfamilias, velut colonus, reliqui qua Inquilini domicilati considerantur. Lásd a XLII. számú függelékét.

hasznólókép az ugyanazon házban lakó megosztott és külön kenyéren élő testvérek épen úgy fizetnek, mintha külön lagnának.¹ Az ilyen plebániákban csak a házatlan zsellérek s más vagyontalan egyéneknél marad még továbbra is a házasság, mint közvetlen szolgáltatási alap, illetőleg mint a szolgáltatás egyedi feltétele.

A «domus»-féle sablon azonosítása az önálló háztartással lassanként a házasságban élő és özvegy családfő szolgáltatása közti különbséget megszünteti s előidézi azt, hogy a jobbágy telek vagy ház, özvegy sőt nőtlen birtokosai is szolgáltatásra és pedig hovatovább a nőkkel egyenlő szolgáltatásra szoríttatnak. A pécsi püspökmegye 1714. évi párbérszabályzata, mint láttuk, már a hospesek nőtlen, illetve hajadon örököseit fél annyi párbér fizetésére kötelezi, mint a házasságban élőket.

Végül a «domus» fogalmi azonossága az önálló háztartással s ez utóbbinak rendszerinti azonossága a házasságban éléssel, legjobban kitűnik abból, hogy a helytartótanács a lelkészi «jövedelmek» összeírása végett szerkesztett tabellákban leggyakrabban a «domus»-féle sablont használja. A kérdés rendszerint ilyenformán van szerkesztve:² «Habet (parochus) a qualibet domo annuatim triticum, siliginem, avenam, panes, vinum?» — Ez idézte elő azt is, hogy később úgy az egyházi, mint a világi hivatalos nyelvben a lelkészek járó állandó szolgáltatások egész általa-

¹ Eszt. prim. lev. V. arch. Barsiensis 1647. *Vieska*: Ubi vero in *Vieska* et *Apáth* fratres sint divisi in pane, etiam si maneat in una domo quivis illorum tenetur cub. 1. frum. consuetudo obtinuit ab antiquo.

² Lásd az 1733. mart. 17; 1747. jul. 29; 1753. máj. 17; 1766. febr. 25. stb. rendeleteket.

nosságban «*praestatio domalis*»-nak neveztetnek, tehát ott is ezen nevezet használtatik, hol a párbér nem a «*domus*»-féle sablonok szerint, hanem pl. páronként, vagy az igavonó marhák után stb. fizettetik.¹

Megemlítjük még záradécul, hogy úgy a gabona, mint a bor mennyiségének meghatározása az egyes vidékeken, különböző mérték szerint történt. Az általunk átnézett visitationalis könyvekben a gabonánál használt mértékek: butinum, coretus, corus, cubulus, metreta,² occa és sapo; a bornál: cubulus, pinta és urna. Mária Terézia 1771. évi 752. sz. alatti leirátában elrendelte, hogy a hivek a gabona-lecticale-t ezentul is a szokás által vagy másként megállapított mennyiségben, de pozsonyi mérővel mérve szolgáltatassák be a lelkészeknek.

4. §. A protestansok viszonya a párbérhez az 1790¹/₁ évi törvényhozásig.

A két protestans egyház állami létjoga hazánkban a 17-ik századdal kezdődik, a bécsi béke s az azt becikkelyező 1608. k. e. I. t. cikk biztosítja részükre először a szabad vallásgyakorlatot. Ez időtől

¹ A győri püspök 1767. decz. 23-án kelt felterjesztéséből legjobban kitűnik a párbér fogalmi azonosítása a «*domalis praestatio*»-val: «ut parochiani domalem praestationem non a thoro, verum a pecoribus iugalibus solvant.» — Épen ily érdekes az 1796. okt. 22-én 23473. sz. alatti helytartótanácsi rendelet, mely a Szt. György-völgyei iskolamester jövedelméről mondja: Ex lecticali sive domali praestatione in natura a proportionem sessionum No. 66 annue praestari solitis, siliginis metretis 16¹/₂. — *Domalis praestatio*-nak nevezi továbbá a párbért az 1780. június 2-án 1788. sz. a. kelt királyi rendelet, valamint Farád község kath. hiveinek 1812-ben kelt obligationalis levele. (Gy. p. lev. Intimata an. 1812.)

² Ez a legáltalánosabban használt mértékjelző kifejezés a gabnalecticalenál, miért is a párbér a nyitrai püspökmegyében később «metretatio»-nak neveztetett. Lásd orsz. lev. Kanc. osztály 1724. július No. 44. és 45.

fogva szólhatunk csak a protestansok jogviszonyáról a kath. egyházhoz s a kath. egyházi intézményekhez.

A bécsi béke korántsem a vallási béke, hanem a vallási harcz megnyitója. A kath. egyház csak most, a protestansok szabad vallásgyakorlatának biztosítása után ébredt biztos tudatára azon veszélynek, mely őt ez oldalról fenyegette. Az ellenreformatio egész erővel megindul, a kath. egyház minden rendelkezésére álló eszközt felhasznál, hogy erősen megingott positióját megvédje s az elhódított tért visszaszerezze. A létért való küzdelemnek egy neme ez, melyet nagyon téves volna a mai kor szemüvegén át bírálni meg. Minden ily küzdelemben mindkét részről a szenvedély és a hatalom nyomul előtérbe és nyer uralmat a higgadt gondolkodás, a jog és törvény felett.

A kath. egyház álláspontja szerint, úgy az 1608. k. e. I. t. cz. mint a többiek jogilag nem léteznek, mert a kath. egyház más egyház létjogát maga mellett el nem ismeri és így a protestans egyházakét sem. A kath. egyház szempontjából a reformatio eretnekség, annak hívei mint eretnekek továbbra is a kath. egyház iurisdictiója alatt állanak s az egyház iránt mindennemű kötelezettségüknek eleget tenni tartoznak.¹ A reformatióval a kapocs a kath. egyház és a protestansok között végleg meg nem szakad.

Ezen alaptételre támaszkodva indul meg az ellenreformatio s *ezen alaptétel az, mely a protestansok viszonyát a kath. egyház irányában dominálja egész az 1790/1 évi törvényhozásig.*

Az 1608. k. e. decretumban, valamint a későbbiekben vajmi kevés történt a protestansok vallás-

¹ Hinschius: Kirchenrecht II. 313. l.

felekezeti önállóságának biztosítására az uralkodó kath. egyházzal szemben. A szabad vallásgyakorlat elve ismét és ismét kimondatik, de még ez korántsem egy és ugyanaz a vallásfelekezeti autonomiával, korántsem végleges szakítás az uralkodó vallás fenn jelzett álláspontjával. Az 1608. k. e. I. t. cikk szól ugyan arról is, hogy a viszálykodás elkerülése végett mindenik vallásfelekezet külön felebbvalókkal (superintendentes seu superiores) birjon,¹ ezzel azonban még a protestansok teljes kiválása a kath. egyház kebeléből épen nem biztosított. Világosan mutatja ezt egyrészt azon körülmény, hogy a kath. szent-székek joghatósága a protestansok irányában továbbra is fennmarad;² másrészt, hogy a kath. főpapok 1608. évi pozsonyi protestatioja a superintendensek engedélyezése által csakis az archidiaconok jogát találta megsértve, nem egyszersmind a püspöki iurisdictiont is.³ Már pedig a pozsonyi protestatio elég biztos utmutatóul szolgál arra nézve, hogyan kell értelmeznünk az 1608. k. e. decretumot a protestansok felekezeti önállósága tekintetében.

Az első lépés a kath. egyház kebeléből való kiválásra a bécsi béke becikkelyezésével kétségkívül megtörtént, de ennél tovább menni a protestantismus nem tudott. Daczára a kedvező politikai viszonyok-

¹ «Quinimo, ad præcavenda inter Status et Ordines aliqua odia et dissensiones ut quælibet religio suæ professionis Superiores seu Superintendentes habeat, Statutum est.»

² Lásd az 1608. k. e. I. és 1647: 15. t. cikket.

³ «Nostram personaliter veniendo in præsentiam per modum solennis protestationis, contradictionis et reclamationis, inprimis causa liberæ religionis, et in fine eiusdem articuli primi de superintendentibus, *contra antiquas constitutiones et libertates archidiaconorum . . . .* usu continuantes concernent» . . . . Péterfy, Sacra Conc. II. 192. l.

nak a protestánsok nem képesek biztosítani az elfoglalt posíciót; sem állandó magasabb kormányzati szerveket nem létesítenek, sem országosan nem szervezkednek.¹ A gyülekezetiesség eszméje, úgy látszik, még elementaris erővel uralta náluk a kedélyeket. Ez a kath. egyház küzdelmét nagyon is megkönnyíti, mert a kath. egyház hatalmas szervezetével szemben az elszigetelten álló protestáns hitközségek kellő ellentállási erőt kifejteni képesek nem voltak.

A protestantismusnak nálunk egyedüli támaszát a földesuri hatalom képezi, iparkodik is ezt kiaknázni. A «*cuius est regio eius est religio*» elvénél fogva a földesurnak *ius reformandiját* hirdeti, pedig ennek a magyar közjogban nincs semmi alapja, mert nálunk a területi fönség (Territorial-Hochheit) úgy, mint a nyugot-európai államokban, soha ki nem fejlődött és a magyar király egyházi hatalma — a legfőbb kir. kegyuri jog — a magyar közjog szempontjából mindenkor érintetlenül fennállott.

Thurzó György nádor maga írja át Zolna város azon szabadalom leveleit, melyekben Dersffy Miklós protestáns földesur a dominium jogán megengedi, hogy a város ágostai vallásu papokat és tanítókat választhasson. Dersffy Miklós 1616. febr. 20-án kelt privilegiumában ezeket olvassuk:² . . . . . «*eligendi ac introducendi liberam concessimus facultatem, ita tamen ut viros elegant ac introducant veræ confessionis augustanæ, quos quidem et nos ipsi omni*

¹ Igen helyesen fejtegeti ezt Kovács Gyula «A házasságkötés Magyarországon» című kitűnő monografiájában. 214. l. és kv.

² Fabó: Codex evangelicorum utriusque confessionis . . . diplomaticus I. 146—150. l.

modo tueri et defendere nunc et imposterum pollicemur.» E példa eléggé megvilágítja a protestantismus kebelében uralkodó felfogást, látjuk belőle tisztán, miként használja fel a földesuri hatalmat jogállásának biztosítására.

A magyar közjogon elkövetett erőszak — a ius reformandi, — csakhamar megboszulta magát az arra támaszkodó protestansokon. A kath. egyház és az azt támogató királyi hatalom készségesen fogadja ez alkotmányellenes eszközt. *Még a jogalapot is megtalálja erre a földesuri patronatusban.*

A kath. egyház ugyanis direct a földesuri hatalomra, a földesuri ius reformandira nem támaszkodhatott, mert ez által nyíltan elismerte volna, hogy a világi hatalom az egyházinak felette áll. Más, a cánonoknak megfelelőbb jogalapot kellett keresni és ez nem lehetett egyéb, mint *a kegyuraság*. Felette érdekes megfigyelni, mint kombinálja a kath. egyház a régi idők példájára a kegyuraságot a földesurassal, hogy e combinatio által az ellenreformatiónak jogalapot teremtvén, a protestansokká vált parochiákból a praedicatorokat a szabad vallásgyakorlat biztosítása daczára kiűzhesse s az elfoglalt egyházvagyonot visszaszerezhesse.

1628. elején II. Ferdinánd leiratot intéz Pázmány Péter esztergami érsekhez, micsoda véleményben van az iránt, hogy Harrach Károly gróf a ius patronatus alapján a kath. hitet terjeszteni és Óvárott a haeretica exercitiót megtiltatni akarja, vajjon teheti-e azt azon törvények ellenére, melyek a protestansok szabad vallásgyakorlatát biztosítják?¹ Az esztergami

¹ Orsz. levéltár, Kancellariai osztály 1628. év No. 8.

primási leyéltár egyik ezen korból reánk maradt okmányából látjuk, mi lehetett a nagynevű érsek válasza. E fontos kézirat, mely minden valószínűség szerint magától Pázmánytól ered, a következő feliratot viseli: »*Considerationes quid iuris competit Dnis terrestribus Catholicis patronis non obstante eo quod acatholicis publicum exercitum sit permissum?*»¹ A felvetett kérdések négy «Casus»-ban nyernek megoldást. Az éles logikával levezetett jogi következtetések végeredménye röviden ekként foglalható össze: «A protestansok részére törvényileg biztosított szabad vallásgyakorlat a patronus-földesur jogait érintetlenül hagyja. Az idevágó törvényekből és engedményekből korántsem lehet következtetésképp levezetni, annál kevésbé határozottan megállapítotttnak tekinteni, hogy a patronus-földesuraknak nem lenne szabad községek templomait a hæreticusok elől elzárni, a prædicátorokat azokból kizárni és helyettök a kath. parochusokat behelyezni. Sőt ellenkezőleg a patronus-földesurak jogosítvák a prot. prædicátorok kizárásával a kath. papokat behelyezni és az egyház összes jövedelmeit, még azt is, a mit a jobbágyok a parochusnak fizetni szoktak (párbér), a kath. pap javára biztosítani és pedig azon okból, mert a jobbágyok hazai törvényeink szerint, uruk földjén munkájuk jutalmán kívül semmi más joggal nem bírnak, (Verböczy H. K. III. 30. §. 7.) annál kevésbé bírhatnak patronatusi joggal az egyházak felett; mivel pedig a patronatusi

¹ Eszt. prim. lev. Archiv. vetus No. 1764. Az okmányra más kéz által az van írva, hogy 1618-ból való, szerintem azonban ezen feljegyzés aligha nem téves és 1618 helyett 1628-nak kellene állani, mert az okozati összefüggés ezen okmány tartalma és II. Ferdinánd 1628-ban kelt leirata között kétségtelen.

jog a földesurakat illeti és nem a jobbágyokat, a praedicatorok kiűzésére és a kath. papok behelyezésére való jogosítvány is a földesurat illeti.»¹

Az okoskodás sulypontja — mint látjuk — a *kegyuraságra* esik, de a kegyuraság az újabb egyházi jogi fejlődésben nem nyújt elég biztos támpontot a ius reformandira, segítségül kell hívni a *földesuri hatalmat is* azon ridegségében, a mint azt Verböczy megállapította. Lényegében nem egyéb ez, mint viszszerítés a kegyuraság azon felfogásához, mely a kath. egyház heves küzdelme következtében már a 13-ik századdal végleg elenyészett s a mely felfogás szerint a kegyuraság tisztán világi jogalapon, a dominium jogán nyugszik: a *patronus-földesur szabadon rendelkezik a tulajdonában álló egyházak javai és jövedelmei felett, szabadon nevezi ki és teszi le a papi személyeket.*

Az ellenreformatio tehát a ius reformandi igazolása végett olyan jogalapra lép, mely már nem létezett többé a kath. egyházjogban és bizonyára az egyház hevesen tiltakozott volna az ellen, hogy a patronus-földesurak vele szemben is igénybe vegyék azon jogosítványokat, melyekkel a 13-ik század előtt bírtak. Az egyházat a végszükség kényszerítette, hogy ezen kétélű fegyverhez nyuljon, bizván abban, hogy ha a veszély elmúlik, a patronus-földesuri hatalmat

¹ «Imo licere excludere haereticos praedicantes eorumque loco catholicos sacerdotes substituere in templis, omnesque obventiones templi, quia et rusticorum solutionem parochis dari consuetam (párbér) sacerdoti attribuere, idque ex hoc fundamento, quod rustici de lege nostra in hoc regno nullum aliud ius praeter mercedem laboris sui in fundo Domini habeant, ergo multo minus ius patronatus in templis, cum igitur ius patronatus spectet ad dominos terrestres, non vero ad rusticos, etiam potestas expellendi praedicantium et introducendi catholicum sacerdotem spectabit ad dominum terrestrem catholicum.»

könnyen viasszaszorithatja előbbi korlátaik közé. És habár kétségtelen, hogy a földesuri hatalom előtérbe tolása a kegyurasági intézménynél, parochialis szervezetünk fejlődésében mindvégig éreztette hatását, azért mégis a Pázmány-féle jogi consequentiák a kath. egyház kebelén belül soha érvényre nem jutottak, irányadóul nem tekintettek. A ius patronatusnak visszahelyezése egykori jogalapjára, a földesuri hatalomra, csak eszközként szerepel a protestantismussal szemben és nem mint valóságos visszafejlődés magának a kath. egyházjognak keretén belül.

Nemcsak a kath. patronus-földesurak, hanem maga a királyi hatalom is az egyház által megjelölt uton halad. II. Ferdinánd 1628-ban Bazin és Szt. György parochiákból a ius patronatus alapján üzi ki a praedicatorokat s rendeli el a templomok és az egyházi javak kath. kezekre adását.¹ A kitűzött cél érdekében a királyi hatalom is megfelelkezik arról, mennyire sérelmes a király legfőbb kegyuri jogára nézve a magánosok patronatusának a földesuri hatalomra visszahelyezése. A magyar közjog szempontjából a ius reformandi csak a királyt illethette volna, mert a királyi kegyuri jogban összpontosult nálunk minden egyházi hatalom, abban lelte gyökerét a magánosok patronatusi joga is.² Ámde a királyi hatalmat nem lehetett a törvényileg biztosított szabad vallásgyakorlattal egyenes ellentébe hozni. Kerülő utat kellett használni s mégtalálták azt a magánosok patronatusi jogában. A király egyházi hatalma meg-

¹ Orsz. lev. Kanc. oszt. 1628. év No. 318.

² Lásd különösen 1485 : 21; 1486 : 37; 1498 : 67; 1723 : 55. t. czikkeket és Verboezy H. K. I. 11. cz.

osztatik a földesurakkal, csakhogy sikeresebben működhessék; — a magános patronusok az alkotmány ellenére ius reformandit kapnak, hogy azzal az ellenreformatiót támogathassák.

A vallási küzdelem első korszakában, mely az 1647-iki országgyűlésig tart, a hivek egyházközségi, illetve párbér szolgáltatásai szintén a ius reformandi elvének uralma alatt állanak. A protestans földesur elűzván községeiből a kath. papokat, az egyházi épületeket és javakat a praedicatoroknak adja át és a kath. hiten maradt jobbágyokat is szorítja, hogy a kath. pap javára eddig teljesített szolgáltatásokat ezentul a praedicatorok javára teljesítsék. Majd megfordítva, a kath. földesur a praedicatorokat üzi el és a protestans jobbágyokat a kath. pap irányában eddigi szolgáltatásaik teljesítésére szorítja. E két szélsőség közé eső állapot, midőn úgy a katolikusok, mint a protestansok megtartják saját papjukat s kiki a magáénak szolgáltat.¹

A párbér feletti küzdelemben a kath. egyház mégis előnyösebb helyzetben van, mint a protestantismus, mert nem kizárólag a földesuri hatalomra támaszkodik, mely nagyon is ingatag és a történelmi

¹ Élénk világot vet a királyi hatalom magatartására e küzdelemben azon királyi leirat, mely 1631-ben a magyar kir. kamarához a zendrói ügyben intéztetett. Zendró királyi allodiatura, a protestans pap azonban hatalmába kerítette a tizedet és a malom szombati jövedelmét. A királyi leirat ez ellen a következőleg érvel: Cum igitur res indigna sit quod cum ne nobilis quidem ullus regni nostri Hungariae de bonis suis decimam det, ut talis praesertim praedicans calvinisticus ecclesiae Dei orthodoxiae inimicus decimam ex bonis nostris capiat et inde alatur, ac proinde abusus hunc illicite hactenus usurpatum, quam primum penitus tolli et in meliorem nempe intertentionem catholici sacerdotis converti velimus — (Orsz. lev. Kanc. oszt. 1631. No. 226.) Lásd még más, hasonló ügyekre vonatkozólag: Orsz. lev. Kanc. oszt. 1630. No. 19; 1616. mart. 5. stb.

fejlődésben nem igazolt jogalap; hanem sokkal inkább azon tételére, hogy a hæresis az azt követők egyházi kötelezettségeit nem alterálja, hogy a protestansok a szabad vallásgyakorlat daczára a kath. egyház iurisdictionja alatt állanak s a kath. lelkésznek minden szolgáltatást teljesíteni tartoznak. Igaz, hogy a kath. egyház korántsem bírta ezen elvet mindenütt érvényre emelni, de mégis nagy jelentősége volt annak különösen ott, a hol a protestansok kisebbségben voltak s nem képeztek önálló hitközséget. Mig a protestansok, ha többségben voltak is valamely parochiában, törekvésük végczélját csak az képezhette, hogy saját papjuk alatt a katholikusoktól elkülönüljenek és nem az, hogy a katholikusokat is szolgáltatásokra kötelezzék, — mert erre nézve igazi jogalappal nem bírtak; — addig a kath. egyház törekvése mindig oda irányul, hogy a hæretikusok is szolgáltatassanak, illetve eddigi kötelezettségeiknek eleget tegyenek: és ott, hol a többség a katholikus hiten maradt, az egyház ezen törekvését rendszerint siker koronázta.¹

A linezi békekötés alkalmával már rég tisztában voltak a protestansok, hogy az eddigi állapotok rájuk nézve tarthatlanok, hogy a szabad vallásgyakorlatnak elvileges kimondása a törvényekben csak írott malaszt, s hogy a földesurak ius reformandija nem áldás

¹ Hogy az ellenreformatio megindításakor mennyire el volt terjedve Magyarország északi részeiben a protestantismus, arról egy 1613 körül készült visitationális irat tesz érdekes tanubizonyságot. (Eszk. pr. lev. Acta visitationalia. Archiv. vetus No. 2123.) Az iraton kívül ez áll: Quot Catholicæ et quot Lutheranæ parochiæ, filiales, possessiones item sine ecclesiis ac tandem quot populi ex utraque religione in 4 comitatibus Nittriensi, Turócziensi, Liptoviensi et Arvensi olim fuere. Circiter an. 1613. A vég-

reájuk, hanem átok, miért is a linczi békében két új eszme nyer határozott kifejezést, u. m. a *földesurak ius reformandijának elejtése és az egyházközi viszonyok részletes szabályozásának szükségessége*. E két eszmének realizálása képezte az 1647-iki országgyűlés feladatát. A hozott határozatok igazolják, hogy a rendek sok jóakarattal iparkodtak megoldani feladatukat, de a dolgok mélyére hatolni vagy nem tudtak, vagy nem akartak, csak a legégetőbbnek látszó kérdések nyertek úgy-ahogy elintézését. Messzebb menő elvi határozatok hozatalától az országgyűlés tartózkodott.

A földesur ius reformandija elejteték ugyan¹ és ez kétségtől nagy vívmány, habár ezen irányban is precisebb rendelkezésekre lett volna szükség. A protestans egyházak jogállása azonban sem a királyi hatalommal, sem a kath. egyházzal szemben nem nyer általános elvekre fektetett részletes szabályozást, s ennek főoka bizonyára ismét a protestantismusnak szervezetlen állapota volt.

A lelkésznek járó szolgáltatásokról az 1647: 11. és 12. t. cz. intézkedik. — A 11. t. cz. csak röviden szól és minden fentartás nélkül kimondja, hogy sem a prot. rendek a kath. papoknak, sem a kath. rendek a prot. papoknak fizetni nem tartoznak.² A teljes viszonyosság

eredmény ekként hangzik: In 4 his comitatibus Nittriensis Archidiaconi visitationi subjectis reperiuntur:

Catholicæ parochiæ	No. 55.	Evangelicæ parochiæ	No. 135.
filiales	No. 31.	filiales	No. 55.
pagi sine templis	No. 81.	pagi sine templis	No. 297.
sacerdotes	No. 48.	prædicantes	No. 136.
populi catholicorum	No. 48.673.	populi evangelici	No. 129.840.
Summa utriusque populi in 4 comitatibus fuerit 178:513.			

¹ Lásd az 1647: 5. t. cz. 2. és 3-ik tételét és a 14. t. cikket.

² De solutionibus: prout Evangelici Status Catholicis Plebanis, ita

elvének biztosítása ez, mely azonban gyakorlati jelentőséggel nem igen birt, mert csakis a politikailag jogozottakra, *a nemesekre vonatkozott*, kik, mint láttuk, úgy is kivonták magukat a párbér szolgáltatások alól.¹ Volt azonban a törvényeziknek más hatása, mely bizonyára czélba nem vétetett, az t. i. hogy a protestans földesurak ezen törvényezikre támaszkodva, az alapítás alkalmával dos gyanánt megajánlott bizonyos szolgáltatásokat, pl. az uradalomtól járó bizonyos mennyiségű bort, gabonát, fát stb. a kath. lelkészekről megtagadták,² valamint ugyanazt tették a kath. patronusok is ott, hol a patronatusuk alá tartozó egyházak protestans kézre kerültek. Érdekes ez utóbbi tekintetben Rákóczy György nejének Báthory Zsófiának esete, ki a protestansok részéről az általa kegyuralt parochiákban a protestans lelkészeknek járó szolgáltatások teljesítésére szorított. I. Lipót 1669-ben először a 13 keleti megyével,³ később Beregh megyével⁴ szemben védelmébe veszi a zaklatott Báthori Zsófiát és ismételve kimondja, hogy az 1647: 11. t. czikk értelmében a katolikusok a prot. papoknak fizetni nem tartoznak, a mennyi-

et Status Catholici Evangelicis Ministris, ad nullas solutiones pendendas sint obligati.

¹ A hol azonban a földesurak azelőtt is fizettek, ott most nem fizetnek többé. — Eszt. pr. lev. V. arch. Barsiensis 1657. *Sarnonia*: Præter hæc habuit et aliud proventuum parochus huius loci . . . . a Dominis Terrestribus, sed postquam et per Turkas devastati sunt et per Regni comitia 1647 prædicans hæreticus intronissus est, iam *nec hæretici solvunt nec Domini Terrestris*. — Gy. p. lev. V. arch. Moson. 1696. *Grata*: Domini Terrestris ibidem bona habentes antea triginta florenos pendebant, iam a tempore disturbiorum nihil pendunt

² Lásd pl. Gy. p. lev. V. arch. Moson. 1659. *Parndorff*.

³ Lásd a X. számú függelék.

⁴ Lásd az V. számú függelék.

ben pedig az 1647. évi törvényczikkek magyarázata forog szóban, az a legközelebbi országgyűlés feladata leend.

A párbérügy tulajdonképeni rendezése a 12-ik törvényczikkben foglaltatik.¹ Már a bekezdés mutatja ezt: «Quantum ad solutiones *miseræ plebis.*» A párbér, a jobbágyi renden, a *miseræ plebs*-en nyugvó szolgáltatás. A törvény szövege se nem szabatos, se nem világos, különféle magyarázatoknak helyt engedő. Lássuk először is tételenként a törvényczikk tartalmát. Első tétel: Azon parochialis helyeken, hol a parochia dos-sal bir, mely a lelkésznek is ellátásul szolgál, hol tehát a lelkésznek jobbágiai, szántóföldjei, szőlői, rétjei stb. vannak, ott a protestansok semmiféle szolgáltatásra nem kényszeríthetők; hanem a lelkész elégedjék meg a parochiális jövedelemmel és a kath. hivek szolgáltatásaival; valamint a protestans ministerek is az ilyen parochiális helyeken elégedjenek meg azzal, a mit saját hiveiktől kapnak. Második tétel: A nem parochiális helyeken (filiákban) a protestansok épen úgy, mint a katolikusok azon papnak fizetnek, a kiknek szolgáltatait igénybe veszik. Harmadik tétel: Hol a protestansok eddig a kath. lelkésznek nem fizettek, ezentul se kényszeríttessenek semmiféle szolgáltatásokra semmiféle ürügy alatt, valamint a katolikusok sem a protestans pap javára. Negyedik tétel: Azon parochialis helyeken, a hol a parochiának semmi jövedelme nincs, hanem a plebanosok csupán a hivek

¹ Lásd a II. számú függelékét. Talán nem lesz felesleges megjegyeznünk, hogy a Corpus Juris fordítója ezen törvényczikket egyáltalán nem volt képes megérteni és így teljesen értelmetlenül adta vissza.

párbér szolgáltatásaiból nyerik ellátásukat,¹ ezentul a jó béke kedvéért a katolikus és protestans lakók által teljesítendő szolgáltatások a bírák által beszedtven, két igazságos és egyforma részre osztassanak s az egyik rész a kath. lelkésznek, a másik rész a helybeli protestans ministernek, vagy azon hely protestans ministerének, kinek szolgálataival a protestansok élnek, minden hiány nélkül átadassék. Ötödik tétel: A stolaris jövedelmeket és fizetéseket a kath. plebánosok és prot. ministerek saját hiveiktől mindenütt egészen megkapják.

Ha figyelemmel olvassuk e tételeket, azonnal felötlük, hogy a logikai sorrend szerint az *első* tétel után a *negyedik* tételnek kellene következni, mert e két tétel szorosan kiegészíti egymást, holott a második és harmadik tétel, ha azoknak valami értelmet akarunk tulajdonítani, egészen önállóan jelentkezik és az első s negyedik tétel egymást kiegészítő rendelkezéseivel szembeállítandó. Az első és a negyedik tétel csak a *parochialis helyekre* vonatkozik, az ilyen helyeken, ha a parochia dossal bír, akkor a párbér szolgáltatásokra nézve a katolikus és protestans lakók kölcsönösen fel vannak mentve, ellenben, ha a parochiának dosa nincs, akkor tekintet nélkül a kath. és prot. hivek számarányára, a párbér egyenlően megosztatik a kath. és prot. pap között. A második tétel a *nem parochialis* helyekről intézkedik, és azt mondja: hol nincs parochia, ott

¹ Így kell értenünk a törvény következő kitételét: verum Plebani ex solutionibus duntaxat personalibus seu sessionalibus sustentationes habuissent. — A *solutio personalis* megfelel a párok szerinti egyenlő és a *solutio sessionalis* a vagyon vagy gazdaságok szerinti egyenlőtlen szolgáltatásnak. Lásd erre nézve a 3. §-t.

mind a protestansok, mind a katolikusok azon papnak fizetnek, a melyiknek szolgálatával élnek, az ilyen helyeken tehát semmi körülmények között egyenlő osztozkodás helyt nem foglalhat. Végül a harmadik az addigi tényleges állapotot akarja szentesíteni olykép, hogy a hol eddig a protestansok a kath. plebánosnak nem fizettek, ezentul se fizessenek, valamint a katolikusok sem a prot. papoknak.

A főtétel tulajdonkép a harmadik. Ennek mint általános elvi rendelkezésnek elől kellene állani, akkor még volna valami értelme, de így közbeszurva absolute nincs, mert az első és második tétel bizonyos esetekben ugyis kölcsönösen felmenti a prot. és kath. hiveket a párbérszolgáltatások alól, tekintet nélkül az addigi állapotokra; a negyedik tétel pedig szintén nem kötelezi arra a protestansokat, hogy a kath. papnak párbért fizessenek, hanem tekintet nélkül az eddigi állapotra, a jövőben egyenlő osztozkodást rendel a kath. és prot. pap között mindazon parochiális helyeken, hol a plebániának dosa nincs; e tételt tehát a harmadik tétellel semmikép kapcsolatba hozni nem lehet. A dolog akként áll, hogy az első, második és negyedik tétel rendelkezéseivel a lehető concrét esetek kimeritvék és így a harmadik tétel csak a többi tételek érvényének lerontásával nyerhetne alkalmazást, a mi bizonyára nem lehetett a törvényhozás szándékában.¹

¹ Igen érdekes, hogy a «Präliminarien zu einer historisch-kritischen Untersuchung über d. Rechte und Freiheiten d. protest. Kirche in Ungarn» című 1790-ben megjelent röpirat névtelen szerzője szintén nem tudván magyarázatát adni a harmadik tételnek, a protestansok ellen irányuló *reservatio mentalis* sejt benne. 38. l. jegyzet: Ich muss bekennen, dass ich die unterstrichenen Zeilen nicht Verstehe. Daher habe ich oben gesagt,

A visitatio canonicák szerint a gyakorlati életben legnagyobb jelentősége volt a törvényezikk negyedik tételének, mely a kath. és prot. papok között az æqualis divisiót állapítja meg. A kath. egyház törekvése egyelőre oda irányult, hogy mindazon helyeken, hol a protestansok többségben voltak, a plebánosok legalább a fél párbért megkapják.¹ A 12. törvényezikk első tételére nincs semmi tekintet, hanem egyenlő osztály követeltetik ott is, a hol a parochia dossal bir, a hol a plebánosnak az ingatlanságokból biztos jövedelmei vannak, pedig az æqualis divisio csak azon esetre szól, ha a kath. lelkész kizárólag a hivek stóla és párbérszolgáltatásaiból nyeri ellátását. Szolgáljon példakép Rajka:² Item iugera terræ arabilis 93, quæ in colonos divisa sunt, eo facto, quod in Dieta 1647. habita solutiones personales in duas æquales partes divisæ sunt. Sic cum in hoc oppido solutio illa fuerit centum florenorum cessissent cath. parocho saltem 50 fl. et prædicanti totidem. Ut autem maneret solutio integra centum florenorum penes parochum, cessit spontanea volun-

dass mir der Ton dieser Verordnungen seltsam ist. Der Landtag 1647 sollte die Wunden beider Partheyen heilen; sollte die Rechte und Pflichten derselben genau bestimmen, und doch einmal den vielen Kollisionen, in welche sich in jedem Augenblick geriethen, ein Ende zu machen; er sollte die Katholiken und Protestanten zum Genuss gleicher Rechte erheben. Und doch wankte er auf so eine unverzeihliche Art. Wo die Protestanten bisher nichts entrichtet haben an die katholischen Geistlichen, da soll man sie auch künftighin unter keinem Vorwande zwingen! also wo sie je etwas zahlten, müssten sie auch künftighin zahlen. Vorhergehende Anordnungen sind reciprok. Was die Katholiken gilt, das soll auch die Protestanten gelten. Nur hier nicht. Ob das nicht auch eine *reservatio mentalis* ist? Mir scheint es wenigstens eine zu sein.

¹ Lásd különösen: Gy. p. lev. V. arch. Mosoniensis és Rabensis an. 1659.

² Gy. p. lev. V. arch. Moson. 1659.

tate præfata 93 ingera terræ arabilis oppidanis a quibus tamen accipit decimas.¹ Hasonlókép a 12. t. cikk második tételének figyelmen kívül hagyásával gyakran egyenlő osztzkodás történik a *nem parochialis helyeken*, pl. *Tarcsa* an. 1659: Parochiani omnes Germani et potior pars Lutherana. Cum autem prædicans S. Joannis hunc pagum similiter filialem habet, dividetur solutio in duas æquales partes et habet tam prædicans, quam catholicus sacerdos annuatim fl. 20, dn. 30, solidos 3, cruciferos 3 et quisque medietatem panis. Et quando parochus catholicus hic peragit divina tenentur loco prandii medium florenum.² A katolikus egyház a filiákban soha sem arra törekszik, hogy a törvény kívánalmához képest a katolikusok a kath. papnak fizessenek, és a protestansok az ő prædicatoruknak, hanem arra, hogy az egyenlő osztály létrejöjjön. Álljon itt még példakép *Czanik* (Óvár filiája): Parochiani omnes Garmani et maxime pars pessima hæretica præter Catholicos bonos, qui simul 300 et aliquot numerant. Solvebat prædicanti communitas id est Catholici cum hereticis fl. 52, propter quod protestatus est parochus Ovariensis, qui pro filiali habet hunc pagum et desiderat *ut vi articulorum dividatur hæc personalis solutio in duos æquales partes* ne miseri Catholici deinceps amplius cogantur ad contributionem prædicantis.

Továbbá néha megtörténik az is, hogy a törvény ellenére a dossal nem bíró parochialis helyeken

¹ Ehhez hasonló példák, a hol a parochialis dos daczára egyenlő osztály történik: V. arch. Moson. 1659. *Óvár, Illmicz, Levél, Hegyes-halom* stb.

² Lásd még V. arch. Moson. 1659. *Miklósfalva, Szt.-Péter, Kálnok* stb

egyenlő felosztás nem jön létre, hanem kiki saját papjának fizet, pl. *Köpcsén* an. 1659: Hic sunt pessimi hæretici qui suo prædicanti solvunt, et catholici parrocho catholico.¹ Valamint azon törvényellenesség is gyakran előfordul, hogy a protestansok a kath. papnak fizetnek² és megfordítva a katolikusok a prot. prædicatornak.³

Az 1647:12. t. cikk rendelkezései ilyen formán korántsem voltak alkalmasak a párbér körüli viszályokat megszüntetni, mely csak úgy lett volna elérhető, ha világosan kimondatik, hogy sem a protestansok a katolikus papoknak, sem a katolikusok a protestansoknak nem fizetnek. Ámde ez a kath. egyház uralkodó állásának teljes negatiója lett volna; ennyire a törvényhozás azon időben még nem mehetett. *A negyedik tétel képezi a kath. egyház javára tett engedményt.* A törvényhozás biztosítani akarta a kath. parochiák fenmaradását ott is, hol a protestansok többségben voltak és épen azért, ha a plebánosnak a párbéren kívül más jövedelemforrásai nincsenek, a párbér jövedelem megfizetését rendelte el, tekintet nélkül a hivek felekezeti számarányára.

¹ Lásd még Eszt. prim. lev. V. arch. Barsiensis 1657. *Never, Kis-Sarló* stb.

² V. arch. Moson. 1659. *Gata*: Hic parochiani sunt partim Crovata, partim Germani, sed tamen plures Crovata, qui omnes Catholici sunt boni, Germanorum autem major pars est Lutherana Secta, qui tamen catholico Parrocho uti Catholici solvunt. Lásd még *Horvát-Kémle*.

³ V. arch. Mosoniensis 1659. *Moson*: Coloni huius loci sunt omnes Hungari Calvinistæ exceptis 5 possessionatis, inguilinis 12 sessionatis, aliis præterea non sessionatis, servis et ancillis, qui hactenus contra articulum in *Diaeta* anni 1647 conditum solutionem personalem prædicanti dederunt, propter quod protestatus est Dnus parochus Óváriensis, cui violentia facta est, coram Personis supranominatis etc. — Lásd még *Halászi, Czundorff*.

A visitationalis könyvek eléggé bizonyítják, hogy a felezés rendszerint a kath. egyház javára ütött ki.

Az 1647: 11. és 12. t. cikkek által a katolikus egyház parochialis szervezete igen jelentékeny veszteséget szenvedett. Világosan mutatja ezt III. Ferdinánd 1650. aug. 6-án kelt alapító levele,¹ melylyel a magyar kamara jövedelméből örök alapítványként 6000 forintot rendel kiadatni a kath. lelkészek felsegélésére. Az alapítvány indokolása ekként hangzik: . . . . .inter alia concedendum erat ut Status Aca-tholici maxime vero plebei et coloni deinceps nihil Solutionis ac Subsidiü Parochis catholicis pendere et solvere essent obligati; compertum vero fuit multos Parochos Catholicos passim in Regno majorem hucus-que Sustentationis Suæ partem nonnisi ab istorum Solutione habuisse et accepisse. Ne igitur ob talem pro conservatione, tranquillitate et pace huius Regni factam necessario concessionem notabile damnum Status Ecclesiasticus pateretur, et Parochi ipsi destituti necessariis, ac Sua Sustentatione privati, oves deserere, alio migrare, Parochiasque hæriticis relinquere, vacuas cogarentur, etc. etc.

Ebből megérthetjük azon hatást, melyet az 1647. évi törvényhozás az uralkodó egyház parochiális szervezetére gyakorolt, valamint megérthetjük azt is, hogy a III. Ferdinánd-féle 6000 forintos örök alapítvány, mely a vallásalap kiindulási pontja, az 1647: 11. és 12. t. cikkel a *legszorosabb okozati összefüggésben áll.*

A kath. egyház az 1647-iki törvényhozás által szenvedett veszteség daczára törhetlen erélylyel foly-

¹ Lásd a III. számú függelékét.

tatja küzdelmét a protestantismus ellen, és a meny-nyiben módjában áll, iparkodik az 1647. évi decretum káros hatását ellensúlyozni. A koczka lassanként megfordul, most már a catholicismus lesz a földesurak ius reformandijának védelmezője. Az 1649. évi országgyűlés alkalmával a kath. rendek részéről benyújtott panaszok közt ezt olvassuk:¹ Illud quoque maxime inconueniens et omnino libertati dominorum terrestrium præiudiciosum esse videtur, quod in propriis eorundem bonis et residentiis rustici alterius religionis templa possideant, domini vero ipsi terrestres catholici in privatis ædibus exercitium suæ religionis peragere debeant. A királyi személynök a prot. és kath. rendek panaszairól készített véleményes jelentésében szintén a patronus-földesuri hatalom védelmére kel.² Egyrészt szemébe vágja a protestantsoknak, hogy egykoron ők is a ius patronatus alapján foglalták el a kath. templomokat, nem lehet tehát panaszuk, ha most a katolikusok ugyanezt teszik;³ másrészt azon véleményt terjeszti elő, hogy a patronus-földesurak kötelezve legyenek ugyan olyan felekezeti papot adni alattvalóiknak, a minőt ők maguknak akarnak, de a residentialis helyek ezen szabály alól vétessenek ki, mert ezen helyeken a földesurak több joggal bírván mint alattvalóik, a

¹ Gravamina Catholicorum 15-ik pont. Orsz. lev. Acta Diætalia 1649.

² Opinio Domini Personalis circa restitutionem templorum, deducens Evangelicorum rationes et refutationes Catholicorum. Orsz. lev. Acta Diætalia 1649.

³ Opinio Dni Personalis 4° Quia templa, quæ sibi restitui postulant, sunt de manibus evangelicorum occupata. Eodem iure patronatus id Catholicis licuit facere in suis bonis, quod ipsum dicti quoque Evangelici dum diversam religionem fuerant amplexi, in ipsorum bonis maiori cum effectu fecerunt.

templomok és auditoriumok őket illetik.¹ És habár sem az 1649. évi országgyűlés, sem a későbbiek egész 1681-ig nem bocsátkoztak többé a vallásügy tüzetesebb rendezésébe;² mindazáltal a földesurak ius reformandija a királyi személynök által tervezett korlátok között a gyakorlati életben mindig fenmaradt és az 1681. évi decretum alapján a későbbi időben is irányadóvá lőn.

A földesuri hatalmon kívül a másik hatalmas eszköz, melyre az ellenreformatio támaszkodik, a *visitatio canonica*. Ezt használja fel a kath. egyház a megingott parochiális szervezet helyreállítására. A visitáló archidiacon a királyi mandatummal kezében a kath. egyház elvi álláspontjához képest nem tesz különbséget, vajjon valamely község papja és lakói a katolikus egyház hivei-e, vagy sem, hanem igénybe veszi a visitationalis jogot a protestansokkal szemben épen úgy, mint a katolikusokkal.³ Teszi ezt annál is inkább, mert a protestans hitközségek tulnyomó nagy részben a kath. parochiákból keletkeztek, a most már protestans templomok, paplakok, iskolák, valamint azok felszerelvényei és jövedelmei egykoron a kath. egyház vagyonát képezték. A kath. egyház csak saját jogát vélte gyakorolni akkor, midőn a *visitatio* alkalmával a vagyont és jövedelmeiket az új birtokosoktól is számon kéri és azokat a

¹ *Opinio Dni Personalis* 5° . . . . demptis solummodo Dominorum Terrestrium Residentiarum locis, in quibus quia plus iuris habent, quam subditi, Dominis Terrestribus talia templa seu auditoria cedent.

² Lásd az 1649 : 10., 1655 : 18. és 1659 : 1. t. cikkeket.

³ Lásd erre vonatkozólag: Eszt. pr. lev. *Acta visitationalia* Archiv. Vetus No. 2124. No 2126. — Gy. p. lev. V. arch. Mosoniensis an. 1659, 1680, 1696.

kath. egyház részére visszaszerezni, avagy legalább azokra igényét fentartani törekszik.

Hogy ez sok keserűségnek és viszálykodásnak volt kútforrása, az önkényt következik és a visitationalis könyvekből eléggé kiviláglik. A prot. községek nem akarják befogadni a visitáló archidiacont, nem hajlandók neki templomaikat és egyéb egyházi épületeiket megnyitni, a felszerelvények és jövedelmek iránt felvilágosítást adni stb. Hivatkoznak az országgyűlésileg biztosított szabad vallásgyakorlatra, tagadják, hogy ők is a püspök vagy az archidiacon visitatioja alatt állanak.¹

A királyi hatalom azonban a kath. egyház álláspontját osztja és azt a politikai viszonyokhoz képest

¹ Igen érdekes és tanulságos e tekintetben Léva város evangelicus lakóinak 1674. sept. 27-én kelt protestatioja Péterffy archidiacon visitatioja ellen, melynek eredetije az esztergomi primási levéltárban van:

Jóakaró Péterffy úr, mi Replicálunk s adunk kegyelmednek választ következőképen. Hogy mi mindenkor engedelmes, igaz hívséggel való köteles szolgálói voltunk, vagyunk és leszünk is eő felségének. Mi az ő Felsége parancsolatait most nagy engedmességgel halgattuk olvasni: de kegyelmed is Péterffy úr, ezen nemes Bars vármegyében levő Pápista Ecclesiának Archidiaconussa bocsátatott nem más, hanem sub Archidiaconatu suo való Pápista Ecclesiának inspectiojára ki ő Felségitől: a mi Ecclesiánk pedig az kigyelmetek tekintete szerint nem Ecclesia, és nem is volt edig még az kegyelmed inspectioja alatt, nincs is az ő Felsége kegyelmes parancsolatijaiban per expresse specificálva Az elfoglalt Templomokhoz való Clenodiának administrálását ami illeti, arra azt mondjuk nekünk Templomunk sínes, csak együgyű közönséges ház az, ami foglaltatott el. Más a statu evangelicæ Confessionis az ő folsége Vég helyi Præsidiarius szolgálinak eő Felsége ujabban adott Supplicatiojukra és azon Véghekbellekkel együtt nekünk is eő Felsége a mi kegyelmes urunk olyan méltóságos kegyelmes parancsolatot méltóztatott adni, és következőképen kegyelmesen resolvalta magát, — nem adott, nem is ad senkinek ő Folsége arra szabadságot, hogy az Religiót Conturbaliya, sőt ő folsége kész bennünket protegálni és kegyelmes protectioja alá venni. Az mi kegyelmes Urunk ő Felséghe expresse Eleinknek sua gratia et benignitate megengedte, ha ő Folsége elveszi, ő folsége kegyelmes gratiájában vagyunk, ő folsége szabad

hol kisebb, hol nagyobb erélylyel támogatja. Tehette ezt jogosan, mert a protestansok még ezen időben egyházkormányzati autonomiával nem bírtak, a királyi legfőbb kegyuri jog velők szemben határozott korlátokhoz kötve nincs. A király a felügyeleti jogot tetszés szerinti formában, tehát a kath. egyház közegei által is gyakorolhatja, csak a szabad vallásgyakorlatot ne sértse, pedig még a *visitatio canonica* szükségkép nem involválja.

Nem lehet itt czélunk a jog keretén kívül eső azon visszaélésekre reflektálni, melyek a mindinkább szilárduló kath. egyház részéről a *visitatio canonica* alkalmával vagy egyébként előfordultak. Röviden csak annyit constatálunk, hogy a földesuri hatalom és a *visitatio canonica* szigorú foganatba vételével, valamint a királyi hatalom erélyes támogatásával,¹ a kath. egyház lassanként ellensúlyozza az 1647-iki decretumnak rá nézve hátrányos rendelkezéseit. Az 1647: 12. t. czikk fentebb kifejtett tételei lassanként feledésbe mennek, a gyakorlati életben elmosódnak és az egyház hovatovább ismét győzelemre juttatja azon álláspontját, hogy *a protestansok, mint haereticusok a kath. lelkes részére ép úgy szolgáltatni tartoznak, mint a többi*

velünk; de mi az ő fölsége királyi szent szavaihoz tartjuk magunkat s attól nem is recedalunk, Ultro ha kegyelmed cselekedik, mi ő felségét készek vagyunk requirálnunk. Datum die 27 mensis 7-bris anno 1674.

Sacratissimæ Cæsareo-Regiæ Majestatis

Fideles subditi et stipendiarii in

Præsidio suæ Majestatis Levæ

existentes Equites et Pedites milit ordinis

ex parte Evangelicæ Confessionis.

¹ A királyi mandatum visiratoriumban rendszerint beletétetik, hogy a *visitatio* a protestans egyházakra is kiterjed. Lásd Bársony György mandatum visiratoriumát a VI. számu függelékben.

hívek. A visitatio canonicákból látjuk, hogy számos helyen, a hol azelőtt az 1647:12. t. czikk értelmében az egyenlő megosztás divott, utóbb a kath. lelkész az egész párbérjövedelem élvezetébe jut.¹

Az 1681. évi decretum 25. és 26. cikke ismét tüzetesebben foglalkozik a protestansok vallási ügyével. A szabad vallásgyakorlat biztosittatik ugyan részükre, de a földesurak jogának épségben tartásával (*salvo tamen iure dominorum terrestrium*). Hogy miként kell e záradékot értenünk a kath. egyház szempontjából, arról már fennebb tüzetesen szövelünk. A templomok ügye szintén rendeztetik. A protestansok által épített és még fel nem szentelt templomok visszaadtnak, ezenkívül a törvényben névszerint felemlített helyeken templom építése megengedtetik, a tetteleg használatban lévő templomok náluk meghagyatnak. Megengedtetik továbbá az is a földesuri hatalom következményeképp, hogy a főurak és nemesek váraikban és székhelyeiken bármely szertartásu imaházakat és kápolnákat építhessenek és azokat adományyal ellássák. Végül a mi ránk nézve legtöbb érdekekkel bir, kimondatik, *hogy sem a katholikusok a prot. ministereknek, sem a protestansok a kath. plebánosoknak az 1647:11. t. cz. értelmében fizetni nem tartoznak.*² A szövegezés azt engedi következtetni, hogy az ország minden rendű lakosairól van szó, hogy a felmentés a «misera plebs,» a jobbágyi rend által viselt párbérszolgáltatásokra vonatkozik. Ámde

¹ Gy. p. levél. V. arch. Moson. 1696. *Moson, Szolnok* (Czanik), *Óvár, Hegyeshalom, Levél, Czundorff* stb.

² Interea vero nec Catholici Ministris Augustanæ et Helveticæ Confessioni addictis, nec vero horum sequaces ad mentem Articuli 11. A. 1647 solvere obligentur.

a 11. t. czikkre való hivatkozás ellentmond ezen értelmezésnek, mert az idézett 11. t. czikk, mint fennebb kifejtettük, csak a nemesek kölcsönös mentességét biztosítja, a rendszerint párbérszámba nem is jövő szolgáltatások alól. A protestans jobbágyi rend párbérmentességéről az 1647:12. t. cz. intézkedik, erre azonban az 1681. évi decretum nem hivatkozik, az abban foglalt rendelkezések tehát újabbi megerősítést nem nyertek. Nem is lett volna annak sok értelme a «salvo iure dominorum terrestrium»-féle záradék mellett. A viszonyok egészen mások voltak mint 1647-ben, a protestansok nem is gondolhattak többé arra, hogy akár a királyi hatalom, akár az országgyűlés az 1647. évi 12-ik törvényczikket új életre fogja támasztani.

A többségben levő kath. rendek már az 1681. évi 25. és 26. t. cikkeket csak a király határozott akaratára és mint a királytól eredő kegyelmet igtatták törvénybe, épen úgy a királyi kegyelem alapján ujították meg azokat az 1687. évi 21. t. cikkben.¹ E körülmény következtében a királyi hatalom feljogosítotttnak tartotta magát, hogy az azokban foglalt rendelkezéseket, *mint pusztán a királyi kegyelemből eredtettek*, teljesen szabadon magyarázhassa, a mi aztán a királyi explanatiók és resolútiók intézményét hozta létre.

A protestans hitfelekezet jogállására nézve a kath.

¹ Licet quidem in negotio Religionis . . . cum Sua Majestas Sacratissima ex gratia et Clementia sua, præcitatos articulos adhuc ratos fore benignissime resolvisset, eosdem quoque Status et Ordines, ad mentem paternæ Resolutionis (Cleri et aliorum Secularium Catholicorum contradictione non obstante) pro renovatis, et priori firmitati restitutis censent etc.

egyházzal szemben a fordulópontot az 1691. ápr. 2-án kelt *Explanatio Leopoldina* képezi. Mélyen átgondolt hatalmas elaboratum ez, melynek tételei épen egy évszázadon át megtartották uralmukat.¹

A protestans írók rendszerint nagy sérelmet látnak az explanatio Leopoldinában, a mi azonban nézetünk szerint nem indokolt; mert az 1681. és 1687. évi törvényhozás után a prot. hitfelekezetek a királyi hatalomtól az egyházközi viszonyok kedvezőbb megoldását nem várhatták és ha a királyi hatalom a Leopoldina által teremtett jogalapon II. Józsefíg nem hátrafelé, hanem előre halad, bizonyára hamarabb jutottunk volna az 1791: 26-ik törvényczikkhez. Azt pedig már fennebb eléggé igazoltuk, hogy sem az 1608, sem az 1647. évi törvényhozás nem szüntette meg teljesen a protestansok és a kath. egyház közötti kapcsolatot és nem biztosítá a protestansok egyházkormányzati önállóságát, függetlenségét a kath. egyházzal szemben. E tekintetben hiába hivatkoznak a protestansok akár a bécsi, akár a linczi békére: az explanatio elvei, habár nem oly határozott formában, de azelőtt is uralkodók voltak. Valamint az is kétségtelen, hogy a királyi explanatiók intézményét, tehát az explanatio Leopoldinát is az 1715: 30. t. cikk világosan jóváhagyta és helyeselte, miért is abban alkotmányellenes királyi rendelkezést látni nem lehet. Az idevágó tétel ekként hangzik: . . . . tandem Altefata Sua Majestas Cæsareo-Regia, ex Gratia et Clementia Sua, præcitatos 1681 et 1687 Annorum Articulos, *in genuino suo sensu hactenus declarato*, ad-

¹ Lásd a VII. számú függelékét.

huc, censuit conservandos, adeoque pro renovatis et confirmatis habendos. Az 1681. és 1687. évi országgyűlés határozatai tehát, csak a királyi kegyelem alapján és csak az explanatiók által megállapított értelmezés szerint (in genuino suo sensu hactenus declarato) nyertek megerősítést.

A Leopoldina resolutio az első határozott elvek szerinti szabályozása a kath. és protestans egyház egymás iránti jogviszonyainak. Az alapeszme, melyből kiindul, *a nyilvános és magános vallásgyakorlat közötti különbség* (publicum et privatum exercitium). Csak a kath. egyház, mint uralkodó egyház birhat mindenütt nyilvános vallásgyakorlattal, a prot. egyházak csak ott, hol azt a törvény világosan biztosítja. Innen a prot. hitközségek osztályozása articularis és nem articularis helyekre. A törvényekben felemeltett helyeken (loca articularia) a protestans pap teljesen szabadon gyakorolja egyházi functióit, hivei csak neki adóznak, sőt a kath. pap még a közös községi pénztárból sem huzhat fizetést, ha abba a protestansok is fizetnek. Minden egyéb helyeken (loca non articularia) a protestansok csak magánvallásgyakorlattal bírnak. Saját hitelveit ki-ki itt is megtarthatja, saját házában családjával imádkozhatik, a bibliát olvashatja stb., de sem közös imaházban össze nem jöhetnek, sem papot nem tarthatnak. Meg van továbbá tiltva, hogy az articularis helyek papjai nem articularis helyekre menjenek egyházi functiókat végezni; ellenben megengedtetik, hogy valamely nem articularis hely protestans lakói az articularis helyek papjait felkeressék, de megelőzőleg a kath. papnak a stola-díjat le kell fizetniök. Végül a prot. földesurak

saját használatukra építhetnek ugyan oratoriumot, de a háznépén kívül másokat, — annál kevésbé praedicatorokat — oda nem bocsájthatnak.

Ezen rendelkezések szerint az articularis helyek prot. lakói kíválnak a kath. egyház parochialis kötelékéből és ez alapon mentesülnek a kath. lelkésznek járó szolgáltatások alól; *ellenben ott, hol nincs publicum exercitium, a protestansok a parochia kötelékében megmaradnak és a parochialis terheket éppen úgy viselni tartoznak, mint a katolikusok. Ez a Leopoldina resolutio alaptétele, mely a későbbi módosítások daczára egész 1791-ig érvényben maradt.*

A politikai háttérrel bíró vallási villongások azonban még sokkal intensivebb erővel működtek, hogy sem azoknak bármily világos és bármily méltányos rendelettel véget vetni lehetett volna. A kath. egyház még azon engedményt is sokalta, melyet a protestansok az 1691. évi resolutióban kaptak, holott a protestansok keveselték azt és így a későbbi resolutiókban a Leopoldina rendelkezései a politikai viszonyokhoz képest majd a kath. egyház, majd a protestantismus javára nyertek bővebb magyarázatot.¹

Az 1701. évi resolutio három rövid pontban, három fontos tétellel egészíti ki az általunk fennebb kifejtetteket.² *Először*: a protestansok szabad vallásgyakorlata csakis Magyarország azon területére vonatkozik, mely már 1681-ben a király hatalma alatt

¹ Lásd az 1709. okt. 26-án és decz. 12-én, 1710. nov. 10-én, 1711. sept. 28-án és 1714. ápril 28-án kelt királyi rendeleteket. Orsz. levél. Kanc. osztály.

² Lásd a XI. számú függelékét.

állott, az újonnan elfoglalt területen csak a kath. egyház birhat szabad vallásgyakorlattal. *Másodszor*: több helyen csak azért biztosított a protestansok vallásgyakorlata törvényileg (articularter), mert azok véghegyek voltak, most tehát, midőn a törökök kiűzése következtében véghegyek lenni megszűntek, szabad vallásgyakorlattal nem birhatnak.¹ *Harmadszor*: az articularis helyeken biztosított nyilvános vallásgyakorlat nem úgy értendő, hogy a katholikuskok a protestans hitre szabadon áttérhetnek és így az apostasia büntetendő. — E három tétel az első resolutio szoros kiegészítő részeként szerepel ugy III. Károly, mint Mária Terézia uralkodása alatt.

A nyilvános és magános vallásgyakorlat eszméjének és az abból folyó következményeknek szigorú keresztülvitele a gyakorlati élet terén III. Károlylyal veszi kezdetét és Mária Terézia alatt nyeri befejezését. E feladat megoldása sok nehézséggel járt és csak fokozatosan volt effectuálható. Belevág az mélyen a kath. egyház parochialis szervezetének helyreállítása- és tovább fejlesztésébe is, melyet szintén III. Károly indít meg. Két fő nehézséggel állott a királyi hatalom szemközt: az egyik a protestans papoknak a nem articularis helyekről való eltávolítása, a másik a protestansoknak szolgáltatásokra szorítása a kath. lelkészek javára. E kettő rendszerint szoros kapcsolatban jelentkezik egymással.

A királyi hatalom erélyes működésének sikerét

¹ Ennek alapján lett később — és pedig részben csak Mária Terézia korában — megszüntetve a nyilvános vallásgyakorlat Győrött, Pápán, Komáromban, Léván, Tatán, Veszprémbe, Füleken, Gyarmaton stb. Lásd Nagy Sámuel: *Brevis et sincera deductio status Evangelicorum* 1790. 37. l.

jó ideig a földesuri hatalom ellensúlyozta. Okot szolgáltatott erre főleg az 1691. évi resolutio azon pontja, mely megengedi, hogy a főurak és nemesek saját magános vallásgyakorlatuk céljából székhelyükön oratoriumot vagy kápolnát építhessenek és fentarthassanak. A nem articularis helyekről kiűzött protestans papok a földesurak védszárnyai alá menekülnek, a földesuri oratoriumokban folytatják működésüket, ide gyűjtik hiveiket s innen teljesítik részökre az egyházi működéseket. III. Károly már 1714. ápril 28-án kibocsájtott rendeletében szigoruan megtiltja ezt, megtiltja, hogy a nemesek ily módon visszaéljenek a részükre biztosított magános vallásgyakorlattal, hogy azt nyilvános vallásgyakorlattá változtassák, mely csak az articularis helyeken megengedett; és elrendeli, hogy a protestans papok ezentul a nem articularis helyeken minden egyházi működéstől tartózkodjanak, a protestans lakók pedig a katolikus papoknak járó stola-díjakat és egyéb jövedelmeket megfizessék.¹

Régi igazság azonban, hogy szigorú rendeleteket sokkal könnyebb kibocsájtani, mint azokat a gyakorlati életben megvalósítani. A visitatio canonicák és más iratok eléggé tanusítják, hogy a protestans papok nemcsak hogy be nem szüntették működésüket, hanem több helyen még *a katolikusokat is*

¹ «Extra loca articulariter denominata a publico et libero religionis exercitio in fraudem legis et regiae commissionis in privatis etiam domibus per admissionem etiam extraneorum practitari solito abstinere, proventus stolares et quosvis redditus ac obventiones Catholicis Plebanis ubique extra loca articulariter pro libero exercitio admissa, competentes eisdem praestare, ab omnibus parochialibus muniis praeterquam in locis articularibus exercendis semet continere ect.»

*párbérfizetésre szorították.*¹ A protestansok ezen és más hasonló visszaélései miatt a kath. egyház a királyi hatalomhoz fordul panaszával. Ribericus János tornai archidiacon 1715-ben a kancelláriához folyamodik segélyért,² mert a protestans parasztok magok helyezik be a praedicatorokat és a kath. plebánosoknak semmit sem hajlandók fizetni. Erre a király leiratot intéz Szirmay Tamás grófhhoz, Torna megye főispánjához,³ melyben a következő erélyes hangon tartott kifejezésekkel hagyja meg, hogy a praedicatorok elűzendők és a protestansok úgy a stola-díjak, mint a párbér megfizetésére szoritandók: «Tibi, qua praenotati Comitatus Tornensis supremo Comiti harum serie firmiter comittimus et mandamus, quatenus acceptis praesentibus, adhibito etiam si necessum fuerit brachio comitatensi, introductos ministros amovere . . . . . interimque emeritum ac currens salarium omnesque redditus et proventus stolares . . . . Cath. Parochis exolvi facere debeas.» Hasonlókép Győry Ádám trencséni archidiacon kérelmére 1724-ben két kir. leirat

¹ *Paria Inquisitionum magistratualium antiquarum in Comitatu Jauriensi de diversis Aatholicorum oratoriis, eorumque excessibus sonantia* (Győri p. lev. Intimata an. 1775). Elöl III. Károly 1720. sept. 14-én kelt meghatalmazó levele, melynek alapján az inquisitio megtartatott. Ezen nagy inquisitio 8-ik kérdő pontja így hangzik: An in talibus parochiis, ubi amplius praedicantes non sunt, verum soli Catholici Parochi administrant, solvunt etiam iidem Augustanae et Helveticae confessionis sequaces? quem ad modum praedicantibus prius Catholici solvebant? aut ne fors actu solvant? — *Csikvándra* nézve a tanuk így válaszolnak: Catholici praedicanti loci aequaliter solvunt sicut et acatholici. *Malomsokra* nézve: Incolae huius loci solvunt praedicanti ad instar Csikvándiensium. Hasonlókép *Babothon, Szapon, Besyn* stb. a katolikusok a prot. papnak és tanítónak fizetnek. Ugyanezen eredményt constatálja az 1725. okt. 19-én tartott inquisitio *Kapi, Réth, Besi* stb. községekben.

² Orsz. lev. Kane. oszt. 1715. év ex julio No. 55.

³ Ugyanott ugyanazon szám alatt.

intéztetik Trencsén megyéhez, hogy a kath. lelkészeket a protestansoktól járó stola-díjak és metretatio (párbér) beszédésénél teljes erővel (omnis assistentia) támogassa.¹ Majd a nem rég életbe lépett helytartótanács 1725. aug. 7-én a megyékhez intézett rendeletében² egyenesen a megyei hatóságokat vonja felelősségre, hogy protestans részről annyi visszaélés fordul elő a királyi kegyes rendeletekkel szemben, miért is az ezen rendeletek megtartása feletti szigorú örökösödést, valamint az előforduló kihágások megvizsgálását a püspök vagy helyetteseinek közreműködésével a megyei hatóságok feladatává teszi.

A protestansok egyházi ügyeinek rendezése végett 1731. martius 21-én kiadott *Carolina Resolutio* egészen az 1691. és 1701. évi Leopoldina resolútiók nyomán halad. Ugyanugy állapítja meg a nyilvános és magán vallásgyakorlat közti különbséget, büntetni rendeli az apostasiát stb.³ Két nevezetes újítást mégis találunk benne: az egyik, hogy a földesurak jogát vallásügyekben intézkedhetni a királyi hozzájárulás-

¹ Orsz. lev. Kanc. oszt. 1724. év ex julio No. 44. és 45.

² Kuzmány, Urkundenbuch zum österreichisch-evangelischen Kirchenrecht 131. l. XCII. számú okmány: Consilium hocce Regium locumtenentiale, pro munere et officio suo, prætitulatis Domin. Vestris universis, singulariter autem Magistratibus huius comitatus serio ac districtim intimandum esse duxit, quatenus memores officii et homagialis obligationis suæ prælibatum benignum Suæ Maj. mandatum in gremio sui rite observare et observari facere, eoque fine statim per universum hunc comitatum inquirere, investiganda investigare, omnesque contraventiones, simultates et scandala præmentionatorum acatholicorum, quam primum eadem, sive per se modalitate inquisita, sive vero ex insinuatione ordinarii diöcesani, vel eiusdem in spiritualibus vicarii, quibus id, ut correspondentiam cum prætitulatis dominationibus Vestris habeant, æque intimatum extitit vel aliunde et fidedigne resciverint etc.

³ Lásd a XIV. számú függelékét.

hoz kötni, a másik, hogy a protestansok egyház-kormányzati szervezetének tovább fejlesztésére a superintendensek felállítását megengedi.

Nem lehet kétség az iránt, hogy III. Károly ugy ezen, mint az 1734. oct. 20-án kiadott második resolútiójával,¹ melyben négy-négy superintendens választását engedélyezi, oda törekedett, hogy a Leopoldina resolútiók által teremtetett jogalapon a katholika és a protestans egyházak közötti jogviszonyokat maradandólag rendbe hozza, szilárdabb alapokra fektesse. Ezt igazolja főleg ama körülmény, hogy ezen resolúciókkal egyidejűleg indítja meg a katholikus egyház parochialis szervezetének tovább fejlesztését is.

A parochialis szervezet fejlesztésével kapcsolatosan fokról-fokra nyer tényleges megvalósulást a protestansokkal szemben alkalmazott nyilvános és magános vallásgyakorlat eszméje. A nem articularis helyekről a protestans papok kiszoríttatnak és az ekként pap nélkül maradt községek a helyi viszonyokhoz képest vagy új kath. parochiákká alakíttatnak, vagy más parochialis községekhez affiliáltatnak. A protestans községek affiliatiójának nagy munkája 1747-ben tekinthető befejezettnek,² midőn már az articularis helyek affiliatiója is elrendeltetik; a mi azonban az ott lakó protestansok publicum exercitiumát semmikép nem alterálta.

Ezen fejlődési menet mindinkább előtérbe tolta azon kérdést: mennyiben tartoznak a protestansok a kath. papok ellátásához hozzájárulni, stola-dijakat és párbért fizetni? Fontos volt ez egyrészt azért, mert

¹ Kuzmány: Urkundenbuch 137. I. XCVII. számú okmány.

² Lásd az 1747. jan. 27-én kelt rendeletet.

voltak újabb keletű parochiák, melyekben a hivek nagy része protestans volt, másrészt, mert az affiliatio keresztúlvitelével az affiliált protestans községekben a kath. lelkészre hárult a kötelezettség az egyházi functiókat, u. m. keresztelést, esketést, temetést stb. elvégezni; sőt még ha az *articularis* hely *prædicatora* végezte is azokat, az anyakönyvekbe való bevezetés a *parochus* kötelessége volt.¹

A Leopoldina és Carolina resolútiók csak mellesleg, csak annyiban érintik e kérdést, a mennyiben elrendelik, hogy a nem *articularis* helyeken a protestansok még akkor is tartoznak a kath. lelkésznek a stola-díjakat megfizetni, ha valamely egyházi működés teljesítése végett az *articularis* helyen tartózkodó *prædicatort* veszik igénybe.² Majd az 1731. jan. 7-én kelt királyi rendelet³ kimondja, hogy az *articularis* helyeken a kath. lelkészek a katholikus, a prot. ministerek a protestans hivatottól nyerjék el látásukat és nem a közpénztárból; ha csak a kath. lelkészek részére valamely különös alapítvány nem létezik, melyet a város bizonyos évi fizetés megállapítása végett magához vett. Ez utóbbi esetben, a minő pl. Késmárkon előfordult, a méltányosság úgy kívánja, hogy valamint a város élvezi az alapítvány jövedelmeit, úgy a kath. lelkész részére ennek fejében megállapított évi fizetést is a városi közpénztár teljesítse.

A protestansok a Leopoldina és Karolina reso-

¹ Lásd az 1747. mart. 7-én és 1783. jan. 28-án 314. sz. alatt kelt rendeleteket.

² Lásd a VII. és XIV. számú függelégeket és az 1754. mart. 12-én, 1757. ápril 14-én kelt kir. rendeleteket.

³ Lásd a XIII. számú függeléket.

lutióknak a stola-díjakra vonatkozó rendelkezéseit általános elvi szabványul értelmezték akként, *hogy ők a nem articularis helyeken csakis a stola-díjakat tartoznak fizetni, ellenben a párbérfizetés alól mentesek.* Ugy látszik kezdetben a katolikus egyház sem kifogásolta ezen értelmezést, vagy helyesebben mondván mindenütt törekedett kellő erélylyel a protestánsokat párbérfizetésre szorítani; hanem megelégedett azon vívmánynyal, hogy a stola-díjakat pontosan megfizessék.¹ Később azonban, midőn a protestáns községek affiliatioja mind nagyobb mérveket ölt, midőn számos protestáns község ismét kath. parochiává alakittatik, a kath. egyház erélyesen követeli, hogy a protestánsok ne csak stola-díjakat, de párbért is fizessenek, miután ők éppen úgy igénybe veszik a lelkész szolgálatait, mint a kath. hívek.² Sőt a kath. egyház azzal sem elégedett meg, hogy a protestánsok az 1647: 12. t. czikk 4-ik tétele által elrendelt egyenlő osztály értelmében csak a fél párbért fizessék, hanem az egészet követelte. Voltak ugyanis nagy számmal oly községek, melyekben a párbér — mint fennebb kifejtettük — megfeleztetett, minden páros személy, sessio vagy ház után járó szolgáltatás fele a katolikus, fele a protestáns papnak adatott. Most a protestáns papoknak a nem articularis helyekről való kiűzése következtében a kath. hívek az egész szolgáltatást — tehát minden pár, sessio vagy ház után az egész mérő buzát, kenyeret, sajtot stb. — a kath.

¹ A protestáns nemesek a stola-díjakat is vonakodtak megfizetni, azt vetván okul, hogy az ellenkezik nemesi előjogukkal. A királyi hatalom azonban nem fogadja el ezen ellenvetést, és a prot. nemeseket is kötelezi stola fizetésre. Eszt. pr. lev. Archiv. vetus No. 2009.

² Lásd különösen: Gy. p. lev. V. arch. Jaurinensis 1748.

lelkésznek fizettek, holott a protestansok csak azon fél párbért voltak hajlandók fizetni, melyet azelőtt is az *æqualis divisio* szerint a kath. lelkésznek fizettek.¹ Ez ellen a kath. egyház tiltakozik és azt kívánja, hogy a protestansok épen olyan párbért fizeszenek, mint a katolikusok.

A kath. egyház álláspontja a Leopoldina és Karolina resolútiók szempontjából teljesen jogosult, mert nem *articularis* helyeken a protestansok az esetek nagy többségében egészen a kath. lelkészre voltak utalva. Ott, hol *articularis* hely nem volt közel, kizárólag a kath. lelkész keresztelte, eskette, temette a protestansokat is; valamint a templomokat, harangokat, temetőket stb. a protestansok a katolikusokkal közösen használták. A párbér és stola-díj azon közös jogalapja tehát: «*et dignus est operarius mercede sua*» a protestansokkal szemben is jogosan alkalmazást nyerhetett. Igaz, hogy a protestansokra nézve a kath. lelkész igénybe vétele nem önkényes, hanem szükségszerű volt; de ez a dolog jogi oldalán mit sem változtat, mert a *parochialis* kényszer a katolikusokra nézve is jogilag megállapított szükségszerűség és e szükségszerűségnek következménye a párbér és stola-díj fizetésre való kötelezettség. A királyi resolútiók, midőn a nem *articularis* helyeken tartózkodó protestansokra nézve a *parochialis* kényszert megállapították, *ezzel egyszersmind megállapították velők szemben a kath. lelkészek párbérre való igényét is.*

¹ Gy. p. lev. V. arch. Rabensis 1714. *Szt. Mihály*: *Auditores præstare deberent thoratim, penes relationem Catholicorum, Parocho unum cubulum frumenti. Hæretici autem id pejerando (sic!) negant, et ad medium cubulum restringunt, idque ab antiquo consuetum fuisse dicunt.*

A királyi hatalom azonban nem vonta le ezen szoros jogi consequentiát a Leopoldina és Karolina resolútiókból és nem állította fel általános elvi tételül, hogy a hol a szükség úgy kívánja, a protestansok is párbérfizetésre kötelezhetők, hanem azon méltányosabb álláspontra helyezkedett, *hogy mindenütt az eddigi usus döntsön*. Az 1755. decz. 11-én és 1756. jan. 9-én kiadott kir. rendeletek kimondják, hogy az affiliált protestansok ott, a hol eddig csak stolat fizettek, egyéb szolgáltatásokra ezentul sem kötelezhetők, ha csak azokra önkényt nem vállalkoznak; a mennyiben pedig a plebános ellátása ilykép kellőleg biztosítva nem volna, a «Cassa Parochorum»-ból fog segély nyújtatni.¹ A királyi hatalom azzal indokolja ezen fontos elhatározását, miszerint a kath. lelkészekkel el nem látott helyek affiliatiója a katholikus anyaegyházakhoz a megelőző kegyes királyi rendeletek által nem azért eszközöltetett, hogy ez által a plebánosok jövedelme kelletén túl növeltessek; hanem főleg azért, hogy a plebánosok a hivek lelki üdvéről gondoskodjanak, hogy az ott lakó népnek az Isten ígését hirdetvén s őket a hit alapigazságaira serényen oktattván, míg egyrészt a katholikusokat az igaz hitben megerősítsék, addig másrészt a protestansokat ezen szelid eszközök által az egyház kebelébe való áttérésre bírják.

A királyi akarat határozott nyilvánulásával szemben a kath. egyház engedni kényszerült s ott, hol az usus szerint a protestansok párbért nem fizettek, csak a stola-díj volt tőlük követelhető. Ámde, mint

¹ Lásd az idézett kir. rendeletek alapján 1756. jan. 27-én kibocsátott helytartótanácsi rendeletet a XVIII. számú függelék gyanánt.

e fejezet 2. §-ában láttuk, a kath. egyház kebelén belül azon jogelv uralkodott, hogy a ki párbért nem fizet, attól a lelkész az egyházi működésekért a szokásosnál nagyobb stola-díjat, szabad stolát követelhet. Ezen szabályt alkalmazza most a kath. egyház a párbért nem fizető protestansokkal szemben is, valamint alkalmazta azt már előbb is,¹ és a magas stola-díjak vétele által iparkodik rábírní őket, hogy a párbér fizetésére önkényt vállalkozzanak. — Alapot nyújtott erre az érintett két királyi rendelet alapján 1756. jan. 27-én kiadott helytartótanácsi rendelet nem eléggé határozott rendelkezése, mely csak annyit mond, hogy a protestansoktól is oly stola-díj veendő, mint a katolikusoktól.² A katolikusok azonban országos szokás szerint kétféle stolát fizettek a szerint, a mint a párbérfizetésre kötelezve voltak, vagy nem. Azon kérdés tehát eldöntetlen maradt: vajjon a párbért nem fizető protestansok szabad stolát fizetnek-e, mint a párbérre nem kötelezett katolikusok; vagy csak a rendes stola követelhető tőlök épen úgy, mint a párbért fizető katolikusoktól?

A kath. egyház ezen irányban való felfogását és eljárását eléggé megvilágítja a győri püspökmegyéhez tartozó *Réth* község esete. Nevezett község 1765. sept. 12-én a helytartótanácschoz folyamodik, hogy a győri püspök a mult évi visitatio canonica alkalmával arra akarta őket rábírní, miszerint a fehértói

¹ Lásd Mária Terézia 1754. mart. 12-én kelt rendeletének 3-ik pontját a Túróc megyei vallási villongások ügyében. Orsz. lev. Kanc. oszt.

² «Sacratissima Cæsareo-Regia Majestas per benigne disponit, ut Accatholici ad præstandam Parochis Catholicis competentem, talem videlicet, qualis a personis catholicis exigí solet, stolam adstringantur.» — Lásd a XVIII. számú függelékét.

plebános javára *lélekpénznek* nevezett évi fizetést szolgáltatassanak; minthogy azonban ezen kívánságot visszautasították, mert ők mindnyájan protestansok és a lelkésznek csak azon működéseit veszik igénybe, melyekért úgy is stolát fizetnek, a fehértói plebános magas stola-díjakat követel tőlük.¹ A győri püspök erre a helytartótanács felhívása következtében 1765. nov. 10-én azon felterjesztést teszi, hogy ő igen is maga elé hivatta Réth község lakóit és azon kérdést intézte hozzájuk, vajjon akarnak-e úgy, mint Bezi község lakói, mióta ott a nyilvános vallásgyakorlat megszűnt, minden külön kenyeren élő pár után 50 denárt fizetni, vagy inkább a szabad stolát fizetik? Mert úgy a győri, mint Magyarország többi diöcesisében az a szokás, hogy a ki évi adót nem fizet, attól a plebánosnak szabad stola jár.² Minthogy Réth község protestans lakói az évi fizetést nem vállalták el, azon rendelkezést tette, hogy a német stola-díjnak kétszerese, a magyar és horvát stola-díjnak háromszorosa fizetendő.

A helytartótanács azonban másként értelmezte a

¹ Gy. p. lev. Intimata an. 1765: Circa illud vero tempus (az elmúlt évben) Episcopus Jaurinensis canonicam visitationem instituendo nos eo adigere voluit, ut plebano annuam etiam solutionem vulgo *lélekpénz* dictam præstemus. Sed quia nos velut omnes ad unum Augustanæ Confessionioni addicti, nulla plane parochi opere præterea quæ stolæ depositione pensari soleat, uteremur, talem solutionem veluti merito destitutam in nos assumere non potuimus ect.

² Ugyanott: Hinc in præsentiam mei vocatis proposui num quidpiam determinari singulis annis parochi pendere cupiant, quemadmodum Be-sienses Catholici simul et A catholici ea ipsa occasione (t. i. midőn a szabad vallásgyakorlat megszűnt) cum parochi taliter convenerunt, quod singula eorum paria in distincto pane viventia annue dn. 50 sint soluturi? vel vero stolam liberam sint potius daturi? *Haec enim tum meae tum aliarum per Hungariam Dioecesium est praxis, ut ab iis, qui annuam solutionem non præstant, liberam stolam parochi locorum habeant.*

protestansok affiliatiójára vonatkozó rendeletek kérdéses passusát mint győri püspök, és az 1767. július 9-én kiadott rendeletében *a párbért nem fizető protestansokat is csak az egyszerü stola fizetésére kötelezte*, ellenben a dupla vagy tripla stola szedését a kath. lelkészeknek megtiltotta. Ugyanigy döntött a helytartótanács később a győr-ujvárosi,¹ oroszvári² stb. protestansok stola-ügyében.

Az eddig kifejtettek alapján Mária Terézia uralkodásának vége felé a protestansok jogállása a kath. egyházzal szemben röviden a következőkben jelezhető. Az első általános fő tétel, hogy a protestansok a kath. egyház kebelébe tartoznak, a protestans egyházi szervezet a kath. egyház szervezetének keretében foglal helyet, annak kiegészítő alkatrészét képezi. Ezen fő tétel következménye, hogy a protestansok házassági ügyekben a kath. szt. szék iurisdictionja alatt állanak, hogy a protestans lelkészek a keresztségre nézve az archidiacon visitatiójának alávetvék stb. A második tétel, hogy a nyilvános és magános vallásgyakorlat közötti különbség, úgy a mint azt I. Lipót létrehozta, épségben fentartatik. Ebből kifolyólag *articularis* helyeken a protestansok minden *parochialis* teher alól mentesek, ellenben nem *articularis* helyeken azokat épen úgy viselni tartoznak, mint a katolikusok. A *parochialis* terhek közül azonban a protestansokra nézve általános jogtételnél fogva csak a stola-díj és az egyházi építkezés³ kö-

¹ Lásd az 1768. aug. 29-én kelt helytartótanácsi rendeletet.

² Lásd az 1775. jan. 2-án 5811. sz. alatt kelt helytartótanácsi rendeletet.

³ Lásd az 1769. nov. 28-án, 1774. oct. 27-én és 1775. decz 2-án 5570. sz. a. helytartótanácsi rendeleteket. (Gy. p. lev. Intimata.)

telező, a párbér csak akkor, ha az usus vagy az önkényes egyezés megállapította.

II. József 1781. oct. 25-én kelt türelmi rendelete még ezen állásponthoz teljes mértékben ragaszkodik és lehetőleg annak keretében mozog. Legfontosabb ujitása a türelmi patensnek a magános vallásgyakorlatnak tágabb értelmezése olykép, hogy a protestansok a nem articularis helyeken torony, harang és utca-bejárat nélkül, magán imaházakat építhetnek, prædicatorokat és tanítókat tarthatnak. Ezen alaphól indulnak ki II. József későbbi ujitásai, melyek a protestansok és a kath. egyház közötti kapocs lazítására és a protestans egyházak önállósítására irányulnak. De a nagy reformator ezen irányban csak igen lassan haladt előre és odáig sohasem jutott, hogy a kapcsolatot végleg megszakítsa és a nyilvános és magános vallásgyakorlat eszméjét elejtse.

A magános vallásgyakorlat tágabb, a keresztény türelmességnek megfelelőbb értelmezése azon alaphoz, hogy a nem articularis helyek protestans lakói a parochialis terheket viselni tartoznak, semmi változást elő nem idézett. Hogy ez nem is volt II. József szándékában, eléggé bizonyítja az 1780. jun. 2-án 1788. sz. a. kelt leirata, melyben a stola-díjak megszüntetése iránti aggodalmai között azt is felhozza, *hogy ez által a katholikus lelkész és a protestansok közötti kapcsolat megszünnék.*¹ Később gyakran felmerült a kérdés úgy a kath. egyház, mint a pro-

¹ Concertetur atque una super eo, qua ratione illis obstaculis, quæ operose contra hanc ideam tam ex eo, quod exactio huiusmodi compensationis difficilior atque magis odiosa foret, quam et quod nexus inter parochum et acatholicos hac ratione tollitur . . . obviandum esset.

testansok részéről a stola-dijak és a párbér fizetése iránt, de ő mindig a Mária Terézia alatt kifejlődött jogállapot szerint döntött. Mig egyrészt elrendelte, hogy a protestansok a stola-dijakat csak ott nem tartoznak fizetni, a hol a türelmi rendelet előtt mentességet élveztek, tehát csak az *articularis* helyeken;¹ addig másrészt elrendelte azt is, hogy a stola-dijak és egyéb szolgáltatások a protestansoktól csak ott követelhetők, a hol azelőtt is fizették azokat.² A magános vallásgyakorlattel bíró helyeken a *prædicato*-rok jogosítva voltak ugyan kezdettől fogva minden parochiális cselekvényt végezni, de a kath. lelkész tartozott azokat saját anyakönyvébe bevezetni,³ csak midőn 1785-ben a kereszteleési stola országosan eltöröltetett,⁴ nyertek a prot. papok önálló anyakönyvvezetési jogot.⁵

II. József uralkodásának egész tartama alatt sem a stola-dijak, sem a párbér fizetése alól nem adott

¹ 1784. febr. 13-án 1238. sz. Josephus II. ect. .... Quod denique immunitationem stolarum Parochis Catholicis pendendarum attinet: hæc Acatholicis tribui non potest, quam ubi et in quibus locis tempore, uti præmissum est, publicatæ primitivæ B. tolerantialis Resolutionis Nostræ in huius immunitationis usu fuerunt. — 1786. jan. 17-én 1034. sz.: Quod videlicet depensio Stolarum relate ad Acatholicos in eo prorsus usu relinquenda sit, in quo eam publicatio B. tolerantialis Edicti deprehendit.

² 1784. ápril 14-én 8121. sz. helyt. tan. rendelet: circa stolum.... quod ea in locis ubi in actuali eiusdem usu tempore publicatæ benignæ Resolutionis in negotio Christianæ Tolerantiæ editæ parochi catholici neutiquam præfuerunt, iisdem minime competat et neque prætendi possit.

³ 1783. jan. 28-án 314. sz. a. kelt királyi rendelet:..... quorum curæ incumbit etiam actus hos ab acatholicis ministris peractis catholico registerio parochiali rite inferre et prænotare. — Lásd még az 1783. ápril 14-én 3240. sz., 1783. máj. 22-én 3385. sz., 1784. decz. 27-én 28824. sz. helyt. tan. rendeleteket.

⁴ Lásd az 1785. mart. 29-én 8280. sz. a. kelt rendeletet.

⁵ Lásd az 1787. febr. 20-án 9218. sz. a. kelt helytartótanácsi rendeletet, mely a türelmi patens újabb magyarázatát adja.

mentességet a protestansoknak. Minden maradt a régiben, úgy miként Mária Terézia idejében volt. A magános vallásgyakorlat engedélyezésére vonatkozó rendeletekben mindig ott találjuk ezen feltételt: «salvis tamen parochi catholici iuribus.»¹ És midőn *Gallos, Rajka, Czundorff és Hegyeshalom* mosonmegyei községek azon kérelemmel fordulnak a helytartó-tanácsához, hogy az 1647: 12. t. czikk alapján engedtessék meg nekik, miszerint a stolát ne a kath. lelkésznek, hanem a prot. ministernek fizethessék, a következő választ nyerik:² A benignis hoc in merito interventis privatumque religionis exercitium Accatholicis, salvis semper parochi et servorum Ecclesiae catholicae iuribus et proventibus, admittentibus resolutionibus regiis recedi non posse. — Még a nők avatásáért az u. n. *egyházkezlőért* járó stolát sem volt hajlandó II. József a protestansoknak elengedni, pedig ezt is gyakran kérelmezték azon méltányossági okból, hogy az *egyházkezlő* az ő vallási szertartásaik szerint nem szokásos.³ Az egyedüli kedvezmény, a mit nyújtott,

¹ Az 1783. mart. 27-én 368. sz. a. kelt rendelet *Csóva és Felső-László* sopronmegyei községeknek oratoriumot és magános vallásgyakorlatot engedélyez: . . . privatum Religionis exercitium in intellectu B. tolerantialis Decreti de 29° 8-bris 1781. §. 2-di adeoque etiam Ministri sed et Ludi-magistri introductionem salvis utrique Parochi catholici iuribus, admitti Lásd még Győrre nézve 1783. april 14-én 3240. sz.; Rusztra nézve 1783. máj. 22-én 3385. sz.: Farád-, Potyond, Jobbháza és Tamásira nézve 1783. aug. 25-én 7845. sz. rendeleteket.

² Lásd az 1783. sept. 15-én 8203. sz. a. kelt helyt. tan. rendeletet.

³ A Ruszton felmerült vallási viszályok következtében kiadott rendelet 1784. decz. 27-én 28824 sz. Ad 3-um: ut Augustanae Confessionis homines ad accuratiorem Stolum depensionem admoneantur, siquidem illi pro introductione Puerperae Stolum solvere recusent et restantias suas, ea de causa, quod functionem hanc in Religione sua non habeant, cum tamen Communitas haec, sub recursu pro religionis exercitio semet ad eam, quam prius praestitit, ultro quoque solvendam stolum obligaverit; usu quoad de-

hogy 1785-ben a magános vallásgyakorlattal bíró helyeken a protestans papokat a stola-díjak alól felmentette,¹ és 1788-ban elrendelte, hogy a protestansok nem kötelesek a kath. lelkészt a filialis helyekre fuvarozni.²

Mint igen jellemző adatot említhetjük még, hogy az 1789. jun. 10-én 2327/21.476. sz. a. kelt rendelet szerint, mely valamennyi püspöknek és megyének megküldetett, a gömör-szerencsi kath. lelkész legfelsőbb helyen elismerést nyert azon felebaráti szeretetet tanusító dicséretes tette miatt, hogy a *hátralékban levő stola és párbér követelésének felét a multa nézve elengedte*.³ Ezen rendelet országszerte való szétküldésének nem lehetett más célja, mint-hogy a gömör-szerencsi lelkész minél számosabb követőre találjon.

Az egyházépitkezési kötelezettség azonban II. József alatt nevezetes változást szenvedett. A protestansok ezen kötelezettségének ratióját a türelmi patens előtt az képezte, hogy nem articularis helyeken a protestansok is a kath. templomok használatára voltak

pensionem Stolaë per S. Maj. Sacrat. pro Norma clementer statuto, huic se Magistratum civium conformandum habere. — Az 1786. jan. 17-én 1034. sz. a. helyt. tan. rendelet azonban kimondja, hogy a keresztlécsi stola helyett avatási stola nem követelhető. Lásd még az 1788. febr. 5-én 5423. sz. alatti helyt. tan. rendeletet.

¹ Lásd az 1785. jul. 25-én 19690. sz. a. kelt helyt. tan. rendeletet.

² Lásd az 1788. jul. 30-án 3364/28740. sz. alatt kelt helyt. tan. rendeletet.

³ Gy. p. lev. (Intimata an. 1789): «Die von dem Gömör-Szerencser Pfarrer geäusserte thätige Nächsten-Liebe, durch welche geleitet, derselbe die Hälfte der rückständigen Stolar- und Lectical-Gebühren den dahigen Protestanten pro præterito nachgelassen hat, ist höchsten Ortes mit dem dieser rühmlichen Handlung angemessenen Wohlgefallen aufgenommen worden.»

utalva, vagy — ha úgy teszik — kényszerítve, mert saját templommal nem is bírhattak. A türelmi patens kibocsátása után ezen állapot lassanként megváltozik, a protestans községek egymásután oratoriumokat emelnek, papot választanak, szóval önálló hitközségekkül szervezkednek, majd később az oratoriummal és pappal nem bíró protestansok az anyagyülekezetekhez affiliáltatnak.¹ II. József még egy ideig a templomok közös és kölcsönös használatát, az u. n. *simultaneumot* a katolikusok és protestansok között nemcsak megengedte, de azt kötelezőleg elő is írta ott, hol az egyik hitfelekezetnek nem volt temploma,² és így részben legalább a közös és kölcsönös építkezési kötelezettség lépett életbe.³ Az 1789. jan. 27-én 3478. sz. a. kelt rendelet azonban a *simultaneumot* megszüntette és ennek alapján az 1789. mart. 10-én 8650. sz. alatti rendelet a katolikusokat és protestansokat az egyházépítkezési kötelezettség alól kölcsönösen felmentette.

Daczára azon conservatív iránynak, melyet II. József a protestansok egyházi önállóságának biztosítása tekintetében tanusított, hathatósan egyengette ő az utat az 1790₁. évi törvényhozáshoz, mely a protestansokat a kath. egyházzal szemben függetleníté s minden parochiális teher alól felszabadítá. A magános vallásgyakorlat oly szabadelvű értelmezése, minőt annak a türelmi rendelet adott, már igen közel hozta azt a nyilvános vallásgyakorlathoz. Az első

¹ Lásd az 1784. mart. 22-én 6446. sz. a. helyt. tan. rendeletet.

² Lásd pl. az 1788. jan. 29-én 5102. sz., 1788. decz. 23-án 48987. sz. 1789. jan. 8-án 6/556. sz. rendeleteket.

³ Lásd az 1787. jul. 31-én 27450. sz. a. helyt. tan. rendeletet.

nagy lépés meg volt téve, a többi önmagától következett. A kettő közötti különbség, habár lassan és fokozatosan, de még is mindinkább elenyészik, tényleg alig láthatóvá, alig elérhetővé válik. II. József uralkodásának végével már az articularis hely protestans lakóinak egyházi szabadsága jóformán csak annyiban különbözött a nem articularis helyen lakókéétól, *hogy a nem articularis helyen lakó protestansok a katholikus lelkésznek stola-díjakat és esetleg párbért is fizettek.*

5. §. A keleti szertartásu nem egyesültek viszonya a párbérhez az 1790/. évi törvényhozásig.

A keleti szertartásu nem egyesült egyház, vagy mint nálunk a hivatalos nyelv nevezte, a görög szertartásu nem egyesültek (græci ritus non uniti) egyháza, daczára régiségének,¹ csak az 1690. évi u. n. nagy szerb bevándorlás következtében nyert nagyobb jelentőséget. Innen kezdődik a küzdelem is közte és az uralkodó kath. egyház között, mely szintén az 1790/₁-iki országgyűlés határozatai következtében ért véget.

Az osztrák hadsereg 1688-ban Nándorfehérvár bevétele után győztesen nyomul előre a Balkán félszigeten. Csernovich Arzén ipeki patriarcha szerb népével csatlakozik az osztrák hadsereghez azon reményben, hogy a szabadulás órája ütött, s hogy a keleti kereszténység véglegesen lerázhatja a gyűlölt török jármot. A remény korai volt. Az osztrák had-

¹ A keleti nem egyesült egyház régibb története még írójára vár, holott újabb története a szerb nemzetiség és a határörvidék politikai fejlődése szempontjából több oldalról alapos feldolgozást nyert. Lásd különösen Szalay: Szerb Telepek 1861; Schwicker: Politische Geschichte der Serben in Ungarn 1880.

sereg hátrálni kényszerült és Csernovics Arzén a törökök boszuja elől menekülő szerb népével Magyarország területére szorítottatott. A szerb menekültek aztán részint a határszéleken, részint az ország bel-sejében: Aradon, Szegeden, Pécsen, Székesfehérvárott, Egerben, Budán, Szt.-Endrén, Győrött, Komáromban stb. telepedtek meg.¹

A kezdetben szövetséges, majd később menekült szerbek részére kiadott privilegiumokban a szerb népség a patriarcha alatt egyházilag szervezett külön politikai egészül jelentkezik. A patriarcha a szerb népségnek (*rasciana gens* vagy *illyrica natio*) egyházi és világi feje.² Valamint az egyházi külön állásban nyert kifejezést a szerbek politikai különállása, ugy egyházi kiváltságaikba burkolvák politikai kiváltságaik is. A magukkal hozott erőteljes egyházi szervezet használtatik fel politikai szervezetül.

Az egyházi különállásra fektetett politikai különállás évszázados harcznak lőn kutforrásává. A menekült szerbeknek adott kiváltságok³ épen ugy nem illettek a magyar állampolgárság, a magyar állami

¹ A Csernovics Arzénnal beköltözött szerbek számát 350.000—400.000-re teszik. Schwicker: *Politische Geschichte der Serben* 15. l.

² Világosan kimondja ezt az 1691. aug. 20-án kelt privilegium: *Denique ut omnes ab Archiepiscopo, tamquam capite suo ecclesiastico, tam in spiritualibus, quam saecularibus dependeant clementissime volumus et iubemus.* — Szalay: *Szerb Telepek* 132. l.

³ Az első privilegium 1690. aug. 21-én adatott ki az oszt. kancellária útján, midőn még a szerbek nem lépték át a magyar határt; ezt megerősíti a magyar udvari kancellária útján 1690. decz. 11-én kiadott privilegium. A későbbi kiváltság-levelek az elsőben foglalt nevezetes exemptiókat nemcsak megerősítik, de részben meg is toldják, így különösen az 1691. aug. 20-án, 1695. mart. 4-én, 1706. szept. 29-én, 1715. ápril 10-én, 1743. máj. 18-án stb. kiadott privilegiumok. Lásd ezek beható fejtegetését Schwicker idézett munkájában.

szervezet keretébe, mint a hogy sok tekintetben sértették az uralkodó kath. egyház előjogait. A küzdelem tehát szükségkép megindul, melyben egyik részen állanak a szerbek és egyházi előjáróik, a másik részen a magyar politikai hatóságok és a kath. egyház főpapjai.

Nagyobb jelentőséget és folytonos istápot adott e küzdelemnek azon körülmény, hogy már a szerb bevándorlás előtt nagyobb számmal voltak nálunk a keleti egyháznak hivei, nagyobbára idegen (szerb, oláh, ruthen) nemzetiségűek, kik régibb törvényeinkben általán *schismatici* nevezettel jelöltettek, s némi kiváltságokban is részesültek. A szerbek metropolitája és püspökei ezekre is kiterjeszteni töreksenek egyházi iurisdicciójukat s ez által részeseivé tenni a menekült szerbek által élvezett privilegiumoknak. Ámde ezen törekvés úgy a magyar kormány, mint a kath. egyház részéről a leghatározottabb ellenzésre talált. A kath. püspökök a már szép sikerrel kecsegtető unio érdekében határozottan tiltakoztak, hogy a metropolita püspökei ott is szabadon gyakorolják joghatóságukat, a hol a görög nem egyesült hitközségek lakóit, nem a menekült szerbek képezték. A kath. püspökök megakadályozzák a visitatio canonica tartását és nem ritkán tapintatlanul erőszakolják az uniót, a mi aztán némely megyében, mint Bihar, Veszprém, Székesfehérvár stb. különféle kihágásokat idézett elő; sőt midőn 1734-ben a nagyváradi püspök az aradi nem egyesült püspök kiküldöttjeit újból eltiltotta a visitatiótól, valóságos lázadás tört ki.¹

¹ Schwicker: Politische Geschichte d. Serben 63—64. l.

Sem az 1729. és 1734. évi declaratoriumok, sem a későbbiek nem voltak képesek az elkeseredett harcnak elejét venni, mert azon főkérdést megoldatlanul hagyták: hogy mely nem egyesült egyházak képezik a metropolitának és püspökeinek saját egyházait, a melyek felett a privilegiumok értelmében joghatóságukat szabadon gyakorolhatják? — E kérdés megoldása különben az idők folyamán mind nehezebbé vált, mert azon kor viszonyaihoz képest csak egy félszázad múlva is igen bajos lett volna constátálni, kik a Csernovics Arzénnal bevándorolt szerbek (*populus quem metropolita secum duxit*) utódai és kik nem. A magyar kormány pedig szilárdul ragaszkodott a magyar alkotmány álláspontjából a szerb privilegiumok térbeli megszorításához, mert fenyegető veszélyt látott abban, hogy az államban államot képező szerb keleti egyház a régebben itt lakó keleti nem egyesülteket is hatalmi körébe vonja. Ez volt oka annak is, hogy a magyar országgyűlés mindenkor visszautasította a szerb privilegiumok becikkelyezését.¹

Mária Terézia 1747-ben a szerb privilegialis ügyek intézésére külön udvari küldöttséget állított fel.² Ezen időtől kezdve a magyar udvari kanczellária folytonos harczban áll e küldöttséggel. E küzdelemből, mely tetőpontját Koller és Bartenstein udvari tanácsosok 1755. évi memorandumai által érte el,³ annyit világosan látunk, hogy a nyilvános és magá-

¹ Schwicker: Politische Geschichte der Serben 57. és 210. l.

² Szalay: Szerb Telepek 54. l. — Schwicker: Politische Geschichte der Serben 108. l.

³ Lásd e nagyfontosságú okiratot: Orsz. lev. Acta Illyrica Fasc. I. No. 8.

nos vallásgyakorlat eszméje és az abból folyó jogelvek — habár más gyakorlati eredménnyel — a keleti szertartásu nem egyesülteknél is alkalmazást nyer. Csak azon helyek lakói, a mely helyeken *publicum exercitium* van, állanak a metropolita és a püspökök szabad iurisdictionja alatt, csak itt gyakorolhatnak ők is visitationalis jogot, ellenben a publicum exercitiiummal nem bíró helyekre sem nekik, sem a pópáknak menni nem szabad.¹ Példakép felhozza Koller a budai görög nem egyesült püspököt, a kihez hivei szabadon mehetnek Pest, Győr, Komárom és más megyékből és egyházi ügyekben hozzá fordulhatnak, de ő Budának Tabán nevű külvárosán és Szt. Endrén, mint a metropolita egykori székhelyén kívül másutt egyházi functiókat nem végezhet, *egyházi joghatóságot nem gyakorolhat.*

Már az 1730. ápril 25-én kiadott helytartótanácsi rendelet határozottan kimondja, *hogy publicum exercitiiumnak csak királyi engedély alapján lehet helye:* «neve eiusdem ritus græci non uniti hominis passim per regnum, ubi hactenus non erant pro libitu sedem figere et in locis ubi religionis suæ ecclesias, et exercitium publicum ad præsens non habuissent, illud sibi vendicare ac per se propriaque autoritate introducere præsumant.» Majd szóról-szóra meg-

¹ Cyrillovich Sophronius budai gr. n. egyesült püspök részére 1779. szept. 24-én kiadott mandatum visitatoriumban ezeket olvassuk: 1° Visitationis suscipienda facultas duntaxat ad illa loca extenditur, quæ in Vestra Diœcesi sub iurisdictione provinciali Hungarica existunt et in his Vestri ritus homines *publicum religionis exercitium* habent, neutiquam vero alia loca, ubi videlicet modo dicti ritus homines *publico religionis exercitio destituuntur* ect. — Lásd még az 1770. és 1777. évi regulamentum, valamint az 1779. évi declaratorium 25-ik pontját. Orsz. lev. Helytartótanácsi osztály.

ujítja ezt az 1733. jan. 16-án kelt helytartótanácsi rendelet.

A *magános vallásgyakorlat* továbbá ugyanoly szűk korlátok között mozog a keleti szertartásu nem egyesülteknél is, mint azt a protestansoknál láttuk. A magános vallásgyakorlat helyén nekik sem szabad templomokat¹ építeni, papokat tartani és a publicum exercitiummal bíró helyek pópáit egyházi functiók teljesítése végett oda vinni.² Valamint azonban a nem articularis hely protestans lakói, épen ugy a publicum exercitiummal fel nem ruházott hely keleti szertartásu nem egyesültjei saját papjaikat szabadon felkereshetik az egyházi functiók végett; csakhogy ilyenkor ők is épen ugy mint a protestansok, a kath. lelkésznek járó stolát előre lefizetni tartoznak, a kath. lelkész pedig köteles a pópák által végzett egyházi cselekvényeket saját anyakönyvébe bevezetni.³ Szóval *a keleti szertartásu nem egyesültek szintén csak ott válnak ki a kath. egyház kebeléből, a hob nyilvános vallásgyakorlattal bírnak, minden más helyen, abban benrejlének és a parochiális terheket viselni tartoznak.*

Habár azonban az Explanatio Leopoldina által inaugurált a nyilvános és magános vallásgyakorlat eszméje a keleti szertartásu nem egyesülteknek a katholikus egyház iránti jogállására nézve elvileg

¹ Már az 1729. és 1734. évi declaratoriumok szerint templomot építeni csak királyi engedély mellett lehet. Lásd Schwicker: Politische Geschichte d. Serben 71. l.

² Lásd az 1769. junius 2-án kelt helyt. tan. rendeletet.

³ Világosan kitűnik ez az 1784. évi 16844 sz. rendeletből: Metropolitae Corlovicziensi Gr. r. n. u. reintimatur: a benignis Normalibus, ut in locis *privati religionis exercitii* stola parochis catholicis dependatur et *actus ministeriales ad registeria parochialia* inferantur, interventis recedi non posse.

szintén irányadóul tekintendő; mindazáltal a gyakorlati élet szempontjából igen nagy különbség észlelhető a keleti szertartásu nem egyesült és a protestans hitfelekezetek között. Mig a görög nem egyesültek hasznos szolgálataik fejében — vagy talán még inkább az uralkodó politikai áramlatnál fogva — a királyi hatalom különös kegyét élvezték; addig a protestansoknak csak az ellenszenv jutott osztályrészül. Elég legyen itt ennek megvilágítására a helytartótanács 1752. aug. 3-án kelt rendeletének következő tételére utalnunk: *sed neque prælibatus græci ritus populus, qui semet diversis præclare gestis de sua Majestate Cæsareo-Regia et Augusta Domo sua multum meritum reddidit et vel ideo etiam multifariis privilegiis et concessionibus . . . . insignitus exstitit, in ipso etiam religionis negotio, et quæ huic accedunt, cum Augustanae et Helveticae confesisonum sectatoribus in regno hoc Hungariae degentibus æquiparari atque tam restricto modo ex hinc cum illis modo tractari valet.*

Mig továbbá a protestansok nyilvános vallásgyakorlata törvényben megállapítotttnak tekintetett; addig a keleti szertartásu nem egyesülteké csak a királyi kegytől függött.¹ Ámde ennek, vagy még inkább a királyi hatalom ellenszenvének a protestansok iránt, azon szomorú következménye lőn, hogy a protestansok szabad vallásgyakorlata tekintet nélkül a tényleges

¹ A keleti szertartásu nem egyesültek egyházi jogállására nézve már a 18-ik században a szerb privilegiumok voltak irányadók, tekintet nélkül azok nemzetiségére; a szerb privilegiumok jogalapját pedig az 1791. évi törvényhozásig egyedül a királyi hatalom képezte. — Bartenstein 1755. évi memorandumában annyira megy, *hogy még a bícharmegyei oldhokat is szerbeknek deklarálja*, csakhogy a szerb privilegiumokat rájuk is kiterjeszthesse. — Orsz. lev. Acta Illyrica Fasc. I. No. 8.

létviszonyokra az egykori *articularis* helyekre szorítottatott, holott *a keleti szertartásu nem egyesültek a mutatkozó szükséghez képest bárhol szabad vallásgyakorlatot nyerhettek.* A királyi hatalom eljárásának különböző mértékét legjobban megvilágítja a helytartótanács által 1784-ben készült kimutatás az iránt: «hány községben nyertek a keleti szertartásu nem egyesültek és hány községben a protestansok magános vallásgyakorlatot a türelmi patens kibocsájtása óta?»¹ — Mig a protestansok több, mint 230 anyagyülekezetet alakítottak a türelmi rendelet alapján, addig a görög nem egyesültek mindössze 7 újabb hitközséget szerveztek 3 év lefolyása alatt; a miből láthatjuk, hogy a királyi hatalom a türelmi rendeletet megelőzőleg mindenütt megadta a görög nem egyesülteknek a nyilvános vallásgyakorlatot, a hol annak szüksége igazoltatott. A görög nem egyesültek csak ott voltak kénytelenek tűrni a kath. egyház parochiális kötelekét, a hol csekély számban, elszórtan laktak, vagy a hol az új parochia alakítása az uniót veszélyeztette volna.

A kath. egyház azonban a görög nem egyesültekkel szemben sem elégedett meg a stola-dijakkal, hanem követelte tőlük is épen úgy, mint a protestansoktól, a rendes évi szolgáltatásokat, a párbért is. Szolgáljon ennek bizonyságául egy érdekes *lecticale* ügy az egri püspökmegyéből.

¹ Tabella — Demonstrans in quo loco et comitatu Græci ritus non uniti homines a tempore publicati die quippe 29 octobris 1781. B. Decreti Tolerantialis, religionis suæ exercitium obtinuerint? quæve loca huic, aut illi communitati exercitio provisæ semet associaverint? in obsequium B. Rescripti Regii sub dato 17 april. 1784 ac No. 3569 emanati elaborata. — Orsz. lev. Helyt. tan. oszt.

1768. febr. 23-án Hevesmegye Poroszló községében Téglásy I. archidiacon generalis visitatiót tart a szolgabíró és esküdt (testimonium legale) részvétele mellett. A plebános panaszt emel, hogy két görög nem egyesült lakos már több év óta nem fizeti meg párbérét, és kéri az archidiacon, hogy a hátralékban levő lecticát hajtassa be. Az archidiacon jogosnak tartja a plebános követelését, mert az ország törvénye szerint a parochiában lakó és saját vallásgyakorlattal nem bíró más hitfelekezetűek a kath. lelkésznek minden tekintetben alávetve vannak és tartoznak neki párbért is fizetni.¹ Ezen alapra támaszkodva, a püspök nevében felhívja a szolgabíró és esküdtet, hogy a két Ráczot idézzék meg. Az idézés megtörténik, de a Ráczok megtagadják a fizetést, azt adván okul, hogy ők az egri pópának fizetnek és az szigoruan megtiltotta nekik, hogy a kath. lelkésznek fizessenek. Erre megexekválják őket, 24 rőf posztót lefoglálnak náluk és azt később elárverezik.

A végrehajtást szenvedettek a helytartótanácshoz viszik ügyöket. A helytartótanács az egri püspöktől felterjesztést kér. A püspök jogosnak tartja a történeteket és védelmezi az archidiacon által elfoglalt álláspontot. Szerinte a plebános és a plebániai hívek ügyei közösek akként, hogy a szentségek kiszolgáltatásának és a stolaris működések végzésének kötele-

¹ Orsz. lev. Helyt. tan. osztály: Gravamina græci ritus non unit. Incolarum Agriensium eorumque Metropolitæ contra Episcopum Agriensem. an. 1771. Nro. 3577: . . . de lege Regni in eo quod alieni a fide catholica sub parochia Catholico degentes, et suo more exercitia sua non exercentes in omnibus catholico parochia subsint, ac lectione etiam eidem præstare obligentur ect.

zettségéből származik az évi fizetés (párbér) szedésére való jogosultság: «mert a munkás méltó az ő bérére.» Az azonban a méltó bért nem szolgáltatja, parochiális kötelezettségének nem tesz eleget, ki a stola-díjak lefizetésével megelégszik és az évi fizetés alól kivonja magát, mert a stola nem annyira díj, mint inkább az illő ellátásnak egy igen kis része és kisegítője. Ebből önkényt következik, hogy a panaszosok magukat az évi fizetés terhe alól semmi szín alatt ki nem vonhatják; miután a mellékelt anyakönyvi kivonatból kitűnik, hogy a helybeli plebános részükre a szentségeket kiszolgáltatta és egyéb parochialis működéseket is teljesített.¹ Továbbá az évi szolgáltatás követelése, melyet a szokás *lecticale*-nak nevezett, nem új, hanem *állandó ususon alapszik*, a mint az az egri consistoriumnak 1753-ban a poroszlói lelkészhez intézett határozatából kitűnik.

Mária Terézia 1772. június 3-án maga döntött ezen ügyben. A királyi leirat a püspök érvelésének első pontját, melyben oly találóan állapítja meg a párbér és a stola-díjak közötti szoros kapcsolatot, egészen figyelmen kívül hagyja és csak a második pontra, az ususra tekint. Ennek bizonyítása végett

¹ Orsz. lev. Gravamina ect. contra Episc. Agriensem an. 1771 No. 3577: Primo enim mutua sunt cuiusvis parochi et parochianorum officia ita, ut ex debito sacramenta administrandi stolaesque functiones peragendi *ius enascatur percipiendi annuam solutionem*: «dignus est enim operarius mercede sua,» quam quidem mercedem is non præstat, qui sola stolæ persolutione contentus, ab annuæ solutionis depensione sese eximit, stola enim non tam merces est quam minima pars et subsidium honestæ subsistentiæ, ex quo iam suapte consequitur, quod nulla ratione querulantes se ab annuæ solutionis penso absolvere possint, cum ipsis parochus loci sacramenta et alias functiones parochiales teste Extractu Matriculæ sub D) administraverit et peregerit

az egri érsek egy 1753-ban kiadott consistorialis határozatra támaszkodott. Ámde ezzel szégyent vallott, mert abban oly királyi rendeletekre történt hivatkozás, melyek soha sem léteztek. Mária Terézia megrója ezen consistorialis határozatot és az abban praetendált usust nem találván igazoltnak, a zálogérték visszatérítését elrendeli, miután a poroszlói plebános a görög nem egyesültek irányában semmi jogalappal nem bír a párbérvételezésre.¹

Ezen érdekes konkrét esetből és különösen az annak eldöntését célzó királyi leiratból két jogtételt vonhatunk le: először, *hogy a kath. parochia kötelekébe tartozó görög nem egyesültek épen úgy, mint a protestánsok általános érvényű jogtételénél fogva csak a szokásos stola-díjakat tartoztak fizetni*; másodsor, *hogy ha azonban a párbér fizetésére vonatkozó usust hitelt érdemlő adatokkal igazolni lehetett, a párbér is követelhető volt tőlük.*

Az egri consistorium kérdéses decisiója oly királyi rendeletek alapján akarta a poroszlói Ráczok párbér-kötelezettségét megállapítani, melyek a keleti szertartásu nem egyesülteket általán párbér-fizetésre kötelezik, ámde ez világos koholmány volt, mert ilyen királyi decretumok nem léteztek. — A párbért más hitfelekezetűektől csak usus vagy

¹ Orsz. lev. Gravamina ect. an. 1772. No. 2599: Quod quemadmodum in genere assumpta Thesis de praestatione lectionali per graecos non uniti ritus facienda eo minus subsistere potest, quod pro fundamento sumpta consistorii Agriensis decisio de anno 1753 non modo inconsulta, verum ob allegata ibi regia Decreta, quae tamen aperte rei existere neque probantur, neque probari poterunt, admodum incauta et praesumptuosa fuerit: quodve usus etiam imperturbatus in eadem consistoriali decisione praetensus nullatenus doceatur . . ect.

önkéntes hozzájárulás alapján lehetett követelni, de nem általános érvényű királyi decretum alapján. A poroszlói lecticale-ügy magyarázatát adja annak is, miért rendelte el Mária Terézia 1769. január 18-án kelt rendeletében, hogy Hevesmegye görög nem egyesült lakóinak párbérfizetése ügyében, a megyei hatóság által vizsgálat tartassék és az eredmény a püspök véleményével haladéktalanul felterjesztessék.¹

II. József türelmi rendelete a görög nem egyesülteket a protestansokkal teljesen egyenlő elbánásban részesíti. Ezen alapelveket követte II. József későbbi rendelkezéseiben is. Mig egyrészt a kath. egyház uralkodó állását a nyilvános és magános vallásgyakorlat közti különbségtétel által tovább is fentartja; addig másrészt a keleti nem egyesült és a protestans hitfelekezetekkel szemben teljesen egyenlő mértéket alkalmaz. A türelmi rendelet jótéteményeiben a keleti nem egyesültek is részesülnek ugyan, de nem részesülnek semmi oly különös kedvezményekben, melyek a protestansoktól megvonattak volna. És ha figyelembe vesszük a Mária Terézia alatti egyházi állapotokat, bátran mondhatjuk, hogy mig a protestansok igen sokat köszönhetnek a türelmi rendeletnek és II. József későbbi intézkedéseinek; addig a görög nem egyesültek csak igen keveset vagy jóformán semmit. Sőt talán nem tulozunk, ha azt

¹ Orsz. levél. Helyt. tan. oszt. Gravamina ect. — 15° Quod in locis extra Agriam Græci Ritus non uniti lecticalis solutionem parochis præstare cogantur, clementer volumus, ut huius lecticalis solutionis ituitu genuina et circumstantialis informatio a Comitatu indilate capiatur et medio Dilectionis et fidelitatum Vestrarum penes demissam opinionem superinde depromendam nobis quo proximius submittatur.

mondjuk, hogy a keleti szertartású nem egyesültek II. József alatt hátrányosabb helyzetbe jutottak, mint a minőben azelőtt voltak, mert míg azelőtt ott, a hol a szükség úgy kívánta, csaknem mindig megadatott részükre a nyilvános vallásgyakorlat; addig most a türelmi patens értelmében, a hol megelőzőleg nyilvános vallásgyakorlatra szert nem tettek, csakis magános vallásgyakorlatra tarthattak igényt.

A keleti nem egyesült egyház is ismételten megkísérli a kath. egyház iránti parochiális terheket, nevezetesen a stola-díjakat lerázni, de sikertelenül, mert II. József szigoruan ragaszkodott azon elvi álláspontjához, hogy ott, hol a nem kath. hitfelekezetűek csak magános vallásgyakorlattal bírnak, a kath. lelkésznek a stola-díjakat és ha a szokás úgy kívánta, a párbért is megfizetni kötelesek.¹

Az 1790°/₁. évi törvényhozás elvégre a görög nem egyesült egyház létjogát is biztosította és hiveit a kath. egyház parochiális köteléke alól teljesen feloldotta.

¹ A metropolita és a püspökök petitumára az 1784. évi 18118. sz. helyt. tan. rendeletben a következő választ olvassuk: ut sui ritus homines in locis, ubi *privato religionis exercitio gaudent*, a depensione Stolae imunitentur, ad subsequa tria loca Gyöngyös, Unghvár et Szentés reductum Sua Majestas Sacratissima clementer resolvere dignata est: ut respectivorum trium locorum incolae græci ritus non uniti in usu, quo hactenus fuerant, relinquuntur. — Cum igitur Unghvarienses Græci ritus non uniti parochia catholico Stola semper dependerint, ad eandem vigore Benignæ Normalis post obtentum etiam propriæ Confessionis exercitium ultro dependendam eosdem obligari. — Gyöngyös csak a temetési stola nem fizeti, Szentés pedig egészen mentes.

III. FEJEZET.

A párbér fejlődése Magyarországon századunk folyamában.

1. §. Az 179°/₁ évi törvényhozás és a bonificatio.

II. József reformatóri működésének legmaradandóbb hatása egyházi intézkedéseiben rejlik. Csak az képes az ő uralkodását, annak árny- és fényoldalait kellő világításba helyezni, ki ezen irányban való páratlan tevékenységét, kötetekre menő rendelkezéseit apróra ismeri. Hazánkban uralkodásának egyéb nyomai már rég elenyésztek, csak egyházi intézkedései hirdetik még jelenleg is nagy alkotójukat. Hogy csak a legfelölőbbeket említsük: ott van a vallásalap, az 1786-iki házassági patens, a lelkészi congrua, stb.

A magyar nemzet szilárd alkotmányos érzületét II. József abszolút uralkodása mélyen sértette. Innen azon nagy ellenszenv, melylyel a nemzet az ő ujtásai iránt viseltetett. — «Az előbbi állapotokat vissza kell állítani» — volt a jelszó, mely által a nemzet közóhaja II. Lipót trónra lépte alkalmával kifejezésre jutott. Csak az egyházi intézkedések képeztek kivételt, csak e téren nem lehetett szó többé általános restitutio in integrum-ról és a Mária Terézia kora-

beli állapotokhoz való visszatérésről. A II. József által inaugurált Christiana Tolerantiát nem lehetett többé a nemzet kebeléből kitörülni; a nyugot-európai szellemi áramlat sem engedte volna azt. A vallásfelekezeti terén a nemzet, midőn önrendelkezési jogát ismét visszanyerte, csak előre haladhatott, nem hátrafelé. — II. Lipót ezen meggyőződésének adott kifejezést, midőn az előbbi állapotok visszaállítását célzó rendeleteinek egyikében a Christiana Tolerantiára nézve az országgyűlés határozatára appellál: ¹ «ut negotium Religionis Evangelicorum et Reformatorum conformiter communi fere omnium Statuum voto ad futura Comitia relegetur.»

Ugy az országgyűlés megnyilta előtt, mint tartama alatt nagy mérvű agitatio fejlődött ki a vallásfelekezeti kérdésének elintézése iránt. Egész kis irodalom támadt a katolikus és protestans álláspont kifejtése és igazolása végett.² A protestansok ismét a bécsi és linzi békekötést, az 1608. és 1647. évi törvényezikkeket hangoztatják, azokra támaszkodva

¹ 1790. ápril 20-án 13025 sz. Lásd még az ezen rendelettel együtt nyomtatásban kiadott 13024; 13028; 13029 és 1375/13032. sz. rendeleteket.

² Álljon itt egynehány az általunk átnézett érdekes röpiratok közül, melyek többnyire névtelenül jelentek meg. *Nagy Sámuel*: Brevis et sincera deductio status Religionis Evangelicorum ect. 1790. — *Vindiciae Cleri Hung. contra supplicem libelli S. Nagy* 1790. — *Succincta deductio iurium et gravaminum evang. . . . autore privato veridico*. 1790. — *Cselbi Páduány Adám*, Tentamen trium propositionum 1790. — *Verophili sinceri brevis responsio ad succinctam privati veridici deductionem* ect. 1790. — *Präliminarien zu einer historisch-kritisch. Untersuchung über d. Rechte und Freiheiten d. prot. Kirche in Ungarn*. 1790. — *Animadversiones in postulata DD. Acatholicorum* ect. 1790. — *Nullitas animadversionum in libellum cui titulus: Sola Salvifica* ect. 1791. — *Examen Schediasmatis cui titulus: Sola Salvifica* ect. 1791. — *Representatio incl. comitatus Saarosiensis in negotio religionis* ect. 1791.

követelik az általános szabad vallásgyakorlatot, az ágostai és helvét vallásfelekezeteknek törvényesen bevettekül nyilvánítását, a kath. egyháztól való teljes függetlenítését és az egyházközi viszonyoknak a viszonyosság elve alapján való szabályozását. Ámde a kath. egyház érdekeinek védői ugyanazon alapokon iparkodnak kimutatni, hogy a protestansok követeléseit túlzottak, hogy azok sem a bécsi, sem a linzi békén nem gyökeredzenek, hogy az eddigi állapotok fentartása jogosult stb.

Már a röpiratok hangján átérzik az országos hangulat. A protestans írók bátor fellépése, merész követeléseit és következtetéseit elárulják, hogy a győzelem reményében forgatják a tollat. A 17-ik századbeli törvényekre való hivatkozás inkább csak a nemzet conservatív szellemirányának, történeti érzékének megnyugtatólásából történik, de nem a végből, mintha az újabban formulázott messze menő követelések általuk igazolhatók volnának.

A protestansok által formulázott kívánalmak 6-ik pontját a katolikus parochiális terhek alól való mentesség, *a stola-díjak és a párbér megszüntetése képezte*. Természetes következménye volt ez a protestansok azon fő követelményének, hogy a kath. egyház kebeléből végleg kiváltaknak tekintessenek, hogy a nyilvános és magános vallásgyakorlat közötti különbség eltöröltessék, hogy mindenütt nyilvános vallásgyakorlattal birjanak.

Protestansokról a kérdés igen egyszerű, de nem oly egyszerű volt a kath. egyház szempontjából, mert a protestansok mentesítése a stola-díjak és a párbér alól a parochiális szervezetet nagy mértékben meg-

ingatta, miután e szervezet tovább fejlesztése a 18-ik század folyamában azon alaptételen nyugodott, hogy a nem *articularis* helyek protestans lakói is a kath. *parochia* kötelékébe tartoznak s a *parochiális* terheket viselni kötelesek. A kath. lelkészek igen sok helyen jövedelmük jelentékeny részét a protestansoktól nyerték és így a protestansok mentesítése a lelkészi *congrua* csorbulását involválta.¹ A protestans kíváncsolom 6-ik pontja következtében a király, mint az egyház legfőbb kegyura azon alternativa előtt állott: hogy vagy a *parochiák* számát jelentékenyen csökkentse, vagy a lelkészek jövedelmi veszteségének kárpótlásáról gondoskodjék.

II. Lipótnak eltökélt szándéka volt a nemzet kíváncsolmainak valamint egyéb tekintetben, úgy a válásfelekezeti ség kérdésében is eleget tenni. Nem elle-nezhetette hát a protestans kíváncsolmak 6-ik pontját sem. Annál kevésbé volt erre ok, mert a II. József által teremtettt vallásalap dus jövedelmi forrásaival alkalmas eszközül kinálkozott a katholikus egyház *parochiális* szervezetének teljes épségben való fenn-tartására a nélkül, hogy ez által a katholikus hiveket ujjabb terhek viselésére kellett volna szo-ritani.

A királyi hatalom már korán hozzá lát a mun-kához, hogy az országgyűlés határozata ne találja készületlenül. Az 1790. nov. 19-én 27·213. sz. alatt kelt helytartótanácsi rendelet előadja, hogy — mi-után előre láthatólag az országgyűlés a protestansokat a stola-dijak és a párbér fizetése alól fel fogja men-

¹ Lásd erre vonatkozólag a II. fej. 4. §-át.

teni, ő felsége elhatározta a jövedelmükben veszteséget szenvedő vidéki lelkészeket a vallásalapból kárpótolni. Felhívja ezután a püspököket a mellékelt táblázat szerint két hónap lefolyása alatt azon jövedelmi veszteség kimutatására, mely az egyes parochiákban a protestansok felmentése következtében a lelkészeket, tanítókat és templom-atyákat (ædituus) érni fogja, hogy annak idején, midőn a protestansok szolgáltatásai megszűnnek, a vallásalapból kárpótlást lehessen nyújtani. Kimondja a rendelet már eleve azt is, hogy ő felsége soha sem fog abba beleegyezni, miszerint ezen kártalanítás czimén akár az adózó népre, akár a királyi kincstárba bármely csekély teher háruljon.²

Néhányan a püspökök közül erre előterjesztést tettek a helytartótanácshoz, hogy nincs olyan összeírás, melynek alapján a lelkészi jövedelmek esetleg bekövetkező fogyatkozását megállapítani lehetne. A helytartótanács ezen nehézség elhárítása végett az 1790. decz. 10-én 27·292. sz. alatt kiadott rendeletben meghagyja, hogy azon stola-, párbér- és egyéb jövedelmekre nézve, melyeket eddig a protestansok szolgáltattak, a rendelethez csatolt formula szerint közbizonyosság mellett (legale testimonium) új összeírás eszközöltessék és a püspökök iparkodjanak ezen összeírást a kitűzött határidő alatt annyival is inkább

¹ Quum prævidere liceat Lege publica hisce adhuc Comitibus roganda Evangelicos Aug. et Helv. Conf. Regni huius Hungariæ Incolas a solutione Stolarum aut sic dicti lecticalis Pensi Parochis Romano-Catholicis . . . hucusque præstiti soliti immunes pronunciandos esse ect.

² «Nunquam tamen Suam Majestatem in eo consensuram, ut huius Indemnisationis titulo aut contribuenti populo aut ærario Regio Camerali minimum oneris exinde imponatur.»

bevégeztetni, mert különben az összeírások hiánya miatt a lelkészek jövedelmüktől időlegesen megfosztva maradhatnak.¹

Ezen előzetes intézkedések után nem sokára bekövetkezett az 1791. évi 26. és 27. törvénycikkek meghozatala, illetve 1791. mart. 12-én az országgyűlés határozatainak szentesítése. A protestánsok kívánalmai az 1791: 26. t. cikk által teljes mérvű kielégítést nyertek. Mindazt megkapták, mire már oly régóta vágyakoztak. A nyilvános és magános vallásgyakorlat közötti különbség eltöröltetett s a protestánsok részére mindenütt nyilvános vallásgyakorlat biztosított. A protestáns hitfelekezetek egyházkormányzati önállósága és függetlensége a kath. egyházzal szemben elismertetett s ebből kifolyólag a protestánsok a kath. egyház joghatósága alól teljesen feloldattak. Az egyházközi viszonyok is, — a vegyes házasságokat kivéve, — a viszonyosság elve alapján nyertek megoldást.

Bennünket közelebbről csak a 26-ik törvénycikk 6-ik pontja érdekel, mely a következő fontos határozatokat tartalmazza;² «a protestánsok által eddig a kath. lelkészeknek akár készpénzben, akár terményekben, akár munkával teljesített stola és párbér szolgáltatás ezután teljesen megszűnik és a jelen országgyűlés törvénycikkeinek kihirdetésétől három hónapra sehol többé nem követelhető; hacsak a pro-

¹ . . . . . proventus hos tam Lecticales, quam Stolare ac alios quosvis Parochis Catholicis per A catholicos praestitos authentice, secundum hic adnexum formulare adeoque adhibito etiam testimonio legali . . . . . infra praefinitum tempus eo certius eruere satagat, quod sexus parochi ex defectu Conseriptionum Proventibus suis saltem ad tempus frustrari queant.

² Lásd a XXI. számú függelékét.

testansok nevezett lelkészek egyházi működéseit önkényt igénybe nem veszik, mely esetben az igénybe vett működésekért a katolikusokkal egyenlő stólat tartoznak fizetni. Hogy pedig a kath. lelkészeknek az ilykép elveszett jövedelemért miként nyújtassék kárpótlás, az iránt a helytartótanács fog meghallgattatni; kijelenti azonban ő felsége, hogy ahhoz soha sem fog hozzájárulni, miszerint ezen kárpótlás ürügye alatt akár az adózó nép, akár a királyi kincstár bármikép terheltezzék. Végül a templomok, paplakok, iskolák építése és javítása alkalmával sem a katolikus hívek a protestansoknak, sem a protestansok a katolikusoknak kézi vagy írás munkát szolgáltatni nem tartoznak és az e tekintetben kötött szerződések érvényteleneknek tekintendők.»

A protestansok ezen rendelkezések által minden kétséget kizáró módon és minden kivétel nélkül végleg felmentetnek a parochialis terhek alól. *A protestansok által fizetett párbér megszűnt, akár alapult legyen az hosszas gyakorlaton, akár önkénytes hozzájáruláson; továbbá akár fizettetett legyen az páronként az egyenlő kivétel cse szerint, akár házak vagy telkek után a vagyonosság arányában.* A törvény nem tesz különbséget személyi és dologi párbér között, minthogy nem is tehetett, mert miként a 2-ik fejezetben tüzetesen kimutattuk, a házak vagy telkek után fizetett párbér is csak személyes teher volt és nem dologi. — A párbér, mint dologi teher, ezen kor felfogásában még nem létezik.

A 6-ik pont rendelkezései negative megjelölik a kath. lelkész kárpótlásának módozatát is. A törvény csak annyit mond, hogy ezen kárpótlás által sem

az adózó nép, sem a királyi kincstár nem terhelhető; *ámde e két jövedelmi forráson kívül eső harmadik csak a vallásalap volt.* A fennebb érintett 1790. nov. 19-én kelt helytartótanácsi rendelet kétségtelenné teszi, hogy a király egyenesen a vallásalapra gondolt, midőn az 1791: 26. t. cz. 6. §-ban a kath. lelkészek kárpótlására vonatkozó negatív irányú rendelkezéseket belefoglalta. A király már előzetesen az 1790. nov. 19-iki rendeletben kijelentette, hogy nincs szándékában sem az adózó népet, sem a kincstárt a kath. egyház javára megterhelni, hanem a vallásalaphól fog kárpótlást nyújtani.¹

A törvényhozás annyira figyelmes volt, hogy még az időpontot is megállapította, midőn a protestansok tehermentességének kezdetét kell vennie. Ezen határidő rövideége (három hónap a törvényezikkek kihirdetésétől számítva) abban leli természetyszerű magyarázatát, hogy a kormány már előzetesen intézkedéseket tett a kath. lelkészek kárpótlása iránt. A törvény által megszabott határidőt a kormány a legnagyobb pontossággal emelte érvényre. Az 1791. ápril 15-én 6199. sz. helytartótanácsi rendelet az egyöntetű eljárás céljából és minden félreértés elkerülése végett kimondja, *hogy a protestansok mentessége június 13-án veszi kezdetét*, mert a szentesített törvényezikkek átadása mart. 13-án történt.²

A helytartótanács a törvényben kitűzött határidő

¹ A törvény idevágó tétele csaknem szószertint megegyezik az 1790. nov. 19-én kelt rendelet fennebb a 159. l. 2). jegyzetében idézett tétellel: «nunquam Suam Majestatem ad id accessuram, ut huiusmodi indemnisationis titulo, aut contribuenti populo, aut aërio Regio Camerali quidpiam oneris accrescat.»

² Lásd a XXII. számú függelékét.

rövidsége következtében lázas tevékenységet fejtett ki, hogy a kath. lelkészek bonificatiójának bonyolult kérdését minél előbb megoldhassa. A számvevőség 1791. máj. 26-án már 11 püspökmegyére nézve összeállította a protestans szolgáltatások következtében beállott jövedelmi veszteséget.¹ Maguk a lelkészek 68·321 forint kárpótlást követeltek. Az iskolamesterek és egyháziak jövedelmével együtt 93·742 forintra rugott az évenként kárpótlandó összeg, pedig még 7 püspökmegye hátra volt.

A kormány már ezen előmunkálatok folyamán látta, hogy a kath. lelkészek jövedelmi veszteségeinek teljes kárpótlásáról szó sem lehet, mert azt a vallásalap meg nem bírja. Szükséges volt tehát bizonyos korlátoló principiumok felállításáról gondoskodni, melyekből kiindulva a bonificatiót a vallásalap erejének megfelelőleg, legalább ideiglenesen eszközölni lehessen.

Az 1791. aug. 16-án 14·540. sz. alatt kibocsájtott terjedelmes helytartótanácsi rendelet szabályozza a bonificatiónál követendő eljárást s állapítja meg azon alapelveket, melyek a bonificatióra nézve egyelőre a végleges szabályozás megtörténteig irányadóul tekintendők. Lássuk mit mond ezen nagyfontosságú rendelet.²

Az első pont mindjárt azon kezdi, hogy a bonificatio céljából legujabban készült összeírásokat félredobja és kimondja, miszerint úgy a megszűnt protestans szolgáltatások következtében beállott jövedelmi veszteségek, mint az összes parochiális jövedelmek megállapításánál az 1783. évi fassiók vétessenek ala-

¹ Lásd a XXIV. számú függelékét.

² Lásd a XXV. számú függelékét.

pul. Indoka ennek az volt, hogy a legujabb összeírások egyenesen a bonificatio céljából eszközöltetvén, teljesen megbizhatlanoknak bizonyultak. A lelkészek iparkodtak minél nagyobbnak tüntetni fel veszteségüket, hogy így annál több kárpótlást kapjanak.¹ Gyakran előfordult, hogy a kimutatott veszteség nagyobb összegre rugott, mint az 1783. évi összeírás szerint az illető lelkész összes jövedelme.

A második és az azzal szoros összefüggésben álló hatodik pont a munkabeli szolgáltatásokról intézkedik. A protestansok által eddig teljesített munkabeli szolgáltatások pótlására a kath. hivek nem szoríthatók, hacsak erre önkényt nem vállalkoznak, mert a 26. t. cz. 6. §-a értelmében sem az adózó népre, sem a királyi kincstárra a protestansok felmentése miatt új teher nem hárulhat. A megszünt ingyenes mun-

¹ Álljon itt mutatónyul a győri püspökség egyik archidiaconatusának kimutatása a megszünt protestans szolgáltatások értékéről: (Győri püsp. lev. Acta Parochialia 1787—1792. év.)

Extractus

Decrescentiæ proventuum parochialium in casum eliberationis Acatholicorum a præstationibus eisdem faciendis iuxta I-mam fassionem ad Intimatum E. Con. R. L. H. dd. 19 nov. 1790 sub No. 23.213 submissam.

Archidiaconatus Mosoniensis:

Czurndorff	311 fl. 10	xr.
Lébeny	63 fl. —	xr.
Hegyesalom	284 fl. 36	xr.
Német-Jahrdorff	56 fl. 6 $\frac{1}{2}$	xr.
Oroszvár	82 fl. 14	xr.
Rayka	73 fl. —	xr.
Miklósfalva	124 fl. 51	xr.
Tétteny	19 fl. 5	xr.
Gállos	120 fl. 39	xr.
Halászy	40 fl. 45	xr.
Óvár	42 fl. —	xr.

Summa 1217 fl. 26 $\frac{1}{2}$ xr.

káért tehát a vallásalapból adandó kárpótlás és pedig olykép, hogy az eddigi gyakorlat szerint egy jobbágytelek ingyenes munkája, tekintet nélkül a helyi viszonyokra 25 forintba számíttatik. Ebből azonban levonandó a kath. hivek által teljesített munka értéke és csak a valóban beállott munkabeli vesztesége fog megtéríttetni. Az itt kimondott azon fontos jogelv, *hogy a protestans munkabeli szolgáltatások a kath. hívekre át nem háríthatók*, idézte elő, miszerint 1791. után több plebánia kényszerült szőlőjét, vagy más nagyobb kulturát igénylő földjét eladni, miután annak pénzért való munkáltatása a nagy távolság vagy más helyi körülmények miatt nem fizette volna ki magát.¹ Másrészt azonban azt is tapasztaljuk, hogy a kath. hivek a királyi kegyes rendeletek ellenére a megszűnt protestans szolgáltatások teljesítésére szoríttatnak.²

Legnagyobb jelentőséggel bír a negyedik és ötödik pont, melyekben a kárpótlás mértékére vonatkozó elvek foglalják. Annak előrebocsájtása után, hogy a

¹ Így pl. Sopron szab. kir. város, mint *Wolfs* község patronusa 1792. jan. 9-én beleegyezik, hogy a plebániái szőlő eladassék, miután a protestansok az ingyenes munka alól felmentvék, a kath. hivek pedig a művelést nem akarják magukra vállalni. 1792. mart. 2-án a győri püspök is beleegyezik az elidegenítésbe: «Commotus rationum pondere et temporum circumstantiis in venditionem Vineæ Ecclesiæ Volfensis ego quoque consentio.» (Lásd győri p. levt. Acta parochialia 1792—1796. év.) Épen ugy eladatott később az *agendorfi* plebánia szőlője. (Lásd ugyanott.)

² Így Szerenka Pál archidiacon a parochiák rendezésére vonatkozó jelentésében ezeket mondja: 5° Diversæ Religionis homines a Solutione Stolaë et Lecticalis seu in parato seu in naturalibus sive in laboribus per Regiam Ordinationem absoluti sint. Hæc ipsissima ordinatio adamussim in districtu nostro observatur. Sed magis Catholici ad supplendos ante per protestantes præstitos labores coguntur. (Győri püsp. levt. Acta Parochialia 1796—1801. év.)

vallásalap a különféle terhek viselésére elégtelen s hogy a bonificatio kérdését az idő rövidsége miatt véglegesen tisztába hozni nem lehet, kimondatik, miszerint egyelőre a vidéki lelkészeknek az új parochiákban megállapított 300 frt congruához képest csak ezen összeg erejéig adható kárpótlás, az első osztályu városok lelkészeinek pedig 600 és a másodosztályuakénak 450 forint erejéig. Azon lelkészek tehát, kik a protestansok szolgáltatásainak elvesztése után is az érintett szabályszerű jövedelemmel vagy annál többel bírnak, a szenvedett veszteségért kárpótlást nem igényelhetnek. A bonificatio továbbá 600, 450 és 300 forint erejéig is csak azon lelkészeket illeti, kik már eddigelé ily nagyságu jövedelemmel vagy nagyobb birtak, ellenben azok, kik a protestans szolgáltatások megszüntetése előtt kevesebb jövedelmet élveztek, csak a valóban szenvedett veszteség erejéig nyernek kárpótlást.

A hetedik és utolsó pont az iránt intézkedik, hogy a püspökök rövid uton miként vehetik fel a hatóságuk alá tartozó lelkészek egyénileg megállapított bonificatiójának junius 13-tól sept. 13-ig terjedő első évnegyedi részletét.

Kiváló érdekekkel bír a rendelet záradéka is, mely meghagyja a püspököknek, hogy ezen rendeletet valamennyi lelkészszel közöljék és ő felsége nevében biztosítsák őket, miszerint a stola- és párbérjövedelmeknek a jelen rendeletben kifejtett elvek szerinti bonificatioja csak *ideiglenes* és e gondoskodás csak azért történt, nehogy időközben, míg a bonificatio végleges megállapítása bekövetkezik, a jövedelemcsökkenés miatt egyesek szükségét szenvedjenek, avagy

életfentartási eszközeiktől megfosztva, a lelkipásztorkodást elhagyni kényszerüljenek. Ő felsége különben a lelkészek ellátását olykép szíven viseli, miszerint azon általános principiumot ez alkalommal is teljes mértékben fentartani kívánja, hogy a lelkészek nem saját hibájuk miatt jövedelmük bármely csekély részétől meg ne fosztassanak: minthogy azonban a vallásalap különféle megterheltetései miatt a teljes bonificatio terhét elviselni képtelen, méltán remélhető a püspök méltányossági érzetétől a király és a közügyek iránti különös buzgalmatól, hogy ezen kegyes rendeletet akként fogja a lelkészek előtt feltüntetni, miszerint azok az abban foglalt elvek szükségyszerűségéről önként meggyőződven, a hazának és a köztörvénynek ezen irányban hozott némi áldozatok által annál kevésbé fogják magukat súlyosan érintve találni, minél kétségtelenebb, hogy a minden irányban való teljes kárpótlásnak csak akkor volna helye, ha megfogyatkozott jövedelmük daczára, ugyanazon parochiális működéseket tartoznának végezni, mint azelőtt.¹

Mielőtt a bonificatióra vonatkozó további intézkedések fejtegetésébe bocsájtkoznánk, meg kell még emlékeznünk a keleti szertartásu nem egyesültekről is. Kimutattuk már az előbbi fejezetben, hogy a nyilvános és magános vallásgyakorlat közötti különbségtétel a keleti szertartásuakkal szemben is alkalmazást nyert, s hogy ebből kifolyólag a keleti szertartásu nem egyesültek egy része is stola- és párbérfizetésre volt kötelezve a kath. lelkészek irányában. Ámde kimutattuk azt is, hogy a magános vallásgyakorlat a keleti szertartásu nem egyesültek-

¹ Lásd a XXV. számú függelék.

nél aránylag sokkal csekélyebb jelentőséggel bírt, mint a protestansoknál, hogy a keleti szertartásuak csaknem mindenütt, hol nagyobb számban laktak, nyilvános vallásgyakorlattal bírtak s ez alapon úgy a parochiális terhek, mint a kath. egyház iurisdictionja alól mentesültek. Az 1790°/₁ évi országgyűlés nem is tartotta szükségesnek a keleti szertartásu nem egyesültek egyházi önállóságát és függetlenségét oly részletesen meghatározni és biztosítani a kath. egyházzal szemben, mint a protestansokét. Az 1791: 27. t. cz. csak egész általánosságban biztosítja részükre is a szabad vallásgyakorlatot, ellenben a részletekre nézve utal az eddig élvezett királyi privilegiumokra, melyek — a mennyiben az országos alaptörvényekkel nem ellenkeznek — épségben fentartatnak.¹

A törvény ennek folytán a keleti szertartásu nem egyesültek párbérmentességéről sem intézkedik, nem említi egy szóval sem, hogy a keleti szertartásu nem egyesültek a parochiális terhek alól épen úgy, mint a protestansok, felmentetnek. E mentesség azonban természetsszerű következménye volt a nyilvános és magános vallásgyakorlat közötti különbség elejtésének és az általános szabad vallásgyakorlat

¹ Sua Regia Apostolica Majestas Sacratissima Clementer annuere dignatur, ut Græci Ritus non uniti Regni Incolæ, in hoc Regno jur Civitatis Donati, sublati in contrarium sancitis legibus, in quantum hæc ad Græci Ritus non unitos se referunt, ad instar aliorum Regnicolarum, acquirendorum, et possidendorum bonorum, ac gerendorum omnium officiorum capaces, in Regno Hungariæ, Partibusque adnexis sint, iuribus ceteroquin Regiæ Majestatis ad negotia Cleri, Ecclesiæ, Religionis, *cujus exercitium ipsis plene liberum erit*, fundationum studiorum, ac inventutis educationis, non minus Privilegiorum ipsorum, *quæ fundamentati Regni Constitutioni non adversantur*, prout Majestas a gloriosæ memoriæ majoribus suis accepit, ita eidem atefatæ Regiæ Majestati porro quoque in salvo relictis.

biztosításának. A királyi hatalom is ezen álláspontra helyezkedik és az 1791. aug. 23-án 15398. sz. a. kelt helytartótanácsi rendelet kimondja,¹ hogy az 1791: 27. t. cz. a keleti szertartásu nem egyesülteknek is teljesen szabad vallásgyakorlatot biztosítván, minden stola és párbérnek, melyet eddig a kath. lelkészek részére akár készpénzben, akár terményekben, akár munkában szolgáltattak, meg kell szűnnie; miért is ő felsége elrendelte, hogy *a legközelebb következő september hó 15-étől kezdve* semmi ilynemű szolgáltatás többé nem követelhető, hacsak a görög szertartásu nem egyesültek a katolikus lelkészek egyházi működéseit önkénytesen igénybe nem veszik, mely esetben az illető működésekért a katolikusokkal egyenlő stólat tartoznak fizetni. Végül a püspökök felhivatnak, hogy a kath. lelkészeknek e tekintetben netalán beállott jövedelmi veszteségeiről mielőbb hiteles és részletes jelentést tegyenek.

Ezen rendeletből világosan kitűnik, hogy az 1791: 27. t. cikk alapján a keleti szertartásu nem egyesültek is felmentettnek tekintettek a párbér fizetése alól épen úgy, mint a protestansok. Míg azonban a protestansok mentessége a 26. t. cikk határozott rendelkezése értelmében a törvény kihirdetésétől három hónapra, azaz már 1791. jun. 13-án kezdetét vette; addig a keleti szertartásu nem egyesültek a fennebbi rendelet intézkedése szerint csak ugyanazon év sept. 15-étől kezdve oldattak fel a parochiális terhek, nevezetesen a párbér alól.

Kétségtelen továbbá az is, hogy a kath. lelkészek

¹ Lásd a XXIII. számú függelékét.

a keleti szertartásu nem egyesültek által eddig fizetett stola és párbér elvesztéseért is bonificatióban részesültnk. és ha mégis a bonificatióra vonatkozó rendeletek csak a protestansok felmentése által veszendőbe ment jövedelmek kárpótlásáról, protestans szolgáltatásokról stb. szólnak,¹ ennek oka ismét abban keresendő, hogy a keleti szertartásu nem egyesültek stola- és párbérkötelezettsége a kath. parochiális szervezet szempontjából nagyobb jelentőséggel soha sem birt.² A rendeletek kifejezéseihöz alkalmazkodtunk mi is és fogunk alkalmazkodni ezentul is, szükségesnek tartjuk tehát itt eleve megjegyezni, hogy mindaz, mit a protestans szolgáltatások bonificatiójáról elmondunk, a keleti szertartásu nem egyesültekre is vonatkozik.

A keleti szertartásu nem egyesültek felmentésére vonatkozó rendelet azonban nemesak az 1791: 27. t. czikkre, hanem a keleti egyház privilegiumaira is hivatkozik, mint a melyek szintén teljesen szabad vallásgyakorlatot biztosítanak.³ Ezen hivatkozás tévessége nyilvánvaló, mert ha a keleti szertartásu nem egyesültek már az 1790°/₁ évi törvényhozás előtt mindenütt nyilvános vallásgyakorlattel birtak volna, nem lett volna szükségük a stola és párbér alóli mentességre, minthogy a stola- és párbérkötelezettség a magános vallásgyakorlat eszméjéből folyó megterhelése más felekezetűeknek a kath. egyház javára.

¹ Lásd az 1791. évi 14:540. és 22:692. sz.; 1798. évi 14:447. sz.; 1801. 15:531. sz. stb. helyt. tan. rendeleteket.

² Lásd erre nézve a II. fej. 5-ik §-át.

³ Cum vigore Articuli 27 novissimæ Diætæ Græci Ritus non uniti Regni Incolæ Religionis suæ exercitium plene liberum habeant, *sed et ipsorum privilegiis id exigentibus* ect. — Lásd a XXIII. számú függelék.

A keleti szertartású nem egyesültek általános párbérmentessége tehát, épen úgy, mint a protestansoké, az 1790¹/₁ évi decretumon alapszik és nem az ezt megelőző királyi privilegiumokon.

A bonificatio gyors keresztülhajtása szükségkép az alaposság és igazságosság rovására történt. Érezte ezt maga a kormány is, azért hangoztatja folytonosan az ide vonatkozó rendeleteiben a bonificatio megállapításának *ideiglenességét*, a később kibocsájtandó kegyes intézkedéseket stb. Már maga azon körülmény, hogy a jövedelmi veszteségek kiszámítási alapjául az 1783. évi összeírás vétetett, lehetlenné tévé a bonificatio kérdésének csak megközelítőleg is igazságos megoldását, mert a parochiális szervezetben és így az egyes parochiák jövedelmelmében is épen ezen idő óta állott be a legnagyobb hullámvás és átalakulás. A panaszok nemsokára egymást érték, valamint az újabb és újabb folyamodványok a protestansok mentesítése következtében szenvedett jövedelmi veszteségek bonificatiójáért.¹ 1792. május 11-én már ismét elrendeltetett mindazon parochiák jövedelmi összeírásainak beküldése, melyek a vallásalapból segílyt élveznek. A rendelethez két tabella csatoltatott utmutatásul az összeírásokhoz. Az egyik azon parochiákra vonatkozik, a hol protestansok nincsenek; a másik, a hol protestansok vannak, valamint az új parochiákra és localis káplánságokra.²

A későbbi rendeletekből látjuk, hogy sem az

¹ Lásd ezen folyamodványokat: Orsz. lev. Helyt. tan. oszt. 1792—1798. év különböző számok alatt.

² Lásd az 1792. máj. 11-én 10.205 sz.; jun. 26-án 14.031. sz. és okt. 16-án 23.174. sz. helyt. tan. rendeleteket.

1792-iki, sem az 1793-iki összeírásoknak nem volt sikere *és a kormány nem volt képes azok alapján a bonificatio ügyét definitív redézés alá venni*. Ezen újabb összeírások csak arra szolgáltak, hogy a kormány mindinkább meggyőződött arról, mennyire hibás alapon nyugvó és igazságtalan az ideiglenesen kidolgozott bonificatio, de azért bámulatos tehetetlenséggel maradt minden a régiben, legfeljebb csak egyes felötlőbb tévedés rectificáltatott s a nagyobb mérvű igazságtalanságok nyertek úgy a hogy orvoslást. A vallásalap terhei ez alatt egyre szaporodtak, mert az újabb bonificatióért jelentkezők jogos követelését nem lehetett elutasítani. Ezen körülmény készítette leginkább a kormányt arra, hogy az 1791. évi bonificationalis munkálatot alapos revisio alá vegye.

Az 1795. évi 14382. sz. és az 1798. évi 5078. sz. kanczelláriai szabály-rendeletekben már tüzetesen feltárva mindazon visszaélések és fogvatkozások, melyek az ideiglenes bonificatióknál mutatkoztak.¹ A számvevőség az egyénileg megállapított bonificatiók átvizsgálása következtében kiderítette, hogy míg némely lelkész sokkal nagyobb összegű kárpótlást kapott, mint a mi illette volna, addig mások sokkal kevesebbet, vagy épen semmit sem kaptak; sőt az is előfordult, hogy olyan lelkész is kapott kárpótlást, kinek arra igénye nem volt. Mindez a helytartótanácsi előterjesztés szerint² onnan ered, mert a számvevőség az

¹ Lásd az 1798. évi 5078. sz. kanczelláriai szabály-rendelet alapján kiadott helytartótanácsi rendeletet a XXVII. számú függelékben.

² Lásd ezen előterjesztést: Orsz. lev. Kancz. oszt. 1798. év 5078. sz. alatt.

1783. évi összeírásokat vette alapul, ámde azóta a keresztelési stola, a colada, a misebor s más apróbb szolgáltatások megszűntek és így az egyes parochiák jövedelmi állapotában több rendbeli lényeges változás állott be; továbbá, mert a püspökök által 1791-ben beküldött felvilágosítások a protestansok felmentése által beállott jövedelmi veszteségeket igen gyakran sokkal nagyobbnak tüntették fel, mint az 1783. évi összeírások az összes plebániai jövedelmeket.

Ezen utóbbi érvelés megvilágítására szolgál az általunk fennebb érintett 1791. május 26-án kelt számvevősegi összeállítás, mely szerint csak 11 püspökmege lelkészei évenként 68·321 forint kárpótlást követeltek, holott az 1791. jul. 5-én kiadott kanczelláriai rendelet alapján az ugyanazon évi decz. 13-án 22·692. sz. alatti helyt. tan. rendeletben az összes kárpótlási összeg évi 34·249 forintban állapított meg. De épen azért nem sok értelme van a helytartótanács azon védekezésének, hogy a bonificationalis munkálatokat a püspökök részéről 1791-ben beküldött dilucidatiók vezették félre, miután az 1791. jul. 5-iki kancz. szabály-rendelet, mely a bonificatióra vonatkozó eljárás alapelveit megállapította, világosan kimondja, hogy a bonificatio egyéni kiszámításánál nem ezen ujonnan készült dilucidatiók, hanem az 1783. évi plebániai fassiók veendők alapul.¹

Épen úgy érthetetlen a helytartótanácsi előterjesztés azon tétele is, hogy a kárpótlások egyéni

¹ Hinc ea est atefatae Suae Majestatis Sacratissimae Resolutio, ut pro Cynosura compensandi huius e cessantibus praestationibus defectus, quem admodum et universorum Parochialium reddituum praexistentes iam ab Anno 1783 Proventuum Fassionis assummantur. — Lásd a XXV. számú függelék

liquidációjánál az első és másodrendű városok és a vidéki községek között különbség nem tétetett, mert a többször idézett 1791. évi szabály-rendelet ez iránt is határozott rendelkezéseket tartalmaz.¹ Különben, hogy mily nagymérvű visszaélések fordultak elő a megszünt protestans szolgáltatások bonificatiójánál, azt legjobban illusztrálja a helytartótanácsi indokolásban felhozott azon példa, hogy Kaproncza lelkésze, kinek parochiájában nem is volt protestans, a bonificatiót Korpona város lelkésze helyett vette fel.

Ugyancsak a bonificatio megigazítására vonatkozó munkálatok közben jött rá a helytartótanács, hogy az egyházi kegyurak alá tartozó plebániákban, valamint az egyházi kegyurakkal azonosokul tekintett tanulmányi- s egyéb alapok plebániáiban a bonificatio az illető kegyurat és nem a vallásalapot terheli,² mert Mária Terézia és II. József kegyes rendeletei szerint,³ *az egyházi kegyurak a kegyuraságuk alá tartozó lelkészek congruáit kiegészíteni tartoznak.* A bonificatio pedig lényegében nem egyéb, mint congrua-kiegészítés, miért is az épen oly jogosan hárul az egyházi kegyurakra, mint annak idején a keresztelési stola, coleda, misebor stb. megszüntetése következtében beállott jövedelmi veszteségek kárpótlása.

Az 1798. évi 5078. sz. alatti kancelláriai rendelet 119,405 forintra teszi azon veszteséget, mely a vallásalapot 1791. jun. 13-ától kezdve 1797. ápril

¹ Lásd a XXV. számú függelék.

² Lásd az 1795. decz. 24-én 14382. sz. kancz. rendeletet.

³ Lásd az 1772. sept. 17-én 3849. sz. ; decz. 24-én 5412. sz. ; 1781. év 1110. sz. ; 1787. év 18168. sz. stb. rendeleteket.

végeig a bonificatiónál előforduló visszaélések következtében érte.¹ Ugyanezen rendelet kimondja, hogy az eddig illetéktelenül élvezett bonificatiók kifizetése beszüntetendő és visszatérítendő, valamint a bonificatiótól eddig jogtalanul megfosztottaknak kárpótlás adandó.

Ezen terjedelmes szabályrendelet, mely a bonificatio intézményét újabb rendezés alá veszi, a következő fontosabb rendelkezéseket tartalmazza.²

1). Azon lelkészek, kik a megszüntetett protestans szolgáltatásokon kívül a szabályszerű 300 forint congruánál nagyobb jövedelemmel bírnak, a vallásalaphól eddig illetéktelenül kiutalt bonificatiót részletenként megtéríteni tartoznak; holott azon lelkészek, kik csak az érintett congruális összegig vagy azon belül kaptak nagyobb kárpótlást, mint a minő őket jogosan illette volna, azon feltevésben, hogy azt jóhiszeműleg fogadták el, a visszatérítés terhe alól feloldatnak. Azon lelkészek pedig, kik a protestans szolgáltatások elvesztése következtében a bonificatióra jogos igénynyel bírnak, de eddig még semmit vagy kevesebbet kaptak, utólagos részletekben úgy, miként a bonificatiót kapniok kellett volna, a vallásalaphól kárpótlandók.

2). Az egyházi és az egyházinak vett kegyurak

¹ . . . . . ut cum iuxta liquidationis elaboratum in præspecificatis 17^{im} Diocesibus una cum ea summa, quam Dominia Ecclesiastica et respective parisi idolis fundi annue 2575 fl. 35¹/₂ xr. præstandam habuissent, singulis annis e fundo Religionis hoc titulo incompetenter erogati fuerint 34,559 fl. 29 xr, adeoque ducto calculo, a 13-a Juni 1791 usque ultimam Aprilis Anni 1797 dicto fundo Religionis damnum in 119,405 fl. et 27 xris illatum habeatur, incompetentes huiusmodi individuales Solutiones cum ingrediente proximo Solutionis termino illico sistantur.

² Lásd a XXVII. számú függelékét.

nem ugyan 1791. jun. 13-ától kezdve, midőn a protestans szolgáltatások megszűntek, hanem 1795. decz. 25-étől számítva, úgy a multa, mint a jövőre nézve a vallásalapba bonificatio czimén évenként 2575 forint 35 krt kötelesek befizetni, mert csak az 1795. decz. 24-én kelt kanczelláriai rendelet mondotta ki, miszerint az egyházi kegyurak alá tartozó plebániákban a bonificatio terhét nem a vallásalap, hanem a kegyur viseli, miért is a kormány ezen időponttól követeli a vallásalapból tévesen kiutalt összegek megtérítését.

3). A rendelet kimondja, hogy az 1774., 1775., 1783., 1792. és 1793. évi összeírások oly nagy eltéréseket mutatnak a számításban és a parochiális jövedelmek kimutatásában, miszerint azok közül egyiket sem lehet a parochiák jövedelmeinek valódi állapotára nézve zsinórmértékül elfogadni és így egyelőre a jelen rendelet következtében szükségesnek mutatkozó liquidatio az 1783. évi összeírás és az 1792. és 1793. évi felvilágosítások combinatioja alapján történjék, addig is, míg a parochiális jövedelmek a regnicolaris deputatio által felállított alapelvek szerint valamennyi püspökmegyében összeíratnak oly czélból, hogy végleg megállapítható legyen, mennyi pótlás adandó a vallásalapból és az egyházi patronusok részéről a kegyes királyi rendeletek által megállapított lelkészi congrua kiegészítése végett.

A bonificatio visszatérítése a lelkészek és megtérítése az egyházi patronusok által sok nehézségbe ütközött. Az úgy is rendszerint szerényen dotált vidéki lelkészeket felette súlyosan érintette ezen rendelet, midőn nemcsak az eddig élvezett nagyobb

jövedelemtől megfosztotta őket, hanem a leszállított jövedelemből a 6 éven át illetéktelenül felvett és elköltött jövedelmi többletet is visszatéríteni rendelte. Egyes püspökök, különösen az egri püspök, erőlyesen representáltak ez ellen és kiemelték, hogy ha már egyáltalán méltatlan dolog, hogy a lelkészek a *bona fide* felvett és elköltött bonificatiót most, évek mulva, különben is csekély évi fizetésükből visszatérítsék; ugy égbekiáltó igazságtalanság, hogy a már elhalt lelkészekért a jelenleg működő utódok fizessék meg a visszatérítést, holott ők az illetéktelenül kiutalványozott jövedelmi többletet vagy egyáltalán nem, vagy csak részben élvezték. Felhozták továbbá azt is, hogy a teljes mérvű visszatérítés igazságtalán volna azért is, mert a hadi contributio az eddig élvezett nagyobb jövedelem után vettettet ki a lelkészekre.¹

Az egri püspök ismételt feliratára válaszul kiadott 1798. évi 30-395. számú helytartótanácsi rendelet azonban a visszatérítési kötelezettséget újból kimondja és annak fogamatba vételét az egri püspöknek is köteleességévé teszi, de egyszersmind kimondja azt is, *hogy az utód az elődje által illetéktelenül élvezett bonificatio-többletért visszatérítéssel nem tartozik* és a visszatérítési összegből a hadi adó többlete levonandó.

Hasonlóképp több nehézség merült fel az egyházi kegyurak bonificationalis kötelezettsége iránt. Így vita tárgyát képezte, vajjon a vegyes patronatusoknál az egyházi kegyur tartozik-e és mennyiben a bonificatio terhét viselni? Továbbá vajjon a kamarai

¹ Lásd az egri püspök felterjesztését az 1798. decz. 24-én 30-395. sz. a. kelt helyt. tan. rendelet mellett. Orsz. lev. Helyt. tan. osztály.

jószágok, a királyi család uradalmai és a szabad királyi városok a bonificatióra kötelezvék-e vagy sem?

Az első kérdés eldöntésénél a kormány igen rideg álláspontot foglalt el a vallásalap javára és az egyházi patronusokat mindazon esetekben az egész bonificatio megfizetésére kötelezte, midőn a világi patronusokkal egyenlő vagy nagyobb részben birtokosok;¹ ellenben az utóbbi kérdésekre nézve kimondotta, hogy sem a kamarai jószágokat, sem a királyi család uradalmait, sem a szabad királyi városokat a bonificatio kérdésében az egyházi patronusokkal azonos szabványok alá vonni nem lehet,² a mi más szavakkal annyit jelent, hogy az általuk kegyuralt plebániákban a bonificatiót a vallásalap fizeti. Ezen felfogás a kamarai jószágokra nézve semmikép sincs összhangban az előbbi királyi rendeletekkel, melyek a kamarai jószágokat épen úgy kötelezték a congrua kiegészítésére, mint a többi egyházi jellegűnek tekintett kegyurakat.

Mig azonban a kormány az egyházi kegyurakkal könnyen végzett, és minden kifogásuk daczára is áttolta rájuk a kegyuraságuk alá tartozó lelkészek bonificatióját; addig az illetéktelenül bonificált lelkészekről a *rebonificatiót* nem volt képes behajtani. A sok huza-vonának, felterjesztésnek és leiratnak az

¹ 1798. decz. 24-én 30395. sz.: Cum tamen in bonis, in quibus Dominia Ecclesiastica aut potiore aut cum aliis privatis aequalem partem possident, virtute directivarum Regularum onus Bonificationis decedentium ab Evangelicis praestationum ex toto Dominia Ecclesiastica maneat.

² 1796. jan. 9-én 1392. sz.: 5° Relate vero ad bona cameralia, Auguste item familiae, Liberas denique Civitates Regias onus hoc normaliter extendi non posse, illud nihilominus ab his etiam praestandum venire, quod ab aliis privatis Ecclesiarum Patronis ratione exercitii iuris Patronatus merito exigi potest.

lett végeredménye, hogy a kormány belefáradt ezen ugysis csekély pénzügyi eredménnyel kecsegtető vállalatba és az 1801. évi 15·531. sz. rendeletben a *rebonificatiót* általánosan elengedte.

Az eddig előadottakból látjuk, hogy a katolikus lelkészek bonificatioja a 19-ik század elején még mindig az ideiglenesség állapotában volt. Az 1791-ben valamint az azután többször ígért végleges szabályozás nem is következett be soha sem. Az 1791. aug. 16-án kibocsájtott ideiglenes bonificatio-szabályzat elvei és az azok alapján egyénileg megállapított kárpótlások az 1798-ban eszközölt kiigazítások szerint századunk folyamában is érintetlenül hagytak.

Az alább tárgyalandó 1802. évi generalis conscriptio a bonificatio ügyén lényegileg szintén nem változtatott, mert nem az volt feladata, hogy a megszűnt protestans szolgáltatásokat plebániákként kipuhatolja és számszeresen megállapítsa; hanem az, hogy a plebániák jövedelméről általános képet nyújtson s a congrua pótlására nézve biztos kiindulási alapot hozzon létre.¹ A generalis conscriptiót eszközö bizottság egyszerűen beigtatta az arra szánt rovatba² a lelkész által élvezett bonificatio összegét, a nélkül, hogy kutatná, vajjon ezen összeg megfelelő-e a valóban szenvedett jövedelmi veszteségnek, vajjon több vagy kevesebb jövedelem illetné-e a lelkészt ezen a jogczimen? Azon segélyösszegek pedig, melyeket egyes lelkészek az 1802. évi generalis con-

¹ Lásd a következő §-t.

² Ezen rovat felirata a generalis conscriptio tabellájában ekként hangzik: Nomine subsidii, congruæ et Bonificationum.

scriptio alapján kaptak, már nem vonhatók többé a bonificatio fogalma alá, miután a helytartótanács azokat nem a protestans szolgáltatások kárpótlásául tette folyóvá, hanem a congrua kiegészítése végett.

A congruakiegészítés és a bonificatio szoros összefüggésben áll ugyan egymással, de azért jogilag éles különbség teendő köztük. Az összefüggés abban nyilvánul, hogy az 1791. évi ideiglenes bonificatio-szabályzat szerint a congruán felül bonificatio nem követelhető, mert a congruán tuleső jövedelmi veszteséget a vallásalap megtéríteni nem tartozik. Míg azonban congrua-kiegészítésre minden új plebánia lelkésze igénynyel bír, tekintet nélkül arra, vajjon a protestansok és görög nem egyesültek felmentése következtében jövedelmi veszteséget szenvedett-e vagy sem: *addig bonificatio csak azon lelkészeket illetheti, kik az 1791:26. és 27. t. czikkek következtében szenvedtek jövedelmi veszteséget és pedig tekintet nélkül arra, vajjon a plebánia új-e vagy régi.*

Az 1802. évi generalis conscriptio alapján az addig ideiglenesen megállapított egyéni bonificatiók maradandó jelleget nyernek, a lelkészi congruának egyszersmindenkorra kiegészítő alkatrészeivé válnak. Ez azonban a bonificatio önálló egyházi jogi jelentőségét meg nem szünteti, mert a bonificatio, *mint a congrua-kiegészítéstől különálló pótlási czim*, továbbra is fennmarad,¹ és azon lelkészek is, kik a protestansok párbérmentessége következtében az 1802. évi generalis conscriptio után szenvedtek csorbát jöve-

¹ Az előbbi jegyzetben idézett bonificatio czim mellett a congrua kiegészítési czim a generalis conscriptiókban így hangzik: Titulo congruæ ex fundo religionis.

delmükben, bonificatio czimen kárpótlásra jelenleg is igénynyel birnak. Az 1804. jan. 10-én kelt helytartótanácsi rendelet ugyan egy concrét eset elintézésénél ezen felfogással ellenkező álláspontot látszik elfoglalni és azt mondja, hogy az 1791:26. t. cikknek nem az az értelme, miszerint a kath. lelkészek a protestans szolgáltatások elvesztéséért minden időben kárpótoltassanak, mert kétségtelen, hogy a lelkészek jövedelme különfélekép csökkenhet vagy növekedhetik, a miből önként következik, hogy az újabban megszűnt protestans szolgáltatásokért a lelkészt kárpótlás nem illetheti;¹ ámde az 1824. ápril 27-én 10·265. sz. alatti helytartótanácsi szabályrendelet világosan kimondja, hogy ha az alapítványi jelleggel nem bíró egyéni szolgáltatások időközben megszűnnek — pl. ott, hol a párbér vagyon arányában fizettetik, a házak vagy telkek egy része protestans kézre kerül — az 1791:26. t. cikk értelmében kell eljárni és a plebániái jövedelmekben beállott veszteséget annak módja szerint a vallásalapból kell pótolni.²

A bonificatiónak, mint önálló jövedelem-kárpótlási czimnek fentartása azért bir kiváló fontossággal, mert II. József rendeletei értelmében³ csak az ujonnan szervezett plebániák lelkészei birtak a vallásalap

¹ «Non eum esse sensum Art. 26-ti 1791, ut decedentiae Evangelicarum praestationum in omne tempus Parochis bonificentur, cum omnino constet, Proventus parochiales pluribus in causis augeri et minui posse.»

² . . . in aliis attamen in foundationalibus instrumentis non fundatis praetensionum casibus, quod illius in sensu Art. 26-ti 1790 procedatur et decessus proventus parochialium suo modo e fundo Religionis sarciantur. Lásd a XXXIX. számú függelék.

³ Lásd az 1785. évi 3·916. sz.; 1787. évi 18·168. és 29·046. sz.; 1792. évi 10·205. és 14·031. sz. stb. rendeleteket.

irányában congrua-kiegészítési igénynyel és e rendeleteket a kormány századunk folyamában is irányadókul tekintvén, a régi plebániák lelkészeinek congruájuk kiegészítésére irányuló kérelmét több konkrét esetben elutasítá. *A régi alapítású parochiák lelkészei csak bonificatiót igényelhetnek, de nem igényelhetnek congrua-kiegészítést.*

A congrua-kiegészítés és a bonificatio egymás iránti viszonyára nézve szolgáljon példakép a szendi lelkész esete. — Berghofer győri káptalani helyettes 1825. febr. 25-én felterjesztést intéz a helytartótanácsához,¹ melyben előadja, hogy a szendi lelkész évi jövedelme az 1802. évi generalis conscriptio alkalmával 232 frt 50³/₄ kr-ra vétetett fel; ezen jövedelem 1 és ⁴/₅ jobbágYTELEKNEK protestans kézre kerülése következtében 3 frt 31 kr-al megesőkken, kéri tehát ezen jövedelem-csökkenés bonificatióját és egyszersmind a plebániái jövedelemnek kiegészítését 300 frt congrualis összegig. A helytartótanács a bonificatióra irányuló kérelem jogosultságát nem vonja kétségbe és csak azért tagadja meg annak teljesítését, mert az ő számítása szerint a bonificálandó összeg csak 13¹/₈ kr-ra rug, ezen csekélység pedig pénztárilag nem kezelhető,² ellenben a congrua-kiegészítési igényt az 1787. évi 18-168. sz. alatti rendeletre hivatkozva, határozottan visszautasítja, mert a plebánia nem új alapítású s mert a szabályszerű egy telek helyett 1⁵/₆ jobbágYTELEKKEL

¹ Lásd ezen felterjesztést: Győri püsp. lev. Intimata an. 1825.

² 1825. decz. 13-án 31-160. sz. helyt. tan.: . . . . . præductam vero 13¹/₈ xr. decedentiam velut exiguum et temporaneam — e fundo religionis compensare et cassaliter pertractare opere pretium non sit. — Lásd a XLI. számú függelék.

s egyéb a jobbágytelekhez nem tartozó földekkel is bir.¹

A bonificatio miként eddig láttuk, és még alább is látni fogjuk, a párbér történetében fontos szerepet játszik. Az 1790₁ évi törvényhozás ugy a multa, mint a jövendőre nézve a protestansokat és a keleti szertartásu nem egyesülteket a párbérkötelezettség alól felmentvén, a vallásalapot jelölte ki azon jövedelmi forrás gyanánt, melyből a kath. lelkészek veszteségükért kárpótlandók. A kárpótlás meg is történt, de a vallásalap egyéb terhei következtében csak bizonyos korlátok között, mely korlátozások a későbbi időben is felmaradtak. *A párbér jövedelmében veszteséget szenvedett lelkész congruáján belül mindenkor kárpótlási igénynyel birt és bir jelenleg is, ha ezen veszteség az 1791: 26. és 27. t. czikkek rendelkezéseiből ered, melyek a protestansokat és görög nem egyesülteket a parochialis kötelek alól feloldották.*

2. §. Az 1802. évi generalis conscriptio és annak hatása a párbér fejlődésére.

A királyi hatalom 1792. év óta törekedett arra, hogy a parochialis viszonyokat általános elvek alapján rendszabályozza azon nagymérvű átalakulásoknak megfelelőleg, melyek az 1790₁ évi törvényhozás következtében a katolikus egyház szervezetében beállottak.

¹ U. o. cum tamen §. 7. Generalium in negotio regulationis Parochiarum anno 1787 No. 18-168 editorum principiorum diserte statuatur: quod fundus Religionis relate ad antiquas parochias nullum onus ferendum habeat . . . . in obversum Altissimarum Ordinationum Regiarum ad 300-os flos elevari tanto minus potest; quod parochus hic beneficio 1³/₆ sessionis colonialis, aliisque ad sessionem colonicalem non spectantibus fundis gaudeant. — Lásd a XLI. számú függelékét.

E rendszabályozásnak egyik főczélja volt a vallásalap terheinek állandóbb alapokra fektetése. A bonificatió nál napfényre került visszaélések csak még inkább sarkalták a királyi hatalmat, hogy ezen irányban elhatározó lépést tegyen. A bajok gyökeres orvoslása, de különösen a vallásalap különféle terheinek biztosabb keretbe öntése csak úgy volt várható, ha az ország valamennyi püspökmegyéjében a plebániai javak és jövedelmek egyenlő elvek szerint összeíratnak s megbecsültetnek, ha *a plebániai javakról és jövedelmekről formalis kataszter készítettik*, mely a folyton változó viszonyok között maradandó bázisul, biztos kiindulási pontul szolgáljon. Az erre vonatkozó előmunkálatok megtétele, valamint általán az egyház-vagyonjogi viszonyok rendezésénél követendő elvek megállapítása képezte feladatát a «Regnicolaris deputatio in publico-ecclesiasticis ordinata»-nak.

A feladat fontossága, sokoldalúsága és részben kényes természete okozta, hogy a regnicolaris deputatio munkálatai csak igen lassan haladtak előre. Ép úgy évről-évre halasztódott a vallásalap terheinek, nevezetesen a congrua-kiegészítésnek s a bonificatió nak végleges rendezése is. A királyi rendeletek ismételten utalnak a plebániai javak mielőbb eszközendő összeírására;¹ de a helytartótanács az eddigi tapasztalatokon okulva, óvakodott ezen nagyfontosságú ügyet elhamarkodni, mely a vallásalapot oly kiváló mértékben érintette, óvakodott a plebániai javak és jövedelmek kataszteréhez fogni mindaddig.

¹ Lásd az 1795. évi 14382. sz., 1796. év 9923. sz., 1798. év 5078. sz. kancelláriai és az 1799. év 12470. sz., 1801. év 15531. sz. helytartótanácsi rendeleteket.

míg az eljárásnál követendő elvek helyességéről és hatásáról minden irányban kellő tájékozást nem szerzett. Ezen óvatosság szerintünk csak dicséretet érdemel, mert ki csak némileg ismeri a plebániái javak és jövedelmek sokszerűségét s az egyes vidékek szerint nagyon is eltérő voltát, azonnal be fogja látni azon állításunk igazságát, hogy a plebániák vagyoni kataszterének elkészítéséhez, ha az maradandó és igazságos akart lenni, sok előmunkálat volt szükséges, csaknem annyi, mint valamely régibb földadó kataszterhez.

Nem lehet feladatunk ezen tanulmány keretében sem a parochialis szervezetre, sem a generalis conscriptióra vonatkozó munkálatok tüzetesebb fejtegetésébe bocsájtkozni, mert bennünket itt csak a végeredmény érdekel. A regnicolaris deputatiónak a kath. egyház szervezetére vonatkozó nagy elaborátuma 1801-ben elkészült,¹ s azzal körülbelül egyidejűleg elkészültek a generalis conscriptióra vonatkozó előmunkálatok és így a rég óhajtott plebániái kataszter végső stadiumába jutott.

Az 1801. nov. 17-én 24655. sz. alatt kiadott helytartótanácsi rendelet, hivatkozással az ugyanazon évi jul. 10-én kelt 6574. sz. alatti királyi rendeletre, részletesen megállapítja az új összeírásnál követendő eljárást. Ezen rendelet szerint a generalis conscriptiót épen úgy, mint eddig a generalis visitatiót, kerületenként az archidiaconok eszközlik közbizony-

¹ Lásd ezen munkálatot: Orsz. lev. Helyt. tan. oszt. 1802. év 327. sz. Az I-ső caput szól a latin szertartásu parochiák rendezéséről; a II-ik a szerzetesekről; a III-ik a szemináriumokról; a IV-ik a theologiai oktatásról; az V-ik a deficiens papokról; VI-ik a világi alapítványokról; VII-ik a görög kath. parochiák rendezéséről.

ság mellett a lelkésznek, a földesuraság képviselőjének s a község előkelőinek részvételével. Az összeíráshoz szükséges irománypéldákat nyomtatásban a parochiák számaránya szerint a helytartótanács küldi meg. Az összeírás keresztülvitelére a rendelet keltétől számítva 6 hónap tűzetik ki. A püspök utasíttatik ezen idő elteltével a kellőleg átjavított s felszerelt kész munkálatot a helytartótanácsához felküldeni. Hogy az összeírás minél gyorsabban és pontosabban eszközölhető legyen, a lelkészek előzetesen felhivandók, miszerint az összeíró küldöttség munkájának megkönnyítése végett a plebániái jövedelmekről hű és pontos jegyzéket készítsenek.¹

A helytartótanács által küldött minták szerint a plebániái jövedelmek a következő tíz csoportba osztályoztatnak.²

I. *Ex Bonis et Beneficiis iuris possessionarii, aut regalis cum specifica locorum, et beneficiorum designatione.*

II. *Ex agris, canabetis, cauletis, pratis, hortis et*

¹ *Excellentia Vestra novam proventuum parochialium conscriptionem per Vice-Archidiaconos Magistratualem item Cottensem a respectivis Cottibus hunc in finem prævire requirendum, in concursu ipsius quoque Parochi dominalis item officialis et aliquot e primoribus localium Incolarum instituendam, secundum exemplar altissimo loco stabilitum et Typis mandatum, propediemque requisito a proportionem Curatiarum numero abhinc transponendum infra spacium sex mensium, ab hodierno computandum perfici, ac ideo manum operi illico admoventi disponet, eoque rem una diriget, ut ipsi etiam Archi-Diaconi accelerationem et exhibitionem memoratarum Conscriptionum intra præfixum temporis spatium inomisse procurare, exhibitas autem ruminare, et defectuose confectas emendare, ac in conformitate exemplificati formularis adiustare obligentur, quas subinde Excellentia Vestra in uno cumulo et penes Elenchum Consilio huic Locumtenentiali Regio submittendas habebit... Ect.*

² Lásd bármely püspöki levéltárban az 1802. évi generalis conscripciót.

vineis, seu domestice cultivatis, seu erga censum, aut procreationis ratam elocatis, cum specifica locorum designatione.

III. Ex Lecticalibus in aere parato, naturalibus, materialibus et fixo labore, pro numero matrimoniorum, seu sessionum, seu colonorum, seu per aversionem in fixo.

IV. Ex stola non sublata in singulis locis, nomine tenus indicandis, exponenda.

V. Ex quarta, Septima, Octava, Nona aut Decima vel Sedecima.

VI. Ex foundationibus specificè deducendis cum designatione fundatorum, diei item emanatarum fundationalium Litterarum, ac apud quem? A quali cum securitate elocatorum Capitalium?

VII. Ab Ecclesia in Matre et filialibus specificè designandis.

VIII. A Dominiis terrestribus et Patronis, iuxta seriem filialium specificè designandis.

IX. Nomine congruæ, subsidii et Bonificationum.

X. Cooperator Congruam suam percipit.

Az 1802. évi generalis conscriptio — mint látjuk — nem jogi megállapítása és rendezése a párbérszolgáltatásoknak, *hanem összeírása a lelkészi jövedelmeknek oly célból, hogy kitudható legyen, mely plebániákban s mily összeg erejéig szükséges a lelkészi congruát kiegészíteni.* A conscriptiót csak annyiban érdekli a párbérügy, a mennyiben a párbér a lelkészi jövedelem egyik lényeges alkatrészét képezi. A jövedelem-összeíró küldöttség míg egyrészt nincs jogositva a fennálló kötelezettségen, az élő jogszokáson bármit is változtatni, hanem azt csak con-

statálja;¹ addig másrészt semmi súlyt nem helyez arra, hogy a párbér jogi természete s különösen a szolgáltatás alanya és mértéke mindenütt tüzetesen, minden kételyt kizáró módon megállapíttassék. A felületesség ez utóbbi tekintetben annyira megy, hogy több alkalommal a szolgáltatás nem is egyénesítettik, a szolgáltatás egyéni mértékéről említés nem tétetik; hanem a bizottság egyszerűen csak azon jövedelmi összeget jegyzi fel, mely a párbérből szabályszerűen befolyjni szokott, miután ennyi teljesen elegendő a jövedelmi becslés eszközölhetésére, teljesen elegendő annak megállapítására, mennyi a lelkész szabályszerű évi jövedelme. Így pl. *Német-Jährendorf*:² A 50 paribus matrimoniorum in aere parato universim 40 fl. 45 xr. — Ebből bizonyára nehéz volna megállapítani, vajjon minden házaspár egyenlően fizetett-e, és ha igen, mennyit? — Ugyszintén *Lébeny*:³ In matre titulo lecticalium in natura siliginis metr. poson. 70 singulam a fl. 1. summendo . . . . 70 fl. . . Itt sem tudjuk magából a conscriptióból megállapítani, vajjon a 70 mérő rozsot a község fizeti-e vagy

¹ A generalls conscriptio számos tételéből kiviláglik ez. Lásd pl. Gyömörő (Arch. Jaurin. — Győri püsp. lev.): Ibidem reliquorum DD. Terrestrium subditi obligantur adhuc ad praestandas orgias 6, quas semper quidem praestiterunt ast nunc praestare absolute detrectant. — Ideo pretium harum exponi nequit. — *Agendorf* (Arch. Sopron. superior. — Győri püsp. lev.) In filiali *Vondorf* titulo earum praestationum, quas prius tota communitas insimul, catholica nempe et acatholica parrocho dependere obligabatur utpote . . . . . post immunitationem acatholicorum facta proportionem parochus a solis catholicis adhuc percipere deberet annue 2 fl. 28 xr., quia vero ab illo tempore, quo acatholici immunitati sunt, fatentibus ipsis, in hac ipsa conscriptione praesentibus, ejatibus filialistis parochus nihil percepisset, ideo in calculum proventuum eius assumi non posse.

² Győri p. lev. Arch. Moson

³ U. o.

a hivek és ez utóbbi esetben vajjon a teher páronként egyenlő arányban oszlik-e meg, avagy a vagyon szerint különböző mértékben?

A generalis conscriptio a párbér tekintetében igen tökéletlen és felületes munkálat, sok helyen még hiányosabb, mint a visitatio canonicák, daczára, hogy egészen ez utóbbiak nyomán halad s ott, hol a párbér vagyon arányában fizettetik, egyszerűen átveszi a visitatio canonicák által használt «quilibet sessionatus vel colonus,» «quælibet sessio,» «qualibet domus» stb. sablonokat. Az összeírási formula III-ik rovata, mely alatt a párbér-szolgáltatások bejegyzendők voltak, a visitatio canonicák sablonjai szerint készült és mint fentebb láttuk ekként hangzik: *Ex lecticalibus in ære parato, naturalibus, materialibus et fixo labore, pro numero matrimoniorum, seu sessionum, seu colonorum, seu per aversionem in fixo.*» A «domus»-féle sablon e rovat-felírásból kimaradt, de azért az összeíró küldöttség épen úgy használja azt, mint a többieket. Álljon itt mindenik sablonra egy-egy példa a győri püspökmegye mosoni archidiaconatusának generalis conscriptiójából.

Horvát-Kémle («colonus»-féle sablon): *Ex lecticalibus in ære parato a colonis No. 47 per 24 xr. Item ab inquilinis No. 70 per 18 xr. — Detto in natura siliginis metr. poson. 20. — Detto in natura hordei metr. poson. 20. — Pro pullis parium 47 per 9 xros assummendo . . . ect.*¹

¹ Ezen feljegyzésből sem vagyunk képesek megállapítani: vajjon csak a colonusok szolgáltatottak-e rozsot és árpát, vagy az inquilinusok is? Az 1873. évi visitatióban azt látjuk, hogy csak a colonusok szolgáltatnak gabona-neműeket. — Lásd: Győri püsp. levé.

Gatta («sessio»-féle sablon): *A 38 sessionibus colonialibus* integris a singulativa præstetur metr. siliginis $2\frac{1}{2}$. — *A 23 inquilinis domicillatis* singulative 15 xr. *Ab 18 subinquinis* singulative 9 xr.

Horvát-Farndorf («domus»-féle sablon): *A 37 domibus colonialibus* in ære parato nihil. In siligine metr. poson. $55\frac{1}{2}$. In hordeo metr. poson. $55\frac{1}{2}$. *Ab inquilinis* 38 per 21 xr.

Hegyes-Halom («páronkénti» sablon): In ære parato *a 62 matrimoniorum paribus* à 30 xris sumendo . . . 31 fl.

Az egyedüli eltérés, mely a generalis conscriptio s a visitatio canonicák között mutatkozik, az, hogy a sablonok a jövedelmi becslés szempontjából mindenütt számszeres meghatározással használtatnak. Mig pl. a régiebb visitationalis könyvek így szólnak: «a qualibet domo coloniali,» addig a generalis conscriptio azt mondja: «a 37 domibus colonialibus.»

Az összeiró küldöttség a tulajdenképeni cél, a jövedelmi becslés szempontjából helyesen járt el, midőn átvette a visitatio canonicák sablonjait és azok szerint a jövedelmi becslés alapjául, számszeresen felvette a kath. kezen levő telkeket és házakat; mert 1802-ben még az a szabályszerű állapot, hogy minden egész, fél vagy negyed telek és minden zselér ház egy-egy házasságban élő családfőt képvisel. Az ezzel ellenkező állapot, mint kivétel, a küldöttség részéről rendszerint figyelmen kívül hagyatik. A küldöttség nem törődik azzal, hogy az özvegy és nőtlen birtokosok a rendes szolgáltatásnak felét vagy semmit sem fizetnek, mert neki csakis a szabály-

szerű állapotot kell figyelembe venni. A küldöttség nem bocsájtkozik részletekbe, mert csakis egy hozzávetőleg megállható számítást törekszik létrehozni; és midőn azt mondja «a 38 sessionibus per 2¹/₂ metr. tritici,» bizonyára nem vét nagyobbab a valószínűség ellen, mint midőn azt mondja, «a 62 matrimoniorum paribus per 30 xr.» mert valamint in concreto mindig kérdéses lesz az, vajjon az illető községben találtatik-e 62 házaspár, épen ugy kérdéses lesz az is, hogy valamennyi jobbágyi háztartás feje házasságban él-e?

De hogy az összeíró küldöttség a «sessio» és «domus»-féle sablonoknál azon szabályszerű állapotból kiindulva tette számítását, hogy minden jobbágyi háztartás élén egy-egy nős férfi áll, s hogy ehhez képest a generalis conscriptio jövedelmi becslése csak ezen szabályszerű állapotban felel meg a valóságnak, azt számos példával lehet igazolni. Lássunk csak egyet a sok közül:

Abda (Archid. Jaurin.) *A 29 hospitibus integræ sessionis 1¹/₄ metr. trit. puri, non secus a 17 quadrantis metr. l. trit. puri, nec non a 45 inquilinis subinquilinis et famulis uxoratis 5/8 metr. trit. — A 91 paribus matrimoniorum per 30 xr.*

Íme egy vagyon szerinti párbér-összeírás, melyből látjuk, hogy az illető községben 29 egész telek és 17 negyed telek volt kath. kezen; de ha összeadjuk a fennebbi számokat ($29 + 17 + 45 = 91$) azt is azonnal látjuk, hogy *minden egész telek és negyed telek birtokosa házasságban élőként vétetett fel*, hogy ehhez képest az összeíró-küldöttség által felszámított szabályszerű jövedelem csak akkor fog befolyni, ha

minden egész telkes és negyed telkes háztartás feje házasságban él.¹

Horvát-Kémle fennebb példaként idézett párbér-összeírásából szintén csak annyit látunk, hogy 47 telkes jobbágy (colonus) és 70 zsellér vétetett fel a jövedelmi becslés alapjául, de hogy ez esetben is csak a házasságban élő telkes jobbágyok és zsellérek fizeték a párbért, azt az 1873. évi visitatio canonicából világosan láthatjuk, a hol már azt olvassuk: A singulo pari colonorum 40 kr. (1802-ben még 24 kr.) A singulo pari subcolonorum, inquilinorum et subinquilinorum 30 kr. (1802-ben még 18 kr.) *Vidui et viduae nihil praestant.* *Horvát-Kémle*ben tehát nemcsak 1802-ben, de még 1873-ban is az a laudabilis consuetudo, hogy az özvegy vagy nőtlen állapotú jobbágyok párbért nem fizetnek és így az 1802. évi generalis conscriptióban megállapított jövedelmi összeg tényleg csak akkor folyhatott be, ha mind a 47 telkesjobbágyi háztartás élén nő s férfi állott.

Ezek és az ezekhez tartozó példák kétségtelenné teszik, hogy a generalis conscriptio kifejezései épen úgy csak a nő s férfiakra vonatkozó tcherkivetési sablonok, mint a régibb visitatio canonicákéi s hogy a vagyoni arányában felosztott párbér még a conscriptio idejében is csaknem mindenütt a nő s nőtlen állapot szerint irányult, tehát a kath. egyház kebe-

¹ Lásd még ehhez hasonló példaként Gyömörő (Arch. Jaurin. Győri p. lev.): In Matre a 92 paribus matrimoniorum per 15 xr. — Ibidem a 34 integris sessionibus per $\frac{1}{2}$ metr. tritici et $\frac{1}{2}$ metr. siliginis; a 58 inquilinis autem per $\frac{1}{2}$ metr. siliginis. — Itt is azt látjuk, hogy 92 házaspár lón felvéve a jövedelmi becslés alapjául s ezek között 34 telkes jobbágy és 58 zsellér. Vesd össze még Téth, Gyarmat és Szemere generalis conscriptióját a II-ik fejezet 3-ik §-ában.

lén belül is személyes teher volt és nem dologi. — Valamint az eddig felhozott példák kétségtelenné teszik azt is, hogy a generalis conscriptio bizonyos feljegyzéseit az egyes konkrét esetek elbírálásánál mindenkor a helybeli jogszokás, a laudabilis consuetudo alapján kell kiegészítenünk, mert különben vagy egyáltalán nem leszünk képesek az egyéni szolgáltatás mértékét megállapítani, vagy megállapításunk téves leend.

Bármily tökéletlen munka a generalis conscriptio a párbér szempontjából, mindazonáltal, mint a lelkészi jövedelmek katasztere, mint oly munkálat, melynek egyik főcélja volt a lelkészi jövedelem fixirozása s a lelkészi congrua kiegészítése, döntő hatásúvá vált a párbér fejlődési történetében, s megindítja a vagyon arányában kivetett párbér dologi természetű teherre válását a kath. egyház keretén belül.

Minden félreértés elkerülése végett szükségesnek tartjuk már eleve megjegyezni, hogy mi itt dologi természetű párbér alatt azon párbért értjük, melyet a kath. hitközség tagjai házuk vagy telkük után nős vagy nőtlen állapotukra való tekintet nélkül fizetnek, mely ennek folytán *közjogi természetű dologi teher* (onus iuris publici) a modern felfogás szerint épen úgy, mint az ingatlanok után fizetett községi, megyei vagy állami adó; de azért nem dologi teher, nem reállast a középkori jogrendszer értelmében, mely az ingatlanság bármily vallásu birtokosára átmegy.

Hogy a párbér ezen irányu fejlődését megérthessük, hogy kimutathassuk, miként emelkedik a kath. egyház kebelén belül mindinkább általános érvényre azon jogelv, miszerint a vagyon arányában a házak és telkek után fizetett párbérnél a személyi állapot

figyelembe ne vétessék, az egész párbér intézmény tovább fejlődését szemügyre kell vennünk a 19-ik század folyamában.

A párbér, mint láttuk, az előbbi századokban igen mozgékony, folyton fejlődő és változó jövedelmi forrást képezett. A szolgáltatás alapját az élő jogszokás (*laudabilis consuetudo*) képezi, melyet az időnként eszközölt *visitatio canonicák* csak constatálnak, de módosító és átalakító erejét meg nem törik. Innen azon nagy változás és átalakulás, mely az egyes plebániák különböző időbeli párbérfeljegyzéseiben mutatkozik. Az élő jogszokás ismét és ismét átalakítja a lelkészi szolgáltatások mennyiségét és minőségét a megváltozott viszonyokhoz képest, a fejlődő kultúra- és egyéb követelményeknek megfelelőleg. Bizonyos szolgáltatások a szokás alapján megjegeczesednek, kötelezőkké válnak, mások ismét a *desuetudo* alapján elenyésznek vagy más alakot öltenek. Messze vezetne, ha e fejlődés minden egyes mozzanatát figyelembe venni és az általunk áttanulmányozott okmányok alapján igazolni akarnók; elég legyen tehát csak a főbb jelenségeket érintenünk.

Már a 18-ik század folyamában a földesuri jogositványokkal összefüggő különleges szolgáltatások, mint a halászok, molnárak, serfőzők, mészárosok stb. szolgáltatásai, lassanként enyészni kezdenek, az újabb *visitacionalis* könyvekben mind ritkábban találkozunk velük; valamint a kenyér, sajt, baromfi, méz, vaj s más efféle szolgáltatások is, melyek a párbér oblatios eredetét hirdetik, mindinkább eltűnnek.¹ A párbérszol-

¹ Sok helyen ezen kisebb szolgáltatásokat a község váltotta meg. Így pl. *Ontau* (Arch. Sopron. Győri püsp. lev.) 1802. évi generalis con-

gáltatások tárgyukra nézve egyneműbbekké lesznek: hovatovább csak háromféle párbér-szolgáltatásra találunk, u. m. pénz, gabona és munkabeli szolgáltatásra. Nagy hatással volt ezen fejlődésre az általános kulturai haladás mellett II. József ama rendelkezése, mely a párbér oblatios maradványát, az u. n. *stola coledalis*-t megszüntette. A kisebb párbér-szolgáltatások (kenyér, baromfi, méz stb.) ugyanis egész II. József koráig megtartották oblatios jellegüket, melyhez képest azokat bizonyos nagy ünnepeken (Karácsony, Vizkereszt, Husvét, Pünkösöd stb.) az egyháziak (æditui) házról-házra járva szedték be és így nem annyira egyházközségi adókul, mint inkább önkényes adományokul jelentkeztek, habár a lelkész a *laudabilis consuetudo* alapján épen úgy követelhetné ezen ünnepi oblatiókat, mint a többi párbér-szolgáltatásokat. II. József a mind terhesebbé váló ünnepi oblatiókat kivétel nélkül megszüntette és az ez által veszteséget szenvedett lelkészeknek a vallásalapból nyújtott kárpótlást.¹

A *stola coledalis* elnevezés, melyet II. József óta a hivatalos nyelv is használt, épen nem felel meg ezen szolgáltatások jogi természetének, mert ezen szolgáltatások nem a stola-díjak, hanem a párbér-szolgáltatások körébe esnek, nem bizonyos egyházi cselekvényekért járó díjak vagy illetékek, hanem évenként visszatérőleg fizetendő egyházközségi adók.

scriptiójában olvassuk: A communitate titulo redemptionis pullorum et aliarum similium minutiarum iam ab antiquo 6 fl. — Másutt a megváltás maguk a hivek által történik: *Márcs* (Marczfalva Arch. Sopron.) A 169 paribus matrimoniorum singulum pullum, qui redimitur per cruciferos 3.

¹ Lásd az 1785. decz. 10-én 39,733. sz., 1786. febr. 14-én 6673. sz., 1788. aug. 21-én 3744/32,468. sz., 1792. szept. 7-én 19,768. sz., 1796. jan. 26-án 1392. sz. rendeleteket.

A téves elnevezés egyrészt onnan eredt, hogy a vizkereszt napján szedett oblatiókkal kapcsolatosan itt-ott házszentelés (*thurificatio domorum*) is divott, a mi azon téves felfogást szülte, hogy a vizkereszt napján szedett oblatio ház-szentelésért járó stola-dij; másrészt mert még a 18-ik század végével és a 19-ik század elején a stola- és párbér-szolgáltatások között fenforgó fontos jogi különbségre semmi súlyt nem helyeztek, *proventus stolaris* alatt úgy a stola-dijakból, mint a párbérből eredő jövedelmeket értették. Világosan látjuk ezt az 1803. febr. 15-én 3299. sz. a. kiadott helytartótanácsi rendeletből, mely Ujfalu később tárgyalandó párbér-ügyében kimondja, hogy *stola-jövedelmek* (*proventus stolaris*) alatt nemcsak az esketés, temetés stb. után járó stola-dijakat kell érteni, hanem a plebánosok ellátására szolgáló egyéb jövedelmeket is, melyek szerződés vagy régi szokás alapján a plebánost megilletik.¹

További kétségtelen tény, melyet az 1802. évi generalis conscriptio alapján észleltünk, hogy a pénzbeli szolgáltatás mind általánosabb jelleget ölt. Ugy a termény, mint a munkabeli szolgáltatást igen sok helyen a pénzbeli szolgáltatás váltja fel,² avagy a

¹ In reliquo recurrenti Comiti declarandum erit, nomine stolarium Proventuum non tantum illos intelligi qui a copulatione, sepultura ect. praestantur, sed alios etiam qui pro subsistentia Parochorum aut specifice ab olim expositi sunt, aut in quorum antiquo usu Curati constituuntur. — Győri püsp. lev. — Intimata an. 1803.

² A munkabeli szolgáltatás azonban még a generalis conscriptióban is gyakran szerepel. *Zillingthal* (*Völgyfalva* Arch. Sopron.) Septem coloni octavales praestant singulus unius diei laborem currulem. — *Boldog-Asszony* (Arch. Moson.): Jugales vecturas 80 per 34 xros, item labores manuales 164 per 12 xros computando insimul . . . Lásd még: *Nagy-Höfstein*, *Marcz-falva*, *Agendorf* stb.

termény és munkabeli szolgáltatáshoz pénzbeli szolgáltatás járul.¹ Ezzel karöltve járó jelenség, hogy az egyéni szolgáltatás mellett az együttes, a községenkénti szolgáltatás mindinkább előtérbe lép.

Azon szokás, hogy a lelkész ne az egyes hivektől, hanem az összeségtől, a községtől nyerje ellátását, már a 17-ik században kezd gyökeret verni. A reformatio nagy mértékben előmozdította ezt. A protesztanssá lett községekben az egyénileg teljesített párbér-szolgáltatásokat részben vagy egészben csaknem mindenütt a község részéről biztosított évi fizetés váltja fel. A párbér már a reformatio idejében gyakran súlyos teherként nehezedett a jobbágyi rendre. Az átállott községek az által könnyítettek magukon, hogy a párbért egyszerűen megszüntették s a helyett a praedikator részére állandó évi összeget biztosítottak a községi pénztárból. Előnyös volt ez nemcsak a hivekre, de a lelkészekre nézve is, mert jövedelmük biztosabb alapot nyert és a hiveket nem kellett minduntalan végrehajtással zaklatniok.

Később a párbért helyettesítő vagy kiegészítő lelkészi fizetés a gyakori át- és visszatérések következtében a kath. egyházban is mindinkább meghonosodott és a 18-ik század folyamában már a párbér megváltás (aversio) mind nagyobb mérvet öltött. Az 1802. évi generalis conscriptio párbér rovata erre utal, midőn mondja: *Ex lecticalibus . . . . . per aversionem in fixo.*

Az egységes párbérszabályzat hiánya a megváltás

¹ Ilyen későbbi eredetűek azon néhány krajczárból álló szolgáltatások, melyeket minden házaspár, vagy minden ház fizet pl. *Millindorf* (Arch. Sopron.): A qualibet domo No. 132-abus 2 xros insimul 4 fl. 24 xr.

körül is számos eltéréseket hozott létre. A fő különbség abban nyilvánul, hogy a megváltás vagy teljes, vagy részleges. Az előbbi esetben minden szolgáltatást a község teljesít, az utóbbiban a községi szolgáltatás mellett bizonyos egyéni szolgáltatás is fennmarad. A teljes megváltás ismét történhet olykép, hogy a lelkész csak bizonyos pénzösszeget kap a községtől és semmi mást, vagy pedig olykép, hogy a község párbér fejében bizonyos pénzösszeget és bizonyos mennyiségű gabonát, fát, bort, munkát stb. szolgáltat. A részleges megváltásnál különösen gyakori, hogy a fát és bort a község szolgáltatja.

Egy másik fontos különbség, hogy a megváltást vagy a politikai, vagy a hitfelekezeti község eszközzi. Ez már a párbért a felekezetiiség szempontjából érinti s azért másutt fogunk róla tüzetesen szólni.¹ Itt csak annyit jegyzünk meg, hogy a történelmi fejlődésben a politikai és hitfelekezeti község igen gyakran összeesik egymással s ott, hol más hitfelekezetűek régebben nagy számmal nem voltak, szabály szerint a politikai község viselte a megváltás terhét. A ritkább esetek közé tartozik, hogy a községi pénztár mellett külön hitfelekezeti pénztár és vagyonkezelés is létezett. Oka ennek abban keresendő, mert a kath. egyház kormányzati szervezete az autonómikus vagyonkezelést elvileg kizárja. A vallásfelekezetiiségből eredő küzdelem későbbben is csak némely parochiákban hozott létre ilyet. Ebből kifolyólag a generalis conscriptio párbér rovatában előforduló «*communitas*» alatt rendszerint a politikai községet kell értenünk, mert ha a megváltott párbér-terhet nem a községi,

¹ Lásd a IV-ik fejezet 5-ik §-át.

hanem a hitfelekezeti pénztár viselte, ez nem a párbér-rovatban, hanem a VII-ik rovatban fordul elő, mely ekként hangzik: «*Ab ecclesia in matre et filialibus specificè designandis*».¹ A generalis conscriptio tehát a hitközséget *ecclesia* szóval jelöli és ha a párbér-rovatban előforduló *communitas* alatt a hitközség értendő, akkor ezen jelzöt találjuk mellette: *catholica*.²

Lássunk a párbérmegváltásra nézve néhány konkrét példát a győri püspökmegye mosoni archidiaconatusának 1802. évi generalis conscriptiójából:

Edelsthal: Titulo lecticalis per aversionem in fixo 200 fl. Itt a párbér-megváltás akként történt, hogy a lelkész a községi pénztárból bizonyos pénzösszeget kap és semmi mást.

Szt.-Péter: A communitate in aere parato 150 fl. In natura 16 orgias ligni, 20 metr. siliginis. Itt már a lelkész a községtől párbér fejében nemcsak bizonyos pénzösszeget kap, hanem bizonyos mennyiségű tiszta búzát, rozsot és fát is.³

Bezenye: Ex cassa communitatis per aversionem in fixo 125 fl. A 106 partim colonis, partim subinquinis per $\frac{1}{4}$ metr. siliginis et totidem hordei ex utraque specie 26 metretas et $\frac{1}{2}$ efficientibus... — A communitate 4 orgias focalis ligni mollis et totidem

¹ Lásd pl. *Kismarton* (Arch. Sopron): Ex cassa Ecclesiae titulo salarii percipit annue... 200 flos. — Loco 30 urnarum musti per transactionem interventam modo percipit in aere parato... 105 flos. — *Ruszt*: Ex cassa Ecclesiae huius Rusztensis 100 fnos. — Item ab eadem Ecclesia 12 urnas musti à 8 fl. computando insimul 96 flos.

² Lásd pl. *Wolfs* (Arch. Sopron.): A communitate catholica Wolfensi titulo lecticalis per aversionem in fixo 20 fl.

³ Ehhez hasonló példa: *Rajka*: Ex cassa communitatis per aversionem in fixo 100 fl. Ab eadem communitate 6 orgias ligni duri et totidem ligni mollis. Lásd még: *Kálnok*, *Halászi*, *Moson*, *Szt.-János* *Szt.-Miklós* stb.

ligni duri. Itt a párbér-megváltás részleges. A község e czimen bizonyos pénzösszeget és bizonyos mennyiségű fát szolgáltat, de e mellett a katolikus hivek tekintet nélkül vagyoni állapotukra páronként $\frac{1}{4}$ mérő rozsot és ugyanannyi árpát adnak.¹

Czundorf: *Ex cassa communitalis eadem communitas per aversionem annue dependit dno Parocho 62 fl. A tribus et $\frac{3}{4}$ sessionis colonialis dependuntur universim metr. trit. $3\frac{3}{4}$. A quinque inquilinis domicillatis dependitur unus quadrans siliginis insimul vero $1\frac{1}{4}$ metr. Post præspecificatas sessiones dependitur annue 5 orgia lignorum mollium*. Itt is részleges megváltással találkozunk. A község bizonyos pénzösszeget fizet, holott a kath. hivek közül a telkes jobbágyok búzát és fát, a házas zsellérek rozsot szolgáltatnak.

A generalis conscriptio befejezése után maga a kormány karolja fel a párbér-megváltás eszméjét. Szükségesnek és célirányosnak találta azt a végből, hogy a lelkészek dotatiója biztosabb legyen s eddigi gyűlöletes jellegét elveszítse. Az 1803. évi 20·966. és 20·967. sz. helytartótanácsi rendeletek intézkednek először a megváltásról. A gazdagabb községek maguk kötelesek megváltani az eddig fizetett párbért évi állandó pénzösszeggel, a szegényebb községeket a vallásalap támogatja.² A megváltás iránti gondosko-

¹ Ehhez hasonló példa *Miklósfalva*: *Ex cassa communitalis per aversionem in fixo 100 fl. — Ab 11 mediæ sessionis domibus colonialibus $5\frac{1}{2}$ metr. tritici. A fructu unius vaccæ a communitate assignatæ inclusis 2 curriculis fœni . . . 10 fl. A parochianis catholicis 2 orgias ligni molliis. — Lásd még: *Illmicz, Tetény, Valla* sth.*

² *Ut stolares et lecticales præstationes per opulentiores communitates, in locis vero miserioribus per fundum religionis in aversionali summa*

dás a püspök feladata, ki ennek keresztülvitelével a vice-archidiacont (homo diocesanus) bizza meg. — A vice-archidiacon a megyei és a földesuri tisztviselő közreműködése mellett jár el. A község által szerződésileg biztosított megváltási összeg pontos fizetéseért a község előkelői vállalnak kezességet. A filialis közösségek a családok számarányához képest a megváltáshoz hozzájárulni kötelesek.¹

Az 1804. évi 13·154. sz. helyt. tanácsi rendeletről látjuk, hogy az aversionál számítási alapul az 1802. évi generalis conscriptio volt veendő, s hogy a helytartótanács törekvése oda irányult, miszerint az aversionalis congrua a parochiák minőségéhez képest nem 300, 450 és 600 forint legyen, hanem 400, 600 és 800 forint. Ennek folytán ott, hol a lelkész az addig egyénileg teljesített szolgáltatások helyett a községtől állandó évi fizetést kapott, ezen évi fizetés minimumát vidéki parochiákban 400, másodrendű városokban 600, elsőrendű városokban 800 forint képezte. A püspököknek épen azért kötelességévé tétetett, hogy a párbér-megváltásra vonatkozó szerződések a congrua-kérdés tisztába hozatala végett a helytartótanácsához felterjesszék.²

parochis præsentur, sicque dotatio parochorum hac in parte magis certa et stabilis et exigendi modalitas minus invidiosa redderetur.

¹ Quare curæ sibi habebit Prætitulata Dominatio Vestra, ut ad evitandas omnes inter fideles et curatores animarum dissensiones similes contractus in concursu Diocesanæ, Magistratualis Personæ et Officialis dominialis, et quidem quoad quaslibet etiam filiales habita proportione numeri familiarum, ita tamen pro futura stabilitate iniri procurentur, ut primores cõmmunitatum de exactu huiusmodi contractus et conventionis securitate cavere teneantur.

² . . . in consequentiam ddº 27 Septembris a. e. No. 20·967 emanatorum Circularium Ordinum hisce committit Regium hoc Locumtenentiale Consi-

A későbbi *visitatio canonicák* tanuságaként a kormány ezen üdvös kezdeményezésének nagyobb gyakorlati jelentősége nem volt. Ugy látszik, maga a papság sem támogatta azt kellő erélylyel. A községi szervezet fejletlensége is akadályul szolgált. Vidéki községeink ezen időben még rendes pénztári kezeléssel, községi vagyonnal és pénztárral nem mindenütt bírtak. A megváltás több helyen csak azon változást idézte volna elő, hogy míg eddig a hívek párbérüket közvetlenül a lelkész kezébe szolgáltatták, addig ezentul a községi bíró hajtotta volna azt be, s hogy míg eddig a párbér pénz-, termény- és munkabeli szolgáltatásokból állott, addig ezentul a hívek csak bizonyos kulcs szerint kivetett pénzösszeget fizetnek. Ezen változások pedig igen sok esetben sem a lelkészre, sem a hivekre nézve nem voltak kívánatosak. A községi eljáróság hanyagsága gyakran még bizonytalanabbá tehetné volna a lelkész jövedelmét, mint volt azelőtt. A község előkelőinek kezessége, melyet a fennebb idézett 1803. évi helytartótanácsi rendelet a párbérmegváltásnál megkívánt, szintén nem nyújthatott mindenkor kellő biztosítékot; sőt sok esetben a párbérmegváltásnak csak akadályul szolgált. Végül a kizárólag pénzben fizetett párbér még e század elején is sokkal nagyobb teher lett volna a hivekre, mint a megelőzőleg fennálló pénz-, termény- és munkabeli szolgáltatások. A legfőbb ok azonban, mely a párbérmegváltás országos keresztülvitelének útját állta, abban rejlett, hogy a vallásalap egyéb terhei miatt a megváltást anyagilag

limum, ut vi horum demandatos contractus cum communitatibus ineundos aut nefors iam initos penes Elenchum ocyus submittat.

nem támogathatta. A kormány azon szép intentiója, hogy a szegényebb parochiákban a megváltás térhét a vallásalap viselje, csak írott malaszt maradt. A gazdagabb városok pedig, nevezetesen a szabad királyi városok már előbb megváltották párbérüket, illetve ez utóbbiaknál a párbér rendszerint a patronatusi terhekbe beolvadt és a lelkész ellátását egészen a községi pénztár fedezte, hacsak erre külön alapítványok nem léteztek.¹

A párbér megváltását ilyenformán egész a legújabb időkig maga a gyakorlati élet és szükséglet rendszabályozta. Egyöntetűsége e tekintetben sem találunk, mert a különböző concrét viszonyok a megváltásnak századunk folyamában is igen különböző módozatait hozták létre. A kormány óvakodott kényszerítő rendszabályokat alkalmazni, és így a megváltás alapja minden időben az érdekelték kölcsönös megegyezése maradt az illetékes hatóságok hozzájárulása mellett. A megváltás jelentőségéről a felekezeti és a párbér dogmatikája szempontjából még tüzetesebben fogunk szólni. A történelmi fejlődést csak annyiban érdekli ez, a mennyiben egyik hatalmas tényezőként szerepel a lelkészi jövedelem állandóbbá tételére.

Az eddig előadott mozzanatok eléggé igazolják azon fejlődési irányt, mely a párbér-jövedelem állandóvá, biztossá tételét célozta. A generalis conscriptio hatalmas lökést adott ezen fejlődési iránynak és a párbér-jövedelem állandóságának eszméjét a kath. egyház kebelében általános uralomra juttatta. Csak-

¹ Lásd erre nézve az 1799. okt. 8-án 23873. sz. a. helytartótanácsi rendeletet a XXX. számú függelékben.

hogy ezen igazságot korántsem úgy kell értenünk, mintha a generalis conscriptio a laudabilis consuetudo erejét teljesen megtörte volna, mert az élő jogszokás módosító és alkotó hatását századunk folyamában is mindenütt észleljük, és a szabad egyezkedés elvének fentartása is folytonos hullámozást idézett elő a párbér-jövedelem terén. A generalis conscriptio nagy hatása csak abban nyilvánult, hogy párbér-feljegyzései az általunk érintett fogvatkozások daczára, hosszú időn át irányadókul tekintetvén úgy az egyházi, mint a világi hatóságok részéről, — a párbér körül felmerült jogviták a generalis conscriptio alapján nyertek elintézését. Az egyes püspökmegyékben 30—40 éven át újabb közbizonyosság melletti összeírások nem történtek. A lelkészek a generalis conscriptióban számszeresen is kifejtett szabályszerű jövedelmet hovatovább úgy tekintik, hogy az részükre megállapított biztos jövedelem, s iparkodnak azt, mint congruájuk kiegészítő alkatrészét — a mennyire módjukban áll — csorbitatlanul fentartani.

Ezen törekvésnek természetszerű következménye, hogy a «sessio,» «sessionatus,» «domus» stb. sablonok olyatén értelmezést nyernek, miszerint a generalis conscriptióban feljegyzett párbér a telek vagy ház minden birtokosától egyaránt követelhető, tekintet nélkül a személyi állapotra, tekintet nélkül arra: vajjon a tényleges birtokos nős, özvegy vagy nőtlen állapotú-e? Az ilyen plebániákban, hol a párbér-teher vagy arányában van megosztva, a szolgáltatás súlya a telkes jobbágyokon és házas zselléreken nyugszik, rendszerint csak ezek szolgáltatnak gabo-

nát, ellenben a házatlan zsellérek csak némi csekély pénzösszeget vagy munkát; miért is minden egyes telkes jobbágy vagy házas zsellér szolgáltatása kiváló jelentőséggel bír az illető lelkészre nézve. Gyakran egy-egy telkes jobbágy szolgáltatása 8—10 házatlan zsellérével ér fel és így annak elmaradása már érezhető jövedelmi csorbulást idéz elő.¹ Azt mondhatjuk, minél nagyobb a vagyon szerinti teher-megosztás esetén a szolgáltatások értékkülönbözete, annál erőlyesebb a lelkészek részéről azon törekvés, hogy a birtokos egyének szolgáltatásánál a személyes állapot figyelembe ne vételessék, hogy a szolgáltatás, mint dologhoz kötött teljesíttessék.

A generalis conscriptióban felvett szabályszerű jövedelem fentartására irányuló törekvés vezette a lelkészeket arra is, hogy ha a földesur valamely jobbágytelket magához von, majorságilag műveltet, a földesur ellenében is érvényesítsék párbér-követelésüket. Idősb gr. Batthyány Antal, *Lajta-Ujfalv* patronus-földesura panaszt emelt Laáb Mátyás plebános ellen különféle parochialis jövedelmek illetéktelen követelése miatt. A panasz egyik pontját képezte az is, hogy két jobbágy nélküli telek után párbért kö-

¹ Különösen eclatans példákat szolgáltat erre nézve a trencsényi archidiaconatus 1802. évi conscriptiója (Nyitrai püsp. lev.) *Precsin*: In matre: A colonialibus No. 10 per metr. 3 percipit tritici metr. 30 — à fl. 1 xr. 45 assummendo insimul fl. 52 xr. 30. — Ab iisdem colonialibus percipit lignorum plaustra 10 à xr. 24 assummendo in simul 4 fl. — Ab inquilinariis No. 5 aut a singulo unius diei manuum laborem, aut laboris redemptionem xr. 9. — Mig tehát *Precsin* községben a telkes jobbágyok egyenként több mint 5 és fél forint értékét szolgáltatnak a lelkésznek, addig a zsellérek csak 9 krajczár értékét. — Még feltűnőbb az ellentét a következő példában: *Predmer*: In matre a colonialibus 23 per metr. poson, 3 tritici percipit 69 utr. poson. à fl. 1 xr. 45 assummendo insimul 120 fl. 45 xr. — Inquilini No. 23 aut unius diei laborem aut in locum huius 3 xros insimul 1 fl.

vetel. A helytartótanács 1803. febr. 15-én 3299. sz. alatt kelt leiratában Laáb Mátyás lelkésznek ad igazat és elrendeli: hogy a gróf, ha a lelkész részéről a háborítatlan gyakorlat igazoltatik, a sessiók után járó jövedelmet megfizetni tartozik; valamint elrendeli azt is, hogy a két elhagyott jobbágytelek az urbéri szabályzat értelmében minél előbb benépesíttessék.¹ Hasonlókép a győri püspökmegye 1831-ben megkezdett közbizonyosság melletti visitatióját megelőző plebániai fassiók egyikében ezt olvassuk: *Sövényháza*: Cum autem nonnulli colonorum, vulgo *Briefhausler*, agros suos perdiderint, præstationem domalem parcho dare desierunt, quod 2-as metretas efficit, unde loco 23 metr. solum 21 habet parochus. quæritur nunc an parochus defectum hunc pati teneatur, aut num is a dominis, cui agri hi accreverunt parcho resarciendus sit? — A lelkész által támasztott igényt az 1831. évi visitatio egyszerűen mellőzi és így nem tudjuk, vajjon az a fennebbi rendelet értelmében nyert-e elintézését.²

Lajta-Ujfalu párbérügyében kiadott helytartótanácsi rendelet kiváló érdekekkel bír annyiban, mert nemcsak azon kor uralkodó felfogásával, de a törvénynyel is egyenes ellentétben állott. A nemesség

¹ .... cum idem Comes recognoscat, quod moderno Parcho a duobus sessionibus constitutivis cultoribus destitutis ac per Dominium usuatis, proventum sessionalem denegaverit, comperto eo, quod Parochus in horum etiam imperturbato usu antea præfuerit, eundem in integrum auctoritate Magistratuali reponi faciet, una vero disponet, ut duæ hæ desertæ sessiones, si post annum urbarialiter pro normali defixum desertæ effectæ sunt, quo ocyus impopulentur, aut aliis loci incolis contributionem et præstationes Parcho soluturis erga urbarialem obligationem colendæ extrahantur. — Győri püsp. lev.

² Lásd V. arch. Jaurinensis 1831. Győri püsp. lev.

mindenkor szigoruan ragaszkodott azon jogi maximumához: «*onus publicum fundo non inhæret.*»¹ Ennek pedig értelme az, hogy a földesur, mint tulajdonos a jobbágyságra kivetett közterhekért nem felelős és ha a jobbágyság adós maradt, vagy a telek üresen állott, a föld kielégítési alapul nem szolgálhatott. A földesurnak nem volt ugyan szabad sem jobbágytelkeit allodificálni, sem az elhagyott telkek megszállását ellenezni, de nem is volt kötelezhető az elhagyott telkek időközi használatáért bárminemű közterhet viselni. Ezen általános érvényű jogelvek alul a párbérré nézve sem lehetett kivételt tenni és így az 1803. febr. 15-iki helyt. tan. rendelet azon rendelkezése, mely idősb gr. Batthyány Antalt az üresen maradt jobbágytelkek után párbérfizetésre kötelezte, mint világos törvénybe ütköző, jogérvénynyel nem bírhatott. Maga az eset azonban és annak ilyenén elintézése igen jellemző azon állításunk igazolására, hogy a lelkészek a generalis conscriptióban felvett szabályszerű párbér-jövedelmet minden áron törek-szenek biztosítani s ezen törekvésüket a kormány is hathatós, sőt néha az elégen túl hathatós támogatásban részesíté.

A 19-ik század folyamában a párbér-jövedelem stabillá tételére irányuló törekvéssel karöltve járt a földbirtok mind mozgékonyabbá válása, s ez által azon szabályszerű viszonyok, melyekre támaszkodva egykoron a párbér-sablonok szokás útján megállapodtak, hovatovább lényeges változást szenvednek. A jobbágysági birtokok némi korlátolás mellett szaba-

¹ Lásd az 1741 : 8. t. cikket.

don elidegeníthetők, egy kézbe összehalmozhatók avagy oszthatók lesznek és így a visitatio canonicák egykori teherkivetési sablonjai nem felelnek meg többé a tényleges létviszonyoknak. Nemcsak egész, fél és negyed telkes gazdák vannak most már, hanem két, három, négy sőt több telekkel bírók¹ és így nem minden telek egy-egy jobbágyi háztartás többé. Minél inkább bomlásnak indulnak századunk folyamában a régi állapotok, annál inkább előtérbe lép a katolikus egyház kebelében a párbér dologi jellege, annál inkább gyökeret ver azon felfogás, hogy a vagyonszerinti teher-felosztásnál, midőn a telkes jobbágy, a házas és házatlan zsellér szolgáltatása különböző, — a párbér az ingatlanon nyugszik olykép, hogy azt a telek vagy ház minden birtokosa tekintet nélkül személyi állapotára viselni tartozik. Gyökeret vert pedig ezen felfogás azért, mert a jobbágyi birtokok szabadabbá tételével csak így volt megmenthető a vagyon szerinti teher-felosztás eseteiben az addig élvezett párbér-jövedelem. Érdekes példa erre nézve *Abdának* 1831. évi lecticaléja:² *Titulo lecticalis præstat singulus colonus integræ sessionis unam metr. majorem pestiensem tritici puri et quidem a tot sessionibus, quot tenet. Idem lecticalæ præstant etiam vidui et viduæ sessionibus colonialibus et domui inquilinarii immanentes, penduntque parrocho eandem frumenti quantitatem, quam integra paria suæ conditionis.*

Ezen példából látjuk, hogy már több jobbágy

¹ Lásd 1836 : 4. t. cz. 10. §-át.

² V. arch. Jaurin. 1831. Győri püsp. levél. — Lásd még u. o. *Gyömör, Téth, Gyarmath* stb.

sessionak egy kézben való összehalmozódása figyelembe vétetik, *hogy ilyen esetben minden sessio után az egész párbér megfizetendő s hogy a birtokos özvegyek (férfiak és nők) a házasságban élőkkel teljesen egyenlő párbért fizetnek.*

A párbér ezen irányu fejlődésére élénk világot vet még Zombor szab. kir. város lectica-ügye, mely más tekintetben is igen tanulságos.

Zombor város róm. kath. közönsége 1820. aug. 14-én kérvényt intéz a helytartótanácsához,¹ hogy miután a nemesek, nyugdíjasok, esatorna-társasági és más tisztviselők, oklevelesek s bármely szabadosak (libertini), valamint az önálló háztartással bíró nőtlenek párbért fizetni nem akarnak, különös törvények hiányában adjon utasítást, miként lehetne őket erre szorítani. A kérvény előadja, hogy a város lakóinak kétharmad része a keleti nem egyesült vallásfelekezethez tartozván, a lelkész fizetését más szabad királyi városok példájára a város pénztárából kiutaltatniok nem sikerült és így a parochialis költségek fedezése céljából összeirták páronként a katolikus hiveket, senkit ki nem hagyván s ezen összeírás alapján a mutatkozó szükséglethez képest évenként megállapították az egyes hivek által kivétel nélkül fizetendő párbér részletet. A kath. közönség nagyobb

¹ Lásd ezen kérvényt: Orsz. lev. helyt. tan. oszt. 1820. év 21:794. sz. Kivül: Romano Catholica Communitas Liberæ Regiæ Civitatis Zomboriensis relate ad Nobiles, Pensionatos, Camerales, nec non Societatis Canalistæ aliosque Officiales, uti et Diplomaticos quosvisve Libertinos, nec non Solitarios in Statu Celibali viventes proprios Hæros habentes, Parochialem Lecticam solvere recusantes, in defectu specialium legum an et qualiter ad Lecticam solvendam adstringendos, Invitationem sibi dari, demisse supplicat.

része mindenkor pontosan, némelyek szigorubb eszközök alkalmazása mellett megfizették párbér-részletüket; ellenben néhányan a városban lakó és városi ingatlannal bíró nemesek, nyugdíjasok, kamarai és csatorna-társasági tisztviselők és okleveles egyének közül, valamint sokan, részint ezek, részint a polgári állapotúak közül azon okból, mert polgári birtokuk és saját tűzhelyük daczára nőtlen állapotban élnek, ismételt sürgetések daczára magukat a párbér-részlet fizetése alól menteseknek tartják és már több év óta nem fizetnek, sem jelenleg fizetni nem akarnak, habár mindannyian a kath. parochia kebelébe tartoznak és annak előnyeit élvezik. Ezek példáját mások is utánozván, a párbér-pénztár jövedelme annyira megfogyott, hogy az ezentul már a lelkésznek, káplánoknak és más egyházi szolgáknak fizetésére elégtelen. És habár a hazai törvények latolgatása kétségtelenné teszi, miszerint olyan különös törvényeink nincsenek, melyek alapján a nemeseket és honoratiorokat (libertini) a párbér-részlet megfizetésére szorítani lehetne, mindazáltal a természetszerű méltányosság úgy kívánja, hogy a lelkész ellátása czéljából mindazok, kik egyenlő előnyöket élveznek, egyenlő terhek viselésére szorittassanak, bármily rendű- és állapotu egyének legyenek.

A helytartótanács ezen kérvényt véleményadás végett a városi hatósághoz küldötte. Az 1820. október 9-én kelt vélemény lényeges pontjai a következők:¹ *Először*: a nemesek és birtokos polgárok a kérdéses párbér-tehernek mindenkor alávetve voltak,

¹ Lásd a XXXVI. számú függelékét.

a napló-kivonatok tanuságaként eddig mindenkor fizették, sőt a nagyobb rész jelenleg is fizeti és csak néhányan a nemesek, nyugdíjasok, hivatalnokok és más nőtlen állapotúak közül törekcszenek az alól kivonni magukat, daczára, hogy polgári ingatlanságokkal bírnak. — *Másodszor*: az egyház dotatiója és fentartása, valamint a lelkész ellátása törvény szerint közvetlenül a patronatusi joghoz tartozik, ez pedig királyi privilegium következtében magát a közönséget és így a polgárok és városlakók mindegyikét illeti, kik közé a nemesek és valamennyi a városban lakó és polgári ingatlanságokkal bíró tisztviselők is számíttatnak. Minthogy pedig ezek, ha a közös javakat és jogokat élvezik, törvény erejénél fogva, nevezetesen az 1715:77. t. cz. alapján a közös terhekben való részesülésre is szoríthatók, igazságosnak véli a tanács, hogy az idézett törvény értelmében a közös terheket viseljék, annál is inkább, mert a tized a városi szabadság elnyerése óta megszűnvén, ezentúl ingatlan birtokaik minden ilyenmő tehertől mentesek. — *Harmadszor*: a folyamodó kath. közönség kérelmét figyelembe vételre ajánlja azon körülmény is, hogy a szóban forgó, többnyire jelentékeny ingatlannal bíró egyének felmentése következtében a teher egészen a szegény és nyomorral küzdő néposztályra nehezednék, míg a gazdagok teher nélkül élveznének velük egyenlő előnyöket.

Az ugyanazon évi 30625. sz. helytartótanácsi rendelet¹ a zombori magistratus felterjesztésében felhozott indokokat, nevezetesen az 1715:77. t. czikkre

¹ Lásd a XXXVII. számú függelék.

való hivatkozást helyeseknek nyilvánítván, azok alapján meghagyja, hogy a magistratus a nemesek, kamarai és csatorna-társasági tisztviselők, valamint más nőtlen állapotú, de városi ingatlannal bíró személyek összeírását elrendelje s azokat hatósági tekintéllyel törvényes uton a városban uralkodó szokáshoz képest a lelkész, káplánok és más egyházi szolgák ellátása, valamint az egyház fentartása végett szükséges párbér-illetőség megfizetésére szorítsa.

Ez a tényállás. Lássuk az előadottakban rejlő jogi következményeket.

A fizetni vonakodó hivek a párbér-jog szempontjából két külön kategóriába tartoznak: az egyik kategóriát képezik a nemesek és honoratiorok, a másikat a nőtlen állapotúak. A nemesek és a honoratiorok, mint a II. fejezet 2. §-ában kimutattuk, országos jogszokás alapján párbérmentességet élveztek és élveznek jelenleg is. Ezen alapra támaszkodva a Zomborban lakó és ott ingatlannal bíró nemesek és honoratiorok u. m. kamaralis tisztek, a bácsi csatorna adminisztráló tisztjei, diplomatikus egyének, kiket a fennebbi okmányok együttesen *libertinusoknak* neveznek, jogosan tagadták meg a rájuk kirótt párbér-részlet fizetését. A kath. hitközség kérvénye maga is elismeri, hogy oly törvény nem létezik, mely a nemeseket és honoratiorokat párbér-fizetésre kötelezné és csak a természetszerű méltányosságra hivatkozik, mely úgy kívánja, hogy ki másokkal egyenlő előnyöket élvez, egyenlően osztozzék velök a terhekben is; ámde ezen kétségkívül helyes alapelv a közterhek viselése tekintetében egész 1848-ig ismeretlen volt minálunk.

A zombori magistratus által a nemesek és honoratiorok párbér-kötelezettségére felhozott érvek közül csak egy jöhetne figyelembe: az *uralkodó jogszokás*; csakhogy ez a jelen esetben nem igazoltatott, sőt ellenkezőleg, úgy a hitközség kérvényéből, mint a magistratus felterjesztéséből kitűnik, hogy a nemesek és honoratiorok párbérmentességükhöz mindenkor makacsul ragaszkodtak és így a helytartótanács kétségkívül önkényesen járt el, midőn a nemesek és honoratiorok megadóztatását a városban uralkodó jogszokás alapján rendelte el.

Az 1715:77. t. czikkre, úgy a zombori magistratus, mint a helytartótanács tévesen hivatkozik, mert az arról szól, hogy a szabad királyi városokban ingatlannal bíró főurak és nemesek a városi terheket házaik és telkeik után részarányosan viselni tartoznak; ámde jelen esetben nem *városi*, hanem *egyház-községi* közteherről van szó, a mi két lényegesen különböző dolog. A párbér, mint alább látni fogjuk, lehet a városi közteher alkatrésze is és ilyenkor helyén van az 1715:77. t. czikkre való hivatkozás; de Zomborban a párbér nem volt ilyen, nem minden városi polgár fizetett párbér-részletet, hanem csak a kath. egyház kebelébe tartozó. A városi ingatlannal bírás a zombori esetben semmikép nem képezhetette alapját a nemesek és honoratiorok párbér-kötelezettségének.

Azon indokolás sem állja meg helyét, mely a nemesek és honoratiorok párbér-kötelezettségét a patronatusi joggal hozza kapcsolatba. E tekintetben szintén a II. fejezet 2. §-ára kell hivatkoznunk, melyben igazoltuk, hogy a hivek párbér-kötelezett-

sége a kegyur dos-kirendelési és egyéb kötelezettségeivel semmi összefüggésben nem áll s attól egészen önálló jogalapon nyugszik. A zombori magistratus a ius patronatusra nézve kettős tévedésben volt: először, mert úgy fogta fel azt, mint a *kath. hitközséget* megillető jogot, holott az magát a *szabad királyi város közönségét* illette mindenütt; másodszor, mert a *kath. hívek* általános párbér-kötelezettségét a ius patronatusból akarta leszármaztatni. E kettős tévedés abban találja megfajtását, hogy a város lakóinak többsége a görög nem egyesült egyházhoz tartozván, a város közönsége, mint a fennebb tárgyalt okmányokból látjuk, a kegyurasági terheket törvényellenesen a *kath. hitközségre* toltá át.

Hogy a helytartótanács mindezeket figyelembe nem véve a városi magistratus téves felterjesztése értelmében döntött és a nemeseket, valamint a nemesi számba jövő honoratiorokat fizetésre kötelezte, az csak felületes eljárásnak tudható be, mert hazánkban jelenleg is az az uralkodó jogszokás, hogy a nemesek és honoratiorok párbért nem fizetnek.

A nőtlen állapotuak párbér-mentessége némileg más szempont alá esik. Erre nézve már kizárólag a particularis jogszokás irányadó, csak hogy a zombori esetben ez is a nőtlenek mentessége mellett szól, mert a *kath. hitközség* kérvénye maga is párok szerinti párbér-összeírásról és kivetésről beszél¹ és csak

¹ *Conscriptis* proinde Romano-Catholici Populi paribus, hos pro fundo parochialis subsistentiæ assumpsimus, et actu tenemus, et singulo anno, ducto relate ad parochiale, et capellanorum Salarium, conventionem item Ecclesie servitorum et reparationem commoditatis parochialis calculo adrepartitionem fecimus, et a *proportione R. Catholicorum parium* lecticale quantum, in exsolutionem parochialis, et capellanorum salarii et servitorum Eccle-

később hangoztatja a nőtlen állapotnak párbérkötelezettségét az önálló háztartás alapján. Ugyanazon törekvés ez, melyet már a 19-ik század folyamában mindenütt találunk, hogy t. i. *a nőtlen állapotúak és özvegyek — a mennyiben vagyonnal s önálló háztartással bírnak, — a nők férfiakkal egyenlő párbért fizessenek.* A kormány, mint a zombori esetben látjuk, a kath. egyház ezen törekvését is támogatta és az ingatlanmal bíró nőtlenek párbér-kötelezettségét elrendelte.

Az 1802. évi generalis conscriptio után azon szoros kapcsolat, mely egykoron a nők állapot és a párbér között fennállott, még inkább meglazul. Ott, hol a vagyon szerinti teher felosztás divott, a szolgáltatás alapját nem többé a nők állapot, a házasságra lépés képezi, hanem az önálló háztartás, a mi természetszerűleg maga után vonta azon felfogást, hogy a párbér-fizetésnél csak a vagyoni állapot jöjjön tekintetbe, hogy a párbér nem annyira a személyhez, mint inkább a dologhoz kötött teher. Ezen fejlődés kezdete jóval megelőzte a generalis conscriptiót, de általánosabb jelleget csak századunk folyamában öltött.

A házasság azonban ezen fejlődés daczára megtartotta nagy jelentőségét a párbér-szolgáltatások terén. Az egyenlő kivetés terhe egészen korunkig a házasság fogalmához fűződik, az ilyen parochiákban a párbér-kötelezettség a házasságra lépéssel veszi kezdetét, a nőtlenek egyáltalán párbérmentesek s az

sine conventionis deserviens singulo pari, ubi plus, ubi minus prout adiuncta secum attulerunt absque discrimine personæ aut characteris æqualiter nullo pari prætermisso adrepartiti sumus.

özvegyek rendszerint kevesebbet, vagy semmit sem fizetnek. Továbbá azon parochiákban is, hol a vagyon szerinti párbér-kötelezettség divik, azok, kik ingatlannal nem bírnak, csak házasságra lépésük után lesznek párbér-kötelesekké.

Ennyi az, mit a párbér-intézmény újabb fejlődéséről egész általánosságban mondhatunk. Ezen kereten belül az előbbi korszakban észlelt nagy eltérések a párbér alanyára és kivetési módozataira nézve századunk folyamán is fenmaradtak.

3. §. A párbér jogi természete felett folytatott küzdelem 1802-től az urbériség megszüntetéséig.

Az 1802. évi generalis conscriptio már az 179 $\frac{1}{4}$. évi törvényhozás alapján készült, mely a protestantokat és görög nem egyesülteket a párbér-szolgáltatások alól felmentette. A generalis conscriptio ilyen formán a parochialis terhek viselése szempontjából csak a kath. egyház hiveire reflectálhatott. A helytartótanács által nyomtatásban szétküldött összeirási schemák előlapja azonban olyan rovatokat is tartalmazott, melyekbe a nem kath. hitfelekezetűek számát kellett bejegyezni.¹ És habár ez magában véve ártatlan dolog volt s a parochialis terhek viselésével közvetlen kapcsolatban nem állott, mindazáltal viszatetszést szült a nem kath. hitfelekezetűeknél, mert az összeíró küldöttségnek, hogy e rovatokat kitölthesse, az egyes községekben a nem kath. hitfelekezetűek létszáma iránt nyomozást kellett indítania.

¹ A generalis conscriptio nyomtatott mintáinak előlapja a következőkép volt szerkesztve:

E nyomozásban s egyáltalán azon tényben, hogy a kath. lelkészek jövedelmi kataszterében a nem kath. hitfelekezetűek létszáma is szerepel, a protestansok és görög nem egyesültek egyházi önállóságuk s a kath. egyháztól való függetlenségük megsértését látták. Az ügy ő felsége elé került, és az udvari kanczelláriától jött leirat alapján az 1802. jun. 24-én 13191. sz. alatt kiadott helytartótanácsai rendelet kimondja, miszerint a generalis conscriptionónak csak az levén czélja, hogy a parochialis jövedelmek állapota kitudassék, az összeírás egyedül a róm. katolikus lelkekre szorítandó.¹ — Ezen rendelet ugyan kissé megkésett, mert a generalis conscriptio a kibocsátás idejében már csaknem mindenütt befejezéshez jutott; mindazáltal igen jellemző ez azon álláspontra nézve,

Conscriptio

Proventuum Parochiae antiquae in Possessione Bezenye Diocesi Fauriensi Comitatu Mosoniensi Jus Patronatus tenet et exercet Regio-Ducate Dominium Magyar-Óvár Cooperatore-m habet No. nullum. — (A ritkított betűkkel szedett rész a specialis esetre vonatkozó írásbeli kitöltést jelzi.)

Nomina Locorum ad hanc Curatiam spectantium et avulsorum	Designatio Domini Terrestrialis etc.	Filialis distat a matre spatio horarum	Numerus Animarum				
			Romano	Græco	Græci Ritus non Unitorum	Augustinae	Helveticae
			Catholicarum	Confessiononi additarum		Judaicarum	

¹ Obortis nonnullis, ex occasione novissime demandatæ Parochialium Proventuum conscriptionis, difficultatibus signanter relate ad Conscriptionem Animarum Religioni Romano-Catholicæ non addictarum. Sua Majestas Sacratissima benigne statuere dignata est, ut quum Conscriptiones hæ, ad cognoscendam solum Proventuum Parochialium realitatem ordinatæ sint, eadem ad solum numerum Animarum Romanæ-Catholicarum (quibusvis aliis exmissis) restringantur. — Datum etc.

melyet a felekezetiség a generalis conscriptióval szemben elfoglalt, kétségtelen bizonyíték ez arra nézve, hogy az új jövedelmi kataszternél az 179⁰/₁. évi törvényhozás volt irányadó.

Az előbbi §-ban kifejtettük, hogy a generalis conscriptio a párbérre vonatkozó teher-kivetési sablonokat számszerűsen alkalmazta, nem azt mondja: «a qualibet sessione solvitur,» «singuli sessionati solvunt,» «quilibet inquilinus dat» stb., hanem számszerűen megjeleli, hány telkes jobbágyi és hány házas-zselléri háztartás van, mely tényleg a párbér-szolgáltatás alapját képezheti. Az oly községekben már most, hol más felekezetűek is laknak, a számszeres feljegyzés a kath. háztartásokra, a kath. kézen levő sessiók- és házakra szorítkozik, mert a nem kath. hitfelekezetűeket az 179⁰/₁. évi törvényhozás a párbér-fizetés alól felmentette, és a kath. lelkészek ezen felmentés következtében beállott jövedelmi veszteségükért 300 forint congruájukon belül kárpótlást kaptak. Így pl. *Czurndorf* községben a generalis conscriptio szerint 510 katolikus és 650 ágostai hitű lakos van. A katolikus lakosok összesen csak 3 és ³/₄ sessióval bírnak és 5 zsellér házzal, melyek után párbér fizetendő. A jobb módú lakosok az ágostai hitvallást követik s minthogy ezek az 1791:26. t. cz. alapján a párbér fizetése alól mentesültek a kath. lelkész részére a vallásalapból bonificatio czimén 143 frt 36 kr. utalványoztatott.¹ Hasonlókép *Német-Jährndorf* községben 340 kath. és 550 ágostai lakos

¹ Generalis conscriptio 1802. (Győri püsp. lev.) IX-ik rovat: Titulo Bonificationis ex fundo religionis ex respectu amissorum proventuum per Evangelicos præstari solitam stolam aliasque præstationes 143 fl. 36 xr.

van. A katolikusok 12 fél és 1 negyed telkes háztartással bírnak, melyek után összesen $3\frac{1}{8}$ mérő buza és ugyanannyi rozs fizettetik, ezenkívül még 50 pár után kap a lelkész 40 frt 50 krt. A vagyonnal bíró jobbágyok zöme tehát itt is ágostai hitvallású, és a lelkész bonificatio ezimén 185 frt 45 krt kap a vallásalaptól.¹

A conscriptióban gyakran határozottan is kifejezésre jut, hogy csak a *katholikus kézen levő* telkek és házak képezik a jövedelmi becslés alapját, így pl. *Barbolya (Walbersdorf)*:² A 34 domibus *per catholicos tam colonos, quam inquilinos inhabitatis singulatim* fl. 1. — A domibus 20 *per catholicos inhabitatis singulatim* fl. 1. — A domibus 20 *per catholicos inhabitatis* $5\frac{11}{16}$ tritici et siliginis. — Item ab 8 subinquinis singillatim $\frac{1}{8}$ urnæ vini. — *Agfalva (Agendorf)*.³ In matre: in ære parato ab inquilinis *catholicis* 17 percipit singillatim 6 xr. — Ibidem a tribus colonis percipit metr. trit. $1\frac{1}{3}$, avenæ totidem. Ibidem pro redemptione laborum ante immunitationem acatholicorum præstari solitorum feriunt adhuc catholicos occasione separationis eruti 2 fl. $53\frac{4}{8}$ xr. — In filiali Loipersbach in redemptionem similium ut in matre laborum post immunitationem acatholicorum præstant adhuc catholici 2 fl. 6 xr.

A generalis conscriptio számszeres feljegyzései a

¹ Generalis conscriptio 1802. (Győri püsp. lev.) IX. rovat: Titulo Subsidii et Bonificationis decedentium Evangelicarum præstationum 185 fl. 45 xr.

² Generalis conscriptio 1802. Arch. Soproniensis. — Győri püsp. lev. Ehhez hasonló példa *Rétalap*: Ab 11 domibus *catholicis* per 24 xr. — Item in siligine per $\frac{3}{4}$ metr. poson. percipit $8\frac{1}{8}$ metr. .

³ U. o.

dolog természetéhez képest csak arra valók voltak, hogy a lelkészek jövedelmének állapotát a conscriptio idejében feltüntessék, de semmi biztosítékot nem nyújtottak és nem is nyújthattak az iránt, hogy ezen állapot az idők folyamán meg ne változzék. A kath. lelkészek azonban úgy fogták fel a számszeres megállapításokat, mint jövedelmüknek állandósítását. Ennek következménye aztán az lett, *hogy ha a conscriptióban párbér-jövedelmi alapul felvett telek vagy ház nem katolikus kézre ment át, a kath. lelkész vagy a vallásalapból kért kárpótlást, vagy az új nem katolikus birtokostól is követelte a párbér-szolgáltatásokat.*

Az előbbi ut és mód a generalis conscriptióban felvett jövedelem biztosítására teljesen jogosult, mert az 1791: 26. t. cz. a kath. lelkészek kárpótlását az elvesztett párbér-jövedelemért elvileg kimondotta. Csakhogy ezen ut és mód nem mindenkor vezetett célra, mert első sorban a 300 forintnál nagyobb jövedelemmel bíró vidéki lelkészek a királyi rendeleték értelmében a bonificatióra igényt nem tarthattak, mert továbbá a generalis conscriptio idejében kath. kézen levő telkeknek más felekezetűek kezébe való átvándorlása rendszerint nem tömegesen, hanem lassanként történt és így a vallásalap, midőn pl. valamely parochiában egy jobbágytelek vagy egy zselérház nem katolikus birtokos kezébe került, az ez által szenvedett csekély veszteségért külön-külön kárpótlást nem nyújthatott. Annál kevésbé lett volna ez indokolt, mert igen könnyen megtörténhetett, gyakran meg is történt, hogy viszont valamely másik telek vagy ház nem katolikus kézről katolikus kézre ment át.

Az ilyen csekélyebb mérvű jövedelmi hullámozást a vallásalap saját vagyoni erejének veszélyeztetése nélkül csak úgy vehette volna figyelembe, ha az ország valamennyi parochiájában a bonificatiót évenként kiigazítja a párbérszolgáltatásokban mutatkozó csökkenés vagy növekedés szerint, ez azonban technikailag s a rendes pénztári kezelés szempontjából kivihetetlen vállalat lett volna. Ezért utasítja vissza pl. a helytartótanács 1804. jan. 10-én 98. sz. alatti rendeletével a német-jahrndorfi lelkész bonificatio kérelmét: Cum omnino constat proventus parochiales pluribus in causis augeri, vel minui posse, atque adeo in casu, super quo parochus Németh-Jahrndorfensis queritur, tam parum eidem quamquam abhinc compensationem competere, quam parum eidem de praehabita systematica sua congrua quidpiam desumetur si casu inconverso domus quæpiam evangelicorum per catholicos emerentur.

Minthogy a bonificatióra való igény a most kifejtett okok miatt korántsem biztosíthatta a kath. lelkészek párbér-jövedelmének állandóságát, szükségkép a második út és mód nyomul előtérbe. A kath. egyház saját jól felfogott érdekében mind erélyesebben kezdi követelni, hogy ott, hol a párbér vagyonarányában fizettetik, ha a generalis conscriptióban felvett telkek vagy házak valamelyike nem katholikus birtokosra megy át, az ily telek vagy ház után továbbra is párbér fizetendő, *mert a vagyon szerint kivett párbér az ingatlanságon inhaeréal, mint közép-kori dologi teher.*

Ekként indul meg a harcz századunk folyamában a párbér jogi természete felett a felekezeti ség

szempontjából, mely aztán egész napjainkig tart. Az impulsust erre kétségkívül a generalis conscriptio adta. A kath. egyház a párbér dologi természetének felvetése által legalább azon vagyoni alapot akarta megmenteni a parochiális szervezet javára, mely még a generalis conscriptio idejében megmaradt.

Az 1790₁. évi törvényhozás előtt hasonló küzdelemre nem találunk, nem pedig azért, mert akkor még azon jogelv uralkodott, hogy a más hitfelekezetűek, különösen a protestánsok ott, hol publicum exercitiumjok nincs, a kath. egyház parochiális kötelékébe tartoznak, a parochiális terheket a kath. hivekkel egyenlően viselni kötelesek. Ezen jogelv uralma a párbér dologi természete feletti vitát a felekezetiiség szempontjából kizárja. Az 1790₁. évi törvényhozás után közvetlenül szintén nem lehetett szó efféle küzdelemről, mert ekkor még egész az 1802. évi generalis conscriptióig a bonificationalis munkálatok folyamatban voltak, melyeknek czélja éppen az volt, *hogy a kath. lelkészek a protestánsok és görög nem egyesültek párbér-mentessége következtében szenvedett veszteségükért kárpótlást nyerjenek.* És éppen azon körülmény, *hogy a kath. lelkészek azon községekben is mindenütt kárpótlást nyertek, hol a párbér vagyon arányában volt kivetve, hol a «sessio,» «sessionatus,» «domus» stb. sablonok dívtak,¹ kétségtelenné teszi, hogy a párbért az 1790₁. évi törvényhozás kivétel nélkül személyes tehernek tekintette s az alól a nem katolikus hitfelekezetűeket feltétlenül felmentette.*

A kath. egyház ennek folytán kezdettől fogva

¹ Lásd pl. Czurndorf, Németh-Jáhrndorf és Miklósfalva 1802. évi generalis conscriptióját az előbbi §-ban.

csak azon telkek- és házakra nézve vitathatta volna a párbér dologi természetét, melyek az 1802. évi generalis conscriptio feljegyzései szerint kath. kézen maradtak, mert ha feltételezzük is, hogy a párbér azelőtt a nem kath. kézen lévő telkeken és házakon is inhaereált, mint középkori dologi teher, az 179°/₁. évi törvényhozás azt nemcsak megszüntette, de a vallásalap bonificálta is. — Ebből szükségkép folyó jogi következmény a párbér dologi természetének korlátolása a generalis conscriptióban feljegyzett kath. kézen lévő házakra és telkekre, mert az 179°/₁. évi törvényhozás után már a felekezeti egyenjoguság és önállóság is útját állotta annak, hogy az újabban kath. kézre kerülő telekre vagy házra a katolikus egyház irányában ipso facto a középkori jogrendszer értelmében dologi teher rakodjék. Hogy ezen fontos mozzanatot a párbér jogi természete felett folytatott küzdelem soha sem méltatta figyelemre, az későbbi fejtegetéseinkből eléggé ki fog világlni.

Mindenesetre érdekes történelmi jelenség, hogy a párbér dologi természetének vitatása először is az uralkodó kath. egyház kebelén belül idézett elő nagyobb mérvű összeütközéseket, úgy hogy a király, mint az egyház legfőbb kegyura első sorban ezen összeütközések megszüntetése végett mondotta ki, hogy a párbér mindenkor a parochiális kötelékből eredő közteher, mely csak a parochia kötelékébe tartozókat terheli és nem az ingatlanságon nyugvó dologi teher a középkori jogrendszer értelmében, mely az ingatlanság minden birtokosa által viselendő, tekintet nélkül arra, vajjon a parochia kötelékébe tartozik-e vagy sem.

Köztudomásu dolog, hogy hazánk egyes vidékein keleti szertartásu katolikusok is vannak. A keleti egyesült — vagy mint nálunk nevezték — görög katolika egyház kezdettől fogva részese volt némi csekély kivétellel¹ mindazon előjogok és kiváltságoknak, melyeket az uralkodó kath. egyház élvezett. Általános elvi szempontból bátran mondhatjuk, hogy a görög kath. egyház a magyar állam közjogi szervezetében a katolikus egyháznak szoros kiegészítő alkatrésze s ugy az államhatalommal, mint a többi hitfelekezetekkel szemben ugyanazon jogállást foglalta el mindenkor, mint a római kath. egyház. Ez okból feleslegesnek tartottuk eddig róla külön megemlékezni és csak most utólag constatáljuk, hogy mindaz, mit eddig a kath. egyház viszonyáról a többi hitfelekezetekkel szemben elmondottunk, a görög kath. egyházra is vonatkozik. A királyi hatalom különösen Mária Terézia óta kiváló gondot fordított a görög kath. egyház parochiális szervezetének fejlesztésére, valamint a stola- és párbér-jövedelmeket is biztosította a görög katolikus lelkészek részére.² A görög kath. lelkészek továbbá a vallásalaphól épen ugy kaptak segélyt, congrua-kiegészítést és bonifi-

¹ Így különösen a tizedjog a görög kath. egyházat nem illette, épen zért a quartát, octavát vagy sedecimát a görög katolikusok is a római katolikus lelkésznek fizették. — Lásd erre nézve a XXXII. számú függelékét.

² Az 1767. jun. 22-én kelt helyt. tanácsi rendeletben olvassuk: Quo clementer dispositum, ut Parochis Græci Ritus Unitis, qui populo unito in spiritualibus deserviant, ab hoc obvenientes annuos acque, ac stolarum proventus, qui unice hactenus causam dissensionum præbuerunt, tanquam necessarium subsistendi medium, tam in matribus, quam in filialibus extrahendis impedire, aut Episcopum Munkacsensem et eiusdem unitum Clerum in exercitio iurisdictionis, quoad ritus sui homines turbare, sub gravi animadversione nemo præsumat.

catiót, mint a róm. katolikusok, a mi szükségessé tette, hogy a görög kath. plebániák jövedelmi ügye épen úgy rendeztessék, mint azt a róm. kath. egyházra nézve előadtuk.¹ Ezen rendezés meg is történt az 1806. évi generalis conscriptio által, midőn a görög kath. plebániák jövedelmi katasztere az 1802-ben alkalmazott alapelvek szerint elkészült.

A görög kath. parochiákban általános szabályként a vagyon-szerinti párbér-fizetés divott. Így már az 1756-ban készült Olsavezky-féle párbér-szabályzat szerint a telkes jobbágyok (coloni) egy mérő, a házas zsellérek (inquilini domicillati) fél mérő gabonát fizettek. Ezen szabályzat alapján készült Ugocsa megye statutuma, mely később a munkácsi görög kath. püspökmegyében általános érvényre emelkedett, s mely a gyakran felmerült párbér-viták kiegyenlítése végett a következő magyarázó határozatokat hozta:

- 1). A telkes jobbágyok osztályához nemcsak az egész és fél telkesek tartoznak, hanem a nyolczadosok is, és mindazok, kik vétel útján kaszálóhoz, szántóföldhöz vagy irtványhoz jutottak, szóval külsőséggel is birnak. —
- 2). A zsellérek osztályához azok tartoznak, kik csak házzal és belsőséggel birnak. —
- 3). Ha többen ugyanazon házban laknak, és a telket közös kenyéren művelik, az egész ház egy telkes jobbágyul tekintendő. —
- 4). Ha többen ugyanazon házban laknak, de a telket megosztva és külön kenyéren művelik, a családfő telkes jobbágyul, a többiek pedig házas zsellérekül tekintendők. —
- 5). A kü-

¹ Lásd az 1797. év 14347 sz., 1799. év 12470. sz. helyt. tan. rendeletet és az 1802. évi 327. sz. a. egyház-szervezeti szabályzat VII. fejezetét, mely a görög kath. parochiák rendezéséről szól.

lön házban lakók és külön kenyéren telket művelők az 1. pont értelmében telkes jobbágy számba jönnek.¹

A vagyonszerinti párbér-fizetés következménye lön, hogy az 1806. évi generalis conscriptio a görög kath. kézen levő telkeket és házakat épen úgy számszeresen feljegyezte, mint az 1802. évi conscriptio a róm. kath. kézen levőket, ott, hol a görög katolikuskok vagyon arányában telkek vagy házak után fizették párbérüket. Azon községekben tehát, hol római és görög katolikusok vegyesen laktak, akként állott a dolog, *hogy az 1802. évi conscriptio bizonyos számú telket és házat felvett, mint olyanokat, melyek után római katolikus lelkész szedi a párbért és viszont az 1806. évi conscriptio is felvette a többi telkeket és házakat, melyek birtokosai azon időben görög katolikusok voltak s így a görög katolikus lelkésznek fizettek párbért.* — A conscriptiók feljegyzései lassanként módosulást szenvedtek: az egyik telek vagy ház kath. kézről görög kath. kézbe került és megfordítva. Minthogy pedig a róm. kath. lelkész a conscriptióban felvett telek vagy ház után akkor is követelte a párbért, ha az görög kath. birtokos kezébe került, hasonló eljárást követett a görög kath. lelkész is: miből aztán évek múltán egyes községekben azon visszás helyzet fejlődött ki, hogy a görög katolikus hívek egy része a róm. kath. lelkésznek és a róm. kath. hívek egy része viszont a görög kath. lelkésznek adózott.

Hogy ezen visszás jogállapot folytonos czivakodásnak volt kútforrása, azt — úgy hisszük — felesleges

¹ Lásd a XLII. számú függelék.

volna bővebben fejtegetnünk. A királyi hatalom elvégre megsokalta a mind sűrűbben jelenkező panaszokat s az egyes községekben napirenden lévő botrányokat. Az 1814. évi 10-763. sz. alatti terjedelmes kancelláriai szabályrendelet, mely a római és görög katolikus lelkészek között felmerült vitás jogviszonyokat részletesen szabályozza, 15-ik pontjában a párbérüggyről is intézkedik és pedig akként, hogy *bármely néven nevezendő stola- vagy párbér-jövedelem a lelkészek által csak saját szertartásu híveiktől követhető.*¹

Ez volt a párbér dologi természetű teherre tételére irányuló törekvés első bukása. A katolikus egyház álláspontjának téves volta már ez által kellőleg kiviláglott. A latin és görög szertartásu kath. egyházak teljes egyenjogúsága egyszerűen lehetetlenné tévé, hogy a vagyon arányában fizetett párbér középkori dologi teher gyanánt tekintessék olykép, hogy azt a parochiális kötelékbe nem tartozók is fizessék, hogy az, mint a tized a kath. egyház javára az ingatlanságon inhæreáljon. A viszonyosság alapján más megoldási mód, mint a melyet az idézett kancelláriai rendeletben találunk, a legnagyobb zavarok előidézése nélkül nem képzelhető. Ha pedig a kancellária a viszonyosság elvét mellőzve, azt mondotta volna ki, hogy a vagyon arányában fizetett párbér csak a római kath. egyház javára képez dologi terhet, akkor

¹ Ne intuitu perceptionis aut præstationis proventuum ac competentiarum parochialium dehinc inter utriusque ritus parochos et populum quæstiones aut dissensiones locum habeant, pro generali regula . . . . statuitur: quod . . . cuiusvis nominis, seu stolaris, seu lecticalis aut in deputato consistens proventus per parochos non nisi a sui ritus populo prætendi possit. — Vess össze a XXXII. számú függelékét.

egyenesen megtámadta volna a görög kath. lelkészek anyagi existenciáját, kik szintén a hívek vagyona után nyerték ellátásukat s a mennyiben ez nem volt elégséges, a vallásalapból kaptak segélyt.

Ezen vereség azonban a kath. egyházat korántsem tartotta vissza a további küzdelemtől, amál kevésbé, mert az 1814. évi 10·763. sz. alatti rendelet csak specialis jellegű normativum, mely a párbérviszonyokat csak a latin és görög szertartású katolikus egyházak között rendezi. Az efféle normativum a kath. egyház szempontjából már csak azért sem lehetett irányadó a többi hitfelekezetekkel szemben, mert a kath. egyház a viszonyosság elvének uralmát csak a görög katolikus egyház irányában volt hajlandó elismerni.

Hollósy Mihály győri káptalani helyettes már 1815-ben felterjesztést tesz a helytartótanácsához oly szabályrendelet megállapítása végett, mely a kath. lelkészek jövedelmének épségben maradását az esetben is biztosítsa, *ha valamely ház katolikus birtokos kezéből nem katolikus kézre megy át*, nehogy a kath. lelkészeket jövedelmük csökkenése miatt a vallásalap terhelése által kelljen segélyezni.

A felterjesztés a vallásalap érdekeinek megóvása által indokolja a párbér dologi teherré tételének szükségességét a középkori jogrendszer értelmében. Ezen indok talán kedvezően hangozhatott a vallásalap terheit jól ismerő helyt. tanács előtt, de aligha egyedül ez vezette Hollósy Mihály tollát a felterjesztés megtételére, mert a katolikus lelkészeknek nem annyira a vallásalap kimerülése feküdt szívéen, hanem inkább azon körülmény bántotta őket, — és

pedig egyéni szempontból véve méltán — hogy ha valamely ház vagy telek nem kath. kézre ment át, az ebből eredő csekély jövedelmi veszteségért a válásalap nem volt hajlandó kárpótlást nyújtani.

Bármily tetszetős volt is a Hollósy-féle felterjesztés indokolása, a helytartótanács következetes maradt eddigi álláspontjához és minden hosszas fejtegetés mellőzésével igen találóan határozta meg a vagyon szerint fizetett párbér jogi természetét. A válasz ugyanis ekként hangzott: «Minthogy a parochiális terhek *nem a házakon vagy telkeken, hanem azon jobbágyságon nyugszanak, kik a lelkészek egyházi működéseit igénybe veszik, minthogy továbbá a jobbágyok költözése törvényileg megengedettetett és a földesuraknak szabadságukban áll másokat vallásra való tekintet nélkül felfogadni, nem lehet szabályt alkotni arra nézve, hogy a parochiális jövedelmek oly esetben is fizetendők, midőn valamely telek vagy ház a kath. birtokosról más felekezetű emberekre megy át, hanem az ilyen esetek, ha a lelkész congruáján belül veszteséget szenvedett, a helytartótanács elé terjesztendők, hogy az a beállott körülményekhez képest orvoslást nyújtson.»¹*

E válaszban két fontos jogelvet találunk. Az egyik, hogy a párbér nem a telken vagy házon

¹ Quod cum præstationes parochiales non adhæreant domibus aut fundis, verum colonis, quibus spiritualia impenduntur per parochos obsequia, colonorum porro migratio lege admissa, aliorum vero absque respectu ad religionem receptio dominis terrestribus, libera sit; normam circa solvendos parochiales proventus, pro casu quo fundus, aut domus a catholico possessore ad alterius religionis homines transfertur, statui non posse, sed huiusmodi casus, si parochum infra congruam recidere contingeret, Consilio huic Locumtenentiali Regio ad ferendam pro re nata medelam representandos esse. — Lásd a XXXIII. számú függelékét.

inhæreál, hanem a jobbágyakon és így, habár a szolgáltatás házak vagy telkek után történik, a kötelezettség alapfeltételét mindenkor a parochiális kötelekbe tartozás, a szent működések (sacra) igénybevétele képezi. Ezen korrekt felfogás értelme az, hogy a párbér lehet ugyan dologi teher, de csak mint közteher, *mint onus iuris publici*, mely csakis a kath. jobbágy vagyonát terheli; ellenben nem tekinthető soha sem magánjogi természetű dologi tehernek, mely az ingatlanság minden birtokosa által egyaránt viselendő. A másik kijelentés ismétlése azon régi jogelvnek, mely az 179°/₁. évi törvényhozás óta uralkodott hazánkban, hogy a nem kath. hitfelekezetűek párbérmentessége következtében beállott jövedelmi veszteségért a kath. lelkészek a vallásalaphól kárpótlási igénynyel bírnak. Ezen kijelentéssel azonban a helytartótanács sovány vigasztalást nyújtott a kath. lelkészeknek, mert a dolog fájós oldala éppen az volt, hogy e fennálló jogigényt a gyakorlati életben nem lehetett mindenkor effectuálni.

A most tárgyalt helytartótanácsi rendelet, habár általános elvi kijelentéseket tartalmazott, habár általános elvi szempontból döntött a párbér jogi természeté felett, mindazáltal csak particularis jelentőséggel bírt. A győri püspökmegyén kívül a kath. papság nem vett arról tudomást, pedig a többi püspökmegyében is mind gyakrabban merültek fel jogviták a párbér jogi természeté iránt. Az elkeseredés e jogviták miatt az ország egyes részeiben mind nagyobb mérveket kezdett öltetni. Növelte a zavarokat az is, hogy az egyes megyék egészen hasonló esetekben egymástól eltérő határozatokat hoztak; sem a kath.

clerus, sem más hitfelekezetűek nem tudták tájékozni magukat, vajjon részükön van-e az igazság vagy sem. *Mindezen körülmények hovatovább elkerülhetetlenül szükségessé tették, hogy a királyi hatalom részéről általános elvi jelentőségű szabályrendelet adassék ki, a mi 1824-ben is következett.*

Azon érdekes küzdelem, mely az 1824. évi mart. 26-án kelt nagyfontosságú kancelláriai szabályrendelet kibocsájtására vezetett, a nyitrai püspökség részéről indul meg a *nagy-szlatinai* párbér-eset alkalmából.

A nyitrai püspökmegye területén, különösen Trencsén megyében a párbér már rég idő óta telkek és házak után fizettetett, tekintet nélkül a birtokos nős, nőtlen vagy özvegy állapotára. Talán nem tévedünk, ha azt állítjuk, hogy a párbér dologi természetű teherként való felfogása itt vert legelőször gyökeret, amit igazol azon körülmény is, hogy a nyitrai püspökmegyeében a házak és telkek után fizetett párbér már igen korán sajátos elnevezést nyert *s ez a metretából (mérő) képezett metretatio*. Rendszerint csak az ingatlannal bíró jobbágyak szolgáltatnak gabonát és pedig a vagyon arányához képest több vagy kevesebb mérőt azaz *metretát*, ellenben a birtoktalan jobbágyak pénzt fizetnek vagy évenként egy napot dolgoznak.¹ — A birtokos jobbágyok szolgáltatása, minthogy annál a házasság ténye figyelembe nem vétetik, lassankint mind élesebb ellentétbe lép a birtoktalanok szolgáltatásával, mely a házasságra lépéssel veszi kezdetét, és ez ellentét kifejezést nyer a *metretatio* szó hasz-

¹ Lásd a 250. lap jegyzetében felhozott példáka

nálatában. A további következtetés aztán már igen könnyű: a gabona-szolgáltatást (metretatio) csak a birtokos jobbágyok teljesítik, a gabona-szolgáltatás tehát dologi teher és *nem párbér* (lecticale), mint a pénz — vagy munkabeli szolgáltatás, mely a személyi állapotra, a házasság tényére néző teher. — Hogy e következtetés téves és semmi alappal nem bír, azt már eddigi fejtegetésünkben eléggé igazoltuk: így különösen a II. fejt. 3. §-ában felhozott példák minden kétségen kívül helyezik, *hogy a szolgáltatás minősége a párbér dologi természetével semminemű kapcsolatba nem hozható*, mert a vagyon szerinti párbérkivetés eseteiben igen gyakran előfordul, hogy a *házatlan* zsellérek is gabonát szolgáltatnak, valamint megfordítva, a telkes jobbágyak is csak pénzt vagy munkát.

Trencsénmegye közgyűlése 1814. nov. 21-én foglalkozott először azon kérdés eldöntésével, vajjon a metretationak nevezett párbér személyi teher-e vagy dologi? A panaszt *Rajecz* község protestans lakói emelték a kath. lelkes ellen. — A megyegyűlés ez alkalommal minden nagyobb vita nélkül a kath. egyház javára döntött és *a metretatiót dologi tehernek monddotta ki*.¹ A második volt a *nagy-szlatinai* eset, melynek tárgyalása 1817. nov. 26-án korántsem oly simán folyt le, mint az előbbié, mert a katolikus és a protestans párt heves küzdelmet vívott egymással; míg nem hosszas vita után a kath. egyház álláspontja vereséget szenvedett, a megyegyűlés előbbi határozatát megmásítva, névszerinti szavazás alapján kimon-

¹ Lásd a nyitrai püspök 1820. febr. 22-én tett felterjesztését. Orsz. levél. Helyt. tan. oszt. 4512. sz.

dotta, hogy a *metretatio személyes teher és nem dologi*.¹ — Hogy e határozat korántsem nyugtatta meg a felzaklatott kedélyeket, eléggé bizonyítja azon körülmény, miszerint a megyegyűlés elhatározta felterjesztést tenni a helytartótanácshoz, hogy — miután a *metretatio* jogi természetének kérdése a vallási törvény magyarázatát igényeli, hasonló esetek eldönthetése végett szabályrendeletet bocsásson ki.²

Ezen felterjesztés következtében került a *nagy-szlatinai* párbérügy még ugyanazon évben a kir. udvari kanczellária elé. A helytartótanács — hivatkozván az 1791: 26. t.-czikk 6-ik §-ára, mely a protestánsokat a párbér fizetése alul felmentette és a kath. lelkészeket a szenvedett veszteségért bonificálta — a párbér személyes természete mellett foglalt állást s a *nagy-szlatinai protestánsok felmentését indítványozta*. A kanczellária referense, gr. Eszterházy József, az ügynek semmi nagyobb fontosságot nem tulajdonított s a helyt. tan. felterjesztését annyira plausibilisnek találta, hogy minden behatóbb tanulmányozás nélkül csatlakozott ahhoz. Az ő véleménye alapján³ bocsájtatott ki Trencsénmegye részére az 1817. decz. 24-én

¹ Lásd u. o.

² Orsz. lev. Kancz. oszt. 1817. év 15-732. sz. alatt az előadói előterjesztésben olvassuk: Trenchiniensis comitatus refert: . . . quod tandem ex parte status ecclesiastici in generali congregatione assertum fuerit fundamento Canonicarum Visitationum et usus immemorialis certas praestaciones uti metretationem ita fundis colonialibus adligatas esse, ut etiam per succedentes colonos Augustanae Confessionis parochi praestari debeant; asserto hoc per S. S: et O. O: negato usu immemoriali et ex eo, quod onus tale libero fundo inherere nequeat, in dubium vocato, quaestione praeterea hac interpretationem legis religionariae involvente, referens comitatus supplicat pro decedendis similibus casibus normativam dari resolutionem.

³ Lásd ezen véleményt: Orsz. lev. Kancz. osztály 1817. év 15-732. sz.

15,732. sz. alatti rövid kancelláriai rendelet, mely a következőkép hangzott: «Miután az 1790: 26. t. cz. világosan kimondja, hogy a protestansoktól azelőtt a kath. lelkészeknek járó szolgáltatások a jövőben többé nem követelhetők, a nagy-szlatinai lelkész a megye által az iránt keresendő meg, hogy azon veszteséget, melyet az által szenvedett, mert a kath. jobbágyak helyébe protestansok léptek, a püspökmegei hatóság útján a helytartótanács előtt mutassa ki és attól orvoslást kérjen».¹

Ezen kancz. rendelet lényegében megegyezik a fentebb tárgyalt 1816. évi 10,609. sz. helytartótanácsi rendelettel, mely Hollósy Mihály győri káptalani helyettes felterjesztésére válaszul adatott ki, csakhogy míg a helyt. tan. rendelet az általános jogfejlődésre, a történelmi alapra támaszkodva mondja ki, hogy a párbér nem a jobbágyi telken vagy házon inhæreál, hanem a parochiális kötelékbe tartozó jobbágyokon; addig a kancelláriai rendelet azon positiv közjogi alapot tolja előtérbe, melyen a protestánsok párbérmentessége nyugszik. — E két jogalap akként egészíti ki egymást, hogy a protestánsok az 179°/₁. évi törvényhozás előtt sem mint a telken vagy házon inhæreáló magánjogi természetű dologi terhet fizeték a párbért, hanem mint a parochiális kötelékből eredő egyházi közterhet, minthogy pedig az 179°/₁. évi törvényhozás a protestánsokat és görög nem egyesülteket a parochiális kötelék alul teljesen feloldotta, ez által a párbér-kötelezettséget is minden kivétel nélkül megszüntette.

¹ Lásd a XXXIV. számú függelékét.

A küzdelem érdekes része és országos jelentősége azonban csak az 1817. decz. 24-én 15,732. sz. alatt kibocsájtott rendelet után veszi kezdetét. A nyitrai püspök ugyanis nem nyugodott meg a kath. clerusra nézve hátrányos kancelláriai rendeletben s egyenesen Ő Felségéhez, az egyház legfőbb kegyurához appellált. A nagy-szlatinai ügyet 1818-ban már az udvari kancellária újra tárgyalja *s a tárgyalási jegyzőkönyvön I. Ferencz király következő sajátkezűleg irt és aláírt elhatározását találjuk:* *»Ueber die von dem Trenschiener Comitatz gestellte und referente geheimen Rath Graf Eszterházy sub. Nr. 15,732 von der Kanzlei unterschiedene Religionsfrage ist mir mit Beischliessung der Verhandlungsacten ein eigener Vortrag vorzulegen. -- Der übrige Inhalt des Protokolls dient zur Nachricht. Wien, den 2-ten März 1818.«*

A *nagy-szlatinai* párbér-vita Ő Felsége ezen legfelsőbb elhatározása következtében elveszté localis jellegét, *s általános jelentőségű egyházközi vitává*, vagy mint a királyi határozat mondja, *vallási kérdéssé vált.*

A helytartótanács, hogy újabb előterjesztést tessen s hogy a felvetett vita-kérdést minden irányban megvilágíthassa, felhívta a nyitrai püspököt az általa elfoglalt álláspont kifejtésére s a jogilag relevans okmányok beküldésére. Ezen felhívásra Kluch József nyitrai püspök egy több ívre terjedő s okmányokkal gazdagon felszerelt hatalmas elaboratumot nyújtott be, mely téves álláspontja daczára fényes tanubizonyságot tesz szerzőjének ugy széles látköréről, mint alapos jogászai képzettségé-

¹ Lásd orsz. levél. Kancz. oszt. 1818. év 2756. sz.

ről.¹ Minthogy ezen elaboratum a későbbi tárgyalásoknak kiindulási alapját képezte, s minthogy abban mindazon érveket megtaláljuk, melyeket a párbér dologi természetének igazolása végett felhozni lehetett, szükségesnek látjuk, hogy itt vele tüzetesebben megismerkedjünk.

I. Az elaboratum első pontja érveléseit az egyházalapítás jogi mozzanataiból meríti s lényegében a következőket tartalmazza: «Hazánkban parochiák felállítása illetve lelkészek behelyezése a kereszténység első századaiban is, midőn még felekezetiség nem létezett, épen úgy történt, mint később a parochiák rendezése alkalmával, t. i. a népet és a földesuraságokat meg kellett hallgatni az iránt, mit szándékoznak adni az itt vagy amott állandósított lelkészek ellátására: és a püspökmegyei hatóság soha sem hagyta előbb jóvá a lelkész állandósítását valamely helyen, míg az ellátásra szükséges eszközök kimutatása meg nem történt, nehogy az efféle előzetes nyilatkozat és biztosítás nélkül a lelkészek bizonytalan sorsnak legyenek kitéve. Az, mit a nép és a földesuraság régenten vagy újabb időben megígért és felajánlott, és a püspökmegyei hatóság jóváhagyott, mindenkor érvényes volt, és sem könnyelműen meg nem változtatható, sem vissza nem vonható».²

¹ Lásd ezen nagyérdemű dolgozatot Orsz. lev. Helyt. tan. oszt. 1818. év 18503. sz. alatt következő czímmel: *Nitriensis Episcopus specificos casus, intuitu praestationum frumenti a fundis colonialibus Parochis Catholicis faciendarum ex Visitationibus Canonicis benignis Regiis Resolutionibus et publicae Jurisdictionis determinationibus per Benignum Intimatum iussus, adducit.*

² *Dubitari non potest Sacros Curiones et Parochos olim jam primis Ecclesiae Hungariae Christianitatis temporibus, atque ita ante tempora invectarum quarumvis peregrinarum Confessionum, prout et subseque, prorsus*

«Hogy pedig a lelkészek ellátására megállapított tényezőkhöz a földesurak beleegyezésükkel és tényükkel hozzájárultak, kitűnik abból, miszerint több helyen a lelkészek a *visitatio canonica*kban is felsorolt szántóföldekkel és rétekkel bírnak, melyeknek kirendelése és békés használata a földesurak beleegyezése nélkül nem történhetett volna. Bizonyítékul szolgál erre nézve az is, hogy a földesuri hatalom alatt álló nép a földesurak tudta és akarata nélkül semmiféle szolgáltatásokkal nem volt terhelhető; továbbá, hogy a földesurak a *visitatio canonica* alkalmával vagy személyesen, vagy tisztviselőik által jelen lenni szoktak, és így a régi szokás által megállapított lelkészi szolgáltatásokról tudomással bírtak s azokat nemcsak nem ellenezték, hanem inkább, ha a körülmények úgy kívánták, azok behajtása végett a lelkészeknek alattvalóik ellenében segédkezet nyújtottak. Ezenkívül példák tanúsítják, hogy némely földesur parochiát akarván alapítani, a hívek egyértelmű kérése és beleegyezése mellett a kath. lelkész részére teljesítendő szolgáltatásokat, nevezetesen a metreta-féle szolgáltatásokat előzetesen és a protestans ministerek világos kizárásával megállapította, s csak miután ezt a püspökmegyei hatóság

eo modo, quo recentioribus temporibus occasione Regulationis Parochiarum introductos fuisse: nempe tam Plebem Sacris Ministris providendam, quam at Terrestria Dominia prævie de eo: quidnam pro sustentatione præficiendorum in hoc, vel alio loco stabilium Sacerdotum constituere velint, et constituent? audiri debuisset. Sed et Jurisdictionem Diœcesanam non prius, quam his sustentationis mediis remonstratis, ad Sacros Ministros huic vel illi loco stabiliter addicendos accessisse: ne secus absque prævia huiusmodi declaratione et assecuratione Sacri Curiones vagæ incertæque Sorti, famis item et nuditatis periculo, Hominumque ludibrio exponantur.

elfogadta és megerősítette, kérte a lelkész kirendelését.»¹

«Mindezekből elég világosan következtethető: hogy a metreta-féle szolgáltatások, melyeket a jobbágyok telkeik arányában és száma szerint ember emlékezetet meghaladó idő óta és jóval a többi hitfelekezetek befogadása előtt fizettek, ugy a jobbágyok, mint a földesurak határozott akarata és beleegyezése alapján keletkeztek és folytatódtak, az egyházmegyei hatóság pedig állandó lelkészek kirendeléséhez csak ugy adta beleegyezését, hogy valamint a többi, ugy a metreta-féle szolgáltatásokból befolyó jövedelem iránt kezes-ség és biztosítás nyújtatott. És minthogy a szerződés természeténél fogva nem egyéb, mint kölcsönös megegyezés egy és ugyanazon dolog kölcsönös szolgáltatására vagy abbahagyására, a metreta-féle praestatiók is a hívő nép a földesur és a püspök-megyei hatóság között kötött kölcsönös szerződésben birják eredetüket és fenmaradásukat. A szerződések pedig bármely törvény vagy jog szerint

¹ Ezen állítások igazolása végett a következő példákat hozza fel: Ita exemplum est in facto Liberi Baronis Georgii quondam Berényi, qui Anno 1717 Parochiam Dlhopolensem fundando, inter cetera pro sustentatione Parochi constituta, Metretas Eidem a Numero Sessionum Colonialium irretractabiliter praestandas cum Parochianorum omnium consensu disposuit Litterisque fundationalibus per Episcopum Ladislaum Comitem Erdödy subinde acceptatis et confirmatis inseri fecit, prout Eodem Fundationales ex Visitatione Canonica anni 1728 extractæ et hic in Copia advolutæ testantur sub B).

Ita exemplum est in facto Joannis Jac. Comitis a Lövenburg, qui anno 1732 Ecclesiam et Parochiam Terchoviensem fundando inter alia in antiquitatis pendis solitis metretis proventus Parochi constituit, conscribique fecit, prout in Visitatione Canonica anno 1767 peracta refertur ex inde desumptum advolvitur sub C).

Ita exemplum est in facto Georgii Comitis Erdödy, qui anno 1751 trium Parochorum proventum ad Urbariam Constitutionem intulit et

az egyik szerződő fél részéről a többiek akarata ellenére és ellenmondása daczára meg nem szüntethetők.»¹

Hogy az itt előadottak mennyiben felelnek meg a történelmi valóságnak, arra nézve a II. fej. 2. §-ában elmondottakra utalunk. A nyitrai püspök előtt a párbér fejlődési történetének első nagy korszaka ismeretlen. Az ő látköre csak odáig terjed, midőn már a párbér szolgáltatások a laudabilis consuetudo alapján kötelező szolgáltatásokká, praestatiokká váltak, épen azért nem képes a párbér és a földesuri hatalom egymás iránti viszonyát helyes világításba helyezni.

A történelmi fejlődésben a párbér-szolgáltatások

inter alia certas frumenti *Mensuras* sub *Nomine* *Cororum* a *Sessionibus* *Colonialibus*, *Zarubkones* *dictis*, per *Parochianos* tam *Matris* quam *Filialium* *Parocho* *pendendas* *ordinavit*, prout in *Visitatione* *Canonica* anno 1767 *peracta* eadem *constitutiones* *referuntur*, et *hic* *adnectuntur*, et *quidem*

Pro *Parocho* *Csattzensi* sub *Dj*.

Pro *Parocho* *Zákopcsensi* sub *Ej*.

Pro *Parocho* *Szkalitensi* sub *Fj*.

¹ *Ex* *quibus* *omnibus* tam *specifice* *relatis*, quam in *genere* *supra* *adductis* non *obscure* *concludere* *licet*: *praestationes* *Metretales*, quae *Parochis* *Catholicis* per *Colonos* a *proportione*, et *Numero* *Sessionum* *Colonicalium* ab *immemoriali* et *longe* *ante* *inductas* *alias* *Confessiones* *viguerunt*, prout *Colonis* *ita* et *Dominis* *Terrestrialibus* non *tantum* *inseis*, vel *in* *invitis* non *viguisse*, verum *positive* *volentibus*, et *consentientibus* *oblatas* et *olim* *cepisse*, et *tractu* *temporis* *continuatas* *fuisse*, *Jurisdictionemque* *Diocesanam* *nonnisi* in *Spem* et *datam* *uti* *de* *aliis*, *ita* in *specie* *de* *his* *Metretalium* *praestationum* *proventibus* *fidem* *atque* *assecuracionem* *ad* *resolvendos* *stabiles* *Sacros* *Curiones*, adeoque *Parochos* *consensisse*, et *accessisse*. Et *quia* *pactum* *ex* *Natura* *sua* *nihil* *aliud* *est*, quam *mutuus* *duorum*, vel *plurium* in *unam* *eandemque* *rem* *mutuo* *praestandam* vel *omittendam* *consensus*, has quoque *Metretales* *praestationes* *ex* *mutuo* *inter* *fidelem* *populum* et *Ejus* *Terrestrialia* *Dominia*, *Diocesanam* *item* *Jurisdictionem* *interveniente* *pacto* *ortum* *progressumque* *habuisse*. *Pactis* *autem* *ab* *una* *paciscentium* *parte*, *aliis* *in* *invitis* et *reclamantibus*, *derogari* *non* *posse*, *omnes* *Leges* *et* *omnia* *Jura* *clamant*.

első jogalapja a *laudabilis consuetudo*, mely a földesuri hatalommal semmi összefüggésben nem áll. Ez marad az uralkodó jogalap egészen korunkig. Később a parochiák felállításánál szokásba jött ugyan, hogy a hivek írásba foglalva ajánlották meg az egyénileg viselendő párbér-szolgáltatásokat, de a szerződéses jogalap is az országosan divó *laudabilis consuetudo*-ra támaszkodik és mint ilyen a földesuri hatalomtól szintén teljesen független. A párbér ezen fejlődési stadiumban már a parochiális kötelékből folyó *onus iuris publici*. A hivek obligationális levele nem létrehozója ezen tehernek, hanem csak az általános jogtételnél fogva fennálló kötelezettség mértékét állapítja meg.

A nyitrai püspöknek igaza van, midőn azt mondja, hogy a hivek írásba foglalt párbér-ajánlatát a földesuraság és a püspöki hatóság jóváhagyja; de nagyot téved s részben önmagának ellentmond, midőn ez ajánlatot a jobbágyok, a földesur és a püspöki hatóság között létrejött szerződésnek nyilvánítja. A hivek párbér-ajánlata, mint magánjogi természetű szerződés is vagy úgy képzelhető, hogy az a hivek és az egyház között köttetik, vagy pedig úgy, hogy a földesur és az egyház köti azt, és a hivek csak passiv szerepet játszanak. Ez utóbbi esetben a hivek párbér-szolgáltatása keletkezésére nézve a földesur részéről tett alapítványként tűnik elő. A földesur kötelezi jobbágyait, hogy az egyház javára bizonyos szolgáltatásokat teljesítsenek s ezen szolgáltatásokat örök alapítványként az egyház javára kirendeli, az egyház ezt elfogadván, az alapítvány a földesurral szerződés formájában létrejön. Minden va-

lőszinűség szerint ez utóbbi keletkezési mód lebegett a nyitrai püspök szemei előtt is, csakhogy nem tudta azt jogászilag helyesen construálni.

A hivek párbér-ajánlatára azonban a magánjog elvei semmikép nem alkalmazhatók, sem nem egyszerű szerződés az, mely a hivek és az egyház között kötöttik, sem nem alapítvány, melyet a földesur tesz az egyház javára, hanem, mint fennebb említettük, a laudabilis consuetudón alapuló közteher mértékének megállapítása az illetékes hatóságok jóváhagyása mellett.

Hogy a hivek részéről az egyház-alapítás alkalmával tett párbér-ajánlat nem a hivek és az egyház között kötött magánjogi természetű szerződés, azt eléggé bizonyítja azon körülmény, hogy gyakran az ajánlatot nem a község, nem valamely jogi személyiséget képező összeség, hanem a tényleg létező kath. hivek teszik, és így a magánjog elvei szerint az elvállalt kötelezettség csak ezeket és ezek universalis jogutódait terhelné; holott kétségtelen, hogy a párbér-ajánlat által elvállalt egyéni szolgáltatás akár páronként, akár vagyon arányában teljesítettik, mindazokat terheli, kik utóbb a parochiális kötelekbe léptek. A püspöki jóváhagyás nem magánjogi, hanem közjogi cselekvény. A püspök nem mint szerződő fél fogadja el a hivek párbér-ajánlatát, hanem mint illetékes egyházi hatóság jóváhagyja azt.

Még kevésbé tekinthető a hivek párbér-ajánlata a földesur részéről kirendelt alapítvány gyanánt, mert a földesur még saját jobbágjai szorgalmának gyümölcse felett sem rendelkezhetett szabadon, annál kevésbé tehette azt más földesur jobbágyaival szem-

ben; már pedig a nyitrai püspök által vitatott metretatio épen úgy, mint a többi párbér-szolgáltatás számos oly községben is a telkek és házak után fizettetett, melyek az alapítás idejében több földesur jobbágyaiból állottak, és a földesurak közül csak egyik vagy másik vett részt az egyházalapításban, míg a többi egészen passiv maradt. Ily esetekben csak az alapító földesur jobbágynak metretatio-kötelezettsége volna alapítványi tehernek tekinthető, ellenben a többieké semmi jogalappal nem bírna; ha csak azt nem akarjuk állítani, hogy ugyanazon község lakóinak egyik része közjogi, másik része magánjogi alapon viseli ugyanazon terhet s hogy ugyanazon községben a házak vagy telkek után fizetett párbér részint közjogi, részint magánjogi teher a szerint, amint a hivek a patronus-földesur jobbágynak vagy sem.

A földesurak jóváhagyása épen úgy, mint a püspököké, közjogi cselekvény, mely a hivek párbér-ajánlatát magánjogi természetű kötelezettséggé át nem változtatja, magánjogi alapra át nem helyezi. A földesur nem mint alapító, nem mint patronus hagyja jóvá a hivek párbér-ajánlatát, *hanem mint földesur, mint dominus terrestris*. És e jóváhagyásra csak annyiban van szükség, amennyiben a hivek ajánlata a földesuri jogot is¹ érinti, mert a jobbágyok munkájuk gyümölcse felett szabadon rendelkezvén, a földesuri hatalomtól függetlenül is vállal-

¹ Így látjuk Lajta-Ujfalú obligationalis levelében, hol fél jobbágytelek felajánlásáról és a községi pénztárból fizetendő összegről van szó. Az efféle rendelkezések jogérvényéhez a földesur jóváhagyása mindenesetre megkívántatott. — Lásd a XXVI. számú függelékét.

hatnak egyházi terheket. Ott, hol csak ez utóbbi forog szóban, hol a földesuri jog közvetlenül nem érintetik, a királyi jóváhagyás mindenkor pótolhatja a földesuri jóváhagyást. Kétségteljesévé teszi ezen állításunk igazságát azon történelmi tény, hogy a későbbi időben számos oly parochia alapított a protestans földesurak megkérdezése és jóváhagyása nélkül, melyekben a párbérházak vagy telkek szerint fizettetett.

A hivek párbér-ajánlatának kötelezővé válására csak egy szükségképeni kellék kívántatik s ez a királynak, mint legfőbb kegyurnak, beleegyezése. Hazánkban a parochiák alapítása a királyi kegyuri jogon nyugszik, *s e kegyuri jog alapján válik a hivek párbér-ajánlata a parochiális kötelekből folyó közteherré.*

Végül, hogy a földesurak részvétele a visitatio canonicák eszközzésénél, valamint a lelkészi szolgáltatások behajtásánál a párbér jogi természetével közelebbi összefüggésben nincs, azt már a II. fejj. 2-ik §-ában eléggé igazoltuk.

II. A második pont már határozottan kimondja, hogy — bármint vélekedjenek is némelyek — a jobbágyi telkek után teljesített metreta-féle szolgáltatások nem személyes, hanem dologi terhet képeztek és képeznek, mely az illető telkeken nyugodott és nyugszik, amint ez nemcsak magános földesuri, hanem köztörvényhatósági határozatok, valamint királyi kegyes rendeletek alapján igazolható;¹ és pedig az által, hogy ha az egykoron metreta-féle szolgál-

¹ A nyitrai püspök hivatkozik ugyan még tabularis deliberatióra is, de ezen hivatkozás nagyon bizonytalan értékű, azért egyszerűen mellőzzük azt.

tatásokkal terhelt jobbágyi telkek utóbb a földesurak részéről elvétettek és allodificáltattak, avagy a jobbágyoktól elhagyatván, nemeseknek részint bérbe adattak, részint inscriptio czimén adományoztattak, az illető szolgáltatások terhe mindenkor rajtuk maradt.

Ezen állítás igazolása végett a nyitrai püspök több — okmányokkal támogatott példára hivatkozik, a 17. és 18-ik század folyamából. Lássuk közülök az érdekesebbeket.

1). A földesuri törvénykezés szempontjából:

a) A vág-besztercei parochia 1688. évi visitatio canonicájában Podhragy filiára nézve mondatik, hogy midőn Balassa Zsigmond egykoron az ott létező 9 telek közül 5-öt elfoglalt, ezektől a lelkésznek kárpótlásul 12 corus búzát szolgáltatott, jöllehet már később, nevezetesen az 1688. évi visitatio szerint csak 5 és $\frac{1}{2}$ corusról tétetik említés.

b) A domaniczi parochia 1728. évi visitatiójából kitűnik, hogy midőn a ledniczi scultétusok által birt jobbágy telek után a metreta-féle szolgáltatás megtagadtatott, és a lelkész e miatt panaszt emelt, Balassa Pál gróf földesur a scultétusokat a metreták szolgáltatására kötelezte.

c) A frivaldi parochia 1728. évi visitatiója felhozza Turzó György grófnak Liethava, Hricsó és Bittsa örökös urának 1600. jun. 12-én kelt levelét, mely Klopán Mátyás frivaldi jobbágyával elcserélt földekről szól, s melyből látható, hogy miután a nevezett gróf által csere útján szerzett földeket tized és a lelkésznek járó fizetés terhelte, ő pedig minden tehertől ment akart maradni, Frivald községnek két

virga¹ földet adományozott azon czélból, hogy a község keressen valakit, ki azon két virga földet használván, ő helyette a tizedet és a lelkésznek járó fizetést szolgáltatassa.

2). Köztörvényhatósági határozatok szempontjából:

a) A roszinai parochia 1674. évi visitatio canonicája említést tesz Trencsénmegye 1671. évi határozatáról, mely néhány nemes ellenében, kik az általuk birt jobbágytelkek után a roszinai lelkésznek járó metreta-féle fizetést megtagadták, kimondja, hogy a metreták az új birtokosok által is fizetendők.

b) A dubniczai parochia 1675. évi visitatio canonicájában hivatkozás történik Trencsénmegye határozatára, miszerint a metretákat és corusokat az inscriptionális házakkal bíró nemesek is fizetni tartoznak.

3). A királyi rendeletek szempontjából:

Az 1714. évi visitatio canonica hivatkozik az 1698. sept. 1-én Trencsénmegyéhez intézett királyi rendeletre, mely kimondja, hogy a nemesek, armalisták, inscriptionalisták és bármely más kiváltságos személyek által birt és használt jobbágytelek után a clerusnak és a lelkészeknek járó tizedet és metretákat fizetni kell.

«Mindezek alapján — mondja a nyitrai püspök — minthogy a jobbágytelkek után fizetendő metreták terhe magános földesuri és köztörvényhatósági határozatok, valamint királyi rendeletek értelmében annyira régi és oly természetű levén, hogy az a jobbágytelkek birtokának átmenetelével a törvény által kiváltságolt személyekre, nevezetesen a nemesekre is átmegy; kétségtelen dolog, hogy a jobbágyok ezen

¹ «Virga» ez esetben földmértéket jelent.

terhe nem személyes és nem is kizárólag a személylyel járó, hanem dologi, és a régi alapítások szerint a jobbágyi telkeken nyugszik. Ezen teher az efféle telkeknek katholikus kézből protestans kézre kerülése miatt tetszés szerint sem meg nem szüntethető, sem nem kevesbithető, sem pedig ez által a kath. lelkészek hosszantartó és törvényesen szerzett jogának praëjudicálni nem lehet; hacsak azt nem akarjuk állítani, hogy a protestans jobbágyok az 1791.: 26. törvényczikk által, mely őket csakis a kath. lelkészeknek járó stola és lectica jövedelmek szolgáltatása alól mentette fel, nagyobb terjedelmű szabadságot kaptak, mint aminő a nemességet megilleti.»¹

Az ezen pontban felhozott érveket és bizonyítékokat két főtételeben lehet összevonni: először, dologi teher a metreta-féle szolgáltatás azért, mert a földesur maga is tartozott azt a volt jobbágytelkek után fizetni; másodszor, dologi teher azért, mert a nemesek és más kivételes jogállapotuak szintén fizették azt, ha jobbágytelkek birtokába jutottak.

¹ His prout recensentur stantibus, postquam et ex privatorum Dominorum, et ex publicæ Jurisdictionis Determinationum, et ex Benignorum Mandatorum Regionum in Tabulari Decisione fundatorum sensu, onus præstandarum, Parochis Catholicis a Sessionibus Colonialibus Metretarum adeo antiquum, et eius indolis est; ut cum Sessionum Colonialium, ad quoscunque, etiam ad Personas de Lege privilegiatas, utpote Nobilitares possessorii translatione, etiam onus Metretarum transire debeat, manifestum sit, quod idem onus non Colonorum personale, neque simpliciter et absolute cum Persona vadens, sed reale sit, et ex primæva illas assignantium, et conferentium Mente Fundis Colonialibus cohæreat: neque proinde ab Acatholicis Fundos eiusmodi Catholicorum obtinentibus pro arbitrio excuti, et detrectari, ac per id Catholicorum Parochorum diuturno, ac legitime quesito Juri præjudicari possit: nisi forte dicendum sit, Colonos Acatholicos per art. 26. 1791. a solis Stolaribus et Lecticalibus proventibus Cathalico Parocho præstandis absolutos, ampliore libertate, quam quo Nobilitati competit, hac in parte donatos esse.

A földesurak metreta - kötelezettségének igazolása végett felhozott két concrét eset vajmi csekély súlyt vet a mérlegbe, mert ezeket számos ellenkező példával könnyen ellensúlyozni lehet. A podhrágyi és frivaldi példák korántsem bizonyítanak többet, mint azt, hogy olykor a földesurak az általuk okozott jövedelmi veszteségért a lelkészeknek némi kárpótlást nyújtottak; és pedig tették ezt leginkább azért, mert a patronatusi viszony következtében a lelkészek ellátásáról való gondoskodás őket is terhelte. A podhrágyi példa maga is ezen állításunk helyessége mellett szól, mert míg azelőtt a földesur 12 corust fizetett kárpótlásul az allodificált jobbágytelkekért, addig már az 1688. évi visitatio csak 5 és $\frac{1}{2}$ corusról tesz említést. Ha a 12 corus a volt jobbágytelkeken nyugvó dologi terhet képezett volna, a földesur azt önkényszerűen le nem szállíthatta volna. Az efféle elvétele jelentkező példákból — még ha más példák az ellenkezőt nem bizonyítanak is — azon nagy horderejű általános jogelvet nem lehetne levonni, hogy a földesurak a volt jobbágytelkek után kötelesek voltak metretákat fizetni, mert a metretatio a jobbágytelkeken nyugvó dologi terhet képezett. Ezen jogelv fennállását csak általános érvényű törvény, királyi rendelet vagy a köztörvénykezés által is támogatott jogszokás alapján lehetett volna igazolni; ámde ilyen bizonyítás sem a nyitrai püspöknek, sem senki másnak nem sikerülhetett.

A második tételből annyi kétségtelen, hogy a nemesek és a kivételes jogállású nem nemesek, ha jobbágytelkekkel birtak, a vagyon arányában kivetett

párbért — és így a metretákat is — a particularis jogszokás és az erre alapított királyi rendeletek szerint az ország egyes vidékein fizetni tartoztak.¹ Csakhogy ebből még a párbér dologi természetét megállapítani korántsem lehet, *mert ezen nemcsak és más kivétel nélküli jogállásuk szintén a parochialis kötelékbe tartoztak, és így általános elvi szempontból a párbér-kötelezettség rájuk is vonatkozott.* A kath. egyház a nemesség párbérmentességét soha el nem ismerte, hanem csak tűrte azt, mert nem állott hatalmában ezen mentességet megszüntetni; és valamint a particularis jogszokás egyes parochiákban a nemeseket párbérfizetésre kötelezhette akkor is, ha nemesi tulajdonnal bírtak, épen úgy, párbérfizetésre kötelezhette azokat, kik jobbágyi telkekkel bírtak.

A nemesek párbérmentessége továbbá a protestánsok párbérmentességével olykép, mint azt a nyitrai püspök teszi, párhuzamba nem vonható. A nemesek párbérmentessége nem országos törvényen, nem is a nemesi praeogativán alapszik, hanem csak általános jogszokáson, melynek azonban a particularis jogszokás derogálhat, amint tényleg több helyen derogált is, holott a protestánsokat az 1791:26. t. cz. a parochialis kötelék alól s azzal együtt minden parochialis teher alól kivétel nélkül felmentette. Sőt mint az előbbi századok történelmi fejlődésében láttuk már az 1647:12. t. cz., majd a Leopoldina és Carolina resolútiók a protestánsokat a házak vagy telkek szintén fizetett párbér alól részben felmentették, mert a régebbi törvények és királyi rendeletek

¹ Lásd a II. fejj. 2. §-át és különösen a VIII. számú függelék.

épen úgy nem tettek különbséget, a páronként és a vagyon arányában fizetett lelkészi szolgáltatások között, mint az 1791:26. törvényezik.

III. A harmadik és utolsó pont Trencsénmegye közönségének azon ellenvetésére reflektál, hogy a metretatio, mint közteher, az ország alaptörvényénél fogva a szabad magyar telken nem inhæreálhat, és ennek kapcsán azt törekszik igazolni, hogy a metretatio nem közjogi, hanem magánjogi teher. Lássuk ezen érvelést egész kiterjedésében.

«Az 1741:8. t. cz. azon határozata, hogy a teher a telken nem inhæreálhat, nem bármely teherre, hanem csak a közjogi természetű teherre vonatkozik. A metreta-féle szolgáltatás azonban nem mondható közjogi tehernek, mert az nem általánosan, mindenütt, hanem csak némely helyen, habár több parochiában és pedig a földesuraságok tudta és beleegyezése, sőt némelykor határozott rendelkezése alapján privatim állapított meg a kath. parochiák javára. Nem tolatott fel sehol sem erőszakkal, hanem önkényt fogadtatott el általuk Isten és az ő szolgáltnak javára, saját és alattvalóik örök üdvének biztosítása végett. Már pedig kétségtelen, hogy az országban sok ilyen magánjogi természetű teher az ország alaptörvényének és a nemesi prærogatívának épségben tartása mellett nemcsak a jobbágyi telkeken, hanem a nemesi birtokon is nyugszik. Akárhányan vannak ugyanis, kik idegen pénzt kölcsön vesznek, és biztosítékul javaikat és jogaikat elzálogosítják; az idegen pénz szerződésileg elvállalt terhei az örökösökre is átmennek, és a mint eme vagy ama telkeken és javakon inhæreálnak, úgy azokból a kö-

rülmények szerint kifizettetnek. Nempe volenti non fit injuria.»¹

A párbér dologi természetének vitatása szükségkép felszínre hozta azon kérdést, vajjon ezen teher közjogi vagy magánjogi alapon nyugszik-e, mert a közterhek meghonosodása óta a nemesi szabadság egyik fontos alkatrészét képezte azon jogtétel: «Ne onus publicum fundo inhæreat» — s mert az 1790/1. évi törvényhozás a nem kath. hitfelekezetűeket a kath. egyházi *közterhek* alól felmentette.

A vita súlypontja tulajdonkép e kérdésben feküdt, mert a kath. egyház álláspontja csak úgy számíthatott győzelemre, ha sikerül bizonyítani, hogy az ingatlanságok szerint fizetett párbér nem közjogi, hanem magánjogi teher. Jól tudta ezt a nyitrai püspök is, azért törekedett oly hévvel mindjárt elaboratumának első pontjában a párbér keletkezését magánjogi alapra, az alapításra és szerződésre vezetni vissza. — Hogy e törekvés nem sikerült, azt már fentebb kifejtettük.

A harmadik pont érvelései tulajdonkép csak refrainjét képezik az első pontnak. Az ott megállapított magánjogi jogalapot a harmadik pont specialis vonatkozásba hozza a *metreta-féle* szolgáltatásokkal. A

¹ Nam per articuli 8-i 1741 declarationem, onus, quod Fundo inhærere non potest, non quaecunque est, verum clare nominatur onus publicum. Hæc autem præstatio Metretarum non potest dici onus publicum, utpote non universale in omnibus locis, verum in aliquibus, et si in plerisque Parochiis, et quidem Ipsiis Dominiis Terrestrialibus scientibus et consentientibus, imo etiam nonnullis positive disponentibus privatim pro favore Catholicorum Parochorum introductum. Nec undecunque per vim impositum, sed voluntarie Dei et Ministrorum Illius, propriæ item et subditorum suorum æternæ Salutis causa assumptum. Talia autem onera privata in Regno prorsus multa, non Colonialibus tantum, sed et Nobilitaribus Fundis, salva Cardinali Constitutione, et prærogativa apud multos inhærere certum est. Etc. etc.

metreta-féle szolgáltatás a nyitrai püspök szerint nem lehet közjogi teher, mert azt nem mindenütt, hanem csak némely parochiákban találjuk, a hol az a földesuri jóváhagyás, sőt kirendelés mellett a kath. lelkészek javára megállapított. Ámde a történelmi fejlődésben az alapítási vagy a szerződési jogalap nem képezi a metreta-féle szolgáltatások kizárólagos jogi ismervét, mert nemcsak a metretatio, hanem a többi lelkészi szolgáltatások is tekintet nélkül a nevezetre és kivetési módozatra, a hívek ajánlata és a földesur jóváhagyása alapján keletkeztek. *A metreta-féle szolgáltatások keletkezésében semmi oly specificus jogi mozzanatot nem találunk, mely azt a többi párbérszolgáltatásoktól elválasztaná és így vagy azt kell állítanunk, hogy minden párbérszolgáltatás magánjogi alapon nyugszik, magánjogi és nem közjogi teher, vagy azt, hogy a metretatio is épen úgy, mint a többi párbér-szolgáltatás a közjogi terhek közé tartozik. Szerintünk az eddig kifejtettek után csak az utóbbi álláspont jogosult. A metretatio a párbértől nem különálló egyházjogi fogalom, nem valamely sajátos jogi természettel bíró egyházi szolgáltatást jelez, hanem csak particularis elnevezése az ingatlanság szerint fizetett párbérnek.*

A helytartótanács egyházi bizottsága 1819-ben adott újabb véleményt a *nagy-szlatinai* párbérügyben és a kir. udv. kanczellária ugyanazon év aug. 20-án tett újabb előterjesztést a királynak több más ügygyel kapcsolatosan.¹ — A nagy gonddal és szorgalommal készített kanczelláriai előterjesztésben tüzetesen összeállítva találjuk a *nagy-szlatinai* párbérügy genesi-

¹ Lásd ezen előterjesztést: Orsz. levél. Kancz. oszt. 1819. év 9911. sz. alatt.

sét s mindazon adatokat, melyek annak elbírálása végett a helytartótanács által újabban összegyűjtettek. Felette érdekes és tanulságos okirat ez főleg azért, mert belőle megismerhetjük azon ellentétes nézeteket, melyeket a nyitrai püspök hatalmas elaboratuma a kormány kebelében keltett és bizton mérlegelhetjük azon nagy hatást, melyet az az intéző körökre tett.

A helytartótanács egyházi bizottsága a nyitrai püspök elaboratuma következtében elhagyja eddigi álláspontját s elfogadja a nyitrai püspök által felállított theoriát. Nem azért teszi azt, mintha a nyitrai püspök által felhozott érvek igazságáról meggyőződött volna, hanem inkább azért, mert a vallásalapot újabb terhek viselésétől megóvni akarja. Az egyházi bizottság nem is bocsájtkozik a nyitrai püspök érveinek s bizonyítékainak bírálatába, rá nézve ez most irrelevans dolog, de annál fontosabb, sőt egyedül irányadó azon körülmény, hogy, ha a trencsénmegyei metretaféle szolgáltatások személyes terhekül ismertetnek el, a kath. lelkészeket jövedelmi veszteségükért kárpótolni kell; ez pedig szükségképp maga után vonja, hogy a már eddig is annyi terhet viselő s csaknem kimerült vallásalapot újból igénybe kell venni, valamint az egyházi patronusokat is újabb terhek viselésére kell szorítani s a trencsénmegyei parochiákat újabb összeírás által bizonytalanságoknak kitenni.¹

¹ U. o. *Observato itaque: quod si onus hoc inter personalia relatum, ex hinc enascitur in proventibus Catholicorum Parochorum Visitatione cumprimis Canonica circumscriptis, defectus alia modalitate sarcienti fuerint, Comissioni Ecclesiasticae iustus oboritur metus, ne medela in cassa Religionarii fundi tot alioquin oneribus pressi, et prope exhausti querenda sit, patronis Ecclesiarum ad nova supportanda onera passim non admodum pronis, et conscriptione parochiarum novis identidem perplexitatibus invol-*

Ezen indokok alapján tartja szükségesnek a helytartótanács egyházi bizottsága a nyitrai püspök álláspontját elfogadni s ezen indokok alapján véleményezi: *hogy a metretatio nem személyes, hanem dologi teher és a lectica (párber) jövedelmek közé nem sorozható, miután ezek nem sessiók, hanem párok után fizettetnek, következésképp valóban személyes terhek és az 1791: 26. t. cz. által megszüntetvük.*¹

Valóban bámulatos az egyházi bizottság nagy ijedelme s még bámulatosabb az abból eredő téves véleménye. Senki sem tudhatta jobban, mint a helyt. tanács egyházi bizottsága, hogy a párber az ország minden részében nemcsak páronként egyenlően fizetetik, hanem a vagyoni helyzethez képest egyenlőtlenül is a házak vagy telkek szerint épen úgy, mint Trencsénmegyében. Jól tudta továbbá azt is, hogy a nem kath. hitfelekezetűek az efféle házak vagy telkek után fizetett párbert 1791. óta épen úgy nem fizették, mint a párok utánit, mert az 1790/1. évi törvényhozás után száz és száz olyan visitatio canonica fordult meg az egyházi bizottság kezén bonificatio végett az ország valamennyi püspökmegyéjéből, melyekben a párber a sessio- és domus-féle sablonok szerint volt feljegyezve, melyek épen úgy hangzottak, mint a trencsénmegyei visitatio canonicák, azaz: «a qualibet sessione solvitur una metreta tritica» vagy «quaelibet sessio dat duas metretas siliginis» stb. Elég legyen

venda, ex hinc adductis per Episcopum Nitriensem fundamentis adstipulando, arbitratur: *promemoratum onus non personale, sed omnino reale esse, neque ad lecticales obventiones, quae non a sessionibus, sed a paribus conjugatorum praestantur, consequenter reapse personales sunt, et artic. 26: 1790/1. sublatae, referri posse.*

¹ Lásd az előbbi jegyzet végső passusát.

ezen állításunk igazolása végett az esztergomi és győri püspökmegyék visitatio canonicáiból eddig már idézett számos példára hivatkoznunk, vagy ha még ez sem volna elég, ott van az 1816. évi 10,609. sz. alatt kiadott s általunk fentebb tárgyalt helytartótanácsi rendelet, mely Hollosy Mihály győri káptalani helyettesnek azt válaszolta, *hogy a házak és sessiók után fizetett párbér nem a telken, vagy házon, hanem a kath. jobbágyokon inhaeréal.*

Mindezek után teljesen érthetetlen, hogy a helytartótanács egyházi bizottsága most egyszerre megijed a Trencsénmegyében divó vagyon szerinti párbér-vesztések bonificatiójától s oly színben akarja azt feltüntetni, mintha általa a vallásalapra elviselhetlen teher hárulna, holott eddigelé száz és száz esetben bonificálta a kath. lelkészeket ugy Trencsénmegyében, mint az ország többi püspökmegyéjében oly párbér-szolgáltatások elvesztéseért, *melyek a házak és telkek után jártak.* És minthogy ez ijedelemnek semmi alapja nincs, egyáltalán nem érthetjük, mi vihette a helytan. egyházi bizottságát azon téves és saját mindennapi gyakorlatával ellenkező tétel felállítására, hogy a házak és telkek után fizetett lelkészi szolgáltatás nem párbér, s az 1791: 26. t. cikk a nem katolikusokat az efféle szolgáltatások alul nem mentette fel. Ha ezen tétel igaz volna, akkor mindazon parochiákban nem lett volna szükség a megszűnt protestans egyházi szolgáltatások bonificatiójára, melyekben a párbér házak vagy telkek után fizettetet; ámde — mint már érintettük, — a bonificatióra vonatkozó királyi rendeletek épen ugy nem tesznek különbséget a párok és az ingatlanságok szerint teljesített lelkészi

szolgáltatások között, mint az 1791:26. törvény-czikk.

Még érdekesebb fordulatot vett a dolog a kir. udv. kancelláriánál. Az előadó ismét gr. Eszterházy József volt, kinek véleménye alapján a *nagy-szlatai* párbérügyre vonatkozó előbbi kancelláriai rendelet napvilágot látott, mely a metretatiót személyes tehernek declarálta s a protestansokat annak szolgáltatása alul feloldotta. A nyitrai püspök érvei és bizonyítékai gr. Eszterházy Józsefet is meghódították. Ő is épen úgy, mint a helyt. tan. egyházi bizottsága a nyitrai püspök pártjára állott s a *metretatio dologi természeté mellett foglalt állást*. A kancellária többi tagjai azonban nem fogadták el az előadó megváltozott nézetét, hanem a nyitrai püspök érveléseivel szemben is ragaszkodtak az 1817-ben megjelölt helyes állásponthoz. E nézeteltérés következtében a kir. udv. kancellária részéről két ellentétes vélemény terjesztetett a király elé, az egyik a többségé, a másik gr. Eszterházy József előadé.¹

A többség véleménye a következőkép hangzott: ²

Parochos, de quibus hic agitur, nec habuisse, nec habere ius quodpiam in sessiones colonicales ex quo præstationes isthic in quæstionem sumptae desiderari, adeoque ex hoc obtutu pro realibus haberi possent.

Debere proinde præstationes has derivari, seu ex fundatione, ex liberalitate Dnorum Terrestrium, seu ex Obligatione Populo incumbente parochum suum

¹ Orsz. lev. Kancz. oszt. 1819. év 9911. sz. kancelláriai előterjesztés: Referens consiliarius, prout superius adtactum fuerat, demissam opini onem suam separando demisse existimat.

² Lásd u. o.

eidem sacra administrantem competenter dotandi, quæ dotatio secus per Regnum sub titulo Lecticalis venit.

Prius quidem in præsentī casu prætendi fundamento productarum per Dominos condām Terrestres extradatarum Literarum interim has pro fundationalibus haberi nequeunt, quia fundatio nonnisi ex proprio fieri poterat, non autem ex fundo coloniali, cuius obligationes erga Dominium urbarialiter regulatæ sunt, et in quantum simile onus eisdem colonialibus sessionibus inhæsisset, occasione introductionis Urbarialis ratio oneris huius prætensive fundationalis utique haberi debuisset.

Prævias proinde Literas per Dominos Terrestres condām extradatas nihil aliud esse, quam conventionem inter Dominos Terrestres pro more eius temporis ex parte Colonorum et inter Clerum initam, ac longævo usu firmatam, qua titulo Lecticalis certa mensura frugum a singula sessione per aversionem Clero addicta est.

Secundare opinionem hanc, quod titulo Lecticalis ibidem per Parochos nihil olim desumatur.

A kanczellária többsége — mint látjuk — határozottan elejti a nyitrai püspök által felállított alapítványi teoriát és azzal szemben kifejti, hogy a párbérnek csak egy jögalapja van s ez a hivek általános kötelezettsége a lelkész illő ellátásához hozzájárulni: et dignus est operarius mercede sua. Már pedig a metretatio a történelmi fejlődésben semmi egyéb, mint a párbér helyettesítője, æquivalense, vagy, mint mi fentebb még helyesebben meghatároztuk: *a vagyon szerint fizetett párbér particularis elnevezése.*

A többségi véleményben egy fontos új érvet is találunk a házak és telkek után fizetett párbér alapítványi természete, illetve dologi jogalapja ellen, s ez az: *hogy az efféle párbér vagy metretatio az urbéri rendezés alkalmával sehol mint alapítványi teher nem szerepelt s az urbéri kérdő pontokra adott válaszokban a községek részéről dologi teher gyanánt be nem mondatott, el nem ismertetett.* Ezen újabb érv kiváló jelentőségét mindjárt látni fogjuk.

Gr. Eszterházy József előadó külön véleménye semmi újabb említésre méltó jogi mozzanatot nem tartalmaz. Az okoskodás háttérét és basisát a nyitrai püspök által felhozottak képezik. A metreta-féle szolgáltatások az előadó szerint is a földesurak által a kath. egyház javára tett alapítványok s ennélfogva dologi természetű terhek. A külön vélemény továbbá szintén elfogadja a helytartótanács azon téves állítását, hogy a metretatio az 1791 : 26. törvényczikkben érintett párbér-szolgáltatások (solutiones lecticales) közé nem sorozható, mert ezeket mindenkor csak házaspárok fizetik és pedig egyenlő mértékben s minden vonatkozás nélkül a jobbágyi telkekre. Ezen tételtől aztán azon következtetést vonja le, hogy miután az 1791 : 26. t. cz. a protestansokat csak a stola és párbér alul mentette fel s miután ugyanazon törvényczikk úgy a katolikus, mint a protestans alapítványokat sértetlenül fentartani rendelte — *a protestansokat a metretatio szolgáltatása alól felmenteni nem lehet.*¹ Végül gr. Eszterházy különvéleményét

¹ U. o. Evicto ex acclulis per Episcopum Nitriensem e Visitationibus antiquissimis, determinationibus publicis et resolutionibus eo, quod praestationes hae Metretarum non a personis, sed a fundo, sub hoc onere a Domi-

szintén a vallásalap túlterheltetésének hangsúlyozásával zárja be, mely szerinte kívánatossá teszi, hogy a metretatio dologi tehernek nyilváníttassék.

A kormány kebelében felmerült ellentétes nézetek arra indították a királyt, hogy az ügyet bővebb tanulmányozás s újabb adatok beszerzése végett a helytartótanácsához visszautasítsa.¹ Így különösen a király elrendelte, hogy a *nagy-szlatinai* parochiához tartozó 7 község urbéri kérdőpontjai, illetve az u. n. 9 kérdő-pontra adott válaszok a megye útján felterjesszessenek, mert a kanczelláriai többség csak egész általánosságban, minden positiv bizonyíték felhozása nél-

nis Terrestribus cesso depensæ fuerint, adeoque non personale, sed reale assumptum et in foundationem Catholicam transiens usuque firmatum onus constituat, Lecticalis et Stolaris Solutionis obligationem ex eo redolere nequeant, cum hæc obligatio a pari Copulatorum nulla habita fundorum Colonialium ratione indiscriminatum iam in naturalibus, iam in pecunia expleatur. — Hinc cum ex lege Evangelici solum a præstationibus personalibus, puta Lecticali et Stolari, exempti sint, hoc vero Metretatio pro Catholicis facta, qua fundatio usu quoque roborata considerata videatur; fundationes vero Catholicorum prout et Evangelicorum intactas relinqui lex percipiat, hinc demisse existimat referens: a similibus præstationibus Evangelicos hoc minus relevari posse, partim quod beneficium quod ex fundo percipiunt cum onere inhærente vadat, suscipientem ad onus hoc per receptionem fundo ultro accedant, partim quod hæc præstationes, prout iam attactum habetur, ad illas, quæ lege eximuntur, reduci nequeant etc.

¹ Az 1819. év 9911. sz. kancz. határozat a nagy-szlatinai ügyre vonatkozólag ezeket mondja: Sacre Cæsareæ et Regio-Apostolicæ Majestatis, dni dni clementissimi nomine eiusdem regio hungarico Locumtenentiali consilio benigne intimandum: Altfatam suam Majestatem sacratissimam erga repræsentationem suam in merito recursuum acatholicorum præstationes parochis romano-catholicis denegantium ddº 15 decembris a. p. nro 34.463 horsum factam, cuius acclusa isthic readnectuntur, et quidem, quoad præstationem per parochum catholicum *Nagy-Szlatinensem* ab augustanæ confessionis colonis in eius parochia degentibus prætersam, *uberiorem investigationem in eo peragendam, benigne præcipere dignatam esse*: Num in quæstione vertentes communitates, occasione introductæ urbanialis regulationis metretationem a sessionibus colonialibus præfato parochopendendi obligationem in responsis, ad 9 puncta editis, agnoverint? hocque

kül állította, hogy a metretatio az urbéri rendezés alkalmával alapítványi teherként fel nem vétetett és így magánjogi alapon nyugvó dologi terhet nem képezhet.

Erre mind a nyitrai püspök,¹ mind Trencsén-megye többrendbeli² felterjesztést tett a kívánt adatok beszerzése tárgyában és ismételten sürgette egyik is, másik is a szabályrendelet kibocsájtását, hogy a gyűlölködés minél előbb megszűnjék. Időközben több hasonló vitás ügy is került a helytartótanács elé elintézés végett, s a helytartótanács ezek kapcsán a *nagy-szlatinai* párbérügyben többször felterjesztést tett a kir. kancelláriához,³ de eredménytelenül.

Az újabb kancelláriai véleményt, mely a *nagy-szlatinai* párbérügy végleges megoldásához vezetett, 1822-ben gr. Csáky készítette.⁴ Ezen újabb vélemény teljesen megegyezik az 1819. évi többségi véleménnyel s egyenesen úgy van formulázva, mint a kancellária véleménye. Az egyedüli eltérés abban mutatkozik, hogy az újabb vélemény már a *nagy-szlatinai* parochiához tartozó községek urbéri kérdőpontjainak megtekintése alapján készült,⁵ s így most már a kancellária főérvét a metretatio dologi természetére ellen az képezi, hogy a 9 kérdőpontra adott válaszokban a metretatio elő nem fordul, az a köz-

fine concernentes communitates super antelata 9 puncta audiendas et opinionem comite relatione sua horsum substernendam est.

¹ Lásd Orsz. lev. Helytartótanácsi oszt. 1820. év 4512. sz.

² Lásd Orsz. lev. Helyt. tan. oszt. 1822. év 1933. sz.

³ Lásd Orsz. lev. Helyt. tan. oszt. 1820. év 11,898. és 23,212. sz.

⁴ Lásd Orsz. lev. Kancz. oszt. 1822. év 2740. sz.

⁵ A nagy-szlatinai parochiához tartozó községek urbéri kérdőpontjait lásd Orsz. lev. helyt. tan. oszt. 1822. év 1933. sz.

ségek részéről dologi teherként bevallva és elismerve nem lett.¹

Az újabb vélemény ennek folytán azt indítványozza, hogy az 1817. decz. 24-én kibocsajtott rendelethez kell visszatérni és a *nagy-szlatinai* párbérügyet az abban kimondott alapelvek szerint elintézni.

Hogy a kir. kancellária ezen újabb előterjesztése miért maradt elintézetlenül, az iránt nem tudunk felvilágosítást adni. Annál kevésbé érthető ez, mert az ügy ekkor már minden irányban kellő és alapos megvilágítást nyert, minden lehető érv, minden meglevő bizonyíték pro et contra felhozott és úgy a helytartótanács, mint a kancellária többszörösen meghányta-vetette a figyelembe veendő s jogilag relevans körülményeket. Mindehhez járult, hogy úgy Trencsénmegye, mint a nyitrai püspök a nyugalom helyreállítása végett erőlyesen kérelmezte a végleges megoldást.

Két év mult el ismét, míg elvégre 1824. mart. 26-án a rég óhajtott kancelláriai szabályrendelet Lajos főherczeg aláírásával napvilágot látott. *Itt évi erős küzdelem után, melyben a magyar közjog kiváló ismerői vettek részt, a katholikus egyház álláspontja vereséget szenvedett. A küzdelem lefolyása*

¹ Orsz. lev. Kancz. oszt. 1822. év 2740. sz.: Ad hanc depromendam opinionem obsequentem hanc Cancellariam id cumprimis permovit, quod praestationes hae, ex eo, qua *fundationes* considerari nequeant, quod hae, non ex propriis Dominorum Terrestrium fundis, sed e colonialibus deriventur, quorum obligationes urbarialiter regulatae sunt, quod huius oneris occasione introducti urbarii nulla mentio interjecta fuerit et cum parochus ab olim titulo Lecticalis nil desumpserit, hae praestationes speciem Lecticalis redolent, quam vi legis parochus Evangelici praestare non obligentur.

és az abban résztvett egyének jelleme kétségtelenné teszi, hogy e vereséget nem felekezeti elfogultság, nem a kath. egyház iránti ellenszenv idézte elő, hanem egyedül azon körülmény, *hogy a párbér magánjogilag vett dologi természete a magyar közjogban semmi alappal nem bírt.* Erre némi súlyt kívánunk fektetni, mert általános tapasztalat, hogy a felekezeti természetű jogkérdéseknél az elfogultság gyakran szerepet játszik s ennek folytán az objectiv igazság nem juthat érvényre.

Az 1824. mart. 26-án kelt kancelláriai szabályrendelet¹ mindenekelőtt az 1817. decz. 24-én kiadott rendeletet veszi kiindulási alapul, mely annak idején kimondotta, hogy a kath. lelkészek az 1791 : 26. t. cz. értelmében a protestans jobbágyok által azelőtt teljesített szolgáltatásokat többé nem követelhetik, s az ezen okból eredő jövedelmi veszteségük más módon kárpótlandó. Ezen általános alaptételt kell alkalmazni a rendelet szerint a *nagy-szlatinai* különös esetben is és pedig a következő indokok alapján: 1). A szóban forgó szolgáltatás nem alapítványi természetű, mely a jobbágyi telkek után fizettetik, mert az urbéri rendezés alkalmával a telkeken nyugvó állandó teher gyanánt el nem ismertetett. 2). A nagy-szlatinai lelkész párbér (lecticale) czimén semmi jövedelmet nem élvezett, a metretatio tehát csak surrogatuma a párbérszolgáltatásnak. 3). A nagy-szlatinai protestans jobbágyok a vallási törvény meghozatala óta a metretatio alóli mentességüket mindenkor megőrizték és jelenleg is annak élvezetében vannak.

¹ Lásd a XXXVIII. számú függelékét.

4). Mindaz, mit a nyitrai püspök felhozott, a vallási törvény meghozatala előtti időre vonatkozik.

A rendelet ezen indokolás után felhívja a nagyszlatinai lelkészt, hogy saját egyházi hatósága útján mutassa ki jövedelmi veszteségét és a vallásalapból kérjen kárpótlást. Végül hangsúlyozza a rendelet azt is, hogy a mennyiben a kath. lelkészeknek járó olyan szolgáltatásokról lenne szó, melyek valamely alapító oklevélen gyökeredzenek, azok a törvények értelmében továbbra is sértetlenül fentartandók.

A már eddig kifejtettek után kevés megjegyzésünk van e nagyfontosságú szabály-rendeletre. Álláspontja teljesen korrekt s úgy a történelmi fejlődésnek, mint a magyar tételes közjognak megfelelő. A négy pontban foglalt rövid indokolás is mindenben találó s teljesen elegendő arra nézve, hogy a nyitrai püspök által felhozott érvekkel és bizonyítékokkal szemben a tételes jog helyes álláspontját megjelölje. A kancellária rendeletében nem bocsájtkozhatott tüzetesebb történelmi fejtegetésekbe és az ellenkező felfogás érveinek pontonként való czáfolatába. Elégnek tartotta e tekintetben kimondani, hogy a metretatio a történelmi fejlődés szerint nem egyéb, mint párbér, és így jogi természete is a párbérrel azonos. Igazolja ezt a rendelet egyrészt azon körülménnyel, hogy a nagyszlatinai lelkész párbér czimen semmi más jövedelmet nem húz; másrészt, hogy a protestansok a vallási törvények megalkotása óta a metretatiót épen úgy nem fizették, mint a többi párbért.

A rendelet továbbá a metretatio s általán a telkek és házak után fizetett párbér alapítványi természete ellenében az urbéri rendezésre hivatkozik, mint

positiv közjogi alapra. *Itt fekszik tulajdonkép az indokolás súlypontja.* Nálunk a középkori jogrendben gyökeredző dologi terheknek positiv alapja az urbéri rendezés. Ez szolgál a későbbi időben biztos utmutatóul arra nézve, vajjon a jobbágyi ingatlanságokon mely terhek nyugszanak, mint középkori reállastok.¹

A különböző név alatt ismeretes állandó lelkészi szolgáltatásokat, a párbért hiába keressük az urbéri kérdőpontokra adott válaszokban. *Kétségtelen bizonyosága ez annak, hogy a párbér nálunk sehol dologi természetet nem öltött, nem volt dologi teher középkori jogrendünkben és így nem is követelhető az a nem katolikus hitfelekezetüktől.*²

Ezen rendelet szolgált zsinórmértékül egész az 1848 után bekövetkező abszolút korszakig s ennek alapján nyertek megoldást a később felmerült vitás jogesetek. A helytartótanács e kanczelláriai rendelet nyomán még ugyanazon év április 27-én 10,265. sz. alatt szabályrendeletet bocsájtott ki s megküldötte azt miheztartás végett az ország valamennyi püspökének és törvényhatóságának.³ A kath. lelkészek nem

¹ Az urbéri rendezés által országszerte alkalmazott kérdőpontok közül a négy első pont ekként hangzott: *Puncta interrogatoria: 1º An et qualia urbana actu præexistant et a quo tempore hæc introducta? 2º Ubi autem nulla de præsentibus urbana existunt, præstationes colonicales a Rusticis exiguntur-ne iuxta initos eatenus contractus vel vero iuxta receptum usum? etc. 3º Ubi nulla urbana et contractus reperiuntur exactæ per Dominum Terrestrem, usuve receptæ præstationes in quo consistunt? Quando præterea et qua modalitate tales introductæ sunt? 4º Quæ et qualia singulus locus beneficia aut maleficia habet?*

² Egészen más szempont alá esik a tized és annak alkatrészei a negyed, nyolczad vagy tizenhatod, mert a kath. egyház tizedjoga általános érvényű országos törvényeken nyugszik a földesuri hatalommal semmiféle kapcsolatban nem áll. — Lásd Pfahler: *Jus Georgicum* I. 129. l.

³ Lásd a XXXIX. számú függelék.

is kísértették meg többé a *visitatio canonicák* «*essio*» és «*domus*»-féle sablonjai alapján a nem katólikus hitfelekezetűektől párbért követelni, hanem ha valamely parochiában több telek vagy ház nem katólikus kézre került, a helytartótanácsához fordultak *bonificatio*ért.¹

Azon jogelv nem képezhette többé vita tárgyát, hogy a *visitatio canonicák* sablonjai bármiként szólnak, *a párbér csak onus iuris publici, csak a parochiális kötelekből eredő közteher s mint ilyen, más hitfelekezetűektől nem követelhető.* Ámde ezen jogelv korántsem állja útját, hogy valaki szerződés által, tehát magánjogi alapon ilyennemű teher viselésére kötelezhesse magát. Itt kezdődik az újabb bonnyodalom, újabb párbérviták felmerülése a felekezetiség szempontjából.

A kath. egyház, miután az általa felállított általános jogalappal elbukott, különös jogalap után nézett, igényét most már csak igen szűk körben, csak az egyénileg kötött szerződés alapján kívánja érvényesíteni és megvédeni. A vita egész más téren mozog. Nem arról van többé szó, hogy a *visitatio canonicák* szerint házak vagy telkek után fizetett párbér dologi természetű-e vagy sem; hanem arról, *hogy ha valamely katólikus jobbágy házat vagy telkét, mely után bizonyos párbér-szolgáltatást teljesített, eladta vagy bármi más módon átruházta, oly feltétel mellett, hogy az általa viselt egyházi terhet az új nem katólikus birtokos is teljesítse, vajjon az ilyenkép szerződésileg elvállalt párbér kötelező-e vagy sem s*

¹ Lásd pl. az 1825. decz. 13-án 31,160. sz. helyt. tan. rendeletet a XLI. számú függelékben.

vajjon átmege-e ezen kötelezettség az örökösökre és a többi jogutódra is? E kérdés már lényegében magánjogi természetű, a szerződési jog elvei szerint bírálendő el. Vizsgáljuk meg néhány konkrét példa világánál milyen álláspontot foglalt el a kormány a kath. egyház párbér-követelésének ez újabb jogalapjával szemben.

A konkrét esetek tanulmányozása ismét Trencsénmegyéhez, a felekezeti párbér-viták classicus hazájához vezet. *Bossács* trencsénmegyei község képezi az újabb alapra helyezett küzdelem színterét 1824-től 1848-ig.

Bossács község három ágostai hitvallásu jobbágya: Machala János, Polacsek Márton és Kuszenia Márton az általuk birt s egykor kath. kézen levő telkek után a párbér fizetését megtagadták. Az ügy a helytartótanács elé került, s ez a megyét alapos vizsgálat tartására utasítá. A vizsgálat eredményét tartalmazó iratok 1824. nov. 29-én küldettek fel a helytartótanácsához. Ezek alapján kelt az 1825. évi 14,155. sz. rendelet,¹ melyben mindenik bepanaszolt jobbágy párbér-kötelezettsége külön-külön nyert méltatást.

1). Machala Jánosra nézve azt mondja a rendelet, hogy a nevezett jobbágy Révay Julesa grófné 1808-ban kelt nyilatkozata értelmében Benkő József kath. jobbágytól a földesuraság beleegyezésével azon feltétel mellett vette telkét, miszerint az ezen telken nyugvó s rég idő óta a kath. lelkésznek és tanítónak járó terheket épen úgy, mint az előbbi birtokos, viselni fogja. 2). Polacsek Márton a mellékelt 1816. évi

¹ Lásd a XL. számú függelékét.

megyei határozat szerint Podkovcsik kath. jobbágytól csere útján azon feltétel mellett szerezte telkét, hogy minden rajta nyugvó terheket magára vállal. 3). Révay Antal báró 1816. évi nyilatkozatából kitűnik, hogy Kuszenda Márton ágostai és Miskovits János kath. jobbágy közt történt cseréhez csak azon határozott és szóval is kijelentett feltétel alatt adta beleegyezését, miszerint Kuszenda Márton mindazon szolgáltatásokat, melyeket az előbbi jobbágy teljesített, teljesítse, mindennemű terheket, úgy mint az előbbi, viseljen, és így a kath. lelkésznek járó illetőséget is évről-évre lerója.

Ezek előadása után a helytartótanács következőleg intézkedik: «Mint hogy jelen esetekben ágostai hitvallású jobbágyok az 1790: 26. t. czikk után önkényt és szabadon vállaltak kötelezettséget a kath. lelkésznek járó szolgáltatások teljesítésére, ezen önkényt magukra vállalt kötelezettség teljesítésétől annál kevésbé lehet őket felmenteni, mert különben a szerződés meg nem tartása miatt a bossácsi lelkész dotációjában mutatkozó hiány kárpótlása nem a vallásalapot, hanem a bossácsi parochia kegyurát illetné, kinek beleegyezésével a szerződés a kikötött feltétel mellett megkötöttet.»¹

A helytartótanács ezen rendelkezése ellen általános

¹ *Præsentè in casu, in quo colonos hos Augustanæ confessioni addictos post legem novellarem an. 1790. Art. 26 editam, obligationem Parochie Catholice præstationes prævigentes dependi sponte ac libere in se recepisse eventit, eosdem ab implemento receptæ in se obligationis tanto minus dispensari posse; quod secus Compensatio falcidie in dotatione Parochie Bossaczensis ex non observata hac conventione enata neutiquam ad fundum Religionis, sed ad ipsum Patronatum Bossaczensis Parochie, cum cuius annutu conditione affecta Stipulatio inita fuit — devolveretur. — Lásd a XL. számú függelék.*

elvi szempontból nem lehet kifogásunk, mert mindhárom esetben okmánynyal igazoltatott, *hogy az új protestáns birtokos az előbbi katolikus jobbágy párbér-kötelezettségét szerződés alapján magára vállalta.* A helytartótanácsnak igaza van, hogy hazai törvényeink nem állják útját annak, miszerint protestáns egyének az 1791: 26. t. czikk megalkotása után kath. egyházi terheket szerződés alapján magukra vállaljanak. A párbér a kath. jobbágyra nézve közjogi természetű társas vonatkozásból eredő teher, szóval közteher, melyet a kath. egyén a parochiális kötelék következtében tartozik viselni; bármely efféle közjogi alapon nyugvó terhet bárki más helyett magánjogi czímen (szerződés, örökösödés, végrendelet stb.) átválthat.¹ Itt már csakugyan alkalmazható a nyitrai püspök által egykoron hangoztatott jogelv: *Volenti non fit iniuria.*

A helytartótanács azonban azt is felhossa indokul, hogy az illető protestáns jobbágyokat már csak azért sem lehetne felmenteni a szerződésileg elvállalt párbér-szolgáltatás alul, mert különben a lelkész jövedelmi veszteségét a kegyurnak kellene megtéríteni. Ezen feleslegesen felhozott indok minden jogalapot nélkülöz. A patronus-földesur, míg egyrészt nem kötelezhette jobbágyait, hogy midőn telkeiket elidegenítik, a kath. egyházi terhek elvállalásáról gondoskodjanak: addig másrészt hazai jogunk szempontjából a világi patronusokat soha sem terhelte congrua-kiegészítési kötelezettség.² A helytartótanács ezen indokolása

¹ *Saraggy*: Das öffentliche Recht und die Verwaltungsrechtspflege (1880) 316. l. és kv.

² Lásd a III. fejezet 1. §-át.

határozott ellentétben áll az 1824. mart. 26-iki szabályrendelettel, mely világosan kimondja, hogy a kath. kézből protestans kézbe átment telkek után fizetett párbér elvesztéseért a vallásalapból nyújtandó kárpótlás és nem a patronus-földesur szorítandó erre.

Az is feltűnő, hogy a helytartótanács határozata az 1. és 3. concrét esetekben nem a jobbágyok között létrejött szerződés tartalmát, hanem csak a földesuri beleegyezést veszi figyelembe. Arról nem is tesz említést, vajjon Benkő és Podkovesik kath. jobbágyok az elidegenítés alkalmával kikötötték-e azon feltételt, hogy az új protestáns birtokosok a szóban forgó egyházi terhet viseljék; hanem egyedül arra hivatkozik, hogy az illető földesurak csak ezen feltétellel mellett adták beleegyezésüket az elidegenítéshez. Ez ugyan az egyes concrét esetekben a dolog lényegén mit sem változtat, mert az elidegenítés érvényéhez a földesur beleegyezése megkívántatott és a mennyiben ő beleegyezését bizonyos a törvényekbe nem ütköző feltétel mellett adta, az új birtokos ezen feltételnek megfelelni tartozott. Mindazonáltal felmerül azon kérdés: *vajjon a földesuraknak jogukban állott-e az elidegenítést megtagadni, ha a szerződő felek mit sem akartak tudni arról, hogy a párbérszolgáltatás szerződés alapján az új birtokosra is átszálljon?* — Fontos kérdés volt ez ugy a kath. egyházra, mint a jobbágyokra nézve, mert míg egyrészt a kath. egyház csak a kath. földesurak beleegyezési jogára támaszkodhatott, csak a kath. földesuraktól várhatta, hogy a kath. kézen levő telkek után fizetett párbért a beleegyezési jog alapján az új protestans birtokosokra is átvizsik; addig másrészt

a jobbágyság szabad elidegenítési jogának bizonyos esetekben jelentékeny megszorítását képezhette a földesur azon kívánsága, hogy a protestáns szerző fél a kath. egyházi terhek viselésére is kötelezze magát.

A felvetett kérdésre az 1832^{2/6} évi decretum 4-ik czikkének 7-ik §-a alapján határozottan *nem-mel* kell felelnünk, mert az idézett törvényczikk világosan kimondja, hogy a földesur a jobbági ingatlanság elidegenítéséhez szükséges beleegyezését csak azon esetben tagadhatja meg jogosan, ha az elidegenítés oly egyén részére történik, kivel szemben a törvény szerint elmozdításnak volna helye.¹ Ebből önkényt következik, hogy a földesur beleegyezését meg nem tagadhatta, ha a kath. jobbágyság oly protestáns jobbágnak akarta telkét elidegeníteni, ki a telkek után járó párbér fizetését nem volt hajlandó elvállalni.

1840-ben Trencsénmegye újabb felekezeti párbérügyet terjesztett fel a helytartótanácsához elbírálás végett, mely ugyancsak a bossácsi parochiában merült fel. Nyerád Ádám ágostai hitvallású jobbágyság Szikszai János kath. jobbágytól telket vásárolt, s a kath. lelkész az új birtokostól is követelte a párbért, de Nyerád Ádám a szolgáltatást megtagadta. A helytartótanács által elrendelt vizsgálat kiderítette, hogy a Nyerád Ádám és Szikszai János között kötött szerződésben a kath. lelkésznek járó szolgáltatásról nincs említés téve. Ennek alapján a helytartótanács

¹ 1832^{2/6} : 4. t. cz. 7. §. «Az említett szabad-adás-vevés sikerésítésére megkívántatik : a) A földesur megegyezése ; de hogy ennek önkényes, igazságtalan, s ezen törvény 4-ik szakaszában büntetés alatt tilalmazott ellenzése által a célz elérése bizonytalan ne legyen, az igazságos megtagadási esetei csak azok lehetnek, melyekben a jobbági elmozdításának helye lesz.»

az 1843. jan. 24-én 840. sz. alatti rendeletében Nyerád Ádámot a párbér fizetése alul felmentette. E rendelet összhangzásban az 1824. évi szabályrendelettel s az előbb tárgyalt 1825. évi 14,155. sz. helytartótanácsi határozattal a következőkép hangzik: ¹ «Mivel Nyerád Ádám bossácsi ágostai vallásu lakos Szikszai Jánostól megvett jobbágyteleknek átvétele alkalmával kiadott kötelező levél tartalma a római kath. lelkésznek járandó tartozásokra egyenesen ki nem terjed: a fent említett Nyerád Ádám ágostai vallásu lakost a katolikus lelkésznek teendő valamely dolgokra avagy akármely adózásokra az 1790-ki 26. t. cz. szerint ez uton kényszeríteni nem lehet.»

Ugy látszik Nyerád Ádám felmentése a bossácsi parochiában megtette hatását. Erre támaszkodva a többi protestans jobbágyok is vonakodtak párbért fizetni, még azok örökösei is, kiket az 1825. évi 14,155. sz. alatti rendelet fizetésre kötelezett. A kath. lelkész püspöke útján panaszt emelt, mire 1844-ben a helytartótanács valamennyi vitás felekezeti párbérügyben újabb vizsgálatot rendelt. A megyei vizsgáló bizottság, mely egy kath. és egy protestans táblabíróból, továbbá a szolgabíró és esküdthől állott, már 1844 végén felterjesztette az iratokat.² Majd 1845-ben a nyitrai püspök is felterjesztette azon jövedelmi veszteségre vonatkozó kimutatást, mely a bossácsi lelkészt a protestans szolgáltatások elvesztése következtében érni fogná.³ Ezután az ügy a

¹ Lásd a XLV. számú függelékét.

² Orsz. lev. Helyt. tan. oszt. 1844. év 39.392. szám.

³ Orsz. lev. Helyt. tan. oszt. 1845. év 4482. szám.

helytartótanácsnál sokáig elintézetlenül hevert, mig-nem 1848. mart. 13-án a számvevőség véleményes jelentését elkészíté.

Az 1848-iki események megakadályozták ugyan, hogy a kormány a számvevőségi jelentés alapján a bossáczai párbér-vitákban újabb határozatot hozzon, de azért még sem tartjuk feleslegesnek a jelentésben található érdekesebb adatokat megbeszélés tárgyává tenni.

A számvevőségi jelentés szerint *Bossácz* községben és a bossáczai parochiához filiaként tartozó *Csüförtök* községben az 1802. évi generalis conscriptio óta 5 és $\frac{3}{4}$ telek ment át protestans kézre. Az új birtokosok, számszerint 16-an, részint fél, részint negyed telkesek.² Machala János, kit 1825-ben a helytartótanács párbér-fizetésre kötelezett, már elhalt, s az ő telkét törvényes örökösödés útján testvérei Ádám és György birják; hasonlókép Polacsek Márton telkét az ő testvére György örökölte. Ezek a vizsgálati iratok tanuságaként mit sem akarnak tudni arról, hogy az ő elődeik párbér-fizetésre kötelezték magukat. Kuszenda Márton pedig, kit a helyt. tan. 1825-ben szintén fizetésre kötelezett, azt vallja, hogy ő a szóban forgó adózás iránt soha kötelező levelet ki nem állított. A többiek részint azzal védekeznek, hogy az elődeik által elvállalt kötelezettségről nem birnak tudomással, részint, hogy az általuk kiállított kötelező levélben párbér-szolgáltatásról nincs említés téve;

Lásd ezen számvevőségi jelentést: Orsz. lev. Helyt. tan. oszt. 1848. mart. 13-án 12,152. szám.

² A bossáczai község 1802. évi generalis conscriptiója a párbérre vonatkozólag így hangzott: Ab 18 quartis dominalibus apud colonos catholicos existentibus siliginis metr. poson 18.

miért is a számvevőség az 1791: 26. t. cikk alapján valamennyinek felmentését indítványozza. Minthogy továbbá a congrua egy káplánnal 490 forint, a boscázi plébános jövedelme pedig a szenvedett veszteség levonása után is 516 frt, a vallásalapból kárpótlás nem adható.

A számvevőség indítványával nem egészen érthetünk egyet. Először is az universalis örökösök azon védekezése, hogy ők az elődeik által szerződésileg elvállalt szolgáltatásokról mit sem tudnak, figyelembe nem vehető, mert azon jogelv vita tárgyát sem képezheti, hogy az universalis örökösök az örökhagyónak szerződés alapján elvállalt kötelezettségeiért felelősek, tekintet nélkül arra, vajjon erről az örökség átvétele alkalmával tudomással birtak-e vagy sem: épen azért sem Machala János, sem Polacsek Márton örökösait a párbér-szolgáltatás alul felmenteni nem lehet, mivel az 1825. évi 1455. sz. rendelet szerint kétségtelen, hogy az illető örökhagyó jobbágyok ezen terhet szerződés útján magukra vállalták. Hasonlókép nem elegendő Kuszenda Márton felmentésére az ő egyszerű védekezése, hogy a párbér-szolgáltatás elvállalása iránt kötelező levelet nem állított ki, mert a most idézett 1825. évi rendelet által közokmányilag igazolható, hogy telkét a párbér-szolgáltatás elvállalása mellett cserélte meg Miskovits János kath. jobbágygal.

Egészen másként állana a dolog, ha a szóban forgó telkeket az új birtokosok nem örökösödés, hanem más magánjogi czimen, pl. adásvevés, csere stb. útján szerezték volna. Ilyenkor az új birtokos sikerrel használhatja azon kifogást, hogy a jogelőde

által elvállalt párbér-szolgáltatásról nem birt tudomással, mert a kath. jobbágyok által szerződésileg elvállalt párbér-szolgáltatás épen úgy, mint bármely más szerződésen alapuló kötelezettség csak személyes és nem dologi teher volt, mely a szerződés alapján álló jogutódra csak saját akaratnyilvánítása, beleegyezése következtében szállhatott át.

Az eddig kifejtettek eléggé megvilágítják az 1848 előtti jogállapotokat. Az uralkodó főelv, mely mindenkor sértetlenül fennállott, akként formulázható, *hogy a visitatio canonicákban vagyon szerint megállapított egyéni párbér-szolgáltatások nem magánjogi természetű dologi terhek, nem dologi terhek a középkori jog-felfogás szerint, nem az ingatlanságon inhaeráló terhek olykép, mint a tized, alapítványok, patronatus stb., hanem a telkek vagy házak után fizetett párbér onus iuris publici, mely általános jogtételnél fogva csak a kath. parochia kötelékébe tartozó birtokosokat terheli.* Ezen főelvből kifolyólag, ha az ingatlan nem katolikus kézbe megy át, legyen bár az illető görög katolikus, görög nem egyesült vagy protestans, a párbér-szolgáltatás, mint a parochialis köteleket feltételező közteher, ipso facto elenyészik és, a mennyiben a kath. lelkészt ez által congruáján belül jövedelmi veszteség éri, a vallásalap, illetve az egyházi kegyur tartozik kárpótást nyújtani.

Az egyénileg kirótt párbért azonban, melyet valamely kath. jobbágy telke vagy háza után fizet, bármely nem kath. hitfelekezetű egyén magánjogi czimen átvállalhatja. Az ilykép egyénileg átvállalt párbér míg egyrészt elveszti közjogi természetét s kizárólag a magánjog szakványai alá kerül; addig másrészt

nem változik át magánjogi természetű dologi teherre, hanem személyes teher marad. *A magánjogi czimen nyugvó párbér szintén nem az ingatlanságon inhaerál és így a kötelezettséget elvállalt nem katholikus egyénnek csak azon jogutódaira megy át, kik a magánjog elvei szerint elődjük személyes természetű kötelezettségeiért felelni tartoznak.*

Ez utóbbi tétel bővebb magyarázatául szükségesnek tartjuk még megjegyezni, hogy a jelenleg uralkodó jogrendszer szerint semmi akadály sem forog fenn az iránt, miszerint a szerződésileg átvállalt párbér a telekkönyvi intézmény segítségével magánjogi alapon nyugvó dologi teherre váljék, mert valamint másnak közjogi társas vonatkozásából eredő terhét magánjogi czimen átvállalni lehet, úgy ezen átvállalás telekkönyvi biztosítás tárgyát is képezheti, mi által az dologi természetű teherre válik. Másként állott a dolog 1848 előtt az urbériség korában. Az urbéri rendezés óta sem a földesur, sem a jobbágy, sem a kettő együtt a jobbágyi telkek állaga felett szabadon nem rendelkezhetett s a szabályszerűnél nagyobb terhet a jobbágyi ingatlanságokra nem rakhatott. Ezen jogelv uralma, meg a telekkönyvi intézmény hiánya állotta útját, hogy a nem kath. jobbágy által szerződésileg átvállalt párbér dologi jelleget öltson.

4. §. A párbér jogi természete felett folytatott küzdelem az urbériség megszüntetésétől napjainkig.

Sem az urbériség megszüntetése, sem a telekkönyvi intézmény behozatala a párbért közelebből nem érinti, mert mint az eddig előadott történelmi fejlődés tanúsítja, a párbér az urbéri kapcsolattal közvetlen összefüggésben nem állott s a jobbágyi ingatlanokon nyugvó dologi terhet nem képezett. Ezen történelmi igazság szem előtt tartása mellett kell elbírálni úgy az urbéri, mint a telekkönyvi patens rendelkezéseit.

Az urbéri kárpótlás és földtehermentesítés végett 1853. márt. 2-án kiadott nyílt parancs 23. §-a ezeket mondja: «Az egyházak, plebániák és iskolák számára való adózások és szolgáltatások, melyek sem az egyházi tizeden általában, sem urbéri telektől földesuri kilenczeden nem alapulnak, a megszüntetett szolgáltatások között nem foglaltatnak és a kötelezettek által továbbá is teljesítendő».

Mi sem természetesebb és világosabb, mint ezen rendelkezés, csak hogy nem szabad a benrejő intenciót félremagyarázni s belőle a párbér dologi természete mellett érvet kovácsolni.¹ E rendelkezés általonosságban valamennyi egyházi teherről szól és nem kizárólagosan a dologi természetűekről. Célja tehát nem az, hogy a dologi természetű egyházi ter-

¹ Ezt teszi Boncz Ferencz közalapítványi ügyigazgató többször idézett «Emlékiratában» (Jogtudományi Közlöny 1881. évf. 46. sz.): «A most idézett nyílt parancsban egyszersmind elégségesen ki van az fejezve, hogy ezen szolgálmányok a földbirtokon fekszenek, mert ezeket továbbra is teljesítendőeknek mondja». — Ez aztán furcsa logika, hogy valamely szolgáltatás csak azért, mert az továbbra is teljesítendő, okvetlenül a földbirtokon nyugvó dologi teher.

heket, mint ilyeneket fentartsa, hanem hogy azon netalán felmerülő téves felfogásnak útját vágja, mintha a jobbágyság urbéri terheivel együtt egyházi terhei is megszűntek volna.¹ Szükséges és indokolt volt ezen általános természetű jog-fentartó rendelkezés két okból: egyrészt azért, mert — miként az idézett § maga is mondja — bizonyos egyházi terhek, melyek az egyházi tized-jogon és a földesuri kilenczed-jogon gyökeredzettek, megszűntek; másrészt azért, mert a kath. jobbágyság igen számos parochiában a lelkésznek, tanítónak és harangozónak telkük vagy házuk után fizették a párbért, és így nagyon is közelfekvő volt azon téves felfogás előállása, hogy a jobbágyság ingatlanok általános tehermentesítésével az efféle közjogi természetű terhek is elenyésztek. Maga azon körülmény igazolja legjobban ezen rendelkezés szükséges voltát, hogy még jelenleg is vitatkozunk a párbér jogi természete felett, hogy még a legelőkelőbb jogászvilág sincs tisztában a párbér-intézmény lényegével, pedig már éppen 60 éve, hogy a legfőbb kegyúr eldöntötte a vitát.

Feleslegesnek tartjuk ezek után hosszasan fejtegetni az idézett § értelmét, mert később úgy is látni fogjuk a hiteles magyarázatot, látni fogjuk, hogy ezen § éppen azt akarja mondani, miszerint a lelkésznek és tanítónak járó egyházi szolgáltatások nem az urbéri kapcsolathól eredő dologi, hanem az

¹ Így fogta fel ezen § értelmét annak idején Kecskeméthy Aurél az urbéri patensről készített kommentárjában (Új törvénykönyvek népszerű előadása I. füzet, Pest 1853.) 100. l.: «E szakasz magában világos. Föl sem is tehetni, hogy ily jótékony és istenes czélokra való adakozást valaki megtagadni akarna, annál inkább, mert ezen adakozásoknak az urbéri viszonyokkal semmi köze, tehát azzal meg sem szűntek.»

egyházi vonatkozásból eredő személyes terhek. Azt hisszük, abban is mindenki egyetért velünk, hogy az urbéri patens 23-ik §-a csak jogfentartó és nem jogalkotó rendelkezést tartalmaz. Ennek folytán értelme csak az lehet, hogy a párbért, a mennyiben az már előbb dologi teher volt, ilyenként fentartotta, de nem az, hogy a párbért dologi természetű teherre tette; már pedig az előbbi §-ban kimutattuk, hogy nálunk a párbér az urbériség megszüntetése előtt sem képezett dologi terhet a középkori jogrendszer értelmében és így az urbéri patens, mint ilyen nem tarthatta fenn. Más államokra, nevezetesen Ausztriára hivatkozni, mint azt Boncz Ferencz közalapítványi ügyigazgató teszi,¹ hiába való dolog, mert a párbér a tridentí zsinat óta valamennyi európai államban specíeius jogfejlődést tanusít. Így pl. Franciaország

¹ «Emléirkat» (Jogtud. Közl. 1881. évf. 46. sz.): «a mi még jobban megvilágittatik (hogy t. i. az urbéri patens 23. §-a szerint az egyházi terhek, mint dologiak teljesítendők) az által, hogy az akkori kormány, illetőleg ő felsége által ugyanazon időben hasonló ügyekben, a monarchia más czsá-gaira nézve kibocsájtott törvények és rendeletek által ezen szolgáltatások hasonlólag a magyarországiakhoz, a földbirtokon fekvőknek jelentetnek ki: ilyen rendeletek Morvaországra nézve az 1849-diki jun. 27-diki, Cseh-oroszra nézve az ugyanazon naptól kelt rendelet; Sziléziára nézve az 1849. jul. 11-én; Enns feletti Ausztriára nézve az 1849. okt. 4-éről kelt rendelet stb. *És minthogy ő felsége, mint legfőbb kegyurnak, ugyanazon ügyre nézve különböző intézkedései nem lehetnek, annál fogva az egységes fejedelmi jog különböző felfogást meg nem engedhet.* Ezen következtetés ellen a magyar alkotmány szempontjából határozottan tiltakoznunk kell. A magyar királynak legfőbb kegyuri joga szót. István koronájában gyökeredzik, azért az *különös és nem egységes fejedelmi jog*. A királyi jog hazánkban mindenkor a magyar közjog alapján és annak megfelelőleg gyakoroltatott és gyakoroltatik jelenleg is a felelős magyar ministerium útján. II. Sylvester bullájának és az annak alapján történelmileg kifejldött magyar királyi jognak, az osztrák örökös tartományok fejedelmi kegyuri jogához absolute semmi köze. — Lásd erről tüzetesebben dr. Timon Ákos: Az osztrák concordátum és a magyar közjog. (Magyar Igazságügy 1883. évf. júliusi füzet.)

már rég idő óta el nem ismeri azt, ott a hivek egykori oblatióiból csak a stola-díjak maradtak fenn, mint egyéni praestatiók,¹ és a párbért a lelkészek állandó évi fizetése váltotta fel; ellenben Németország egyes részeiben a párbér jelenleg is majd mint dologi (Reallast), majd mint személyes teher szerepel.²

Nem a szóban forgó 23-ik § miatt helyezünk mi súlyt az urbéri patensre, nem is azért vettük az urbériség megszüntetését a párbér jogi természetére vonatkozó vita felosztási alapjául, mintha az urbéri patens ezen vitával közvetlen kapcsolatban állana. Az urbéri patens nagy hordereje ránk nézve abban fekszik, hogy ez és a telekkönyvi intézmény középkori vagyoni jogi rendszerünket megszüntette s annak helyébe a modern társadalmi fejlődés alapján álló vagyoni jogi rendszert léptetett. Ezen új vagyoni jogi rendszerben a középkori reállastok keletkezésének nincs többé talaja; közjogi természetű szolgáltatások úgy — miként azt a középkorban mindenütt találjuk — magánjogi formába nem burkolhatók, általános érvényű jogtételek alapján magánjogi alapra át nem helyezhetők. Ebből önkényt következik, hogy a modern jogrendszerben általános jogtételnél fogva csak olyan közjogi természetű terhek szerepelhetnek, mint magánjogi alapra helyezett dologi terhek, mint középkori reállastok, melyek még a középkori jogfejlődésben bírják gyökerüket. *Ha tehát sikerült bebizonyítani, hogy valamely vita alatt lévő közjogi természetű teher a modern vagyoni jogi rendszer életbelépte előtt magánjogi alapra helyezett dologi teherré nem vált, ez által*

¹ Bouix: Tractatus de parcho 476. l. és kv.

² Hinschius: Kirchenrecht II. 313. l.

beigazoltatott az is, hogy az a mai jogrendszerben ily teher gyanánt többé nem szerepelhet.

Az előbbi §-ban elvégeztük a bizonyítás feladatát, kimutattuk, hogy a párbér a magyar középkori jogrendszerben általános jogtételnél fogva sem törvény, sem jogszokás, sem királyi rendelet alapján az ingatlanságokon nyugvó dologi terhet (Reallast) nem képezett, soha ilyen teherként el nem ismertett. Ha e bizonyításunk sikerült, akkor már nem az a kérdés többé, vajjon a magyar jog szempontjából a párbér az ingatlanságon nyugvó középkori dologi teher-e vagy sem; hanem csak az, *vajjon az 1848 után váltakozó kormányhatalmak a párbér jogi természetének elbírálásánál a helyes álláspontot követték-e vagy sem?* — Mi természetesen az utóbbi kérdés szerint irányítjuk további fejtegetésünket.

Gyakran halljuk azon nagyon is pessimisticus nyilatkozatot, hogy az abszolút korszak sok tekintetben jobban tisztelte történelmi jogainkat s intézményeinket, mint mi önmagunk. Az efféle nyilatkozat a politikai életre vonatkoztatva, komoly számba nem jöhet: de másként áll a dolog, ha szorosan a jogi térre gondolunk. Itt csakugyan többször megtörténik, hogy az abszolút korszak kormányrendeletei történelmileg fejlődött jogintézményeink felfogásában nagyobb alaposságot és otthonosságot tanusítanak, s a történelmi háttérrel bíró jogkérdéseket sokkal helyesebben, sokkal inkább a magyar jog szellemében döntenek el, mint akár a provisorium, akár az alkotmányos kormányzat rendeletei. Bizonyára abban leli ez magyarázatát, hogy az abszolút korszak emberei előttük idegen téren mozogván, jobban érezték szükségét

annak, hogy minden egyes *specificus magyar jogi kérdést* alapos tanulmányuk tárgyává tegyenek s a multak emlékeit felkutassák; holott a provisorium és az alkotmányos korszak emberei azon tévhitben élván, hogy a magyar jogintézmények ismerete részben velök született tulajdon, nem ritkán a positiv történelmi alapok felkutatása és tanulmányozása nélkül, csak saját általános jogismereteikre támaszkodva hoznak határozatokat. A történelmi igazság mérlege ily körülmények között szükségkép az idegenek javára billen.

Az 1848. évi eseményeket követő nagy átalakulások következtében a párbérre vonatkozó régibb királyi és helytartótanácsi rendeletek is feledésbe mentek. A kath. egyház ismét visszatért régi álláspontjához és az 50-es évek vége felé újból követelni kezdte a párbért a nem kath. kézre átment telkek és házak után. Különösen 1857 óta gyakrabban merülnek fel ilyennemű panaszok a budai és kassai helytartótanács (Statthaltereii Abtheilung) előtt.¹ Érdekes a dologban az, hogy az efféle panaszokkal most már nemcsak római kath. püspökök állanak elő, hanem az eperjesi görög kath. püspök is, és a görög kath. lelkészek visitatio canonicáiban felvett telkek után nemcsak akkor követeli a párbért, ha azok valamilyike protestans, görög keleti vagy zsidó kézre került, hanem akkor is, ha az ilyen telket *római kath. egyén* szerezte meg. — Ilyenformán a párbér történeti fejlődésében mutatkozó kettős irányu felekeze-

¹ Lásd Belügyministeriumi irattár: Kassai helytartótanácsi osztály 1857. év 8737. sz. és 13,339. sz.; 1859. év 3641. és 8644. sz. — Budai helyt. tan. oszt. 1857. év 8363. és 29,329. sz.; 1859. év 8944. szám.

tiségi kérdés egyszerre lőn felvetve: először, *vajjon tartoznak-e egyáltalán a nem katolikusok a párbért, mint dologi terhet viselni*; másodsor, *vajjon az uralkodó katolika egyház különböző ritusu hívei tartoznak-e a párbért, mint dologi terhet, kölcsönösen a nem saját ritusu lelkésznek is szolgáltatni?*

Csak egy érdekes konkrét esetet akarunk itt fel-
említeni, mely a mindjárt tárgyalandó szabályrendelet
kibocsájtását közvetlen megelőzte és így annak meg-
világítására szolgál. A Zemplénmegyében fekvő dubró-
kai görög kath. parochia 1806. évi generalis con-
scriptiója szerint a lelkész 38 telkes jobbágytól
(colonus) kap egy-egy pozsonyi mérő rozsot és ten-
gerit, ezenkívül minden telkes jobbágy egy napi igás
vagy két napi kézi munkát szolgáltat s tartozik nem nagy
messziségről egy kocsi fát szállítani. Két görög kath.
sessio és pedig az egyik 1837-ben, a másik 1849-ben
Viczmándy János *róm. kath. kassai lakosra* ment át, ki
egész 1858-ig semmit nem szolgáltatott a *görög
kath. lelkész* részére. Ekkor Novák Mihály dubrókai
lelkész Viczmándy János ellen a szolgabíró előtt pa-
naszt emelt. A szolgabíró Viczmándy Jánost elma-
rasztalta és pedig azon alapon, mert a dubrókai
görög kath. és a butkai római kath. lelkész között
azon egyezés kötöttetett,¹ hogy a canonica visitatio
szerint egyik és másik fél részére jövedelmi alapul
felvett telkek mindig az illető lelkésznek adózzanak,
tekintet nélkül arra, vajjon a birtokos római vagy
görög kath. vallásu-e. Viczmándy a szolgabíró hatá-
rozata ellen a kassai helytartótanácsi osztályhoz
felebbezett, hivatkozván arra, hogy ő római kath.

¹ Dubróka a butkai róm. kath. lelkész filiája volt.

és kassai lakos. A helytartótanácsi osztály azon vélemény kíséretében terjeszti fel az ügyet az osztrák vallásügyi miniszteriumhoz, hogy az 1814. évi 23,034. sz. helytartótanácsi szabályrendelet szerint,¹ mely kimondja, hogy minden párbér-szolgáltatás csak saját ritusu egyéntől követelhető, — *Viczmándy János a szolgáltatás kötelezettsége alul felmentendő*, és a két lelkész között kötött egyezés, mint az idézett szabályrendeletbe ütköző, figyelembe vételt nem igényelhet.²

A budai és kassai helytartótanácsi osztályok egyértelmű felterjesztései alapján elvégre az osztrák vallásügyi miniszterium is belátta, hogy mulhatlanul szükséges a párbér körül felmerült felekezeti jogviták egyöntetű eldöntése végett szabályrendeletet kibocsájtani, s ez 1859. július 22-én meg is történt.

Az osztrák cultus-miniszterium szabályrendelete minden tekintetben a specificus magyar jogfejlődés nyomán halad. Sem abstract elméletekre, sem osztrák analógiákra nem hivatkozik, hanem kizárólag a positiv magyar közjogot veszi zsinórmértékül, úgy, amint azt a történelmi fejlődés létrehozta.³ Ez az egyedül helyes és jogosult álláspont, s hogy az osztrák cultus-miniszterium ezt követte, csak dicséretet érdemel.

A felekezeti párbér-viszonyok positiv közjogi alapjai, mint azt a megelőző §-ban tüzetesen kimutattuk, először: az 1791:26. t. cz. 6-ik §-a, mely a

¹ Lásd a XXXII. számú függelékét.

² Lásd ezen előterjesztést Belügyministeri irattár kassai helyt. tan. oszt. 1859. év 8644. sz.

³ Lásd az osztrák cultusministeriumi előterjesztés fogalmazványát Belügyministeriumi irattár 1859. év 8944/8644. sz.

protestansokat a parochiális kötelék alul s ez által mindennemű parochiális teher alul feloldotta; másodszor: az 1814. évi 10,763. sz. kanczelláriai rendelet 15-dik czikke, mely kimondotta, hogy a párbér mindenkor a parochiális kötelékből eredő közteher, és így mind a római, mind a görög kath. hivek csak saját ritusu lelkészeiknek fizetik azt; harmadszor: az 1824. évi 4372. sz. kanczelláriai rendelet, mely a nagy-szlatinai párbér-ügy elintézésével kapcsolatosan elvileg eldöntötte, hogy a telkek vagy házak után szolgáltatott párbér nem magánjogi alapon nyugvó dologi teher, nem alapítvány, hanem a parochiális köteleket feltételező közteher, és így a protestans kézre átment ingatlanságok után az 1791:26. t. cz. értelmében nem fizetendő. Ezen alapokra támaszkodva adta ki az osztrák cultus-miniszterium az 1859. július 22-én kelt szabályrendeletet, mely következőleg hangzik:¹

«A törvényesen fennálló szabványok — nevezetesen az 1791:26. t. cz. 6. §-a, az 1824. mart. 26-án 4372. sz. a., kelt magy. kir. udvari kanczelláriai rendelet és az 1853. mart. 2-án kiadott császári patens 23. §-a szerint az ugynevezett párbér-illetékek a lelkészi javadalmazáshoz tartozó szolgáltatás gyanánt tekintendők, mely az 1814. okt. 4-én 23,034. sz. alatti helytartótanácsi szabályrendelete értelmében az arra kötelezettek által a megállapított mérték szerint csak azon lelkész részére teljesítendő, kinek ritusához a kötelezett tartozik, e mellett figyelembe veendő, hogy a kath. lelkész az 1791. évi 26. t. cz.

¹ Lásd a XLVI. számú függelékét.

6-ik §-a értelmében a szóban forgó illetékeket, ha csak azok az ingatlanságon nyugvó alapítvány természetét fel nem öltötték, a parochiának nem katolikus lakóitól követelni nem jogosult. Hogy az ezen szabvány alkalmazása által egyes kath. lelkészek congruájában netalán beállott fogyatkozás mennyiben kárpótolható a vallásalapból, arra nézve az 1824. mart. 26-án 4372. sz. kancelláriai rendelet utmutatásai irányadók. Ezen határozmányok szerint, melyeknek megváltoztatását folyamatba tenni a cultus-miniszterium szükségesnek nem tartja, nyerne megoldást a helytartótanácsi osztály 1857. ápril 24-én és okt. 16-án 8363. és 29,329. sz. alatt kelt felterjesztései, melyeknek mellékletei visszaküldetnek.

Ezen szabályrendelet alapján a budai helytartótanácsi osztály 1859. sept. 15-én az eperjesi görög kath. püspökhöz a következő intimatumot intézte.¹

«A cs. k. vallás- és közoktatásügyi miniszterium folyó évi jul. 22-én 8944/2675. sz. a. kelt s másolatban mellékelt rendeletéből kivetheti főtisztelendő séged, *mit határozott az említett magas miniszterium a katolikus lelkészek párbér-vesztéségének megtérítése iránt a jobbágy telkeknek katolikusokról protestansok- és zsidókra való átmenetele alkalmával.* Ezen magas rendelet következtében a helytartótanácsi osztály a főtisztelendő ordinariatust, vonatkozással a cultus-miniszteriumhoz 1857. elején intézett beadványára, tisztelettel értesíti, hogy előforduló esetekben az egyes kath. lelkészek congrua-fogyatkozásának a vallásalapból eszközözendő kiegészítése végett a fentebb közölt magas rendeletben foglalt utmutatások szerint kellő-

¹ Lásd a XLVII. számú függelékét.

leg felszerelt beadványaival idefordulni sziveskedjék, hol az ügy állásához képest a megfelelő intézkedés készségesen meg fog tétetni.»

Ezen rendeletek, mint már fentebb jeleztük, egyszerűen fentartják az 1848. előtti jogállapotot, mert mint az osztrák cultus-miniszteriumi szabályrendelet világosan mondja, semmi indok nem forog fenn arra nézve, hogy ezen jogállapotban változás történjék. Az 1848. előtti jogállapot pedig az volt, hogy a párbér akár párok szerint, akár házak vagy telkek után fizettetett, mindenkor csak a parochiális kötelekbe tartozó jobbagyot terhelte és így ha a telek vagy ház akár más ritusu katholikus, akár nem katholikus egyénre ment át, a kötelezettség ipso facto megszűnt s az új birtokostól nem volt követelhető. Igen helyesen mondja az osztrák cultus-miniszteri rendelet, hogy a magyar jog szerint, nevezetesen a felhozott közjogi alapok értelmében a párbér a lelkeszi javadalmazáshoz tartozó közteher, melyet csak azoktól lehet követelni, kik nyilvánjogi természetű társas vonatkozásuk alapján e lelkeszi javadalmazáshoz hozzájárulni tartoznak. Ilyen vonatkozás pedig, azaz a parochiális kötelek a magyar közjog szerint csak kath. egyén és saját ritusu lelkésze között állhat fenn, miért is sem a nem katholikusokat, sem a más ritusu katholikusokat párbér-fizetésre kötelezni nem lehet.

Az osztrák cultus-miniszteri szabályrendeletben az urbéri patens fennebb tárgyalt 23. §-ának hiteles magyarozatát is megtaláljuk. A szabályrendelet közvetlenül az 1791: 26. t. cz. 6. §-ának és az 1824. évi 4372. számú kancelláriai rendeletnek kapcsán

idézi azt, tehát egyenesen annak bizonyítására hozza fel, hogy a párbér nem dologi, hanem személyes teher, mely nem a dolog minden birtokosa, hanem csak azok által szolgáltatandó, kik a parochiális kötelék alapján erre kötelezve vannak.¹

A szabályrendelet továbbá a kath. lelkészek congrua igényét, illetve a bonificatiót újból biztosítja. Ezt is a magyar közjog alapján teszi, úgy, miként azt az 1824. évi 4372. számú kancelláriai szabályrendelet megállapította. A nem kath. keresztények párbér-kötelezettségének megszüntetése és a congrua kiegészítés nálunk a történelmi fejlődésben szorosan összefügg egymással, mert midőn az 1790/1. évi törvényhozás a protestansok és görög keletiek párbér-kötelezettségét megszüntette, a kath. lelkészek kárpótlási igényét is megállapította. A többször idézett 1824. évi 4372. sz. kancelláriai rendelet ezen kárpótlási igényt a congruán belül azon esetekben is biztosította, ha a visitatio canonikákban felvett kath. telkek vagy házak, melyek után a kath. jobbágy párbért szolgáltatott, nem kath. egyén kezébe kerültek.² Ugyanezen álláspontra helyezkedett az osztrák cultus-miniszteri szabályrendelet is.

¹ Még jobban kitűnik ez az osztr. cultusminiszteri határozat eredeti fogalmazványából (Belügyminiszteri irattár 1859. év 8944/8644. sz.): „Um für die Beurtheilung der Natur der in Ungarn an die Pfarrer unter dem Namen Lecticalien zu entrichtenden Abgaben einen Anhaltspunkt zu gewinnen, müssen nachstehende gesetzliche Bestimmungen beachtet werden.

1. Art. 26. 1791.

2. Statthaltereiverordnung von 4 Oktober 1814 Z. 23,034.

3. Erlass der ungarisch. Hofkanzlei von 26 März 1824. Z. 4372. an die ung. Statthaltereien (auf Grund der a. h. Entschliessung von 22 März 1824.)

4. Kaiserl. Patent von 2. März 1853. (A. g. b. n. 39. §. 23.)

² Lásd az előbbi §-t.

A budai helytartótanácsi osztálynak fennebb szó szerint közölt intimatuma még egy érdekes jogi mozzanatot tartalmaz s ez a zsidók párbérmentessége. Az osztrák cultus-miniszteri szabályrendelet figyelmen kívül hagyja ezt, de a helytartótanácsi osztály már szükségesnek tartja világosan kimondani, *hogy a kath. kézről vett jobbágyi ingatlanságok után a zsidók sem tartoznak párbért fizetni.*

Ezen felfogás is teljesen jogosult s a történelmi jogfejlődésnek megfelelő. A zsidók a kath. egyház parochiális kötelékébe sohasem tartoztak, és így párbért sohasem fizettek. Egyes lelkészek megkísérleték ugyan a zsidóktól is bizonyos egyházi szolgáltatásokat követelni, de Mária Terézia és II. József rendeletei¹ határozottan megtiltották ezt. Ehhez képest a nem kath. keresztyéneknek és a zsidóknak az uralkodó kath. egyház iránti jogviszonya között a történelmi fejlődésben azon fontos különbség mutatkozik, hogy míg a protestansok és görög nem egyesültek 1791. előtt a nyilvános vallásgyakorlattal fel nem ruházott helyeken a kath. parochia kötelékébe tartoztak, addig a zsidók ilyen viszonyban sehol sem állottak² és így nem is volt szükséges, hogy a

¹ Az 1761. decz. 22-én kiadott helyt. tan. rendeletben olvassuk: ... quod Ungvariensis Parochus a quavis judaica copulatione circumcissione et sepultura, titulo Taxæ indistincte unum aureum prætendat et desumat. Siquidem inconveniens et insolitum foret, *ut a personis extra gremium Sanctae Matris Ecclesiae constitutis*, titulo Stolæ quid desumatur, Eadem S. S. et C. R. Majestas disponi elementer iubere dignata est: ne a Judaeis et aliis eiusmodi hominibus, extra gremium S. M. Ecclesiae constitutis, per Parochos seu latini, seu vero uniti ritus titulo Stolæ in futurum quid prætendatur et exigatur. — Vesd össze II. József 1783. év 3312. és 3313. sz. rendeleteit a borsodmegyei zsidók kérelme következtében.

² Világosan kimondja ezt az 1761. decz. 22-iki helyt. tart. rendelet. Lásd az előbbi jegyzetet.

zsidók is úgy, mint a protestansok és görög nem egyesültek a párbér-kötelezettség alul törvényhozás útján felmentessenek. A protestansok és görög nem egyesültek ugyanis 1791. előtt nem azért fizették a párbért, mert az az ingatlanságon nyugvó magánjogi alapra helyezett dologi teherként szerepelt, mint pl. a tized; hanem fizették azt azért, mert a parochiális köteléknek alávetve voltak.¹ Az 1790/1. évi törvényhozás csak ezen parochiális köteléket és az azon alapuló egyházi közterheket szüntette meg és ha a párbér a történelmi fejlődésben úgy, miként a tized, magánjogi alapra helyezett dologi teherre vált volna, annak ellenében az 1791: 26. és 27. t. cikkek a protestansok és görög keletiek részére mentességet nem biztosítottak volna, mert az efféle magánjogi jelleget öltött egyházi közteher jogalapját nem a parochiális kötelék képezi, hanem az alapítás. Eléggé igazolja ezt azon körülmény, hogy a protestansok az egyházi tizedet századunk folyamában is fizették.

A visitatio canonicákban a házak vagy telkek szerint kirótt párbért a protestansok és görög keletiek azért nem kötelesek fizetni, mert nálunk a párbér sem törvény, sem a törvénnyel egyenlő erejű jogszokás alapján a középkori jogrendszerben gyökeredző dologi terhet, reállastot nem képezett, hanem a parochiális köteléket feltételező egyházi közteher maradt. *Ebből önkényt következik, hogy a zsidók, miután a kath. parochiák kötelékébe sohasem tartoztak, épen úgy párbérmentesek, mint a protestansok vagy görög nem egyesültek, kik az 1790/1. évi törvényhozás által a paro-*

¹ Lásd a II. fejt. 4-ik §-át.

chiális kötelék alól felmentettek. Ha tehát valamely zsidó kath. kézről jobbágyi telket vagy házat vesz, épen úgy nem kötelezhető párbérfizetésre, mint a protestans vagy görög nem egyesült.

Az 1859-ben kiadott osztrák cultus-ministeri szabályrendeletet csak rövid ideig tartó fegyverszünet követte. Az újabb kormányváltozás erre is a feledékenység fátyolát dobta. Már 1864-ben az u. n. provisorium alatt ismét megindul a harc a párbér jogi természete felett. Nagy érdekű küzdelem volt ez, melyet új emberek új fegyverekkel vívtak, s melynek tüzetes tanulmányozása felette tanulságos és jutalmazó.

1863. év végén Czipszer Mátyás helvét hitvallásu, bars megyei vichnyei lakos a megye marasztaló határozata ellenében a helytartótanács-hoz folyamodik és kéri, hogy a helybeli róm. kath. tanító fizetéséhez való hozzájárulástól felmentessék. A szolgabírói és megyei határozat azon alapon marasztalta el a fel-folyamodót, hogy az 1857. nov. 23-án jegyzőkönyv alakjában készült «iskolai vallomány» szerint a tanító járandóságainak kivetése és biztosítása a telkek után történt, a község lakói, tehát ezen terhet vallás-különbség nélkül telkükhöz, földbirtokukhoz kötött teher gyanánt ismerték el. A helytartótanács először is megkérdezte Bars megyét az iránt, vajjon az «iskolai vallomány» szerint a földbirtokokra kivetett katholikus tanítói járandóságok, mint ezen birtokok állandó terhei telekkönyvileg bejegyezve vannak-e?¹ A megye válasza tagadó volt. Ennek daczára a vich-

¹ Vallás és közoktatásügyi ministerium irattára 1863. év 86-135. sz.

nyei ügy referense az 1864. mart. 18-án tartott ülésben azon véleményt terjesztette elő, hogy a megyei határozat helybenhagyandó és Czipszer Mátyás földbirtoka után a kath. tanítónak járó szolgáltatások teljesítésére szorítandó.¹ A többség azonban másként vélekedett és a kath. tanító járandóságát csak úgy tartotta bármely vallásu birtokostól követelhetőnek, ha ezen járandóság az «iskolai vallomány» alapján telekkönyvileg biztosittatik. A többség fel fogásának megfelelőleg a tárgyalási jegyzőkönyvben következő határozatot találjuk:²

«Miután a tanító járandóságai nem vétettek fel akként a község előleges költségvetésébe, a mint ez a törvény szerint egyéb — annak minden tagjára aránylagos kivetés útján fedezendő községi kiadásokra nézve történik, miután továbbá a tanító illetményeinek fedezése céljából a földbirtokokra és telekre nézve kivetett adómennyiség, mint azokon fekvő teher telekkönyvileg bejegyezve nincs: a szolgabírói és megyei határozat feloldása mellett a felszólaló kérésének hely adatott. A megye értesítettik, hogy ott, hol a tanító fizetése úgy, mint Vichnyén, a földbirtokok és telkek után járó adóból fedeztetik, ezen terhet telekkönyvileg jegyeztessé elő. — Végül pedig határoztatott, miszerint jelen eset alkalmából az ország valamennyi római katolikus és görög katolikus egyházi és közigazgatási hatóságai felhivandók, illetőleg ez utóbbiak utasítandók, miszerint ott, hol a tanító és lelkész fizetése, úgy mint Vichnye-Peszerényen a földbirtok és telek után járó

¹ Vallás és közoktatásügyi ministerium irattára 1864. év 633. sz.

² U. o. ugyanazon szám alatt.

adóból fedeztetik, ezen terhet telekkönyvileg jegyeztesse elő.»

Ezen jegyzőkönyvi határozat alapján bocsájtatott ki a XLVIII. számú függelékben közölt rövid helytartótanácsi rendelet, mely egyenesen meghagyja a törvényhatóságoknak, hogy ott, hol a kath. lelkész és tanító fizetése a földbirtokok vagy telkek után fedeztetik, ezen terhet haladéktalanul telekkönyvileg előjegyeztessék.

A helytartótanácsi jegyzőkönyvből eléggé szembe szökő, hogy a hozott határozat s az annak alapján kiadott rendelet két ellentétes nézet compromissuma. Az előadó a kath. egyház azon régi álláspontját kívánta érvényre emelni, hogy a kath. lelkészek és tanítók telek vagy ház után fizetett járandóságai magánjogi alapon nyugvó dologi terhek, az ingatlan-ságon inhæreálnak s mint ilyenek a nem katolikus birtokosoktól is követelhetők. A többség azonban tagadta ezen felfogás jogosultságát s azt hozta fel főargumentumul, hogy a telekkönyvi intézmény behozatala következtében magánjogi természetű dologi terhek csak telekkönyvi bekebelezés alapján állhatnak fenn, már pedig a lelkészi és tanítói járandóságok telekkönyvileg biztosítva nincsenek. Annál plausibilisebb volt ezen argumentum, mert a tárgyalás alapját képező konkrét esetben a dologi teherként követelt tanítói fizetés egy 1857-ben létrejött községi megállapodáson nyugodott,¹ és így az előadó

¹ A provisorium alatti párbér-küzdelem — mint látjuk — oly konkrét esetből indult ki, melyben a protestans egyén a *kath. tanító* járandóságát tagadja meg. Ez szükségessé teszi, hogy itt röviden constatáljuk, miszerint általános jogszokás alapján a tanító (ludimagister) szintén a hivek oblatióiból nyerte ellátását, és később a tanító rendszerint felét kapta annak, mint

saját álláspontjának megvédése végett a történelmi jogfejlődésre, a telekkönyvi intézmény behozatala előtti jogállapotokra nem hivatkozhatott. A két ellentétes nézet a helytartanási határozatban oly megoldást nyert, hogy mindenik fél méltán győztesnek tarthatta magát. Mig egyrészt az előadó felfogása ellenére kimondatott, hogy az ingatlanok után fizetett kath. lelkészi és tanítói járandóságok a *fennálló jogállapot szerint* nem lehetnek dologi terhek, mert a telekkönyvbe bevezetve nincsenek; addig másrészt azoknak *telekkönyvi biztosítása* és ez alapon a *jövőben* dologi teherré tétele elrendeltetett.

E compromissum nagy hibája, mely szükségkép annak bukására vezetett a történelmi jogalap el ejtése, illetve teljes figyelmen kívül hagyása. A kath. egyház álláspontjának védői az első pillanatra bizonyára azt hitték, hogy a compromissum által a játékot megnyerték s a párbér dologi természetét biztosították. A következmények igazolni fogják, hogy hitükben nagyon is csalódtak. A párbér dologi természete úgy, miként azt a kath. egyház óhajtotta, a modern jogrendszer alapján többé meg nem állhat, mert — mint már fentebb is kiemeltük — a modern jogrendszerrel összeférhetlen, *hogy nyilvánjogi társas vonatkozásokból eredő köztörvényi magánjogi teherként az ingatlanságon nyugaljon*. A párbér dologi természetét csak a történelmi jogfejlődés alapján lehetne megállapítani és fentartani; a mint ezen

annennyi a lelkészt párbér czimen illette. A kath. tanítók párbére a lelkészével párhuzamos fejlődést tanusít. Mindaz, mit eddig a lelkészek párbérének fejlődési történetéről elmondottunk, áll a tanítók párbérére nézve is.

alapot elejtettük s a modern jogintézményekhez fordulunk segélyért, oly ösvényre léptünk, mely leküzdhetlen akadályokat tár fel előttünk.

A helytartótanács sejtelemmel sem bírt annak nagy horderejéről, a mit határozatában úgy odavetőleg kimondott. Azt hitte, csak úgy könnyű szerrel lehet egy középkori felfogást a modern jogrendszerbe belevinni, a modern jogintézmények segélyével győzelemre juttatni. A határozat célja az volt, hogy a kath. egyház javára a többi hitfelekezetekkel szemben prerogativát biztosítson;¹ ámde a helytartótanács nem gondolta meg, hogy a modern jogrendszer ilyen többé meg nem tűr, s hogy általános jogelvek alapján ilyen prerogativa a felekezeti egyenjogúság korában meg nem állapítható. A helytartótanács a kath. egyház érdekeit a többi hitfelekezetek hátrányára csak a történelmi jogfejlődés alapján biztosíthatta volna, ha ugyanis kimondja vala, hogy a kath. lelkésznek és tanítónak a házak vagy telkek után fizetett járandóságai *a történelmi fejlődésben dologi terhek* s mint ilyenek, telekkönyvileg is biztosítandók. — E helyett azonban egész általánosságban elrendelte, hogy mindenütt, hol a kath. lelkész vagy tanító fizetése szerződés vagy iskolai vallomány alapján a földbirtok után van kivetve, telekkönyvileg előjegyzendő s ez által dologi teherre teendő. A mi más szavakkal annyit jelent, *hogy minden egyházközségi teher, melynek kivetése vagyon arányában történik, ha telekkönyvileg biztosíttatik, dologi teher, az ingatlanságon inhaereál.* A helytartótanács tehát

¹ Eléggé kitűnik ez abból, hogy az 1864. évi 633. sz. rendelet csak a kath. lelkészek és tanítók járandóságainak telekkönyvi biztosításáról szól s hogy a rendelet csak a kath. egyház hatóságainak küldetett meg.

az egyházközségből eredő közterheket általános jogtételnél fogva magánjogi alapra helyezi s mint magánjogi alapon nyugvó közterheket telekkönyvileg biztosítani rendeli. Ez egy természetellenes alapelv, egy oly rendelkezés, mely a modern jogrendszerrel in principio össze nem egyeztethető és így kivihetetlen.

A helytartótanács továbbá, a mint ezen általános jogalapra állott, a mint kimondotta, hogy minden szerződés formájában megállapított egyéni közteher, minden egyházközségi adó, mely a hivek birtoka után fizetendő, telekkönyvi bejegyzés alapján dologi teherré válik, önmaga rontotta le azon czélt, melynek megvalósítására törekedett, önmaga semmisítette meg azon prærogatívát, melyet a kath. egyház javára statuálni akart; mert ezen általános jogalap a felekezeti jogegyenlőség következtében a nem katolikus hitfelekezeteket is felöleli, ezen modern gondolt általános jogalapon a nem kath. hitfelekezetűek egyházközségi terheiket épen úgy magánjogi formába öltöztethetik és a telekkönyvi intézmény segélyével dologi teherré tehetik, mint a katolikusok.

Végül a helytartótanács rövid rendelete egyáltalán nem vette figyelembe azon jogi és technikai nehézségeket, melyeknek szükségkép felmerülniök kellett, a mint egy középkori jogintézménynek a modern telekkönyvi intézménnyel szerves kapcsolatba hozatala szóba került. A helytartótanács aligha gondolt arra, hogy midőn a lelkésznek és tanítónak járó párbér-szolgáltatások bekebelezését elrendelte, akkor sok esetben egy darab kenyérnek, egy pár csirkének, egy kocsi fa fuvarjának, egy napi kaszálásnak stb. szolgáltatását akarta telekkönyvileg biztosítani.

Ezek után nem fog meglepni bennünket, hogy a helytartótanács szóban forgó rendelete az egész országban mindenütt nagy feltűnést keltett és pedig első sorban a kormány vidéki közegei körében, kikre a rendelet végrehajtásának nehéz feladata várt. A főispáni helyettesek nem tudták, mit csináljanak e dióhéjba szorított rendelettel, mely egy nagy horderejű intézmény Prokrustes-ágyát képezte. A helytartótanácschoz intézett felterjesztések egymást érik. A főispáni helyettesek száz- és százféle nehézséggel állanak elő, melyek a rendelet végrehajtásának útját állják és a helytartótanáctól tüzetesebb utasítást kérnek, hogy a rendelet végrehajtását folyamatba tehessék, avagy egyszerűen a rendeletnek, mint kivihetlennak, visszavonását indítványozzák.¹ Ezen felterjesztések között messze kimagaslik Buday Sándor beregmegyei főispáni helytartóé, mely kiváló gondolat, ügyismerettel és praktikus jogászai talentummal van szerkesztve. Lássuk, mint vélekedik ez érdekes felterjesztés a helytartótanácsi rendeletről:²

«Egyes esetek alkalmából mellékesen egy nagy közigazgatási és törvénykezési elv van ebben eldöntve véglegesen, mely következményeiben mérhetlen horderejű.

Eltételezve a kérdésnek politikai oldalától, mely szerint a törvényhozás körébe vágó intézkedések országgyűlésen kívül csak a legsürgősebb esetekben volnának alkalmazandók: épen a kath. egyházra nézve, melynek érdekében a rendszabály hozatott,

¹ Lásd ezen felterjesztéseket vallás és közoktatásügyi ministerium irattára 1864. év 39300 sz. alatt.

² U. o. ugyanazon szám alatt.

lennének legsujtóbbak a következmények, midőn ugyanis a kath. kézen lévő birtokok alig vannak egyházi szolgálmányokkal terhelve, addig köztudomás szerint a ref. egyház szükségletei legtöbbszörre a hivek adózásaiból fedeztetnek. Ha a hivatkozott rendszabály keresztül vitetik, természetes következménye leend, hogy a többi vallásfelekezetibeliek is joggal fogják kívánhatni saját terheik bekebelezését, miből azon, az eddigi törvényes gyakorlattal ellenkező állapot fogna a kath. vallás kárával előállani, hogy ha olyas birtokok egy kath. birtokába jutnának, ez köteles volna az ellenkező vallásbeli felekezet szükségleteihez járulni. Miből továbbá az is következne, hogy Magyarországon nemcsak az emberek volnának különböző vallásuak, hanem a jószág-testek is a telekkönyvben vallási jelleget nyernének s lennének örök időkre letörülhetlenül katolikus vagy protestans vagy egyébhitű birtokok.

Maga a kivitele is nem csekély nehézségekbe ütközik e rendszabálynak, mivel a telekkönyvi törvények szerint a tulajdonos beleegyezése kívántatik ahhoz, hogy valamely teher birtokára bekebeleztesék, a mi alig lesz kinyerhető; más részről a tehernek határozott összegben kell kifejezve lenni, mi szinte ritka esetben lesz meghatározható.»

Buday Sándor ezen talpraesett kritikája teljes mértékben feltárja a helytartótanácsi rendelet fő fogatkozásait, a történelmi alap elejtését, és meggyőzőleg kimutatja, hogy a mit a helytartótanács elérni akar, az a modern jogrendszer alapján elérhetlen. Találóan utal arra, hogy a modern jogelvek alapján, melyre a helytartótanácsi rendelet

helyezkedett, a kath. egyház javára privilegiumot teremteni nem lehet, és így, ha a rendelet, keresztül vitetnék, a kath. egyháznak inkább hátrányára, mint előnyére válnék s a mellett azon meg nem engedhető jogállapotot idézné elő, hogy az ingatlanok maradandólag felekezeti jelleget ölténének. Ép oly találó azon rövid megjegyzés is, a mit a párbér-intézménynek a telekkönyvi rendszerrel való kapcsolatba hozataláról mond.

A helytartótanács azonban, daczára Buday Sándor világos és meggyőző érveléseinek, tovább halad azon a tévuton, melyen elindult. Alig magyarázható ez másként, mint azon emberi gyengeségből, hogy tévedésünket szégyeljük bevallani s inkább mindenféle utat és módot megkisértünk, csak hogy a már egyszer — habár tévesen — kimondott elvet érvényre juttassuk.

A helytartótanács a több oldalról felmerült nehézségek elosztatása végett 1864. máj. 29-én már újabb rendeletet bocsájt ki, melyben megkisérti az előbbi rendeletben foglaltak bővebb magyarázatát adni.¹ A magyarázó rendeletből még inkább kidomborodik a helytartótanács előbbi rendeletének téves álláspontja: a modern jogrendszerre fektetett általános jogalap. Az előbbi rendeletben legalább még némi homályos sejtelemmel találkozunk az iránt, hogy történelmi intézményről s közjogi természetű teherről van szó; — most ezen sejtelemnek utolsó maradványa is elenyészik. A magyarázó rendelet már a lelkeszi és tanítói járandóságokkal,

¹ Lásd a XLIX. számú függelékét.

a párbérrel, *mint közönséges magánjogi teherrel bántak* el és azok bekebeleztetésénél egyszerűen alkalmaztatni akarja a telekkönyvi patens azon rendelkezéseit, melyek a szerződésileg elvállalt terhek telekkönyvi biztosításáról szólnak. Ezen újabb rendelet szerint a helytartótanács intentiója nem egyéb, mint: «hogy a lelkész és tanító járandósága ott, hol az egyenesen a földbirtok és telek után elvállaltatott és eredetileg kikötöttet s ennél fogva az *mintegy* a földbirtokon fekvő terhet képez, jövőre telekkönyvileg biztosítva legyen; a hol tehát ezen rendelet kivitelének szüksége felmerül és a lelkészi és tanítói fizetésnek az előadott mód szerinti fedezése önkénytesen elvállaltatott, vagy elvállaltatik s erről az érdekelt telek részéről aláírt jegyzőkönyv vagy más oly hiteles okmány létezik, melyben az egyes földtagok kijelelve és az ezek után fizetendő hozzájárulási összegek mennyisége tüzetesen s számszerint kimutatva van, vagy pedig újabb tárgyalások folytán ily okmányok keletkeznek, a közönség arról gondoskodik, hogy az ily terhek, az illetők előleges beleegyezése mellett telekkönyvileg előjegyeztessenek.»¹

A magyarázó rendelet ezen rendelkezése által határozottan kinyilvánítja, hogy a párbért a történelmi fejlődés alapján sehol sem tekinti dologi természetű tehernek, s hogy ennek folytán nem arról van szó, miszerint a *visitatio canonicáknak* az ingatlanságok után kivetett terhek, mint dologi természetűek telekkönyvileg biztosittassanak, hanem egyedül csak arról, *hogy a lelkészek és tanítók fizetése, a párbér ott, hol a körülmények megengedik, hol erre*

¹ Lásd a XLIX. számú függelék.

a modern jogrendszer alapján jogalap előállítható, a telekkönyvi intézmény segítségével jövőben dologi teherré tétessenek.

E magyarázó rendeletben foglalt kívánalmakhoz képest a *visitatio canonica* sohasem adhat jogalapot arra, hogy a párbér telekkönyvileg előjegyeztessék, mert eltekintve attól, hogy a *visitatio canonica* kban sem az egyes földtagok kijelölve, sem az ezek után fizetendő hozzájárulási összegek mennyisége tüzetesen és számszerint kimutatva nincsenek — a telekkönyvi előjegyzés mindig csak *a birtokosok előleges bejegyzése mellett* volt eszközölhető. A történelmi jogalap, a *visitatio canonica*, ilykép teljesen félredobott, mint hasznavehetlen romhalmaz, mint olyan elavult anyag, mely a telekkönyvi patens keretébe be nem illeszthető.

A magyarázó rendelet kibocsájtása után csakhamar bekövetkezett Buday Sándor jóslata. A protestansok egyházi érdekeik megvédése végett szintén sorompóba lépnek s a kath. egyház törekvésének ellensúlyozására kénytelenek saját egyházi terheik dologi természetűvé tételéről gondoskodni. Székács József bányakerületi superintendens már 1864. jun. 25-én felterjesztést intéz a helytartótanácshoz az iránt, hogy az ágostai hitvallású lelkészek és tanítók fizetései, melyek földbirtok után vettetnek ki, telekkönyvileg előjegyeztethetők-e?¹ Ezen felterjesztés némileg ugyan zavarba hozta a helytartótanácsot, s jó ideig gondolkozott a válaszon, de elvégre is az egyszerű elkövetett hibás lépésnek következményeit viselni kellett, s azon jogalapon, melyre a helytartótanács

¹ Vallás és közokt. ministerium irattára 1864. év 54373. szám.

helyezkedett, más kiút nem kínálkozott, mint a protestansok kérelmének helyt engedni. A helytartótanács 1864. nov. 26-án kelt határozatában azt válaszolja Székács József felterjesztésére, *hogy mi sem áll utjában, miszerint az 1864. mart. 18-án és máj. 29-én 633 és 39,300 sz. alatt kiadott rendeletek alapján az ágost. hitv. lelkészek és tanítók járandóságai telekkönyvileg biztosíttassanak.*¹ Később hasonló választ kapott Kuzmány Károly pozsony-kerületi superintendens² és a többiek.

A viszonyok ez alatt mind bonyolultabbakká lettek. A telekkönyvi hatóságok sehoggy sem birtak eligazodni a magyarázó rendeleten s nem tudták azt a telekkönyvi patens keretébe beilleszteni. Kinek javára s melyik lapon mutassák ki a terheket? Miként eszközöljék ki az egyes birtokosok beleegyező nyilatkozatát? — Ezek s más hasonló jogi és technikai nehézségek elosztatása végett ismét egymást érték a felterjesztések. Így a többek között Nógrádmegye másod alispánja, mint telekkönyvi bíróság, azon indítvánnyal lép elő, hogy a dézsmás szőlők dézsma kötelezettségének telekkönyvezése alkalmával követett eljárás nyerjen alkalmazást. E célból szükséges volna elvül kimondani, hogy a párbér-kötelezettség az A lapon csupán előjegyeztessék, mint az a szőlő-dézsma kötelezettséggel történt; továbbá hogy a lelkészek és tanítók, valamint a terhelendő birtokosok kihallgattassanak stb.³

A különféle nehézségek elosztatása végett ostromolt

¹ Lásd az L. számú függelékét.

² Vallás és közokt. minist. irattára 1864. év 81:200. szám.

³ Vallás és közokt. minist. irattára 1864. év 54:373. sz.

helytartótanács¹ szorongatott helyzetében az akkori «pesti cs. kir. pénzügyi ügyvédséghez» fordult jogi véleményért. A pénzügyi ügyészség azonban in principio ellentétbe helyezkedik a helytartótanács felfogásával és azon történelmileg helyes és jogosult álláspont mellett tör lándzsát, hogy a párbér nem dologi teher és így «a papi és tanítói járandóságok telekkönyvi biztosításukat illetőleg különös tekintet alá nem vonathatnak és legfeljebb úgy, mint más személyes terhek, betáblázás által biztosíthatók, ha — és a mennyiben — már lejártak.»² Lássuk ezen vélemény indokolásának néhány érdekesebb tételét:

«A pénzügyi ügyvédség a papi tized megszüntetésének ideje óta nem ismer Magyarországon oly papi vagy tanítói illetményeket, amelyek az illető kötelezettek birtokához elválaszthatlanul kötve volnának; és így, ha léteznének birtokhoz kötött papi vagy tanítói illetmények, olyanok biztosításáról különösen gondoskodni nem kellene, mert amely kötelezettségek törvény vagy alapítvány folytán birtokhoz kötvek, azoknak telekkönyvileg biztosítása a fennálló 1855. évi decz. 15-én kelt igazságügyi miniszteri rendelet és telekkönyvekre vonatkozó törvények szerint lehetséges a nélkül, hogy a telekjegyzőkönyvek jelenlegi alakján változtatni és azokban egy új rovatot vagy lapot nyitni kellene.»

«Abból, hogy némely helyütt a papi és tanítói illetmények a földbirtok és telek után vettetnek ki

¹ Lásd még Liptómege felterjesztését: Vallás és közokt. minist. irattár 1864. év 51-913. szám és Szatmármegye felterjesztését u. o. 1864. év 72-504. sz.

² Vallás és közokt. minist. irattára 1864. év 77-170. sz.

és fedeztetnek, még korántsem következik, hogy a többször említett illetmények elválaszthatlanul a birtokokhoz kötve, — mert hiszen az illető községek lakosainak a jogosított féllel egyetértőleg szabadságában áll az ily illetmények felosztására nézve, az arányosság szabályául vagy kulcsául akár a családi tagok számát, akár a földbirtokot, akár pedig a jövedelmet általában elfogadni, csakhogy a pap és tanító járandóságait rendesen kikapják.»

A pénzügyi ügyészségnek ezen korrekt véleménye a helytartótanácsra nézve használhatatlan anyag volt, s minthogy a helytartótanácsot a pénzügyi ügyészség indokai sem győzték meg arról, hogy eddig elfoglalt téves álláspontja tarthatatlan, — maradt minden a régi zürzavarban. A párbér telekkönyvi biztosítása a gyakorlati kivitel stadiumában teljesen fennakadt.

Ezután egyidőre szünet állott be. Ugy látszik, sem a kath. egyház, sem a protestansok nem látták tanácsosnak a lelkészi és tanítói fizetések telekkönyvi biztosítását sürgetni; míg nem Bátorkesz esztergommegyei község érdekes esete a helytartótanács eddigi sikertelen kísérleteinek teljes meghiúsulását s a párbér telekkönyvi biztosítására irányuló rendeletek visszavonását eredményezte.

1865-ben Esztergom vármegye jelentést tesz, hogy Bátorkesz községben mind a katolikus, mind a protestans pap folyamodott, az ingatlanságok után járó illetményeinek bekebelezése végett; mindkét hitközség elismerte ezen illetményeket dologi teher gyanánt és a telekkönyvi biztosításhoz beleegyezését adta. Van azonban 9 és $\frac{1}{4}$ zsidó kézen lévő telek, vajjon mi

történjék ezekkel? Továbbá a protestans papot illeti-e a bekebleztetési jog, vajjon az iratok bélyegmentesek-e, vajjon kinek kérelmére történjék a bekeblezés, közigazgatási rendelet alapján-e? stb. stb.

Az ügy véleményadás végett ismét a pénzügyi ügyészséghez utasítottatott. Az ügyészség egyszerűen megújította 1864. év végén adott véleményét, melyet fentebb ismertettünk.¹ Így került az ügy a helytartótanácsnak báró Sennyei Pál tárnokmester alatt tartott teljes ülése elé. Hosszas és beható tanácskozás után határozat hozatal alapjául a pénzügyi ügyészség véleménye fogadtatott el s a lelkési és tanítói fizetések telekkönyvi biztosítását elrendelő helytartótanácsai határozatok visszavonása kimondatott.

A helytartótanács ezen nevezetes ülésének jegyzőkönyvében a következő határozatot olvassuk:²

«A pénzügyi ügyészségnek 1865. július 8-án 27,847, sz. a. kifejtett véleménye nyomán a papi és tanítói járandóságok, habár telkek után fedeztetnének is, mi egyébiránt is csak annyit tesz, hogy a telkek azok kivetésénél kulcsul szolgálnak, csak személyes tartozásoknak tekintendők lévén, még az illetők beleegyezése s az e feletti hiteles okmány felmutatása mellett sem minősítvék arra, hogy oly eredménynyel telekkönyvileg biztosittassanak, — miszerint a birtokutódokra örök időkre átszállittassanak és pedig annál kevésbé, minthogy ezen járandóságok, ha lejártak s az illetők által nem teljesítettnek, közigazgatásilag minden más tartozások felett be-

¹ Vallás és közokt. minist. irattár 1865. év 54:202. sz.

² Vallás és közokt. minist. irattár 1865. év 96:575. sz.

hajthatók, minél fogva az 1864. mart. 18-án 633. sz. és 1864. máj. 29-én 39,300. sz. m. kir. helytartó-tanácsi intézvények, melyek e tárgyban kibocsájtattak, hatályon kívül helyeztetnek. Nehogy azonban ezen hatályon kívül tétel kihirdetése által az értekezetlen községeknél alkalom adassék arra, hogy maga a tartozások jogossága hozassék kétségbe — csak az érsekek, püspökök és az ez ügyben felszólaló superintendensek lesznek értesítendők — miszerint az érintett helytartótanácsi intézvények gyakorlati kivitele körül oly sok nehézség merül fel, hogy a kir. kormányszék azon járandóságok élvezői érdekében czélszerűnek látja a hivatkozott intézvények foganatosítását megszüntetni.»

Ezen határozat alapján bocsájtatott ki 1866. febr. 12-én az LII. számú függelékben közölt rendelet, mely a visszavonulást fedezendő, csakis a telekkönyvi biztosítás körül felmerült nehézségek által indokolja az előbbi rendeletek visszavonását, ellenben a határozat azon részét, mely a kath. lelkészek és tanítók házak vagy telkek után fizetett párbérét személyes tehernek jelenti ki — hallgatással mellőzi. Sőt még azt sem mondja nyíltan, hogy az efféle terhek bekeblezéséről többé szó nem lehet, hanem csak az iránt keresi meg a kath. püspököket, hogy saját egyházi megyéjükben nem feltűnő módon intézkedjenek: «miszerint a lelkészek és tanítók részéről ily betáblázási követelések a megyék- és illetőleg a szab. kir. városokhoz többé ne nyújtassanak be, sőt a netalán már benyújtottak feletti tárgyalások ne sürgettessenek.» Ez már bizonyára felesleges óvatosság, mely csak téves magyarázatokra adhat alkalmat.

A rendelet továbbá a kath. clerus megnyugtató-sára azt is szükségesnek találta kimondani, hogy az ilynemű járandóságokat a helytartótanács közadónak tekinti s ennek folytán azok az eddigi szabályok értelmében a csódtörvény által (1840. évi 22. törvényczikk) a közadók részére biztosított előnyben részesülnek, valamint közigazgatási uton behajthatók lesznek.

Ezen kijelentés már a helyes álláspontot jelzi s azon korrekt felfogásból ered, *hogy a párbér nem magánjogi, hanem közjogi alapon nyugvó teher s mint ilyen a közadók jogi természete szerint bírálandó.* Ezen kijelentés képezi az eltérést a pénzügyi ügyészség véleménye s a helytartótanács visszavonási határozata között. A pénzügyi ügyészség véleménye szerint a párbér mindenkor személyes teher ugyan, de a mennyiben már lejárt szolgáltatásról van szó, telekkönyvileg biztosítható. — Ez ismét összezavarása a közjogi és magánjogi teher fogalmának. *A párbér közteher, egyházközségi adó, mely épen úgy, mint az állami vagy községi adó, közigazgatási uton végrehajtható és így lejárta után telekkönyvi biztosítást elvileg nem igényel.*¹

A provisorius kormány által indított actio a párbér dologi természetű szolgáltatássá tételére teljes vereséget szenvedett s a történelmileg helyes álláspont ismét győzelemre jutott. A helytartótanács épen azon hibás alapnál fogva, melyből kiindult, kénytelen volt önmaga elismerni és határozatilag kimondani, *hogy a lelkészi és tanítói járandóságok nem dologi, ha-*

¹ Mikor van helye a közterheknél telekkönyvi biztosításnak, arra nézve lásd az 1883. évi 44. t. czikket.

nem személyes terhek. A történelmi igazság győzelme azonban ezuttal már nem volt öntudatos. A provisorius kormány nem azon határozott meggyőződés alapján vonta vissza téves rendelkezéseit, hogy azok a történelmi jogfejlődéssel s az azon alapuló pozitív közjoggal ellenkeznek, hanem inkább azért, mert azok a modern jogrendszer keretében a kath. egyház előnyére keresztül nem vihetők.

A provisorius kormány intézkedéseit kezdettől mind végig a jogtörténelmi érzék és ismeret hiánya jellemzi. De ez nem is lehetett másként, mert, ha a provisorius kormány a történelmi jogfejlődés iránt érzékkel bír vala, vagy egyáltalán nem tesz kísérletet arra nézve, hogy a párbért, mint dologi természetű szolgáltatást, a kath. egyház javára biztosítsa, vagy ha ezen kísérlet megtételére elszánja magát, nem a modern jogrendszer keretében, nem a telekkönyvi intézmény segélyül hívásával teszi azt; *hanem egyszerűen kimondja, hogy az ingatlanságok után fizetett párbér a középkori jogrendszerben kifejlődött dologi teher (Reallast) mely éppen úgy, mint a többi ilyenmü terhek, telekkönyvi biztosítást nem igényel.* A pénzügyi ügyészség saját véleményének támogatása szempontjából helyesen utalt erre, de a helytartótanács kebelében nem talált visszhangra. A katolikus egyház érdekeinek védőiben nem volt meg a kellő történelmi érzék ahhoz, hogy a helytartótanácsot az eddigi tévutrról letereljék s arra bírják, hogy ne a modern jogrendszer, hanem a történelmi jogfejlődés alapján kísértse meg a katolikus egyház érdekeinek megvédését. — Ezen legujabb kísérlet az alkotmányos kormányzatnak lőn fentartva.

A vallás- és közoktatásügyi ministerium kezdetben ösztönszerűleg a helyes uton haladt. Azért mondjuk, hogy ösztönszerűleg, mert a párbérintézmény történelmi fejlődése és e történelmi fejlődés alapján álló positiv jogi természete az alkotmányos kormányzat korában már teljesen ismeretlen. A vallás- és közoktatásügyi ministerium csak az 1791. évi 26. törvényczikket ismeri, de nem ismeri az annak alapján kibocsájtott nagyfontosságú királyi rendeletek egész seregét, nem ismeri sem a *bonificatio*, sem a *generalis conscriptio* intézményét.¹ A ministeriumi határozatokban sehol sem találjuk idézve az 1814. évi 10763. számú és az 1824. évi 4372. számú kancelláriai, valamint az 1859. évi 8944/2675. számú osztrák vallás-ministeriumi rendeleteket, melyek a legfőbb kegyur eldöntése alapján állapítják meg az 1791. évi 26. törvényczikk értelmét, s melyek a házak vagy telkek után kivetett párbér fizetése alól ugy a római és görög katolikusokat kölcsönösen, valamint a nem katolikus hitfelekezetűeket a katolikus lelkész irányában, felmentik.

A vallás- és közoktatásügyi ministerium a párbérintézménynek csaknem évszázados fejlődéséről nem vesz tudomást; ezen fontos intézmény korunkban egy tabula rasa, melyre az 1790/1. évi törvényhozás alapján azt lehet írni, a mit akarunk. Ebben leli magyarázatát a helyes és téves nézetek folytonos váltakozása, mely az alkotmányos kormányzat eddigi eljárását jellemzi. — Történelmi fejlődésü jogintézményeket csak e fejlődés

¹ Lásd ezen fejezet 1. és 2. §-át.

ismerete alapján lehet biztosan mérlegelni s csak a történelmi fejlődés ismerete adhatja azon biztos normatívumot, mely a vitatkozó feleknek megnyugvást szerez.

Eddigi nyomozásaink szerint annyi kétségtelen, hogy a vallás- és közoktatásügyi ministerium még 1870-ben azon álláspontot követte, *hogy a nem katolikus hitfelekezetűek a katolikus kézről vett házak vagy telkek után párbért fizetni nem kötelesek*, s ezen jogi maximát nemcsak a keresztény bevett vallásfelekezetűekkel, hanem a zsidókkal szemben is alkalmazta.

1870-ből két ministeriumi határozatot közlünk a függelékben. Mindkettő Trencsénmegye közönségéhez van intézve, tehát a felekezeti párbérviták classikus hazájában felmerült konkrét esetekről intézkedik, sőt az egyik épen a *nagy-szlatai kath. lelkész* párbér-követelésére vonatkozik. Lássuk, hogy a vallás- és közoktatásügyi ministerium miként indokolja ezen határozatokban a már fentebb jelzett helyes álláspontját.

Az 1870. január 31-én kelt ministeriumi határozat Fried József farkaskai izraelita lakost a dezséri róm. kath. lelkész által követelt szolgáltatások alól a megye ellenkező határozatának megsemmisítése mellett feloldja, «mert a nevezett lelkész által bemutatott egyházlátogatási okmány egy szóval sem említi azt, hogy a róm. kath. lelkész illetményének fizetéséhez az izraeliták is tartoznak járulni (De hát melyik egyházlátogatási okmány említi ezt?!); mert továbbá ugy a jog, mint a méltányosság azt hozza magával, hogy minden vallásbeli csak saját lelkésze

ellátására köteleztessék; végre mert ezen fizetések és tartozások teljesítése már az adózás természeténél fogva nem a birtokhoz, hanem azon személyhez van kötve, kinek a lelkész szolgálatokat tesz. Különben is az 1867: 17. t. cz. az izraelitákat a többi honpolgárokkal egyenjogusítván, ezen egyenjogosításnál fogva ők is azon törvények védpaizsa alá helyeztetek, melyek a reformált vallásuakat a katolikus lelkészek fizetésének terhe alól mentesítik.»¹ Az 1870. évi márczius 10-én kelt második ministeri határozat pedig Weisz Salamon krasznai izraelitát a *nagy-szlatinai* római katolikus lelkész követelésével szemben a következő indokolás mellett menti fel: «Tekintettel arra, hogy a papi járandóságok *nem a birtok terhét*, hanem az illető vallásbeli egyén részére saját lelkésze által tett személyes szolgálatok kifolyását képezik, továbbá hogy a papnak járó tartozatoknak a canonica visitatióban kitett telek szerinti kivetése csak az illetékek arányának kulcsára vonatkozik: kétségtelen az, hogy izraelita vallásu lakosok nem kötelezhetők arra, hogy saját birtokaiktól a kath. lelkészek részére pénzbeli vagy más szolgálatokat teljesítsenek.»²

Ezen indokolások ugyan részben helyesek, de főhibájuk, hogy csak a modern jogrend általános elveiből meritvék és nem a magyar positiv jogban gyökeredzenek. Az pl. kétségtelen, hogy a párbérszolgáltatások általános elvi szempontból személyes természetűek s hogy a visitatio canonica telek szerinti kivetése csak a teherfelosztás arányának meg-

¹ Lásd az LIII. számú függelék.

² Lásd az LIV. számú függelék.

állapítása; ámde épen azt kellett volna az indokolásnak igazolni, hogy a magyar közjog is mindenkor ezen helyes principiumokat követte, s hogy a nem katolikus hitfelekezetűek 1791 óta párbér-szolgáltatásokat sohasem teljesítettek. E végből az általunk többször felsorolt positiv közjogi alapokra u. m. az 1791:26. t. cz. 6. §-ára, az 1814. és 1824. évi legfőbb kegyuri döntvényekre stb. kellett volna hivatkozni.

Az emancipationalis törvény párbér-vitáknál semmi jelentőséggel nem birhat, mert az a zsidók hitfelekezeti jogállását semmi tekintetben nem javította, nem biztosított nekik hitfelekezeti jogokat, hanem csak politikai és polgári egyenjogúságot. A zsidó hitfelekezet az 1867:17. t. cz. után is türt hitfelekezet maradt szemben a törvényesen bevett keresztény hitfelekezetekkel. A zsidók párbér-mentessége az emancipationalis törvényre semmikép vissza nem vezethető; eléggé igazolja ezt azon körülmény, *hogy a nazarénusok is teljes polgári és politikai jogokat élveznek*, de azért, ha ők maguk vagy elődeik katolikusok voltak, a kath. lelkésznek párbért fizetni tartoznak.¹ A zsidók párbérmentességének — mint fentebb érintettük — egészen más jogalapja van, az t. i., hogy ők a parochialis kötelékbe soha sem tartoztak, s hogy nálunk a párbér soha sem képezett magánjogi

¹ Az 1875. jan. 13-án 563. sz. a. kelt vallás- és közoktatásügyi ministeriumi rendeletben olvassuk: «Czím is, valamint az ország valamennyi törvényhatósága oda utasíttatik, hogy a nazarénusok, vagy magukat bármi néven nevező hasonló törvényesen be nem vett secta tagjai ellenében egyházi adó vagy párbér czímen az illető egyház által követelt járandóságokat vagy hátralékokat épen úgy hajtassa be, mint az egyház más tagja ellenében.»

természetű dologi terhet (reállastot), hanem a parochiális kötelékből folyó közterhet, mely csak az ezen kötelékbe tartozók által volt viselendő.

1870 után a vallás- és közoktatásügyi ministerium egyszerre megváltoztatja addig követett helyes felfogását. Hogy melyik évben és melyik konkrét eset alkalmával állott be e nagy horderejű változás, azt eddigelé nem sikerült kinyomoznunk. Tudomásunk szerint az első ministeriumi határozat, mely a kath. egyház követelésének igazat ad, 1878. évi január 8-án 224. sz. a. kelt.¹ — Epstein Dávid izraelita hitvallásu püskii és kisdoboki birtokos a püskii kath. lelkész és kántortanító járandóságai ügyében rá nézve sérelmes szolgabírói és alispáni határozat ellenében a ministeriumhoz folyamodott; a vallás- és közoktatásügyi ministerium azonban az érintett marasztaló határozatokat helybenhagyja: «mert a tárgyalás alkalmával becsatolt 1846. évi egyházlátogatási okmánynyal — a mely pedig ez idő szerint még a lelkészi és tanítói illetmények tekintetében döntő okmányul szolgál — igazoltatott az, hogy Püskiiben a fentebb érintett illetmények kiszolgáltatásának alapját az urbéri birtok képezi, ez tehát nem személyes, *hanem birtokkal járó kötelezettség*, ily kötelezettséget mindenki valláskülönbség nélkül tartozik teljesíteni.»

Ezzel a párbér jogi természete feletti vitának legujabb stadiumához jutottunk. A dolgok nyitjára Boncz Ferencz közalapítványi ügyigazgatónak a «Jogtudományi Közlöny» 1881. nov. 11-iki számában

¹ Lásd az LV. számú függelékét.

közzétett «Emlékirata» vezet. Ezen «Emlékirat»-ban találjuk meg a kath. egyház téves álláspontjának legujabb indokolását, megtaláljuk mindazon érveléseket, melyek a vallás- és közoktatásügyi ministeriumot 1870 után tévutra vezérelték; mert tudnunk kell, hogy a ministerium fontosabb párbér-viták elintézésénél a közalapítványi ügyigazgatóságtól kért és kér jogi véleményt.

A Boncz-féle «Emlékirat» s az annak szellemében hozott ministeriumi határozatok¹ — ellentétben a provisoriumbeliekkel — nem a modern jogrendszer keretében keresik a katholikus egyház álláspontjának támaszát, hanem a történelmi jogfejlődésben. A Boncz-féle «Emlékirat» közvetlenül csatlakozik a nyitrai püspöknek 1818-ban készült hatalmas elaboratumához.² Egy öntudatlan renaissance-át képezi az a kath. egyház által századunk első negyedében vívott küzdelemnek, mely a kath. egyház vereségével végződött. Az «Emlékirat» és a ministeriumi határozatok nem ismerik ugyan a nyitrai püspök elaboratumát, mégis úgy tűnik fel, mintha abból meritenék érveléseiket és tévedéseiket. A nyitrai püspök hatalmas szelleme, bár erejében megfogyva, új életre támadt, hogy ily megfogyott erővel történelmileg fejlődött közjogunk hiányos ismerete következtében a kath. egyház álláspontját a történelmi igazság mezébe burkoltan juttassa győzelemre.

Az előbbi §-ban láttuk, hogy a nyitrai püspök elaboratumának basisát az alapítványi elmélet képezi. A jobbagyi telkek után teljesített párbér szol-

¹ Lásd a LV—LVII. számú függelékeket.

² Lásd az előbbi §-t.

gáltatások a nyitrai püspök szerint a funduson inhæreálnak, mert a parochiák keletkezése alkalmával földesuri kirendelés, illetve beleegyezés alapján a földbirtokhoz fűződtek.¹ Ugyanezen elméletet állítja fel némileg más formulázással a Boncz-féle «Emlékirat,» melynek idevágó tétele ekként hangzik: «Midőn tehát a katolikus földesur a plébániai illetmények (congrua) megállapítása alkalmával a visita canonicába a hivek egynémely kötelezettségeit is belevonta: ezt ő imént említett kettős minőségében, mint katolikus és mint földesur érvényesítette, a plebániai lakók szintén kettős minőségére való tekintettel, t. i. kötelezte kath. alattvalóit és kötelezte az ezeknek adott, de sajátját képező birtokot az őt terhelő kegyuri terhek részbeni viselésére.»

A II. fejezet 2-ik §-ában eléggé kimutattuk, hogy ezen alapítványi elméletnek a párbér-intézmény történelmi fejlődésében nincs semmi támpontja, mert a kegyuri kötelezettség és a párbér-kötelezettség egymástól mindenkor különálló jogalapon nyugodott. De nincs annak semmi támpontja a magyar közjogban sem, mert a földesur hazánkban jobbágyainak vagyona felett szabadon nem rendelkezhetett s jobbágyait földbirtokaik után a lelkésznek teljesítendő szolgáltatokra soha sem kötelezhette. Ezért utasítja vissza a nyitrai püspök által felállított alapítványi elméletet az 1819-ben készült kancelláriai előterjesztés² a következő indokolással: «Prius quidem in presenti casu prætendi fundamento productarum per Dominos condam Terrestres extradatarum Lite-

¹ Lásd az előbbi §-t.

² Lásd az előbbi §-t.

rarum, has pro foundationalibus haberi nequeunt, quia fundatio nonnisi ex proprio fieri poterat, non autem ex fundo coloniali, cuius obligationes erga Dominium urbarialiter regulatae sunt.» — Majd ezen indokolásnak megfelelőleg az 1824. évi 4372. sz. kanczelláriai szabályrendelet az alapítványi elmélettel szemben kimondja:¹«... quod certum sit 1) *Praestationem hanc fundationalem non esse, cum eadem e Colonorum fundis solvatur, his autem occasione regulationis Urbarialis praedictum onus stabiliter impositum non sit.*» — Ez utóbbi tételből elég világosan látjuk, hogy a Boncz-féle «Emlékirat» által új életre támasztott alapítványi elméletet a legfőbb kegyur már 1824-ben elvetette mint olyat, mely a magyar positiv közjogba ütközik.

A nyitrai püspök továbbá a kath. egyház álláspontjának megszilárdítása végett az alapítványi elméletet a szerződési elmélettel köti össze. A jobbágysági ingatlanok után teljesített párbérszolgáltatások nemcsak patronus-földesuri alapításon, hanem szerződésen nyugszanak: «Ét quia pactum ex natura sua nihil aliud est, quam mutuus duorum, vel plurium in unam eandemque rem mutuo praestandum, vel omittendam consensus, has quoque metretales praestationes ex mutuo inter fidelem populum, et eius Terrestrialia Dominia Dioecesanam item Jurisdictionem interveniente pacto, Ortum Progressumque habuisse. Pactis autem ab una paciscentium parte, aliis invititis et reclamantibus derogari non posse, omnes Leges et omnia Jura clamant.» Ugyanezt mondja némileg más

¹ Lásd a XXXVIII. számú függelékét.

formulázással a Boncz-féle «Emlékirat»:¹ «Végre nem hagyható figyelmen kívül az, hogy az egyházi látogatási okmányok, *a látogatás idejében létező katolikus hitű birtokosok nevében költettek* és pedig oly kötelezettséggel, hogy az általuk birt birtokokat bizonyos kötelezettségek terheljék. Ha már ezen birtokok a visita canonica megkötése után más birtokosokra szállanak, ezek a magyar magánjog elvei szerint is, a birtokot azon kötelezettséggel tartoznak átvenni, a melylyel azt jogelődök birták; mert a magyar kötelmi jog szerint valamely kötelezettség teljesítése által szűnik meg, nem pedig más vallásra áttérés vagy valamely terhelt birtoknak más vallásu részére történt elárusítása vagy átadása által. Minthogy tehát a valláskülönbség nem ad jogcímet valamely dologbeli jog megszüntetésére s minthogy a canonica visita által stipulált dologbeli kötelezettségeket — habár azok egyháziak is — a jogutód épen úgy tartozik átvállalni, mint más nem egyházi terheket s minthogy végre ily esetben nem személyes, nem hitfelekezeti, hanem dologbeli terhek viseléséről van szó: annál fogva ezek a birtokos más vallása által meg nem szűnnek, hanem inkább úgy a közjog, mint a magánjog szerint teljesítendők.»

A szerződési elmélet a köz- és magánjogi fogalmak teljes összezavarásán s a párbérintézmény jogi természetének téves félremagyarázásán alapszik. — A párbér-szolgáltatások jogalapját, akár történjenek ezen szolgáltatások páronként, akár házak vagy telkek után, mindenkor a parochiális kötelék, a kath.

¹ Jogtudományi Közlöny 1881. évf. 46. sz.

hívek nyilvánjogi természetű társas vonatkozása képezi. A *visitatio canonica* párbér-feljegyzése nem magánjogi értelemben vett szerződés a hívek és az egyház között, hanem közhatósági megállapítása a parochiális kötelékbe tartozó hívek egyéni párbér-kötelezettségének.¹ A *visitatio canonica* egyházközségi adókivetés és az azon alapuló jogviszonyok — egyéni jogok és kötelezettségek — merőben közjogi természetűek, a közjogi vagyongigok sorába tartoznak, a közjog elvei szerint bírálandók. Ebből önkényt következik, hogy a *visitatio canonica*n alapuló egyéni szolgáltatásoknál «jogelőd»- és «jogutód»-ról, «szerződésileg elvállalt kötelezettség»-ről stb. a magánjog elvei szerint szó egyáltalán nem lehet. Szükségkép kizárja ezt maga azon körülmény, hogy a parochiális köteléken nyugvó párbérszolgáltatások épen ugy, mint az állami avagy községi köteléken nyugvó közadók közigazgatási uton végrehajthatók.

A szerződési elmélet a párbérintézményt merőben magánjogi alapra helyezvén, végkövetkezményeiben jogi lehetetlenségekre vezet; és ha e következményeket levonni akarnók, a szerződési elmélet magára a katolikus egyházra volna legveszélyesebb. A szerződési elmélet szerint a párbérkötelezettség a *visitatio canonica* idejében létező hívek szerződése alapján áll elő; ennek folytán csak a szerződő feleket s azok magánjogi értelemben vett jogutódait kötelezheti, és így mindazon kath. hívek, kik a *visitatio canonica* megtartása — vagy a Boncz-féle «Emlékirat» szerint «megkötése» — után a parochia

¹ Lásd az idevonatkozó jogelvek tüzetes kifejtését a következő fejezetben.

területén állandóan letelepedvén a parochiális kötelekbe belépnek, *párbérmentesek*, mert sem ők maguk, sem jogelődek a *visitatio canonica* «megkötése» alkalmával kötelezettséget nem vállaltak; ellenben megfordítva mindazok, kik a *visitatio canonica* idején szerződésileg párbérkötelezettséget vállaltak, valamint jogutódaik, habár utóbb a parochia területéről való elköltözés vagy más hitfelekezetbe való átlépés következtében a parochiális kötelekből kiléptek, továbbra is a *visitatio canonica*-ban foglalt szolgáltatások teljesítésére kötelezvék.

A Boncz-féle «Emlékirat» e hátrányos jogkövetkezményeken az által akar némileg segíteni, hogy a szerződési elméletet és az abból folyó magánjogi elveket csak a házak vagy telkek után teljesített párbérszolgáltatásoknál szeretné alkalmazni, ellenben a párok után teljesítetteknél nem. Szerinte a *visitatio canonica* csak akkor képez oly kétoldalu szerződést, mely a «jogutódot» is kötelezi, ha dologbeli kötelezettségek elvállalásáról és teljesítéséről van szó; holott a párok után teljesített szolgáltatásoknál már a közjog elvei irányadók. Hogy ezen megkülönböztetés merőben önkényes és alaptalan, azt — úgy hiszszük — felesleges volna bővebben igazolnunk. A *visitatio canonica párbérfeljegyzése jogi természetére nézve mindenkor egy és ugyanaz*, akár történjék a szolgáltatás az egyenlőség elve szerint páronként, akár a vagyonság elve szerint házak vagy telkek után. Ha tehát a szerződési elméletet elfogadjuk, ha azt állítjuk, hogy a *visitatio canonica* magánjogi értelemben vett szerződés, melyből magánjogi természetű kötelezettségek származnak, mely a «jogutódra» nézve

a magánjog elvei szerint kötelező; akkor ugyanezen jogi maximát kell szükségkép alkalmaznunk a párok után teljesített párbérvkötelezettségekre is. A párbérvkötelezettség a szerződési elmélet szerint mindenkor magánjogi és sohasem közjogi kötelezettség, a párbérintézmény nem kiegészítő alkatrésze a közjognak, hanem a magánjognak. A szerződési elmélet szerint a párbérszolgáltatások elvont kötelezettségi alapját nem a parochiális kötelék, mint nyilvánjogi jellegű egyházi társas vonatkozás képezi, hanem a *visitatio canonica*, mint magánjogi értelemben vett szerződés; miből önkényt következik, hogy csak az lehet párbérvkötelezett, ki a *visitatio canonica* megkötésekor parochiabeli volt vagy ennek jogutóda.

A szerződési elmélet további szükségszerű következménye, hogy a házak vagy telkek szerint teljesített párbérszolgáltatások csak azon ingatlanságokon inhæreálhatnak mint magánjogi értelemben vett középkori dologi terhek, melyek a *visitatio canonica* idejében katolikus kézen voltak, mert az «Emlékirat» maga is világosan mondja, hogy «az egyházi látogatási okmányok *a látogatás idejében létező* katolikus hitű birtokosok nevében köttettek és pedig oly kötelezettséggel, hogy az általuk birt birtokokat bizonyos kötelezettségekkel terheljék.» Ennek folytán *míg egyrészt a visitatio canonica megtartása után katolikus kézre került telkek vagy házak semmiféle jogalapon nem lehetnek párbérszolgáltatásokkal terhelve; addig másrészt a visitatio canonica idejében katolikus kézen levők mindenkor párbérvkötelesek maradnak.* Kérdjük már most, vajjon 40, 50, sőt 80 év múltán miként lehessen valamely vegyes hitfelekezeti községben a visi-

tatio canonica ezen kitételei alapján: «A qualibet sessione solvitur 1 metreta tritici» vagy »Quilibet colonus dat 2 metr. siliginis» — megállapítani, hogy melyik telek vagy ház párbérköteles illetve párbérmentes? Az általunk ismert miniszteri határozatokban sehol sem találjuk nyomát, hogy a miniszterium ezen előzetesen tisztába hozandó ténykörülmény iránt valaha nyomozást indított volna, hanem a nem kath. hitfelekezettűeket a kath. kézről vett ingatlanságok után minden esetben párbérfizetésre kötelezi, ha a visitatio canonica kitételei szerint a párbérszolgáltatások vagyoniosság arányában teljesítendőek.

Kérdjük továbbá azt is: vajjon, ha a visitatio canonica idejében nem katolikus kézen levő telek vagy ház utóbb katolikus birtokos kezébe kerül, *tartozik-e az új kath. birtokos a visitatio canonica-ban megállapított párbérszolgáltatásokat teljesíteni?* Ezen igen gyakran felmerülhető kérdésre a szerződési elmélet szerint csak *nem-mel* felelhetünk, *mert a nem katolikus birtokos a visitatio canonica alkalmával az általa birt ingatlant «kétoldalú szerződés alapján» dologi szolgáltatásokkal meg nem terhelte.* A mindennapi élet és gyakorlat azonban éppen az ellenkezőt tanúsítja, mert mindazon parochiákban, melyekben a hivek lelkészüknek vagyoniuk arányában házak vagy telkek szerint adóznak, ha valamely katolikus zsellér nem katolikus jobbágytól telket szerez, ezen új szerzőménye után a visitatio canonica-ban megállapított mérték szerint éppen úgy adózni köteles mint a többi telkes jobbágy, kik már a visitatio canonica idejében telekkel bírtak; a mi világosan mutatja, hogy a visitatio canonica, semmi egyéb mint az egyházköz-

ségi adó mértékének megállapítása a vagyonosság szerint, és így a mint valamely parochiabelinek vagyoni helyzete változást szenved, ezen változáshoz képest a lelkésznek többet vagy kevesebbet fizet, több vagy kevesebb szolgáltatásokat teljesít.

Az egész szerződési elméletnek különben a régibb magyar közjog szerint semmi értelme és jelentősége nem lehet, mert nálunk a kath. hitű jobbágyok Verbóczy azon ismert tételénél fogva: «*Rusticus præter laboris mercedem ... quantum ad perpetuitatem, nihil iuris habet*» — a *visitatio canonica* alkalmával oly szerződést nem köthettek: «hogya általuk birt birtokokat kötelezettségekkel terheljék». A *visitatio canonica* nálunk, akár tekintsük azt a földesur által kirendelt párbérszolgáltatások feljegyzésének (alapítványi elmélet), akár a hivek és az egyház között kötött magánjogi természetű szerződésnek, (szerződési elmélet) még az 1790/1. évi törvényhozás előtt sem hozott létre a jobbágyi ingatlanságokon nyugvó egyházi reállandóságokat, mert az abban foglalt szolgáltatások — a mint azt már az 1824. évi szabályrendelet kiemeli — a Mária Terézia-féle urbéri rendezés alkalmával a jobbágyok részéről dologi teherként bevallva és elismerve nem lettek. A szerződési elméletet már az 1824. évi kancelláriai szabályrendelet épen úgy rombadöntötte, mint az alapítványi elméletet.

Sajátságos találkozása a véletlennek az is, hogy valamint a nyitrai püspök hatalmas elaboratumának hatása következtében az 1819. évi helytartótanácsi vélemény főleg azon indokból akarta a jobbágyi ingatlanok után teljesített párbérszolgáltatásokat a legfőbb kegyur által dologi természetűeknek ki-

mondadni, mert ellenkező esetben a vallásalap végkimerüléshez jut:¹ úgy a Boncz-féle «Emlékirat» is érveléseinek nagyobb súlyt kölcsönözendő, négy pontban foglalja össze azon káros hatású következményeket, melyek előállának, ha az ingatlanságok után teljesített párbérszolgáltatások dogmai természete el nem ismertetnék.² Lássuk ezeket egyenként.

«Először a kegyuraság canonjogi állása rendülne meg, mert a kegyur a plébániát azon feltevésben tartja fenn, hogy a canonica visitatióban foglalt kötelezettségeket a lakosok terhelt birtokok arányában teljesíteni (sic!).» — Ezen állítás a történelmi jogfejlődés ismerete mellett semmi súlylyal nem bírhat, mert mint többször hangsúlyoztuk, a hivek párbér-kötelezettségének és a kegyuraságnak semmi köze egymáshoz. A kegyur semmiféle «feltevésben» nem tartja fenn a parochiát, hanem fentartja azt a kegyuri kötelezettség alapján úgy, miként a kegyuraságra vonatkozó egyházi és világi törvények előírják. Azon körülmény, hogy a katolikus lelkésznek a birtokviszonyok változtával pl. nem 20, hanem 18 telek után jár két mérő buza, épen úgy nem érinti a kegyuraság «canonjogi állását», mintha a viszonyok változtával nem 50, hanem 45 házaspár adózik.

«Másodszor a legfőbb kegyuri jogon alapuló s abból származó canonica visitatiók érvénye szüntettetnék meg; tehát a katolikus alsó papság existenciája veszélyeztetnék és a lelkészetek szabályozhatása iránt fennálló fenségjog halomra döntetnék.»

¹ Lásd az előbbi §-t.

² Jogtud. Közl. 1881. évf. 46. sz.

Ezen nagyon is messze menő fenyegetődzésekre egyszerűen azt válaszoljuk, hogy *a párbérszolgáltatások jogi természete feletti vitánál nem a visitatio canonica érvényéről, hanem annak helyes értelmezéséről van szó.* A legfőbb kegyur már 1814-ben és 1824-ben maga döntötte el ezen vitát és pedig mint láttuk olykép, hogy a házak vagy telkek után járó párbérszolgáltatások nem magánjogi értelemben vett középkori dologi terhek és így a nem saját ritusu katolikus, valamint a nem katolikus birtokosok által nem viselendők; de azért sem a visitatio canonica érvénye meg nem szűnt, sem a «lelkészetek szabályozhatása iránt fennálló felségjog halomra nem dült.» A mi pedig a kath. alsó papság existenciáját illeti, annak biztosítására nézve a legfőbb kegyur ugy az 1790°/₁. évi törvényhozás alkalmával, valamint azóta több ízben megjelölte a kellő utat és módot, csak követni kell azt.

«Harmadszor a plébánosok congruájának ekkénti megcsonkítása által némely vidékeken a plébániák teljesen megszűnnének, mert a plébános jövedelmének legnagyobb részét a lecticale és a természetbeni szolgálatok és adózások teszik, ezeket pedig a nagyon nem bíró kath. hivek nem teljesithetvén, a parochiák plébánosok nélkül lennének, a minek pedig erkölcsi szempontból való következményei kiszámíthatlanok.» Ezen állítások alaptalanságát legjobban bizonyítja az ellenkező évszázados fejlődés. A protestansok és más nem katolikus hitfelekezetűek a fentebb idézett normativumok szerint 1791 óta egész a legujabb időkig a kath. kézről vett ingatlanságok után soha sem teljesítettek párbérszolgáltatásokat s

ennek daczára a kath. parochiák — egyes kivételes esetektől eltekintve — teljes épségben fennállanak. Azon itt-ott előforduló ténykörülmény, hogy egy-két telek katolikus kézről nem katolikus kézre megy át, a kath. parochiák hatalmas szervezetét legkevésbé sem ingathatja meg, már csak azért sem, mert a jelenleg fennálló parochiális szervezet basisát az 1802. évi generalis conscriptio képezi, mely mint kimutattuk az 1791: 26. és 27. törvényczikkek figyelembe vétele mellett, tehát a nem katolikus hitfelekezetűek párbérmentessége alapján készült. De továbbá nálunk a parochiális szervezet biztos támaszát képezik egy részt a vallásalap, másrészt a szegényebb parochiák segélyezésére rendelt püspökmegyei alapok.

«Negyedszer, ha a kötelezett telek a szolgálmány alól feloldatnék: akkor a canonica visitatióbeli kötelezettség, a telek egészben vagy részbeni eladása után is a katolikus egyént terhelné (!); ámde hogyan viselhetné az el azt a terhet, mely reá a telek egész birtoka mellett rovatott? szükségkép az következne ebből, hogy a lelkész congruája megcsonkíttatnék, de a hívő is tönkre megy, mert a lelkész legalább a teljesítés erejéig (!) a visitáción alapuló jogait ellene érvényesítené.» Itt ismét merőben téves állításokkal találkozunk, melyek kétségen kívülé teszik, hogy az «Emlékirat» egyáltalán nincs tisztában a középkori jogrendszerben divó reállastok fogalmával és jogi természetével. Ha a visitatio canonicá-ban megállapított párbérszolgáltatások — úgy miként azt az «Emlékirat» akarja — a jobbágyi ingatlanságokon nyugvó dologi terhek, akkor a kath. lelkész követelési

joga közvetlenül az illető megterhelt ingatlanságok ellen irányul tekintet nélkül a tulajdonos vallási vagy egyéb személyes állapotára. A parochiában lakó katolikus egyén csak akkor lehet szolgáltatásokra kötelezett, ha ilyen dologi terhekkel megrótt ingatlannal bír, és csak oly mértékben, a minőben birtokos. Ha tehát a kath. egyén dologi természetű párbérszolgáltatásokkal terhelt birtokát részben vagy egészen elidegeníti, ez által részben vagy egészen mentesül is az eddig teljesített szolgáltatások alul. A lelkésznek ő ellenében semmi követelési joga többé nincs, mert a középkori reállastok szorosan a birtokhoz kötvek, a birtokkal együtt az új tulajdonosra szállnak át és a szolgáltatásokra jogosított csak az új tulajdonos ellenében érvényesítheti igényét.¹ A középkori dologi terhek továbbá olyképp inhæreálnak a földbirtokon, hogy a birtok megosztásával szintén megoszlanak s a felosztás után a részbeni birtokosok által részarányosan viselendőek, mint azt pl. a földbérnél, a tizednél stb. látjuk. Ez utóbbi körülmény a leghatározottabban ellene szól azon felfogásnak, hogy a vagyonosság arányában — házak vagy telkek után — teljesített párbérszolgáltatások a jobbágyi ingatlanokon nyugvó dologi terhek. — A középkori reállastok mindenkor a földbirtok nagysága szerint arányulnak, az egésztelkes jobbágy birtokához arányítva több földbért (Grundsitz, terragium) több napi robotot stb. szolgáltat, mint a fél- vagy a negyedtelkes; holott a visitatio canonicák párbérfeljegyzése

¹ Lásd *Duncker*: Die Lehre von Reallasten. — *Mittermaier*: Grundsätze des deutschen Privatrechts 173. §. — *Gerber*, *Dernburg*, *Stobbe* ismert munkáit.

szerint legtöbb esetben a szolgáltatások nagyságára nézve nem az ingatlanok nagysága irányadó, hanem a telkes jobbágyi, házas vagy házatlan zselléri állapot. A *visitatio canonica* legtöbb esetben így hangzik: «*Quilibet colonus solvit duas metretas tritici*» vagy «*Singuli sessionati solvunt unam metretam tritici et totidem siliginis.*» Ilyenkor úgy a negyed mint a fél vagy az egész telkes jobbágy egyformán tartozik szolgáltatni; miből önkényt következik, hogy a szolgáltatások alapját nem közvetlenül maga az ingatlan, hanem bizonyos vagyoniassági állapot képezi, mert különben a negyedtelkes jobbágnak csak negyed részét kellene annak szolgáltatni, mit az egész telkes szolgáltat.

Az «Emlékirat» álláspontjának tarthatlan voltát egy gyakorlati példa eléggé megvilágítja. Vegyük fel, hogy a *visitatio canonica* fentebb említett sablonjai esetében valamely egész telkes kath. jobbágy telkének felét valamely nem kath. egyénnek elidegeníti. Az elidegenítő kath. jobbágy továbbra is «*colonus*» számba jön, mert még fél telke megmaradt, és így a *visitatio canonica* ezen kitétele szerint: «*Quilibet colonus solvit duas metretas tritici*» a lelkésznek két mérő búzát tartozik fizetni. Ámde az «Emlékirat» szerint ilyen esetekben a párbérszolgáltatások a telken inhærealdologi terhek levén, az új nem katolikus tulajdonos is tartozik részarányosan szolgáltatni, tehát a jelen esetben egy mérő búzát; úgy hogy most már a lelkész ugyanazon telek után nem két, hanem három mérő búzát fog kapni, és pedig míg a telek egyik felét két mérő, addig a másik felét egy mérő búzának szolgáltatása fogja terhelni. De folytassuk tovább.

A kath. birtokos megmaradt fél telkének felét ismét elidegeníti. Ő még mindig «*colonus*» marad s a *visitatio canonica* értelmében negyed telke után két mérő buzát szolgáltat, ellenben az elidegenített negyed telek nem katolikus új birtokosa szintén tartozik egy mérőt, mint reállastot szolgáltatni. Ilyen formán most már azon egy jobbágy telken, melyen kezdetben a *visitatio canonica* szerint két mérő buza szolgáltatása inhæreált, a részleges elidegenítés következtében négy mérő szolgáltatása fog nyugodni mint dologi teher és pedig akként, hogy a kath. kézen megmaradt negyedtelek szolgáltat két mérőt, a nem katolikus kézre átment fél és negyed telek pedig egyenlően egy mérőt. Azt hisszük, felesleges volna bővebben fejtegetnünk, hogy a középkori reálastok ilyen elméletét semmiféle jogtudomány nem ismeri.

A vallás- és közoktatásügyi ministerium által 1870. után elfoglalt álláspontot súlyos egyházközi sérelemnek tekintették a nem katolikus hitfelekezetek, mert a párbérszolgáltatásoknak középkori dologi teherként való felfogása egyenes ellentétben állott a hitfelekezeti jogegyenlőség és viszonyosság eszméjével, melyet az 1848:20. és az 1868:53. t. cikkek kiindulási alapul elfogadtak. A nem katolikus hitfelekezetek, különösen a protestánsok részint hirlapok útján, részint az összministeriumhoz intézett panasz formájában szóvá tették a vallás- és közoktatásügyi ministerium téves felfogását, de a történelmi jogfejlődés alapján álló ministeri határozatok ellenében nem voltak képesek igazukat kimutatni, mert a nem katolikus hitfelekezetek

ügyének szószólói sem ismerték a párbér-intézmény történelmi fejlődését s abból folyó pozitív jogi lényegét. — Ugy látszik azonban, hogy ez utóbbi maga is megsokalván a meg-megújuló panaszokat, kész örömmel szabadulni kívánt a párbér-szolgáltatások jogi természete feletti viták elintézésétől s önkényt azon helyes nézet felé hajolt, hogy az efféle vitákban a politikai és hitfelekezeti pártokon kívül álló bíróság határozzon. Már az 1881. május 22-én Somogymegye közönségéhez intézett ministeri leiratban olvassuk, hogy «Párbér és bármily más czimen követelt lelkészi illetmény kiszolgáltatása iránt felforgó oly vitás ügyek, midőn ily illetmény kiszolgáltatása más hitfelekezeti egyéntől követeltetik és ha a követelési jogalap tagadásba vétetik, közigazgatási eljárás tárgyát nem képezik. Oly esetekben tehát, midőn azon vitássá vált kérdés eldöntendő, vajjon birtokhoz kötött vagy személyi járandóságnak tekintendő-e a követelt illetmény? csakis a rendes bíróság illetékes.»¹

Később a belügyi, igazságügyi és vallásügyi ministerium kiküldötteiből alakult vegyes bizottság tárgyalta a párbérszolgáltatások jogi természetének kérdését. E tárgyalások azonban nem vezettek eredményre s a bizottságban kifejtett nézetek egyike sem birta az összministeriumot az igazság fekvése iránt meggyőzni. Mi legalább azt következtetjük az 1882. márczius 22-én kibocsájtott vallás- és közoktatásügyi ministeri rendeletből, mely ministertanácsi határozat alapján kelt s a következőleg hangzik:

¹ Lásd az LVIII. számú függelékét.

«A római kath. lelkészek congrua-illetmény ügyében tartott vegyes bizottsági tárgyalások alapján s a magyar kir. belügyi és igazságügyi minister urak e tárgybani véleményének kikérése után ezennel elrendelendőnek találom, hogy a római kath. lelkészek párbér-ügyeiben mindazon a vallás- és közokt. m. kir. ministeriumhoz felebbezett concrét esetekben, midőn azon peressé vált kérdés eldöntése válik szükségessé, *vajjon birtokhoz kötött vagy személyi járandóságnak tekintendők-e az illető congrua-illetmények, ezen-tul a rendes bíróság vétessék igénybe.*»¹

A ministertanács mint látjuk, a dolog érdemébe nem bocsájtkozott s irányadó normativum kibocsátásától tartózkodott, hanem a vallás- és közoktatásügyi ministerium 1881. május 22-én Somogy megye közönségéhez intézett leiratával egyetértőleg a házak vagy telkek szerint teljesített párbérszolgáltatások jogi természetének elbírálását vagy helyesebben azon párbérviták eldöntését, vajjon a szolgáltatások az ingatlanokon nyugvó középkori terhek-e vagy sem — a polgári bíróság illetékességi körébe utalta.

A következő fejezet 6-ik §-ában be fogjuk igazolni, hogy a ministertanács ezen felfogása teljesen correct s a modern jogrendszernek megfelelő. Mint-hogy azonban nálunk — mint látni fogjuk² — a Curia sincs tájékozva a párbér-intézménynek sem történelmi multja, sem positiv jogalapjai iránt; a később felmerült concrét esetekben a ministertanács correct határozatát mellőzte s azzal ellentétben a

¹ Lásd az LIX. számú függelék.

² Lásd a következő fejezet 6-ik §-át.

nem kath. hitfelekezetűek ellen támasztott párbérkövetelések elbírálását *a közigazgatási utra utasította*. Mi megvalljuk, hogy a Curia ezen eljárását nem tudjuk érteni és megmagyarázni, mert az nemcsak az anyagi, de az alaki jog szempontjából sem helyeselhető, sőt ez utóbbi szempontból határozottan törvénybe ütközik, miután az 1869: 4. t. cz. világosan kimondja, hogy a birói és közigazgatási hatóságok között felmerült illetékességi kérdésekben a ministertanács határozata dönt.

A Curia ezen téves álláspontja következtében a protestansok azon reménysugárt is elvesztvén, hogy talán majd a bíróság útján igazaikhoz jutnak s a katolikus lelkészek követeléseivel szemben a bíróság részéről védelmet nyernek, folyó év elején báró Vay Miklós helv. hitvall. egyházi főgondnok és báró Prónay Dezső ágost. hitv. egyetemes egyházi főfelügyelő együttes kérvényt nyújtottak be a miniszerelnökhöz, melyben újból panaszt emeltek a vallás- és közoktatásügyi ministerium sérelmes határozatai ellen s erélyesen megsürgették az 1882. február 4-én e tárgyban beadott kérvényük elintézését. A miniszerelnökség ezen panaszt a belügy-ministeriumhoz tette át s ez utóbbi ismét folyó évi május 16-án 27531. sz. a. a vallás- és közoktatásügyi ministeriumhoz fordult felvilágosításért, mely folyó évi június 9-én 20642. sz. alatt válaszolt a belügyministernek.¹

A körülbelül két írott ivre terjedő vallásministeriumi «Válasz»-ban összefoglalva és ismételve találjuk mind-

¹ Lásd a LXI. számú függelékét.

azon érveléseket és téves állításokat, melyeket a nyitrai püspök-féle 1818. évi elaboratumból és a Boncz-féle 1881. évi «Emlékirat»-ból eléggé ismerünk. — A legfontosabb és egyedüli eltérés abban mutatkozik, hogy míg a nyitrai püspök-féle és a Boncz-féle emlékiratokban a súlypont az alapítványi elméleten nyugszik, a vagyonosság arányában házak és telkek után teljesített párbérszolgáltatások dologi természete a patronus-földesuri alapítás tényénél fogva vitattatik és a szerződési elmélet csak mellékes szerepet játszik; addig a vallás- és közoktatásügyi ministerium legújabb válasza a *patronus-földesuri alapítás elméletét teljesen elejti* és a párbérszolgáltatások magánjogi értelemben vett dologi természetét kizárólag a *szerződési elméletre fekteti*.

A «Válasz» már érveléseit így kezdi: «Tudva levő dolog az (!), hogy az egyházi látogatások két oldalu szerződést képeznek és hogy ezen egyházi látogatások az egyházi hatóság, a kegyur s az illető község vagy községbeliek között mindenkor a politikai hatóság közbejötté mellett létesültek; a két oldalu szerződések pedig egyoldalulag egyik fél által sem bonthatók fel, főleg a másik fél hátrányára.» — Ezen kiindulási alaphól folynak aztán a «Válasz»-ban található többi téves állítások és következtetések.

Fentebb eléggé kimutattuk a szerződési elmélet tarthatatlanságát s azért itt a «Válasz» egyes pontjainak bírálatába nem bocsájtkozunk, nehogy felesleges ismétlésekbe essünk. Arra sem kívánunk újból reflektálni, hogy a vallás- és közoktatásügyi ministerium téved, midőn a párbérszolgáltatások dologi

természetét a Boncz-féle «Emlékirat» példájára a kegyuri kötelezettséggel akarja párhuzamba vonni; de azon érvet nem hagyhatjuk megjegyzés nélkül, hogy «a százados gyakorlat» is a «Válasz»-ban kifejtett álláspont mellett szól. Az igazság épen megfordítva fekszik: a «százados gyakorlat»-ra a magyar közjog szerint *csak a protestánsok hivatkozhatnak és a többi nem katolikus hitfelekezetiiek.*

Végül érdekesnek tartjuk még felemlíteni, hogy a vallás- és közoktatásügyi ministerium a curia téves álláspontjával szemben egyszerűen kimondja, miszerint a fentebb idézett 1882. évi ministertanácsi határozat közzététele mit sem használna, «sőt talán még az eddiginél nagyobb zavart idézne elő, mert a curia magát azon ministertanácsi határozathoz nem alkalmazná.»¹

5. §. A párbér jogi természete felett folytatott küzdelem végső eredményei.

A megelőző két §-ban iparkodtunk a rendelkezésünkre álló bő forrásanyag alapján lehetőleg hiven s elfogulatlanul ecsetelni azon nevezetes küzdelmet, mely a párbér jogi természete felett e század elejétől napjainkig folyt. Az egyedüli cél, mely bennünket ezen küzdelem előadásánál vezérelt, az igazság felderítése volt. Lássuk most röviden összevonva a küzdelem végső eredményeit.

Az 1791: 26. és 27. t. cikkek a protestánsokat és a görög nem egyesülteket a parochiális kötelék

¹ Lásd a LXI. számú függelékét.

alul feloldván, feloldotta egyszersmind a párbérszolgáltatások alul is. Mint a később kibocsájtott királyi rendeletek tanusítják a protestansok párbérmentessége a törvény rendelkezésének megfelelőleg 1791. június 13-án,¹ a görög nem egyesülteké pedig ugyanazon év szeptember 15-én² vette kezdetét.

A törvényesen bevett nem katolikus hitfelekezetiek ezen mentessége jelentékeny csapást mért a kath. egyház parochiális szervezetére. Számos kath. lelkész existenciája ez által végveszélylyel lőn fenyegetve, mert 1791. előtt a kath. lelkészek jelentékeny része a nem kath. keresztények párbérszolgáltatásai-ból és stola-dijaiból nyerte ellátását. Ezen veszély elhárításáról elvileg már az 1791: 26. t. cz. 6. §-a gondoskodott, majd a legfőbb kegyur tényleg fogamatosította azt. A parochiális szervezet biztos támaszául a II. József által teremtetett dus jövedelmű vallásalap szolgált. A nem kath. hitfelekezetek párbérmentessége a törvény rendelkezésénél fogva létrehozta a bonificatio intézményét. A kath. lelkészek az elvesztett protestans és görög nem egyesült szolgáltatásokért 300, 450 és 600 forint congruájukon belül a vallásalaphól nyertek kárpótlást.³

A lelkészi congruának s az azzal kapcsolatos bonificatio intézményének végleges rendezése céljából törént a róm. kath. parochiák jövedelmeinek általános összeírása (generalis conscriptio) 1802-ben és a görög kath. parochiáké 1806-ban. Ezen általános jövedelmi összeírások vetették meg a katolikus parochiális

¹ Lásd a XXII. számú függelékét.

² Lásd a XXIII. számú függelékét.

³ Lásd ezen fejezet 1. §-át.

szervezet biztos bázisát az 1790₁. évi törvényhozás után.¹

A kath. lelkészek az 1802. illetve 1806. évi generalis conscriptio alkalmával megállapított jövedelmüket változatlanul törekszenek fentartani s ezen törekvés vezette a kath. egyházat arra, hogy a generalis conscriptio idejében jövedelmi becslés alapjául felvett kath. kézen levő házak vagy telkek után azon esetben is követelje a párbérszolgáltatásokat, ha a telek vagy ház kath. kézről nem kath. kézre ment át. A generalis conscriptio volt közvetlen okozója a kath. egyház által inaugurált azon felfogásnak, hogy a vagyoniosság arányában házak vagy telkek szerint teljesített párbérszolgáltatások dologi terhek a középkori jogrend értelmében. A legfőbb kegyur azonban soha sem osztotta ezen felfogást. Már az 1814. évi 10,763. számú kancelláriai szabályrendelet a római és görög katolikus egyházak közötti jogviszonyok szabályozása alkalmával 15-dik pontjában elvileg kimondotta, hogy a párbérszolgáltatások mindenkor csak a saját ritusu lelkésznek szolgáltatandók és így nem az ingatlanságon inhæreáló középkori dologi terhek.²

A kath. egyház azonban tovább folytatja küzdelmét a nem kath. hitfelekezetűekkel szemben. A helytartótanács és a kancellária ismételt elutasító határozata után³ elvégre a nagy-szlatinai párbérügy ő felsége a legfőbb kegyur elé kerül. Hét évi erős küzdelem után a nyitrai püspök hatalmas elaboratuma

¹ Lás ezen fejezet 2. §-át.

² Lásd a XXXII. számú függeléket.

³ Lásd a XXXIII. és XXXIV. számú függelégeket.

daczára a kath. egyház álláspontja vereséget szenvedett. Az 1824. évi 4372. számú szabályrendeletben a legfőbb kegyur végleg eldöntötte a párbírszolgáltatások jogi természete iránt felvett vitát és pedig akként, hogy a házak vagy telkek után járó szolgáltatások sem nem alapításon, sem nem szerződésen nyugvó magánjogi értelemben vett dologi terhek, nem reállastok, hanem a parochiális kötelékből folyó közjogi természetű terhek, miért is azok viselésére a nem kath. hitfelekezetűek, nevezetesen a protestánsok nem szoríthatók. Ezzel kapcsolatosan azonban a legfőbb kegyur kimondotta azt is, hogy a mennyiben a kath. lelkészek a kath. kézen levő ingatlanoknak nem katolikus kézre való átmenetele által congruájukon belül jövedelmükben veszteséget szenvednének, a vallásalapból nyerjenek kárpótlást.¹

Ezen szabályrendelet szolgált zsinórmértékül a konkrét párbírviták elintézésénél az 1848-diki események beálltaig. A kath. lelkészek nem követeltek többé párbírszolgáltatásokat a nem kath. kézre átment telkek vagy házak után, hanem a vallásalapból kértek és nyertek kárpótlást.² Kivételt képeztek azon esetek, midőn az új nem katolikus birtokos az ingatlan megszerzése alkalmával önkényt szerződésileg kötelezte magát az elidegenítő kath. jobbágy egyéni párbírszolgáltatásainak teljesítésére (egyénileg átvállalt párbér),³ valamint midőn a politikai község mint külön jogalany vállalta el a lelkész ellátását (községileg avertált párbér).⁴

¹ Lásd a XXXVIII. és XXXIX. számú függelékeket.

² Lásd a XLI. számú függeléket.

³ Lásd a XL. számú függeléket.

⁴ Lásd a XXXV. számú függeléket.

Azon nagymérvű átalakulások, melyek köz- és magánjogi szervezetünk terén az 1848. évi események következtében beállottak, a párbér jogi természetére vonatkozó legfőbb kegyuri normatívumokat is a feledés homályába burkolták. A kath. egyház ismét előállott azon felfogásával, hogy a vagyonosság arányában házak vagy telkek szerint teljesített párbérszolgáltatások az ingatlanon inhæreáló közép-kori dologi terhek. Az 1859. évi 8944/2675. sz. osztrák vallás- és közoktatásügyi miniszteriumi szabályrendelet azonban az előbb idézett szabályrendeletekre támaszkodva ismét visszaállította az 1848. előtti jogállapotokat s újból kimondotta, hogy a párbérszolgáltatások mindenkor csak a parochia kötelékébe tartozó katolikus egyének által teljesítendők s hogy a jövedelmükben veszteséget szenvedett lelkészek a vallásalapból kérjenek kárpótlást.¹

A provisorium korabeli helytartótanács már nem ismervén többé a párbérintézmény történelmi fejlődését s mit sem törődve a fennálló positiv közjogi szabványokkal, a vichnye-peszerényi eset alkalmából 1864. márczius 18-án szabályrendeletet bocsájtott ki a földbirtokok után elvállalt párbérszolgáltatások telekkönyvi biztosítása s ez alapon a jövőben dologi teherré tétele iránt.² A modern jogrendszerre támaszkodó ezen kísérlet csakhamar legyőzhetlen akadályokba ütközött. A provisoriumi helytartótanács három évi sikertelen küzdelem után azon meggyőződésre jutott, hogy a modern jogrendszer keretében a kath. egyház részére prærogatívát teremteni s a telek-

¹ Lásd a XLVI. és XLVII. számú függelékeket.

² Lásd a XLVIII.—L. számú függelékeket.

könyvi intézmény segélyével a párbérszolgáltatásokat dologi teherre tenni nem lehet. Az 1866. február 12-én tartott helytartótanácsi teljes ülés a párbérszolgáltatások telekkönyvi biztosítása iránt kiadott rendeleteket visszavonta s egyszersmind az akkori pénzügyi ügyészség véleménye alapján kimondotta, hogy a *visitatio canonica* különféle sablonjai csak a teher kivetés különböző kulcsait képezik, de nem jeleznek a jobbági ingatlanságokon nyugvó dologi terheket.¹

A vallás- és közoktatásügyi miniszterium eleintén a felekezeti jogegyenlőség általános elvéből kiindulva a kath. lelkészek párbérigényét nem kath. hitfelekezetűekkel szemben visszautasítá s a házak vagy telkek szerint teljesített párbérszolgáltatásokat is a parochialis kötelékből folyó személyes tehernek nyilvánítá.² A 70-es évek vége felé ellenkező fordulat áll be; a vallás- és közoktatásügyi miniszterium a nyitrai püspök által e század elején kifejtett álláspontra helyezkedik és a történelmi jogfejlődés alapján — természetesen e jogfejlődés alapos ismerete nélkül — a házak vagy telkek szerint teljesített párbérszolgáltatásokat a volt jobbági ingatlanságokon nyugvó magánjogi természetű dologi teherként fogja fel s a nem kath. hitfelekezetűeket is ezen szolgáltatások teljesítésére kényszeríti.³ A nyitrai püspök által 1818-ban inaugurált alapítványi és szerződési elmélet új életre támad s a párbérintézmény történelmi fejlődésének nevezetesen az idevágó legfőbb kegyuri

¹ Lásd az LII. számú függelékét.

² Lásd az LIII. és LIV. számú függelékeket.

³ Lásd az LV—LVII. és a LXI. számú függelékeket.

rendelkezőseknek feledésbe menése következtében győzelemre jut.

A történelmi jogfejlődés kétségbe vonhatlanul igazolja, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszterium újabban elfoglalt álláspontja téves és a magyar positiv közjogba ütköző. Az általunk idézett és a függelékben szó szerint közölt okmányok tanuságaként a nem kath. hitfelekezetűek a kath. kézről vett ingatlanságok után az 1790¹. évi törvényhozástól kezdve napjainkig soha sem teljesítettek párbérszolgáltatásokat. A kath. egyháznak ezen irányban meg-megújuló kísérletei mindannyiszor vereséget szenvedtek, mert a magyar jog soha sem ismert oly párbérszolgáltatásokat, melyek reállastok gyanánt az ingatlanságokon inhæreálnak. A magyar jog szerint úgy a páronként, mint a vagyonosság arányában házak vagy telkek szerint teljesített párbérszolgáltatások a parochiális köteleket feltételező, tehát közjogi vonatkozásból folyó terhek s mint ilyenek csak a parochiális kötelekbe tartozókra nézve lehetnek kötelezők.

A vallás- és közoktatásügyi miniszteriumnak az igazság érdekében be kell látnia tévedését s az általunk előadott történelmi jogfejlődés alapján ki kell mondania, hogy a *visitatio canonicák* párbérvizetési sablonjai hazánkban soha sem hoztak létre a volt jobbágyi ingatlanságokon nyugvó magánjogi természetű dologi terheket, s ebből kifolyólag a nem katolikus kézre átment jobbágyi házak vagy telkek után a *visitatio canonica* alapján párbérszolgáltatások soha sem követelhetők.

Ez képezi egyik kétségbevonhatlan eredményét

három éven át tartó nyomozásainknak. Az éremnek azonban másik oldala is van. Nem csak a nem katolikus hitfelekezeteknek, de a kath. egyháznak is igazságot kell szolgáltatnunk, mert a történelmi jogfejlődés, ha azt helyesen fogjuk fel, mindenik félnek megadja a magáét.

A párbérintézmény általunk ecsetelt fejlődésében két egymást szorosan kiegészítő történelmi igazságot találunk: *az egyik a nem katolikus hitfelekezetűek párbérmentessége; a másik — mint az előbbinek correlátuma — a kath. egyház igénye a vallásalapra.*

A vallásalap már *első csirájában* a párbérintézményhez fűződik. III. Ferdinánd 1650-ben egyenesen a parochiális szervezet biztosítása végett tette 6000 forintos alapítványát. Maga az alapító levél világosan mondja, hogy a protestansok az 1647: 12. t. cz. által a párbérszolgáltatások alul felmentetvén, a királyi hatalom legfőbb kegyuri jogánál fogva a kath. parochiák existenciájának biztosítása végett szükségesnek látja a pozsonyi kir. kamarából évenként 6000 forintot az esztergomi érsek rendelkezése alá bocsájtani.¹ — *Ez a vallásalap eredete*, mely a felekezetiség kérdésével szorosan összefügg.

Ugyanezen célból t. i. a kath. parochiák fennmaradásának biztosítása és a parochiális szervezet tovább fejlesztése végett emelte fel III. Károly a III. Ferdinánd-féle 6000 forintos alapítványt évi 16,000 forintra s hozta létre Pozsonyban a «Cassa Parochorum»-ot, mint külön vagyoni alapot,² melyet Mária Terézia jóakaratu gondoskodása folyton gyarapított.

¹ Lásd a III. számú függelékét.

² Lásd a XV. számú függelékét.

II. József egyházreformatori működésének alapeszméjét s páratlan tevékenységének középpontját szintén a vidéki parochiák rendezése és különösen a szegényebb lelkészek vagyoni helyzetének javítása képezé. Bármint vélekedjenek is némelyek, mi azon határozott meggyőződést meritettük intézkedéseiből, miszerint őt azon törekvés indította a szerzetrendek eltörlésére, hogy az ez által nyert vagyoni alaphól a kath. egyház parochiális szervezetét a kor igényeinek megfelelőleg fejleszthesse s a szegény műveletlen népet mindenütt kellő vallási vigaszban és nevelésben részesíthesse. Nem a katholicismus gyengítése, hanem megszilárdítása volt azon cél, mely szemei előtt lebegett. Kétségtelenné teszi ezt azon körülmény, hogy az általa létesített vallásalap támogatása mellett az önálló parochiák száma csaknem megkétszereződött.¹

Az 1790₁. évi törvényhozás a dús jövedelmi forrásokkal rendelkező vallásalapot már készen találta, és a szt. koronát fején viselő király conservatív bölcsessége csak a vallásalapra támaszkodva adhatta beleegyezését oly szabadelvű rendelkezések meghozatalába, minőket az 1791: 26. és 27. t. cikkek tartalmaznak. A protestansok és a görög nem egyesültek az uralkodó kath. egyházzal szemben teljes önállóságot nyertek s mindennemű parochiális terhek (egyház-építkezés, párbér stb.) alul felmentettek, de a 26. t. cz. 6-ik §-ában kitett azon határozott feltétel mellett, hogy a legfőbb kegyur a kath. lelkészeket ért jövedelmi veszteségek megtérítéséről gondoskodni

¹ Lásd a II-ik fejezet 1-ső §-át.

fog. Ezen gondoskodás — mint láttuk — tényleg meg is történt.¹ A kath. lelkészek 1791. óta napjainkig a vallásalapból nyertek kárpótlást azon jövedelmi veszteségükért, melyet a nem katolikus hitfelekezetűek párbérmentessége következtében szenvedtek.

Mindezek folytán csak történelmi közjogunk hiányos ismeretének tudható be, hogy napjainkban még a vallásalap jogi természete felett vitatkozunk. E vitát már az 1790₁₁. évi törvényhozás tárgytalanná tette. A vallásalapot maga az 1791:26. t. cz. a katolikus parochiák fentartására és a kath. lelkészek congruájának biztosítására rendelte. A vallásalap a történelmi jogfejlődés tiszteletben tartása mellett ezen rendeltetésétől el nem vonható, hacsak a magyar állam úgy, mint annak idején Franciaország, a kath. lelkészek ellátását és a congrua csökkenések kiegészítését magára nem vállalja. Mi ez utóbbi intézkedésnek semmi célját nem látjuk. A történelmi jogfejlődés sokkal egyszerűbb és megnyugtatóbb megoldási módra vezet: *A nem katolikus hitfelekezetűek párbérmentesek, a kath. kézről vett ingatlanságok után párbérszolgáltatásokat teljesíteni nem kötelesek; de a kath. lelkészek a vallásalapból, mint kath. egyházi célok előmozdítására rendelt vagyomból, igényelhetik congruájuk kiegészítését.*

¹ Lásd ezen fejezet 1-ső §-át.

IV. FEJEZET.

A párbér mai érvényében.

1. §. A párbér fogalma és jogi ismérvei.

Párbér (ágybér, karcz, lélekpénz, lecticale, lectica, metretatio) azon egyházközségi adó, melyet a hivek a parochiális kötelék alapján, szokás vagy más közjogi rendelkezés által megállapított mértékben, a lelkész ellátása czéljából szolgáltatnak.

Ezen fogalomhatározásból a párbér jogi ismérvei önkényt folynak.

1). A párbér állandó, évenként visszatérő szolgáltatás, mely a lelkészt minden különös ellenszolgáltatás nélkül illeti. Ez képezi a fogalmi különbséget a párbér és a stoladij között. A párbér és a stoladij a történelmi jogfejlődésben igen közel esik egymáshoz. Mindkettőnek ugyanazon rendeltetése van, t. i. a lelkész illő ellátásának biztosítása. Mig azonban a párbér a világi jog szerint fogalmilag azonos az egyenes adóval; addig a stoladij a világi jog szerint az illeték fogalmának felel meg, mely csak bizonyos egyházi működésekért ellenszolgáltatásul követhető.

¹ Lásd az I. fej. 1. és 2-ik §-át.

2). A párbér a parochiális köteléken, mint közjogi természetű társas vonatkozáson alapuló szolgáltatás, mely a parochiabelieket ezen minőségüknél fogva terheli. Ebből kifolyólag minden oly parochiális teher, mely nem a parochiális köteléken, mint általános alapon nyugszik, hanem különös jogalapon, magánjogi czimen, — tulajdonképeni párbérnek nem tekinthető. Ilyen nem tulajdonképeni párbér a községleg avertált párbér, mely a politikai községeket nem közjogi, hanem magánjogi czimen terheli.¹ — Ugyanezen szempont alá esik az általunk ugynevezett átvállalt párbér, midőn valaki valamely magánjogi ügylet alapján másnak párbérkötelezettségét magára vállalja.² Ellenben a lelkész és a parochiabeliek között, vagy a lelkész és bizonyos parochiabeli között a párbérszolgáltatások módosítása iránt kötött szerződés a párbér jogi természetét meg nem támadja; mert általános elv, hogy a közjog szerint jogosított és kötelezett valamely közjogi szolgáltatás iránt szerződhetik, a nélkül, hogy ez által a szolgáltatás közjogi természetét elvesztené.³

3). A párbérnek, mint közjogi természetű társas vonatkozáson alapuló szolgáltatásnak mértékét a közjogi jogrend állapítja meg. A párbért megállapító közjogi normatívumok lehetnek: jogszokás (*laudabilis consuetudo*), *visitatio canonica*, hatóságilag jóváhagyott párbérajánlat vagy szerződés és közhatalósági rendelkezés. Az utóbbiak jellemző ismervét a lauda-

¹ Lásd ezen fejezet 5-ik §-át.

² Lásd a bossáezi párbérügyeket a III. fej. 3-ik §-ában.

³ *Sarwey*: Das öffentliche Recht und die Verwaltungsrechtspflege. 340. l.

bilis consuetudóval szemben a közhatósági közreműködés képezi. A párbérszolgáltatásokat megállapító normatívumok a párbérkötelezettség pozitív alapjait gyanánt szerepelnek. Csak valamely pozitív jogalapon nyugvó párbérigény valósítható meg a külső jogrend szempontjából.

4). A párbér oly egyházközségi szolgáltatás, mely a lelkész ellátására szolgál. Ezen célhatározás minősíti a párbért külön jogi fogalomként a többi parochiális terhekkel szemben. A hiveket parochiális kötelekük alapján különféle egyházi szolgáltatások terhelhetik, ilyen különösen az egyházi építkezés. Mindezen szolgáltatások közös jogalapon, a parochiális köteleken nyugszanak ugyan, de a cél szempontjából eltérő közjogi normatívumok alatt állhatnak és állanak.

5). A párbérnek, mint a lelkész ellátására irányuló szolgáltatásnak abstract mértékét a *lelkész illő ellátása* képezi. A párbérkötelezettség in abstracto csak azon mértékig jogosult, a mely mértékben azt a lelkész illő ellátása megkívánja. Innen ered egyrészt mind a párbérkötelezettség subsidiarius jellege. A hivek általános jogtételnél fogva csak akkor szoríthatók párbérszolgáltatásokra, ha ezt a lelkész illő ellátása elkerülhetetlenné teszi, s ha más vagyoni alap a lelkész illő ellátásának biztosítására nem kínálkozik. Ez azonban a tényleg fennálló párbérkötelezettséget nem alterálhatja és csak a kötelezettség újabb rendezésénél irányadó.

6). A párbérkötelezettség subsidiarius jellege vonja maga után, hogy minden időben voltak és jelenleg is vannak parochiák, melyekben párbér-

szolgáltatásokra nem találunk, sőt még a tulajdonképeni párbérszolgáltatásokat helyettesítő egyéb szolgáltatásokra sem.

2. §. A parochiális kötelék, mint a párbér elvont kötelezettségi alapja.

A párbér ugy a történelmi fejlődésben, mint a tridenti zsinat határozata szerint a parochiális kötelékből folyó egyházi közteher. A keresztény hivek egykori önkénytes oblatiói csak a lelkész ellátása céljából és csak akkor váltak kötelező szolgáltatásokká, midőn már a parochiális kényszer kifejlődött. A jogilag kötelező oblatiók kezdettől fogva csak azoktól voltak követelhetők, kik a parochiális kényszernél fogva a lelkészi functiókat igénybe venni jogosítvák és kötelezvék.¹ A tridenti zsinat XXIV-ik ülésének 13-ik caputja pedig már határozottan a parochiabeliek (parochiani) párbérkötelezettségéről szól, ezeket kötelezi, hogy szükség esetén lelkészük illő ellátásához hozzájáruljanak.² A lelkész párbérre való igénye a parochiális kötelékből folyó ius parochiale s ennek megfelelőleg a hivek párbérkötelezettsége ugyanazon jogviszonyokon alapuló onus parochiale.

A párbér ezen szoros kapcsolata a parochiális kötelékkel önkényt maga után vonja, hogy a párbér-

¹ Lásd I. fej. 2-ik §-át.

² In parochialibus etiam ecclesiis, quarum fructus æque adeo exigui sunt, ut debitum nequeant oneribus satis facere, curabit episcopus . . . ut primitiarum vel decimarum assignatione, aut per parochianorum symbola ac collectas, aut qua commodiori ei videbitur ratione, tantum redigatur, quod pro rectoris ac parochiæ necessitate decenter sufficiat.

szolgáltatások alanya csak parochiabeli tag lehet. A párbérkötelezettség bizonyos személyi minőséghez van kötve, épen azért általános elvi szempontból személyi és nem dologi természetű.

A parochiális kötelék és az abból folyó parochiális kényszer úgy a közönséges, mint a magyar particularis egyházjog szerint a lakhely után irányul. A parochiális kötelék kiterjed mindazokra, kik a parochia területén laknak. Ezen értelemmel bír azon régi tétel: *«Quidquid est in parochia, est etiam de parochia.»* Némely canonista a *domicilium* mellé sorozza a *quasi-domiciliumot*; ez azonban csak onnan ered, hogy az egyházjognak a *domiciliumra* vonatkozó tanai már elavultak. Ha a *domiciliumot* és *quasi-domiciliumot*, mint lakhelyet és tartózkodási helyet állítjuk egymással szemközt, azon helyes következtetésre jutunk, hogy habár az egyén a tartózkodási helye alapján is jogosítva van bizonyos lelkészi functiókat igénybe venni, mindazáltal a parochiális kötelékből folyó jogok és kötelezettségek összesége, mint a parochiális kötelék jogkövetkezménye csak a lakhely következtében áll elő. Ezen tétel igazsága a parochiális kötelékből folyó vagyoni szolgáltatásokra nézve kétségtelen.¹ A párbér csak a lakhely és nem a tartózkodási hely alapján követelhető.

A közönséges egyházjog a parochiális terhek viseléséhez a parochiabeliségen kívül más jogilag minősítő feltételt nem kíván. A particularis jogfejlődés azonban csaknem mindenütt hozott létre ilyeneket. Rendszerint nem minden parochiabeli párbér-köteles,

¹ *Hinschius: Kirchenrecht* II. 297. I.

hanem csak azok, kik a teherviselés feltételét képező egyéb tulajdonsággal is bírnak. Ilyen jogilag minősítő kellék vagy feltétel nálunk a nős állapot, az önálló háztűzhely alapítás. Országosan divó jogszokás, hogy a párbérkötelezettség a házasságra lépéssel veszi kezdetét, csak a házasságban élők s esetleg az özvegyek párbérkötelesek.¹ Az ezzel ellenkező particuláris jogszokást mindenkor striete bizonyítani kell; mert a nőtlenek párbérmentessége mellett az országos jogszokásra alapított *præsumptio iuris* szól.

A közönséges egyházjog továbbá a parochiális terhek viselése szempontjából rendi előjogokat nem ismer, a nemesek épen úgy párbérkötelesek, mint a nem nemesek. Csak a kegyurakra nézve kell kivételt tennünk az ő különös kötelmeik következtében. Nálunk azonban a nemesek és a nemesi számba jövő honoratiorok szintén országos jogszokás alapján párbérmentességet élveznek.²

A parochiabeliek a parochiális köteléken nyugvó terheket vagy egyenlően tisztán személy szerint, vagy vagyonuk arányában viselik. Ugyanezt tapasztaltuk a párbér fejlődési történetében. A parochiabeliek majd egyenlő, majd gazdasági helyzetükhöz képest különböző párbérszolgáltatásokat teljesítenek. A vagyon szerinti párbérkivetés elvileg a szolgáltatás személyes természetét nem alterálja. A vagyon arányában házak vagy telkek után kivetett párbér is a parochiális köteléket feltételező, tehát személyes vonatkozáson nyugvó közteher. A párbér kivetési módozata és jogi természete két egymástól lényegesen különböző és

¹ Lásd a II. fejr. 3-ik §-át.

² Lásd a II. fejr. 2-ik §-át.

független fogalom, a kettőt egymással összezavarni nem szabad.

Újabb canonisták a vagyon szerint irányuló parochiális terheket vegyes természetűeknek nevezik: «onus, quod inponitur personis principaliter, licet fiat taxatio rerum.»¹ Szerintünk helyesebb azt mondani, hogy a vagyon arányában kivetett párbér közjogi személyes vonatkozásokon alapuló dologi teher, vagy még egyszerűbben közjogi természetű dologi teher. Az ingatlanok után kivetett párbér jogi természetére nézve teljesen megegyezik a földbirtok vagy ház után járó közadókkal. A közadók principiumát szintén bizonyos közjogi személyes vonatkozás (állami, községi stb. kötelék) képezi; minthogy azonban az adóztatási alap az ingatlan után élvezett jövedelem, a tulajdonosnak adózási kötelezettségéért bizonyos korlátok között az ingatlan felelős.

A földbirtok szerinti teherkivetés következtében a parochia területén fekvő ingatlanok a parochiális kötelékekkel közvetlenebb vonatkozásba lépnek. Ezen tényleges mozzanat idézi elő, hogy a teherviselési kötelezettség particuláris jogszokás alapján a parochiális köteléken kívül álló birtokos egyénekre, az u. n. forensis-ekre is kiterjesztetik.

Forensis-ek alatt az egyházjog azokat érti, kik nem a parochia területén laknak, de ott ingatlannal bírnak. A forensis-ek általános jogtételnél fogva a parochiális terhek viselésére nem kötelezhetők, mert személyökre nézve a parochiális kötelékbe nem tartoznak. A particuláris jogszokás azonban ezen álta-

¹ *Permaneder*: Die kirchliche Baulast 67. 1.

lános jogtételnek derogálhat és a forensiseket a parochiális terhek viselésére kötelezheti. Az egyház ezen felfogása a «Sacra Congregatio Concilii Tridentini interpretum» többrendbeli határozatai következtében kétséget nem szenvedhet.¹

Mig a kanonisták egy része a forensis-ek teherviselési kötelezettségének ratióját abban keresi, hogy a forensis-ek földbirtokuknál fogva bizonyos lelkészi működésben (sacra) mint pl. búzaszentelés, körmenet, stb. szintén részesülnek;² addig a többség a forensis-ek teherviselési kötelezettségét minden ratio nélkül való abususnak tartja, mely csak akkor állhat meg, ha a forensisek szolgáltatása magánjogi értelemben vett dologi terhet (reállastot) képez.³ Mi a kisebbség nézetéhez csatlakozunk és a történelmi jogfejlődés alapján kétségtelennek tartjuk, hogy a forensisek szolgáltatási kötelezettsége *nemcsak magánjogi, de közjogi alapon is megállhat*, mint a parochiális köteléknek átvitele a parochia területén fekvő ingatlanra.⁴

¹ Archiv f. kath. Kirchenrecht XXIV 302—304. l. — Imolára nézve 1783-ban, Spoleto-ra nézve 1824-ben, Tivoli-ra nézve 1827-ben, Assisira nézve 1838-ban kelt ilyen határozat

² *Permaneder*: Kirchenrecht 963. l. — Sg. Forensen (Forenses non parochiani) d. i. solche, welche Grundstücke in einer Pfarrei besitzen, der sie für ihre Person nicht angehören, sind zur Beisteuer da, wo die Kirchenbaulast als Reallast besteht, unbedingt; *außerdem aber nur, wenn sie Katholiken sind*, verbunden. Denn als solche, wenn sie auch für ihre Person auswärts eingepfarrt sind, participiren sie doch bezüglich ihrer Prädial-Besitzungen an den Kirchlichen Feld-Umgängen, Gebeten und Segnungen für das Gedeihen der Früchte . . . *sohin eine reciproke Verbindlichkeit* rechtlich begründet ist.

³ *Richter*: Lehrbuch d. kath. und evang. Kirchenrechts 985. l. — *Helfert*: Von der Erbauung, Erhaltung und Herstellung d. Kirchlichen Gebäude (1834).

⁴ Ennek analogiáját megtaláljuk a világi jogban, mely szerint az állami, kerületi, községi stb. kötelék bizonyos terhek viselése tekintetében

Minthogy hazánkban a vagyon szerinti párbérkivetés alapját a jobbágyi ingatlanok képezték, a forensis-ek párbérkötelezettsége, csak az urbériség megszüntetése óta bír jelentőséggel, mert a jobbágy lakhelye azelőtt az ő ingatlanával összeesik; minden jobbágy szükségkép azon parochia kötelékébe tartozik, melynek területén ingatlana fekszik, — szóval a jobbágy az urbériség korában nem lehetett forensis. Ebből önkényt következik, hogy a forensis-ek párbérkötelezettsége, illetve mentessége iránt nálunk a jogfejlődés jelenleg van folyamatban, midőn már mind gyakrabban előfordul, hogy a jobbágyi ingatlanok tulajdonosa más parochia területén lakik. A legfőbb kegyur következetesen követett jognézetétől fog függni, hogy a forensis-ek párbérkötelezettsége illetve mentessége biztos jogalapot nyerjen. Addig is, míg ez bekövetkezik, a positiv jog szempontjából az alább következőket kell figyelembe vennünk.

Mindenekelőtt a visitationális könyvek ezen kifejezései: «A qualibet sessione, vel a qualibet domo solvitur,» «Singuli sessionati solvunt,» «Ab inquilinis domos habentibus datur» etc. hazánkban a forensis-ek párbérkötelezettségére nézve egyedül irányadók nem lehetnek, mert az illető kifejezések csak a párbérkivetés sablonjai, csak a párbér-szolgáltatások mértékét állapítják meg a nélkül, hogy azok jogi természetét érintenék. Elégge bizonyítja ezt azon általunk beigazolt ténykörülmeny, hogy a fentebbi sablonok legtöbb esetben csak a nős vagy özvegy állapotú parochiabeliek párbérkötelezettségére vonat-

a földbirtokkal közvetlen kapcsolatba hozatik. — Lásd *Sarvey*: Das Öffentliche Recht ect. 496. l.

koznak, hogy ezen sablonok daczára a parochia nőtlen állapotú birtokos jobbágysai vagy semmi, vagy a szokottnál kevesebb párbért fizetnek.¹ A párbérkivetési sablonok alapján a jogszokás figyelembe vétele nélkül még azt sem vagyunk képesek biztosan meghatározni, vajjon minden parochiabeli tag vagyona után párbérköteles-e tekintet nélkül nős, özvegy vagy nőtlen állapotára; annál kevésbé vonhatunk biztos következtetést a forensis-ek párbérkötelezettségére.

A párbérkivetés hazánkban is mint egyebütt csak annyiban jöhet figyelembe a forensis-ek teherviselési kötelezettségének kérdésénél, amennyiben ez utóbbi csak ott nyerhet jogalapot, hol a párbérkivetés vagyon arányában az ingatlanok szerint történik, mert a párbér csak a vagyon szerinti teherkivetés következtében lép az ingatlanokkal közvetlenebb kapcsolatba *s válik dologi teherré közjogi értelemben*. Ez azonban pusztán tényleges mozzanat, ténybeli előfeltevétele a forensis-ek párbérkötelezettségének; maga a kötelezettség csak particuláris közjogi normatívumok alapján állhat elő, tehát jogszokás vagy közhatósági rendelkezés alapján. Nálunk a legfőbb kegyur egyházi hatalmánál fogva jogositva van a forensis-ek párbérkötelezettségét vagy mentességét általános normatívum által elrendelni; míg azonban ez be nem következik, *a partikuláris jogszokást, az egyes parochiákban uralkodó laudabilis consuetudót kell irányadóul tekinteni* és csak annak alapján lehetséges a forensis-ek párbérkötelezettségét vagy mentességét megállapítani.

¹ Lásd II. fejt. 3. §-át.

A forensis-ek párbérkötelezettsége azonban a párbér jogi természete iránt mutatkozó tájékozatlanság s téves felfogások következtében nem a most kifejtett helyes alapelvek szerint szokott megoldást nyerni, hanem azon egészen más térre tartozó kérdés szerint: vajjon a házak vagy telkek után fizetett párbér magánjogi értelemben vett dologi teher-e vagy sem?

A provisorium korabeli helytartótanács míg egyrészt a házak vagy telkek szerint teljesített párbérszolgáltatásokat magánjogi természetű dologi teherként fogta fel s azok telekkönyvi biztosítását elrendelte; addig másrészt a forensis-ek ellen támasztott párbérkövetelések elintézésénél azon elvet követte, hogy azok párbérmentesek, hogy *a parochia területén nem lakó katolikus birtokosok párbérfizetésre nem szoríthatók.* — Az első pillanatra azt hinnők, hogy itt ellenmondás forog fenn, mert ha a párbér az ingatlanságon nyugvó magánjogi értelemben vett dologi teher, akkor azt az ingatlanság minden birtokosa, tehát a forensis is, viselni tartozik. Ámde ezen ellenmondás csak látszólagos, mert a provisorium korabeli helytartótanács a párbérszolgáltatások dologi természetének jogalapját nem a középkori jogrendben kereste s a párbért nem a visitatio canonicán alapuló középkori reállastnak tekintette, hanem a modern jogrend keretén belül a telekkönyvi intézmény segítségével akarta azt dologi teherré tenni a jövődre nézve.¹ Ezen felfogásból önkényt következik, hogy a párbér mindaddig, míg a telekkönyvi

¹ Lásd a III-ik fejezet 4-ik §-át.

biztosítás meg nem történt, a parochiális kötelektől függetlenül fennálló dologi teherként nem tekinthető s a forensis párbérfizetésre nem kötelezhető. A provisorium korabeli helytartótanács tehát saját téves álláspontjának megfelelőleg járt el, midőn 1864-ben Vetésre férjezett Atyim Jánosnét s több más a kismajtényi görög kath. parochia területén jobbágyi telekkel bíró forensis-t a párbérkötelezettség alól felmenté.¹

Az alkotmányos kormányzat újabb korszakában, mióta a legfőbb kegyuri jogot gyakorló vallás- és közoktatásügyi ministerium azon álláspontra helyezkedett, hogy a volt jobbágyi ingatlanságok után kivetett párbér a parochiális kötelektől függetlenül fennálló középkori dologi teher, — a forensis-ek is párbérkötelesek, mert *a párbér az ő telkükön is, mint reálast inhaereál.*² Ezen álláspont tarthatatlanságát másutt eléggé kimutattuk. A forensis-ek párbérkötelezettsége nálunk a vallásministerium által constituált téves jogalapon meg nem állhat; *de igitur megállhat az, mint a parochiális kötelekre támaszkodó közjogi értelemben vett dologi teher, a mint ezt külföldi példák eléggé igazolják, melyekből világosan látjuk, hogy Németország egyes részeiben a forensis-ek teherviselési kötelezettsége nem magánjogi, hanem közjogi alapon nyugszik.*³

¹ Lásd az LI. számú függelékét.

² Lásd a LX. számú függelékét, mely ugyan csak annyit mond, hogy a forensis-ek párbérkötelezettségére nézve *általános elv meg nem állapítható*, minthogy azonban a ministerium a házak vagy telkek szerint kivetett párbért magánjogi értelemben vett dologi tehernek tekinti, önkényt következik, hogy a forensis-ek párbérkötelezettsége is ezen alapelv szerint nyer megoldást.

³ Az 1866. április 3-án kelt porosz vallásministeriumi leiratban az egykori

A párbérjog terén uralkodó zavar megvilágításul felemlithetjük még, hogy nálunk legujabban a forensis-ek párbérkötelezettsége iránt felmerült jogvitákban nemcsak a közigazgatási hatóságok, hanem a polgári bíróságok is illetékesnek tartják magukat határozatokat hozni. Minthogy a párbérviták illetékességi kérdését alább tüzetesen fejtegetni fogjuk, itt csak annyit jegyzünk meg, hogy a Curia 1881. május 3-án 12-763. sz. a. hozott ítéletében a *visitatio canonica* és a helyi jogszokás alapján ki-mondotta, hogy a forensis-ek párbért fizetni kötelesek.¹

Berg hercegség területén fennálló egyházépítkezési kötelezettségre vonatkozólag ezeket olvassuk: «Den Ausführungen Ew. ect. und der Königl. Regierung zu Köln stimme ich darin bei, dass die Kirchenbaulast im Bergischen *als eine eigentliche Keallast nicht anzusehen ist*. Dagegen lässt sich nach den eingesandten Acten des Provincial-Archivs zu Düsseldorf, betreffend die Concurrenz der Rittersitze zu den Kirch-Baukosten nicht ferner in Zweifel ziehen, dass zu den nach dem Grundbesitz resp. nach der Grundsteuer vertheilten kirchlichen Baukosten, die zur *Confession der Pfarrgemeinde gehörigen Grundbesitzer des Pfarrbezirks, auch wenn sie nicht in demselben wohnen in gleicher Weise beitragspflichtig sind*, wie dies die §§ 2 und 6 des Gesetzes vom 14 März 1845 (G. S. S. 14) in Betreff der Landestheile des linken Rheinufers vorschreiben. — Lásd Archiv f. kath. Kirchenrecht XVI k. 205. l.

¹ Az első fokú bíróság indokolása, melyet a Curia is elfogadott következőleg hangzik: «Alperes az 1813. és 1847. évi egyházi szemlének a keresetben hivatkozott tartalma valódiságát elismervén, az bizonyítékot szolgáltat arról, hogy a lelkésznek minden nemes vagy nem nemes háztulajdonostól, lelkései járandóság jár. — Tehát nemcsak a bennlakók, hanem a nem Kossuthon tartózkodó birtokos vagy háztulajdonostól is, mi ezen szavakkal van kifejezve: «a quolibet nobili vel ignobili possessionatio.» A visitációban előforduló azon kifejezés: «ab inquilinis» törvényeinkben bírói jelentősége szerint nem az értendő «bennlakóktól» hanem «inquilinus qui domum propriam habet,» azt jelenti «házas zsellér» és így csak ellenfét a «possessor» kifejezéséhez. Minél fogva alperes abbéli állítása, hogy csak a Kossuthon lakó birtokos és háztulajdonos tartoznék praestatiót fizetni, a visitatio értelmével ellenkezik. De különben alperes maga be- ismeri, hogy gr. E. Daniel salzburgi lakos, a diószeghi cukorgyár, mint

A parochiális kötelékre vonatkozó jogelvekkel függ össze a nem kath. hitfelekezetűek párhérvkötelezettsége, illetve mentessége is. A kath. egyház maga mellett más keresztény egyházak létjogát el nem ismeri. Ezen alapelv következménye, hogy minden keresztelt egyén felekezeti különbség nélkül a kath. egyház kebelébe tartozik, s hogy a parochia területén lakó nem katolikus keresztények a katolikus lelkésznek épen úgy alávetve vannak, mint a katolikusok s a parochiális kötelékből folyó terheket ez utóbbiakkal egyenlően viselni tartoznak.

A kath. egyház ezen alapelve azonban az 1790¹. évi törvényhozás következtében a magyar közjog szempontjából érvényét veszttette. A protestansok és a keleti szertartásu nem egyesültek, majd később az unitáriusok hitfelekezeti egyenjogusága nálunk állami törvényhozás által elismertetvén, a törvényesen bevett hitfelekezetekhez tartozó nem kath. keresztények a kath. parochiák kötelékébe nem tartoznak s az ezen kötelékből folyó kath. egyházi terheket viselni nem kötelesek. *A parochiális kényszer a pozitív magyar közjog szerint tisztán a felekezetiség elvén nyugszik.* Még az egyes parochiák területén elszórtan lakó nem kath. keresztények sincsenek a kath. lelkész igénybe vételére szorítva. Az 1868:53. t. cikk 20-ik §-a világosan kimondja ezt: «Bármely bevett vallás-

kosuthi birtokos és T. Ágost galanthai lakos fizetik a praestatiót, mi bizonyítékot nyújt ismét arra, hogy felperesek a Kosuthon kívül lakó birtokosok ellenében is a praestatio élvezetében vannak, a mint hogy azon körülmény, hogy viszont más Kosuthon nem lakó vagy tartózkodó birtokosok a praestatiót eddig nem fizették, bizonyítékot nem nyújt arra, hogy felpereseknek a praestatio követelési joga fenn nem állana. — Lásd Jogtudom. Közlöny melléklete 1881. évf. 24. sz.)

felekezethez tartozó oly hitsorsosok, a kik külön egyházközséget nem képeznek, kötelesek csatlakozni a *saját vallásfelekezetükhöz tartozó* s hozzájuk a legközelebb eső oly önálló egyházközséghez, mely a magyar állam területén belül esik.»

A parochiális kötelék megszüntével szükségkép megszűnt a nem katolikus keresztények párbérkötelezettsége is, miután ezen kötelezettség ugy a páronként, mint az ingatlanságok szerint fizetett párbérre nézve a parochiális köteléken nyugszik. A párbér a parochiális kötelékből folyó közteher, mely a lelkész ellátása czéljából áll fenn és így a positiv magyar közjog szerint csak katolikus egyén lehet arra kötelezett. A felekezetiség elvének szükségszerű következménye, *hogy minden bevett keresztény hitfelekezethez tartozó egyén csak saját lelkészének ellátásához tartozik hozzájárulni.* Ugyanezen principium uralkodik hazánkban a különböző szertartásu kath. egyházakhoz tartozó egyének párbérkötelezettségére nézve is; sem a római katolikusok nem fizetnek párbért a görög kath. lelkésznek, sem a görög katolikusok a római katolikusnak.¹

Más szempont alá esnek az oly keresztény hitfelekezetek, melyek törvényesen bevéve nincsenek, állami létjogot nem nyertek. Ezek követői, nevezetesen a nazarénusok, anabaptisták stb., a törvényesen bevett hitfelekezetekből kiváltaknak nem tekinthetők. Az újabb kormányrendeletek részükre csak a vallási türelem legkisebb fokát, a lelkiismereti szabadságot és a házi isteni tiszteletet biz-

¹ Lásd a XXXII. számú függelékét.

tosítják,¹ de a külső jogrend szempontjából a magyar positiv közjog szerint azon hitfelekezethez tartoznak, melytől ők vagy elődeik elszakadtak. Az efféle túrt hitfelekezet elveit vallók, a mennyiben ők vagy elődeik katolikusok voltak, *a parochiális kötelekben továbbra is megmaradnak* s ez alapon a kath. lelkésznek párbért fizetni kötelesek.²

Végül a zsidók sem a közönséges egyházjog, sem a magyar közjog szerint a parochiális kötelekbe nem tartoznak s az abból folyó terhek viselésére nem kötelezhetők. A zsidók mentessége a parochiális kötelek alól magában a közönséges egyházjogban gyökeredzik,³ *s épen azért az állami jog részéről külön biztosítást nem igényel.* — A zsidók által itt-ott a kath. lelkész javára teljesített kivételes szolgáltatások, — pl. újévi ajándékok — a particularis kötelekkel semmi nemű kapcsolatba nem hozhatók. A zsidók teherviselési kötelezettsége az általános elvi jogtételtől eltérő anomalia, melynek a kath. egyházjogban nincs semmi ratiója, mely csak a világi hatalom által támogatott particularis jogszokás alapján állhat fenn. Hazánkban ily particularis jogszokás

¹ Lásd különösen a még báró Eötvös József által 1868. augusztus 13-án 12548. sz. a. kibocsájtott ministeri rendeletet, mely a későbbieknek kiindulási pontul szolgált.

² Az 1875. január 13-án 563. sz. a. kelt vallás- és közokt. miniszteriumi rendelet világosan kimondja ezt: «ugy szintén előbbi felekezetük terheinek hordozásától nem menthetők fel és ehhez képest a Czím is, valamint az ország valamennyi törvényhatósága oda utasittatik, hogy a nazarénusok, vagy magukat bármely néven nevező hasonló törvényesen be nem vett secta tagjai ellenében egyházi adó vagy párbér czimén az illető egyház által követelt járandóságokat vagy hátralékokat épen úgy hajtassa be, mint az egyház más tagjai ellenében.» — Lásd még az 1881. jun. 24-én 15226. sz. a. kelt ministeri rendeletet.

³ Permaneder: Die kirchliche Baulast etc. 68. l.

sehol sem létezik és nem is létezhetik, mert a legfőbb kegyuri hatalom már a múlt században megszüntette azt.¹

A zsidó hitfelekezet bár csak türt és nem törvényesen bevett hitfelekezet, mindazáltal a zsidók épen úgy, mint a törvényesen bevett hitfelekezethez tartozók *teljes párbérmentességet élveznek*, mert vallásuk minőségénél fogva, mint nem keresztények, a particularis köteléken mindenkor kívül állottak.

3. §. A párbér pozitív kötelezettségi alapjai.

Jogszokás, visitatio canonica, párbér-ajánlat, szerződés, legfőbb kegyuri rendelkezés.

A lelkész párbérre való igényének gyökerét azon szentirási tétel képezi: *«et dignus est operarius mercede sua.»* Ez azonban csak általános kötelezettségi okot ad, csak annyit jelent, hogy a lelkész hivatól igényelheti ellátását. Ezen ellátási igény a külső jogélet terén csak akkor valósítható meg, ha ahhoz pozitív kötelezettségi alap járul, mely az egyéni szolgáltatás tartalmát (mértékét és minőségét) in concreto megállapítja. Innen, hogy a párbér mint pozitív jogintézmény ellentétben a primitiaivel és tizeddel nem az isteni, hanem az emberi jogban gyökeredzik.

A párbér legrégibb pozitív kötelezettségi alapja a *laudabilis consuetudo*. A hivek önkénytes adományai a *laudabilis consuetudo* alapján váltak jogilag kötelező szolgáltatásokká, *præstatio*kká.² Kezdetben

¹ Lásd az 1761. december 22-én és az 1783. évi 3312. és 3313. sz. alatt kelt rendeleteket. Orsz. lev. Helyt. tan. osztály.

² Lásd az I-ső fej. 2-ik §-át.

egyedül a *laudabilis consuetudo* állapítja meg a hivek egyéni szolgáltatásainak mértékét és minőségét. A lelkész a *laudabilis consuetudo* alapján jogosított párbért és stoladijakat követelni.

A tridenti zsinat a párbér-szolgáltatásoknak újabb pozitív jogalapot teremtett s ez a püspökhatalmi rendelkezés. A *laudabilis consuetudo* mint pozitív kötelezettségi alap fennmarad ugyan, de a hol ez a lelkész illő ellátására nem elegendő, a püspök jogosítva van a *laudabilis consuetudo*-t módosítani, a parochiabeliekre újabb párbér-szolgáltatásokat róni, valamint, ha ilyen *laudabilis consuetudo* nem létezik, a hivatottakat a mutatkozó szükséghez képest szolgáltatásokra kötelezni.¹

A párbér ezen két különböző pozitív jogalapja a *laudabilis consuetudo* és a püspökhatalmi intézkedés a történelmi jogfejlődésben lassanként összeolvad s létrehozta a harmadik pozitív jogalapot a *visitatio canonica* párbér feljegyzését.

A tridenti zsinat óta szokásba jött a *laudabilis consuetudo* alapján fennálló párbér-szolgáltatásokat a *visitatio canonica* alkalmával constataálni s a *visitationalis* könyvekbe feljegyezni. Ezen feljegyzések alapján határoztak a püspökök az iránt: vajjon a parochiabeliek oblatiói a lelkész illő ellátására elégségesek-e vagy nem, s a körülményekhez képest vagy jóváhagyták a *laudabilis consuetudo*-t, vagy a hivatottakat újabb szolgáltatások ajánlására hívták fel.

A *visitationalis* könyvek párbér feljegyzése kezdetben nem egyéb mint a *laudabilis consuetudo*-nak

¹ Sessio XXIV. cap. 13 de reform.

hiányos constatalása a hivek bemondásai alapján. Őzéljük korántsem az, hogy a lelkész e feljegyzések alapján követelje az őt megillető szolgáltatásokat, hogy a *visitatio canonica*-ban nyilvánuló hatósági tény pótolja a *laudabilis consuetudo*-t, mert a párbér pozitív kötelezettségi alapját még a tridenti zsinat után jó ideig a *laudabilis consuetudo* képezi. Az uralkodó elem ezentul is a *laudabilis consuetudo* és a püspök hatósági ténykedés csak *accidentalis* jelentőséggel bír. Ámde minél gyakoribb lesz a generalis *visitatio*-ók tartása, minél jobban consolidálódnak ugy az állami, mint az egyházi élet terén a jogviszonyok, annál nagyobb jelentőséget, befolyást nyer a párbér-szolgáltatások terén a *laudabilis consuetudo*-nak idő-ről-időre való constatalása. Mig egyrészt ez által az uralkodó jogszokás szabad mozgását elveszti s marandandóbb jelleget ölt; addig másrészt mindinkább uralomra jut azon felfogás, hogy a hivek párbér-kötelezettségének pozitív jogalapját maga a *visitatio canonica*, illetve annak párbér feljegyzése képezi s hogy a lelkész e feljegyzések alapján az őt megillető szolgáltatásokat követelheti tekintet nélkül a folyton változó jogszokásra.

Szükségkép előidézte ezen fejlődési irányt a tridenti zsinat fentebb érintett határozata, mely a püspököket feljogosította, hogy a parochiabeliekre a lelkész ellátása céljából egyházközségi adót róhasanak. A püspökök ezen joga következtében a *visitationalis* könyvek párbér feljegyzése hovatovább ugy tűnik elő, mint az élő jogszokás alapján fennálló párbér-szolgáltatások püspök hatósági megállapítása s nem egyszerű írásbeli feljegyzése az uralkodó jog-

szokásnak. Szóval a súlypont lassanként a hatósági közreműködésre nehezedik, mignem létre jön a *visitatio canonica* mai fogalma, mely szerint nem egyéb az, mint a parochiabeliek párbérkötelezettségének közhatósági megállapítása.

A *visitatio canonica* ezen fejlődési stádiumban már a párbérintézmény szoros kiegészítő alkatrésze, holott egykoron a kettő között semminemű kapcsolat nem létezett. *A visitatio canonica a mai párbérjog szempontjából adókiivetés, a párbérszolgáltatások alanyának és mértékének megállapítása közhatósági ténykedés által.* A *visitatio canonica* mint egyházközségi adókiivetésnek tényleges vagy történelmi elemét, azon alapokat, melyekre támaszkodik, majd a *laudabilis consuetudo*, majd a már előbb jóváhagyott párbér-ajánlat vagy szerződés, majd a megelőző közhatósági rendelkezés képezi. Ezek alapján készül a *visitatio canonica* párbérfeljegyzése.

Az eddig elmondottak hazai jogfejlődésünkre nézve is állanak, csak hogy a magyar király legfőbb kegyuri jogát is figyelembe kell vennünk. Nálunk a *visitatio canonica* mint a párbér-kötelezettség pozitív jogalapja nem püspökhatósági, hanem legfőbb kegyuri ténykedésen nyugszik. Kifolyása ez a magyar közjog azon alap elvének, hogy minden külső egyházkormányzati hatalom gyökerét, kutforrását a legfőbb kegyuri jogban bírja. A magyar közjog szerint a lelkészek ellátásáról való gondoskodás, melyet a tridentini zsinat a püspökökre bízott, a legfőbb kegyurat illeti. Ennek következtében létesült egykoron a «*Cassa Parochorum*» s ennek közöni lételét jelenleg is a magy. kir. vallásalap. További követ-

kezménye a magyar közjog álláspontjának, hogy nálunk a hivek párbér-kötelezettségének megállapítása nem püspöki, hanem legfőbb kegyuri hatalom alapján történik. Innen, hogy a püspökök egykoron királyi *mandatum visitatorium* mellett eszközölték a párbérfeljegyzéseket, majd a 18-ik századtól kezdve, midőn az egyházi és állami hatalmi kör mindinkább elkülönül, a *visitatio canonica* jogérvényéhez a politikai hatóságok közreműködése is megkívántatik. A *visitatio canonica* párbérfeljegyzése a világi jog szempontjából csak akkor bírhat jogérvénnyel, csak akkor képezheti az a párbér-kötelezettség pozitív jogalapját, ha közbizonyosság (*legale testimonium*) részvétele mellett fogamatossított.¹

Ezen jogelv van érvényben jelenleg is. A *visitatio canonica* a magyar közjog szerint a hivek párbér-kötelezettségének megállapítása az illetékes egyházi és világi hatóság által. Célja ezen megállapításnak nem új jogállapot létrehozása, hanem a már létezőnek biztosabb formába öntése. Az eljáró hatóságok nyomozást tartani kötelesek a lelkész és a községbeliek részvételével s e nyomozás alapján kell megállapítaniok a párbér-kötelezettség mivoltját. Szabálytalanság elkövetése esetén a rendes közigazgatási fórumokon át a legfőbb kegyurnál keresendő jogorvoslat, mint kinek kegyuri hatalmában a *visitatio canonica* jogérvénye gyökeredzik.

A *laudabilis consuetudo* és a *visitatio canonica* a mai jog szerint általános elvi szempontból mint történelmi és pozitív jogalap állanak egymással

¹ Lásd a II. fejt. 1-ső §-át.

szemközt. Minthogy azonban a párbér-kötelezettségnek a *visitatio canonica* által való megállapítása a *laudabilis consuetudo* alapján történik, önkényt következik, hogy a *visitatio canonica* hiányai mindenkor a *laudabilis consuetudo* által egészítendő ki. A *visitatio canonica* párbér-megállapítása rendszerint igen felületes, a középkori fejletlen jogállapotnak megfelelő adókivetés, gyakran sem az adózás alanya, sem mértéke nincs tüzetesen megállapítva. Minden ily esetben az élő jogszokást kell segítségül hívunk. Az élő jogszokás ilyen formán jelenleg is a párbér-kötelezettség egyik pozitív jogalapját képezi, mely a *visitatio canonica* vagy más közhatósági tényen alapuló párbérkivetést kiegészíti s azzal teljesen egyenlő jogerejű.

A *laudabilis consuetudo*nak ezen kívül más jelentősége is van. A *visitatio canonica*, miután az a párbérszolgáltatásoknak nem általános elvi tételeken, hanem a particuláris jogfejlődésen nyugvó megállapítása, — az élő jogszokás módosító, átalakító erejét korántsem szünteti meg; annál kevésbé, mert a lelkes az ő hivataloskodásának tartamára a párbérszolgáltatások iránt szabadon egyezkedhetik a nélkül, hogy ehhez felsőbb hatósági jóváhagyás szükséges volna. Az élő jogszokás ennek folytán, a mennyiben a jogszerző elévülés megállapítható, a *visitatio canonica* párbérkivetésének hatályát megszüntetheti s azt részben vagy egészen újabb kivetési módozattal pótolhatja.

A párbérkötelezettség közhatósági megállapítása — a párbérkivetés — nemcsak a *canonica visitatio* alkalmával, hanem egyébként is történhetik. Már

rég idő óta szokásos hazánkban, hogy midőn valamely község önálló parochiává alakittatik, a hivek párbér-ajánlatot tesznek, önkényt nagyobb mérvű szolgáltatásokra kötelezik magukat azon előnyökért, melyeket az önálló lelkészi hivatal részükre nyújt.¹ Az efféle párbérajánlat az illetékes hatóságok jóváhagyása következtében helyettesíti a *visitatio canonica* párbér feljegyzését. Nem egyéb az, mint párbér-kivetés, a párbérnek, mint egyházközségi adónak közhatósági megállapítása, mely a párbérkötelezettségre nézve épen oly pozitív jogalapot szolgáltat, mint a *visitatio canonica*.

Hasonló szempont alá esnek az u. n. párbér-szerződések. Értjük ezek alatt a lelkész és a hivek között az egyéni párbérszolgáltatások iránt kötött egyezségeket. Ha az ilyen egyezés az illetékes hatóságok jóváhagyása mellett jött létre, szintén maradandó érvénnyel bír és a *visitatio canonica* surrogatumát képezi. Minthogy a régibb időben a politikai és egyházi község között különbséget nem tettek, az efféle egyezséget a lelkész rendszerint a politikai községgel kötötte. Ilyen esetekben szoros különbséget kell tennünk az egyénileg és az együttesen teljesítendő szolgáltatások között, mert ez utóbbiak a községet, mint külön jogalanyt terhelvén, a tulajdonképeni párbér fogalma alá nem tartoznak, nem közjogi, hanem magánjogi alapon nyugszanak. A községileg teljesített szolgáltatások a nem tulajdonképeni párbérnek egyik nemét képezik, melyről az 5. §-ban tüzetesen szólunk.

¹ Lásd a XXVI. és XXXI. számú függelékeket.

Végül, valamint a közönséges egyházjog szerint a püspökök, úgy a magyar közjog szerint a király, mint legfőbb kegyur, jogosítva van a parochiabelieket a lelkész ellátása céljából szolgáltatásokra kötelezni. A király ezen jogát a 17-ik század óta folyton gyakorolta egyrészt az által, hogy a parochiális szervezet fejlesztése alkalmával a hiveket újabb párbérajánlatok tételére serkentette, másrészt, hogy a lelkészt szabályszerűen megillető egy jobbágyteleknek ingyenes munkáját előírta. De mindkét irányban lehető kimélettel és óvatossággal járt el s folyton szem előtt tartá, hogy a hivek párbérkötelezettségének történelmi alapját az önkénytes adományszerzés és az annak alapján kifejlődött laudabilis consuetudo képezi, s hogy ennek folytán mindaddig, míg a hivek jóakaratu szolgáltatásaival célhoz jutni lehet, a kényszereszközöket kerülni kell.¹

A királyi hatalom ezen conservatív irányának kell betudnunk, hogy mindeddig *általános elvekre* *felvetett országos érvényű párbérszabályzattal* *nem bírnak*, pedig erre napjainkban már elkerülhetlen szükség volna, mert a középkori gazdasági és jogi szervezet, melyre a visitatio canonicák párbérkivetése támaszkodik, 1848 óta teljesen átalakult s így a párbérintézmény tényleges alapjaitól megfosztva, mint egy anachronizmus áll előttünk.

A régibb időben már a királyi hatalom részéről történtek egyes kezdeményezések. Ilyennek lehet tekinteni a királyi hatalom által megerősített 1756.

¹ Lásd a II. fej. 2-ik §-át.

évi Olsavszky-féle párbér- és stoladij-szabályzatot, mely a görög katolikusok párbérkötelezettségének mértékét megállapítja.¹

4. §. A vegyes házasságban élők párbérkötelezettsége.

Azon körülmény, hogy valamely katolikus egyén más rítusú katolikus egyénnel vagy nem katolikus keresztyénnyel házasságra lép, a parochiális köteleket nem érinti. A felekezeti egyenjogúság elvénél fogva mindenik házastfél saját lelkészének hatósága alatt marad, saját hitfelekezetű parochiához tartozik. *Általános elvi szempontból a vegyes házasságban élő katolikusok, a parochiális terheket éppen úgy kötelesek viselni mint a többiek.* Ezen elvi jogtétel azonban a particularis jogfejlődésben sehol sem jutott kizárólagos érvényre.

A házasság, mint a családalapítás ténye, a parochiális terhek viselése szempontjából mindenütt nagy jelentőséggel bír, mert a teherviselési kötelezettség rendszerint a házasságra lépéssel veszi kezdetét. Ezen körülmény a parochiális terheket, nevezetesen a párbért a család fogalmával közelebbi kapcsolatba hozza, s azon felfogást idézi elő, hogy a család, mint egységes egész, képezi a teherviselési kötelezettség materiális alapját. Az egyén családfői minőségénél fogva párbérre kötelezett, a teher egységesen és osztatlanul rajta nyugszik, mert a család- atyai hatalom egységes volta, közte és neje között, egyenlő tehermegosztást nem enged; a nőnek önálló

¹ Lásd a XLII. és XLIII. számú függelékeket.

teherviselési kötelezettsége külső kifejezésre nem juthat. További következménye ezen felfogásnak, hogy bizonyos parochiákban a családfő elhunytá a párbérekötelezettséget teljesen megszünteti, hogy az özvegyen maradt nő s a nőtlen családfiak párbért nem fizetnek, a mi eléggé bizonyítja a párbérekötelezettségnek a családfői minőséghez kötöttségét. Majd más parochiákban a párbérekötelezettség egyenesen a házasság életéhez van kötve elannyira, hogy nem csak az özvegyen maradt nő, hanem az özvegy férfi sem tartozik párbért fizetni.¹

A párbérekötelezettségnek az egységes családi életre fektetése szükségkép megnehezíti azon általános elv tétel gyakorlati megvalósítását, hogy mindenik házaspár saját lelkeszének szolgáltasson. A fő nehézség abban kulminál, hogy a mint a párbért a házasság tényével kapcsolatba hozzuk, nincs semmi ratio arra nézve, minő legyen a vegyes házasságban élő házaspár felek szolgáltatásának mértéke. Azon kérdést elvileg eldönteni nem lehet: vajjon mindenik fél az egész párbért tartozzék-e megfizetni saját lelkeszének, vagy csak annak felét, a mi a lelkeszt illetné, ha a házasság vegyes nem volna? Az előbbi megoldás ellen szól a felek túlterhelhetése, az utóbbi ellen pedig azon körülmény, hogy a szolgáltatás egységes és osztatlan alapját a család képezi.

Mindezek folytán a házasság tényéhez kötött párbérekötelezettség sokkal inkább kedvez azon felfogásnak, hogy a vegyes házasságoknál ne a parochiális kötelék, hanem a családfőség principiuma

¹ Lásd a házasság jelentőségéről a párbérszolgáltatások terén a II. fejelet 3-ik §-át.

legyen irányadó, s hogy ebből kifolyólag csak a férfi lelkésze bírjon igénynyel párbérre és pedig az egész párbérre épen úgy, mintha a nő is a férfi hitfelekezetéhez tartoznék. Ellenben ott, hol a párbérkötelezettség a házasság tényével közvetlen kapcsolatban nincsen, hol a párbérfizetés a parochiabeliek vagyona szerint irányul, tekintet nélkül a nős vagy nőtlen állapotra, — mindenkor a parochialis kötelék principiumát kell alkalmaznunk, mert ez felel meg legjobban a felekezeti egyenjoguságnak. Mindenik házasság fél azon lelkésznek szolgáltatson, kinek egyházi működését igénybe venni jogosítva és kötelezve van.

Hazánkban a vegyes házasságban élők párbérkötelezettségére nézve sem létezik általános érvényű normativum. Eddigi nyomozásaink után legalább nem sikerült ilyet felfedeznünk. Egyes régibb adatok azonban némi támpontul szolgálhatnak.

A szepesi püspök 1798. július 27-én kelt felterjesztésében a helytartótanáctól szabályrendeletet kér az iránt, hogy a vegyes házasságban élők előforduló esetekben, nevezetesen az egyházi építkezéseknél tartoznak-e, és ha igen, minő mértékben a kath. lelkészek részére munkabeli szolgáltatásokat teljesíteni? — A helytartótanács ugyanazon évi aug. 14-én 19.276. sz. leiratában röviden azt válaszolja, hogy a nő férje állapotát követvén, *a katholikus lelkészt*

¹ Dignetur ad majorem rememorarum constitutionum claritatem conciliandam proque uberiori cynosura eam questionem benigne gratiose definire, an et in qua parte matrimonia mixta parochis catholicis in occurrentibus præviis casibus labores præstare teneantur? ad hosque præstandos cogi possint? — Lásd a XXVIII. sz. függelékét.

*illető munkabeli szolgáltatások vegyes házasságok után csak akkor követelhetők, ha a férfi katolikus.*¹

E rendelkezés azon felfogást követi, hogy a parochialis kötelékből eredő munkabeli szolgáltatásoknál a családfőség, és nem a parochialis kötelék irányadó. A szolgáltatások egységes alapját a család képezvén, azok a családfőn, a férfin nyugszanak, miért is csak azon hitfelekezet lelkésze igényelheti azokat, melyhez a férfi tartozik. Így kell értelmeznünk a helytartótanácsi leirat azon kitételét, hogy a nő férje állapotát követi, mert a nő hitfelekezeti jogviszonyát a házasságra lépés meg nem változtatja és a nő továbbra is saját hitfelekezetének parochiájában marad.

Az 1814. évi 10.753. sz. kancelláriai szabályrendelet, mely a római és görög katolikusok egyházközi jogviszonyait szabályozza, a szepesi püspökhöz intézett helytartótanácsi leirattal ellenkező álláspontot foglal el. A 16-ik pont ugyanis azt mondja, hogy vegyes házasságoknál a stolaridjak azon ritusu lelkésznek járnak, a ki az illető stolaris működések végzésére jogosított, ellenben *az évi vagy párhét-szolgáltatás a két különböző ritusu lelkész között egyenlően megosztandó.*²

Ezen normativum már a parochialis kötelék és a

¹ Siquidem uxores conditionem maritorum sequuntur, oneri præstandum, parochis catholicis requisitarum operarum non alia mixta matrimonium, quam illa, ubi vir catholicus est, subiacere. — Lásd a XXIX. számú függelékét.

² Eo isthic addito, quod relate ad præstationes parochiales coniugum diversi ritus obveniens pro stolari functione proventus illi paracho competat, ad quem spectato ritu ius ac obligatio administrande functionis pertinet: annua vero seu lecticalis, seu in deputato consistens præstatio ex æquo inter utriusque ritus parochorum sit subdividenda. — Lásd a XXXII. sz. függelékét.

családfőség principiumának combinatióját képezi. — A kiindulási pontot azon alapelv szolgáltatja, hogy a házasságra lépés után is mindenik házaspár saját lelkeszésének hatósága alatt marad. A házasság ténye azonban a szolgáltatás mértékére módosító befolyást gyakorol, mert mindenik házaspár saját lelkeszésének csak *1/2* párbért fizet, akár páronkint, akár az ingatlanságok után történjék a kivetés.

Az első pillanatra ezen intézkedés nagyon egyszerűnek és világosnak látszik; de csak az első pillanatra, mert ha a gyakorlatban fennálló párbérszolgáltatások kivetési módozatát és minőségét figyelembe vesszük, azonnal különféle bonyodalmak előtt állunk.

A szabályrendelet 16-ik pontja, mint jeleztük, nemcsak a páronként, hanem a vagyon arányában kirótt párbérrre is vonatkozik, annál is inkább, mert az 1756. évi Olsavszky-féle párbérszabályzat és a később általános érvényre emelt ugoesamegyei statutum szerint a görög katolikusok mindenütt vagyon arányában fizették párbéruket. Kérdés már most, ha a vegyes ritusu házasságban élők közül az egyik ingatlanok, a másik párok után tartozik fizetni, mi képezze az egyenlő megosztás alapját? Vajjon mindenik házaspár saját *visitatio canonicája* szerint szolgáltatson-e, avagy melyik házaspár *visitatio canonicája* legyen irányadó? Lássuk ezen kérdések gyakorlati jelentőségét valamely tetszés szerint választott coneret eset által megvilágítva.

Valamely görög kath. hitvallásu, jobbagytelekkel bíró egyén, kinek *visitatio canonicája* így szól: «*quilibet sessionatus solvit 2 metretas trifici.*» há-

zasságra lép oly róm. kath. egyénnel, kinek visitatio canonicája azt mondja «a singulo pari matrimoniorum solvitur 1 metreta tritici.» Ha azon elvet követjük hogy *mindenik házasság fél saját visitatiója szerint fél szolgáltatást teljesít*, akkor jelen esetben a görög kath. lelkész 1 mérő, a róm. kath. lelkész fél mérő buzát fog kapni. Ámde ezen szolgáltatási mód nem felel meg a szabályrendelet azon kitételének, hogy a párbér a különböző ritusu lelkészek között *egyenlően felosztandó*, mert nem mindenik lelkész részesül egyenlő szolgáltatásban. A szabályrendeletet szó szerint csak úgy lehet megvalósítani, ha vagy *összesítjük a két házasság fél különböző mértékű szolgáltatását*, s az összesített párbért egyenlően felosztjuk, vagy pedig az egyenlő megosztás alapjául *a férfi szolgáltatását vesszük*. Az előbbi eljárás szerint a felvett konkrét esetben mind a római, mind a görög kath. lelkész 1 és $\frac{1}{2}$ mérő buzát fog kapni és így a róm. kath. lelkész a vegyes házasságok után $\frac{1}{2}$ mérővel több párbérben részesül, mint a mennyi őt a visitatio canonica értelmében a nem vegyes házasságok után megilleti. Ennek jogilag nincs semmi ratiója, mert a lelkész a vegyes házasságok után nem tarthat igényt nagyobb párbérre, mint a minőt a nem vegyesek után élvez. Ha pedig *a férfi visitatio canonicájában megállapított szolgáltatást vesszük* az egyenlő felosztás alapjául, ismét két eset lehetséges: ha a férfi görög kath., akkor mindenik lelkész 1 mérő buzát fog kapni, míg tehát a görög kath. lelkész csak felét kapja annak, a mi őt illetné, ha a házasság vegyes nem volna, addig a róm. katolikus lelkész épen annyit kap, mint a nem vegyes házasságoktól; ha ellenben a férfi római katolikus, akkor

mindenik lelkész fél mérő buzát fog kapni, tehát a görög kath. lelkész egy negyedrésztét, a római kath. pedig felét huzza annak, a mi neki nem vegyes házasságok után jár.

Ezen megoldási módok közül szerintünk az első bir legtöbb ratióval, mely az 1814. évi szabályrendelet szószerinti értelmének legkevésbé megfelelő. — Ha már a vegyes házasságban élők párbérkötelezettségét a parochialis kötelék és a családfőség elvének combinatioja alapján akarjuk megoldani, akkor nem azon normativumot kell felállítanunk, hogy a párbér a két lelkész között *egyenlően megosztandó*, hanem azt: hogy *mindenik házasság fel saját lelkésze részére a saját visitatio canonicájában megállapított szolgáltatások felét teljesítse.*

A most tárgyalt 1814. évi 10,763. számú kancelláriai szabályrendelet csak a különböző rítusu katolikusok egyházközi viszonyait szabályozván, a *tulajdonképeni* vegyes házasságban élők párbérkötelezettségére nézve, midőn t. i. *katholikus egyén nem katolikus kereszténnyel köt házasságot*, feltétlen érvénnyel nem birhatott. A gyakorlati élet nem is alkalmazta azt, hanem inkább a családfőség elvét követte, mely szerint a kath. lelkész vegyes házasságok után csak akkor követelhet párbért, ha a férfi katolikus.

Ez indította a munkácsi görög kath. püspököt arra, hogy 1829-ben az ugocsamegyei Fancsik község esetéből kiindulva, a megyei határozat ellen felterjesztést tegyen a helytartótanácsához, miszerint az 1814. évi szabályrendelet 16-dik pontja a *tulajdonképeni* vegyes házasságokra is kiterjesztessék, és a megyei határozattal

szemben a párbér *egyenlő megosztása* akkor is elrendeltessék, ha a vegyes házasságban élők közül a nő katolikus.¹

A helytartótanács megkeresése alapján Ugocsa-megye a fancsiki párbérügyre vonatkozólag előadta: hogy a megye területén azon jogszokás uralkodik, miszerint csak azon hitfelekezetű lelkész bir párbér-igénnyel, kinek hitközségéhez a férj tartozik; ezen jogszokás továbbra is fentartandó volna, mert a férfi képezi a család fejét, s mert a kérdéses szolgáltatások nem az egyes családtagok, hanem az egyes családok után járnak.²

A helytartótanács egyházi bizottsága 1829. évi június 15-én tartott ülésében azon véleményt fogadta el a kancelláriához intézendő felterjesztés alapjául, hogy tekintet nélkül az Ugocsamegyében fennálló jogszokásra, a párbér a *tulajdonképeni* vegyes házasságoknál is a két lelkész között egyenlően megosztandó ugy, miként azt az 1814. évi 10,763. sz. rendelet a római és görög katolikusok között kötött vegyes házasságokra nézve előírja.³

Az 1829. július 17-én kelt kancelláriai előter-

¹ Orsz. lev. Helyt. tan. oszt. 1829. év 14-993. szám.

² «Comitatus Ugoiensis ad usum prævigentem, huicque conformem determinationem suam, illi principio innixam provocet, *quod maritus sit caput familiae*, adeoque praestatae praestationes ab integris familiis pendendi solitae animarum curatori illius religionis, quam maritus sequitur pendendae forent.» — Lásd helytartótanácsi vélemény Orsz. lev. Kancz. oszt. 1829. év 7918. sz.

³ «Ut quoadusque inter familiae cuiuspiam membra diversitas religionis perduravit, cunctae lecticales, et his similes praestationes, quae nomine integrarum familiarum curatori animarum debentur, per conjuges utriusque religionis singulo religionis suae ministro, membris mixti conjugii servitia spiritualia praestanti, partitim in aequa portione pendantur.» — Orsz. lev. Helyt. tan. oszt. 1829. év 14-993. sz.

jesztés a helytartótanács álláspontját szintén magáévá teszi, s arra kéri a királyt, hogy az 1814. évi szabályrendelet ide vágó rendelkezését, a tulajdonképeni vegyes házasságokra is terjeszsze ki.¹ Ezen előterjesztés azonban előttünk ismeretlen okból *nem nyert királyi jóváhagyást*, és így a gyakorlati élet által annyira igényelt szabályrendelet kibocsájtása elmaradt.

A legfőbb kegyur ilyen formán a tulajdonképeni vegyes házasságban élők párbérkötelezettsége iránt maig sem döntött véglegesen. A positiv jog szempontjából sem a családfőség, sem a parochiális kötelek principiuma, sem e kettőnek egyesítése: az egyenlő megosztás — nem bir kizárólagos érvénnyel. Az egyes konkrét esetekben *a particularis jogszokás irányadó*, és ha ez alapon nem lehetne biztos jogi meggyőződést megállapítani, akkor a párbér-kivetés módozatát kell figyelembe venni; ha a szolgáltatás a házasság tényéhez fűződik, ha a szolgáltatás csak a házasságra lépéssel veszi kezdetét, akkor a családfőség elvét kövessük, mely szerint csak a férfi lelkésze tarthat igényt párbérszolgáltatásokra; ha ellenben a párbér a házasság tényétől teljesen független, ha minden parochiabeli tag tekintet nélkül nős vagy nőtlen állapotára ingatlanai után fizetni tartozik, akkor a parochiális kötelek elve legyen irányadó és a kath. házasság az ingatlanai után járó egész párbér megfizetésére szorítandó.

¹ Lásd ezen előterjesztést a XLIV. sz. függelékben.

5. §. A községileg avertált párbér a felekezetiiség szempontjából.

A politikai községek és a parochiák szervezete sem a közönséges, sem a magyar particularis egyházjog szerint nem áll közvetlen kapcsolatban. A politikai községek az egyházi községekkel sem a történelmi fejlődésben, sem jelenleg nem correlát fogalmak.¹ Szt.-István decretuma még azt írja elő, hogy minden tiz község építsen egy egyházat, miből önkényt következik, hogy azon időben még szabály szerint tiz község képezett egy egyházközséget, egy parochiát.² Csak jóval később, midőn már az ország népessége sűrűbb lett, alakulnak a nagyobb vidéki községek önálló parochiákká: úgy, hogy a parochiális szervezettel kapcsolatosan mind gyakoribb azon eset, hogy a politikai és egyházi község tényleg összeesik. Ezen tényleges fejlemény ugyan korántsem szüntette meg a parochia fogalmi önállóságát a politikai községekkel szemben, korántsem azonosítá a kettőt egymással, a parochiális szervezet a politikai községi szervezettől továbbra is független maradt; mindazáltal a politikai és egyházi községek tényleges összeesése az egyházi terhek viselése tekintetében nevezetes jogkövetkezményeket vont maga után.

Az első hatás, melyet a politikai községek önálló parochiákká alakulása előidézett: a kegyuraság átvitele a politikai községekre. *Ez a községi kegyuraság eredetének egyik legfontosabb mozzanata, mely eddigelé*

¹ Hinschius: Kirchenrecht II. 262. l.

² II. k. I-ső fejezet (Wenzel: Árpádkori új Okmánytár I. 12. l.) *Decem ville ecclesiam edificent, quam duobus mansis totidemque mancipiis dotent equo et iumento, sex bubus et duabus vaccis. XXX minutis bestiis*

még kellő figyelemben nem részesült. A népesebb, a gazdaságilag előnyözött községek valamint politikai tekintetben kiválnak a vidékből s a fejedelmi kiváltságok alapján a közkormányzat önálló közegeivé lesznek, önkormányzati testekké alakulnak; épen úgy külön egyházi életet élnek, külön parochiát alakítanak. A politikailag kiváltságolt községek, vagy mint később nevezték városok, hogy egyházi önállóságukat biztosítsák, hogy a földesuri hatalom nyögét ezen irányban is lerázzák, vagy fejedelmi kiváltság útján, vagy az alapítás ténye által saját egyházuk kegyuraivá lesznek. A kegyurasággal együtt járt az egyház dotálása, a parochiális terhek kisebb-nagyobb mérvű viselése. Ott, hol a kegyuraság a földesurat illeti, a parochiális terhek megoszlanak a kegyur és a hivek között. A kegyur dotálja az egyházat és később is részint saját alapító levele, részint általános jogtételnél fogva részt vesz a parochiális terhek viselésében.¹ A lelkész is ellátását majd a kegyuri dosból, majd a hivek szolgáltatásaiból, a párbérből nyeri. A lelkész ellátásáról való gondoskodás első sorban a kegyurat terheli és a hivek kötelezettsége csak másodsorban, csak akkor lép előtérbe, ha a kegyuri gondoskodás a lelkész illő ellátására nézve nem elegendő. A kegyurasággal bíró városokban azonban a teherviselés e kettős jogalapja

¹ Így pl. az egyházi építkezési kötelezettségben Conc. Trident. Sess. XXI. Cap. 7. de reform.: Parochiales vero ecclesias, etiam si iuris patronatus sint, ita collapsas refici et instaurari procurent ex fructibus et proventibus quibuscunque, ad easdem ecclesias quomodocunque pertinentibus. Qui si non fuerint sufficientes, *omnes patronos* et alios, qui fructus aliquos ex dictis ecclesiis provenientes percipiunt . . . . ad praedicta cogant, quacunque appellatione, exemptione et contradictione remota.

egybe olvad, tényleg meg nem különböztethető; mert a hivek kegyurak is egyszersmind és a kegyuri terheket is ők viselik. Az erősebb jogalap, a kegyuri kötelezettség absorbeálja a gyengébbet, a parochia tagsági kötelezettséget. Ennek következménye aztán, hogy a kegyurasággal bíró városokban már régi idő óta nem találkozunk párbérrel. A város mint kegyur a városi közvagyonból, a városi pénztárból látja el lelkészét; és ez ellátás rendszerint oly mérvű, hogy a hivek egyéni szolgáltatását, külön egyházközségi adózását feleslegessé teszi. A külön egyházközségi adónak a felekezitiség kora előtt nem is lett volna értelme, mert a város polgárai mindannyian a parochiális kötelékbe tartoznak, mindannyian parochiabliek is egyszersmind, és így tényleg egyre megy. vajjon valaki egyházközségi adóját városi adójával együtt vagy külön rójja-e le.

Azonban már a 17-ik század eleje óta nemcsak a kegyurasággal bíró, de a többi községekben is gyakran találjuk, hogy a lelkész ellátását részben vagy egészben a politikai községtől nyeri.¹ *Ezen a politikai községtől élvezett lelkészi ellátás nem egyéb, mint a községileg avertált párbér*: azaz a parochiális kötelékből eredő egyházi tehernek átváltoztatása megváltás útján községi teherre. Az avertált párbér kétféleképpen keletkezik. A régiebb és a tulajdonképeni keletkezési mód az, hogy a hivek egyéni szolgáltatásait egészben vagy részben az összeség, a politikai község váltja meg évi átalány összeggel; az újabb, hogy midőn a község önálló parochiává alakul, midőn valamely új parochia létesíttetik, a község

¹ Lásd a III. fejezet 2-ik §-át.

tagjai a lelkész ellátásának biztosítása végett egyéni párbér szolgáltatásaik mellett bizonyos állandó évi szolgáltatást is ajánlanak fel a községi közvagyonból.¹ A községileg avertált párbér épen úgy, mint az egyéni, állhat pénz-, munka- vagy terménybeli szolgáltatásokból. Rendszerint azonban a község csak pénzbeli szolgáltatást teljesít. Az egyéni párbér átválttatása községi teherré különösen a későbbi időben többnyire úgy történt, hogy az előbb egyénenként teljesített terménybeli szolgáltatások helyébe állandó évi fizetés lépett. Innen, hogy a későbbi hivatalos nyelv gyakran avertált párbér alatt a pénzben megváltott párbért érti; ez azonban tévedés, mert az aversio lényege nem a szolgáltatás minőségében, hanem azon jogi mozzanatban rejlik, *hogy az egyénileg teljesített párbérszolgáltatások helyébe valamely összeségnek, mint külön jogalanynak szolgáltatása lép.* Ezen összeség lehet a politikai, vagy az egyházi község.

Addig, míg a hitfelekezeti kora be nem következett, míg a protestantismus állami létjogot nem nyert, a parochiális terheknek a politikai községekre való áttolása, illetve a párbér teljes vagy részleges aversiója semmi nehézséget nem okozhatott, mert minden községi tag parochiai tag is volt egyszersmind. Ugyanazok, kik a községi vagyon felett rendelkeztek, és a községi terheket viselték, a lelkész ellátásához is hozzájárulni tartoztak, mint a parochia kötelékébe tartozók. Másként állott a dolog az 1608. k. e. decretum után, midőn a protestansok nem ismerték el többé a parochiális köteleket s megtagadták az abból

¹ Lásd Lajta-Ujfalu 1795 évi párbérajánlatát a XXVI. számú függékben.

eredő terhek viselését. Amint nem minden község-beli tag parochianus is egyszersmind, azonnal fel-merül azon kérdés, mi történjék a politikai község által avertált párbérrel? *Vajjon a vegyes hitfelekezeti községekben illeti-e az továbbra is a kath. lelkészt és ha igen? minő jogalapon?*

Az 1647. évi decretum rendelkezései a felekezeti párbérügy ezen érdekes kérdését megoldatlanul hagyták. A decretum 11. és 12. cikkei csak az egyéni párbérről intézkednek. A gyakorlati élet aztán úgy segített magán, hogy az 1647: 12. t. cz. azon rendelkezését, mely parochiális helyeken az egyéni párbért a kath. és a protestans pap között egyenlően megosztotta,¹ a községileg avertált párbérre is alkalmazta. A község által teljesített párbérszolgáltatások épen úgy megosztattak a kath. és a protestans pap között, mint az egyéniek.² Sőt némely helyen, hol a protestansok többségben voltak, saját papjuknak a községi pénztárból oly magas fizetést juttattak, mint a minő előbb akath. lelkészt illette, ellenben a kath. lelkésznek az 1647: 12. t. cz. értelmében csak félfizetést adtak. Ez ellen a visitáló archidiaconok mindenkor tiltakoztak, mint a katolikus hivek jogtalan

¹ Lásd a II. számú függelék.

² Győri püsp. lev. V. arch. Mosoniensis 1659. *Szt.-János*: Solutio parochi sunt fl. 104, quæ vi Articulorum in duas æquales partes dividitur, una Cath. Sacerdoti, altera Luth. ministro datur. — *Tarcsa*: Solvit ei communitas fl. 41. sex solidos et sex cruciferos. Cum autem prædicans Sz. Joannis hunc pagum similiter filialem habet, dividitur solutio in duas æquales partes, et habet tam prædicans, quam catholicus Sacerdos annuatim fl. 20. dn. 30. solidos 3, cruciferos 3. — *Kánok*: Solutio hic parochialis ante Diæta præfata fuit fl. 60, quæ iam distributa est vi Articuli in duas partes, et sic fl. 30 cedunt parochi Ovariensi, qui Catholicis eius loci præest Divinis, 30 vero fl. prædicanti. — Lásd még *Hegyeshatom, Levél, Csanak* (Szónak), *Szt.-Péter* stb.

megterhelése ellen és követelték, hogy a protestans pap az *aequalis división* felül eső többletet ne a község pénztárából, hanem a protestans hitfelekezet-től kapja.¹ Ezen állapot azonban csak mulólagos, csak rövid ideig tartó volt, mert a katolikus egyház I. Lipót uralkodása alatt mindinkább győzedelmeskedik a protestantismus felett, s e győzelemmel kapcsolatosan, valamint az 1647. évi *decretum* egyéb rendelkezései, úgy a párbér *aequalis divisio*nja is mindinkább háttérbe szorul.² A kath. lelkészek lassankint a vegyes hitfelekezetű községekben is az előbb élvezett egész párbérjövedelem birtokába jutnak. Az *Explanatio Leopoldina* idejében már igen sok helyen, hol azelőtt az egyenlő osztály elve divott, a kath. lelkész élvezi kizárólag a községi és egyéni párbérszolgáltatásokat.

Az 1691. évi *Explanatio Leopoldina* nemcsak a hivek egyéni szolgáltatásaira reflektál, hanem a községileg avertált párbérről is intézkedik. A nyilvános és magános vallásgyakorlat eszméje szükségszerűleg maga után vonta, hogy ott, hol a protestansok nyilvános vallásgyakorlattel nem bírtak, sem az egyéni, sem az avertált párbér egyenlő megosztásáról többé szó nem lehetett. Az ilyen községekből a protestans minister elűzetett, s annak helyébe a katolikus lelkész lépett. Ez utóbbi rendszerint megkapta a községtől mindazt, ami 1647 előtt a kath. lelkészt illette. Az avertált párbér kérdése a *Leopoldina*

¹ Győri püsp. lev. V. arch. Moson 1659. *Czundorff*: Si vero praedicanti dare voluerint integram solutionem, debet huius medietas contribui a haeretica communitate sine contributione catholicorum.

² Lásd különösen V. arch. Mosoniensis 1680. és 1696. (győri püsp. levéltár.)

álláspontja szerint a felekezeti szempontjából csak az *articularis* helyeken birhatott jelentőséggel, mert a nem *articularis* hely protestans lakói ismét vissza-kerültek a parochiális kötelék alá, s ez alapon a parochiális terheket a kath. hitvallású községtagokkal egyenlően viselni tartoznak.¹ *A községi és a parochiai tagság a nem articularis helyeken ismét össze esik. A hitközségi és a politikai községi teherviselés között jogilag fennálló különbség tényleg jelentőségét veszti. A protestansok nem kifogásolhatták többé a községileg avertált párbér szolgáltatását azon okból, hogy ők ezen teherhez, mint a parochia kötelékén kívül állók, hozzájárulni nem kötelesek.*

Az *articularis* helyek más szempontok alá esnek. Itt már a kath. hitközség a politikai községekkel tényleg össze nem eshetik, mert a protestans hitközségek is állami létjoggal bírtak, a protestansok a parochiális kötelékbe nem tartoztak. A Leopoldina ezen álláspontja leghatározottabb kifejezést nyer azon fontos elvi rendelkezés által, *hogy a kath. lelkészek articularis helyeken a községi pénztárból, melybe a protestansok is adóznak, semmi fizetést nem huzhatnak.*² A Leopoldina ezen rendelkezése által *articularis* helyeken a községileg avertált párbért egyszerűen eltörölte, s azon jogelvet emelte uralomra, hogy a politikai község mint külön jogalany, a mennyiben nem kegyur, semmiféle parochiális terhet viselni nem tartozik.

Az kétségtelen, hogy a felekezeti egyenjoguság

¹ Lásd a II. fej. 4-ik §-át.

² In quibus locis, veluti articulariter pro exercitio eorumdem expressis, parochi catholicorum ex aerario communi, ad quod ipsi Querulantes contribuunt, non interteneantur. — Lásd a VII. számú függelék.

eszméjének ezen jogelv leginkább megfelelt; de másrészt az is kétségtelen, hogy e jogelv nagyon is radikális, mert a történelmi jogfejlődést s a már szerzett jogokat figyelmen kívül hagyja. A Leopoldinában az efféle rendelkezés mindenestre meglepő, mert egyenes negatiója az a kath. egyház uralkodó állásának. Nagy mértékben csökkenti azonban e radikális intézkedés gyakorlati jelentőségét azon körülmény, hogy a protestansok nyilvános vallásgyakorlata többnyire a kegyurasággal bíró városokra volt szorítva. Az ilyen városokban, mint már jeleztük, a községileg avertált párbér a kegyuri kötelezettséggel olvadt össze, a kegyuri kötelezettségben benrejlőként jelentkezik. A kegyurasággal bíró város nem az egyéni párbér aversiója következtében, hanem a kegyuri jog alapján tekintetik kötelezettnek a kath. lelkész ellátásáról gondoskodni. A Leopoldina pedig a kegyuri kötelezettségeket semmi tekintetben nem érintette.

A Leopoldina világos rendelkezése daczára gyakran előfordult, hogy a kath. lelkészek articuláris helyeken is a politikai község pénztárából huzták fizetésüket. A községileg avertált párbér továbbra is egyik nevezetes sérelmét képezte a protestansoknak. A meg-megújuló panaszok következtében elvégre III. Károly 1731. jan. 7-én a késmárki eset alkalmából leiratot intézett a helytartótanácsához, melyben a Leopoldina nyomán haladva, még határozottabban kimondja, hogy úgy a katholikus, mint a protestans papok articuláris helyeken saját hiveiktől és ne a község pénztárából nyerjék ellátásukat.¹ Kivételnek

¹ *Præterea in locis articuláribus ut Parochi catholici a catholicis, ministri autem acatholici ab acatholicis, consequenter neuter ex cassa*

csak akkor van helye, ha a kath. lelkész ellátása czéljából valamely különös alapítvány létezik, melyet a község a kath. lelkész részére megállapított bizonyos évi fizetés mellett vett magához. Ily esetben az alapítvány jövedelme a község pénztárába folyván, a méltányosság követeli, hogy az előzetesen megállapított évi fizetés kiszolgáltassék.

A későbbi kormányzat korából egész 1791-ig nem akadunk nyomára, hogy az avertált párbér tüzetesebb rendszabályozást nyert volna. Ennek folytán a III. Károly korabeli jogállapot maradt uralkodó, mely szerint: *articularis* helyeken az avertált párbér önálló jogalapon meg nem állhat, úgy a katolikusok mint a protestansok önmaguk viselik egyházi terheiket, s a kath. lelkész csak saját híveitől nyerheti ellátását; ellenben nem *articularis* helyeken a politikai község, mint külön jogalany, résztvehet a parochiális terhek viselésében, és a kath. lelkész ellátásáról részben vagy egészben a politikai község gondoskodhatik.

Az 1790/91. évi törvényhozás ezen jogállapoton mit sem változtatott. A 26. t. cz. 6. §-ának rendelkezései a községileg viselt egyházi terheket nem érintik. Sőt a felekezeti egyenjogúság biztosítása után is napirenden levő dolog, hogy az új parochiák alapításánál a politikai és egyházi község között különbséget nem tesznek, s ott, hol a község lakói valamennyien vagy nagy részben a kath. vallást követik, a párbér-ajánlatot a politikai község teszi¹ és

publica suam habent subsistentiam, iustam et positive legi est conforme. —
Lásd a XIII. számú függelékét.

¹ Lásd Lajta-Ujfalu párbér-ajánlatát a XXVI. számú függelékben.

a lelkész ellátásának terhét részben vagy egészen a községi pénztár viseli. A párbér teljes megváltása is igen gyakran a politikai község részéről történik. A kormány semmi súlyt nem helyez arra, sőt készségesen előmozdítja, hogy az egyénileg viselt parochiális terhek a politikai községekre átháríttassanak s ez által azok biztosabb alapot nyerjenek.¹

A protestansok azonban ezen jogállapotot az 1790/1. évi törvényhozás szellemével, a felekezeti egyenjogúsággal nem találták összeegyeztethetőnek s ennek folytán a superintendensek 1799-ben együttes kérvényt nyújtottak be a királyhoz, hogy miután a szabad királyi városok a 16 szepesi és egyéb városok házi pénztára (*cassa domestica*) kath. egyházi és iskolai célokra különféle szolgáltatásokat teljesít, s miután ezen községi pénztárba közvetve vagy közvetlenül a protestans városi polgárok is adóznak; vagy mindenik hitfelekezet önmaga viselje egyházi terheit, vagy a községi pénztárból a protestansoknak is számarányukhoz képest segély nyújtassék.

A superintendensek együttes kérvényezése alapján becsátotta ki a helytartótanács 1799. okt. 8-dikán 23,873. sz. a. kelt szabályrendeletét,² mely azonban nagyon is szűk körben mozog s csak a szab. kir. és 16 szepesi városokat veszi figyelembe, de nem a vidéki községeket is. A rendelet ugyanis azon feltevésből indul ki, hogy a kegyuraság a városi községet illeti, és e feltevésén nyugszanak egyes intézkedései, melyek éppen azért csak a kegyurasággal bíró városokra illenek s belőlük e vidéki községekben divó

¹ Lásd a III. fejezet 2-ik §-át.

² Lásd ezen szabályrendeletet a XXX. számú függelékben.

avertált párbérré nézve jogi következtetéseket levonnunk nem lehet.

A szabályrendelet első pontja kimondja, hogy a szab. kir. városokat megillető kegyuraság csak a kath. egyházakra vonatkozik. Majd a második pont szerint, ha a kath. egyház és iskola javára megállapított fizetések a városi közjavakból (u. m. korcsmáltatási jog, mészárszékjog, vásártartási jog, városi ingatlanok stb.) fedeztetnek, sértetlenül fentartandók; miért is a közös javak és jövedelmekből a protestansoknak számarányukhoz és a házipénztár erejéhez képest csak ott és csak annyiban nyújtandó segély, ahol és amennyiben a kath. egyház és iskola részére kiutaltatni szokott összegnek s egyéb terheknek kifizetése után a házi pénztárban valami fenmarad. Végül a harmadik pont azon eseteket tartja szem előtt, midőn a városi polgárok egyéni szolgáltatásaikkal is hozzájárulnak a városi szükségletek fedezéséhez, a házi pénztárba egyénileg adóznak, mert a városi közjövedelem a szükségletek fedezésére nem elegendő. Ilyenkor, ha a városi polgárok egyéni szolgáltatásainak azon különös célja van, hogy a kath. egyházi és iskolai szükségletek fedezésére fordíttassanak, minthogy azok különböző hitfelekezetű városi polgároktól erednek, a protestansok is népességük s hozzájárulásuk arányához képest egyházuk és iskolájuk javára segélyben részesítendők, és amit így a katolikusok elvesztenek, az a városi közjavak jövedelmeiből, vagy ha ezek nem elégségesek, a vallásalapból kiegészítendő; — ha ellenben az egyéni szolgáltatásoknak semmi különös meghatározott célja nincs hanem egyszerűen a város közjavaiból eredő jöve-

delmekhez csatoltatnak és azokkal össze vegyítettnek, akkor a protestansoknak csak azon esetben nyújtható segély, ha a városi közjövödelmekből és az egyénileg teljesített szolgáltatások összegéből valami fenmarad. A kath. egyházi és iskolai czélokra kiutalt fizetések tehát ilyenkor is sértetlenül fentartandók, tekintet nélkül arra, hogy a protestansok is egyénileg adóznak a házi pénztárba, mert ez esetben az illető fizetések nem a polgárok adózásaiból, hanem a többi közös jövedelmekből teljesítetteknek veendők, a mely közös jövedelmeken a kegyuri jog terhe nyugszik.

Ezen rendelkezésekben két fontos jogelvet találunk: az egyik, hogy minden kath. egyházi és iskolai teher a városi kegyuraságból ered; a másik, hogy a teherviselés anyagi alapját a városi közös vagyon képezi. Az előbbi jogelv határozottan utját állja a protestansok arányos osztozkodási igényének, mely a rendelet szerint is csak azon ritka kivételes esetben nyerhet helyet, ha a város polgárai a házi pénztárba kizárólag a kath. egyházi és iskolai szükségletek fedezése végett adóznak. Ezen kivételes intézkedésnek sincs semmi jogi ratiója, mert ha a város valamennyi kath. egyházi terheinek jogalapját a kegyuraság képezi, akkor azon ténykörülmeny jogilag teljesen irrevelans, vajjon a város mint kegyur saját törzsvagyonának jövedelmeiből fedezi-e kegyuri terheit, vagy egyéb jövedelmi forrásokból, nevezetesen a polgárok adózásaiból. Bizonyára a kegyuraság dologi természete lebegett a szabályrendelet alkotója előtt, midőn a városi jövedelmeket a kegyuri terhek viselése szempontjából osztályozta. Csakhogy ezen jogi mozzanat a városi

kegyuraságnál nem lehet irányadó, mert a városi kegyuraság nem a városi ingatlanokhoz kötött dologi, hanem a városi közönséget, mint külön jogalanyt illető személyes jog. Ha a város összes magánjogi czimen nyugvó törzsvagyont elidegeníté is, ez által a kegyuri jog nem menne át az új birtokosra, hanem továbbra is a városnál maradna; miből önkényt következik, hogy városokban a kegyuri terhek a városnak összes köz- és magánjogi czimen nyugvó jövedelmeit egyaránt terhelik, és a város kegyuri kötelezettségének, mintán az különös jogalapon nyugszik, — *minden egyéb közszükségleteinek fedezése előtt tartozik eleget tenni.* A protestánsok a városok kegyuri terheivel szemben részarányos osztzkodási, illetve segélyezési igénynyel soha sem bírhatnak, még akkor sem, ha mint városi polgárok a kegyuri terhek viselése, céljából külön adóval rovatnak meg, mert a kegyuri terhek nem általános jogtételből folyó egyházi közterhek, hanem különös jogalapon (alapítás, privilegium stb.) nyugvó s a magánjog elvei alatt álló különös egyházi terhek.

Ezen helyes álláspont azonban korántsem szolgál akadályul, hogy a kegyurasággal bíró városok a felekezeti egyenjoguság elvének megfelelőleg bizonyos megállapított kulcs vagy arány szerint a többi törvényesen bevett hitfelekezetek egyházait is segélyezzék; csak hogy ezen segélyezésnek a kegyuraságtól teljesen függetlenül, általános jogtételből kifolyólag kell történnie és a kath. egyház iránti kegyuri kötelezettséget nem szabad érintenie.

Az avertált párbér kérdése csak a vidéki, a kegyuri joggal nem bíró községekben jelentkezik önállóan.

Ezekről pedig a most fejtegetett 1799. évi szabályrendelet nem intézkedik. Azon kérdés tehát továbbra is megoldatlanul maradt: vajjon a politikai községek által egykoron a kath. lelkész ellátása céljából elvállalt szolgáltatások a vegyes hitfelekezetű községekben az 1791: 26. t. cz. alapján sértetlenül fennállanak-e vagy sem?

Századunk folyamában több ilyen avertált párbérügy került eldöntés végett a legfőbb kegyur elé. Lássunk közülük csak egy érdekes konkrét esetet, mely a kérdést minden irányban kellő világításba helyezi és az 1791: 26. tcz.-nek a királyi hatalom által megállapított értelmezését nyújtja.

Hontmegyei Báth község lelkésze az 1731., 1754. és 1779. évi visitatio canonicák szerint a községtől kapott fa, világítás és a hivek által az előtt teljesített szőlőmunkálatok megváltása fejében 13 forintot, a gabona-párbér megváltásáért 24 mérő és a plebániai malomnál teljesítendő munkák megváltásáért 36 mérő buzát, összesen tehát 60 mérő buzát, végül minden marhavágás után a nyelvet.¹ A báthi kath. lelkész 1796-ig ezen jövedelmek békés élvezetében

¹ Orsz. levélt. Helyt. tan. osztály 1818. év 22,300. sz. a. az esztergomi generalis vicarius előterjesztése: Parochus nempe oppidi Bath prout Celsitudini Vestrae Caesareo — Regiae et Excelso Consilio aliunde cognitum suppono, teste visitatione Joannis condam Ujvendéghy Archi-Diaconi Honthensis anno 1731. die 21-a Junii, Ladislai item Tóth pariter Archi-Diaconi anno 1754. die 28-a Julii celebratis, nec non Primatis Archiepiscopi Cardinalis a Baththyan, de 28-a Aprilis anni 1779., ab antiquissimo percipiebat a Communitate oppidana pro lignis, lumine et refectione fossorum, annue, in vineis parochialibus Klin et Zvots nuncupatis, laborantium flos 13, item Tritici in vicem Deputati metr. Poson. 24, loco vero laborum, quos ab antiquo Bathenses ad molam Parochialem praestare solebant 36, insimul itaque 60, et a lanionibus Bathensibus ex singulis pecoribus singulas linguas.

volt. A községi pénztárból rendesen megkapta évi 13 forintját s a községi magtárból a 60 pozsonyi mérő gabonát. Ekkor azonban a báthi esküdtek, az 1791: 26. czikkre támaszkodva Kubányi András kath. lelkészt arra kérték, hogy a község által fizetett 13 firtnak és 60 mérő gabonának két harmadrészét, azaz 8 firt 40 krt és 40 mérő gabonát engedjen át az újonnan behelyezett protestans minis-ternek. Kubányi András nem lévén tisztában az 1791: 26. t.-czikk értelmével, attól való félelemből, hogy különben a községtől járó egész jövedelmét elveszti, a báthi magistratus ajánlatát elfogadta s jövedelmének két harmadrészét a protestans minis-ternek átengedte, annélkül, hogy ezen hátrányos egyezségről a püspökmegyei hatóságot értesítette volna.¹

Ezen állapot tartott 1812-ig, midőn Kubányi András életének végét közeledni érezvén, nehogy az általa kötött hátrányos egyezés az utódok parochialis jogaira nézve praeiudiciumot képezzen, jelentést tett a püspökmegyei hatóságnak s az előbbi usus visszaállítását kérte. Az akkori nagyszombati káptalani helyettes ugyanazon év decz. 10-én Hontmegye közönségéhez fordult panaszával, azt allegálván, hogy a Kubányi András által kötött egyezés — miután

¹ Ugyanott: *Conditio subin anno 1791. Articulo novellari, evenit, ut Jurati Bathenses, Augustanae Confessioni addicti, e praedictis 60 metretis frumenti, ex oppidano granario Catholico Parocho cum praviis 13 fluis semper praestari solitis, duas tertias ministro suo, titulo subsistentiae cedendas a Parocho Catholico Andrea pro tunc Kubányi, petierint, isque non satis expenso praefati articuli tenore, inconsiderate petito eorundem consenserit ita, ut e praefatis 60 metr. frumenti 40, e 13 vero fluis 8 fl. 40 kr. in posterum ministro penduntur.*

az a parochialis jogoknak praeiudicál — a püspökmegyei hatóság jóváhagyása nélkül érvényes nem lehet, és az 1791 : 26. t.-cz. rendelkezései jelen esetben alkalmazást nem nyerhetnek: miért is nevezett lelkész a protestans minister kizárásával az előbb élvezett jövedelmekbe visszahelyezendő.¹

Hontmegye 1814-ben Kubányi András utódját Kubányi Imrét csakugyan vissza is helyezte a báthi kath. lelkészt 1796 előtt megillető összes jövedelmek élvezetébe, de már 1817-ben Báth község előljárósága ismét megtagadta a 13 frtnak és 60 mérő gabonának kiszolgáltatását és Kubányi Imrét is az előde által élvezett egyharmadrészre akarta szorítani. Így került az ügy 1718-ban a helytartótanács elé, mely az akkoriban divó vegyes bizottság általi vizsgálat megtartását rendelte el.² Az inquiráló bizottság adatai alapján a helytartótanács azon értelemben tett felterjesztést a királyi kancelláriához, hogy Báth község által a kath. lelkésznek régi időtől fogva fizetett 13 forint és 60 mérő gabona, *alapítványi természetű szolgáltatás*, és így míg egyrészt Kubányi András a parochia alapítványi természetű jövedelme iránt a községbeliekkel utódaira nézve praejudicáló érvényes szerződést a püspökmegyei és a földesuri hatóság beleegyezése nélkül nem köthetett, addig másrészt Báth község szolgáltatása, *mint a kath. egyházat illető alapítvány az 1791 : 26. t. cz. 12. §-a értelmében sértetlenül fentartandó.*³

¹ Lásd u. o.

² Lásd Orsz. lev. Helyt. tanácsi osztály 1818. év 9031. és 10409. számokat.

³ Lásd ezen véleményt Orsz. lev. kanczell. osztály. 1819. év 9911. sz. alatt.

A kancellária 1819. év 9911. sz. határozatával, a helytartótanács előterjesztésében kifejtett felfogáshoz csatlakozott, s annak alapján kimondotta, hogy a Kubányi András által kötött egyezés semmisnek tekintendő és a jelenlegi kath. lelkész Kubányi Imre mindazon jövedelmek élvezetébe visszahelyezendő, mely a báthi kath. lelkészt 1796. előtt megillette. Ezen kancelláriai határozat alapján bocsátotta ki a helytartótanács a XXXV. számú függelékben közölt 1819. évi 25,945. sz. a. Hontmegyéhez intézett rendeletét.

Báth község kérdéses szolgáltatása, — mint az ügy történeti előadásából látjuk, — jogi természetére nézve nem egyéb, *mint községileg avvertált párbér*. A község lakói által egykoron egyénileg teljesített munka és gabona szolgáltatásokat a község, mint külön jogalany, bizonyos évi átalány-összeggel váltotta meg, mi által a parochialis kötelékből folyó egyházi közteher községi teherré vált, a parochia tagjairól a községre vitetett át. A királyi hatalom ezen terheket, mint épen most láttuk, a kath. egyházat illető alapítványok gyanánt fogta fel s rájuk az 1791: 26. t.-czikknek nem 6-ik, hanem 12-ik §-át alkalmazta, mely úgy a catholicus, mint a protestans alapítványok épségben tartását biztosítja.¹

Ezen felfogás korrektsége nyilvánvaló. Az 1791.

¹ Az 1791: 26. t. cz. 12. §-ának ide vonatkozó része így hangzik: statutur: ut quoad proprietatem dictorum Templorum, Scholarum, Parochiarum, et Fundationum . . . . Status possessionis actualis, utrinque pro cynosura, ea ratione assumatur, ut *fundationes Catholicorum pro Catholicis*, Evangelicorum autem pro Evangelicis deinceps convertantur, adeoque non modo ab ulteriori harum repetitione, pro futuro ab utrinque praescindatur.

évi 26. t.-cz. 6. §-a a protestansokra nézve csak a parochialis kötelekeket s az ezen általános kötelezettségi alapon nyugvó kath. egyházi terheket szüntette meg. Az avertált párbért azonban már nem lehet ilyenül tekinteni. Az avertált párbér az aversio által elveszti eredeti természetét. *Az avertált párbér kötelezettségi alapját nem a parochialis kötelek képezi többé, hanem a község részéről a kath. egyházzal kötött szerződés, vagy ami egyet jelent, az alapítás.* A politikai községeket, hazánkban általános jogtételnél fogva semminemű parochialis teher nem illeti,¹ de magánjogi alapon, szerződés útján az illetékes hatóságok jóváhagyása mellett mindenkor magukra vállalhattak és vállalhatnak ilyeneket. Az avertált párbér is semmi más, mint magánjogi czimén átvállalt parochialis teher. Már pedig az 1790/91. évi törvényhozás a kath. egyház szerzett jogai iránt kellő tisztelettel viseltetett, s a magánjogi alapon nyugvó kath.

¹ Franciaországban és Németország rajnamelléki tartományaiban a politikai községek kötelesek voltak a kath. lelkész lakással ellátni és a parochiai épületek építési és javítási költségeit fedezni. Már az 1802. ápril 8-án kelt organikus törvény kimondja ezt: «Les presbytères et les jardins attenans, non aliénés, seront rendus aux curés et aux desservans-succursales. A défaut de ces presbytères les conseils généraux des communes sont autorisés a leur procurer un logement et un jardin (Art. 12.)» Az 1806. év május 5-én kelt decretum ugyanazon kötelezettségeket rója a községekre a protestans hitfelekezetek egyházi szükségleteit illetőleg: «Art. 1. Les communes où le culte protestant est exercé concurrement avec le culte catholique, sont autorisées a procurer aux ministres du culte protestant un logement et un jardin. — 2. Le supplément de traitement qu'il y aurait lieu d'accorder à ces ministres, les frais de construction, reparations entretien, des temples et ceux du culte protestant seront également à la charge de ces communes, lorsque la nécessité de venir au secours des églises sera constatée. — Lásd erről tüzetesebben Hüffer: Die Verpflichtung der Civilgemeinden zum Bau, und zur Ausbesserung der Pfarrhäuser. Archiv. f. kath. Kirchenrecht IV. 39. l. és kv.

egyházi terheket, vagy mint akkor nevezték, alapítványokat sértetlenül fentartatni rendelte.

A báthi ügyben hozott határozat álláspontját kell irányadónak tekinteni jelenleg is. Az 1791 : 26. t.-cz. 12. §-a napjainkig nem szenvedett módosulást. A *visitatio canonicákban* oly gyakran előforduló közsé-
gileg avertált párbért, valamint bármely más, köz-
ségileg elvállalt kath. egyházi terheket — amennyi-
ben azok magánjogi czímen nyugszanak — a *politikai*
községek föltétlenül viselni tartoznak, tekintet nélkül
arra, vajjon a községlakók részben vagy egészben
melyik hitfelekezetet vallását követik.

A keresztény bevett vallásfelekezetek viszonzásá-
gáról szóló 1868 : 53. t.-cz. ezen alaptételen mitsem
változtatott. A 23-ik §. ugyanis ekként hangzik :
«Különböző vallásfelekezetűek által lakott községben
és városban, mely házi pénztárából egyházi czélokra,
vagy valamely felekezeti iskola javára segélyt szol-
gáltat ki, e segélyben igazságos arány szerint, min-
den ottan létező vallásfelekezet részesítendő». — A
törvény intentiója elég világos. A már fennálló egy-
házi terheket korántsem akarja alterálni vagy meg-
szüntetni, sőt ellenkezőleg épségben fentartja azokat
és csak a történelmileg szerzett jogok biztosítása
mellett ad igényt a többi hitfelekezeteknek is az
igazságos arány szerinti segélyezésre.

Az *avertált párbér* és az 1868 : 53. törvénycikk
alapján nyújtott *községi segélyezés* jogi természetére
nézve korántsem azonos ; mert az előbbi különös jog-
alapon, magánjogi czímen nyugszik, az utóbbi álta-
lános érvényű jogtételen, közjogi alapon. Mig az
avertált párbér keletkezésére, módosítására és meg-

szűnésére nézve a magánjog elvei irányadók, addig a községi segélyezés kizárólag a közjog uralma alatt áll.

Az avertált párbér épen úgy, mint bármely más alapítvány, maradandó jelleggel bír és a községbeliek vallásfelekezeti számaránya szerint nem változhatik. Az avertált párbér képezi azon fix pontot, mely szerint a többi hitfelekezetek községi segélyezése irányul, — de nem megfordítva. A politikai községek közjogi alapon nyugvó egyházi terhei újabb törvényhozási intézkedés következtében módosulást szenvedhetnek vagy teljesen megszűnhetnek a nélkül, hogy ez által az avertált párbér jogalapja érintetné. Így pl. a porosz kormány a paderborni püspökmegyében a községi pénztár által viselt egyházi terheket, nevezetesen az egyház építkezési kötelezettségét, *a mennyiben azok nem különös jogczímen nyugszanak*, megszüntette;¹ hazánkban ezen jogelvnek törvényhozás útján érvényre emelése az 1868. évi 53. t. czikk 23. §-a alapján nyújtandó községi segélyt megszüntetné, ellenben a községileg avertált párbért teljes épségben fentartaná, *mert az különös jogczímen, magánjogi alapon terheli a községeket*.

6. §. Közigazgatási és bírói ut vitás párbérügyekben.

Eddigi fejtegetéseink kiderítették, hogy a párbér történelmi keletkezéséhez és positiv fogalmához képest közjogi természetű intézmény. A párbérszolgáltatások alapját a parochiális kötelék, illetve a

¹ Archiv. f. kath. Kirchenrecht IV. 224. l.

parochiális kötelékből folyó azon kötelezettség képezi, hogy minden parochiabeli a lelkész ellátásához hozzájárulni tartozik. A parochiális kötelék általános érvényű közjogi szabványon nyugszik. A parochiális kötelék az állampolgárnak nyilvánjogi természetű társas vonatkozása saját egyházához, melyet a magyar közjog nemcsak ilyennek elismer, hanem kényszerítőleg is előír.¹ A parochiális kötelékből folyó jogilag védett egyéni érdekek, — alanyi jogok és kötelezettségek — benső lényegükhöz képest közjogi természetűek. *A párbérügyekben felmerült jogviták általános elvi szempontból közjogi és nem magánjogi viták, — a polgári törvénykezés tárgyát nem képezhetik.*

A közjogi szabványok megvalósítása a közjólét érdekében a közigazgatás feladata, ellenben a magánjogok védelme, a jogrend biztosítása a törvénykezésé. Ezen alapelv következtében válik el a jogszolgáltatás a közigazgatástól. A mint ez bekövetkezik, a mint a polgári törvénykezés a közigazgatástól teljesen önálló szervezetet nyer; azonnal érezhetővé válik, hogy a közigazgatás a jogmondást, a jogszolgáltatást nem nélkülözheti. A közigazgatás által megvalósítandó normatívumok alapján számos alanyi jogok s annak megfelelő kötelezettségek támadnak, és az ezek feletti jogviták épen úgy, mint bármely magánjogi vita, jogszolgáltatást igényelnek. Ezen mindinkább előtérbe nyomuló igazság elől nem lehet sokáig elrejtőzni, *szükségkép követeli az a közjogi jogszolgáltatás, a közigazgatási bíráskodás önálló szervezését.*

Azon európai államokban és így hazánkban is,

¹ Lásd az 1868:53. t.-cz. 20. §-át.

hol még a közigazgatási bíráskodás a modern jogfejlődés követelményeinek megfelelő szervezetet nem nyert, a gyakorlati élet és a törvényhozás vagy az által segít a bajon, hogy ezen közjogi alapon nyugvó jogviták bizonyos nemeit a polgári törvénykezés körébe utalja, vagy az által, hogy elvileg minden magán érdekét érintő jogviták felett határozni a polgári bíróságot tartja illetékesnek, az efféle jogvitákból azonban a közigazgatás függetlenítése érdekében egész sorozatot kivesz a polgári törvénykezés alól.¹ A közjogi természetű jogvitáknak ezen ide s tova tologatása nevezetesen zavart idéz elő a pozitív jog terén, melynek káros hatását hazánkban is eléggé észlelhetjük.

A párbérintézmény a történelmi jogfejlődés alapján származott át korunkra, azon időben bírja gyökerét, midőn még a modern jogállam követelményei nagy részben ismeretlenek voltak. Ezen körülmény nem kis mértékben megnehezíti a párbérintézmény behelyezését a modern jogrendszer keretébe, de azért mégis előbb vagy utóbb meg kell azt kísérteni. Addig is míg ez bekövetkezik, csak a hazánkban fennálló pozitív jogrendet vehetjük kiindulási alapul.

A párbér-szolgáltatások körüli jogviták nálunk a legújabb időkig a közigazgatási hatóságok útján nyertek elintéztet. Ennek oka azonban nem abban keresendő, mintha nálunk már az előtt is ezen viták közjogi természetének biztos tudtával birtak volna, hanem egyrészt abban, hogy a közigazgatás a polgári törvénykezéstől elválasztva nem volt, másrészt,

¹ Sarwey: Das öffentliche Recht und die Verwaltungsrechtspflege 93. I.

hogy a párbérintézmény a legfőbb kegyuri joggal függött össze. Az előbbi ok már a positiv jog szempontjából elenyészett a közigazgatás a polgári törvénykezéstől elvileg elkülönítettett, és így csak az utóbbit kell szemügyre venni, csak azon kérdés vár megoldásra: *mennyiben birhat befolyással hazánkban a legfőbb kegyuri jog a párbérviták illetékességének megállapítására?*

A legfőbb kegyuri jog azon positiv magyar közjogi fogalom, mely a szent koronát fején viselő magyar király egyházi hatalmát kifejezésre juttatja.¹ Ebből kifolyólag nálunk a világi és egyházi hatalom legfőbb folyamatban a történelmi jogfejlődés alapján egyesül. Ezen egység jelenleg is fennáll, de lényegesen megváltozott jelentőséggel. A hitfelekezetek egyenjogusítása óta a magyar állam nem azonosul többé a kath. egyházzal, nem az egyháztól nyeri ethikai tartalmát, az állam és az egyház feladat köre szétválik, az állami és az egyházi hatalom külön tetlegesül, a kath. egyház mint az állam területén működő organismus csak az állam által biztosított létjogra támaszkodhatik, szóval az egyház az államtól nyeri nyilvánjogi jellegét. Mig azonban más államokban az állam és az egyház közti jogviszonyok az állami souverainitás eszméje alapján nyernek megoldást, az állam a kath. egyház iránti jogait saját souverainitásából vezeti le; addig nálunk ehhez a legfőbb kegyuri jog adja a positiv közjogi alapot. De a legfőbb kegyuri jog ezen vonatkozásában nálunk is az állami souverainitásra fektett jog, a leg-

¹ Lásd erről tüzetesebben *Dr. Timon Ákos*: Az osztrák concordatum és a magyar közjog. Magyar Igazságügy 1883. évi augusztusi füzet.

főbb kegyuri jogban az állami souverainitás nyer megvalósulást, mert az egyházak nyilvánjogi jellegének biztosítása csak az állami souverainitás alapján képzelhető, az egyházaknak jogvédelem csak az államisouverainitás alapján nyújtható. A legfőbb kegyuri jognak ezen az állami talajra vetett felfogása éppen a párbérintézmény történeti fejlődésében nyilvánul leghatározottabban. Míg a 17. században a párbér-szolgáltatások positiv kötelezettségealapjának megállapítása, a *visitatio canonica* foganatosítása, kizárólag az egyházhatalmi közegek által történt; addig a 18. századtól kezdve már az államhatalmi közegek közreműködése szükségkép megkívántatik, az állami végrehajtás a világi hatóságok közreműködésétől felleltételeztetik.

Az állami talajra fektetett legfőbb kegyuri jog a modern állameszmének behatása és az állam és egyház fogalmi elkülönzése következtében szükségkép elveszti specifikus jellegét, s mint ilyen a magyar közjog szempontjából külön figyelembe vételt nem igényelhet, a törvényhozás által kimondott általános érvényű principiumokra módosító befolyást nem gyakorolhat. Ilyen általános érvényű principium az 1869: 4. t.-cz. azon rendelkezése, *hogy a jogszolgáltatás a közigazgatástól elválasztandó*. Ezen principiumnak feltétlen érvénynyel kell bírnia a vitássá vált párbérügyekben is, mert a párbérintézmény nyilvánjogi jellege nem a legfőbb kegyuri jogban foglalt különös jogosítványok valamelyikén, hanem az állami souverainitás általános eszméjén nyugszik: szükségképeni következménye az a magyar közjog azon általános érvényű principiumának, hogy a keresz-

tény bevett vallásfelekezetek az állam területén nyilvánjogi jelleggel felruházott testületekként működnek.

Az eddig előadottak után a felvetett kérdésre akként válaszolhatunk: *hogy a legfőbb kegyuri jog mint specificus magyar közjogi fogalom a párbérügyekben felmerült jogviták illetékességére nézve befolyással nem bírhat; a párbérviták illetékességi kérdése kizárólag azok benső természete szerint döntendő el, a szerint a mint azon jogviták köz- vagy magánjogi alapon állanak, a szerint a mint közjogi vagy magánjogi vonatkozásból eredő subjectiv jogokról van szó.*

A párbérszolgáltatások jogi természetükre nézve egyházközségi adók. E szolgáltatások abstract jogalapját államilag elismert egyházközségi viszony, a parochiális kötelék képezi. Ebből önkényt folyó következmény, az egyházak nyilvánjogi jellege vonja maga után, *hogy a párbérszolgáltatások a közadók sorába tartoznak, épen úgy mint ez utóbbiak az állami végrehajtás alá esnek, közigazgatási kényszer útján a fennálló positiv jogalapokon megvalósíthatók.*¹

Az állami egyenes adók végrehajtása — [mint köztudomásu — adókivetést feltételez, mely által a a fennálló törvények szerint a szolgáltatások mértéke vagy felülvizsgálat és javítás alá eső önbevallás, vagy hivatalos becslés alapján megállapíttatik. Az erre vonatkozó eljárást s az igazságos megadóztatás

¹ Helyesen mondja a m. kir. Curia 1883. év szept. 4-én 3650. sz. a. hozott ítéletének indokolásában: «Mert az egyházi személyek fizetésének behajtása a Közadókkal egyenlően első sorban közigazgatási uton lévén esz-közlendő» stb. — Döntvénytár: Új folyam VI. k. 67. l.

eszméjét megvalósító garantiákat mindenütt külön törvények szabályozzák. A párbérszolgáltatások megállapítása — a párbérkivetés — mint az előbbi §-okban láttuk nem a modern jogrendszernek megfelelő általános szabványok, hanem a történelmi jogfejlődés alapján történik. A párbérszolgáltatások mértékét majd a *laudabilis consuetudo*, majd a *visitatio canonica*, majd a hatóságilag jóváhagyott szerződés vagy önkénytes ajánlat, majd legfőbb kegyuri rendelkezés képezi. Ez azonban a dolog lényegén mit sem változtat, a párbérszolgáltatások közjogi természetét nem alterálja, és a most érintett párbérkivetési módok épen úgy alapját képezik a közigazgatási végrehajtásnak, mint a modern jogrendszer alapján álló adókivetés.

A párbérszolgáltatások azonos jogi természete a közadókkal önkényt maga után vonja, hogy az azok körül felmerült jogviták, — a vitássá vált alanyi jogok és kötelezettségek — mint közjogi alapon állók, a közjogi jogszolgáltatás, a közigazgatási bíráskodás és nem a polgári törvénykezés körébe esnek; de továbbá maga után vonja azt is, hogy vitás párbérügyekben a közjogi jogszolgáltatás utja szemben a közigazgatási uttal általános elvi szempontból csak azon feltételek mellett vehető igénybe, a mely feltételek fenforgása esetén az egyenes állami adóknál közigazgatási keresetnek helye lehet.

Hogy az elmélet szempontjából az állami adóknál és az azokkal ugyanazon szempont alá eső párbérszolgáltatásoknál mikor lehet helye a közjogi jogszolgáltatásnak szemben a közigazgatási uttal, annak fejtegetésébe nem bocsájtkozunk, mert ezen elmélet

még nem teljesen megállapodott s mert az egyes államok positiv joga nagyobb mérvű eltéréseket mutat.¹

Hazánkban a közjogi jogszolgáltatás, a közigazgatási bíráskodás csak legújabb keletű. Az első kezdeményezés az 1883:43. t.-cz. által, mely a «pénzügyi közigazgatási bíróság»-ról intézkedik, megtörtént. A modern jogállam azon követelménye elől, hogy a közjogi jogszolgáltatás a közigazgatástól függetlenítendő, a magyar törvényhozás sem zárkozhatott el teljesen. Az idézett törvényezikk legalább annyit megtett, hogy adó- és illetékügyekben a közjogi jogszolgáltatás önállóságát legfelsőbb fokban biztosította. A helyes ösvényre már ráléptünk, de még nagy utat kell tennünk, hogy a többi európai államokkal versenyt tarthassunk. Első teendő volna ezen törvény keretébe beékelnünk a vitás párbérügyeket. A párbérszolgáltatások azonos jogi természete a közadókkal szükségkép megkívánná, *hogy a párbérviták legfelsőbb foku eldöntése az 1883:43. törvényezikkben foglalt principiumok alapján a pénzügyi közigazgatási bíróság által történjék.* Addig azonban, míg ez törvényhozás útján bekövetkezik, csak az lehet a kérdés, vajjon valamely párbérvita a közigazgatási vagy a törvénykezési utra tartozik-e?

Ezen kérdésre már az eddigiekben megadtuk a választ. Minthogy ott, hol a közjogi jogszolgáltatás még önálló alapokra nem helyezkedett, ezen jogszolgáltatást a közigazgatási hatóságok gyakorolják; *a közjogi alapon nyugvó párbérviták általános elvi*

¹ Lsd. erre nézve Sarwey: Das öffentliche Recht ect. 559. l. és kv.

*szempontból a közigazgatási hatóságok és nem a polgári bíróságok illetőségi körébe esnek.*¹

Bármily egyszerű és világos ezen alapelv, még sem tudott az nálunk gyökeret verni, sőt mint a III. fejt. 4. §-ban láttuk, éppen legujabban lett a párbérviták illetékességi kérdése élére állítva a minis-tertanács és a curia ellenkező határozatai által. Ezen körülmény szolgáljon indokul, hogy a kérdés tisztázá-
sát megkísértljük.

A kiindulási pontot azon kétségtelen igazság ké-
pezi, *hogy a parochiális kötelékből eredő jogok és köte-
lezettségek közjogi vagyonyjogok*, s hogy ebből kifolyólag
az azok feletti jogvitákban a polgári bíróság általá-
nos elvi szempontból nem lehet illetékes. A közjog-
alapon nyugvó vagyonyjogok azonban, mint vagyony-
jogok a magánjog körébe esnek annyiban, a mennyi-
ben éppen úgy, mint bármely más magánjogi alapon
nyugvó vagyonyjogok, a magánforgalom és a magán-
rendelkezés tárgyát képezhetik. Ebben leli magyará-
zatát, hogy tények, melyek a magánjogi alapon
nyugvó vagyonyjogok szerzését és elvesztését elő-
idézik, a közjogi vagyonyjogokra is befolyást gyako-
rolhatnak. Ezen tények az ugynevezett *magánjogi*

¹ Ezen felfogást követi a bajorországi legfőbb törvényszék 1857. jun. 9-én kelt határozata: «Die Entscheidung der Streitigkeiten über Abgaben an Naturalien (an Flachs, Mehl, Hülsenfrüchten, Obst) welche fassions-
mässige Subsistenzmittel der Kirchendiener und Lehrer ausmachen, ist nach §. 36 und 50 der Verordnung vom 17. December 1825 der Zuständig-
keit der Administrativbehörden zugewiesen, wenn der Grund der Ver-
pflichtung des einzelnen Dehenten *nicht auf einem besonderen Privatrechts-
titel für denselben*, sondern auf dem allgemeinen Pfarr- und Schulverhande,
in welchem sich der Dehent mit Anderen befindet, beruht.» — Archiv: f.
kath. Kirchenrecht V. k. 314—315 l. — Lsd. u. o. az ezen kérdésben
hozott régiebb határozatokat.

czimiek: szerződés, végrendelet, jogérvényes birói ítélet, jogszerző elévülés. Sőt épen úgy befolyást gyakorolhatnak a közjogi természetű vagyoni jogokra azon magánjogi elvek, melyek a tévedés, csalás, fizetés, kereset elévülés stb. vagyonjogi hatását megállapítják.

Ezen körülmény idézte elő azon felfogást, hogy az ilyen magánjogi czim fenforgása esetén mindenkor oly vagyoni jog áll elő, mely mint alanyi jog ugyanazon jogvédelmet igényli, mint bármely más magánjog. Minthogy pedig az olyan államokban, mint pl. hazánkban is, hol a közjogi jogszolgáltatás még gyökeret nem vert, a jogvédelmet csak polgári törvénykezés útján képzelik, az efféle jogvitákat az egyéni jogok biztosítása végett a polgári bíróságok illetékessége alá tartozóknak tekintik. Másrészt azonban a közigazgatási hatóságok az ilyen magánjogi tények által influált közjogi vagyonjogok feletti vitás kérdések elintézését a történelmi jogfejlődés alapján saját hatáskörükbe tartozóknak vitatván, szükségkép illetékességi összeütközések támadnak a polgári törvénykezés és a közigazgatás között. Előre sejtette ezt a magyar törvényhozás is, midőn a törvénykezést a közigazgatástól függetleníté; éppen azért mindjárt az 1869. 4. t.-cz.-ben intézkedett az illetékességi viták elintézése iránt.

A modern jogfejlődés és a jogtudomány álláspontja szerint azonban már nem lehet többé kérdéses, hogy nemcsak magánjogi, hanem közjogi alapon is fennállhatnak jogilag védett alanyi jogok, nevezetesen vagyonjogok; valamint az is kétségtelen, hogy csak a magánjogi alaphól származó vagyonjogok vé-

delme tartozhatik a polgári bíróságok elé, *ellenben a közjogi vagyoni jogok védelme a közigazgatási bíróság feladata*¹ vagy a mennyiben ez még a kor igényeinek megfelelőleg szervezve nincs, a közjogi jogszolgáltatást a tulajdonképeni közigazgatással együtt gyakorló közigazgatási hatóságoké.

Ezen helyes álláspont szerint az illetékességi kérdés eldöntésénél mindenkor a vita tárgyát képező alanyi jog benső természete irányadó és nem a jogvédelem esetleges ténykörülményei. Miből önkényt következik, hogy közjogi vonatkozásokra támaszkodó jogviták mindaddig a közigazgatás, illetve a közigazgatási bíróság hatáskörébe tartoznak, míg a magánjogi czim a vitás jogot lényegében nem érinti, míg a magánjogi czim az annak alapul szolgáló közjogi vonatkozást magánjogi alapra nem helyezi. Csak ha valamely magánjogi czimként szereplő tény (szerződés, végrendelet, elévülés stb.) új jogot eredményez, mely a közjogi vagyoni jogot érinti ugyan, de az annak alapját képező nyilvánjogi társas vonatkozással közvetlen összeköttetésben nem áll, engedhető meg általános elvi szempontból a polgári bíróság illetékessége.²

Ezen alapelvek alkalmazása mellett a párbérviták csak a következő feltételek fenforgása esetén tartozhatnak a polgári bíróság hatáskörébe:

1). Midőn valamely magánjogi czim által tekintet nélkül a parochiális kötelékre és a közjogi jogrend által

¹ Kiváló alaposággal és jogászai elmeéllel fejtegeti ezt *Sarwey*: Das öffentliche Recht ect. czimű kitűnő monographiájában, mely a német jogirodalomban is ritkítja párját.

² *Sarwey*, Das öffentliche Recht. 317. l.

megállapított párbérkötelezettségre, a közjog alapján álló párbérigény mellé új igény lép, *mely a közjogi párbérigényt vagy kötelezettséget mint ténybeli előfeltételt tartalmául felveszi.* Ilyenkor az újabb jogviszony feletti vitákban csak a polgári bíróság lehet illetékes. Ide tartozó esetek: ha A.-nak egyéni párbérkötelezettségét, melyet ő telke után teljesít B. a telek megvétele alkalmával szerződésileg magára vállalta (átvállalt párbér); ha ezen kötelezettség universalis successio útján az örökösökre átszáll; ha A.-nak párbérkötelezettségéért B. kezességet vállalt, zálogot adott stb.

2). Midőn valamely magánjogi ezim által tekintet nélkül a parochiális kötelékre és a közjogi jogrend által megállapított párbérkötelezettségre, a párbérigény helyébe vagy mellé új jog lép, *mely a közjogi párbérigényt tartalmául fel nem veszi, s mely mint a közjogi jogrendtől való eltérés mutatkozik.* Ide tartozik különösen hazánkban a *községileg avértált párbér.* A politikai községek általános érvényű közjogi szabványok következtében a kath. lelkész ellátásához hozzájárulni, a hivek párbérkötelezettségét egészben vagy részben átvállalni nem kötelesek. A községeknek ezen kötelezettsége — a mennyiben az nem az 1868: 53. t.-cz. 23. §-ában megállapított arányos segélyzésen nyugszik, — csak mint magánjogi kötelezettség képzelhető s így az ezen kötelezettség feletti jogviták feltétlenül a polgári bíróság illetékessége alá tartoznak.

Minden egyéb párbérviták, melyek a most megállapított kvalifikáló feltételekkel nem bírnak, a közigazgatási bíróságok, illetve nálunk a közigazgatási

hatóságok elé tartoznak. Az egyes konkrét eseteket természetesen kimerítőleg felsorolni nem lehet, de lássunk mégis néhány érdekesebb párbérvitát, melyeknek illetőségi kérdése hazánkban úgy, mint a külföldön vita tárgyát képezi.

Mindenekelőtt a párbérkötelezettség pozitív közjogi alapjának különbözősége az illetékességi kérdésre nézve nem lehet irányadó. Ebből kifolyólag, ha pl. valaki párbérmentességét a jogszokás (*laudabilis consuetudo*) vagy hatóságilag jóváhagyott szerződésre állapítja, ez által a polgári bíróság illetékessége meg nem állapítható, mert sem az egyik, sem a másik nem involvál magánjogi czimet.¹ A jogszokás *nem jogczim*, hanem jogszabály, mely épen úgy létrehozhat közjogi mint magánjogi jogokat és kötelezettségeket. A *laudabilis consuetudo*, mint a hivek párbérkötelezettségének megállapítója, a közjogi jogrendnek alkatrésze s a párbérszolgáltatások közjogi alapja. —

¹ Ily értelemben döntött több konkrét eset alkalmával a bajorországi legfőbb törvényszék: — Archiv f. kath. Kirchenrecht V. k. 315 l. — «Wenn feststeht, dass jährliche fassionsmässige Reichnisse, *sei es in folge eigenen Uebereinkommens der theiligten Pfarrgemeindeglieder* oder in folge oblichkeitlicher Surrogirung, von den sämtlichen Ortseinwohnern seit einer langen Reihe von Jahren gleichmässig an den Cantor entrichtet wurden, um denselben die erforderlichen Subsistenzmittel zu sichern, so dass dieselbe zwar als althergebrachte Abgaben erscheinen, *dass ihnen aber nach der Art der Entstehung ein privatrechtlicher Titel nicht zu Grunde liegt, indem sie nirgends als eine auf dem Gute des Beklagten haftende Reallast bezeichnet sind*: so sind solche Reichnisse offenbar in dem Gemeinde resp. pfarrlichen Verbands und in der hieraus fliessenden Verpflichtung der einzelnen Gemeindeglieder für die öffentlichen Unterrichtsorgane und Kirchendiener zu sorgen, begründet. Es eignet sich die Streitsache daher nicht vor die ordentlichen Civilgerichte, sondern die Entscheidung der Streitigkeiten über verordnungsmässige oder hergebrachte Reichnisse der Schullehrer und Kirchendiener ist nach §. 50 der Verordnung vom 17. December 1825 der zuständigkeit der Administrativbehörden zugewiesen.

Épen úgy a hatóságilag jóváhagyott párbérszerződés a közhatalóság ténykedése által a közjogi jogrendnek alkatrészévé válik, s az azon alapuló vagyoni igények és kötelezettségek közjogi természetűek, a közjogi jogszolgáltatás körébe esnek.

Megtörténhetik továbbá, hogy a párbérszolgáltatás valamely közjogi rendelkezés (pl. urbéri rendezés, kiváltságok megszüntetése stb.) következtében módosítást szenved. Az erre alapított párbérvitákban a polgári bíróság nem lehet illetékes, mert a közjogi intézkedések egymás iránti viszonyát, nevezetesen az újabb közjogi intézkedések hatását a régebbiekre, csak a közjogi jogszolgáltatás határozhatja meg.¹

Az elévülés mint magánjogi tény a közjogi vagyonyjogokra és így a párbérszolgáltatásokra is befolyást gyakorolhat, de csak akkor ad oly magánjogi czímet, mely a polgári bíróság illetékességét megállapítja, ha az elévülés által a parochiális köteléktől független jog áll elő, mely a közjogi alapon álló párbérigényt tartalmául felveszi; így pl., ha A-nak a parochiális kötelékből eredő párbérszolgáltatási kötelezettsége elévülés által B-re megy át, az ebből eredő párbérviták a polgári bíróság illetékességi körébe esnek. Minden egyéb esetben, midőn az elévülés közvetlenül

¹ Ezzel ellenkező, tehát téves álláspontot foglal el a magy. kir. Curia 1883. jun. 5-én 1542. sz. a. hozott ítéletében, melynek indokolása ekként hangzik: «Mert azon kérdés, vajjon alperesek tartoznak-e felperesnek az A. alatti «egyházi látogatás» szerinti fajárandóságot a közbe jött erdő elkülönítés folytán kiszolgáltatni, a felek között vitás lévén és felperes ezen vitás jogi kérdés eldöntését, nem pedig egyszerűen kétségbe nem vont fajárandóságnak behajtását kérvén, másod bíróság helytelenül utasította el felperest a bíróság előtt érvényesíteni kívánt keresetével azon alapon, mintha a fajárandóság iránti intézkedés mindenekelőtt közigazgatási utra tartoznék.» — Döntvénytár. Új folyam V. k. 203. l.

a parochiális kötelékből folyó jogviszonyra vonatkozik, a közigazgatási jogszolgáltatás illetékes.¹ A közjogi vagyoni jogok, nevezetesen a közadók elévülésére nézve a közjogi jogrendszer is állít fel szabályokat, melyek a magánjogi szabványoktól eltérnek. Hazánkban szintén találunk ily szabályokat a közadók kezeléséről szóló 1883. évi 44. t.-czikkben.² Minthogy pedig a párbér a közadók sorába esik, a közigazgatási hatóságoknak a közjogi jogrendszer által felállított elévülési szabályokat a párbérvitáknál is zsinór-mértékül kell tekinteniök.

Légyakrabban előforduló párbérvita, midőn valaki a párbérszolgáltatások aluli mentességét azon alapon vitatja, hogy a parochiális kötelékbe nem tartozik. Itt különösen két fő esetet kell megkülönböztetnünk: először midőn a mentességet igénylő egyén *katholikus ugyan*, de nem az illető parochia területén lakik, hanem ott csak földbirtokkal bir és mint forensis földbirtoka után párbérszolgáltatásokra szorittatik; másodsor midőn a mentességet igénylő *nem katolikus* vagy nem az illető parochia ritusát követő katolikus, midőn tehát a mentesség a felekezetiiség principiumára alapittatik.

A forensis-ek párbérkötelezettsége illetve mentessége, a mennyiben a párbér a középkori jogrend

¹ A porosz illetékességi törvényszék 1858. jun. 23-án kelt határozatában az általunk eddig kifejtett felfogással ellenkezően a birói utat mindazon esetekben megengedettnek jelentette ki, ha valaki az egyházi adó aluli mentességét *szerződés, kiváltság, vagy elévülés* alapján vitatja. Archiv f. kath. Kirchenrecht IV. k. 360 l. Gegen die Einziehung der Kirchensteuer ist, insofern die Befreiung von derselben nicht auf Grund eines Privilegiums oder einer Verjährung behauptet wird, der Rechtsweg nicht gestattet.

² Lásd az idézett törv. czikk 90. §-át.

értelmében dologi teherre, reállastta nem vált, épen úgy a parochiális köteléken és a párbérkötelezettséget megállapító közjogi jogrenden nyugszik, mint a parochiabelieké. A forensis-ek párbérkötelezettsége, illetve mentessége körüli jogviták tehát általános elvi szempontból közjogi természetűek, *a közjogi jogszolgáltatás körébe esnek.*¹ Azon körülmény, hogy a szolgáltatás a házak vagy telkek után történik az illetékességi kérdésre befolyással nem lehet, a polgári bíróság illetékességét meg nem állapíthatja, mert mint fentebb kifejtettük, a közjogi vonatkozásokon alapuló szolgáltatások kivetési módozata ezen szolgáltatások benső lényegére befolyással nem bír, a szolgáltatások közjogi természetét nem alterálja.

A felekezetiség principiuma, midőn valamely protestans, görög nem egyesült, zsidó, nazarénus stb. támaszt párbérmentességi igényt, általános elvi szempontból szintén nem képez oly minősítő körülményt, melynek alapján a polgári bíróság illetékessége megállapítható volna; *mert a parochiális kötelékbe tartozást a közjogi jogrend állapítja meg.* Ebből kifolyólag, azon kérdés eldöntése, vajjon valamely egyén felekezeti vagy egyéb viszonyainál fogva a fennálló közjogi szabványok szerint bizonyos parochia köte-

¹ Hasonló értelemben döntött a porosz illetékességi törvényszék 1858. jun. 23-án kelt határozatában. — Archiv. f. kath. Kirchenrecht IV. k. 360. l. Der Einwand des Zahlungspflichtigen, dass er als Forense zur Entrichtung der Steuer nicht verbunden sei, kann eine Ausnahme hievon nicht begründen (t. i., hogy a bírói ut nem megengedett.) — Ellenben a m. kir. Curia 1881. máj. 3-án 12,763. sz. a. határozata által B. Pál kosuthi forensis párbér-kötelezettsége iránt végérvényesen döntött. Lásd ezen fejezet 2-ik §-át.

lékébe tartozik-e vagy sem, — szükségkép a közjogi jogszolgáltatás feladata.¹

A felekezeti párbérviták azonban nálunk a vallás- és közoktatásügyi miniszterium téves álláspontja következtében nem azon kérdés körül forogtak, vajjon valamely protestans, görög nem egyesült stb. *a parochialis kötelek alapján tartozik-e párbért fizetni*, mert a mi közjogunk ezen kérdés tekintetében elég világos; hanem a körül: vajjon a házak és telkek után járó párbérszolgáltatások magánjogi természetű dologi terhek-e vagy sem? A vita ez által egészen más jogi természetet nyer, *mert a magánjogi czímen nyugvó dologi természetű párbér már nem a közjogi jogrendben bírja gyökerét, nem a közjogi, hanem a magánjogi vagyonjog körébe tartozik.*

A magánjogi alapon nyugvó egyházi terhek (pl. kegyuraság, tized) körüli jogviták általános elvi szempontból a polgári törvénykezés által bírálандók.² A polgári bíróság illetékes tehát azon kérdés eldöntésére is, vajjon az egyes konkrét esetben azon közjogi és magánjogi feltételek meg vannak-e, melyek bizonyos magánjogi alapon nyugvó egyházi terhek létrejöttéhez megkívántatnak. Így pl. valamely politikai község az egyéni párbérszolgáltatásokat avertálja és kötelezi magát a kath. lelkész részére évenként 200

¹ Ily értelmű határozatot hozott a porosz illetékességi bíróság 1858. évi január 30-án. Archiv f. kath. Kirchenrecht IV. k. 361. l. — Dass Streitigkeiten über die Verbindlichkeit zu Beitragsleistungen für kirchliche Bauten dem Rechtswege unterworfen sind, diess aber nicht der Fall ist wenn es sich um die Einziehung von Beiträgen zur Deckung eines Kirchen-kassen-Delicts handelt; «dass ferner die Entscheidung darüber ob jemand zur Parochie einer kirchlichen Gemeinde gehöre, den Verwaltungs-behörden zusteht.»

² Sarwey: Das öffentliche Recht 336. l.

forintot fizetni, ha ezen kötelezettség iránt jogvita merül fel a polgári bíróság illetékes dönteni a felett: vajjon ezen kötelezettség úgy a közjogi, mint a magánjogi jogrend szerint érvényesen jött-e létre, vajjon az illetékes felsőbb hatóság beleegyezése megadott-e? stb.

Ebből önkényt következik, hogy a m. kir. Curia álláspontja határozottan téves, midőn a magánjogi értelemben dologi tehernek állított párbér feletti jogvitákat a bírói utról a közigazgatási utra utalja azon indokolás mellett: «Mert az egyházi személyek fizetésének behajtása a közadókkal egyenlően első sorban közigazgatási uton lévén eszközlendő; ennek mellőzésével felperesnek a törvényes bíróság közreműködését igénybe venni nem lehetett, az ily eljárást tehát minden következményeivel megsemmisíteni kellett.»¹

Abban teljesen igaza van a Curiának, hogy a *parochialis kötelekből* folyó lelkeszi ellátás jogi természetére nézve azonos a közadókkal és így annak behajtása, sőt az a feletti jogvita is a közigazgatási utra tartozik. Csakhogy a szóban forgó esetekben *nem a parochialis kötelekből folyó szolgáltatásokról, nem közjogi alapon nyugvó jogokról és kötelezettségekről van szó, hanem magánjogi alapon nyugvókról.* A katolikus egyházi személyek fizetése nem katolikus hitfelekezettől nálunk közjogi alapon soha nem követelhető, mert a nem katolikus hitfelekezettek a magyar közjog szerint a parochiális kötelekbe nem tartoznak, semminemű parochiális terhet közjogi ala-

¹ Döntvénytár. Új folyam VI. k. 66–67. l.: Curiai határozat 1883. szept. 4-én 3,650. sz. a.

pon viselni nem kötelesek. A kath. lelkésznek párbérigénye nem kath. egyénnel szemben nálunk másként nem is képzelhető, mint *magánjogi czímen*, magánjogi viszony alapján, mely habár a parochiális köteleket érinti is, de közvetlenül nem abból ered, nem arra támaszkodik. *A magánjogi alapon nyugvó párbér pedig már nem közadó többlet, nem tartozik a közjogi vagyoni jogok sorába, épen azért közigazgatási uton nem végrehajtható és ha a kötelezett a szolgáltatást megtagadja, a kath. lelkész csak a polgári bíróság útján érvényesítheti igényeit.*

Mindezek folytán, midőn a kath. lelkész nem kath. hitfelekezetűekkel szemben a házak vagy telkek után fizetett párbért, *mint az ingatlanságokon nyugvó magánjogi értelemben vett dologi terhet, mint reállastot követeli*, a jogvitát eldönteni csak a polgári bíróság lehet illetékes.¹ A magánjogi alapra fektetett párbérköveteléseket a közigazgatási hatóságnak nem is volna szabad végrehajtani és hogy ezt nálunk mégis teszik, az csak jogállapotunk és jogtudományunk fejletlenségére vall.

7. §. A Curia párbérdöntvényei és az újabb joggyakorlat.

A m. kir. Curia könyvem első kiadásának megjelenése után egy év múlva a párbérügyekben felmerült jogviták tisztázása végett két nevezetes döntvényt hozott, amelyeket az 1886. évi január 22-én tartott teljes ülésében 30. és 31. sz. alatt hitelesített. Törvényhozási intézkedések hiányában e döntvények indo-

¹ Ugyanezen jogi maximát követi a bajorországi legfőbb törvényszék és a poroszországi illetékességi törvényszék. Lásd az előbbi jegyzeteket.

kolásukkal együtt alkotják az élő párbérjogot, irányítják vitás párbérügyekben az újabb joggyakorlatot; miért is azok tartalmának alapos megismerése és megértése úgy a tudomány, mint a gyakorlati élet szempontjából kiváló értékűnek mutatkozik.

A 30. számú döntvény, mely a közigazgatási és a birói ut meghatározására vonatkozik szó szerint ekként hangzik:¹ *«Ha a kath. lelkész részéről párbér-szolgáltatás iránt folyamatba tett ügyekben panaszolt fél a kötelezettségi alap jogosultságát támadja meg, illetőleg midőn az a kérdés vált vitássá, ha vajjon a párbér-szolgáltatás ingatlan birtokhoz kötött dologi teher, vagy pedig személyes viszonyokon alapuló kötelezettség természetével bír-e? az ügy eldöntése a polgári bíróságok hatásköréhez tartozik».*

A 31. számú döntvény pedig, mely azt a kérdést dönti el, hogy a párbér mennyiben tekinthető dologi tehernek és mennyiben nem, így szól²: *«Az magában véve, hogy egyes helyeken a visitatio canonica feljegyzései szerint a párbér minden ház vagy telek után szolgáltatik ki, nem képez alapot arra, hogy a kérdéses helyeken a párbér ingatlanokon nyugvó dologi tehernek tekinthessék».*

Az első pillanatra nyilvánvaló, hogy a Curia mindkét döntvényének tartalma lényegében megegyezik azokkal a jogtételekkel, amelyeket fentebb a történelmi fejlődés alapján okmányokkal bizonyítva, mint a magyar párbérintézmény főtételeit megállapítottunk. Mindkét döntvény közös kiindulási alapját annak

¹ L. a LXV. számú függelékét és v. ö. ezen fejezet 6. §-át.

² L. a LXVI. számú függelékét és v. ö. fentebb 83., 91. 263. és 273. lapokat.

a történelmi igazságnak felismerése képezi, hogy a párbér a magyar jogfejlődés szerint a parochiális kötelékből folyó egyházi közteher, *onus iuris publici*, mely mint ilyen a canonica visitatiók alapján csak a parochiális kötelékbe tartozóktól követelhető.¹ Erre a jogtörténeti alapra támaszkodva döntött a Curia úgy az illetékességi kérdésben, mint különösen ama másikban, mely a tulajdonképeni főkérdés: hogy a párbér dologi tehernek tekinthető-e és ha igen mennyiben?

I. Amint tettebb könyvemben tüzetesen kifejtettem² a Curia legujabb döntése előtt csaknem egy századon át a párbérviták súlypontja a körül a kérdés körül forgott, hogy a canonica visitatiókban telkek vagy házak szerint kivetett párbér a parochiális kötelékből folyó személyes teher-e, amelyet csak a parochiális kötelékbe tartozó kath. hivek kötelesek viselni, avagy a földbirtokon és a házakon nyugvó középkori értelemben vett dologi teher, mely az ingatlan minden birtokosa által, tekintet nélkül vallási minőségére egyaránt viselendő?

E kérdésre a Curia 31. számú döntvénye minden kétséget kizáró módon válaszol. Fentebb tüzetesen kifejtett bizonyítékaim nyomán a Curia világosan megmondja, hogy a canonica visitatiókban oly gyakran előforduló «a singulis sessionibus solvitur» «qualibet sessio solvit» «a qualibet domo solvitur» stb. kifejezések nem képeznek jogalapot arra nézve, hogy a párbér az ingatlanokon nyugvó dologi teherként követelhető legyen. E kifejezések csak a párbérkivetés módozatait jelzik az egykori jobbágyi rendhez tartozók vagyo-

¹ L. különösen ezen fejezet 1. §-át.

² L. a III. fej. 3., 4. és 5. §§-ait.

nosságának arányában; a szerint, a mint az illető parochia kötelékébe tartozó egyén telkes jobbágy, házas vagy házatlan zsellér volt. A *visitatio canonica* a Curia helyes felfogása szerint is nem egyéb, mint a *laudabilis consuetudo* alapján kifejlődött párbérszolgáltatások alanyának és mértékének megállapítása közhatósági ténykedés által. A *visitatio canonica* alapján a párbért mint az ingatlanon inhaereáló dologi terhet követelni nem lehet, mert az ott megállapított egyéni párbérszolgáltatások nem magánjogi természetű reálterhek, nem dologi terhek a középkori felfogás szerint olyképen, mint a tized, a *patronatus* stb.; hanem a telkek és a házak után fizetett párbér is, épen úgy, mint a páronként egyenlő arányban kivetett párbér a parochiális köteléken alapuló egyházi közteher, *onus iuris publici*, melynek alapja közjogi természetű társas vonatkozás s a mely ehhez képest általános jogtételnél fogva csak a kath. parochia kötelékébe tartozó birtokosokat terhelheti.¹

A Curiának ez az álláspontja még inkább kidomborodik és elvitázhatatlanná válik a 31. számú döntvény tüzetes indokolásában. A Curia is magáévá teszi azt a tételünket², hogy «a párbér a hivek önkéntes oblációiból veszi eredetét, célja a lelkész ellátásának biztosítása volt s ennél fogva az fogalmilag a plebánia kötelékéhez tartozóknak jogszokás (*laudabilis consuetudo*) útján keletkezett személyes kötelezettségén alapul». A párbér (ágybér, karcz, lélek-pénz, *lecticale*, *lectica*, *metretatio*) ehhez képest lényegében nem egyéb mint egyházközségi adó, melyet a

¹ V. ö. ezen fejezet 2. §-át.

² L. fentebb 10. és kv. II.

hivek a parochiális kötelék alapján a szokás vagy más közjogi rendelkezés által megállapított mértékben a lelkész ellátása céljából szolgáltatnak.

Majd további okfejtésében a Curia határozottan állást foglal az alapítványi elmélettel szemben, amely szerint a jobbágyi telkek vagy házak után teljesített párbérszolgáltatások, mint reálterhek, az ingatlanon inhaereálnak azért, mert azok a parochiák keletkezése alkalmával földesuri kirendelés illetve beleegyezés alapján a földbirtokokhoz és házakhoz fűződtek. Ezt a téves elméletet, mely a legújabb időkig kísértett¹ és bizonytalanná tette a judicaturát, a Curia a következőkép utasítja vissza:² «A párbérszolgáltatások eredetök és fejlődésöknél fogva a földesur kegyuri kötelezettségeire vissza nem vezethetők, mert mellőzve a patronatus jogalapjainak vizsgálatát, kétségbevonhatlan tény az, hogy a földesuri hatalom és a patronatusi jog számos helyeken nem volt egy kézben összpontosítva és mert különben is a földesur jobbágyait a szokás, törvény erejével bíró rendeletek vagy törvény útján megállapított uri tartozásokon felül más szolgáltatásokkal jogszerűen nem terhelhette».

Ezzel a határozott visszautasítással szemben megoldónek mindazok a téves tételek, a melyeket az alapítványi elmélet hívei a párbérszolgáltatások jogi természetére nézve felállítottak, a melyek szerint azok nem a parochiális kötelékre támaszkodó közjogi, hanem patronus földesuri alapításból eredő magánjogi természetű szolgáltatások.

¹ L. fentebb 312. és kv. II.

² V. ö. a Curiának ezt az indokolását fentebb 43–46. lapokon elmondtakkal.

A Curia azonban ennél nem állapodott meg, hanem a dologi teher elméletének követőivel szemben szükségesnek tartotta az általunk fentebb tüzetesen kifejtett történelmi fejlődés alapján magyarázatát adni annak is, hogy a protestansok az 1790/1. évi törvényhozást megelőzőleg miért voltak a kath. lelkészek irányában párbérszolgáltatásokra kötelezve? Az indokolás idevágó része a következőképen hangzik: «Az evangélikusok szabad vallásgyakorlatának elvi elismerését magában foglaló 1608. (k. e.) 1. t.-cz. nem eredményezvén az evangélikusoknak teljes kiválását a kath. egyház kebeléből, az annak meghozatalát követő vallási surlódások idejében tőlük a kath. lelkészt illető párbérszolgáltatás főleg azon az alapon követeltetett, mert még mindig a kath. egyház jurisdictiója alatt állóknak tekintettek s ez alapon követeltettek és szedettek be tőlük az ingatlan birtokával semmi összefüggésben nem álló stóladijak is. Az 1647: 12 t. cz. sem intézkedik a párbérről, mint oly teherről, mely ingatlanok birtokával össze van kötve, hanem mint a lelkésznek ellátására szánt illetményről, melynek szolgáltatására a hívek vannak kötelezve. Az 1691. évi ápril 2-án kelt kir. rendelet (Explanatio Leopoldina) szerint az evangélikusok a nem artikularis helyeken továbbra is a kath. parochia kötelékéhez tartozóknak tekintettek s ez alapon köteleztettek a párbért a kath. lelkésznek fizetni, míg végre az 1790/91. évi XXVI. t.-cz. által a kath. egyház joghatósága alól teljesen feloldattak s a kath. lelkésznek teljesített párbérszolgáltatások alól feltétlenül felmentettek.»

Ez az indokolás tulajdonkép dióhéjban összeszerített előadása annak, a mit fentebb a II. fejezet 4.

§-ban «A protestansok viszonya a párbérhez az 1790/91. évi törvényhozásig» czim alatt részletesen előadtam. Tanúsága ez annak, hogy a Curia fejtegetésünk azt a részét is egészen magáévá tette, mely a párbér-intézmény történelmi fejlődésére és e fejlődésben felmerült vallásfelekezeti küzdelmekre vonatkozik.

E történelmi fejlődésből a Curia velünk egyezőleg a párbér jogi természetére nézve a következő tételeket vonja le: «A törvényhozásnak utóbb említett határozott nyilatkozataival szemben ki sem fejlődhetett oly általános jogszokás, melynek alapján a párbér tekintet nélkül a parochiális kötelékre, ingatlanokhoz kötött dologi teher természetét vette volna fel. Ezekből, valamint ama tényből is, hogy a párbért rendszerint csak a házasságban élők s az önálló háztartással bíró özvegyek és özvegy nők szolgáltatták és hogy azt a házatlan zsellérek is fizették, önként következik, hogy a némely canonica visitatiókban előforduló ama kitételeknek, hogy a párbér minden ház vagy minden telek után szolgáltatik ki, oly horderőt, mintha azok a párbérszolgáltatás jogi természetét fejeznék ki, tulajdonítani nem lehet, hanem a fentebbiekből folyólag fel kell tenni, hogy az említett és azokhoz hasonló kifejezések csakis a párbér kivetésének módját kívánják jelezni».¹

Mindezek alapján semmi kétség nem lehet többé aziránt, hogy a Curia 31. számú döntvényével a párbért általános elvi szempontból közjogi alapon, a *parochiális köteléken nyugvó személyes tehernek* tekinti, a mely a magyar jogfejlődésben magánjogi jelleget nem

¹ L. ennek tüzetes bizonyítását a régi canonica visitatiók alapján a II. fejezet 3. §-ában.

öltött, magánjogi alapra át nem helyezkedett s ehhez képest középkori értelemben vett dologi teherré nem válhatott.

Ennek a helyes elvi álláspontnak kidomborítása mellett a Curia nem zárkozhatott el az elől a megfontolás elől sem, hogy lehetnek bizonyos esetek a midőn a párbér magánjogi czimre helyezkedik, amidőn az már nem a parochiális kötelékből folyó egyházi közteher többé, hanem magánjogi czimen (szerződés, végrendelet, ajándékozás stb.) nyugvó szolgáltatás, mely mint ilyen a parochiális köteléken kívül álló, nem kath. hitfelekezeti egyéntől is követelhető. Ilyen az *egyéni*leg átvállalt és a *községi*leg avertált párbér, a melynek keletkezéséről és jogi természetéről fentebb tüzetesen értekeztünk.

A magánjogi czimeken nyugvó párbérszolgáltatásokra nézve a Curia 31. számú döntvényének indokolásában a következőket mondja: «Ezen általános elvi szempont azonban — (t. i. hogy a párbér közjogi természetű személyes teher) — nem zárja ki azt, *hogy a párbér egyes esetekben szerződés és más jogalkotó tények folytán ingatlanhoz kötött dologi teherré nem válhatott*, mert a törvényhozás fentebbi intézkedései a felek cselekményeit semmi irányban nem korlátozták, ily esetekben tehát s valahányszor átvállalt¹ vagy községiileg avertált² párbérről van szó, a fent kifejezést nyert általános elv nem állhat útjában annak, hogy a fenforgó külön jogczimnél fogva a parochiális kötelékhez nem tartozók is a kath. lelkészt

¹ V. ö. fentebb 273—274. l.

² A Curia indokolásában az általam először használt «községiileg avertált párbér» kifejezést is épen úgy, mint az «átvállalt párbér» kifejezést magáévá tette. V. ö. a IV. fej. 5§-át.

illető párbér fizetésére vagy kiszolgáltatására kötelez-
tessenek».

A Curiának a magánjogi czimeken nyugvó párbérszolgáltatásokra vonatkozó eme kijelentései általán véve helyesek ugyan és a történeti jogfejlődésnek megfelelők; mindazáltal nem elég szabatosak arra nézve, hogy az egyes konkrét esetekben minden kételyt eloszlassanak. Nem eléggé világos és különböző magyarázatokra okot szolgáltató a Curiának ama kijelentése: «Ezen általános elvi szempont azonban nem zárja ki azt, hogy a párbér egyes esetekben *szerződés és más jogalkotó tények* folytán ingatlanhoz kötött dologi teherré nem válhatott». Ezt a tételt mindenestre bővebben kellett volna magyarázni. Ki kellett volna egyfelől fejteni azt, hogy a szerződés mely esetben, mily feltételek mellett változtathatja át a párbért ingatlanhoz kötött dologi teherré? másrészt mit ért a Curia «más jogalkotó tények» alatt? Csak e magyarázat oszlathatta volna el a kételyt aziránt, hogy a Curia milyen jogi természetű dologi terhet akart itt érteni? vajjon középkori értelemben vett dologi terhet-e, amely telekkönyvi biztosítást egyáltalán nem igényel, avagy újabb értelemben vett dologi természetű terhet, mely a mai jogrendszer keretében csak ugy keletkezhetik, ha az egyénileg átvállalt vagy a községileg avertált párbér a kath. lelkész javára telekkönyvileg biztosított; a midőn azonban már nem tulajdonképeni dologi teherről, hanem telekkönyvileg biztosított és így bármely harmadik személy irányában érvényesíthető kötelezettségről van szó.

Szerintünk a Curia általános elvi álláspontját és az azt magyarázó indokolást figyelembe véve csak ez

utóbbi, azaz a telekkönyvi biztosítás következtében dologi alapot nyert párbért akarja olyannak tekinteni, mely «ingatlanhoz kötött dologi teherre vált». Ámde ha ez így van, akkor e kifejezés épen nem szerencsésen lett megválasztva.

Fentebb a bossácsi párbérügy tárgyalása alkalmával kifejtettem,¹ hogy habár az egyénileg kirótt párbér, melyet valamely kath. jobbágy telke vagy háza után fizetett, közjogi társas vonatkozásból eredő teher, tehát a parochiális kötelék alapján fenálló közteher; mindazáltal semmi sem állja útját, hogy az efféle közjogi alapon nyugvó terhet bármely nem kath. hitfelekezetű egyén magánjogi czimen (szerződés, örökösödés, végrendelet stb.) átvállalja. Igaza van a Curiának midőn mondja, hogy sem az 1790/1. évi 26. t.-cz. sem egyéb törvényeink rendelkezései *a felek cselekményeit és szabad rendelkezéseit semmi tekintetben nem korlátozták és korlátozzák*. Ámde az ilykép egyénileg átvállalt párbér mig egyrészt elveszti közjogi természetét s kizárólag a magánjog szabályai alá kerül; addig másrészt nem változik át magánjogi természetű, *középkori értelemben vett* dologi teherre, hanem továbbra is személyes teher marad, mert nem létező dologi terhet szerződés vagy más magánjogi czimen sem lehet dologi teher gyanánt átruházni. A magánjogi czimen nyugvó párbér szintén nem az ingatlanságon inhaereál és így a kötelezettséget elvállalt nem katholicus egyénnek csak azokra a jogutódaira száll át, akik a magánjog elvei szerint elődjük személyes természetű kötelezettségeiért felelni tartoznak.²

¹ L. 265. és kv. II. és a XI. számú függelék.

² V. ö. fentebb 273—274. lap.

Ezeket a jogtételeket a Curia nem vette kellőképen figyelembe, vagy helyesebben szólva az újabb jogrendszer keretében a telekkönyvi bejegyzés által dologi biztosítékkal ellátható és bármely harmadik személy irányában érvényesíthető átvállalt párbért *tévesen* «az ingatlanhoz kötött dologi tehernek» nevezi. Téves ez a kifejezés azért, mert ez alatt rendszerint csak a *középkori értelemben vett dologi térhet szoktuk érteni, amely nálunk telekkönyvi bejegyzést nem igényel* s a minővé nálunk a párbér sem átvállalás, sem avertálás következtében át nem változhatik.

A Curiának 31. számú döntvénye *nagy és döntő hatással volt* a jogvita párbérügyekre nézve. A Curia előtt folyamatban levő párbérperek, a melyekben a kath. lelkészek azon az alapon kérték a nem kath. alperesek marasztalását, hogy a telkek vagy házak szerint kivetett párbér, mint dologi teher, a telek vagy ház minden birtokosa által viselendő, a döntvény értelmében akként nyertek elintézést, hogy a Curia *felperes lelkészeket követelésükkel elutasította* azzal az indokolással, miszerint magában véve az, hogy egyes helyeken a visitatio canonica feljegyzései szerint a párbér minden ház vagy telek után szolgáltatik ki, nem képez alapot arra, hogy a kérdéses helyen a párbér ingatlanokon nyugvó dologi tehernek tekintessék, azt pedig felperes nem mutatta ki, hogy ezen elvi kijelentéssel szemben a követelt párbér, szerződés vagy más jogalkotó tények folytán ingatlanhoz kötött dologi teherre vált, mely az ingatlan minden tulajdonosát kötelezné.²

² L. a LXVII. számú függelék.

Ma a Curia döntvénye óta a gyakorlati élet szempontjából úgy áll a párbér ügye, *hogy a nem kath. hitfelekezetűek a régi visitatio canonicák sablonjában házak és telkek szerint kivetett párbér alól mindenütt fel vannak mentve.* A bíróság elé tartozó párbérperek újabb időben már kizárólag csak az egyénileg átvállalt és a községleg avertált párbérekre szorítkoznak. Ily jogviták pedig vajmi ritkán fordulnak elő.

Az átvállalt párbérszolgáltatások tekintetében a Curia ismételten kimondotta, hogy az szerződés, örökösödés, sőt ajándékozás alapján is a jogutódokra átszáll olyképen, hogy az ilyen átvállalt szolgáltatásoknál egyrészt a birtokosok vallási minősége figyelembe nem vehető, másrészt a kötelezettség a jogutódokra nézve telekkönyvi biztosítás nélkül is fennáll.¹ Mindez az átvállalt párbér magánjogi természetéből önkényt következik.

Egészen más szempont alá esik az az eset, ha az ilyen magánjogi czimen átvállalt párbért oly birtokos is fizeti, aki az átvállalónak személyes kötelezettsége tekintetében sem szerződés, sem öröklés, sem ajándékozás alapján *nem jogutóda.* Itt az a kérdés merülhet fel, vajjon az ilyen átvállalt párbér elbirtoklás útján átszállhat-e más harmadik személyre olyképen, hogy az a telek vagy ház mindenkori birtokosát tekintet nélkül személyi minőségére, terheli? vagy más szavakkal, hogy elbirtoklás útján az átvállalt párbér átalakulhat-e középkori értelemben vett dologi teherré? Szerintünk a fentebb kifejtettek alap-

¹ L. a LXX. és LXXII. számú függelék.

ján *nemmel* kell felelni, mert az átvállalt párbér, habár magánjogi alapon nyugvó, mégis csak személyes természetű szolgáltatás, mely mint ilyen elbirtoklás útján az ingatlanhoz kötött dologi teherre nem válhatik.¹

II. A Curia 30. számú döntvénye, melyet fentebb teljes szövegben közöltünk, az illetékességi kérdés megállapításával foglalkozik és csaknem szószerint megegyezik a minisztertanácsnak 1882. évben 221. miniszterelnöki szám alatt kelt határozatával.² E döntvény úgy tartalmát, mint formulázását tekintve a tudomány mai álláspontja szerint nem kielégítő; sem nem eléggé szabatos, sem nem eléggé kimerítő. A főtétel, az elvi álláspont nincs is benne jelezve és így csak az indokolásból lehet positive megállapítani, hogy e döntvény is abból az alapelvből indul ki, miszerint a párbér a parochiális kötelékből folyó egyházi közteher, *onus iuris publici*; ehhez képest a canonica visitatiókban megállapított párbérszolgáltatások egyfelől közigazgatási uton végrehajthatók, másfelől a szolgáltatásnak alanya, mértéke, ideje és módozatai felett támasztott jogviták a közigazgatási hatóságok, legfőbb folyamatban a főkegyuri hatalmat képviselő vallás- és közoktatásügyi miniszter hatáskörébe tartoznak és ha a közjogi természetű párbérszolgáltatás öt év lefolyása alatt nem köve-

¹ Ezt a helyes felfogást követi a Curiának 1894 szept. 26-án 6158. sz. alatt hozott ítélete (L. a LXIX. számú függelék.) Ellenkezőleg ítélte a Curia az oroszvári párbér ügyben, amint azt a LXXII. számú függelék tanúsítja. Az oroszvári párbérügyet tüzetesen ismertette *Raffay Ferencz*. A párbérkérdés megoldása 1898. Magy. jogászegyleti értekezések XV. k. 3. füzet.

² L. ezt a minisztertanácsi határozatot az LIX. számú függelékben.

teltetik vagy nem biztosittatik, a közadók módjára elévül.¹

A Curia ezt az elvi álláspontját a következőkép indokolja:

«Párbérszolgáltatások iránti ügyek, *ha a kötelezettség alapja nem vitás*, a jogszolgáltatásnak a közigazgatástól történt elkülönítése óta közigazgatási uton véglegesen intéztettek el. Az eképpen kifejtett gyakorlat ellen aggály nem is foroghat fenn, mert az ellenkező tételes törvénybe nem ütközik és mert az említett esetekben a felek magánjogai kérdésbe nem jönnek, hanem csak arról van szó, hogy a lelkes ellátására s ekként egyházi célra szánt illetmény behajtassék s habár a párbér keletkezésénél és jogfejlődésénél fogva a tulajdonképeni egyházi adó fogalma alá nem vonható, kétséget nem szenved az, hogy a közigazgatási hatóság a kérdéses esetekben oly jogosítványnak szerez érvényt, melyben tekintettel annak tartalmára és céljára, a közjogi elem túlsúlyban van.»

Ez a megokolás ugyan egyáltalán nincs szabatosan fogalmazva, mindazáltal belőle annyi kétségtelenül kiviláglik, hogy minden oly esetben, amidőn a lelkész párbérigényét a parochiális kötelekre, mint közjogi természetű társas vonatkozásra alapítja és ez a «kötelezettségi alap» kétségbe nem vonatik, a párbérvita a közigazgatási utra tartozik. Ez a tétel

¹ Kimondja ezt a vallás- és közoktatásügyi miniszternek 1896 jun. 28-án kelt leirata. (L. a. LXXI. számú függelék.) A közadók módjára behajtandó szolgáltatásokról intézkedik az 1883: 44. t.-cz. 90. §-a. Hogy a lelkészi javadalmazást képező szolgáltatások behajtása közigazgatási utra tartozik, kimondotta már a Curia 1884 október 16-án, 3131. sz. a. hozott ítéletében. (L. a. LXII. számú függelék.)

igy formulázva a mai jogrendünk szerint megállhat ugyan, mert mint az előző 6. §-ban tüzetesen kifejtettük, a parochiális kötelekből eredő jogok és kötelezettségek közjogi természetűek és így az azok feletti jogviták, mint közjogi alapon nyugvó párbérviták a közigazgatási hatóságok és nem a polgári bíróságok illetőségi körébe esnek. De azért mégis tévedt a Curia, midőn a párbérviták közigazgatási vagy bírói utra való tartozását a szerint vélte megállapíthatónak, hogy vajjon a panaszlott a parochiális köteleket mint kötelezettségi alapot támadja-e meg vagy sem?

A helyes álláspont szerint¹ az illetékességi kérdés eldöntésénél mindenkor a vita tárgyát képező alanyi jog *benső természete* irányadó és nem a védelem esetleges ténykörülményei, tehát nem az, vajjon panaszlott fél a kötelezettségi alap jogosultságát tagadásba veszi-e vagy sem?

Ebből önkényt következik, hogy a közjogi vonatkozásokra támaszkodó jogviták mindaddig a közigazgatási hatóságok hatáskörébe tartoznak, amíg a magánjogi cím a vitás jogot lényegében nem érinti, *amíg a magánjogi cím az annak alapul szolgáló közjogi vonatkozást magánjogi alapra át nem helyezi.* A közjogi alapon támasztott párbérigény tehát mindenkor és így akkor is, ha a panaszlott fél a jogalapot tagadásba veszi, a közigazgatási utra tartozik. Ellenben ha a párbérigény, amelylyel a lelkész fellép, valamely magánjogi czimként szereplő tényre (szerződés, végrendelet, öröklés stb.) támasz-

¹ L. fentebb 403. és kv. II.

odik, mely a parochiális köteléktől függetlenül *új jogot* eredményezett, akkor már a jogvita eldöntése általános elvi szempontból a polgári bíróság hatáskörébe tartozik.

Ezt a helyes álláspontot a Curia döntvényének indokolása a következő, — jórészt téves — formulázásban fejti ki: «Más szempont alá esnek azonban oly ügyek, melyekben panaszlott a kötelezettség alapját el nem ismeri, mert e védelemmel szemben az a kérdés oldandó meg, ha vajjon elvontan a parochiális köteléktől, létezik-e oly jogczim, melynél fogva a parochiális kötelékhez nem tartozó egyén a párbér fizetésére jogszerűen kötelezhető. A jogélet mutatja, hogy ilyenkor magánjogi alapokra (szerződés, végrendelet stb.) visszavezethető kötelezettség esete merül fel s habár a párbér ekkor is egyházi célra szolgáló járandóság természetével bír, a magánjogi vonatkozás mégis előtérbe lép, minthogy a felek részéről sem a parochiális köteléken belül támadt jogviszony, sem a párbér egyházi célja nem tétetik kérdés tárgyává, hanem egyedül az, vajjon a követelés alapját képező külön jogczim előfeltételei jogilag megállapíthatók-e vagy sem?»

«A most említett esetek végleges eldöntésére tehát a vitássá vált kérdések természeténél fogva csakis polgári bíróságok lehetnek hivatva, áll ez kiváltképen akkor, midőn a párbért követelő lelkész azt állítja, hogy a párbérszolgáltatás ingatlanokon nyugvó dologi terhet képez, miután e kérdés elbírálása már az 1881. LIX: t.-cz. 6. §-ánál fogva is az illető birókbíróság hatáskörébe van utalva.»

Ebből az indokolásból annyit világosan látunk,

hogy a Curia felfogása szerint is a magánjogi alapon nyugvó párbérigény, aminő az egyénileg átvállalt és a közsélegileg avertált párbér, csak a polgári bíróság útján érvényesíthető, mert ilyen esetekben már nem a parochiális kötelékből folyó szolgáltatásokról, nem közjogi alapon nyugvó jogokról és kötelezettségekről van szó, hanem magánjogi alapon nyugvókról. A magánjogi alapon nyugvó párbér pedig már nem közadó-természetű többlet, nem tartozik a közjogi vagyongok sorába; épen ezért közigazgatási uton végre sem hajtható és ha a kötelezett a szolgáltatást megtagadja, a kath. lelkész csak a polgári bíróság útján érvényesítheti igényét.

Az általam ugynevezett avertált párbérhez, mely lényegében nem más, mint magánjogi czimen átvállalt parochiális teher, jogi természetére nézve legközelebb áll az izraelita hitközségek által itt-ott a kath. lelkész részére teljesített szolgáltatás. A zsidók a kath. egyház parochiális kötelékébe sohasem tartoztak és így párbért sem fizettek. Mária Terézia és II. József egyenesen megtiltották, hogy a kath. lelkészek a zsidóktól stoladijakat szedjenek.¹ Mindazáltal egyes esetekben az izr. hitközség, mint olyan, vállalt bizonyos szolgáltatást a plébániai jövedelem gyarapítására. Az ilyen szerződésileg elvállalt párbértermészetű szolgáltatás szintén nem a parochiális kötelékből eredő egyházi közteher, hanem magánjogi czimen nyugvó kötelezettség, mely csak a polgári bíróság útján érvényesíthető.²

¹ V. ö. fentebb 287—288. l.

² Ilyen értelemben ítélte a Curia 1885 márczius 22-én a galgóczi izraelita hitközség perében, amint ezt a LXIV. számú függelék tanúsítja.

Végül az eddig kifejtettek alapján az sem szenvedhet kétséget, hogy midőn a kath. lelkész a házak vagy telkek szerint kirótt párbért a nem kath. hitfelekezetűektől mint az ingatlanon nyugvó középkori értelemben vett dologi terhet követeli, az ő párbérigényét magánjogi alapra támasztja és így a jogvitát eldönteni csak a polgári bíróság lehet illetékes.

A Curia ilyenkép a fentebb közölt indokolás helyes értelmezése szerint a magánjogi alapon nyugvó párbérvitákat a birói utra utalta s azokban a polgári bíróság illetékességét megállapította. Ezt a helyes álláspontot azonban utóbb, az indokolás befejező részében ismét lerontja, illetőleg elhomályosítja, amidőn a következő kijelentéseket teszi: «A kir. Curia jelen határozatának czélja azonban mégsem lehet az, hogy megszüntetessék az eddig fennálló s viszonyainknak megfelelő ama gyakorlat, mely szerint a párbérszolgáltatás iránti követelés mindenkor, tehát oly esetekben is, melyekben előreláthatólag a kötelezettség jogalapja kétségbe fog vonatni, első sorban közigazgatási uton érvényesítendő. A kir. Curia fennállott semmitőszéki osztályának határozataiban s több curiai határozatban is elismert eme gyakorlatnak, a törvényhozás intézkedéséig való fentartása czélszerű már azért is, mert gyakran a panaszlott védelmének iránya előre nem tudható és mert e gyakorlat nem áll útjában annak, hogy ott, hol a kötelezettség alapja vitás, a közigazgatási határozat jogerőre emelkedése után, az abban meg nem nyugvó fél az ügyet birói utra vihesse.»

E kijelentések veleje röviden az, hogy a Curia a magánjogi alapon nyugvó párbérvitáknál is a pol-

gári bíróság jogvédelmét csak *másodlagosan*, csak *in subsidio* biztosítja. A magánjogi alapon nyugvó párbérigényt is, aminő különösen az átvállalt és a községgileg avertált párbér, *első sorban* közigazgatási uton kell érvényesíteni és csak ha ez célra nem vezetett, veheti igénybe a közigazgatási hatóságok határozatában meg nem nyugvó fél a birói jogvédelmet.

A Curia ezt a téves felfogását, mely előbbi kijelentéseivel is ellentétben áll, az eddig fennállott helytelen és ingadozó gyakorlattal akarja megokolni, meg azzal «mert gyakran a panaszlott fél védelmének iránya előre nem tudható» (?) Ez az indokolás semmikép meg nem állhat, mert az illetékesség kérdésének eldöntésénél — amint azt már fentebb is jeleztük — nem a panaszlott fél védelmének esetleges ténykörülményei irányadók, hanem csak az, hogy a lelkész a párbérigényt a parochiális kötelékre támaszkodva, mint közjogi természetű alanyi jogot akarja-e érvényesíteni, avagy a parochiális köteléktől függetlenül valamely magánjogi czimen? Ez utóbbi esetekben a párbér feletti jogvita mindenkor a polgári bíróság hatáskörébe tartozik.

Ezt az előzetes kérdést pedig a birónak annál könnyebb eldönteni, mert a mi közjogi jogrendünkben a parochiális kötelékbe való tartozás a törvényhozás útján, nevezetesen az 1868: LIII. s 1895: XLIII. t.-cikkek által kellőképen szabályozva van.

Téves továbbá a Curia indokolása azért is, mert a magánjogi alapon nyugvó párbér a közadók természetével nem bírván, ha a szolgáltatás megtagadatik, birói ítélet nélkül közigazgatási uton végrehaj-

tásnak helye nem lehet. A lelkész a magánjogi természetű párbérigényt, ha az vitássá tételük, mindenkör csakis bírói uton érvényesítheti és így az efféle jogvitákat általános elvi szempontból a közigazgatási utra terelni nem szabad és nem is lehet. Ez csak a vitázó felek céltalan megterhelésére vezet, mert a közigazgatási hatóságok ugy sem tehetnek egyebet, minthogy magukat illetéktelennek mondván ki, a feleket bírói utra utasítják. Ezt a helyes elvi álláspontot a vallás és közoktatásügyi miniszter már 1881. évben kimondotta.¹

Mindez azt tanúsítja, hogy a Curia, midőn a 30 számú döntvényét meghozta, nem volt kellőképen tisztában azzal a nagysfontosságú különbséggel, amely a közjogi és a magánjogi alapon nyugvó párbérszolgáltatások jogi természeté között fenforog.² Ámde e különbségtétel nélkül a vitás párbérügyekben az illetékesség kérdését a tudomány és a jogrend mai álláspontja szerint véglegesen megoldani nem volt lehetséges.

III. A Curia döntvényeinek helyes értelmezése mellett ma már ugynevezett *dologi párbérről* középkori értelemben véve, mely a volt jobbágyi házakon és telkeken inhaereálna, többé szó nem lehet és így tulajdonképpen nem lehetne szó az ilyen dologi természetű-

¹ A vallás- és közoktatásügyi miniszternek 1881 május 22-én 13.838. sz. a. Somogymegye közönségéhez intézett leiratában olvassuk: «Párbér és bármely más czimen követelt lelkészi illetmény kiszolgáltatása iránt fenforgó ily vitás ügyek, amidőn ily illetmény kiszolgáltatása más felekezetű egyéntől követeltetik és ha a követelési jogalap tagadásba vétetik, *közigazgatási eljárás tárgyát nem képezheti*». V. ö. az LVIII. számú függelék.

² Ezt a különbséget tüzetesen kifejtettem az előző 6. §-ban.

nek tartott párbérszolgáltatások *megváltásáról* illetőleg *bonificatiójáról* sem olyan esetekben, midőn a telek vagy ház katolikus kézről nem katolikus kézre ment át.¹ A Curia 31. számú döntvénye — a mint fentebb tüzetesen kimutattam — világosan kimondja, hogy a katolikus lelkész a ház vagy telek után fizetett párbért mint dologi terhet a nem katolikus hitfelekezetűektől nem követelheti. A *visitatio canonica*k kivetési sablonjai tehát dologi természetű párbért meg nem állapítanak; miért is egyfelől ezen a czimen a kath. lelkész *bonificatiójára* igényt nem tarthat, másrészt a kath. lelkész ilyen követelésével szemben a nem katolikus birtokost a lelkésznek adott *bonificatio* által mentesíteni nem szükséges, mert az ilyen követelés a jog szerint úgy sem állhat meg és a nem kath. birtokos azt a birói segély igénybevételével megszüntetheti.

A *bonificatio* ehhez képest jelenleg már nem a jog, hanem a méltányosság kérdése és követelménye. A méltányosság és a vallásfelekezetek közti jó béke egyként megkívánja, hogy azokban *az aránylag csekély számú plebániákban*, a melyekben még a nem kath. hitfelekezetűek *a régi gyakorlat alapján* a házak vagy telkek után párbér természetű szolgáltatásokat teljesítenek, ezek a szolgáltatások az állami megváltás illetőleg *bonificatio* alapján megszűnjenek. Szerintem is ez az egyedül helyes út és mód arra nézve, hogy a tévesen úgynevezett *dologi párbér maradványa* véglegesen megszüntethető legyen. Az állami *bonificatio* következtében egyfelől a kath. lelkész meg fogja kapni

¹ A *bonificatio*ra nézve lásd fentebb 155. és kv. l.

azt a jövedelmi összeget, mely részére az 1896. évi jövedelmi összeírás alkalmával megállapítva lett, másfelől a nem kath. hitfelekezetűek sem panaszkodhatnak többé, hogy az 1848: 20. t. cz. 2. §-ában kimondott tökéletes egyenlőség és viszonyosság daczára a kath. lelkészeknek párbérszolgáltatásokat teljesíteni kötelesek.¹

A mi pedig a magánjogi czimen (szerződés, végrendelet, örökösödés) *átvállalt párbért* illeti, a midőn a nem katolikus birtokos a ház vagy telek után kivetett párbért azért tartozik fizetni, mert ő vagy jogelőde ezt a kötelezettséget elvállalta; — ilyen esetekben nem középkori értelemben vett dologi teherről, *nem dologi párbérről van szó*, a mely a házon vagy telken inhaereál, hanem a felek egyéni akarat-elhatározásából eredő teherről, a *melyet tulajdonképen állami bonificatió útján megszüntetni nem is lehet*, mert — a mint már a Curia indoklásában helyesen megjegyzi — «törvényeink a párbérszolgáltatások átválalása tekintetében a felek cselekvényeit és szabad rendelkezéseit semmi tekintetben nem korlátozták és kolátozzák». Valamint a nem katolikus hitfelekezetű birtokos birtoka után saját egyháza irányában a jogutódokra is átszálló vagyoni szolgáltatást vállalhat, a melyet azután a jogutódok tekintet nélkül felekezeti minőségükre viselni tartoznak és pedig nemcsak az örökösök, hanem azok a jogutódok is, akik az ingatlant ajándékozás útján szerzik meg; ugyanezt teheti a nem katolikus birtokszerző

¹ Ennek a helyes álláspontnak gyakorlati megvalósítása Gróf Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter érdeme, a ki ebben az irányban a kezdeményező lépéseket a törvényhozás előtt már megtette.

² Lásd a LXX. számú függelék.

a ház vagy a telek megvétele alkalmával a kath. lelkész illetőleg plebánia javára is. Az ilyen magánjogi czimen nyugvó párbérszolgáltatások, — a minők különben a nem kath. lelkészek javára is fennállhatnak, — csak olyképen volnának véglegesen megszüntethetők, ha a törvényhozás, az ilyen közjogi természetű egyházi szolgáltatásoknak magánjogi czimen való átvállalását *egyenesen megtiltandá*.

A Curia döntvényei által az 1848: 20. t.-cz. 2. §-ában kimondott tökéletes egyenlőség és viszonyosság elvét¹ a párbérszolgáltatások tekintetében immár érvényre emelte és így a nem katolikusok ebben teljes megnyugvást találhatnak; de viszont a kath. lelkészek is teljes megnyugvást találhatnak abban, hogy elvesztett jövedelmükért az állam részéről kárpótlásban, bonificatióban részesülnek.

S. §. Az erdélyi kepe.

Ujabbán gyakran halljuk emlegetni az erdélyi egyházmegyében divó «kepe»-szolgáltatást, mint a párbértől eltérő természetű *tizedszerű dologi terhet*, a melynek megváltásáról *külön* kell gondoskodni; miért is szükségesnek tartom ezzel a kérdéssel is röviden foglalkozni és a «kepének» eredetét, jogi természetét megállapítani.

Az az egyházi szolgáltatás, a melyet Erdélyben általán «kepének» neveznek, jogi természetére nézve tel-

¹ 1848: 20. t.-cz. 2. §. «E hazában törvényesen bevett mindenvalásfelekezetekre nézve különbség nélkül tökéletes egyenlőség és viszonyosság állapittatik meg.»

jesen azonos a Magyarországon «párber», «ágyber», «karcz», «lélekpénz» stb. elnevezések alatt ismert egyházi szolgáltatásokkal. A «kepe» elnevezés eredetét a szolgáltatások minőségétől vette. A földbirtokkal bíró hivek a lelkésznek járó szolgáltatást kezdetben olyképen teljesítették, hogy az általuk termelt gabonaneműekből, buzából, rozsból, árpából vagy zabból a szántóföldön összerakott bizonyos mennyiségű csomót, a melyet Erdélyben «kalongyának» vagy «kalangyának», Magyarországon «keresztnek» neveznek — engedtek át a lelkésznek. Az ilyképen természetben teljesített egyházi szolgáltatást, a mely bizonyos számú «kalongyát» foglalt magában, nevezték «kepének». A «kepe» ehhez képest a szolgáltatás minőségének és egyszersmind mértékének jelzője lett. «Kepézők»-nek nevezték azokat a földbirtokos hiveket, a kik terménybeli szolgáltatásokat teljesítettek, szemben azokkal, a kik igen csekély vagy semminemű birtokkal nem bírván, mint a hivatalnokok, iparosok, kereskedők és zsellérek pénzbeli szolgáltatást teljesítettek, s a kiket *szolgáltatásuk minősége* után a török «asper» (kis ezüstpénz) szó után «osziporásoknak» nevezték.¹

A «kepe» mint a szolgáltatás mértéke a lelkészi jövedelmek összeírásának tanúsága szerint jelenleg általán két csomót vagy «kalangyát» jelent, de vannak plebániák a melyekben a lelkésznek szolgáltatott

¹ «A rendszerint régtől fogva való parochiális proventusok» szolgáltatását biztosítja az Approb. Const. I. R. V. Cz. 1. czikke. — «A jószágatlan nemes emberek, a kiknek jobbágyuk is nem fizethet, az egyházi rendnek való fizetésből magukat ki ne vonják, és ha ki nem többet, mint egy parasztember tartozzék fizetni, sub poena fl. 12.» Approb. Const. V. R. 46. Edictum.

kepe 3 vagy 4 kalangyát is foglal magában.¹ Az «egész kepek» tehát rendszerint azok, a kik két kalangya buzát vagy rozsot és zabot, «félkepek», a kik csak egyet szolgáltatnak. A buza vagy rozs kepét «ősziképének», a zab kepét pedig «tavaszkepeknek» nevezik.²

A buza, rozs és zab kepét eredetileg kalászosan szalmával együtt szolgáltatták a lelkésznek és sok helyen így szolgáltatják jelenleg is; de jelenleg már a szolgáltatás történhetik *tiszta szemben is* és így keletkezett a kepezők újabb csoportja: «a vékával fizetők» vagy «szemes kepezők», szemben azokkal, a kik régi mód szerint teljesítik a szolgáltatást: «a szalmás kepezők.»³

Az erdélyi egyházmegye plebániának jövedelmi összeírásai kétségtelenül bizonyítják azt is, hogy a «kepe» a mai nyelvjárás szerint már általában a lelkésznek járó egyházi szolgáltatást, az *egyházközségi adót* jelenti épen úgy, mint Magyarországon a «párber». Az összeírásokban nemcsak buza, rozs és zab kepéről van szó, hanem «fakepéről» is,⁴ a mi alatt bizonyos

¹ A kásonujfalui (Csik vármegye) plebánia jövedelmi összeírása szerint egész béres (kepező) 3 kalangyát fizet. — Gyergyóujfaluban (Csik vármegye) 3 kalangyás, 2 kalangyás, 1½ és 1 kalangyás kepefizetők vannak. — A székelykereszturi (Udvarhely vármegye) plebánia összeírása szerint a birtokos párok 4 kalangya kepét szolgáltatnak.

² Lásd Csikszentimre, Csikszentlélek, Gyergyóalfalu, Oroszhegy s számos más erdélyegyházmegyei plebánia jöved. összeírását.

³ A fenyédi (Udvarhely vmegye) plebánia összeírásában olvassuk, hogy ott «szalmáskepe- és szemeskepefizetők» vannak. Zetelakán és Lengyelfalván (Udvarhely vmegye) az összeírás csak «szalmáskepezők»-ről tesz említést. — A máréfalvai (Udvarhely vmegye) plebánia összeírása «vékával fizetők»-et említ.

⁴ Lásd pl. a szentléleki, lengyelfalvai, fenyédi, csikszentimrei és csikmenasági (Csik vm.) plebániák jöved. összeírásait.

szekér, hozatal vagy terü tüzi fát értenek, továbbá «molnárképéről»¹ vagyis a molnárok által szolgáltatott lisztről. Sőt egyik-másik összeírás az oszporásokat azaz a pénzt fizető hiveket «pénzkepeknek»² nevezik, a mi a legjobban bizonyítja, hogy a «kepe» általában egyházközségi adót, párbértermészetű egyházi szolgáltatást jelent.

Mindezek alapján nyilvánvaló, hogy az erdélyi «kepe» eredetében és lényegében nem egyéb mint a magyarországi «párbér»³ azaz a hivektől a lelkésznek járó egyházi szolgáltatás, egyházközségi adó, mely mint ilyen csak a parochiális kötelék alapján, az e kötelékbe tartozó hivektől követelhető.

Az a körülmény, hogy a kepet egykoron csak a földbirtokkal bíró hivek fizették birtokuk nagysága szerint, ép úgy nem lehet döntő ennek a szolgáltatásnak jogi természetére nézve, mint nem döntő a párbérszolgáltatásoknál az, hogy e szolgáltatások bizonyos esetekben a jobbágyházak és telkek szerint voltak és vannak kivette, mert ez csak a szolgáltatás *kulcsát* és *mértékét* állapítja meg, de nem annak jogi természetét. Világosan kiderül ez onnan is, hogy a «kepe» név alatt ismert szolgáltatásoknál épen úgy, mint a párbérnél a birtokos egyén *személyi állapotát* nős, özvegy vagy nőtlen mivoltját mindenkor figyelembe vették. Ehhez képest a kepe is az *önálló*

¹ Lásd a gelenczei (Háromszék vármegye) plebánia jöved. összeírását.

² Lásd a máréfalvai (Udvarhely vmegye) vagy a csikszentléleki (Csik vmegye) plébánia összeírását.

³ A kászonyjakabfalvai (Csik vmegye) vagy a zágoni (Háromszék vmegye) plebánia összeírásában maga a lelkész is «kepe, illetőleg párbér» czim alatt sorolja föl a hivektől járó szolgáltatásokat.

háztartáshoz fűződő szolgáltatás, a melyet nem minden birtokos, hanem csak az egyházközséghez tartozó házaspárok, özvegyek, családfők vagy önálló gazdák teljesítenek.

Ennek igazolása végett álljon itt néhány jellemző példa:

Az oroszhegyi (Udvarhely vmegye) plebánia 1896. évi jöved. összeírásában a lelkész kepejárandóságára nézve a következő adatok olvashatók:

«A hitközségi hivektől, számszerint 793 háztól *páronként* fizetni szokott illetmény: 210 kalongya őszi kepe, 211 kalongya zabkepe, pénzfizetés-oszpora címén 424 frt 03 kr., fakepe 211 hozatal.»

A kivetés módozatára nézve a lelkész megjegyzi: «az első osztályú gazdák — *illetőleg párok* fizetnek 2 kalongya őszi és ugyanannyi tavaszi zabkepet; a második osztályúak fizetnek 1 kalongya őszi és ugyanannyi zabkepet; a 3-ik vagyis szegényebb osztályúak fizetik az ugynevezett oszporát. Az igazvonó marhas gazdák fizetnek még egy hozatal tűzi fát».

Farkaslakon (Udvarhely vmegye) 287 kepéző *család* fizet 292 kalongya elegybuzát, ugyanannyi zabot, 120 frt oszporát, 89 terü tűzifát.¹

Székelykeresztúron (Udvarhely vmegye) 4 birtokos *pár* 4—4 kalongya buzát, 2 földműves *pár* 2—2 kalongyát ad, hivatalnokok, kereskedők, vegyes házaságban élő párok, iparosok és zsellérek oszporát adnak.

Gyergyó-Alfalun (Csik vmegye) a jöved. összeírás szerint az egész kepek a papnak 2—2 kalongyát fizető *családfők*.

¹ Egy kalongya buza ad egy litervékát (20 liter), egy kalongya zab ad 1¹/₂ litervékát (30 liter).

Baróthon (Háromszék vmegye) «képét fizet minden önálló róm. kath. gazda birtoka után, a róm. kath. özvegyek is. Az igen csekély vagy semmi birtokkal nem bírók oszporát (készpénzt) fizetnek».

9. § A párbérszolgáltatások rendezése.

A párbér, amint láttuk, a középkori jogrendben gyökeredző egyházi szolgáltatás. Abból az időből ered és abban a korszakban nyerte részletes szabályozását, amidőn még ugy az állami, mint az egyházi közterhek súlya a jobbágyi rendre nehezedett s amidőn még a gazdasági élet a terménygazdaságból a pénzgazdaságba át nem fejlődött. Ebből önkényt következik, hogy a középkori párbérintézmény az új kor gazdasági és jogi rendjében mint anachronismus áll előttünk, mely szükségképen a kor igényeinek, fejlettebb gazdasági s jogi életének megfelelő rendezést kíván.

Ennek a tételnek igazsága napjainkban annyira köztudattá vált, hogy szinte alig szorul bővebb indokolásra. Amióta a kir. Curia döntvényei a felekezeti elvét érintő párbérvitákat háttérbe szorították, a párbérintézmény terén felmerülő panaszok különösen három irányban mutatkoznak, ugymint: 1. a párbérszolgáltatások *minősége*; 2. *mértéke* vagy *kulcsa* és 3. *végrehajtása* tekintetében.

1. A párbérszolgáltatások középkori oblációs eredetének — amint fentebb láttuk — első következménye *a szolgáltatások felette különböző volta*, valamint a szolgáltatás alanyának, és mértékének bizonytalansága. Az egykori telkesgazdák rendszerint gabonaneműeket

és igásmunkát szolgáltatnak, a házas és házatlan zsellérek pedig pénzt és kézi munkát, habár a házas zselléreknél a terménybeli szolgáltatás is igen gyakori.¹ Ez azonban olyan szabály, amely alól nagyon sok a kivétel, mert a legújabb, az 1896. évi országos jövedelmi összeírások szerint is a pénz-, termény- és munkabeli szolgáltatások az egyes vidékek és plébániák szerint a legkülönbözőbben vannak kombinálva. A megváltozott gazdasági viszonyok között a terménybeli és munkabeli szolgáltatások behajtása és értékesítése a lelkész javára sok helyen nehézségekbe ütközik, különösen áll ez a középkori robotból eredő munkabeli szolgáltatásokra nézve, amelyek a mai munkásviszonyok között már a lelkészek által vajmi ritkán értékesíthetők. Mindez természetsszerűleg idézi elő úgy a lelkészek, mint a hivek részéről azt a törekvést, *hogy a terménybeli és munkabeli szolgáltatásokat át kell változtatni pénzbeli szolgáltatásokká.* Ezt az átváltoztatást régibb időben épen úgy, mint a párbérnek a politikai község részéről való átvállalását avertálásnak és az ilyen pénzértékre átváltoztatott párbért *avertált párbérnek* nevezték, habár tévesen, mert az avertisio lényege nem a szolgáltatás minőségében, hanem abban a jogi mozzanatban rejlik, hogy az egyénileg teljesített párbérszolgáltatások helyébe valamely összeseségnek, *mint külön jogalanynak* szolgáltatása lép.²

2. A másik gyakran felmerülő panasz a párbérszolgáltatások *mértékének meghatározása*, vagy helyesebben a *kivetési kulcs* ellen irányul. Ennek a panasznak gyökere is a messze múltban keresendő;

¹ V. ö. a II. fejez t 3. §-át.

² L. fentebb 377. l.

abban a középkori fejlődésben, amidőn mindenféle közteher és így a parochiális köteléken nyugvó párbérszolgáltatás is, mint állandóan visszatérő egyház-községi adó, a jobbágyokra nehezedett. Így állottak elő azok a visszasságok, amelyek a mai kor egyenlő teherviselési elvével annyira ellentétben állanak. Mig egyfelől a nemesek, honorátorok, irtvány- és maradványföldek birtokosai, sőt sok helyen az iparosok és kereskedők is egészen párbérmentesek;¹ addig másfelől a volt jobbágyok és zsellérek utódaira a párbérszolgáltatás czimén *elviselhetlen terhek nehezednek*. A földesúr, ha nem patronus is, párbért nem fizet, ellenben cselédjei oly plébániákban, amelyekben a párbért egyenlő arányban fizetik, nem ritkán a lelkész, a kántortanító és az egyházi részére 16—20 korona értékű párbérszolgáltatásokat tartoznak teljesíteni. Ugyszintén a volt urbéri telkek eldarabolása következtében, azoknak részbirtokosai a canonica visitatiók kivetési sablonjai szerint «coloni» vagy «sessionati» számba mennek és annyit fizetnek, mint az egykori egész, fél vagy negyedtelkes jobbágyok.

3. A panaszok harmadik csoportja a *párbérszolgáltatások behajtásának rendezetlen voltából ered*. Általános elvi szempontból kétségtelen és az eddigi gyakorlat, valamint az azon alapuló rendeletek is azt bizonyítják, hogy a párbérszolgáltatások, mint a parochiális köteléken nyugvó, tehát közjogi természetű járandóságok a közadók módjára közigazgatási uton behajthatók,² csakhogy ez az alapelv épen a kath. lelkészeket illető párbérszolgáltatásokra nézve nincsen

¹ L. fentebb 34. és köv. ll.

² L. a LXII., LXIII., LXV. és LXXI. számú függelék.

országosan keresztül vive és a végrehajtásnak előfeltételei nincsenek konkrét rendeletekben megállapítva. Több helyen a közigazgatási hatóságok készségesen vállalkoznának, hogy a hátralékokat a közadók módjára behajtsák; ámde a terménybeli és munkabeli szolgáltatások nem alkalmasak arra, hogy közadók módjára, mint a pénzben liquid szolgáltatások, behajtassanak. Ennek következménye, hogy legtöbbször a közigazgatási hatóságok csak segédkezet nyújtanak, az egyházi közeg által házilag eszközölt végrehajtáshoz. Az egyházi a községi előljárával együtt beszedi a hátralékban maradt terménybeli szolgáltatásokat és ha megfelelő terményt (buzát, rozst, árpát, zabot stb.) nem talál, akkor legtöbbször önkényesen megállapítja azok pénzértékét s a pénzérték fejében magával viszi a párbérhátralékos hiveknek ingóságait. Ugyanilyen formán járnak el azokkal szemben, akik megintés daczára a munkabeli szolgáltatást kellő időben nem teljesítik. Csak-hogy itt az önkénynek a becslés tekintetében még tágabb tere nyílik, mert csak kevés plébániának canonica visitatiójában van a munkabeli szolgáltatás pénzértéke megállapítva.

Sokkal kedvezőbbek a végrehajtási viszonyok ott, ahol a párbér községileg avertálva van, mert ilyenkor a községi előljárásság maga szedi be a párbértartozásokat és szolgáltatja át egy összegben a lelkésznek vagy a tanítónak. Ezt az eljárást követik gyakran olyan községekben is, amelyekben a párbér nincs avertálva és a politikai község az újabb párbérrendezés alkalmával nem a párbér fizetésére, hanem csak behajtására vállalt kötelezettséget. Mindennek daczára

a kath. egyház tekintetben hátrányosabb helyzetben van, mint az evangélikus református egyház, amelynek egyházi adóira nézve a pénzügyminister 1889. évi 72,752. számú rendeletével a közigazgatási bizottságokat és az adófelügyelőket oda utasította, hogy a közigazgatási közegeket, azoknak behajtásánál segédkezésre hívják fel.

Mindezen és sok más egyéb panaszok, sérelmek és vizzásságok megszüntetése csak a *párbértermészetű szolgáltatásoknak országosan, általános elvek szerint eszközölt rendezése alapján következhetik be*. Ez a megfontolás vezette az apostoli királyt, mint főkegyurat, midőn a kongruarendezést megindító 1887 márczius 22. kelt rendeletében a párbérügy rendezését is a kongrua-bizottság feladatává tette és legujabban az 1906 nov. 22-én kiadott legfelsőbb elhatározásában annak keresztülvitelét megsürgette.

Nem célunk az illetékes tényezők kezében levő rendezési munkálatoknak elébe vágni és így csakis a történelmi fejlődésből levonható általános tételek megállapítására szorítkozunk.

A párbérrendezésnek jogalapja nálunk a király egyházi hatalma, a királyi főkegyuri jog, vagy mint a latin források nevezik a *ius supremi patronatus*, mert mint fentebb tüzetesen igazoltuk, a magyar jogfejlődés szerint a parochiális kötelékbe tartozók párbérszolgáltatásainak megállapítása kezdettől fogva a főkegyuri jog körébe tartozott. A tridenti zsinat ugyan a püspököket jogosította fel, hogy a hiveket, ha egyéb források nem kínálkoznak, a lelkész ellátása céljából egyházi szolgáltatásokra kötelezzék; nálunk azonban a püspököknek ez a joga sohasem

lett elismerve, hanem az a jogtétel volt uralkodó, hogy a parochiák fejlesztése és azzal kapcsolatosana lelkészek fentartásáról való gondoskodás a királynak, mint főkegyurnak joga és kötelessége. További következménye ennek, hogy nálunk a hívek párbérekötelezettségének megállapítása nem a püspöki, hanem a főkegyuri hatalom alapján történik. A canonica visitatiók párbérfeljegyzései is csak akkor birhatnak jogerővel, csak akkor képezhetik a párbérekötelezettség végrehajtási alapját, ha azok a közhatósági közegek részvétele mellett történtek. Minthogy pedig a párbérszolgáltatások megállapítása a főkegyuri jog alapján a végrehajtó hatalom körébe tartozik, ebből következik az ilyképen megállapított szolgáltatásoknak végrehajthatósága közigazgatási uton, mert nyilvánvaló, hogy a főkegyur saját közigazgatási határozatait végrehajthatja.

Az autonom szerveknek adókievetési vagy ön-adóztatási joga — amennyiben ilyen autonom szervezetek már létesültek vagy ezentul letesülni fognak — *szintén a főkegyuri jogban bírja gyökerét.* Ezt a jogot az autonom szervek a kath. egyház kebelében csakis főkegyuri átruházás alapján gyakorolhatják. Ezen átruházott jog alapján az autonom szervek épenugy jogosítva vannak a párbérszolgáltatások rendezésére, mint maga a főkegyur s minthogy e rendezésnek alapját is a főkegyuri jog képezi, az autonom szervek által megállapított szolgáltatások közigazgatási uton szintén végrehajthatók lesznek.

A történelmi jogfejlődés alapján kétségtelenül áll előttünk, hogy a párbérszolgáltatások alanyának és mértékének megállapítása a király főkegyuri jogá-

hoz tartozik s hogy a király, mint főkegyur jogosítva van a parochiabelicket a lelkész ellátása céljából szolgáltatásokra kötelezni. De éppen úgy kétségtelen az is, hogy a király ezt a jogát mindenkor lehető kimélttel és óvatossággal az évszázados jogszokás, a *laudabilis consuetudo* figyelembe vétele mellett gyakorolta s hogy ennek folytán mindaddig, amíg a hivek jóakaratu hozzájárulásával célhoz jutni lehet, a kényszereszközöket kerülni kell.

Ez a történelmi fejlődés azonban szerintünk nem akadályozhatja a párbérszolgáltatásoknak méltányos alapokon nyugvó és a kor igényeinek megfelelő rendezését. Nem akadályozhatja különösen azt, hogy egyfelől a párbérmentességet élvezőknek ez a kiváltsága, — a minek ma már az egyenlő teherviselés elvének korában semmi értelme nincs s a mely mentesítés ellen tulajdonkép az egyház mindenkor küzdött — megszüntethető legyen; másfelől, hogy a szolgáltatások mértéke a jelenlegi gazdasági viszonyoknak megfelelővé tétessék és a hivek szolgáltatási képességével arányba hozassék.

A párbérszolgáltatások alanyának, mértékének és idejének megállapításával kapcsolatosan ugyancsak a főkegyuri jog alapján *rendeleti uton* szabályozandó lenne a megállapított szolgáltatásoknak közigazgatási uton való végrehajtása. A mennyiben a terménybeli szolgáltatások továbbra is fennmaradnának, szabatosan meg kellene állapítani azt, hogy végrehajtás esetében miképen történjék e szolgáltatások pénzértékének megállapítása, valamint kimondandó lenne az is, hogy a hátralékok behajtása teljesen a közadók módjára történjék.

Ugy szintén a minisztertanácsnak a hatásköri összeütközésekre vonatkozó joga alapján fentebb idézett 1882. évi ministertanácsi határozat kiegészítése gyanánt szabatosan megállapítandó volna az is, hogy a párbérvita mikor tartozik közigazgatási és mikor birói utra. Minden kétséget kizáró módon ki kellene mondani azt is, hogy minden oly esetben, amidőn a kath. lelkész a párbérigényt nem mint a parochiális köteléken alapuló személyes terhet érvényesíti, a jogi vita eldöntése a polgári bíróság hatáskörébe tartozik.

Mindezeket a kérdéseket a végrehajtó hatalom körében lehetne megoldani és szabályozni. Ellenben *törvényhozási intézkedést igényelne*: a hátralékos párbértartozásoknak az ingatlanokra vezetendő végrehajtása a közigazgatási hatóságok határozatai alapján; a párbérszolgáltatások maximumának megállapítása és azzal kapcsolatosan e maximális szolgáltatás elégtelensége esetén az állami segély biztosítása, végül a párbérszolgáltatások terén felmerülő közjogi alapon nyugvó jogvitáknak a közigazgatási bíróság hatáskörébe utalása. A parochiális kötelékből eredő jogok és kötelezettségek közjogi vagyongok és így az azok feletti jogvitákban a polgári bíróság általános elvi szempontból nem lehet illetékes. Ezekre vonatkozólag a birói jogvédelmet csak a közigazgatási bíróság hatáskörének kiterjesztése által lehetne biztosítani. A párbérszolgáltatások azonos jogi természete a közadókkal szükségképen megkívánja, hogy az azokra vonatkozó jogviták legfelsőbbfoku eldöntése a *közigazgatási bíróság által történjék*.¹

¹ L. fentebb 400. l.

Ha a párbér rendezésével kapcsolatosan az eddigi kivetési kulcs, a volt urbéres házak és telkek szerinti teherviselés megszűnik s annak helyébe az állami egyenes adók szerinti kivetés fog lépni; akkor önkényt meg fognak szűnni az a feletti párbérviták is, hogy a magánjogi czímen átvállalt párbér az ingatlansághoz kötött dologi terhet képez-e vagy sem? Ha azonban ez be nem következne, akkor az efféle párbérvitákat csak úgy lehetne véglegesen megszüntetni, ha a *törvényhozás kimondaná*, hogy az ilyen párbérszolgáltatás átvállalása bármely egyház javára történjék is az, semmis és érvénytelen, sem közigazgatási, sem bírói uton nem érvényesíthető, és így telekkönyvi feljegyzés tárgyát sem képezheti.

A párbérintézmény a magyar jogéletnek egyik legsajátosabb és legérdekesebb alkotása, melynek gyökerei a messzemúltba nyulnak vissza s több más jogintézményünkkel szorosan összeszővődve jelentkeznek. Mindez könnyen érthetővé teszi a korszerű rendezés nehéz voltát és megköveteli, hogy az illetékes tényezők e rendezést a legnagyobb körültekintéssel és megfontolással eszközöljék.

FÜGGELÉK

A PÁRBÉR VEZÉRLŐ OKMÁNYAI

1641. ÉVTŐL 1884. ÉVIG.

I.

Mutatvány a győri püspöki levéltár legrégibb visitationalis könyvéből.

Liber visitationis archidiaconatus Soproniensis 1641.

(Győri püspöki levéltár.)

IN NOMINE PATRIS ET FILII ET SPIRITUS
SANCTI. AMEN.

Anno Dominicæ incarnationis millesimo sexcentesimo quadragesimo primo, die mensis Junii. 26.

Ego Petrus Baraniay Archidiaconus Soproniensis, Canonicus Ecclesiæ Jauriensis una cum Reverendo Domino Joanne Wlahovich Vice Archidiacono Soproniensi Parocho Prodestorffensi ad Pulkam, ex Commissione et pastoralis cura Illustrissimi Domini Domini Georgii Draskovich de Drakostyan Praelati nostri Gratiosissimi Episcopi Jauriensis necnon Excellentissimi Domini Domini Comitis Nicolaij Eszterhazy de Galanta incliti Regni Hungariæ Palatini consensu inducti, ad lustrandas Ecclesias parochiales earumdemque Parochos ac parochianos, in Comitatu ac districtu Archidiaconatus Soproniensis existentes, gratia Spiritus Sancti aspirante, generalem instituimus visitationem, sperantes eandem in primis ad laudem et gloriam Sanctissimæ et individuae Trinitatis Beatissimæque Virginis Deiparæ et omnium Sanctorum honorem, in emolumentum sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ denique nostram utilitatem spirituales cessuram.

Major Hefflan.

Ante omnia accessimus ad visitandam capellam S. Rade-
gundis in maior Hefflan per Excellentissimum Dominum
Comitem Nicolaum Eszterhazi Regni Hungariae Palatinum,
recenter, una cum turri extractam, tectam, instauratam, et
omnibus requisitis exornatam, et per eundem Excellentissimum
Dominum Admodum Reverendo Domino Nicolao Revaj, Metro-
politanae Ecclesiae Strigoniensis Canonico ex summa bene-
volentia collatam.

Habetur in hac Capella altare unicum sufficienter vestitum
et exornatum, habens desuper altare tabellam ligneam cum
immagine Sanctissimi Salvatoris depictam. Habetur calix argen-
teus deauratus cum patena argentea. Antependium viride
unum. Casula viridis una. Mantile unum. Strophiola 4. In turri
habetur campana una, expensis Illustrissimi Palatini procurata.

Habet vineas 6, quarum prima omnium maxima librarum
28. in promontorio nomine Tahekar sita; 2-da Thirehseez
librarum 11; tertia in Ganslar librarum 10; 4-ta in promon-
torio Minoris Hefflan in Ortsseez librarum 24; Stakhirehtol
librarum 10; sexta in Krapfásseez librarum 10.

Item circa capellam habetur hortus variis arboribus fructi-
feris insitus.

Item habet quandam domunculam ruinosam una cum caelario,
horto adiacentem.

In praedieta capella extat fons sulfureus, politis lapidibus
extractus. Beneficiatus huius Capellae habet subditum unum,
nomine Matthiam Krauser.

In eodem Oppido insita est Ecclesia parochialis in honorem
S. Joannis Baptistae consecrata habens turrin unam lapideam
cum duabus campanis, sacristiam cum fornice continentem
armarium unum. Extant Altaria 3, singula ornamentis diversis
bene vestita.

Primum et summum altare consecratum et dedicatum in
honorem S. Joannis Baptistae, habens desuper tabellam ligneam
cum circumferentiis deauratis eleganter depictam, continentem
imagines 3, a parte quidem dextera S. Joannis Baptistae.

a parte sinistra imaginem S. Georgij martiris. In medio Deiparae Virginis infantem in sinu tenentis. 2-dum altare Beatae Virginis Annunciatae versus Aquilonem extructum et consecratum, habens desuper eiusdem Virginis Annunciatae imaginem in tabella depictam. In summitate vero imaginem Salvatoris spinis coronatam.

3-tium Altare a parte epistolae erectum, nondum consecratum, continens in medio imaginem Beatae Virginis sculptam. Item Candelabra ex aere 2. Imagines Crucifixi sculptae habentur 2.

Sacramentum cum Ciborio argenteo, in muro excavato, satis decenti loco asservatur, velo pendenti coopertum.

Item habet calices 3 argenteos inauratos cum patenis totidem argenteis similiter deauratis. Calicem quartum habet argenteum deauratum absque patena, qui tamen nondum est consecratus. Corporalia 2, pallam 1, purificatoria 3, monstrantiam ex cupro oblongam utenque honestam.

Paramenta.

Casulae ex damasco 3: alba, rubra, cerulei coloris, 4-ta casula nigra ex holoserico, 5-ta coloris viridis similiter ex holoserico confecta. Singulae habent suas pertinentias requisitas. Item habentur mappae 3, albae 2, nova et trita sive antiqua. Superpelliceum unum. Teca pro sacris liquoribus ex stanno una. Vela supra altaria 5. Vexilla 5 diversi coloris. Candelabra lignea oblonga et depicta 2. Baptisterium lapideum 1. Aqua benedicta asservatur in lebetе aenea. Vasculum pro lavandis manibus ex cupro unum. Turribalum ex cupro unum.

Ecclesiae bona immobilia.

Ecclesia habet vineas 6. Prima vinea in promontorio Grosder librarum 23; 2-da vinea Mitnder librarum 15; 3-tia In Ostorfer librarum 22; 4-ta vinea Groskircheszcz librarum 22; 5-ta In Klankircheszcz librarum 6; 6-ta vinea Klando librarum 15.

Item habet, in praesenti tria vasa vini, anni 1640., urnarum circiter 38.

Habet Ecclesia proprium caelarium, in medio huius Oppidi Maioris Hefflan unicum, una cum torculari.

Communitas huius loci ex bonis Ecclesiae contraxit debita florenorum trecentorum et sexaginta, quae debita, prima data occasione debent refundi et converti ad necessitates Ecclesiae ex commissione Excellentissimi Palatini.

Nota bene. Sunt vineae 8 penes Castellum nomine Pointh, ex quibus possessores Incolae annis singulis pendebant censum Ecclesiae, quas tamen postquam Excellentissimus coëmisset, nihil ex illis Ecclesiae solutum fuit, neque scitur evidenter de censu illarum, sed ex libris in Frakno existentibus petenda erit informatio.

Item sunt aliae vineae prae manibus Incolarum censuales, prout infra consignatae habentur. Nomina possidentium sunt ea, quae sequuntur: Georgius Lehener debet solvere Ecclesiae cruciferos 6, Barbara Tinhofin cruciferos 3, Simon Langh cruciferos 3, Georgius Lehener et Laurentius Zehner debent solvere cruciferos $7\frac{1}{2}$.

Item Balneator pro suo horto debet solvere cruciferos $22\frac{1}{2}$, pro quo horto Stephanus Chirurgus ab annis 8 nihil solvit praeter annum unicum.

Item Andreas Juricza pro suo solvit cruciferos 6.

P a r o c h u s.

Parochus in Maiori Hefflan Marcus Ivanchich natione croata ex Millindorf, hungarice Zarazvam originem traxit, sufficienti doctrina instructus, philosophiae studiosus.

Redditus Parochi.

Habet integram sessionem domus, quae iugera terrae arabilis 32 comprehendit, quae iugera communitas excolere tenetur toties, quoties labores desiderabuntur. Item singuli sessionales incolae tenentur parochi vecturas 3 annuatim exhibere, ad quaecunque necessitatem applicaverit.

Item habet vineas 6. Ex quibus duae in promontorio Khirhensetz sitae librarum 20. Tertia in Ostorf librarum 12. Cultura incumbit Inquilinis. Quarta in Ganzler librarum 8.

Incumbit Communitati cultura. 5-ta in Mittender librarum 12. 6-ta Desolata.

Inquilini domos habentes tenentur annuatim parochio servitia exhibere diebus tribus. Item habet unam silvam Pforrhalt nuncupatam.

Item parochi vina propria educillandi habet libertatem tribus anni partibus: in paschate, pentecoste et nativitate Domini. In qualibet parte 3 dies educillationi impertiendo absque ullo onere pensionis.

Item habet parochus 7 colonos tributarios, quorum quilibet annuatim tenetur impendere trium dierum laborem manuum. Item pullos 3 et 7 cruciferos cum dimidio; quorum nomina infrascripta haec sequuntur:

Hancz Fridl, Vitus Adam, Andreas Juricza, Michael Tinhafen, Hancz Kozburm, Magdalena Tinckin. De septimo nescitur.

Stola Parochi in Maiori Hefflan.

A baptismo dantur cruciferi 18. Ab introductione cruciferi 3. A copulatione Imperialis 1. A conductu Imperialis 1 et unus solidus. A sacro Defunctorum solidi 6 sive dr. 60, pro trina promulgatione nuptiarum cruciferi 15.

De Magistro scholae.

Magistro scholae quilibet Sessionatus habens agros sive terras arabiles solvit unum quartale frumenti. Item tempore vindemiarum circumeunti quilibet ad placitum de musto aliquid elargiri solet. Item habet unam vineolam librarum 6, quae vinea spectat ad scholam.

Item a conductu habet cruciferos 15. A labore circa baptismum exhiberi solito cruciferos 6. Ab Inquilinis penes pagum domuculos habentibus habet annuatim a singulis cruciferos 6.

II.

Az 1647. évi decretum 11. és 12-ik czikkei a
katholikusok és protestansok kölcsönös párbérmen-
tessége — illetve kötelezettségéről.

(Corpus Juris Hungarici.)

11. De solutionibus; prout Evangelici Status, Catholicis Plebanis; ita et Status Catholici, Evangelicis Ministris, ad nullas solutiones pendendas sint obligati. Proventus porro Ecclesiae Unghvariensis pacifice ab Evangelicis Ministris possideantur.

12. Quantum ad solutiones miserae plebis; ubicunque aliqui Parochiarum, vel Templorum proventus, (quos videlicet Plebani Catholici, pro sustentatione ipsorum perciperent) habentur, puta; Coloni, Inquilini, Molendina, Terrae, Vineae, Prata, vel id genus alia; in talibus locis Evangelici ad nullam solutionem cogantur: Verum Plebanus illius loci, contentus sit huiusmodi proventu Parochiali, et auditorum suorum Catholicorum solutione; sicuti et Ministri Evangelici, in locis Parochiarum eorundem.

1. §. Ubi vero Parochias non haberent; Auditores Evangelici solutionem pendant suae Religionis Ministris, quorum videlicet ministerio, seu opera usi fuerint: sicut et Catholici; Parochis Catholicis.

2. §. Ubi autem hactenus Auditores Evangelici non solvissent Plebanis Catholicis; imposterum etiam ad nullas solutiones praestandas, ullo sub praetextu, cogantur: Prouti nec Catholici Evangelicis.

3. §. Quibus vero in locis, nulli plane proventus Parochiarum haberentur, verum Plebani ex solutionibus duntaxat personalibus, seu sessionalibus, sustentationes habuissent; Ut in eiusmodi locis, pro bono pacis deinceps, tales per Catholicos et Evangelicos Incolas praestandae solutiones, per Iudices locorum talium exigendae, in duas rectas et coaequales partes dividantur,

earumque una Parocho Catholico, altera autem Evangelico Ministro, eius, vel alterius loci, cuius videlicet ministerio usi fuerint, absque defectu aliquo assignetur.

4. §. Stolare autem proventus, seu solutiones; in quibusvis locis, Plebani Catholici et Ministri Evangelici, a suae Religionis Auditoribus totaliter percipiant.

III.

III. Ferdinánd 1650. aug. 6-án kelt alapító levele, melylyel a protestansok párbérmentessége következtében a kath. lelkészek felsegélésére örök alapítványként évi 6000 frtot rendel kiadatni a magyar kamara jövedelméből.

(Vallásalap. Vezérokmányok II. szám.)

Nos Ferdinandus Tertius etc. Damus pro memoria quod, cum praeteritis proxime temporibus atroces et diuturni in Sacro Romano Imperio motus, orbi noti universo, Bellaque intestina Regnum quoque nostrum Hungariae involvissent, et in Summum periculum adduxissent, comitatus turbas pro Regni huius ac gentis conservatione mediis placidioribus componi, ac difficultates accomodari oportuit; inter alia concedendum erat, ut Status Aecatholici, maxime vero Plebei et Coloni deinceps nihil Solutionis ac Subsidií Parochis Catholicis pendere et Solvere essent obligati; Compertum vero fuit multos Parochos Catholicos passim in Regno majorem hucusque Sustentationis Suae partem nonnisi ab istorum Solutione habuisse, et accepisse. Ne igitur ob talem pro conservatione, Tranquillitate, et pace hujus Regni factam necessario concessionem notabile damnum Status Ecclesiasticus pateretur, et Parochi ipsi destituti necessariis, ac Sua Sustentatione privati, oves deserere, alio migrare, Parochiasque haereticis relinquere, vacuas egerentur; Ex Paterno affectu Nostro, quo Semper Ecclesiasticum Statum complectimur, et Catholicæ Religionis Zelo, nec minus ex dictamine Justitiæ, quæ Proventus Paro-

chis ademptos ac damna recompensari svadet; Institui-
 mus ac ordinavimus, ut deinceps ex Camerae Nostrae Hungari-
 cae Proventibus quotannis pro eiusmodi Parochis, eorumque
 necessitatibus sublevandis pendantur infallibiliter et certo
 Flor. sex mille, iidemque manibus Archi Ep̃i Strigoniensis,
 pro tempore existentis assignentur. Ut ille tam in Sua
 Dioecesi, quam in aliorum Epporum Dioecesibus eiusmodi
 spoliatis ac egenis Parochis Fideliter, et iuxta proportionem
 prout necessitas et Salus animarum postulaverit, distribuat,
 teneaturque Synodum Provincialem ex Sacris Canonibus quarto
 quovis anno celebrandam, qualiter dicta annua sex millia
 erogaverit ac dispensaverit, sufficienter edocere; Statuimus-
 que igitur ac decernimus per praesentes Nostras Literas fun-
 datione perpetua, ut praedicta illa Sex millia flor., Seposita
 quavis excusatione, certo et infallibiliter quotannis ex prae-
 dicta Camera Nostra Hungarica Posoniensi pendantur, Praeci-
 pimusque et mandamus Praefecto et Consiliariis, atque adeo
 Camerae Nostrae Hungaricae firmiter et serio, ut praesens
 Nostrum Decretum et Fundationem in omnibus suis clausu-
 lis et punctis observare, praedictamque sex millium Floreno-
 rum Summam quotannis, non expectato alio Decreto, certo
 et infallibiliter pendere debeant et teneantur; Harum nost-
 rum Secreto Sigillo Nostro, quo ut Rex Hungariae utimur,
 impressione communitarum Vigore et testimonio Literarum.
 Datum in Civitate Nostra Vienna Austriae die 6. Mensis
 Augusti, Anno 1650 etc.

IV.

I. Lipót 1669. júl. 4-én kelt protectionalis levele, melyben Somlyói Báthori Zsófiát II. Rákóczy György özvegyét a 13 keleti megye protestansainak zaklataisaival szemben, a legközelebbi országgyűlésig különös védelmébe fogadja.

(Országos levéltár. Kanczelláriai osztály 1669. év Nr. 181.)

Expositum est Majestati Nostrae et in Persona Illustrissimae Principissae Dominae Sophiae Báthory de Somlyó Illustrissimi olim Georgii Rákóczy de felső Vadász Transylvaniae Principis Relictae Viduae, Qualiter Evangelicae Confessionis Ministri eorundemque Patroni et Fautores, in tredecim partium praedicti Regni Nostri Hungariae Comitatibus degentes, eandem exponentem ad solutionem sibi faciendam cogere, et ne forte vi ac potentia mediante adigere vellent, et niterentur, praedjudicio Religionis vero Catholici nomini suae fidei et Religionis Ministris solvere teneantur. Ob hoc nos eandem exponentem contra eiusmodi violentam solutionis minus debita praetensionem exactionemque in nostram Regiam recipientes protectionem, et tutelam specialem, vice et in persona nostra Regia nostrae usquam ad futuram Regni Diactam duxerimus committendam tuitioni. Eapropter etc. quatenus dum etc. memorata exponentes adversus suprafatos Evangelicae Confessionis Ministros eorumque Patronos et Fautores, quoad praedecaratam violentam solutionis antefatae praetensionem exactionemque tempus intra praefinitum tueri, protegere et defendere etc. Viennae 4. Julii 1669.

V.

I. Lipót 1669. jul. 26-án kelt leirata Beregmegye közönségéhez, melyben Somlyói Báthori Zsófia ellen a protestans papok részére teljesítendő szolgáltatások végett indított törvénytelen eljárást beszünteti.

(Országos levéltár. Kanczelláriai osztály 1669. év Nr. 412.)

Leopoldus etc. etc. Fidelibus Nostris egregiis et nobilibus Vicecomiti, Judlium et Jurato assessori, eisdemque ex utraque Religione in praesenti negotio adiunctis deputatis Comitatus de Beregh simul vel divisum constitutis cum praesentibus requirendis. Salutem et gratiam. Expositum est Majestati Nostrae nomine, et in persona Illustrissimae Principissae Sophiae Báthori de Somlyó, Illustrissimi olim Georgii Rákóczy de felső Vadász Transylvaniae Principis relictæ viduæ, quod licet eadem orthodoxam fidem catholicam profiteretur, nec ad ullam solutionem alienae Confessionis Ministris præstandam obligaretur; Nescitur tamen, quibus de causis præfatus Comitatus de Beregh, nos in simili negotio ob prætentam quandam solutionem Helveticæ Confessionis Ministris denegatam inaequali cum Catholicis numero, et qualitate adversus memoratam Exponentem exmisisset; prouti nos etiam taliter exmissi, certum eidem terminum, diem videlicet vigesimum primi affuturi mensis Augusti Divo alioquin Stephano Regi Sacrum, et Decretalem aliosque subsequentes in oppidum Munkács, omnino in antelato Cottu de Beregh situatum præfixissetis, ac ne forte termino in eodem vel ipso dilato, rursus in alio præfigendo procedere, ipsamque damnificare velletis, præiudicio Religionis Catholice gravi ac manifesto. Supplicatum itaque exstitit Majestati Nostræ nomine, et in persona prælibatæ Exponentis debita cum instantia humillime, quatenus eidem in præmissis elementer providere dignaremur. Cum autem infrapetenti non sit denegandum assen-

sus, et alioquin etiam praefatus dies vigesimus mensis Augusti, Divo, uti praemissum est, Stephano Regi Sacer, exin Decretorum Sancti Ladislai Regis libri primi Capitis trigesimi Octavi celebrationem Judiciorum non pateretur. Prouti nec Catholici contra sensum Artli 12 Anni 1647 ad solvendum alienae Confessionis ministris minime obligarentur. At dato non tamen concessio etiamsi simile quid in quaestionem veniret, iuxta Artlum 14 Anni 1647 paulo ante nominati Judices ex utraque Religione pari et aequali numero deputari deberent, id quod in maiori praedicti Regni in Hungariae parte taliter practicaretur. Secus si Articulus ille inter nos aliter et sic rursus aliter usurparetur, ambiguitatem involveret, interpretationeque nostra et Regnicolarum indigeret, neque tam diu Processus in eo fundari possent, quam diu in Generali Diaeta modo praevio interpretatus fuerit. Illegitima vero judicia, illegitimasque executiones non admitteret, et in conditionis quintae benigni Diplomatis Nostri Regii nobis incumberet. Pro eo fidelitatibus vestris harum serie firmiter praecipientes committimus et mandamus, quatenus acceptis praesentibus et praemissis sicut praefertur stantibus, seque habentibus, causa in praedecelerata nequaquam procedere, verum a revisione discussioneque eiusdem supersedere, ac ab interpretatione praeallegatorum Articulorum praestolari modis omnibus debeatis et teneamini. Secus non facturis. Praesent. perlectis Exhibentib. restitutis. Datum etc. Viennae die 26-a Julii 1669. Renovatum Viennae die 20 X-bris 1669.

VI.

I. Lipót 1672. aug. 31-én kelt Mandatum Visitatoriuma Bársony György nagyváradai püspök részére, hogy az esztergomi érsek és a nyitrai püspök helyett Trencsén, Árva, Liptó és Szepes megyékben a protestansokra is kiterjedő generalis visitatiót tarthasson.

(Országos levéltár. Kancelláriai osztály 1672. év Nr. 331.)

Leopoldus etc. Cum fidelis noster nobis dilectus reverendus Georgius Barsony Episcopus Ecclesiae Varadiensis, praepositurae Scepusiensis administrator et consiliarius noster, occasione moderni sui ad dictam praeposituram seu residentiam suam Scepusiensem reditus universas et quaslibet Ecclesias parochiales etiam acatholicorum in comitatibus Thuroczienzi, Arvensi, Liptoviensi et Scepusiensi adiacentes habitas signanter autem Leuchoviensem et Késmarkiensem ex delegatione Archiepiscopi Strigoniensis et Episcopi Nitriensis in negotiis nostris occupatorum visitandus, eiusmodi pium et salutare opus per omnes fideles subditos nostros promotum esse cupientes. Fidelitati Vestrae et Vestrum singulis harum serie firmiter committimus et mandamus, ut dum et quando memoratus Episcopus Varadiensis cum hisce gratiosis patentibus Litteris nostris ad peragendam praescriptam Ecclesiarum visitationem egressus fuerit, et ad vos vestrique in medium pervenerit atque vos aut vestrum aliquem cum iisdem requisiverit. Ex tunc eundem non solum in officio rite exequendo nulla tenus turbare, impedire, molestareque, aut aditum ad parochias et ecclesias vestras ipsi praeccludere, quin potius patefactis omnibus Ecclesiis liberum ad easdem signanter vero praedictas Leuchoviensem et Késmarkiensem accessum praebere, atque clenodia, ornamenta et quaevis illarum bona in medium praeferre, et conspicienda demonstrare, Ecclesiarum

proventus detegere ac indicare, parochos vestros ad exhibendam ipsi debitam obedientiam ac reverentiam cogere, et compellere, eidem ac hominibus suis sicuti bonos ac pios christianos fidelesque subditos nostros decet, omni favore, ope et auxilio assistere praestoque adesse, sed et hospitalitatis studia exhibere debeatis et teneamini. Secus non facturis Praesentibus perlectis exhibenti restitutis. — Datum Viennae die 31. Aug. 1672.

VII.

I. Lipót 1691. április 2-án kelt rendelete (Explicatio Leopoldina), melyben a protestánsok viszonyát az uralkodó kath. egyház irányában az 1681. és 1687. évi országgyűlési határozatok alapján megállapítja.

(Győri püspöki levéltár. Intimata an. 1691—1720.)

Sacratissimae Caesareae Regiaeque Maj., Domini Domini nostri Clementissimi Nomine, Augustanae et Helveticae Confessionis ad Augustissimam Aulam cum gravaminibus pro eorundem complanatione ablegatis plenipotentariis et agentibus hisee significandum. Alte memoratam Suam Maj. Sac. gravamina haereditarii sui Regni Hungariae, Augustanae et Helveticae Confessioni addictorum fidelium subditorum suorum circa turbationis, aliasque molestias ipsis in Religionis exercitio contra articulorum diaetalium tum Soproniensium de Anno d. 1681, tum Posoniensium de Anno 1687 crebrius instanterque delatas, prouti alia etiam, quae ad religionem spectare videbantur, puncta, eorumque circumstantias, rite matureque pensitasse, considerasse ac denique ita resolvisse, nimirum: siquidem universi praefatae Augustanae et Helveticae Confessioni addicti Querulantes, praecitatis articulis adhaerentes, eorundem effectuationem, una cum Catholicis, articulari commissione mediante genuino praecattactorum articulorum sensu fiendam adursissent, eiusmodi autem Commissio actu etiam iam peracta esset, eidemque praesertim in Cis-

danubianis etiam partibus et districtibus, utraque pars acquievisset, nihilominus aliqua contra sensum ipsorum articulorum per dictos Commissarios facta, aliqua non effectuada, alia denique ex post per abusum quorumvis ab utraque parte propria auctoritate introducta fuisse exponeretur. Ideo de praesenti etiam eadem Sua Caesarea et Regia Majestas eorundem articulorum benigna reflexione habita, propter bonum pacis, internamque regni tranquillitatem in eo, ubi publico exercitio se prorsus destitutos iidem Querulantes lamentarentur, ibi Sua Sacrat. Maj. ulterius articulari determinationi ita standum esse censuit, ut videlicet in locis articulariter pro libero publico exercitio expresse denominatis, liberum eiusmodi publicum Religionis exercitium iisdem Quaerulantibus admittatur, ita tamen, ne debitos limites excedere, et ad loca articulariter ommissa excurrere praesumant, secure tamen plebs talium locorum templa in eiusmodi articularibus locis assignata frequentare, ministros suos accedere, publiceque exercitio suo ibidem uti possit ac valeat. In quibus locis, veluti articulariter pro exercitio eorundem expressis, parochi catholicorum ex aerario communi, ad quod ipsi Querulantes contribuunt, non interteneantur. Imo ibidem Xenodochiis, sepulturis, campanis pro communi usu destinatis cum praescitu parochi et aeditui uti fruique permittantur; neque ad amplectendam fidem catholicam ubicunque per totum regnum cogantur, attamen ferias et festivitates Catholicorum quoad publicum et forum externum observare teneantur, et id tanto magis opifices, seu mechanici in quorum privilegiis id ipsum per expressum inseri assolet, ideoque, si placet in reliquo gaudere eiusmodi privilegiis, praescriptae quoque conditionis onus subire tanto minus displicere debet. De reliquo Ministri Augustanae et Helveticae Confessionis addicti, ab omnibus actibus parochialibus, uti est baptizare, copulare, sepelire et similibus tanquam ad exercitium publicum spectantibus in locis ubi articulariter iisdem concessum non est, omnino supersedeant, neque eo excurrant, siquidem plebi in eiusmodi locis degenti liberum esset eisdem Ministros et templa in locis articularibus habita accedere, seseque

ibidem baptizari, copulari, sepeliri curare et alias devotiones facere, proventibus tamen stolaribus parochio loci catholico praevis depositis. Quibus decimas etiam in toto regno Hungariae a sanctissimis regibus Deo et ecclesiae catholicae Ministris duntaxat ordinatas praestare sunt obligati, praeter decimas, si quas forsitan ipsi, aut suae religionis praedecessores a terris et vineis suis propriis nobilitaribus et decimis regalibus minus antea subiectis, sponte et libera voluntate pro interfectione suorum olim ministrorum deputassent. Quod vero ad generalia puncta, quae universi august. et helvet. Conf. sequaces diversimode interpretari videntur, et cum facultate in arcibus, castellis curiisque nobilitaribus, capellas et oratoria erigendi, in quovis tali loco praedicantes intertenendi auctoritatem se habere; praeterea vigore articularis clausulae (salvo iure dominorum terrestrium) de subiectione solummodo jobbagionali, iureque servitutis corporalis intelligi, non vero ad conscientias trahi debere putarent: ea taliter intelligenda esse, atefata Sua Majestas Sacr. declaravit, et quidem quoad primum; Facultatem erigendi capellas et oratoria pro privatis duntaxat inibi habendis precibus et sepulturis concessam, et in illis cum familia sua, prout et in locis articulariter omissis cuivis in domo sua orare, postillas legere, nulla tenus tamen vicinos vel proprios subditos, tanto minus praedicantes eos tanquam ad privatum duntaxat suae domus aut residentiae orationis locum admittere integrum esse aut licere. Non secus quoad secundum et quidem praedictae clausulae (salvo iure dominorum terrestrium) non obstante praemissa ipsorum Querulantium ratione, veluti in articulis expressae omnino standum esse, et consequenter ipsos querulantes eidem se submittere debere: siquidem omnis clausula Regalis in eo summenda conseretur sensu, quo debitum suum sortiri queat effectum, in sensu autem ipsorum querulantium effectum prorsus destitueretur: nam ius domini terrestri in subditos, quoad servitutem corporalem, aliaque quaecunque temporanea, qualitercunque mutato religionis statu absque hoc saluum et immutabile semper manet, praesertim cum hoc ipso clausulae ipsius

sensu ipsi quoque Augustanae et Helveticae Confessionis sequaces olim, pluralitate et potentia Dominorum terrestrium praepollentes, in eiusmodi effectum antea usi fuissent, adeoque quod semel iisdem placuit ac pro iusto et aequo positiva lege agnitum recognitumque fuisset, id modo displicere aut Catholicis iniquum reputari minime posset Ad quorum nimirum debito modo fiendam executionem, rectificationem et accomodationem, quam primum certos deputandos fore Commissarios, coram quibus particularia quaecunque alia gravamina iidem querulantes in facie loci, et parte altera praesente producere poterunt. Iuxta rei aequitatem resolutionemque hanc ipsis intimatam postulorum suorum effectum praestolaturi, quibus de caetero Eadem Sacratissima Majestas Caesarea et Regia Gratia sua propensa semper permanet.

VIII.

Trencsénmegye kath. lelkészeinek 1692. aug. 20-án kelt kérvénye a királyhoz, hogy a nemeseket, armalistákat és inscriptionalistákat az általuk birt jobbgáytelkek után a metreta-féle párbérszolgáltatásra kötelezze.

(Országoslevéltár. Kanczelláriai osztály 1692. év ex Augusto No 78.)

Sacratissima Caesarea Regiaque Majestas, Domine Domine naturaliter Clementissime! Nee majestatem vestram Sacratissimam latebit, quanta cum sollicitudine et difficultate, hoc gravissimo rerum statu Nos in servitio Animarum desudare oporteat, non satis est, quod miserrima et fere cum fame luctans plebs vix aliquid aut ita loquendo quidpiam praestare ob diversas publicas necessitates valeat; Insuper Domini Nobiles, Armalistae et simplices Inscriptionalistae in Comitatu Tencsiniensi degentes a Terris Rusticanis, solitas, et Nobis obvenire debentes metretas frumenti solvere recusant, Nos ad munia nostra ecclesiastica et divina obeunda irremissibiliter adurgentes. Quare Majestatem vestram Sacratissimam humili de genu exorantes rogamus, dignetur ex

innata sua erga sibi semper fidelem Clerum Hungariae clementia et munere Regio Apostolico benignissime demandare Illustrissimo Domino Supremo Comiti Nostro Domino Nicolao Illésházy, Clero Hungariae fautori addictissimo assistentiam pro reali et effectiva satisfactione Nobis per renitentes impertienda. Quam Majestatis vestrae Sacratissimae gratiam fidelibus et devotis suffragiis nostris humillime removendis adniteremur benignissimam praestolaturis Resolutionem majestatis vestrae Sacratissimae Humillimi et Devoti Capellani, Miseri et Pauperes Plebani Comitatus Trencsiniensis.

IX.

I. Lipót 1692. aug. 30-án kelt leirata Liptómegye közönségéhez, melyben a kath. lelkészek panasza következtében meghagyja, hogy a protestansok a mult évi rendelet (Explanatio Leopoldina) alapján a kath. lelkészeket illető terménybeli szolgáltatások teljesítésére szükség esetén katonai erővel is szorítandók.

(Országos levéltár. Kancelláriai osztály 1692. év ex Augusto No 78.)

Leopoldus etc. etc. Spectabilis ac Magnifice, Egregie Nobiles, fideles nobis dilecti. Iterato lamentabiliter repraesentarunt Majestati Nostrae fideles necnon honorabiles Inopes et egeni Parochi Comitatus Lyptoviensis. Quod licet Anno recenter practerito virtute certi alterius benigni mandati necnon Vobis sonantis et directi inter cetera pro bono internae pacis sancita observarique commissa Puncta, id per expressum ordinassemus, ut sedatis omnibus tumultibus signanter Comitatus Praefati Lyptoviensis Augustanae et Helveticae Confessioni addicti Incolae quiete et pacifice convivant, omnisque abusus ac excessus avertant et praeceveant: tantum tamen abest, ut iidem tenori eiusdem benigni mandati nostri sese accommodassent, quum potius eidem manifeste contravenire, debitumque pro impenso totius anni

servitio Sallarum in frugibus campestribus antelatis Plebanis Quaerulantibus cedens et proveniens iterato denegare sumerent. Quia vero frugum eiusmodi perceptio ipsis Plebanis Catholicis competeret, praesertim ex eo, quod per decursum totius anni, praeter exiguum talem, qualem stolam proventus alios pro remuneratione servitii sui penitus nullos haberent, ac etiam, quod dignus esset operarius mercede sua, sed et qui altari servit, inde quoque vivat, ac quod semel pro Justo, auctoritate nostra agnitum ratificatumque est, id semper pro firmo haberi, riteque exsequi et manuteneri, contra viventes vero pro demeritis eorum puniri debeant. Proinde Fidelitati Vestrae harum serie iterum atque ex superabundanti praecipendum committimus et mandamus, quatenus acceptis praesentibus, et rebus sicuti praefertur stantibus iuxta praecattactum primaevum serium et praesens superabundans benignum mandatum numerum, non secus ad meritum quoque benignae Resolutionis nostrae Caesareo Regiae in negotio religionis pariter anno praeterito clementer elargitae eum instituere et ordinare velitis ordinem, ut dicti supplicantes respectu suis ablatarum praefatarum frugum ac etiam aliarum suarum praetensionum et iniuriarum omnimodam sortiantur satisfactionem et contentationem; In casu vero unius aut alterius renitentiae Eisdem refragantium cum assumptione et assistentia Praesidiariorum quoque numerum Licamen (sic!) ad praestandum id compellere modis omnibus debeatis et iuvamini non secus facturis. Vobis de caetero etc. Datum in Civitate nostra Vienna Austriae die 30-a Augusti 1692.

X.

I. Lipót 1700. május 21. kelt leirata Vas megye közönségéhez, melyben legfőbb kegyuri jogánál fogva meghagyja, hogy a parochiabeliek a lelkész ellátása céljából szükséges szolgáltatások teljesítésére szoritandók.

(Országos levéltár. Kanczelláriai osztály 1702. év ex Junio No 24.)

Leopoldus Dei Gratia etc. Reverendi Honorabiles etc. Demisse repraesentavit Majestati Nostrae Fidelis noster nobis sincere dilectus Illustris et Reverendus Christianus Augustus Dux Saxoniae Episcopus Jauriensis; Qualiter nonnulli Dioecesis Eiusdem Jauriensis Parochi curae animarum incumbentes, praesertim vero in Pagis inter copiosiores nostros officio suo fungentes, quamvis iisdem aequae velut plebeae conditionis hominibus servitia sua spiritualia deferrent, nihilominus tamen nullam ab iisdem solutionem, aut subsistentiam, Parochis alias de Jure competentem experiri et percipere possent, taliterque ex defectu honestae intentionis et denegatae pensionis, occasionem etiam in similibus Locis iisdem perseverandi tollerent et adimerent. Et quia mentionato Episcopo ex incumbente sibi Pastoralis officio Parochorum suorum in vinea Christi laborantium curam genere et Jura Parochorum manutenere incumbet: Hinc demisse supplicavit Majestati Nostrae, quatenus autoritate nostra Apostolico Regia de Eiusmodi Parochorum competente pensione et subsistentia per Eos, quibus incumbit, si quidem prompte et suapte praestare nollent, etiam compulsivo modo administranda Fidelitates Vestras commonefacere, iisdemque una committere et mandare dignaremur. Cum autem omnis Operarius dignus mercede sua confertur, quive Altari servit, ab altari etiam vivere soleret, Ecclesiasticae porro personae, et Parochi velut propriis subsistentiae mediis, destituti, nisi debitas sibi a Parochianis pensiones et ob-

ventiones percipiant, et de competenti ipsis intertentione provideatur in Parochiis permanere nequirent, populusque sine verbi Divini praedicatione et spirituali consolatione incultus cum dispendio etiam animarum suarum vivere deberet. Eapropter Fidelitatibus Vestris hisce commitimus et mandamus, quatenus Universos et singulos quarumvis in hoc Comitatu Vestro Locorum Incolas, ut quod moris et acquitatis est, Plebanis et Parochis quilibet suis praestanda praestent, et de honesta ipsorum subsistentia provideant, cum dignum sit, ut qui spiritualibus Eorundem servitiis gaudent, per Eos temporalibus etiam subsidiis adjuventur, serio admonere, renitentes vero, aut morosos, ad debitam et consuetam ipsis Parochis tam ex frugibus, quam etiam aliis obvenientem pensionem, omni etiam meliori modo adstringere Fidelitates Vestrae debeant et teneantur. Secus non factururus. Datum in Castro nostro Laxenburgii die 21-a Mai 1700. (Frank renovavit sub dd^{to} 9. Junii A^o 1702. ad Comitatum Sarossiensem ad Instantiam Episcopi Agriensis.)

XI.

I. Lipót 1701-ben kelt második resolutioja az Explanatíó Leopoldina kiegészítése és bővebb értelmezése iránt.

(Győri püspöki levéltár. Intimata an 1691–1720.)

R E S O L U T I O

Eadem data est hoc anno 1701. Augustanae et Helveticae confessioni addictis, iterum sua gravamina proponentibus; hoc addita declaratione.

Primo. Exercitium Augustanae et Helveticae confessionis, supradicta ratione concessum est tantum in iis partibus Hungariae, quae an. 1681. in actuali Suae Majest. Sacrat. potestate erant: unde in partibus hoc bello recuperatis nullum ius est alterius a romana cath. fide exercitii. Ideo Sua Majestas ius patronatus omnium Ecclesiarum in Neo-

acquisitis sibi reservavit, in eo casu, quo illud ad Aetholicos devolvi deberet.

Secundo. Cum Exercitium Augustanae et Helveticae confessionis compluribus in locis articulariter nominatis solum ob eam causam concessum sit, quod confinia fuerint; clarum proinde est, ibi publicum aetholicum exercitium tolerari non debere, ubi confinia esse desierunt.

Tertio. Quando in quibusdam locis articulariter nominatis concessum est exercitium August. et Helv. confess. non ideo censi debet esse concessum, ut ullus e Catholicis apostatam agat, et ad Aetholicorum confessionem transeat, maxime talis, qui ab augustana et helvetica confessione per fidei catholicae professionem aliquando recesserat. Contra tales enim, qui a fide Catholica deficerent, tanquam contra iuris iurandi violati reos iure in Patriae legibus praescripto procedi poterit.

XII.

Az 1714-ben tartott pécsi püspökmegyei zsinat legregibb párbérszabályzata.

(Péterffy : *Sacra Concilia Ecclesiae Romano-Catholicae in Regno Hungariae II. 419—421. l.*)

PROVENTUS PAROCHORUM.

I. Singula paria hospitum conjugatorum sessionatorum (etiam in Filialibus) dabunt tritici simplicis, et ordinarii occas. 40. in defectu autem tritici flor. I. vel denarios Hung. centum. Quod si autem in pecunia omnino deficient, praestabit tantundem Parocho in labore aequivalente, aut in alio genere frumenti v. g. Siliginis, Hordei, Pannici, Avenae, Milii, Kukuriczae, Pisorum, Lentium etc.

II. Similiter ab eiusmodi pari hominum, sed hospitum possessionatorum et sessionatorum denarios Hung. 25. seu gross. 5. Personae autem viduae, tum viriles, quam etiam muliebres possessionatae et sessionatae, pendent medietatem praemissorum, hoc est 20 occ. tritici, den. 12 $\frac{1}{2}$, quod qui-

dem intelligendum in defectu tritici vel etiam pecuniae ut praemissum est. Filii autem et filiae sive haeredes, et successores nondum coniugati, sessionati tamen et possessionati, solvent more viduorum et viduarum, prout superius est annotatum. Quod idem intelligendum de advenis, ac quibusvis aliis, qui sessionem aliquam occupant, vineam aut agrum excolunt ut solvere debeant more viduorum atque viduarum.

III. Quantum porro ad administrationem, executionem et assignationem praemissorum proventuum, Dominis Parochis attribuendorum: imprimis quilibet Parochorum sibi erit providus ac bonus, et ut percipere possit tum ex Cathedra insinuare poterit, quam etiam cum aedituo, seu Decano Parochiali, per Parochiam circumire, ac exigere licitum erit. Quin imo, si ita opus fuerit officialem Domini requiret, quatenus parochianos ad solvendum compellat. Quod si non succederet cum desiderato effectum, etiam apud Inelytum Comitatum instantiam facturum, executionem contra contumaces urgebit, et impetrabit.

IV. Inquilini coniugati, boves, aut equos habentes, quantum ad triticum, solvent perinde, atque hospites, possessionati et sessionati paulo superius specificati. Quod idem ad solutionem pecuniarum erit extendendum, ac etiam de laboribus intelligendum in defectu tritici, aut pecuniae. Inquilini eiusmodi iumenta non habentes pendent tritici occ. 10. de. 12. et laborem unius diei. Si inquilini sint vidui aut viduae, praestabunt den. 25 aut 2 dies laborum.

V. Tempore vindemiarum, singuli hospites coniugati vineam habentes, de musto praestabunt pintas 5. id est pint. quinque. Vidui autem et viduae pintas duas et mediam, id est pint. $2\frac{1}{2}$, similiter nondum coniugati, et inquilini sive coniugati sint, sive non.

VI. Quilibet hospes possessionatus et sessionatus, qui cum proprio curru egreditur, per annum praestabit duos currus lignorum ad domum Parochialem convahendo; alii autem, qui cum aliis coniungendo currum constituunt, currum unum praestabunt. Qui autem iumentis ingalibus destituuntur,

ligna ad domum parochialem convecta coincident. In omnibus Parochiis, singula duo aratra pro semine autumnali per Parochum praestando, ternis vicibus, unum iugerum pro una kila elaboratum inarabunt, ac insemminabunt, componentque more solito. Pro vernali vero itidem duo aratra, pro una kila seminis a Parocho praestandi terram arabilem praeparabunt, et insemminabunt tempore consueto. Et hoc intelligendum est etiam de filialibus. Semper autem erit circumspicendum, ut terrae arabiles designentur in locis Ecclesiarum, sive Materna sive filialium, ubi magis opportunum videbitur esse ad agriculturam exercendum.

VII. Qui vero iumentis et aratris sunt destituti, labores manuales unius dici praestabunt, prout Parocho necessarium videbitur. Ubi notandum diligenter est: valde distinguendum esse inter vineas, prata, et arabilia, ad solam Ecclesiam pertinentia, et illa quae ad domum parochialem sunt spectantia. Quando quidem primi generis haud dubie excolenda sint per Parochianos, et simul cum Parocho et senioribus Parochiae, convertenda pro necessitate Ecclesiarum inibi existentium, et non debent converti in usum Parochi, aut Parochiarum necessitatem.

VIII. Quae vero secundi generis esse dignoscuntur, ea etiam veniunt excolenda per Parochianos, verum tamen pro solo Parocho applicanda, non autem in necessitates Ecclesiarum distrahenda. Proinde ubi domus parochialis antiquos suos fundos, seu agros, vineas, et prata iam ab antiquo destinata haberet, illa utique pro Parocho excolenda et administranda venirent: vice versa autem quae ab antiquo ad ecclesiam pertinuissent, eiusdem etiam Ecclesiae necessitatibus attribuendae essent.

IX. Quod si vero domus Parochialis eiusmodi beneficiis destituta esset, tum necessario aliunde provideri deberet, interveniente etiam si, ita opus foret, dispositione ac consensu Dominorum terrestrium, ac officialium praevis superinde requisitorum. Universim quaecunque in agris et vineis excolta, demessa, et in pratis falcata, ac cumulata fuerint, unanimi consensu et labore Parochianorum omnia comporta-

buntur, et in debitum locum deponentur. Similiter etiam vineae ad domum Parochialem pertinentes, cum omnibus requisitis et laboribus per Parochianos excoluntur, perficiuntur. Quod si vero Parochus vineas proprias, agros, arabilia, foenilia, et si quae id genus alia cum proprietate sibi comparata haberet, in iis excolendis, atque elaborandis, ne utiquam Parochiani erunt obligati: verum ipse Parochus suis propriis expensis ac laboribus administrabit.

X. Ubi prata et foenilia proprie ad Parochiam ab antiquo pertinentia non haberentur, sed pro ratione temporis de novo passim essent eligenda ac decernenda pro parte Parochi; in iis singuli hospites coniugati sessionati et possessionati diem unum falcando praestabunt, vidui autem et viduae diem medium. Illi porro qui iumentis sunt destituti faenum cumulabunt: iumentati demum convehent in domum Parochialem ac debite component. Quae omnia circa labores hactenus descripta, Parochiani suis expensis et victualibus perficere obligantur.

Sic vineas quoque Parochiales ipsi Parochiani tenentur vindemiare pro Parocho; uvas exprimere, in vaso infundere, in domum Parochialem convehere. Quod idem intelligendum est de vineis Ecclesiarum pro iisdem Ecclesiis applicandis.

XI. Praeterea siquidem Licentiati Parochi plerumque leviores Parochias administrarent, unde etiam proventus non tantum mediocres, sed etiam longe minores percipi possent, ut eorum statui, et necessitati consulte provideretur; ac etiam ut iura Parochialia in suo vigore, ac plenitudine permanerent, neve propter inopiam Parochorum, sive carentiam, et penuriam sacerdotum sensim diminui, tandemque aboleri videantur: omnino aequum ac rectum videtur, ut etiam ipsimet Licentiati, non secus, ac sacerdotes Parochi in omni genere proventuum, laborum et praestationum Parochialium pleno iure gaudeant, ac aequipolleant.

XII. Quod etiam vel exinde approbatur; siquidem Dominis Parochis ad eorum Parochias ratione Sacramentorum administrandorum evocandis humanitatem, et hospitalitatem praestare deberent. Caeterum eisdem Licentiatis Plebanis cura, et

cultura suarum Ecclesiarum Parochialium serio commendatur; ut si eorum proventus ita secum ferre videantur, etiam ad cultum et nitorem Ecclesiarum aliquid velint convertere, pro necessitate earundem. Quem etiam in finem videtur omnino salutare, proficuum, simulque necessarium, quatenus sedecimae Ecclesiarum Parochis sacerdotibus destinatae applicarentur, ad eiusmodi Ecclesias; cum pleraeque sint, non tantum debitis apparamentis destitutae, verum etiam muris labentibus sartisque tectis non tantum hiantibus, sed et corruentibus, nisi succurratur, in totalem ruinam expositae, ac desolandae.

XIII.

III. Károly 1731. január 7-én kelt leirata a helytartó tanáchoz, hogy articularis helyeken úgy a katholikus, mint a protestans papok saját hiveiktől és ne a község pénztárából nyerjék ellátásukat.

(Országos levéltár. Kancelláriai osztály 1731. január 7.)

Serenissime Dux etc. Praeterea in locis articularibus, ut Parochi catholici a catholicis, ministri autem acatholici ab acatholicis, consequenter neuter ex cassa publica suam habent subsistentiam, iustum et positive legi est conforme, nisi pro parochis catholicis peculiaris quaequam fundatio adesset, quam haec aut illa civitas erga stipendium certum parochi catholico annue solvendum in se assumpsit, prout Késmarkini factum fuit, quo in casu veluti emolumenta talismodi foundationis ad cassam publicam venirent, ita pariter aequum est, ut exinde Parochi Catholico ratione ex praevia deputata quotta exsolvatur. Quibus in reliquo gratia. — Datum Viennae Die 7^a Januarii 1731.

XIV.

III. Károly 1731. marczius 21-én kelt rendelete (Resolutio Carolina), melyben a protestansok viszonyát az uralkodó kath. egyház irányában az *Explicatio Leopoldina* példájára újból megállapítja.

(Győri püspöki levéltár. Intimata an. 1731.)

Reverendissimi etc. Demisse relata sunt Nobis acta Commissionis art. XXX. an. 1715. determinatae, quae nimirum an. 1721 in libera, regiaque Civitate nostra Pesticensi inchoata, anno vero sequente, in altera libera et regia civitate Nostra Posoniensi reassumpta et determinata fuit. Rite proinde ponderatis ac discussis materiis, in eiusmodi actis specifico uberius deductis benigne visum fuit Nobis hac vice sequentem eatenus impertiri resolutionem. Et quidem:

I. Benignam pietissimae memoriae Imperatoris et Regis Leopoldi resolutionem, sub dato 2 apr. 1691. typis mandatam, et suo modo publicatam, pro regiis explanationibus articulorum 25 et 26 an. 1681 et 21. an. 1687. per praecitatum articulum 30 an. 1715 confirmatis, habendam, et iuxta illum sensu antelati articuli 25 omnibus Augustanam et Helveticam Confess. profitentibus regnicolis, ubique concessum Confessionis ipsorum exercitium, privatum duntaxat, dictamine porro sequentis articuli 26. ad certa nonnisi loca restrictum memoratum exercitium publicum fore, ac exinde:

II. Praedicantes ad articularia duntaxat loca, quoad confessionis suae erga hanc profitentes, tam ibi degentes, tam et aliunde confluentes exercitium, restringi, in talibus autem locis, tot, quot necessitas et multitudo gregis exigit, ministros, praevie tamen remonstrata istiusmodi necessitate, acceptaque desuper benigna Regia concessione, iisdem admitti debere, qui ibidem quoque aegrotos ac captivos visitare, iisdemque opera sua adesse poterunt.

III. In locis articularibus, neque plebeiae conditionis homines a librorum confessioni suae deservientium pro se et familia sua propria lectione, tanquam ad privatum exercitium spectante, arcendi erunt, absque tamen eo, ut alios eiusdem loci incolas eorsum admittant. In quibus quidem non articularibus locis, licet quidem ipsi Aecatholici, quoad munia parochiali, parochio Romano-Catholico subsint, is tamen non audebit, ab iisdem maiorem quam Romano-Catholicis stolam desumere.

IV. Iure terrestrium dominorum, per articulos et praeallegatas explanationes in salvo relicto, hoc deinceps quoque admitti, eo tamen modo, ut, si terrestres domini, quoad religionis negotium, in Regno hoc quid operari, aut immutare vellent, teneantur id ipsum, cum rationibus eisdem ad hoc aut ad illud instituendum permoventibus praevis Regiae Suae Maj. velut terrae principi et religionis defensori, humillime repraesentari facere, superindeque clementissimam dispositionem et ordinationem eiusdem Caes. Reg. Maj. praestolari.

V. Superintendentes, seu superiores Augustanae et Helv. Confess. addictorum, ubi modo factorum Confessionum alterutram profitentes, superinde, in quot et qualibus locis eiusmodi Superintendentem seu superiorem sibi admitti petant, apud Suam Maj. Sacr. instantiam fecerint, iisdem admittentur. Quorum quidem Superiorum muneris erit, moribus sibi subiectorum ministrorum invigilare, ac in excessivos condigne etiam animadvertere. In reliquo autem Aecatholicorum ministri in causis profanis, iurisdictionato magistratui, ac in hoc duntaxat, ut constet, num eiusmodi ministri rite baptisent, seu ad valide baptisandum sufficienter sint instructi, etiam visitationi et examini Archidiaconorum Catholicorum subesse debeant. Matrimoniales porro causae, fundamento privatarum regni legum, iudiciis dioecesanorum Episcoporum ita substerni, ut hi illas plane iuxta principia August. et Helv. Confess. diiudicent, admissa inde ad Archiepiscopum appellatione.

VI. Apostatae demum, praecipue, dum quis ex Augustanae et Helv. Confess. addictis praecipuis catholicam fidem am-

plecteretur, deinde vero ab eadem deficiendo, rursus eo redire attentaret, gravi arbitraria poena, per iurisdictionatum secularem magistratum sunt puniendi. Antequam autem eiusmodi arbitrariae poenae effective infligantur, de casu in casum desuper praevis Augustam Aulam mittenda erit relatio.

VII. Ut disparis religionis homines, tam in articularibus, quam non articularibus locis, praecise coram parochio loci catholico matrimonium inire possint, admitti.

VIII. Feriae porro ac festivitates Catholicorum, etiam ab Aatholicis, quoad publicum et forum externum celebrari, mechanici item fundamento privilegiorum suorum consuetis processionibus interesse debebunt.

IX. In materia demum iuramenti, a profitentibus Aug. vel. Hely. Confessionem, deinceps in praefato Hungariae Regno desumendi, elementer decerni, ut indices, alique officia tenentes, prouti et advocati, interea et donec aliud statuatur, iurent ad formulam decretalem, expressis nempe verbis deiparae Virginis ac Sanctorum; a testibus autem desumatur iuramentum in forma vulgari, ne cursus iuridicus, tam civilis, quam criminalis remoram patiatur.

Caeterum contraversiones quasvis, in materia religionis hucusque factas, pro adhuc vice, oblivioni tradi, quodsi tamen alterutra partium, seu quiscunque privatorum regnicolarum, benignis resolutionibus et dispositionibus Caesarco Regiis, in praecallegato religionis negotio interventis, privata auctoritate contravenire, et sive Catholicus Aatholicum, sive Aatholicus Catholicum eatenus turbare aut molestare attentaret, poena conveniente ad instantiam Fisci Regii desumenda irremissibiliter puniatur. Deinceps porro, si quis privatorum, in persona vel causa religionis se aggravatum existimaverit, desuper suo privato, et non communi nomine ad Regiam duntaxat Majestatem recurrat pro remedio.

Quam benignam Resolutionem nostram Fidelitates Vestrae universis regni Comitatibus intimare, hocque modo pro singulorum notitia et directione publicare noverint. Datum Vienne Austriae d. 21. Mart. 1731. Carolus.

XV.

III. Károly 1733. marczius 7-én kelt leirata a helytartó tanácsához a lelkészi pénztár (Cassa Parochorum) javadalmazása, kezelésének módja, a lelkészek congruájának megállapítása, a lelkészi jövedelmek összeírása stb. iránt.

(Vallásalap. Vezérokmányok VIII. szám.)

Serenissime Dux, Consanguinee Nobis Charissime, Reverendissime item, Reverende, Honorabilis, Spectabiles ac Magnifici, nec non Magnifice, et Egregii, Fideles Nobis dilecti. Nostra in Deum Pietas, et Paterna quoque in Rempublicam Cura et Sollicitudo summe exigit, ut in Regnis et Ditionibus, Divinitus Nobis concessis, verae Religionis et Animarum, pretiosissimo Christi Sanguine redemptarum, exactissima habeatur Cura; et siquidem haec in Vigilantia et Zelo Ordinariorum, requisitis item idoneis Animarum Pastoribus, horumque bona Institutione, quam maxime consistat, ad modofatam autem Institutionem, Studia et Seminaria bene regulata plurimum conferre possint, requisitis vero Animarum Pastoribus de congrua Sustentatione provideri debeat; Fidedigne porro percipiamus in praefato Nostro Hungariae Regno, quamvis priore adhuc Bello Turcico receptis Sedibus ab olim Dioecesanis eadem cum Bonis et Juribus temporalibus eo spectantibus per Magnae Memoriae Imperatorem et Regem Leopoldum, Genitorem Nostrum desideratissimum, ipsi Clero iam dudum restitutae fuissent, unde emersis quibusvis defectibus, ab ipsismet Locorum Ordinariis, conveniens remedium ad praesens poni et potuisset et debuisset; Dioecesanorum nonnullos, nec ad praesens Seminarium, seu Alumnatum, in et pro Sua Dioecesi erectum habere, et qui etiam uno vel pluribus provisi existerent Seminariis, inde nihilominus, cum Vastas nimis habeant Dioeceses: et illi quoque Alumni, qui in antelatis Seminariis instituuntur, in Philo-

sophia Triennio, in Theologia vero Quadriennio detineantur, per consequens de ordinario cursu Septem, si autem adhuc in Humanioribus Studiis ad Seminaria suscipiantur, octo, novem et subinde decem Annis interteneri debeant, prius in Seminariis, quam ad Curam Animarum exmitti possint: Requisita et Sufficientia Subiecta obtinere non valerent: Ipsos dein Rectores Seminariorum, Rationes de Tempore in Tempus non exhibere, ut exinde, an tot, quot Reditus admittunt, Alumni in illis interteneantur? videri, et defectus, qui eatenus irrepsissent, corrigi quirent; sed et praescriptas Parochiarum visitationes, ab illis, quibus eae incumbunt, intermittere; Defectu demum Mediorum, ad condecenter in Parochia subsistendum requisitorum, non ut in Locis, ubi alias necesse de facto etiam fuisset, Parochos instituere, tales instituti fuissent, quin potius nec actu institutis in pluribus Locis, de congrua Dote provisum haberi.

Hinc cum Summa, uti praemittitur, Cura Religionis et Animarum esse debeat, praerecensitis, aliisque eatenus ad praesens observatis defectibus serio obviare, opportunumque ac efficax idecirco remedium pro exigentia etiam Regio-Apostolici Muneris nostri ponere, dictarumque Animarum Curae omni meliori modo prospicere cupientes, pro praesenti urgente Ecclesiarum et Parochorum in Hungaria Necessitate certam Cassam generalem in Libera et Regia Civitate Nostra Poseniensi, sub Directione Commissionis, de qua infra dicitur, Servari et medio eiusdem Commissionis, perspecta praevisi unius cuiusvis Dioecesis urgente Necessitate, exinde eiusmodi Necessitati competenter provideri benigne volumus et Mandamus, clementerque disposuimus.

Ut ad eandem Cassam Census foundationis Ferdinandae dictae ex Annis Sex Mille Florenis constans, in ratis suis Angaricalibus a Die prima Januarii Anni currentis ac praeterea in Sortem accretarum ad praesens dictae Foundationis Restantiarum, alii quatuor Mille floreni pariter annue solvantur: Et siquidem Votum etiam illud, quod altofatus Genitor noster super Parochialibus Ecclesiis per Hungariam, tum Barbarorum Tyrannide, tum Temporum Calamitate destrue-

tis, iterum erigendis, et competente Parochis Sustentatione dotandis solemniter isthic emisit, debite adimplere decrevissemus, igitur fine adimplendi praeattacti Voti, ultra praevie iam resolutos Annuos Decem Mille Florenos, alios Sex Mille Florenos, Posonii accurate annuatim ab Aerario nostro, ad antelatum Neo erigendam Cassam solvi et pendi iussimus, ita tamen ut Parochiae ex his Annuis Sedecim Mille Florenis vel neo erigendae, vel restaurendae quoad ius Patronatus Nobis et Successoribus Nostris Hungariae Regibus reserventur.

Supra fatae autem Commissionis, quae nimirum dictam generalem Cassam, sub sua Directione habeat, Praesidium tenebit Archi-Episcopus Strigoniensis et Regni Primas, Emericus e Comitibus Eszterházy, Coassidentibus Eidem, Joanne Comite Pálffy, Iudice Curiae nostrae Regiae, Episcopo item Agriense, Gabriele Comite Erdődy et Joanne Adelffy, Regii istius nostri Locumtenentialis Consilii Consiliariis, nec non uno Regiae Camerae Hungariae Consiliario per Camera nostram eatenus denominando, modo fata Commissio mox ubi consederit, habita mutua inter se Consultatione, medio Regii istius Nostri Locumtenentialis Consilii, aptum et idoneum sufficientemque Securitatem seu Cautionem dare valens Subiectum, quod Pecunias ad memoratam Cassam confluere debentes percipiat, et assignatas inde Erogationes faciat, Nobis demisse proponet: Specificando Salarium eiusmodi Perceptorii Annue dandum, Locum item Securae Conservationis dictae generalis Cassae, ac qualiter eundem Perceptorem, ad rite obeundum talismodi Servitium, alias etiam instruendum esse censeret.

Caeterum clementer confidimus, iuxta aliud benignum Rescriptum nostrum, Die 12-a Octobris Anno proxime praeterito expeditum demandatam ex omnibus Dioecesibus, tam de moderno, quam et in futurum meliorando earundem Statu Informationem, ad praesens iam Supervenisse exindeque specificet, ac Seriatim patuisse, quot et qualia, in quo Loco de facto habeantur Tempia; qui parochi, quas teneant Ecclesias

Filiales, et ad quam Distantiam hae existant, quales item antelati Parochi de praesenti habeant Reditus, prouti et in quot, et quibus adhuc Locis Parochiae erigi, quaeve Possessiones, in qua Distantia inde sitae, in forma Filialium applicari possent? quod si autem haec, ex transmissis iam Informationibus circumstantialiter non paterent, ad habendam uniformem eatenus Relationem, Tabella hisce annexa Dioecesis transmittenda erit, ut singulus illorum, quoad Parochos et Ludimagistros, eorundemque Subsistentiam, iuxta Positiones ibidem deductas, ac praetera de Statu quoque Ecclesiarum, ibidem habitarum Regio isti Nostro Locumtenentiali Consilio exactam mittat Informationem.

Acceptis vero eiusmodi fundatis Notitiis circa illos Parochos, qui et Ecclesiis debitae Instructis, et pro sua etiam Subsistentia mox declaranda, congrua Dote sunt provisi, nihil aliud supererit, quam ut tales penes id, quod habent, relinquuntur, et manuteneantur, ipsi vero Pastorale Munus suum debite ac rite ulterius etiam obeant, nisi ob nimiam Extensionem, Separatio Filialium cum Emolumentis ibidem habitis necessaria foret, quo in Casu iisdem etiam filialibus de Parcho, si haberi possit, peculiari et congrua sustentatione providendum erit.

Congruam autem Dotem Parochi praeter Domum Parochialem et Fundos eo communiter applicari Solitos limitari ad Annuos 150 flnos: Congrua porro taliter stabilita, tam illis Parochis, qui actu quidem in Parochiis degunt, ex Sedecima nihilominus, aliisque Reditibus suis eiusmodi Congruam non habent, de illo, quo deest, ad praedecaratam Congruam quam et noviter instituendis Parochis, de horum quoque Subsistentia, ex praerecensita Cassa, in quantum haec suffecerit, providendum, exindeque necesse erit, ut Archi-Diaconi, vel horum Vices-gerentes, adiuncto uno Officiali Comitatus, Reditus Singularum Ecclesiarum Parochialium, iuxta Tabellam praeanexam praevis examinent et cum Terrestribus quoque Dominis et Patronis, de supplendo Defectu agant; Signanter Terrestris Domini in Locis, ubi de facto iam habentur Parochialis, et Scholae Magistri Domus, Fundique

eo communiter applicari Soliti, memoratas Domos in bono Semper Statu conservabunt, ubi vero nullae eiusmodi Domus et Fundi ad praesens forent excisi, ac exstructae, requisitum et sufficiens pro Parochi Residentia, Scholaeque Magistri Habitatione Spatium, prouti et Agros aliosque communiter ad tales Domos applicari solitos Fundos, Terrestres Domini excident, et Parochis, nec non Scholae Magistris assignabunt, necessariasque Habitationes aedificari et in bono Statu conservari curabunt, Locorum vero Incolae gratis Terras talismodi excolere, aliosque circa easdem consuetos labores perficere erunt obstricti.

Et siquidem in Exactionibus Proventuum Stolae, variis in Locis graves hucusque commissi fuissent Excessus, Dilectio et Fidelitates Vestrae suum nobis proxime Suppeditabunt et perscribent sensum, an praefata Stolae Exactio, odiosam Religionem absque hoc reddens, si non totaliter tolli, ad Solam Matrimonialem Benedictionem, et fimbres Conciones restringi et limitari possit? praecipue cum Parochi etiam absque eiusmodi Proventuum Exactione, praevio modo Congruam sint habituri Subsistentiam.

His quoad Subsistentiam requisitorum Parochorum dispositio, ubi Parochus de Clero Saeculari, defectu idoneorum Subiectorum haberi non poterit, necesse erit, interimaliter bonos et Exemplares Religiosos, ubi ad manus haberi valent, eatenus applicare: Cumque ubivis Locorum tam Subito nec Parochiae erigi, nec Parochi institui queant, ne interea etiam temporis, Populus Spirituali Solatio et Servitio destituatur, Dioecesanis Serio iniungendum erit, ut ex Religiosis in Regno existentibus, Missionarios instituant, qui potissimum in Locis, ubi Parochus non habetur, adhibita omni Discretionem, Populum in fide erudiant, et Sacramenta Eidem administrent; Et veluti ad Munus Dioecesani pertineret, Parochos sibi Subordinatos, quotannis quidem medio Archi-Diaconorum, de tempore vero in tempus, propria etiam in Persona visitare, sicque compertos defectus corrigere, dictos Dioecesanos in eo quoque serio admoneri volumus, ut eiusmodi etiam Strictae Obligationi Suae exacte Satisfaciant et invigilent,

num Parochi concredito iisdem Munere debite ac rite fungantur.

. . . . .
Tandem, ex quo quam maxime conveniat, ut Abbatias et Praeposituras, aliaque Beneficia pro mere Simplicibus de facto habita, in Hungaria tenentes, sive Ecclesiastici, sive Regulares existant, in Bonis ad eiusmodi Beneficia Spectantibus, cumprimis Ecclesias et Domos Parochiales condecenter restaurent, ac tam iisdem, quam etiam Parocho de congrua Dote, ex redditibus Bonorum Dictorum Beneficiorum provideant, sique aliis etiam Terrestribus Dominis eatenus bono exemplo praeceant, imo ordinarium quoque in cuius nempe Dioecesi Bona ipsorum Temporalia sunt sita, in fundando vel etiam augmentando Alumnorum Seminario, eo, quod ipsi quoque inde Parochos ad gerendam in antelatis Bonis Animarum Curam sint obtenturi, a Proportionem Redituum suorum adiuvent: Igitur et huius sedula Cura habenda erit.

Et haec sunt, quae circa animarum Curam in Hungaria deinceps in meliorem Ordinem redigendam hac Vice Clementer resolvimus, et Dilectioni ac Fidelitatibus Vestris intimanda esse duximus . . . . .

. . . . .
In reliquo etc.

Datum in civitate nostra Vienna Austriae Die 7. mensis Martii Anno Dni 1733.

XVI.

A helytartótanács 1733. marczius 17-én kelt rendeletével kapcsolatosan kibocsátott tabella, a mely szerint a lelkészek jövedelmei a generalis visitatiók alkalmával összeirandók.

(Országos levéltár. Helytartótanácsi osztály 1733 marczius 17.)

TABELLA IUXTA QUAM STATUS PAROCHiarum
CONNOTARI DEBERET.

Parochia N.

Habet filiales N. N. in distantia a Matre Ecclesia Horarum T.

Ecclesiarum aedificia sunt in bono statu, aut quali egent reparatione.

Habent necessaria apparamenta, aut iisdem, et quibus destituuntur.

Habent certos proventus ex aliquo capitali, vel fundo Ecclesiae donato, vel legato, vel vero incertos ex cryptis, pulsu campanarum, vel marsupiali diebus dominicis et festivis in Ecclesia colligi consueta. Eleemosyna, quae omnia insimul annue computata faciant T.

In pago principali habet domum parochialem. In bono statu, vel reparatione egentem, et quali? ac quis reparationem facere soleat?

Hortum.

Prata curruum T.

Agros insemnaturae cubulorum T.

Et hi agri ad quot calcaturas, et post singulum cubulum procreatio cubulorum T.

Vineas fossorum T.

In pratis falcatur et convehitur foenum quis?

Agros aratur, seminat, metitur, fructus convehitur quis?

Vineas excolitur quis?

Et quot urnae ex vineis procreentur?

Habet a qualibet domo annuatim: Triticum, siliginem, avenam, panes, vinum, praestationem pecuniariam.

In loco talis parochiae vini, fœni et omnis generis praestari soliti frumenti quale pretium? et qualem omnia praemissa loci pretio aestimata annuam summam insimul sumpta faciant?

Habet sylvam propriam ex qua ligna convehit quis? vel praebentur ipsi currus lignorum, arundinum etc. T. a quo?

Percipit stolam: a baptismo, ab introductione puerperae, a matrimonio, a benedictione Neonuptae, a sepultura?

Distincte autem declaratur ex qua specie Stolae, quam in parata pecunia, quantum-ve in naturalibus pretio loci computandis per annum habeat?

Conciotus funebriis taxa (quia ad eum parochi nullo modo obligantur) eorum arbitrio relinquenda.

A filiali N. percipit prout supra in matrice significatae sunt rubricae T.

Quot facit annuatim ex omni specie in Pecunia T.

Vel si in filiali aliter solvatur, quam in matrice, tunc id quoque specificatur.

Praeterea respectu singuli parochi apponatur, ultra praespecificatos annuos proventus, quantum adhuc et quid pro sua congrua subsistentia habere deberet?

Item declaretur an aliquis? et quis talis parochiae habet actu ius patronatus.

XVII.

A helytartótanács 1753. május 17-én kelt rendelete a kath. lelkészeknek járó egy jobbágytelek kihasítása és a hivek ingyenes munkája iránt.

(Országos levéltár. Helytartótanácsi osztály 1753. május 17.)

Et quia id etiam observatum fuisset; quod fundi ad Parochias et Ecclesias spectantes non ubique per locorum incolas (uti benignae Caesareo-Regiae resolutiones innuunt) gratis excolantur, quin imo in pluribus locis, nec fundi unius sessionis

pro parochis excisi habeantur, alibi item parochi, etiam de proventibus Ecclesiae quidpiam participant, hi autem proventus distinctim tractandi, et pure in conservationem et necessitates ecclesiae convertendi forent, propter fundorum vero parochialium haud excisorum defectum, et parochiani populi in excolendis, ubi excisi iam sunt, Parochiae et Ecclesiae fundis negligentiam: Sua Majestas Sacr. generalem parochorum cassam gravare non admitteret.

Hinc Excellentia Vestra dominos terrestres et ius patronatus habentes ad excisionem fundorum parochialium, ubi nondum habentur, omnimode disponere, occasione vero conscriptionum, praecautum ire velit, ne parochi sibi de proventu Ecclesiarum quidpiam appropriare audeant. Omnibus etiam Regni comitatibus sub hodierno dato penes communicationem praeacclusae novae Ideae ea facta intimatione: ut parochiano populo gratuitam fundorum ad Parochiam et Ecclesiam spectantium, non tamen per parochos privatim pro se comparatorum, vel arendatorum, culturam injungant. — Datum ect.

XVIII.

A helytartótanács 1756. január 27-én kelt szabályrendelete a kath. parochiákhoz affiliált protestánsok párbér- és stoladij-kötelezettsége iránt.

(Országos levéltár. Helytartótanácsi osztály 1756. január 27.)

Sacratissima Caesareo-Regia Majestas 11^a mensis Decembris Anni praeteriti 1755 et respective 9^a mensis annique labentium in negotio religionis sequentia benigne resolvere est dignata, quod tametsi parochi catholici a suis parochianis iuxta usum consuetum non tantum stolares proventus, sed etiam alias praestationes, partim in natura, partim in pecunia percipiant, proventus nihilominus istiusmodi quoad catholicos, signanter illos, qui recentius pro filialistis applicati sunt, universaliter extendi non poterunt, vel ex eo, quod iuxta Benignae Resolutionis Carolinae in Anno 1731° publicatae punctum 3^{ium} parochi catholici, quoad desumptionem

stolae ab incolis acatholicis in locis non articularibus degentibus regulati habeantur, ideo ne acatholici illi tam ad intertentionem plebanorum catholicorum, quam et praedicantium suorum concurrere necessitati, duplici onere se gravari continuo querulentur, et ad sufferenda eorum publica etiam onera minus idonei reddantur, Sacra Caeo-Regia Majestas perbenigne disponit, ut acatholici ad praestandam parochis catholicis competentem, talem videlicet, qualis a personis catholicis exigi solet, stolam adstringantur, ab aliis autem praestationibus in quarum usu haecenus parochi catholici non erant (nisi ad eas sponte accedere velint) non adigantur, qua stola praevis parochis catholicis deposita, liberum erit iisdem acatholicis ad praedicantes suos in locis mansionum suarum degentes, accedere et ibidem se baptisari, copulari et sepeliri curare, ac alia confessioni suae exercitia peragere. — Loca quidem haecenus parochis catholicis non provisa pro ratione necessitatis iuxta praecedaneas benignas resolutiones regias pro filialibus ad matres ecclesias catholicas applicare benigne vult Sacratissima, non tamen fine augendorum ultra, quam par est, parochis catholicis proventuum, sed praecipue ad effectum illum, ut cura animarum habeatur, parochi bono exemplo et praedicatione verbi divini, ac populi ibidem existentis, in punctis et principiis fidei sedula instructione operentur, sicque catholici in fide confirmantur, acatholici vero ad conversionem mediis his placidioribus disponantur, quibus parochis ubi oportet, de necessaria subsistentia ex cassa parochorum in hunc praecipue finem destinata, prout fieri solet, providebitur.

Ex benigno proinde iussu regio Celsitudini Vestrae per-officiose insinuandum esse duxit consilium hoc Locumtle Regium, quatenus plebanis iurisdictioni suae subiectis comitti facere haud gravatim velit, ut illi in conformitate praedecaratae Benignae Resolutionis regiae acatholicos tractent, consequenterque ultra stolam competentem ad alias praestationes, in quarum usu actu iidem parochi non existunt (nisi ad eas sponte accedere velint) non adigant; agere praeterea haud gravatim velit Celsitudo Vestra in conformitate piarum benign.

Resolutionum Regiarum in articulo 71 Anni 1723 fundatarum cum ecclesiarum patronis et populo de parochorum intertentione ita, ut ipsi quoque acatholici ad concursum placidioris mediis disponi possint. — De praemissorum porro effectu consilium hoc Locumtle Regium Suo tempore isthuc submittendam informationem praestolabitur. — Datum ex consilio Regio Locumtenentiali Posonii die vigesima septima Januarii Anno 1756 celebrato.

XIX.

Mutatvány Kövesd és Nagy-Czenk sopronmegyei parochiákban 1768-ban megejtett vizsgálat (inquisitio) tanuvallatási jegyzőkönyvéből az ottan divó párbérszolgáltatások iránt.

(Győri püspöki levéltár. Intimata an. 1768.)

DE EO = UTRUM ?

1°. Tudgya-e a tanú annak kezdetit, mikoron és miképpen háramlott a Kövesdi Plébániahoz tartozandó földeknek Rétekk és Szőlőknek munkáltatása és egyéb dolgok a Plébánia ház körül egyedül némely Sellérekre ?

2°. Mennyiből álló földek és rétek és egyéb apertinentiák birattnak említett Plébánia házhoz ?

3°. Micsoda és minemű dolgokat ezeken kívül kellek egyedül azon Sellérek által véghez vitetni ?

4°. Hannyan számláltatnak azon Sellérek ?

5°. Homénd vette eredetit, hogy a Plebánusnak fizetése nem páros személyektől, hanem vonyós pár marháktul fizetetik ?

Primus Testis Providus Stephanus Pete in Possessione Kövesd etc. exam. fassus est.

Ad 1^{am} Valamint hogy az régi eleiktől mindenkor ugy hallotta, ugy mostanában is ifjuságátul fogva mindenkor ugy tapasztalta, hogy az Plébániához tartozandó földeknek há-

rom izbéli szántását és a tavaszi alá is egyszer, ugy szintén a boronálását is az egész község által végben vitette, az Réteknek pedig és Szőlőknek munkáltatására mindenkoron maga tulajdon Sellér jobbágyi által végben vittetett: arról pedig soha nem hallotta, mikoron és miképpen azon Sellérekre azoknak munkáltatása háramlott, és a mennyiben elegendők nem voltak, maga Tselédjei avagy pinzes munkás által kellett dolgoztatni.

Ad 2um. Három mezzőre levén földei a Plebánia háznak, minden mezzőre egy egy tagban, ugy mint felső mezzőn 6 hold 12 köblös; Közép mezzőben hat hold 12 köblös. Az alsó mezzőn hasonlóképpen hat hold 12 köblös. Az Rétek pedig három helyen mindenestül, másfél kaszás, úgy szintén kétt Szőlő, egy husz másik 10 kápas, mindenkor és mostanában is az Plebánia házhoz birattatik.

Ad 3um. Az említett Rétek és szőlők munkáltatásán kívül mindenféle munkát kivívén, hogy a Plebánia házáat, kamoráját, istállóját építetni, és conserválni az egész község tartozik. Kertek paitáknak csináltatását, fa hordását és egyebeket maga tselédgyei és tulajdon Sellér jobbágyai által végben vinni kellett.

Ad 4um. Hat Sellér sessio vagyon a Plebániához, a mellyek közül egyiket maganosson, az öttöt pedig kétt, kétt részre egyenlőképen osztván magok között 10 birják öszveségessen pedig 11 Számláltatnak, ezek közül egyet kivévén, a ki földet nem bír, 10 pedig mindenike egy egy hold földet mind az három mezzőre bir. Egy darab káposzta és kender földgyök is vagyon.

Ad 5um. Annak eredetit miképpen a Plebanus urnak fizetése nem a páros személyektől, hanem a vonyós pár marháktul adatik semmiképpen nem tudgya sótt még az öregektől is semmi egyebet nem hallott, hanem hogy ezen mostani szokások szerint mindenkoron a mely gazdának 4 vonyós marhája volt 1 köből rosot és 1 köből zabot. Akinek pedig három marhája vagyon $\frac{3}{4}$ köből rosot és $\frac{3}{4}$ köből zabot. Két marhas pedig fél köből rosot fél köből zabot adni

tartozott. Marhátlanok kik magok házukban laknak 14 Xr. más házánál lakó páros személyek 10 Xr. és az Eözvegyek egy garast fizetnek.

XX.

A helytartótanács 1768. deczember 29-én kelt leirata a győri püspökhöz, melyben a király legmagasabb elhatározásához képest a kövesdi és nagy-czenki parochia hiveinek munkabeli mentességét s eddigi párbér-szolgáltatását a szokás alapján fentartja.

(Győri püspöki levéltár. Intimata an. 1768.)

Informationes tam Excellentiae Vestrae quam et Comitatus Soproniensis circa parochianos in possessionibus Nagy-Czenk et Kövesd comitatui Soproniensi ingremiatis degentes, fundos parochiales cultivare detrectantes et praestationes domales non thoratim, sed a Numero pecorum iugalium solventes, horsum una cum accluis investigationibus submissas percepit consilium hoc Locumtenentiale Regium, easque Sacratissimae Suae Majestati Cao-Regiae Apostolicae demisse retulit.

Et siquidem ex submissis Actis eveniret, quod reliqui praedictarum possessionum Incolae a laboribus circa oeconomiam parochialem occurrentibus hactenus etiam immunes fuerint, quos labores ipsi inquilini ab immemorabili semper praestiterunt.

Hinc benigne vult Altesfata Majestas sua, ut dehinc quoque eiusmodi labores antelati inquilini iuxta benignam Urbariam Regulationem parochis suis praestent, reliqui autem incolae velut a praestandis talismodi laboribus parochialibus exempti, cum parochi congrua sui subsistentia provisi sint, ab iisdem laboribus imposterum etiam immunes sint. Porro annua parochorum solutio dehinc quoque iuxta usum hactenus observatum praestetur.

Datum ex consilio Regio Locumt. Posonii Die vigesima nona Mensis Decembris Anno Domini 1768 celebrato.

XXI.

Az 1791. 26. t. cz. 6-ik §-a, mely a protestansokat a párbérfizetés alul felmenti.

(*Corpus Juris Hungarici*).

Solutio Stolae, aut Lecticalis, haecenus per Evangelicos Parochis Catholicis, et Ludimagistris, aut aliis Ecclesiae Servitoribus, seu in aere parato, seu in naturalibus, seu in laboribus praestita, imposterum ex integro cesset, et a trimestri publicationis Articulorum praesentis Diaetae computando, nusquam amplius exigi valeat, nisi Evangelici opera dictorum Parochorum sponte usi fuerint, quo casu, pro illis actibus Stolum cum Catholicis aequalem deponere tenebuntur. Quoniam autem modo Catholicis Parochis pro amissis hisce redditibus resarcitio praestanda sit? desuper Consilium Locumtenentiale audietur, una vero illis significabitur: nunquam Suam Majestatem ad id accessuram, ut huius indemnisationis titulo, aut contribuenti populo aut aerario Regio Camerali, quidpiam oneris aderescat. Occasione autem erectionis, aut reparationis Templorum, Parochiarum aut Scholarum, nec Catholica plebs Evangelicis, nec Evangelica plebs Catholicae, manuales, aut currules operas dare obligetur, eatenusque initi Contractus pro cassatis habeantur.

XXII.

A helytartótanács 1791. ápril. 15-én 6199. sz. a. kelt rendelete, hogy a protestansok párbérmentessége az 1791. 26. t. cz. értelmében legfelsőbb elhatározás szerint folyó évi június 13-án veszi kezdetét.

(*Országos levéltár. Helytartótanácsi osztály 1791. év 6199. szám*).

Ad evitendam omnem ambiguitatem, quisnam Terminus per eam Resolutionis Regiae e Compromisso Dominorum Statuum et Ordinum per Suam Majestatem Sacratissimam in

Negotio Religionis editae, atque in legem etiam publicum Articulum quippe 26 nuper conclusorum Comitiorum relatae Expressionem, ut Praestationes Evangelicorum utriusque Confessionis Parochis Romano-Catholicis fieri solitae a Trimestri Publicationis Articulorum praesentis Diaetae ubique cessent, intelligendus veniat? Altesata Sua Majestas ultro clementer declaravit, eum ad tenendam etiam hac in re per totum Regnum Uniformitatem sumendum fore Terminum, quo Articuli sanctione Regia in generali eorum Conventu congregatis traditi, et publicati sunt: quemadmodum itaque sollemnis haec Articulorum Traditio die 13 Martii praesentis Anni peracta est, ita hanc Evangelicorum erga Parochos Romano-Catholicos obligationem die 13 Junii itidem praesentis Anni cessaturam esse.

Quod ipsum Consilium istud Locumtenentiale Regium Praetitulatae D. Vestrae pro congrua Notitia et directione intimandum esse duxit, Jurisdictionibus Regni eo inviatis, ut opportunas dispositiones faciant, quo competentes concernentibus Parochis Romano-Catholicis usque defixum Terminum praeclusi obventiones ea Ratione rite praestentur, ne eosdem Parochos pro praeterito quoquo modo iustis suis Proventibus damnificari contingat. — Datum ex Consilio Regio etc.

XXIII.

A helytartótanács 1791. aug. 23-án 15,368. sz. a. kelt rendelete, hogy a keleti szertartásu nem egyesültek párbérmentessége legfelsőbb elhatározás szerint f. évi szeptember 15-én veszi kezdetét.

(Országos levéltár. Helytartótanácsi osztály 1791. év 15,368. szám).

Cum vigore Articuli 27 novissimae Diaetae Graeci Ritus non uniti Regni Incolae Religionis suae exercitium plene liberum habeant, sed et ipsis eorum privilegiis id exigentibus, omnis solutio Stolae, ac Lecticalis haecenus per eosdem Parochis Catholicis seu in aere parato, seu in Naturalibus,

seu in laboribus praestita cessare debeat; hinc S. M. Sac. elementer resolvere dignata est, ut cum termino 15^{ae} imminentis Mensis Septembris omnes idmodi praestationes cessent, nec uspiam amplius exigi valeant, nisi iidem Graeci non uniti Ritus Incolae opera dictorum parochorum catholicorum usi fuerint: Quo casu pro illis actibus Stolum cum Catholicis aequalem deponere tenebuntur.

Quam benignam Resolutionem fine debitae Publicationis Praetitulatae D. Vestrae hisce eo addito notam reddit Regium hoc Locumtenentiale Consilium: ut relate ad cessantes hac in parte, si qui forent, Parochorum Catholicorum redditus authentica et specifica horum relatio praestetur. — Datum ex Consilio Regio cct.

XXIV.

A helytartótanács kebelbeli számvevőségének 1791. május 26-án kelt kimutatása, a megszünt protestans szolgáltatásokért követelt bonificatióról.

(Győri püspöki levéltár. Acta Parochialia an. 1788—1792.)

DEDUCTIO

Demonstrans, quantum parochi universarum Dioecesium in Regno Hungariae titulo Acatholicarum praestationum Aⁱ 1791. sibi bonificandum praetendant.

Numerus curiens	Nomen Dioecesis	Titulo Acatholicarum praestationum bonificandi expetuntur pro					
		Parocho		Ludi-Magistro		Aedituo	
		fl.	xr.	fl.	xr.	fl.	xr.
1	Albensis	2166	54 ¹ / ₄	729	7 ¹ / ₄	17	3
2	Agriensis	6539	2	2168	3 ³ / ₄	330	14 ³ / ₄
3	Bosniensis	162	38	—	—	—	—
4	Osanadiensis	53	20	—	—	—	—
5	Jaurimensis	11839	48 ¹ / ₂	5551	51	72	6
6	Neozoliensis	6607	48 ³¹ / ₁₂₀	3974	8 ² / ₃	270	31 ¹ / ₂
7	Nitriensis	2153	32 ¹⁹ / ₂₄	962	14 ³ / ₄	53	57 ¹ / ₂
8	Rosnaviensis	4675	22 ¹ / ₂	—	—	—	—
9	Scepusiensis	4273	38 ⁷ / ₁₂	4682	1 ¹ / ₃	330	30
10	Strigoniensis	29786	33 ¹¹ / ₁₂	3920	1	125	30 ¹ / ₂
11	Zagrabiensis	62	48	28	6	5	36
		68321	26 ¹⁰ / ₃	24215	33 ³ / ₄	1205	29 ¹ / ₄

Pro praeliminari cognitione Excelsi Consilii R. L. Hungarici in annexo sub ./. exhibetur summarium Acatholicarum haecenus Catholicis factarum praestationum pro 11 dioecesibus, Quarum nempe deductiones ad Offum hoc Exactoratus pertingerunt, ex hoc liquet:

Quod Parochis	fl. 68:321	xr 26
Ludimagistris	24:215	.. 33
Aedituis	1:205	.. 29
In Summa itaque	93:742	fl. 28 xr.

bonificandi praetendantur.

Huic summa adhuc constitutiva dioecesium Coloczensis, M. Varadensis, Quinque-Ecclesiensis, Sabariensis, Segniensis, Vacziensis et Veszpremiensis, de Quibus adhuc horsum nihil pervenit, accederit. Budae Die 26 Mai 1791.

XXV.

A helytartótanács 1791. augusztus 16-án 14540. sz. alatt kelt szabályrendelete a kath. lelkészeknek az elvesztett protestans szolgáltatásokért a vallásalapból nyujtandó bonificatio iránt.

(Országos levéltár. Helytartótanácsi osztály 1791. év 14540. sz.)

In effectum benignae Resolutionis Regiae quoad rem Religionariam editae, Articuli item 26^{ti} novissimae Diaetae, ut nimirum solutio Stolae, aut Lecticalis, hactenus per Evangelicos Parochis Catholicis et Ludimagistris, aut aliis Ecclesiae Servitoribus, seu in aere parato, seu in naturalibus, seu in laboribus praestita, imposterum ex integro cesset, et a Trimestri Publicationis Articulorum, nullibi amplius exigi valeat; Parochis tamen Catholicis pro amissis huiusmodi redditibus resarcitio praestetur, Sua Sacratissima Majestas ulteriorem benignam voluntatem suam sequentibus declarare dignata est.

1mo. Cum ex compluribus isthuc submissis Conscriptionibus, quae a tempore editae primaevae Resolutionis ad id erudum ordinatae sunt, quid beneficii Parochis ab Incolis Catholicis, quid item ab Evangelicis utriusque Confessionis praestitum hactenus sit? observatum fuerit; partem aliquam Parochorum plus de annuis proventibus suis exponere, quam in Fassionibus Anno 1783 elicitis contineatur: Hinc ea est

altefatae Suae Majestatis Sacratissimae Resolutio, ut pro Cynosura compensandi huius e cessantibus praestationibus defectus, quemadmodum et universorum Parochialium reddituum praeexistentes iam ab Anno 1783 Proventuum Fassionum assumantur.

2da. Quoniam sub rubrica *Gratuitorum Laborum circa culturam Sessionis* totus annuus proventus, hoc est ipsum quoque pretium procreari solitarum frugum expositum, et sic in Bonificationis Tabella per nonnullos Parochos 70 etiam floreni titulo Cultivationis petiti sint: Hinc cum ex antiquitus iam usitata in hocce Regno praxi, et signanter quoad Parochos observata consuetudine pro una Sessione Colonicali, si eandem Parochiani gratis excolant, 50 floreni, secluis vero his laboribus 26 duntaxat floreni assumantur; Parochum quemvis titulo decedentium sibi nefors gratuitorum laborum non plus quam 25 florenos, et hos quidem tantum proportionate ad labores per Evangelicos huedum praestitos praetendere posse.

3da. (Az iskolamesterekről szól.)

4ta. Intuitu vero penitius determinandi quanti, titulo Bonificationis decedentium tam Parochis, quam Ecclesiae servientibus Ludimagistris, ob sublatas Evangelicorum praestationes Proventuum dependendi, super occurrentibus sequentibus, quaestionibus: utpote quinam proventus annui pro Congrua sic dictorum Ludimagistrorum, stricte vero Organistarum, aut Cantorum Ecclesiae assumendi veniant? an item indigitata per Parochos Catholicos Evangelicorum praestatio absque reflexione ad defixam antea 300 florenum pro Parochis Congruam in Rubrica Bonificationis exponi debeat? siquidem parte ex una praestationes Evangelicorum utriusque Confessionis cum 13 Junii anni praesentis cessare debuerint, parte autem ex altera Negotium qualiter resarciendarum earundem praestationum ad praestitutum terminum realiter superari haud potuerit, sed et insufficientia Fundi Religionarii, ad tot diversa onera ferenda (incerto adhuc Statu reductorum Religiosorum non vane praemetui queat) visum est Suae Majestati Sacratissimae sequentem Cynosuram praescribere:

Ut amittendorum similium proventuum bonificatio interea, et usque subsecuturam proximius adaequatam Deperditae talismodi Liquidationem ad vires solum 300 florenorum velut pro neo erectis Parochiis defixae Congruae ea ratione praestetur, ut e converso illis Parochis, quorum Proventus subtractis praevis ab Evangelicis utriusque Confessionis adusque percipi solitis proventibus, 300 florenos adhuc superant, aut adminus plene adaequant, nulla fiat pro moderna tantum providentia, et usque posteriores dispositiones assignatio: e converso quibus per decessum quaestionatarum praestationum annuus 300 florenorum proventus complete non remaneret, his id, quod ad complendos praerepetitos 300 florenos deficit, e Religionis fundo pro interim assignetur. — Et cum circa Ludimagistros, qui una Organistae vel Cantores sunt; eadem quaestio idque tanto magis occurrat, quod horum nonnulli in exponendis redditibus, quos se realiter habere praetendunt, mensuram omnem ita excesserint: ut vel ipso titulo Bonificationis, decedentium Proventuum, 200 et 300 florenos exponere non dubitaverint: his, et talibus, quorum proventus 100 florenos non adaequarent, id quod a praehabitis stolaribus proventibus per decessum harum praestationum defece-rit, aequae ad interim e fundo Religionis bonificetur, quorum autem proventus ultra 100 florenorum summam effecerint, his enatus hac occasione proventuum suorum defectus nonnisi casu in illo, si remansi eorundem proventus florenos 100 non amplius adaequarent, ad summam usque florenorum 100 ex praedicto fundo, pariter ad interim duntaxat, et usque ulteriorem dispositionem compleatur.

5to. Prout circa instituendam antiquarum ruralium Parochiarum Curatoribus relate ad defixos 300 florenos decedentium proventuum Resarcitionem supra deductum habetur, pari ratione etiam primae Classis Civitatum Parochis antiquis reflexe ad constitutam 600 florenorum Congruam, secundae autem Classis ad florenos 450 deficientes proventus pro interim resarcientur, ita nimirum, ut si primae Classis Civitatum Parochis ampliores 600 florenis proventus percipientibus, occasione hac e praehabitis proventibus in tantum deces-

serit, ut residuum 600 florenos adaequet, nulla his Bonificatio aequae usque posteriores dispositiones praestetur: e converso si Congrua haec per decessum in tantum deficeret, ut remanens proventus eandem summam 600 florenorum non adaequaret, casu in isto id, quod hanc complendam desiderabitur, Parochis praestabitur: Quodsi denique praehabiti totales Parochiae proventus 600 florenis minores fuissent, subtractis Evangelicorum praestationibus enasciturus duntaxat decessus resarciendus, et non integralis 600 florenorum Summa, quam nempe non habebant, compensanda erit, proinde praehabiti tantum lucadusque proventus redintegrabuntur in tantum, in quantum deficiunt. Hac porro eadem Norma in Civitatibus Parochiarum secundae classis servata proportionem procedetur.

6to. In iis porro casibus, ubi Parochiani Catholici praestitos antehac per protestantes labores absque sui enervatione praestare prorsus non possent; cum iuxta initio provocatam benignam Resolutionem Regiam in Negotio Religionis editam, ac in praecitato Article 26to. novissimae Diaetae contentam nec Contribuens, nec Aerarium gravari, adeoque nec Catholici ad supplendos (nisi sponte accedant) per Protestantes lucadusque praestitos Labores cogi possint; Sua Majestas Sacratissima benigne declaravit Compensationem praedictorum Laborum e fundo Religionario, methodo superius puncto 2do. declarata, aequae faciendam esse.

7mo. Juxta haec proin principia elaborandum Individuale quantum praestandae huiusmodi Bonificationis, quae proxime abhinc *Practitulatae Dominatione Vestrae* cum specifica deductione transmittetur, atque ad praecavendas superfluas scriptitationes denique, ut Parochi emetienda sibi hoc titulo subsidia sine ambagibus, et eo facilius, citiusve percipere valeant, liquidata eiusmodi pro hac Dioecesi bonificationis summa erga propriam *Practitulatae Dominationis Vestrae* Quietantiam in locali, vel proxima Camerali Officio, et quidem pro hac, quae a 13. Junii usque 13^{am}. Septembris anni praesentis evolvetur, Angaria pro re nata dein post subsequituram ulteriorem Dispositionem vel supplenda, vel imputanda assignabitur, quo

eadem per *Practitulatam Dominationem Vestram* iuxta extradandam Tabellam inter Parochos distribui — absque mora valeat.

Velit proinde *Practitulata Dominatio Vestra* benignam hanc Resolutionem Regiam eidem *Practitulatae Dominationi Vestrae* pro praevia Notitia et Directione praesentibus intimatam, cunctis Parochis, et Animarum Curatoribus notum reddere, atque eosdem altissimo etiam Nomine securos reddere, Provisionem hanc (uti repetitum occurrentes voces *ad interim et usque ulteriores Dispositiones* clare innunt) relate ad bonificationem stolarium, et Lecticalium proventuum iuxta haec principia praestandam interimalem duntaxat esse, et eo potissimum fine editam, ne interea etiam temporis Animarum Curatores per proventuum suorum imminutionem cum egestate conflitentur, aut de vitae mediis solliciti, a proseguenda Animarum cura avocentur. Quare intuitu huius meriti ab ulterioribus omnino dispositionibus praestolandum erit.

Caeterum esto Suae Majestati Sacratissimae debita Parochorum subsistentia ita cordi sit, ut nunc quoque universaliter stabilitum principium illud saluum quam maxime cuperet, ne videlicet Parochi culpa non sua, quaecumque proventuum suorum parte priventur; cum tamen fundus Religionis tot pensionibus viventium diversi Ordinis Individuorum, innumerarum prope novarum Expositurarum, Ecclesiarum, Domorum Parochialium dotationibus gravatus, novo insuper huic, tantoque totalis nempe Bonificationis oneri ferendo impar esse videatur, merito sperare licet ab aequanimitate, et singulari erga Regem publicae commoda *Practitulatae Dominationis Vestrae* studio, praesentem benignam Dispositionem his suffultam Rationum momentis, animarum Curatoribus ea ratione declarandam fore, ut ipsi de horum principiorum necessitate convicti, sponte agnoscant, se hac parte Patriae (cuius Cives sunt) Legique publicae (quae omnes ex aequo obligat) sacrificium quodpiam facere, eoque tanto minus affici, quanto certius est, tum proprie omni ex parte exactae compensationi Locum fore, si imminutis quidem proventibus, munia tamen Parochialia eadem, ut antea obeunda essent. Datum ex Consilio Regio Locumtenentiali Hungarico Budae die Decima

Sexta Mensis Augusti, Annô Millessimô Septingentesimô Nonagesimô Primô celebrato.

XXVI.

Lajta-Ujfalu (Potszneusiedl) 1795. márczius 16-án kelt párbér ajánlata, önálló parochiává alakítása esetén.

(Györi püspöki levéltár. Acta Parochialia an. 1796 — 1801.)

BESCHREIBUNG

Deren Einkünften, so die Gemeinde Potszneusiedl durch nachstehend benannte Parteien dem zukünftig angestellt werdenden eigenen Seelsorger alljährlich zu verabreichen versprochen hat, als:

11 Ganze Bauer ein jeder an baarem Geld 2 fl.	22 fl.
27 halbe Bauer ein jeder 1 fl	27 fl.
11 Söllner ein jeder 45 kr.	8 fl. 15. kr.
41 kleine Häusler ein jeder 1 fl.	41 fl.
31 Holden ein jeder 30 kr.	15 fl. 30 kr.
Korn und Haaber Zehent betragt	15 fl.
Stola	60 fl.
6 Stift u. Seelenämter à 1 fl.	6 fl.

Von einem halbbauer-Haus 30 Joch Acker, welche die Gemeinde zu pflügen und zu arbeiten verspricht, werden gerechnet von 105 fl. 15 kr.

Wollte der Herr Pfarrer die Acker nicht vor sich behalten, so behalt dieselbe die Gemeinde und zahlt davon dem Pfarrer aus der gemeinen Kassa alljährlich. . . . . 105 fl. 15 kr.

Zur Sicherheit und wahren Glaubwürdigkeit sind unsere eigene Namen und Pettschaftsfertigungen nebst beigedrucktem Gemein-Sigel.

So geschehen in dem Gerichtshause Potszneusiedl den 16-ten März 1795.

(Következek az aláírások.)

Dass ich den Verkauf des halbsbauern Grundes einwillige,

dass ich das obige Versprechen der Gemeinde genehmige und gutheisse, dieses bestättige hiemit mit mein eigener Fertigung in meinem und meines abwesenden Gemahls Nahmen.

Valburga Gräfin Andrásy geb. Grf. Csáky. Grundfrau von Potzneusiedl.

XXVII.

A helytartótanács 1798. június 27-én 14,447. sz. a. kelt szabályrendelete a kath. lelkészek bonificatiója körül felmerült szabálytalanságok megszüntetése és a vallásalapból tévesen kiutalt bonificationalis összegek visszatérítése iránt.

(Országos levéltár. Helytartótanácsi osztály 1798. év 14,447. sz.)

Siquidem Liquidatio decedentium ab Evangelicis Praestationum, quae hucusque cum ingenti fundi Religionarii Detrimeto Curatoribus animarum e praedicto fundo ultra Mensuram benigne resolutae sunt, terminata Altissimoque Loco benigne adprobata sit, hinc in Continuationem Circularis Intimati ddº 13^{ae} Decembris 1791 Nº 22,692 : vi cuius Bonificationes hoc titulo e Fundo Religionario adsignatae, pro intermalibus declaratae sunt, Excellentiae Vestrae intimat R. hoc L. Consilium, Suam Majestatem Sacratissimam elementer resolvisse, ut incompetentes huiusmodi Individuales Solutiones, cum ingrediente proximo Solutionis Terminº illico sistantur; Parochi ii, qui praeter Decedentias Evangelicarum Praestationum adhuc ultra 300 fl. Congruam constituti, Bonificationem ultra Competentiam perceperunt, hanc per Successivas ratas, prout incompetenter perceperunt, fundo Religionario refundere obligentur; illi vero Parochi, qui tantum in Statu Congruae, aut infra hanc existentes simili titulo perinde plus perceperunt, ac debuissent ab onere refusionis penes interventam bonae fidei perceptionem absoluti sint; Parochi e contra tales, quibus titulo decedentiarum similes Bonificationes e fundo Religionis praestandae erant, interim aut nihil aut minus, quam competiisset, obtinuerunt, per successivas Ratas,

prout videlicet bonificationem percipere debuissent, neglectas Restantias ex eodem fundo accipiant.

Quod ipsum Excellentiae Vestrae eo addito Notum redditur, eas iam sub hodierno via Generalis Cassarum Politico-Fundationalium Praefectoratus officii Dispositiones abhinc factas esse, ut eiusmodi solutiones a 1ma May usque ultimam Julii 1798 suspendantur, donec intra brevissimum, quo fieri potest, Tempus individuales liquidationales Consignationes perhibiturae, quid, et quantum singulum individuum titulo Bonificationum incompetenter perceptarum Evangelicarum Praestationum, aut fundo Religionario refundendum, aut vero ex eodem fundo, titulo minus perceptarum similium Bonificationum de praeterito et pro futuro percipiendum habeat, Excellentiae Vestrae pro directione abhinc submittentur.

Cacterum, quia singulis Annis e fundo Religionis hoc Titulo notabilis Summa incompetenter erogata est, et a 13^a Junii 1791 usque ultimam Aprilis 1797. dicto fundo Damnum in 119,405 fl 27 xr illatum est, de positivo Benigno Jussu Regio Excellentiam Vestram ad debita prius expetendas, corrigendasque Parochorum suorum super Redditibus praestari solitas, Consignationes eo addito reflectendam habet Regium hoc L. Consilium, quod in occurrentis futuris casibus, si defectus similes commissi fuerint, incompetentes huiusmodi Solutiones e fundo Religionis assignandae, per Excellentiam Vestram refundendae sint. Datum ex Consilio ect.

XXVIII.

Puva János szepesi püspök 1798. július 27-én kelt felterjesztése a helytartótanács-hoz, hogy a vegyes házasságban élők mennyiben kötelesek a kath. lelkész részére munkabeli szolgáltatásokat teljesíteni.

(Országos levéltár. Helytartótanácsi osztály 1798. év 19,276. sz.)

Benigna Suae Majestatis sacratissimae resolutione quoad rem religionariam edita, huicque conformi dispositiones articuli 26^{ti} diaetae anni 1791 non solum omnis solutio stolae

aut lectionalis haecenus per evangelicos parochis catholicis et ludimagistris aut aliis ecclesiae servitoribus seu in aere parato, seu in naturalibus, seu in laboribus praestitae ex integro sublata, verum et a quibusvis aliis occasione erectionis aut reparationis templorum, parochiarum aut scholarum dandis manualibus et currulibus operis eadem plebs evangelica immunis esse declaratur. Quantumvis autem subtractis istis evangelicorum praestationibus, omnibus illis, qui per has abrogatas decessum quempiam in redditibus paterentur de clementia suae Maiestatis sacratissimae provisum habeatur, nihilominus tamen quia incitato articulo et resolutione regia Evangelicorum duntaxat mentio fieret, nulla habita ad personas in mixtae religionis matrimonio constitutas reflexione, parochi autem catholici in locis illis, ubi pluris disparis religionis matrimonia reperiuntur, cumprimis occasione struendorum aedificiorum parochialium non levem ex huiusmodi cessantibus praestationibus defectum paterentur vel ideo, quod personae in tali matrimonio positae se iuxta initio provocatam b. resolutionem regiam et praecitatum articulum sub generali hac voce Evangelici comprehendere sequaciter a praestandis sub quocunque titulo laboribus et operis manualibus liberas et totaliter immunes esse censeant, humillime Celsitudini V^{trae} Regiae et excelso consilio supplico, dignetur ad maiorem rememoratârum constitutionum claritatem conciliandam proque uberiori cynosura eam quaestionem benigne gratiose definire, an et in qua parte matrimonia mixta parochis catholicis in occurrentibus praeviis casibus labores praestare teneantur? ad hosque praestandos cogi possint? In reliquo benignitati et gratiis devotus distincto cum venerationis cultu persisto. In Castro Schavnitz die 27. julii 1798. humillimus etc. servus C. Joan. de Puva m. p. Episcopus Scepusicensis.

XXIX

A helytartótanács 1798. augusztus 14-én kelt leirata Puva János szepesi püspökhöz, hogy vegyesházasságok után csak akkor követelhető munkabeli szolgáltatás, ha a férfi katolikus.

(Országos levéltár. Helytartótanácsi osztály 1798. év 19,276. sz.)

In ordine ad petitam medio remonstrationis suae sub dato 27. julii a. e. isthuc factae in eo inviationem, an et in qua parte matrimonia mixta parochis catholicis in occurrentibus easibus labores praestare teneantur? ad hosve praestandos cogi possint? Consilium hocce R. L. Excellentiae V^{rae} pro sui directione hisce rescribendum habet, siquidem uxores conditionem maritorum sequantur, oneri praestandarum parochis catholicis requisitarum operarum non alia mixta matrimonia quam illa, ubi vir catholicus est, subiacere.

XXX.

A helytartótanács 1799. október 8-án 23,873. sz. a. kelt szabályrendelete, hogy a protestansok a szabad királyi és a 16 szepesi városban mikor tarthatnak igényt egyházaiknak a községi pénztárból való segélyezésére.

(Országos levéltár. Helytartótanácsi osztály 1799. év 23,873. sz.)

Dignabatur altefata Sua Majestas Sacratissima in merito Instantiaē Superintendentiarum Evangelicae Confessionis pro eo recurrentium, ut cum cassae domesticae Liberarum ac Regiarum, Civitatum Seepusiensium item 16 Oppidorum et aliorum in necessitates Ecclesiarum, Parochiarum et Scholarum varias solutiones quotannis praestandas habeant, ad has autem Cassas gremiales quoque Cives Evangelicae Confessionis vel

directe, vel indirecte conferant, hinc aut quaecvis Religio necessitates Ecclesiae suae ipsa supportet, aut ex iisdem Cassis etiam Evangelicae Confessioni addictis subveniatur, ac una eorundem fundi Ecclesiarum, Parochiarum et Scholarum ab imposita iis quibusdam in locis Contributione eximantur, sequentia benigne resolvere, ac pro generalibus principiis in specifico dein applicandis defigere:

1. Jus patronatus, quod iam ante Pacificationem Vienensem Liberis Regiisque Civitatibus per privilegium conferri solebat, ac iisdem etiam ex lege Artli quippe 41; 1681 competit, et incumbit ad Catholicas duntaxat Ecclesias referri.

2. In civitatibus illis, in quibus pro Ecclesia, Parochia et Schola Catholicorum, vigore Juris Patronatus, certae summae ex communibus civitatis Beneficiis, uti sunt Educilla, Macella, Nundinae, Praedia, Possessiones ect. dependunt, solutiones huiusmodi pro iisdem integre (quin ex iis ad illum etiam casum, si ab oneribus Juris Patronatus et Civitatis nulla, vel pro Evangelicis insufficiens cassae remanentia adesset, sine praestandi Ecclesiis, Parochiis et Scholis Evangelicorum cuiuspiam Subsidiis aliquid subtrahatur) in salvo relinquendas, ac proinde communibus Beneficiis et Proventibus nonnisi ibi et in tantum Evang. Confessioni addictis pro ratione eorundem populationis et virium Cassae domesticae subveniendum esse, ubi et in quantum a Summa pro Catholicorum Ecclesiis, Parochiis et Scholis dependi solita et a reliquis oneribus Cassae domesticae Civitatis aliquid remanet, atque hoc ipsum intelligendum etiam de 16 Oppidis Scepusiensibus, in quantum in his quoque et communibus Beneficiis, et Proventibus, pro Ecclesiis, Parochiis et Scholis Catholicorum quidpiam dependitur.

3. Relate ad Civitates illas et Oppida, in quibus ipsi etiam Cives et Incolae non solum ad cassam contributionalem, sed et domesticam individualiter contribuunt, disquirendum esse, quonam individuales hae praestationes convertantur, et si ac ubi in Ecclesias, Parochias ac Scholas Catholicorum convertuntur, ibi praestationum huiusmodi tanquam a Civibus et Incolis diversarum Religionum provenientium, etiam Evange-

licos a proportione Inpopulationis et Contributionis suae ad Cassam domesticam pro suis Ecclesiis, Parochiis et Scholis participes reddendos ac id, quod hac ratione Catholicis decederet ex communibus Civitatum Beneficiis et Proventibus, his autem non sufficientibus, ex fundo Religionis supplendum esse, casu in eo, si Individuales huiusmodi praestationes in alium, ab oneribus Juris Patronatus diversum, certum tamen finem convertantur, nullo ex iis velut etiam destinationem habentibus, per eamque exhaustis, pro Ecclesiis, Parochiis et Scholis seu Catholicorum, seu Evangelicorum suppetente fundo, si demum Individuales illae praestationes nullum in specifico destinatum finem habeant, verum simpliciter proventibus Civitatis ex communibus Beneficiis promanentibus adiciantur, et cum iis commisceantur, tunc non nisi eum in casum, si ex communibus Civitatis proventibus et ex Summa Civibus adrepartita aliquid remanere solet, Evangelicae Confessioni addictis subveniri posse, solutiones vero pro Ecclesiis, Parochiis et Scholis Catholicorum hactenus factas, eo non obstante, quod etiam Evangelici in Individuo ad Cassam domesticam contribuant, ultroquoque in salvo relinquendos esse, cum illae hoc in casu non ad summam ex repartitione inter Cives facta provenientes, sed ad alios communes proventus, qui in omni Civitate adsunt, quibusve onus Patronatus Juris incumbit, referri debeant.

4. Beneficia ex Foundationibus Privatorum, vel aliis promanentia, etiam in quantum Cassis Civitatum domesticis illata habentur, illi Religioni addictis, pro cuius Individuis fundatio facta est, privative in salvo relinquenda esse, nullamque 10^{mis}, 8^{vis} et 16^{mis} generale aliquod principium peculiariter, et instinctim defigendi necessitatem subversari, siquidem 10^{mae}, 8^{vae} et 16^{mae}, ubi has Parochus vel Ecclesia Catholica percipit, velut pariter ex fundatione promanentes, et ad Jus privatum Catholicorum spectantes alioquin iisdem privative in salvo relinqui debeant, ubi autem Civitas 10^{mam} a Praelato exarendat, ac Summam Arendatitiam ex Cassa domestica dependit, luerum etiam ultra Arendam ex 10ma proveniens reliquis Civitatis communibus Proventibus adnume-

retur, si demum Arenda 10^{mae} non ex Cassa domestica, sed per Cives iuxta repartitionem inter ipsos factam penditur, lucrum quoque ipsos Cives concernat, adeoque hoc in casu sicut ex Arenda 10^{mae} ad Cassam domesticam nihil influit, ita etiam nihil ex eadem ad Ecclesias, Parochias et Scholas seu Catholicorum seu Evangelicorum converti possit.

5. Demum fundos Evangelicae Confessioni addictis pro eorundem Ecclesiis, Parochiis et Scholis, seu iam excisos, in quantum in primaeva sui extensione existunt, seu in futurum excindendos in omnibus Liberis et Regiis Civitatibus, ac Oppidis Scepusiensibus nec Contributioni, nec aliis Oneribus Civilibus subiiciendos, ac in quantum primitus excisi fundi his Oneribus actu subiecti forent, ab his eximendos esse, si tamen ultra fundos primitus excisos per Legata, aut Emptiones aliqui fundi Contributioni et oneribus Civilibus obnoxii fundis Ministrorum et Scholarum Evangelicorum, seu in intravillano, seu in extravillano adiecti fuissent, aut in futurum adiicerentur, a talibus tam Contributionem, quam et alia Onera Civilia imposterum etiam praestanda esse.

Benigna proinde haec Resolutio Regia Civico huic Magistratui finem in eum intimatur, ut praeductio altissime defixis Principiis ad Civitates in specifico adplicitis an et quantum in Civitate haec, Evangelicae Confessioni addictis pro eorundem Ecclesiis, Parochiis et Scholis ex Cassa Civitatis dependi possit, elaboret, ac eiusmodi Elaboratum isthuc submittat. — De Dato 8 octobris 1799.

XXXI.

Komárommegyei Aszárközség római kath. lakóinak
1802. október 30-án kelt párbérajánlata önálló
parochiává alakítása esetén.

(Győri püspöki levéltár. Intimata an. 1802.)

Alább irattak T. N. Komárom Vármegyében helyheztesztett Aszári Helységben lévő Római-Katholicusok presentibus Recognoscallyuk, hogy azon alázatos kérésünkre, melyet mind

az Méltóságos Urasághoz, mind pedig a Szent Székhez bényújtottunk Különös Lelőki Pásztornak megnyerése végeth, melynek is Subsistentiájára ajánluk e következőket, úgy mint:

1° Minden pár fog egy forint kész pénzt adni.

2° Ugyan minden pár egy öreg fél Mérő Rozsot adni, az az $\frac{2}{3}$ Mérőt, az Szántó földeit (mellyek $\frac{1}{2}$ Sessiobul állók) bötsületessen meg szántani, le arattni, az termését bé hordani, a mennyire lehet Szántó-földgyeit Trágyázni, az Méltóságos Uraság által adandó fáját megvágni és haza hordani, s azt amak rende szerént össze rakni fogjuk, a mi pedig újonnan épittendő Plébánia Házhoz való munkát illeti: amak elől mozdittására valahány Marhás vagy gyalog Munkás fog kívántattni, mindenkor elegendő segítséggel fogunk lenni. Mely ajánlásunknak elégtételére, és meg állására egy mindnyájáért és minyájan egyért in Solidum magunkat kötelezzük. — Költ Aszáron die 30^a Octobris 1802. (Következnek az aláírások) Es az többi R. Catholicusok Közönségesen Per Franciscum Bartsay m. p. Jud. Loci Notarium.

XXXII.

A római és görög-katholicus egyházak egymás iránti jogviszonyait szabályozó 1814. október 14-én 3,034. sz. a. kelt helytartótanácsi szabályrendeletnek a párbérre vonatkozó 15-ik és 16-ik pontjai.

(Országos levéltár. Helytartótanácsi osztály 1814. év 23,034. sz.)

Vicario g. R. Catholico Munkaesiensi, item Episcopo Cassoviensi; nec non Archi Episcopo Agriensi, Episcopis Secpusiensi, Rosnaviensi, Szathmariensi et Vicario Capitulari Strigoniensi. In merito controversiarum inter etc. (kihagyván a kihagyandókat.)

15° Ne intuitu perceptionis aut praestationis proventuum ac competentiarum parochialium dehinc inter utriusque ritus parochos et populum quaestiones, aut dissensiones locum habeant, pro generali regula in conformitate praëxistentium

normalium resolutionum regiarum statuitur: quod excepta octava, vel sedecima ad parochos latini ritus spectante, cuiusvis nominis seu stolaris, seu lecticalis, aut in deputato consistens proventus per parochos nominati a sui ritus populi praetendi possit; adeoque pro casu etiam administratae alterius ritus personae functionis cuiuspiam spiritualis seu ex necessitate, seu ex requisitione parochi proprii proventus abinde obveniens illi parocho, cuius ritus fuit illa persona, competat.

16° In ordine ad ineunda Matrimonia, conjugalemque Desponsationem Atefata Sua Maiestas SS^{ma} Benigne praecipit, per concernentes Episcopos disponendum esse, ut in casibus ineundorum per diversi Ritus sponso matrimoniorum Copulatio pertineat ad proprium Parochum sponsae, prout in praxi etiam apud sponso latini Ritus, si hi sint diversarum Parochiarum, obtinet, et ipsa convenientiae ratio exigit, siquidem sponsa e Domo sua ad Domum sponsi traducatur: Ipsa tamen copulatio non prius suscipiatur, quam peractis Denuntiationibus, sive ternis Promulgationibus, quae ab utroque diversi Ritus Sponsorum Parocho erunt instituendae, nisi obtineatur Dispensatio, quae tam in Promulgationibus, quam et in Canonicis Matrimoniorum Impedimentis ab utroque Sponsorum a sui Ritus proprio Episcopo erit impetranda; super qua legitime impetrata, ita et super peractis Denuntiationibus, si in his dispensatum non fuisset, teneantur sponsi semet legitimare coram Parocho, quem Copulatio concernet, scripta attestatione Parochi alterius Ritus, eiusdemque Dimissione, aut Episcopi scripta Dispensatione, priusquam ad Copulationem admittantur. — Occasione ineundorum similium matrimoniorum sponsi per respectivos Parochos suos debite instruantur, quod obtentu istiusmodi Matrimonii neutri Partium licitum sit Ritum suum mutare, aut ad mutandum Ritum compartem allicere, vel vixis durioreque Tractamento ad id faciendum cogere; sed nec integrum sit sub incurrenda graviore animadversione alteram Partem ab Exercitio Ritus sui, a frequentatione Divinorum, et ab observantia festorum ac jejuniorum sui Ritus quoque modo impedire; proinde

utramque conjugum partem deinceps etiam stante conjugio obligatam manere ad Sacramenta, et Sacramentalia a proprio sui Ritus Parocho recipienda: eo isthic addito, quod relate ad Praestationes Parochiales Coniugum diversi Ritus obveniens pro stolari functione Proventus illi Parocho competat, ad quem spectato Ritu Ius ac obligatio administrandae functionis pertinet: annua vero seu lecticalis, seu in deputato consistens Praestatio ex aequo inter utriusque Ritus Parochum sit subdividenda.

Quam Benignam Resolutionem Regiam Consilium hoc L. R. Omnibus etc. eo fine notam redditum . . . . . ut ad effectum Bgnae Resolutionis penes Clerum suum disponenda disponat, et observantiam illius omnimode procuret. etc. etc.

XXXIII.

A helytartótanács 1816. április 16-án 10,609. sz. a. kelt leirata Hollósy Mihály győri káptalani helyetteshez, hogy a házak vagy telkek után fizetett párbér nem a házakon és telkeken, hanem a kath. jobbágyokon nyugszik.

(Országos levéltár. Helytartótanácsi osztály 1816. év 10,609. sz.)

Quoad repraesentationem Praetitulatae Dominationis Vestrae ope cuius talem normam statui petit, iuxta quam etiam in casu domus alicuius a catholico possessore, ad acatholicum transferendae proventus concernentis parochi, in salvo maneat, ne ob diminutionem proventuum sacerdotes catholici, cum aggravio fundi religionis sublevari debeant, hisce reintimatur: quod cum praestationes parochiales non adhaereant domibus, aut fundis, verum colonis, quibus spiritualia impenduntur per parochos obsequia, colonorum porro migratio lege admissa, aliorum vero absque respectu ad religionem receptio dominis terrestribus, libera sit; normam circa solvendos parochiales proventus, pro casu quo fundus, aut domus a catholico possessore ad alterius religionis homines transfertur

statui non posse, sed huiusmodi casus, si parochum infra congruam recidere contingeret, consilio huius Locumtenentiali Regio ad ferendam pro re nata medelam repraesentandos esse. — Datum ex consilio regio Locumtenentiali Hungarico Budae die decima sexta mensis Aprilis Anno 1816 celebrato.

XXXIV.

A kancellária 1817. deczember 24-én 15,732. sz. a. kelt leirata a helytartónácshoz, mely a nagy-szlatinai parochia területén lakó protestansokat a metretatio-féle párbér szolgáltatása alól felmenti.

(Országos levéltár. Kancelláriai osztály 1817. év 15,732. sz.)

Cum Artículo 26-to Anni 1790. Parochis Catholicis per Incolas Evangelicos praestationes antea debitas in futurum haud amplius praestandas; verum enascentem exinde defectum proventuum Parochialium alia modalitate sarcendum, diserte statuente, Parochum Nagy-Szlatinensem per Comitatum eo inviandum esse, ut defectum, quem in proventibus suis ex incidenti Colonorum Evangelicorum, Catholicis substitutorum patitur, via Jurisdictionis suae Dioecesanae consilio Locumtenentiali Regio remonstret, medelamque expetat. — Datum etc.

XXXV.

A helytartótanács 1819. september 21-én 25,945. sz. a. Hontmegyéhez és az esztergomi generalis vicáriushoz intézett leirata, hogy *Báth* község a községileg avertált párbért csorbitatlanul szolgáltatni köteles, mert az alapítványi természetű teher.

(Országos levéltár. Helytartótanácsi osztály 1819. év 25,945. sz.)

P. P. Utrique. Cum ex substratis actis, mixtae cum primis Comitatus Honthensis, vel huius deputationis clare eveniat, ab evangelicis etiam oppidi Báth incolis antiquitatem

foundationis pro locali parcho, et ludirectore catholico factae, perpetuumque ad annum 1796 pacificum usum nulla tenus negari posse; parcho vero Andreae Kubányi de fundationalibus proventibus parochiae in praeiudicium successorum suorum stabilem cum oppidanis contractum sine consensu ordinariatus, et scitu domini terrestrialis inire integrum non fuisse, accedente eo, quod is vita adhuc comite illum reclamaverit, et a morte eius successor Emericus Kubányi illico per Comitatum in possessorium proventuum suorum repositus sit, e quo via facti iterum per Augustanae confessionis incolas excussus est, qui ministrum suum cum scholae magistris ex antiquissima pro religionis catholicae incremento destinata, fundatione in perpetuum dotare volunt, ademptis elapsos, a condito novellari articulo 26. anni 1790. aliquot annos, ex fundatione illa duabus tertiis, immemores §. 12-m articuli illius, qui pro confirmanda inter catholicos et evangelicos pace atque concordia, quoad proprietatem fundationum statum actualis possessionis pro cynosura assumpsit, ea ratione: ut fundationes catholicorum pro catholicis, evangelicorum autem pro evangelicis convertatur, adeoque ab alteriori harum repetitione pro futuro ab utrinque praescindatur.

G. vicario.

Hinc de altissimo iussu r. parcho Bathensi indemnitatem ea ratione procurandam penes Comitatum Honthensem sub hodierno disponi: ut illa nonnisi a termino et in sensu repositionis, per eundem Comitatum decretae, praestetur, praetitulatae dominationis vestrae in nexu remoustrationis suae de dato 31. iulii 1818. pro notitia significatur.

Comitatui.

Hinc praetitulatis dominationibus vestris in nexu relationis de dato 23. februarii 18 isthuc praestitae, de altissimo iussu regio hisce committit consilium hoc reg. loc. ut parcho Bathensi indemnitatem nonnisi a termino, et in sensu

repositionis per eandem praetitulatas dominationes vestras decretae praestandam procurent.

Datum etc.

XXXVI.

Zombor sz. kir. város tanácsának 1820. október 9-én kelt véleményes felterjesztése a helytartó tanácshoz a zombori kath. hitközség párbér ügyében.

(Országos levéltár 1820. év 30,625. sz.)

In ordine ad recursum gremialis r. catholicae communitatis de eo quaerulantis, quod nonnulli nobiles pensionati camerales aliique officiales, nec non libertini, et alii in statu coelibali viventes, lecticalem competentiam pro parcho, cappellanis, conservatione Ecclesiae, et solutione servitorum illius defixam non obstante pristino usu praestare recusent, unaque sibi in eo an? et qualiter tales ad praestationem huius competentiae stringendi sint, inviationem elargiri supplicantis dignabatur Celsitudo V^{ra} Caesareo-Regia, et Exceelsum Consilium virtute benigno-gratosi intimati d^o 5^a septembris a. e. N° 21794 Budae emanati demandare, ut quid hoc in merito haecenus praestitum sit? et quid adiuncta loci personarumque porro praestandum suadeant? genuine referamus. Nos posteaquam rationes, et diaria priorum et recentiorum annorum super repartitione et praestatione lecticalis competentiae caeteroquin separate manipulatae discussissemus, humillime referimus: Solutioni huius communis Oneris tam nobiles, quam et quosvis alios officiales hic loci degentes, et fundos Civiles possidentes subiectos fuisse, et tale etiam testantibus id ipsum hic adcopulatis Extractibus diariorum Superinde ductorum praestitis imo actu quoque per Majorem eorum Partem praestari nonnullis dumtaxat Nobilibus pensionatis item et Administrationis Navalis Baesiensis ac aliis in Statu Coelibali constitutis tametsi iidem possessoria Civilia tenerent, Semet subducere volentibus. Dotatio et

Conservatio Ecclesiae, provisio item Parochi ad ius Patronatus ex lege immediate Spectat hoc vero in liberis ac regijs civitatibus tum ex lege tum vero ex Benigno Privilegio elibertationali ad Communitatem ipsam in concreto Sump- tam, adeoque quosvis cives et Coincolas inter quos, et No- biles, et cuncti in Civitate degentes et Possessoriis Civilibus provisi Officiales reputantur, pertinet, dum proinde iidem iuribus Communibus et beneficiis fruuntur, dum ad Repar- titionem onerum communium vi legis et in specie Artli 77. 1715. inviari debent, iustum esse humillime arbitramur, ut ad mentem praecitati Artli ad communia etiam onera con- currant, praesertim cum relictione decimae cum initio eliber- tationis interventa iam modo tenuta ipsorum immobilia ab omni id genus onere immunia sint. Petitum hocce Commu- nitatis recurrentis commendat illa etiam Circumstantia, quod revelatione horum notabilibus caeteroquin fundis provisorum Individuorum in reliquos Cives et Incolas praesertim mise- rioris Classis grave cum illorum Status desolatione onus recidat, dum interim Opulentiores citra onus aequale bene- ficiium participant. In harum proinde petitum recurrentis Communitatis omnimode commendantium Circumstantiarum confluxu nihil magis iustitiae consonum esse arbitramur, quam ut commoda commodis aequaliter iungantur, adeoque dum beneficio Ecclesiae gaudent, ad conservationem illius et Parochi, prout et reliquorum provisionem aequaliter concurrant, fiet taliter, ut in multitudine ad onus hocce concurrentium provisio haec facilius evadat et ipsa Ecclesia melius conser- vetur, caeteroquin ab iis, quae vi praecitati Arti 77. 1715. iisdem competunt, nunquam excluduntur. Haec proinde dum in vim demandatae relationis Celsitudini Vestrae Caesareo- Regiae et Excelso Consilio demisse substernimus Altis gra- tiis devoti Jugi cum venerationis Culta perseveramus. Da- tum ex Sessione Nostra Magistratuali die 9^a Octobris 1820. Zomborini celebrata.

XXXVII.

A helytartótanács 1820. év 30,625. sz. a. Zombor sz. kir. városhoz intézett rendelete a kivételes állapotú kath. egyének párbérkötelezettsége iránt.

(Országos levéltár. Helytartótanácsai osztály 1820. év 30,625. sz.)

Erga Repraesentationem dd^o 9^a 8^{bris} a. e. N° 829 in merito Recursus gremialis RCatholicae Communitatis, circa lecticalem Praestationem Parocho per Nobiles ac alios officiales an et qualiter dependendam? — semet inviari supplicantis, isthuc factam, Civico huic Magistratui praesentibus rescribitur: ut adaequatâ Nobilium, pensionatorum Cameralistarum, Administrationis Cameralis Bácsiensis Officialium, Libertinorum, aliorumque in Statu coelibae viventium Personarum, fundos tamen Civiles possidentium, Conscriptioe ordinatâ, hos iuxta praevigentem in hac Urbe usum, auctoritate sua Magistratuali viaque legali ad persolvendam in commune lecticalem pro Parocho Cooperatoribus, Ecclesiae Parochialis Conservatione, necessitatibusque, et pro huius Servitorum Mercede Competentiam stringat, ut dum Juribus communibus, ac Beneficiis fruuntur, vi artli 77. 1715. ad communia etiam onera concurrant, suffragantibus in rem omnibus aliis quoque iustis, per Eundem hunc Civicum Magistratum in Sua provocata Remonstracione allatis motivis.

Datum etc.

XXXVIII.

A kanczellária 1824. marczius 26-án 4372. sz. a. kelt szabályrendelete, mely a nagy-szlatinai párbér-ügy újabb elintézése alkalmából elvileg kimondja, hogy a kath. kézről protestans kézre került házak vagy telkek után párbér nem fizetendő, s az ez által veszteséget szenvedett kath. lelkészek a vallás-alapból kárpótlandók.

(Országos levéltár. Kanczelláriai osztály 1824. év 4372. sz.)

Humillima Propositio, quoad querelas Evangelicorum Contribuentium Poornis Nagy-Szlatina Parocho ejati r. Catholico Solitam Metretationem praestare detrectantium, Erga N^{um} 2746/822 subiuncta sequenti Cancellariae Opinione exhibita: Hocce in merito ante omnia ad Conclusum Cancellariae huius aul: sub: N° 15.732/817 digrediendum esse: iuxta quod Parochi Catholici cum vigore Art: 26: 1790 Prestationes antea obvenientes a Colonis Evangelicis amplius praetendere nequeant, ratione enascentis sibi exinde proven-tuum defectus alia modalitate indemnes reddendi, et in specie Parochus N.-Szlatinensis eo inviandus suadebatur: ut defectum suum fine consequendae e fundo religionario compensationis Consilio L. R. fide digne remonstret, et quidem id in specifico hocce casu tanto magis, quod certum sit 1° Praestationem hanc fundationalem non esse, cum eadem e Colonorum fundis solvatur, his autem occasione regulationis Urbariae praedictum onus stabiliter impositum non sit; 2° quod Parochus N.-Szlatinensis olim titulo Lecticalium nihil desumpserit, Metretalis autem praestatio tantummodo Surrogatum sit Lecticalium; 3° quod Coloni N.-Szlatinenses statim inde a condito Art: religionario immunitatem suam a metretatione semper tuiti sint, actuque in usu illius existant; 4° denique quod illa, quae Episcopus Nitriensis allegavit, omnia tempus ante Conditum Art: Rel: respiciant.

Caeterum ad conservandas reales Catholicorum fundationes, avertendumque a fundo religionario onus, in omnibus emersuris in posterum eius generis praetensionibus, ante omnia clare remonstrandum venire: an praetensiones factae in fundationali quopiam pro Catholicis sonante Instrumento fundentur? aut secus? Ut sic deinceps litigiosum eiusmodi negotium pro re nata, aut iuxta tenorem fundationalium, aut ubi haec non praexistunt, in sensu Art. religionarii decidi valeat.

Super qua propositione S. M. SS. Sequentem edere dignata est Resolutionem: «Opinionem Cancellariae hoc in obiecto depromptam, prout et propositam pro futura in similibus quaestionibus Norma deservituram ad Consilium L. R. dimittendam in viationem approbo. Viennae 22ª Martii 1824. Ad altissimum mandatum Suae Maiestatis Ludovicus m. pr.»

XXXIX.

A helytartótanács 1824. april. 27-én 10,265 sz. a. kibocsájtott szabályrendelete az 1824. évi 4372. sz. a. kelt kanczelláriai szabályrendelet alapján.

(Országos levéltár. Helytartótanácsi osztály 1824. év 10,265. sz.)

Quaestione de eo suborta an Coloni Evangelici Parocho Catholico in frumentum etretationem denegare possint erga factam eatenus abhinc altissimo Loco repraesentationem Sua Maiestas Sacratissima eam altissimam benignam Resolutionem edere dignata est: cum Article 26-to Anni 1790 Parochis Catholicis per Incolas Evangelicos praestationes antea debitae, in futurum laud amplius praestandae, verum enascentem exinde defectum proventuum Parochialium alia modalitate sartiendum, diserte statuatur, respectivos Parochos, qui nefors in simili casu constituerentur, eo inviandos esse: ut ii defectum, quem in proventibus suis ex incidenti colonorum evangelicorum, Catholicos substitutorum patiuntur, via Jurisdictionis Dioecesanae Consilio huic Locumtenentiali Regio

remotrent, ac medelam suo modo e Fundo Religionario praestandam desiderent. — Caeterum altefata Sua Maiestas Sacratissima fine conservandarum realium Catholicarum Fundationum, avertendique a fundo Religionario oneris, ac praeventendas in Regulatione Parochiarum emersuras difficultates, una committendum iussit, ut occasione ea, qua per Parochos similes praetensiones fiunt, ad id advertatur, an praestationes hae in quopiam pro Catholicis sonante Fundationali Instrumento non radicentur, quo in casu similes fundationes iuxta Legum tenores manutenendae venient, in aliis attamen Fundationalibus Instrumentis non fundatis praetensionum casibus, quoad illius in sensu Articuli 26-ti 1790 procedatur, et decessus proventuum Parochialium suo modo e Fundo Religinario sarciantur.

Altissima haec Resolutio Regia Praetitulatis Dominationibus Vestris de positivo Jussu Regio pro norma ni similium quaestionum recursum deserviente nota redditur. — De Dato 27-mae Aprilis 1824.

XL.

A helytartótanács 1825. május 31-én 14,155. sz. a. kelt leirata Trencsénmegyéhez, melyben Mahala János, Polacsek Márton és Kuszenda Márton bossácsi protestans jobbágyokat az általuk szerződésileg átvállalt párbér szolgáltatására kötelezi.

(Országos levéltár. Helytartótanácsi osztály 1825. év 14,155. sz.)

Erga relationem Deputationis mixtae, ad recursum parochi Bossaczensis Stephanus Csuvikovszky, intuitu metretationis a tribus in ambitu Parochiae Bossaczensis degentibus Augustanae Confessionis Colonis Martino quippe Polacsek, Joanni Mahala et Martino Kuszenda fundos colonorum catholicorum tenentibus praetensae investigationis sub 29 Novembris 1824 isthuc substratam Praetitulatis Vestris reinfimatur: Cum e declaratione Dominae terrestri Comitissae

Juliannae Révay de an. 808 sub *A*) submissa appareat: quod fundus sessionalis antehac coloni rom. catholici Joannis Benkő emptori Joanni Mahala Colono Augustanae Confessionis, cuius consensu praefatae Dominae Terrestris eo sub conditione cessus fuerit: ut idem fundo huic inhaerentes Praestationes tam Parocho, quam Iudirectori Bossaczensi ab antiquo competentes ita, prout prior fundi huius Possessor dependat; e determinatione autem Comitatus huius an. 1816 sub *B*) eveniat, quod Colonus Augustanae Confessionis Martinus Polacssek fundum sessionalem antehac Podkovesikianum an. 804. per cambium a memorato Colono catholico Podkovesik sub conditione ferendorum omnium eidem inhaerentium onerum aquisiverit, e declaratione denique Domini Terrestris Baronis Antonii Révay de an. 1816 sub *C*) elucescat: praefatum Dominum Terrestrem ad cambium domus, et fundi sui, cum appertinentiis inter Martinum Kuszenda colonum August. Conf. et Joannam Miskovits rom. catholicum initum, ea solum expressa, et identidem oretenus declarata sub conditione assensum suum praebuisse: ut praefatus Augustanae Confessionis colonus Martinus Kuszenda fundum cum appertinentiis occupaturus, omnes illas datias, quas prior eius subditus praestabat, praestet, cunctaque onera prout prior colonus ferat ac proinde etiam Parochis Ecclesiae rom. Catholicae competencias de anno in annum dependat; praesente in casu, in quo colonos hos Augustanae Confessionis addictos post legem novellarem an. 1790 Art. 26 editam obligationem Parocho Catholico praestationes praevigentes dependi sponte ac libere in se recipisse, evenit eodem ab implemento receptae in se obligationis tanto minus dispensari posse: quod secus Compensatio falcidia in Dotatione Parochi Bossaczensis ex non observata hac conventionem enata, neutiquam ad Fundum Religionis, sed ad ipsum Patronatum Bossaczensis Parochiae, cum cuius amutu conditione affecta Stipulatio inita fuit, — devolveretur. Ideo Praetitulatae D. V^{trae} parocho rom. catholico hisce inviantur: ut praetensae Bossaczeni praestationem metretationis per dictos Colonos omnimode procurent. Datum etc.

XLI.

A helytartótanács 1825. deczember 13-án 31,160. sz. a. kelt leirata a győri püspökhöz a szendi kath. lelkész congruájának kiegészítése és bonificatioja iránt.

(Országos levéltár. Helytartótanácsi osztály 1825. év 31,160. sz.)

Ex advoluta isthic in paribus remonstracione Generalis Vicarii Capit. Jaurinensis ddto 15^{ae} Februarii ac isthuc substrata uberius perspectura est praetitulata Dominatio Vestra: qualiter nam Idem congrua defectum parochia Szendiensi e fundo religionis bonificandum resolvere petat.

Cum tamen §. 7 generalium in negotio regulationis parochiarum anno 1787 N° 18168 editorum principiorum discrete statuatur: Quod fundus religionis relate ad antiquas parochias nullum onus ferendum habeat; sed secus etiam idem fundus solum pro fundandis ac dotandis novis exposituris destinatus sit; congrua parochia Szendiensis, qui in localibus proventibus iuxta conscriptionem proventuum parochialium Anni 1802 in matre Szend, et filiali Szák rectius in 231 fl. 35 xris consistentibus, — et respective cum Generalis Vicarius referat; quod de praesenti e 31 $\frac{1}{2}$ sessionibus colonialibus in matre praexistentibus catholici coloni saltem 8 $\frac{3}{4}$ sessiones, et in filiali Szák e praexistentibus 26 sessionibus saltem 5 $\frac{1}{4}$ sessiones, in concreto ergo saltem 14 sessiones coloniales coloni catholici teneant; adeoque cum in praememorata conscriptione Anni 1802 calculus praestationum in matre et filiali iunctim, a 14 $\frac{1}{8}$ sessionibus colonialibus colonorum catholicorum ductus sit; praestationibus defalcatis non in 2 $\frac{2}{5}$ sessionis colonialis, prout referens Generalis Vicarius praetendit, verum duntaxat in rata $\frac{1}{8}$ sessionis colonialis eidem cum 13 $\frac{1}{8}$ xris decedentibus et de praesenti 231 fl. 21 $\frac{7}{8}$ xr. efferentibus consistit; in obversum altissimarum ordinationum regiarum ad 300os flos. elevari tanto minus potest; quod parochus hic beneficio 1 $\frac{5}{16}$ sessionis

colonialis, aliisque ad sessionem colonicalem non spectantibus fundis gaudeat, praeductam vero $13\frac{1}{8}$ xr. decedentiam velut exiguam, et temporaneam — quae etiam successu temporis per reciprocam devolutionem nonnullorum fundorum ab evangelicis ad catholicos compensari poterit — e fundo religionis compensare, et cassaliter pertractare opere pretium non sit.

Quod ipsum Praetitulatae Dominationi Vestrae Regium isthoc Locumtenentiale Consilium eo adiecto hisce significandum habet; quod cum parochia haec patrono provisa sit, relate ad meritum hocce medela ceteroquin a patrono efflagitanda sit. — — — —

Datum ex Con. reg. Loc. Hung. Budae 13 Dec. Anni 1825 celebrato.

XLII.

A helytartótanácsi számvevőség 1828. június 20-án kelt véleménye, hogy a munkácsi püspökmegye görög kath. lelkészei ezentul is a rég óta elfogadott schema szerint szedjék a párbért és stoladijakat.

(Országos levéltár. Helytartótanácsi osztály 1828. év 18,680. sz.)

D. Episcopus Munkásiensis Graeci Ritus Catholicorum, medio isthic readnexae Remonstrationis, in obsequium Bgni Intimati ddto 17^{ae} octobris 1826 N^{ro} 26182 emanati penes remissionem communicatorum actorum, refert: antiquioribus temporibus Territoriis nec dimensis, nec regulatis existentibus, per antecessorem suum, condam Emanuelem Olsavszky anno 1756 nimirum occasione confecti, et altiori Loco substrati schematis stolaris, id statutum fuisse: ut singulus colonus indiscriminatim Parocho duos, Cantori vero unum coretum frumenti in territorio procreari soliti praestet, haneque consuetudinem sicut antedecanee ita etiam expost in praesens usque, licet diffiteri nequeat, quod in nonnullis partialibus locis, patre inter duos, aut plures filios fundum

suum dividente, filii hi, per patrem dari solitam duorum coretorum quantitatem, per proportionalem consipationem, licet non absque jurgiis, et contentionibus praestiterint, et Parochi in similes consipantes liberam stolam sibi vendicantes, plus tantisper desumpserint, observatam fuisse. Ad dirimendam hanc in nonnullis locis vigentem controversiam insinuat Idem D. Episcopus se maiorem stolae desumptionem ubique interdixisse, et pro futuro statuisset: ut superius attacti singulares casus haud considerentur, sed proventus annuus a singulo Colono indiscriminatim, iuxta schema praescriptum, et altiori Loco ratihabitu desumatur, et ubi similis quaestio exorta fuerit, statuto Comitatus Ugocsiensis sub ./ adiacente obveniatur, quo^{1mo} ad classem Colonorum, non modo integrae et mediae sessionis, sed etiam octavali-stae, imo et tales numerantur, qui falcastris aut agris emptitiis et exstirpatiis gaudent. 2do Ad classem Inquilinorum ii duntaxat referuntur, qui praeter domum, et intravillanum fundum, in extravillanis adpervinentiis, nec exstirpatitiis, tanto minus urbanales Fundos tenent, sed pro annuo usu, vel operam aliis locant, vel aere parato pro pactato censu terras comparant, taliterque agriculturam exercendo, et terrae nascentiis se, suosque alunt. 3^{io} Si plures in una eademque domo habitantes sessionem colant in pane eodem, eorum tota Domus, veluti unus Colonus consideratur. 4to Si in una quidem domo habitent, terras tamen subdivisas inter se habeant, distinctoque pane utantur, eorum Paterfamilias velut Colonus, reliqui qua Inquilini domiciliati considerantur, si autem 5to Et domos distinctas inhabitent, et terras distinctas cultivent, dictante puncto 1° schematis, singulus, qua colonus consideratur. Et quod dispositio haec, qua antiquo usu, et consuetudine firmata, vel ideo necessaria fuerat; quod conscriptio Proventuum Parochiarum, pro basi Congruae anno 1806 assumpta, huic innixa sit; item, quod, cum similes subdivisiones omni momento fiant, nullamque stabilitatem habeant, innumeras molestias Parocho causarent, et tamen nunquam stabilis Proventus annuus erui quiret; quid adhuc tricarum sequeretur, si secundum quantitatem

adpertientiarum extravillanarum singulo anno adiustari deberet Parochi Proventus? Quamobrem, ne conscriptiones de anno 1806 Proventuum Parochialium ex integro annihilari, stabilitas subsistentiae Parochi tolli, ex altera vero parte sive cum libera stola Parochis modus abusum committendi, aut cum fidelibus in continuis ratione quantitatis extravillanorum contentionibus vivere debeant, ab inmemorabili vigens schema statuto etiam suo dillucidatum, ultro quoque in suo vigore relinquendum esse opinatur repraesentans D. Episcopus, quamvis magis adhuc salutare existimaret; si quantitas frugum, aut ubi illae parata redimuntur, summa pecuniaria, in praeattactis postremis de anno 1806 conscriptionibus inducta, et singulative per Colonos praestari solita, rectius per Contractum coram articulari Testimonio stipularetur, et per totam Communitatem in concreto obligatam, sive angaricaliter sive semestraliter Parocho praestaretur, quin Parochus a singulis Colonis cum iactura temporis, et multis cum miseriis id exigere debeat; siquidem experientia compertum habeatur, Parochos annum suum proventum a singulo individualiter exigere debentes, non tantum proventus sui unius tertiae falcidiam pati, sed insuper vel ob morositatem aliquorum aut qualitatem frumenti, ipsiusque adeo mensurae discrepantiam ad collisiones, et discordiam delabi oportere, quae omnia si non ex integro, saltem in parte aliqua cessarent, si contractu mediante stipulata obtingentia, per Communitatem in concreto Parocho solveretur, et quod ipsi quoque fideles hac modalitate non parum lucrarentur, nam eorum Communitates ad tegendam hanc erogationem, aut agros exarendatos hoc fine mutuis viribus cultivarent, aut uti hinc inde fieri solet, messem hororum assumentes, lueratis frugibus Parochum excontentarent, quin ex proprio conferre deberent, praeterea, quod ipsi nobiles quoque hinc inde in Possessionibus habitantes, annum tributum Parocho praestare renuentes, contractu praexistente, facilius ac nunc ad explendam suam obligationem adstringi quirent. Quibus praemissis, siquidem multi inveniantur, qui Cleri proventum imminuere, ad huncque scopum consequendum varias rimas

quaerere non desinunt, repraesentans D. Episcopus, ut Clero suo caeteroquin misere subsistenti, aliquantum consuleret, desumendi Proventus schema praescriptum, nulla habita ad quantitatem extravillanam ratione, ultro quoque observandam ordinari, aut circa contractu mediante securisandam Parochorum subsistentiam, opinionem suam approbari, et ut reliqua puncta eiusdem Schematis stricte observentur, respectivas Jurisdictiones ad cooperandum inviari, imo, in quantum in unico Comitatu Zempliniensi, ab annis sex obventionum stolarium in Mon. Conv. primitus stabilitarum ac semper, vel in Mon. Conv. vel in aequivalenti chartacea pecunia praestitarum, actu quoque in reliquis Comitatibus praestari solitarum, desumptio impedita foret, hoc quoque in obiecto Ordines ad dictum Comitatum dimitti petit. Quae Remonstratio D. Episcopi, Exactoratui huic Regio ddto 19^{ae} et praesentato 28^{ae} Decembris 1826 N° 31308 — fine eo transposita fuit: ut, cum in illa adstruatur: usum praestationes Parochiales in frugibus desumendi, occasione Conscriptionis Proventuum Parochialium anno 1806 peractae pro basi assumptum fuisse; regrediendo ad praevias anni 1806 Conscriptiones, de Remonstrationis cuius merito an? et qualiter adiustari queunte, Informationem cum opinione praestat. — Cum Conscriptiones Proventuum Parochialium, cunctarum Parochiarum Graeci Ritus Catholicarum Dioecesis Munkaesiensis anno 1806 legaliter peractae, et altissimo Loco ratihabitaе, omnino schemati, quoad lecticales praestationes antiquitus elaborato, vigore cuius singulus Colonus concernenti Parocho duo coreta, seu unam metretam, Inquilinus vero unum coretum, seu $\frac{1}{2}$ metretam Poson. frumenti praestare tenebatur, superstructae sint, hae vero conscriptiones pro systematicis deserviant, manifestum est; Parochos Graeci Ritus Catholicos in praevigente ab antiquo usu desumptionis praeviarum lecticalium Praestationum, porro quoque (desumptio enim liberae stolae, quae quaerelae Communitatis Najdátška ansam praebuit, uti repraesentans D. Episcopus exponit, ubique interdicta habetur) relinquendos esse; quamobrem siquidem ad Contractum, ratione lecti-

calium praestationum cum respectivis Parochis incundum. Communitates stringi nequeant, sed neque desumptio stolarium proventuum in Mon. Conv. vel aequivalenti valut: sensu altissimae Resolutionis Regiae, circa stolare proventus, in valuta pendendos emanatae, nisi ipsimet Communitates benevole accederent, locum habere possit; Regius hiece Exactoratus demisse opinatur; Comitatibus: Scepusiensi, Sarossiensi, Gömörüensi, Zempliniensi, Borsodiensi, Szabolesiensi, Bereghiensi, Szathmariensi, Unghvariensi, Ugocsiensi et Marmarosiensi, per quos Dioecesis Munkaesiensis G. Ritus Catholicorum extenditur, id solum intimandum fore: ut in quantum nonnullarum Communitatum Incolae Graeco Catholici, lecticales suas praestationes in minori quantitate, vel vilioris qualitatis frugibus Parochis suis suppeditant, tales Incolas, ad similes obventiones locali Parocho in adaequata mensura, et bona qualitate, item illa quantitate praestandas, quae in schemate per Episcopum condam Olsavszky Anno 1756 confecto, et statuto repraesentatis D. Episcopi dilucidato designatur, efficaciter stringant. De quibus altius benignissime disponendis repraesentans quoque D. Episcopus edocendus esset. Budae die 20^a Junii 1828.

XLIII.

A helytartótanács 1828. július 14-én tartott ülésének jegyzőkönyvikivonata, mely szerint Zemplénmegye közönségéhez leirat intéztetik, hogy a görög kath. lelkészek párbér- és stola-díj követeléseire nézve az eddigi szabályzatok érvényben tartandók.

(Országos levéltár. Helytartótanácsi osztály 1828. év 18,680. sz.)

Extractus Protocolli Excelsi Consilii Regii Locumtenentialis Hungarici Sessionis 29^{ae} dato 14^{ae} Julii 1828 celebratae 18680. Gremiale Exactoratus officium in merito Remonstrationis Cottus Zempliniensis sibi ratione praestationum Lecticalium a subdivisae sessionis Graeco-Catholicis Colonis quan-

titate exigendarum Inviationem dari petentis cohaerenter ad Episcopi Munkácsiensis Informationem N^{ro} Locumtenentiali 31308 anni 1826 notatam refert; — Cum Conscriptiones Proventuum Parochialium cunctarum Parochiarum Graeco-Catholicae Dioecesis Munkácsiensis anno 1806 legaliter peractae et Altissimo Loco ratihabitaе schemati, quoad lecticales praestationes antiquitus elaborato vigore cuius singulus Colonus Parocho suo duo coreta, seu unam metretam, Inquilinus vero unum coretum, seu $\frac{1}{2}$ metretam Poson. frumenti praestare tenebatur, superstructae sint, hae autem conscriptiones pro systematicis deserviunt, manifestum esse, quod Parochi Graeco-Catholici in praevigente ab antiquo usu desumptionis praeviarum lecticalium Praestationum porro quoque relinquendi sint, atque ideo siquidem ad Contractum ratione lecticalium praestationum, cum Parochis ineundum Communitates stringi nequeant, sed neque desumptio stolarium proventuum in Mon. Conv. vel aequivalenti valut. sensu altissimae Resolutionis Regiae, nisi ipsae Communitates benevole accedant, locum habere possit, Desumptione liberarum stolarum, quae Communitatis Najdátka quaerelae ausam praebuit, alioquin uti Episcopus Munkácsiensis exponit, iam ubique interdicta Comitatibus Scepusiensi, Sarossiensi, Gömöriensi, Zempliniensi, Borsodiensi, Szabolesiensi, Bereghiensi, Szathmariensi, Ungbhvariensi, Ugoeciensi et Marmarosiensi, per quos Dioecesis Munkácsiensis extenditur, id solum intimandum fore: ut in quantum nonnullarum Communitatum Incolae Graeco-Catholici lecticales suas praestationes in minori quantitate vel vilioris qualitatis frugibus Parochis suis suppeditant, tales Incolas ad similes obventiones locali Parocho adaequata mensura, et bona qualitate praestandas, quae in schemate per Episcopum eodam Olsavszky anno 1756 confecto et statuto moderni Episcopi dilucidato designantur efficaciter stringeant. Una vero de his etiam repraesentantem Episcopum Munkácsiensem edocendum esse. — Ad N^{rum} 18680 Comitatu Zempleniensi erga N^{ro} 26182/826 perscribatur Schema 5 Classium iuxta quod Parochiani Praestationes suas in frugibus Parochis suis praestandas habent, quodve schema conscriptioni

Parochiarum anno 1806 peractae, subin altissima adprobatione stabilitae, atque ideo nulli alterationi obnoxiae deservit, iuxta quod proin Najdaskensium quoque Colonorum controversia, fota cum officio Dioecesano mutua cointelligentia relate ad Classem, ad quam Idem Coloni occasione conscriptionis anni 1806 relati sunt. Superanda erit.

XLIV.

A kir. udv. kancellária 1829. július 17-én kelt előterjesztése a királyhoz, hogy a római és görög katolikusok egyházközi viszonyait szabályozó 1814. évi szabályrendelet 16-ik pontját a tulajdonképeni vegyes házasságban élők párberkötelezettségére is terjessze ki.

(Országos levéltár. Kancelláriai osztály 1829. év 7918. sz.)

Cum Maiestas Vestra Sacratissima vigore benignae resolutionis erga humillimam fidelissimi huius dicasterii aulici in merito differentiarum quoad stolares et lecticales proventus inter Munkachiensem graeci et Cassoviensem latini ritus Episcopos Catholicos enatarum altissimo obtutui demisse substratam et isthic adiacentem propositionem 8. Aug. 1814 editae ad punctum 16 relate ad praestationes parochiales coniugum diversi ritus elementer decernere dignata sit; ut pro stolari functione obveniens praestatio illi parocho competat, ad quem spectato ritu ius et obligatio functionis administrandae pertinet, annua vero, seu lecticalis praestatio ex aequo inter utriusque ritus parochum subdividatur, obsequentissima haec cancellaria aulica ex identitate causae depromptam ac in iustitia et aequitate fundatam commissionis ecclesiasticae opinionem, conformi quoque dirigentis regni dicasterii voto suffultam amplectendo, Majestatem Vestram Sacratissimam in homagiali submissione exorare sustinet, ut non obstante Comitatus Ugocsiensis determinatione in praetenso usu fundata velut tam spiritui praecitatarum legum, quam aequitati adversa,

memoratum benignam anni 1814 resolutionem pro supremo iure Maiestatico etiam ad mixta matrimonia clementer extendere dignetur.

Viennae 17. Julii 1829.

Hadary.

XLV.

A helytartótanács 1843. január 24-én 840. sz. a. kelt leirata Trencsénmegyéhez, melyben Nyerád Ádám bossáczí, ágostai hitvallásu lakost kath. kézről vett telke után a párbérszolgáltatás alul felmenti.

(Országos levéltár. Helytartótanácsi osztály 1843. év 840. sz.)

Mivel Nyerád Ádám, Bossáczí Ágostai vallásu lakos által, Szikszai Jánostól megvett jobbágyteleknek által vétele alkalomával kiadott kötelező levél tartalma a római kath. lelkésznek járandó tartozásokra egyenesen ki nem terjed; a fent említett Nyerád Ádám ágostai vallásu lakost a katolikus lelkésznek teendő valamely dolgokra avagy akármely adózásokra az 1790-iki 26. t. cz. szerint ez uton kényszeríteni nem lehet.

Miről a Tiszt. Rendek ezen tárgyban az 1840-iki esztendő Karácson hava 16-án 1869 sz. a. tett jelentésükre a beküldött irományok visszakapcsolása mellett ezennel értesítetnek.

XLVI.

Az osztrák vallás- és közoktatásügyi ministerium 1859. július 22-én kiadott szabályrendelete a Magyarországon felmerült felekezeti párbérügyekben köveendő egyöntetű eljárás iránt.

(Belügyministeriumi irattár 1859. év 8944/2675. sz.)

Nach Lage der gesetzlichen Vorschriften Art. 26 vom J. 1790/91 § 6. Decret der bestandenen ungar. Hofkanzlei v. 26. März 1824 Z. 4372 kaiserl. Patent vom 2. März 1853 (R. G. B. Z. 39.) § 23 sind die sogenannten Lecticalgebühren als eine zur Pfründendotation gehörige Abgabe zu behandeln, welche laut der Verordnung der bestandenen ungar. Statthalterei vom 4. October 1814 Z. 23034 von den dazu Verpflichteten an den Pfarrer des Ritus, den der Verpflichtete angehört, nach dem zu Recht bestehenden Masse zu entrichten ist, wobei zu beachten kömmt, das in Sinne des Gesetz-Artikels 26 vom J. 1790/91 § 6 katholische Pfarrer die in Rede stehenden Gebühren, wo sie nicht etwa die Natur einer auf dem Realbesitze haftenden Stiftung angenommen haben, von nicht katholischen Einwohnern des Pfarrbezirkes in Anspruch zu nehmen nicht berechtigt sind. Inwiefern der durch die Anwendung dieser Vorschrift allfällig herbeigeführte Entgang an der Congrua einzelner katholischer Pfarrer aus dem Religionsfonde ergänzt werden könne, ist nach den Andeutungen des Erlasses der bestandenen ungar. Hofkanzlei vom 26. März 1824 Z. 4372 zu beurtheilen. Durch diese Bestimmungen, deren Abänderung einzuleiten man sich nicht veranlast findet, erledigen sich die jenseitigen Berichte v. 24. April und 16. October 1857 Z. 8363 und 29329 deren Beilagen zurückfolgen Wien am 22. Juli 1859.

XLVII.

A budai helytartótanácsi osztály 1859. szeptember 15-én tartott tanácsülésének jegyzőkönyve, melyben az 1859. július 22-én kelt osztrák kultuszministeriumi szabályrendelet alapján az eperjesi görög kath. püspökhöz leirat intéztetik.

(Belügyministeriumi irattár 1859. év 22,858/4974. sz.)

$\frac{22,858}{4974}$ 1859. K. k. Ofner Statthaltereirei-Abtheilung.

Gegenstand. Erlass des h. k. k. Ministeriums für Cultus und Unterricht bezüglich der Ergänzung des Lecticalgebühren Abganges der kath. Pfarrer bei Übergang der Colonial Sessionen von Katholiken an Akatholiken oder Israeliten. Das Exedit ad die Normalien Sammlung das Dep. VI. zwei Abschriften des obigen Ministerial Erlasses zu veranlassen und hierorts zu überreichen.

I. Expedition. An das hochwürr. gr. kath. Ordinariat in Eperjes. Aus dem in Abschrift mitfolgenden Erlasse des h. k. k. Ministeriums für Cultus und Unterricht ddto 22-ten Juli l. J. Z. ⁸⁹⁴⁴/₂₆₇₅ wolle das hochwürdrige entnehmen was das gedachte hohe Ministerium bezüglich der Ergänzung des Lecticalgebühren Abganges der kath. Pfarrer bei Übergang der Colonial Sessionen von Katholiken an Akatholiken oder Israeliten zu verfügen geruhte. Diesem hohen Erlasse zu Folge beehrt man sich dem hochwürdrigen Ordinarate mit Beziehung auf die an das h. Cultus Ministerium zu Anfang des Jahres 1857 gerichtete Eingabe mit dem Beifügen mit zu theilen, das in vorkommenden Fällen wegen Ergänzung des Entganges der Congrua einzelner kath. Pfarrer aus dem Religionsfonde auf Grund der im oben mitgetheilten hohen Erlasse enthaltenen Andeutungen in gehörig instruirten Eingaben sich hieher gewendet werden wolle, wo nach Masgabe der Sachlage bereitwillig die zulässige Verfügung getroffen werden wird.

II. Expedition. Indorsat Erlassz über eine Abschrift des Exhibits 22858. Wird der k. k. Staatsbuchhaltung in Ofen mit Beziehung auf den Bericht vom 27-ten März 1857 Z. ¹¹⁵⁶₁ zur Kenntnissnahme und Darnachachtung bei vorkommenden Fällen mitgetheilt. Ofen am 15-ten Sept. 1859.

XLVIII.

A helytartótanács 1864. marczius 18-án 633. sz. a. kelt rendelete a kath. lelkészek és tanítók pár-bérének telekkönyvi biztosítása iránt.

(Vallás- és közoktatásügyi ministeriumi irattár 1864. év 633. sz.)

Azon eset fordulván elő, miszerint a róm. kath. tanító illetményeinek fedezése czéljából szükséges pénzmenyiség nem vétetett fel a község előleges költségvetésébe úgy, mint ez a többi kivetés útján fedezendő községi költségekkel történik, hanem a kérdéses járandóság szerződés vagy iskolai vallomány alapján a földbirtok és telkek után fedeztetik. indittatva érzi magát e királyi Helytartótanács azon szándékból, hogy a tanítók fizetése minden utólagos megrövidítések ellen az esetre is biztosittassék, ha ily telkek netalán más vallást követők kezére kerülnének, a közönségnek ezennel meghagyni, miszerint ott, hol a lelkész és tanító fizetése a fentelőadott módon a földbirtokok és telkek után fedeztetik, ezen terhet haladék nélkül jegyeztesse elő. Kelt Budán a magyar királyi Helytartótanáctól 1864. martius 18-án.

XLIX.

A helytartótanács 1864. május 29-én 39,300. sz. a. kelt második (magyarázó) rendelete a kath. lelkészek és tanítók párbérének telekkönyvi biztosítása iránt.

(Vallás- és közoktatásügyi ministeriumi irattár 1864. év 39,300. sz.)

A f. évi martius 18-án 633. sz. a. kelt intézkedés czélja és kivitele iránt felmerült kételyek eloszlatása tekintetéből szükségesnek látja e kir. Helytartótanács a dolog mibenlétének bővebb magyarázatául a közönséget utólagosan azzal tudósítani, miként fenthivatolt intézkedés czélja nem egyéb, mint jó módjával arról gondoskodni, hogy a lelkész és tanítónak járandósága ott, hol az egyenesen a földbirtok és telek után elvállaltatott és eredetileg kikötöttet, s ennél fogva az mintegy a földbirtokon fekvő terhet képez, jövőre telekkönyvileg biztosítva legyen, a hol tehát ezen rendelet kivitelének szüksége felmerül és a lelkészi s tanítói fizetés az előadott mód szerinti fedezése önkénytelen elvállaltatott avagy elvállaltatik, s erről az érdekelt felek részéről aláírt jegyzőkönyv vagy más oly hiteles okmány létezik, melyben az egyes földtagok kijelelve és az ezek után fizetendő hozzájárulási összegek mennyisége tüzetesen és számszerint kimutatva van, vagy pedig újabb tárgyalások folytán ily okmányok keletkeznek, a közönség arról gondoskodik, hogy az ily terhek az illetők előleges beleegyezésének kieszközlése mellett telekkönyvileg előjegyeztessenek, megjegyeztetvén egyébiránt, hogy ezen egyidejűleg az ország valamennyi róm. kath. és görög kath. érsek és püspökkel közölt rendszabály kereszttel vitelénél a lehető legnagyobb óvatossággal kell eljárni, kétséges eseteket pedig eleve ide feljelenteni. Kijelentetik egyébiránt, hogy azon esetben, hol a lelkészi és tanítói járandóságok nem mint vagyoni, hanem csupán mint személyes vagy

községi teher vállaltatott el az illető hitfelekezeti tagok vagy községek által, ily telekkönyvi biztosításnak helye nincs. Kelt Budán, a m. kir. Helytartótanáctól 1864. május 29-én.

L.

A helytartótanács 1864. november 26-án 54,373. sz. a. kelt leirata Székács József bányakerületi superintendenshez, hogy az evangélikus lelkészek és tanítók földbirtok után kivetett járandóságai telekkönyvileg biztosíthatók.

(Vallás- és közoktatásügyi ministeriumi irattár 1864. év 54,373. sz.)

A lelkészek és tanítók járandóságának ott, hol az egyenesen a földbirtok és telkek után elvállaltatott és emélfogva az mintegy a földbirtokon fekvő terhet képez, jövőre telekkönyvi biztosítása tárgyában folyó évi martius 18. és május 29. 633. és 39,300. sz. a. az ország törvényhatóságaihoz kibocsájtott intézvények másolatai a czimnek hivatkozólag a folyó évi junius 25-én 563. sz. jelentésére azon megjegyzéssel közöltetnek, miszerint az ezen intézvényekben említett telekkönyvi biztosításnak az evangélikus lelkészek és tanítók járandóságaira való alkalmazása ellen ezen kir. főkormányshéknak ellenvetése nincs. Kelt Budán a m. kir. Helytartótanáctól. 1864. november 26-án.

LI.

A helytartótanács 1864. év 95,950 sz. tárgyalási jegyzőkönyve, melyben Vetésre férjesült Atyim Jánosné a kis-majtényi görög kath. parochia területén fekvő földbirtoka után követelt párbér alul felmenti.

(Vallás- és közoktatásügyi ministeriumi irattár 1864. év 95,950. sz.)

Tárgy: Szatmár megye főispáni helytartója Juhász György kis-majtényi g. kath. lelkész által Atyim Jánostól követelt ágybér fizetése tárgyában.

Tárgy kivonat: Juhász György kis-majthényi g. kath. lelkész a nyíri járási szolgabíró előtt még ez év elején panaszt emelt az iránt, hogy előbb Papp Costannó jelenleg Vetésre férjesült Atyim Jánosné és többen Kis-Majtény községben levő saját nevükre jegyzett kültartozmányi telkeik után — mint Kis-Majténytől távollevők — semmi párbért nem akarnak fizetni. Ezen panasz folytán az illető szolgabíró, — miután a m. kir. helytartótanács 1863. ápril 25-én 24,282. sz. a. hason panaszos ügyben kelt intézkedésében elvileg kimondotta, hogy az egyházi személyzetnek járó ágybéri illetmények nem páronkint, hanem telkenként fizetendők, — a panaszlottakat Kis-Majtény községben levő kültartozmányi telkeik után a szabályszerű párbér fizetésében mind a multa, mind a jövőre nézve elmarasztalta. A szolgabírói végzést Atyim Jánosné az alispáni székhez felebbezte, de innen elutasítatván, a megye közönségéhez felfolyamodott. Itt a szolgabíró és illetőleg alispáni végzés feloldatott, mert — ugymond — a m. kir. helytartótanács fentidézett intézménye korántsem magyarázható oda és vehető oly tág értelemben, hogy azon g. kath. vagy más hitsorsosok, kik valamely községben telkeket birnak ugyan, de más községben laknak — hol hitközségük iránti tartozásukat teljesítik is — ezen telkek után párbérfizetésre kötelezhetők volnának.

Ezen határozatot most Juhász György kis-majtényi g. kath. lelkész felebbezván, Szatmár megye főispáni helytartója a kérdéses ügyet felsőbb elhatározás végett az összes tárgy-iratok kíséretében ezen kir. főkormányshékhöz felterjesztette.

Vélemény: A lelkészeknek hiveik részéről járó, az egész vagy félházas pároktól a meghatározott minőségben és mennyiségben fizetendő ágy- vagy párbér (Lecticalc) általában s rendesen személyes tartozás lévén, és az első foku szolgabírói határozatban hivatolt ez országos főkormányshékhöz m. é. április hó 25-éről 24,282. sz. a. hasontárgyu panaszos ügyben kelt intézvénnyel által az ágybér és nap-számi tartozások telkek utáni teljesítése azon indoknál fogva megerősítettén, mert az régóta háborítlan gyakorlatban vala és az imént érintett hiva által egész készséggel teljesítettett; ezeknél fogva Szatmár megye közönségének másod-foku határozata helybenhagyandó volna.

Helybenhagyatott és *Szatmár megye közönsége* a fenti szám alatt értesítettett.

LII.

A helytartótanács 1866. február 12-én kelt rendelete, mely által a kath. lelkészek és tanítók párbérének telekkönyvi biztosítása iránt kiadott megelőző szabályrendeletek visszavonatnak.

(Vallás- és közoktatásügyi ministeriumi irattár 1865. év 96,575. sz.)

A földbirtok és telkek után kivetni szokott lelkési és tanítói járandóságoknak telekkönyvi biztosítása tárgyában 1864. martius 18-án 633. ugyanazon évi majus 29-én 39,300. szám alatt kibocsájtott helytartótanácsi intézvénnyel gyakorlati kivitele körül több oldalról beérkezett tudósítások szerint oly sok nehézség merül fel, hogy e királyi kormányshékhöz azon járandóságok élvezői érdekében czélszerűnek látja a hivatkozott intézmények foganatosítását beszüntetni.

Nehogy azonban e beszüntetés azon halvélelemre szolgál-tasson alkalmat, mintha a tartozások jogossága felett leg

kisebb kétely is merülhetne fel, a szokott hivatalos köröztetés mellőzésével Nagyméltóságodat találja tisztelettel megkeresendőnek, hogy egyházmegyéjében fel nem tűnő módon intézkedni sziveskedjék, miszerint a lelkészek és tanítók részéről ily betáblázási követelések a megyék és illetőleg szab. kir. városokhoz többé ne nyujtassanak be, sőt a netalán már benyujtottak feletti tárgyalások ne sürgettessenek.

Nagyméltóságod teljes megnyugtatóására nem tartja feleslegesnek a kir. kormányzók újabban és határozottan kijelenteni: miszerint az ilyenmü járandóságoknak az 1840: 22. t. cz. által is biztosított kiváltságos jogosultsága felett kétség nem létezvén, azok ezentul is mint eddig az érvényben álló szabályok értelmében közigazgatási assistentia útján is behajthatók leendnek.

Kelt Budán a magyar királyi Helytartótanácsból 1866-ik évi február hó 12-én. Bárány Sennyey Pál.

LIII.

A vallás- és közoktatásügyi ministerium 1870. január 31-én 2268. sz. a. kelt leirata Trencsénmegye közönségéhez, melyben Fried József farkaskai izraelita lakost a dezséri kath. lelkész által földbirtoka után követelt párbér fizetése alul felmenti.

(Vallás- és közoktatásügyi ministeriumi irattár 1870. év 2268. sz.)

Fried József farkaskai izraelita lakos felfolyamodványának, melyben a dezséri róm. kath. lelkész által tőle követelt papi szolgálmányok ügyében múlt évi július 5-én 3117. sz. a. hozott megyei határozatot megváltoztatni, illetőleg magát ezen fizetési kötelezettség alól felmentetni kéri, — a fentebbi határozat megsemmisítése mellett helyadatik; mert a nevezett lelkész által beadott egyházlátogatási okmány egy szóval sem említi azt, hogy a r. kath. lelkész illetményének fizetéséhez az izraeliták is tartoznak járulni; mert továbbá ugy a jog, mint a méltányosság azt hozza magával, hogy min-

den vallásbeli csak saját lelkésze ellátására köteleztessék; végre mert ezen fizetések és tartozások teljesítése már az adózás természeténél fogva nem a birtokhoz, hanem azon személyhez van kötve, kinek a lelkész szolgálatokat tesz. Különben is az 1867:17. t. cz. az izraelitákat a többi honpolgárokkal egyenjogusítván, ezen egyenjogusításnál fogva ők is azon törvények védpaizsa alá helyeztettek, melyek a reformált vallásuakat a kath. lelkészek fizetésének terhe alól mentesítik. — Miről a megye közönségét, hivatkozva, a mult évi october 11-én 5025. sz. a. kelt a m. kir. belügyminis-
teriumhoz intézett jelentésére, az ügyiratok idezárása mellett további intézkedés végett ezennel értesitem. — Kelt Budán 1870. évi január hó 31-én.

LIV.

A vallás- és közoktatásügyi ministerium 1870. marczius 10-én kelt leirata Trencsénmegye közönségéhez, melyben Weisz Salamon krasznai izraelita lakost a nagy-szlatinai kath. lelkész által jobbágytelke után követelt párbér fizetése alul felmenti.

(Vallás- és közoktatásügyi ministeriumi irattár 1870. év 1040. sz.)

Tekintettel arra, hogy a papi járandóságok nem a birtok terhére, hanem az illető vallásbeli egyén részére saját lelkésze által tett személyes szolgálatok kifolyását képezik, továbbá, hogy a papnak járó tartozatoknak a canonica visitatióban kitett telek szerinti kivetése csak az illetékek arányának kulesára vonatkozik: kétségtelen az, hogy izraelita vallásu lakosok nem kötelezhetők arra, hogy saját birtokaiktól a kath. lelkész részére pénzbeli vagy más szolgálatokat teljesítsenek; emélfogva Weisz Salamon krasznai izraelita felfolyamodványának, melyben Hlózsa József nagy-szlatinai r. kath. lelkész által a canonikai visitatio alapján ellene követelésbe hozott lelkészi járandóságok árának megfizetésében elmarasztaló 1869. évi julius hó 5-én 3106. sz. a. kelt megyei határozatot

megsemmisíttetni s illetőleg magát ezen fizetési kötelezettség alól felmentetni kéri, — helyt adván, a sérelmes megyei végzést, a mennyiben ez a felfolyamodó saját telkeire vonatkozik, ezennel feloldom. — A mi pedig felfolyamodó által bérben birt telektől járó tartozmányokat illeti, miután Weisz Salamon felfolyamodványában önkényt beismeri azt, hogy ő ezen feltelket az attól járó papi tartozatok megfizetése mellett béreli, s e szerint ezeknek kiszolgáltatására kész, e tekintetben hatósági intézkedésnek szüksége fenn nem forog. — M. é. oct. 11-én 4971. sz. a. tévedésből a belügyministeriumhoz intézett, s ez által hozzám áttett ebbeli jelentése csatolmányait visszazárom. — Kelt Budán 1870. évi márczius hó 10-én.

LV.

A vallás- és közoktatásügyi ministerium 1878. január 8-án kelt 224. számú leirata Pozsonymegye alispánjához, melyben Epstein Dávid püski-i és kis-bodaki izraelita birtokost a püski-i kath. lelkész és tanító által követelt párbér fizetésére kötelezi.

(Vallás- és közoktatásügyi ministeriumi irattár 1878. év 224. sz.)

Epstein Dávid püskii és kisbodaki birtokos felfolyamodványának, melyben a püski-i lelkész és kántortanító járandóságai ügyében hozott szolgabírói és alispáni határozatokat feloldatni és új tárgyalás megtartását elrendeltetni kéri, helyt nem adván; a mondott határozatokat ezenel jóváhagyom, mert a tárgyalás alkalmával becsatolt 1846. évi egyházlátogatási okmánynyal — amely pedig ez idő szerint még a lelkészi és tanítói illetmények tekintetében döntő okmányul szolgál, — igazoltatott az, hogy Püskiiben a fentebb érintett illetmények kiszolgáltatásának alapját az urbéri birtok képezi, ez tehát nem személyes, hanem birtokkal járó kötelezettség, ily kötelezettséget pedig mindenki valláskülönbőség nélkül tartozik teljesíteni. Miről *Czímeket*

m. évi november hó 20-án 11,918. sz. a. kelt felterjesztése csatolmányainak visszaküldése mellett, további eljárás ezé-
l-jából értesitem. Budapesten 1878. évi január 8-án.

LVI.

A vallás- és közoktatásügyi ministerium 1880. április 4-én 9259. sz. a. kelt leirata Trencsénmegye közönségéhez, melyben Fischer Salamon nagy-chlivényi izraelita lakost a kath. lelkész által, földbirtoka után követelt párbér fizetésére kötelezi.

(Vallás- és közoktatásügyi ministeriumi irattár 1880. év 9259. sz.)

Tekintettel arra, hogy a lelkészi illetmények körüli leg-
főbb fokú intézkedés az Ő Felségét megillető legfőbb kegy-
uri jog és felügyelet folytán mindenkor Ő Felsége kormánya
által gyakoroltatott s ily ügyeknek legutolsó fokon való
elintézése az eddigi — kivétel nélküli — gyakorlat szerint
is mindenkor ezen miniszterium által foganatosított, kö-
vetkezésképen a jelen ügy egyáltalán nem sorozható a
magánosok azon ügyeihez, melyek az 1876. évi VI. tetz.
58. §-nak c) pontja szerint utolsó fokon a közigazgatási
bizottság által intézendők el; — tekintettel továbbá arra,
hogy Nagy-Chlivénben az 1829-ki egyházi látogatási okmány
szerint a papi járandóságok kiszolgáltatása nem az egyes
kath. híveket, hanem az urbéri telkeket bíró összes lakoso-
kat terheli, s ez alapon annak kiszolgáltatása alól Fischer
Salamon $\frac{6}{3}$ urbéri telket bíró izraelita lakos sem menekül-
het: Laczy István nagy-chlivényi plebános felfolyomódványá-
nak helyt adván, a megyei alispán m. évi július hó 1-én
7388. és a közigazgatási bizottság augusztus hó 11-én 534.
sz. a. kelt határozatainak megváltoztatásával a múlt évi
május hó 15-én 603. sz. a. kelt szolgabírói végzést ezennel
jóváhagyom. — Miről *Czimedet* f. évi február hó 27-én 2683.
sz. a. kelt alispáni jelentésre vonatkozva — a csatolmányok
visszazárása mellett — további értesítés végett ezennel tudó-
sitom. — Kelt Budapesten 1880. évi április hó 4-én.

LVII.

A vallás- és közoktatásügyi ministerium 1881. marczius 4-én 5096. sz. a. kelt leirata Győrmegye alispánjához, melyben Nagy György és Tóth György evangélikus és Deutsch Sándor izraelita hitvallásu sövényházi lakosokat, a kath. lelkész és tanító által, földbirtokok után követelt párbér fizetésére kötelezi.

(Vallás- és közoktatásügyi ministeriumi irattár 1881. év 5096. sz.)

Győrmegye alispánja, mint a közig. bizottság helyettes elnöke által a sövényházi kath. plébános és kántortanító illetményei ügyében benyújtott felebbezésnek helyt adván, ugy a m. évi június hó 15-én 1763 sz. a. kelt alispáni határozat, melylyel a szolgabírói végzés feloldása mellett Nagy György és Tóth György ev. vallásu lakosokat 75 kr. s illetve 1 frt 49 krnyi tanítói járandóságnak megfizetésében elmarasztalta, a panasz többi részét pedig elutasította, — mint a közig. bizottság ugyan az évi deczemb. hó 10-én 600. sz. a. kelt határozatát, melylyel a most említett alispáni határozatot helyben hagyta, feloldom, és a tózsíget és esilizközi járás szolgabírája által m. évi február hó 13-án 243 sz. a. hozott végzést, melylyel Nagy Györgyöt 9 frt 16 kr. papi és 1 frt tanítói járandóságnak, Tóth Györgyöt 17 frt 76 kr. papi és 2 frt 34 kr. tanítói járandóságnak és Deutsch Sándor izraelitát 7 frt 17 kr. papi és 80 kr. tanítói járandóságnak, valamint panaszlottakat együtt, egyetemlegesen 1 frt 20 kr. költség megfizetésében elmarasztalta, ezennel jóváhagyom, mert mind az alispáni, mind a bizottsági határozat a szóban forgó kötelezettséget személyi, nem pedig dologinak tekinti, s erre alapitottan a vallás különfeleségéből kifolyó s azzal járó jogok és törvényekre hivatkozik, holott pedig ezek a jelen ügy elbírálásánál egyáltalában tekintetbe nem jöhetnek, mert nem arról van szó, hogy egyik hitfelekezeti tag egy más hitfelekezet kiadásaihoz való

hozzájárulásra köteleztetnék, hanem arról, hogy egy bizonyos szolgálommal terhelt telek tulajdonosa, az azzal járó terhek viselésére köteleztessék, már pedig, hogy Sövényházán a pápi járandóság alapját a volt urbéres bérlők képezik, az az iratokhoz csatolt egyházlátogatási okmány tartalmából kétségtelen, melyben az foglaltatik, hogy «título lecticalis praestat quilibet integrae sessionis colonus», továbbá «a singula integra Sessione», «a singula domo colonicali» — «et ab inquilinis fundos tenentibus»; — minthogy pedig az egyházlátogatási okmány mindaddig, míg valamely újabb törvény vagy szabályrendelet nem alkottatik, orsz. gyakorlat szerint kétoldalu szerződésnek, tehát oly jogügyletnek tekintetik, melynek alapján a jogelőd jogai és kötelezettségei a jogutódra is áthárulnak, minthogy továbbá a panaszlottak nem tagadták azt, hogy ők is volt urbéres telkeket birnak, a melyekkel a pápi járandóságok kapcsolatosak, annál fogva a nevezettek jogelődjei által az egyházlátogatási okmányban elvállalt kötelezettségeket, mint dologbaniakat valláskülömbőség daczára teljesíteni tartoznak. — Mult év deczember hó 10-én 600. sz. a. kelt jelentése csatolmányait visszazárom. — Budapesten 1881. martius 4-én.

LVIII.

A vallás- és közoktatásügyi ministerium 1881. május 22-én 13,838. sz. a. Somogymegye közönségéhez intézett leirata, hogy a más hitfelekezetű egyéntől követelt párbér iránti vitás ügyek elintézése, ha a jogalap kétségbe vonatik, nem közigazgatási, hanem bírói utra tartozik.

(Vallás- és közoktatásügyi ministeriumi irattár 1881. év 13,838. sz.)

Somogy megye közönségének. Párbér és bármily más ezimen követelt lelkészi illetmény kiszolgáltatása iránt fenforgó oly vitás ügyek, midőn ily illetmény kiszolgáltatása más felekezetű egyéntől követeltetik és ha a követelési jogalap

tagadásba vétetik, közigazgatási eljárás tárgyát nem képezik. Oly esetekben tehát, midőn azon vitássá vált kérdés eldöntendő, vajjon birtokhoz kötött, vagy személyi járandóságnak tekintendő-e a követelt illetmény? — csakis a rendes bíróság illetékes. — Erről *Czimedet* miheztartás végett a hácsi ág. hitv. ev. lakosoktól Bohár László lengyeltóti r. kath. lelkész-javára borjárandóság-czímén az 1878. évi 8677. sz. alispáni határozat folytán végrehajtás útján beszédett és a végrehajtási jegyzőkönyvek szerint nevezett lelkésznek át is adott 126 fjt 44 kr. visszatérítse s jövőben ezen illetmény fizetésének kötelezettsége alóli felmentés iránt a dumántuli ág. hitv. ev. superintendens 1881. évi febr. 26-án 219. sz. a. kelt jelentésében emelt panaszra azon évi márczius 18-án 2640 sz. a. kelt alispáni jelentés elintézéséül a csatolmányok visszaküldése mellett azzal tudósítom, hogy ez ügy közigazgatási uton tévesen végeztetett el véglegesen, és hogy az intézkedés helyeslésemmel nem találkozott, és pedig annál kevésbé, mert a kaposvári kir. törvényszék 1880. évi sept. 21-én 3091 sz. a. kelt ítéletével az említett evangélikus lakosokat a szóban levő borjárandóság kiszolgáltatása iránti kötelesség alól felmentette. Miért is egyidejűleg értésére adtam a nevezett superintendensnek, hogy a végrehajtás útján beszédett összeg iránt az illetők által netán támasztandó igények érvényesítése végett a rendes bírósági ut nyitva áll. — Budapesten 1881. évi május hó 22-én.

LIX.

A vallás- és közoktatásügyi ministeriumnak 1882. márczius 22-én kelt rendelete, melyben minister-tanácsi határozat alapján kimondja, hogy a párbér-dologi természete feletti jogviták eldöntése a rendes bíróság hatáskörébe tartozik.

(Vallás- és közoktatásügyi ministeriumi irattár 1882. év 10,932. sz.)

10032/1882. Szabály. Ministertanácsi határozat alapján. ^{221.}_{1882.} eln. sz. A római katolikus lelkészek congrua-illetmény ügyében tartott vegyes bizottsági tárgyalások alapján s a m. kir. belügyi és igazságügyi minister urak e tárgybani véleményének kikérése után, czemmel elrendelendőnek találom: hogy a r. kath. lelkészek párbér ügyeiben mindazon a vallás és közokt. m. kir. ministeriumhoz fellebbezett concret esetekben, midőn azon peressé vált kérdés eldöntése válik szükségessé, vajjon birtokhoz kötött, vagy személyi járandóságnak tekintendők-e az illető congrua-illetmények. *ezentul a rendes bíróság vétessék igénybe.* — Budapesten 1882. márczius hó 22-én.

LX.

A vallás- és közoktatásügyi ministerium 1884. április 21-én kelt leirata Torontálmegye közönségéhez, hogy a forensis-ek párbérkötelezettsége iránt szabály-rendeletet kibocsájtani nem lehet.

(Vallás- és közoktatásügyi ministeriumi irattár 1884. év 11,705. sz.)

Torontálmegye közönségének. Folyó évi márcz. 6-án 4950. sz. a. kelt jelentésére vonatkozólag értesitem a *Czimet*, hogy miután a papi illetmények kik általi fizetése tekintetében a minden egyes lelkészetre nézve fennálló külön egyházi láto-

gatási okmányok és esetleg a fennálló gyakorlat szolgálnak zsinormértékül, abbéli kérelme, hogy egy általános elv mondassék ki, mely irányadóul szolgálna a tekintetben, hogy a más községekben lakók hol tartoznak papi illetményeket fizetni és szolgáltatásokat teljesíteni, nem teljesíthető; az esetről esetre levén csak megállapítható. — Budapest 1884. évi ápril hó 21-én. stb.

LXI.

A vallás- és közoktatásügyi ministeriumnak 1884. június 9-én kelt átíratva a belügyministeriumhoz, melyben báró Vay Miklós helv. hitv. egyházi főgondnok és báró Prónay Dezső ág. hitv. egyet. egyh. főfelügyelőnek a párbérügyekben hozott sérelmes határozatok ellen a ministerelnökséghez intézett panaszos előterjesztésére válasz adatik.

(Vallás- és közoktatásügyi ministeriumi irattár 1884. év 20,642. sz.)

B. Vay Miklós helv. hitvall. egyházi főgondnok és báró Prónay Dezső ág. hitv. egyet. egyh. főfelügyelőnek a római kath. lelkészek és kántor-tanítók járandóságai tárgyában a vezetésem alatt álló ministerium részéről hozott, állítólagosan sérelmes határozatok ellen Nagyméltóságodhoz intézett s onnan f. évi május hó 16-án 27,531. sz. a. hozzám áttett panaszos előterjesztésére van szerencsém megjegyzéseimet teljes tisztelettel a következőkben megtenni. Mindenekelőtt megjegyezni kívánom, miszerint a főgondnok és főfelügyelő urak Nagyméltóságodhoz intézett kérvényök, helyesebben panaszukban jogilag téves álláspontból indulnak ki, mely az e tekintetben fennálló törvényeket és százados intézkedéseket szem elől tévesztteni látszik, midőn azt állítják, *hogy az egyházi látogatási okmányok a protestánsokra nézve érvénytelenek, hogy továbbá ezen egyházi látogatási okmányok a földnek vallást nem adnak, a hívő vallásával járó terhet bírtokkal járó teherre át nem alakíthatnak, s végre, hogy a ministeriumi intéz-*

kedések az 1790₁: 26. törvényczikkbe ütköznek. Ezek levén a főokok a panaszban, azok megdöntésére az alábbiak szolgálndnak.

Tudva levő dolog az, hogy az egyházi látogatások *kétoldalu szerződést* képeznek és hogy ezen egyházi látogatások az egyházi hatóság, a kegyur s az illető község vagy községbeliek közt mindenkor a politikai hatóság közbenjötté mellett létesültek; a kétoldalu szerződések pedig egyoldalulag egyik fél által sem bonthatók fel, főleg a másik fél hátrányára.

Tudva levő az is, hogy ezen egyházi látogatások egymástól igen különböznek, s azért ezek tekintetében általános elvet kimondani nem is lehet, hanem majdnem minden eset külön jogi elbírálás alá esik; így: némely egyházi látogatásokban a papi szolgálmányok teljesítésére a «fideles» másokban a «parochiani» köteleztettek; ismét másokban a «coloni» vagy a «sessionalistae» végre igen sokban a «communitas.» Léteznek még több változatok is, de most említett kifejezésekben az alább mondandókra a tájékozási pont, a főgondnok és főfelügyelő panasza alaptalan voltának kimutatására pedig az elégséges argumentum megtalálható lesz. Hasonló ügyekben kibocsátott intézkedéseimben még mielőtt az 1882. évben megtartott vegyes tanácskozás folytán a 2847/1882. számú belügyministeri határozat meghozatott volna, mindenkor igen élesen megkülönböztettek az egyházi látogatásoknak fennebb említett kitételei, melyek igen finom jogi distinctiókra szolgáltatnak alkalmat annak, aki ezen egyházi látogatásokat elfogulatlanul bírálja és azokra a jogelveket szigoruan alkalmazza. S azért oly esetekben, midőn az egyházi látogatásban «fideles» vagy »parochiani» kitételekhez vannak kötve a szolgáltatások, ezek mindenkor személyes szolgáltatásoknak jelentettek ki; s ha ily «fideles»-ek vagy a «parochianus»-ok telkeiket más vallásuaknak eladták, soha sem határoztatott az, hogy ily telket vásárló más vallásuak a r. kath. lelkésznek vagy kántortanítónak szolgálmányokat tartozzanak teljesíteni, olyképen a főgondnok és főfelügyelő panasza, amennyiben ily személyes szol-

gálmányokra vonatkoznék, alighanem tárgytalannak mondható. Ha az egyházi látogatásban a szolgálmány teljesítésének kötelezettsége a «communitas»-ra van róva, ez esetben mindenkor azt határoztam, hogy ily szolgálmányt a község mint ilyen, tehát bármely vallásnak legyenek lakosai közt, egyetemlegesen tartozik teljesíteni; mert köztudomású az, hogy a legújabb időig, vagyis 1868-ig Magyarországon csak egyféle községet — communitást — ismertek, t. i. a politikait; azelőtt hitfelekezeti községek mai alakulásukban nem léteztek, hanem midőn községről — communitas — volt szó, az alatt mindenkor a politikai község értetődött. Amely egyházi látogatási okmányban tehát az van mondva, hogy lelkész és kántortanító járandóságait a *község* tartozik viselni, ez esetekben mindenkor a község terhére véleményeztettek ezek kiszolgáltatásai; mert ily okmány, — mely a politikai hatóság közbenjöttével alkottatott és évtizedek vagy talán századon is át mindenkor zsinórmértékül szolgált, — a politikai község minden tagját, bárminő vallásu legyen is az, egyaránt kötelezi és kötelezte évtizedeken át, anélkül, hogy az által az 1790/1: 26. tez. intézkedései megsértettek, vagy hogy ezek megsértése miatt panasz emeltetett volna. Látni való tehát, hogy a főgondnok és főfelügyelő panasza ily esetekben hozott határozatok tekintetében sem fogadható el, mert ily egyházlátogatások épen úgy kötelezik a «communitas» protestans, mint katolikus tagját; ily esetek leginkább a kegyuri joggal bíró városokban fordulnak elő, de falusi községek is léteznek, melyek tekintet nélkül lakosaik valláskülönbőségére, a kath. lelkészek járandóságait kiszolgáltatják; látni való továbbá, hogy ily esetekben nem a hívő vallásával járó, hanem a politikai község terhéről van szó; s végre, hogy ily egyházlátogatások, habár azok az 1790/1: 26. tez. meghozatala *után* keletkeztek, soha törvén be ütközőknek nem tekintettek, különben is, hogy ily sérelem a más vallásuakon ne történjék, arra nézve az 1868: 53. tez. 23. §-a elégséges gondoskodást foglal magában. — Végre némely egyházi látogatásokban a papi és kántortanítói járandóságok kiszolgáltatására a «coloni» jobbágyok, vagy «sessionalistae» telke-

sek és pedig telek-aránylag köteleztettek. Ily esetekben mindenkor olykép határoztam, hogy ha valamely oly birtok, mely azelőtt katholikus jobbágy kezén volt, az újabb időben más vallásu egyén kezére került, ettől a papi szolgálmányok tekintet nélkül az illető vallására teljesítendő. Ezen határozatnak pedig az szolgálta indokául, hogy midőn az egyházi látogatási okmány a közhatóság közbejöttével megkötött: akkor a kérdéses telek birtokosai vállalták el a jogi szolgálmányok teljesítését, *nem személyjölere, hanem telkeikre nézve*; mert különben az egyházi látogatási okmányban nem akkép vezetett volna be, hogy «coloni» vagy «sessionalista» vagy «quaelibet sessio», — hanem «fideles» vagy «parochiani». — Tehát ily esetekben kétséget nem szenvedhet az, hogy szolgálmányköteles nem a személy lett, — mert a szolgálmány ily esetekben nem a család személyeinek száma irányában volt teljesítendő, — hanem a telek. Már ha így áll a dolog, akkor ezen telek az által, hogy más vallásu egyén kezére került, a szolgálmánytól nem mentesülhetett, mert az a lekötelezés által dologbani joggal lett terhelve, mely átszáll a jogutódra is; és mert az egyházi látogatási okmány — mint már mondatott — kétoldalu szerződés, abban a jobbágy, colonus, sessionalista kötelezte magát a szolgálmány teljesítésére telke arányában, s ezen kötelezettséget a lelkész elfogadta, a politikai hatóság pedig közbejövetelével szentesítette; tehát azon telket a teherköteles telek tulajdonosa az által, hogy ezen telket más vallásunak eladja, egyoldalulag nem mentesítheti, — mert a kétoldalu szerződés betöltését a másik fél joggal követelheti. Igaz ugyan, mint a panaszos felirat mondja, hogy az egyházi látogatási okmány a földnek vallást nem adhat, a hívő vallásával járó terhet birtokkal járó teherre át nem változtathatja; csakhogy a mondottaknál fogva ily esetekben nem a hívő vallásával járó teherről van szó, hanem oly birtok terhéről, melyet a hívő egykor papi szolgálmányok teljesítésével terhelt s amely teher alól ezen birtokot egyoldalulag az által, hogy azt más vallásunak eladja, nem mentesítheti. — Van erre jogtörténelmünkben nagyon analog eset. 1848-ik

évig a magyar nemes személye és vagyonára adómentes volt; de ha az adómentes nemes a fundus contributionis alá tartozó birtokot szerzett, akkor annak személyes adómentessége ezen adóköteles birtok tekintetében mitsem használt, hanem az 1836: 11. tcz. értelmében attól más jobbághoz hasonlóan adózni tartozott. — Ily eset forog fenn a szőnyegen levő ügyben is. Nem a más vallásu fizet a rom. kath. lelkésznek, tehát az 1790/1: 26. tcz. megsértéséről ily esetben szó sem lehet, hanem szolgálmányt teljesít *a telek*, mely az 1790/1: 26. tcz. által ily szolgálmány teljesítésének terhéből fel nem mentetett, és mely a megvásárlás által a katolikus lelkész irányában szolgálmánymentes «protestans» földdé nem változott, a minthogy azelőtt sem volt «katolikus» föld, hanem katolikus lelkész részére szolgálmány-nyal terhelt föld. Amennyiben tehát az egyházi látogatási okmány egy bizonyos telek irányában magánjogi kötelezettségeket megállapító kétoldalu szerződés, ennyiben bizony ilyen telek megvásárlóját — legyen az reformált, vagy bárminő vallásu — egyenlően kötelezi a magánjog elveinél fogva. A szőnyegen forgó contentiosus ügyek tiszteletteljes nézetem szerint nem is oldhatók meg oly könnyen, mint azt a főgondnok és főfelügyelő vélik; mert ha például a zsidókézre került jobbágytelek, mely azelőtt katolikus jobbágyé volt, már az egyszerű adásvevési jogcselekvény által a rajta fekvő lelkészi és kántortanítói szolgálmányok teljesítésének kötelezettsége alól mentesülne: akkor ugyanazon jogalapon azt is követelhetné a zsidó, vagy bármi más vallásu egyén, hogy ha földesuri birtokot megvásárol, melylyel a kegyuri kötelezettség kapcsolatos volt, ezen kötelezettség alól is szabaduljon, — mert ő nem katolikus vallású, tehát katolikus kegyuri terheket sem tartozik viselni. Amiből aztán nem csekély zavarok támadnának. Azért már az udvari cancellaria kijelentette azt, hogy a kegyuri terhekkal kapcsolatos birtokok tulajdonosai, bárminő vallásuak legyenek is azok, ezen terheket viselni tartoznak; tehát ehhez hasonlóan nem mentesíthetnek a papi szolgálmányok teljesítése alól a más vallásuak sem, ha ily szolgálmánynak egyházlátoga-

tásilag leköötött birtokot megvásárolnak. Mindenkinnek joga van azt megvenni, ami neki tetszik, de nem lehet joga azt mondani, hogy ő azon birtokkal járó terhet vallása miatt át nem vállalja. — Egyébiránt bátor vagyok azt is megjegyezni, hogy a fennebb felhozott megkülönböztetések s azokból leszármaztatott elvek nem egyedül a katolikus szempontnak kedvezésre állíttatnak fel, hanem, — mint a vezetésem alatt álló ministerium irattárában felfalálható esetek igazolják, — ugyanezen jogi szempontok érvényesítették akkor is, ha hasonló ügyeik a protestansoknak voltak; pedig az erdélyi kepe-szolgáltatási kérdések teljesen azonosak a katolikus congrua-kérdésekkel és hasonlólag mint ezek, a felekezetiesség minden kizárásával intéztettek el. — Mindezekkel úgy hiszem eléggé ki van mutatva, hogy a főgondnok és főfelügyelő előterjesztésében foglalt panasz teljesen alaptalan, és hogy annak minden argumentuma nemcsak a százados gyakorlat, hanem a magánjog tételeivel is megegyeztetik. Az 1790/1: 26. czikknek megsértéséről pedig egyáltalában nincs szó. — Ami a nmsgu belügyministerium fentisztelt átíratában említett 2847/882. számú ministeri tanácsi határozatot illeti, — annak közhirrre tétele ellen nézetem szerint észrevétel fenn nem foroghat, de a közhirrre tétellel ezen ügyek tisztázva nem lesznek, mert azon ministertanácsi határozat csak azt mondja ki, hogy oly esetekben, midőn kétes az, ha vajjon birtokhoz vagy személyhez kötött-e a kötelezettség? ez esetben a contentiosus ügy eldöntése a polgári rendes bíróságok hatásköréhez tartozik. — Intézkedéseimben ezen ministeri tanácsi határozathoz ragaszkodtam is, azonban a kir. curia ezen ministertanácsi határozatot nem vette figyelembe, hanem ily ügyeket minden alakzataikban közigazgatási intézkedés alá tartozóknak jelentette ki; s ugyanazért a curiai határozat után a közzététel mitsem használna, sőt talán az eddiginél nagyobb zavart idézne elő, mert a curia magát azon ministertanácsi határozathoz nem alkalmazná. Egyébiránt szabadjon még a congruák ügyében tiszteletteljesen előterjesztenem, miszerint a lelkeszi és kántortanítói congruák kir. rendeletek folytán állapíttattak meg és irattak össze;

ezen összeírásokhoz alkalmazottan jöttek létre időnként az egyházi látogatási okmányok legnagyobb részben; — ha már az akkor megállapított congrua mennyiség a mostani értékviszonyokhoz képest alig egy harmad értékű s ha ezen congruák még az által is csonkittatni fognak, hogy az egyházi látogatásokban foglalt kikötmények egy része a birtokváltozások folytán elesnék: akkor számos lelkésznek existenciája hitfelekezeti különbség nélkül lehetetlenné lesz téve; megélhetés hiányában el fog pusztulni a lelkészség is, hogy pedig a lelkész hiánya minő káros hatással lesz egyes közösségek erkölcsi neveltetésére és érületére s hogy ez által az állam alapjai minő károsan fognának aláásatni, azt nem szükséges bővebben fejtegetnem.

Midőn az eddigieket Nagyméltóságod bölcs figyelmébe s megfontolásába ajánlanám, fogadja stb. — Kelt Budapesten 1884. évi június 9-én stb.

LXII.

A kir. Curiának 1883 szeptember 4-én 3650. sz. a. hozott ítélete, hogy az egyházi személyek fizetésének behajtása a községekkel egyenlően első sorban közigazgatási uton eszközözendő.

(Döntvénytár. Új folyam. VI. k. 66—67. l.)

Az illavai kir. járásbiróság Donáth Gusztáv ügyvéd által képviselt H. János felperesnek Lango Lajos ügyvéd által védett K. Kati alperes ellen 270 kemény gabonakéve kiszolgáltatása, illetve 67 frt 50 kr. iránti perében következőleg ítelt:

Felperes keresetével elutasittatik.

Indokok: Miután a kereset alapját képező ugynevezett «*Canonica visitatio*», mely szerint hajdanában a kath. egyházi adózások a volt urbéri telkek után voltak szabályozva s kiszabva, a nem katholika egyház tagját, illetve más felekezeti egyént nem kötelezheti, nem kötelezheti pedig

azért, mert ezen egyházi jövedelmek összeíratási ideje óta az újabb törvényhozás által az illető jogosított és kötelezett közti jogviszonyok lényeges változást nyervén, a kereseti követelés egy más felekezettű egyén ellenében jogilag oly tehernek, mely a birtokot, fennálló törvényeink szerint nyilván terhelné, nem tekinthető; de jogosan sem volna követelhető azért, miután ezen más hitfelekezettű irányában a jogosított által semmiféle vizontszolgálat nem teljesített; s végre azon körülmény, hogy alperes az illető katolikus lelkészt hasonnemű követelésével jószerével kielégítette, neki főleg egy harmadik személy irányában nem praejudicálhat s így részéről tényleges beismerésnek nem tekinthető: mindezeknél fogva felperest ezen jogalappal nem bíró keresetével elutasítani . . . kellett.

A bpesti kir. ítélő tábla: A kir. járásbiróság ítélete megváltoztattatik s alperes köteleztetik felperes részére 270 kemény gabonakévé termézetben kiszolgáltatni, vagy annak 67 frt 50 kr.-nyi egyenértékét megfizetni.

Indokok: A keresetbe vett kántor-tanítói járandóság, mely alperes által a keresetben kitett mennyiség tekintetében kifogás alá nem vétetett, nem az alperes személyét, hanem az ugyanannak tulajdonát képező és a nosziczei határban fekvő $1\frac{1}{4}$ urbéri telket, az A. alatt csatolt okmányokkal kimutatott canonica visitatio szerint terheli; ennél fogva mindazon kifogásokat, melyeket alperes személyére vonatkozólag emelt, figyelmen kívül hagyni és ugyanőt a kereset értelmében marasztalni kellett, annyival is inkább minthogy alperes ingatlan birtokából folyó kötelezettségét már beismerte azzal, hogy a hasontermészetű plebániái illetmények tekintetében tartozásait a B. alatt csatolt és valódiságára nézve nem kifogásolt elismervény szerint önként lerőtta stb.

A magyar kir. Curia: Mindkét alsó bíróság ítélete és az azt előző egész eljárás megsemmisítettik.

Mert az egyházi személyek fizetésének behajtása a közadókkal egyenlően első sorban közigazgatási uton lévén eszközölendő; ennek mellőzésével felperesnek a törvényes

biróság közreműködését igénybe vennie nem lehetett, az ily eljárást tehát minden következményeivel megsemmisíteni kellett.

LXIII.

A kir. Curiának 1884 október 16-án 3131. sz. a. hozott ítélete, hogy a lelkészi javadalmazást képező szolgálmányok behajtása közigazgatási utra tartozik.

(Döntvénytár. Uj folyam. X. k. 73. lap.)

A komáromi járásbiróság Mike Károly ügyvéd által képviselt N. Antal ó-szőnyi plébános felperesnek Szabó György ügyvéd által védett K. György alperes ellen 51 frt 1½ kr. iránti perében következő ítéletet hozott:

Alperes köteles a kereseti 51 frt 1½ kr. tőkét stb. felperesnek megfizetni, stb.

Indokok: A felperesileg hivatkozott és a perhez N. alatt csatolt hiteles alakban felmutatott, de nem is kifogásolt egyházlátogatási jegyzőkönyv igazolja, hogy Ó-Szőny mezővárosában papi szolgálmányok teljesítése a földbirtokkal járó teherként szerepel, sőt a felperesileg hivatkozott s a keresethez C. alatt másolatban mellékelte, a per során eredetben felmutatott tartalma és valódiságára alperes által beismert 17,392/880. sz. a. vallás- és közoktatásügyi minis-teri hatóságilag is megerősített, a papi szolgálmányok alperes általi viselése s elvileg s általánosságban a közigazgatási legfőbb illetékes hatóság által alperesnek kötelezettsége is megállapítva lett.

Felperesi követelésnek a papi szolgálmányok viselésére vonatkozó azon része, mely az időtartamot jelöli meg, ugyancsak a C. alatti közokirattal igazoltatott.

Ekként minden kétséget kizárólag igazolva van:

1-ször, hogy felperesnek alperes elleni papi szolgálmányok teljesítése iránti követelése jogos és törvényes;

2-szor, hogy felperes részére a papi szolgálmányoknak 1878—81. évekre alperes általi kötelező teljesítése a

17392/880. sz. a. min. rendelettel minden kétséget kizárólag való, igaz; mindezek annyival is inkább igazolvák, mert a papi szolgálmányok a felperesileg helyesen hivatkozott és érvényben levő királyi magas rendeletek, udvari kancelláriai, helytartótanácsi és ministeri szabályzatok szerint mindaddig, míg ez irányban újabb törvényhozási intézkedés nem történik, a canonica visitatiók rendelkezéséhez képest a földtulajdonosok által tekintet nélkül azok lakhelyére feltétlenül teljesítendőek.

Felperes kereseti követelésének a papi szolgálmányokat képező munkálatok díjazására vonatkozó mennyiségi kérdése alperes által lett volna igazolandó és pedig egyrésről azért, mert azt kívánni sem lehet, hogy az alperes által teljesített kötelezett munkálatokat felperes ne saját szükségleteihez képest, hanem alperes szeszélyétől függőleg teljesíthesse, mert ezen föltevés magába zárja azt, hogy az esetre, ha ezen munkálatok minősége és mennyiségére vonatkozólag alperesnek észrevételei vannak, azt nem tagadással, de bizonyítással megtámadni áll kötelességében; másrésről ezt tenni annyival is inkább alperes lett volna köteles, mert a míg a földmunkálatok teljesítése körül praetium affectionis is figyelembe jöhet; azt kívánni bárkitől, különösen a földmives gazdától, jelen esetben a földjeit műveltető paptól, hogy földje művelésében hívei szeszélye és akaratától függjön, egyáltalában nem lehet.

Alperes a per során határozottan beismerte azt, hogy felperes részére a papi szolgálmányokat 1878—1881. években nem teljesítette: mindezeknél fogva és azért, mert a canonica visitatióval szemben nem állhat meg alperesnek lakhelyére hivatkozással tett kifogása és pedig annyival inkább nem, mert alperesnek dologi kötelezettsége az, melynél fogva mint Ó-Szőny mezőváros urbéri természetű földje utáni birtokos, az ezen földet terhelő papi szolgálmányok teljesítését lakhelyére tekintet nélkül eszközölni tartozik.

Annálfogva pedig, mert az F. alatti közokirat igazolása szerint, melyet igazolni egyébként ismét csak alperes lett volna köteles, alperes birtokmennyisége és minősége igazolva

van és mert a megejtett tanuvallomásokból kitűnt az, hogy felperes a teljesítetlenül maradt papi szolgálmányokat nem becsülte túl, alperest a felperesileg követelésbe vett papi szolgálmányoknak megfelelő értékben, illetve a kereseti kérelemhez képest marasztalni kellett, stb.

A bpesti kir. ítélő tábla: A kir. járásbiróság ítélete a megelőző eljárással együtt hivatalból megsemmisítették s a keresetlevél felperesnek visszaadatni rendeltetik.

Mert a felperesi kereset lelkészi javadalmazást képező közjogi természetű szolgálmányok iránt indított, ily követeléseknek behajtása pedig első sorban közigazgatási utra tartozik: az eljáró bíróság tehát az 1881: LIX. t.-cz. 39. §-ának b) pontja alá eső hivatalból is figyelembe veendő alaki sérelmet követett el az által, hogy jelen polgári bíróság hatása alá még nem tartozó ügyben eljár s ítéletet hozott, mielőtt a közigazgatási eljárás eredménytelenségét felperes igazolta volna. Ennek folytán, stb.

A m. kir. Curia: A másodbiróság végzése azon okból, mert lelkészi javadalmazást képező szolgálmányok behajtása közigazgatási utra tartozik, helybenhagyatik.

LXIV.

A kir. Curia 1885 márczius 12-én 8486/84. sz. a. hozott ítélete, hogy azon kérdés elbirálása, vajjon az izraelita hitközség által elvállalt papi illetmény az 1867: XVII. t.-cz. folytán elenyészett-e vagy pedig hatályában tovább is fennáll, a rendes bíró illetőségének körébe tartozik.

(Döntvénytár. Új folyam. XI. k. 155. lap.)

A galgóczi kir. járásbiróság: Fodor József ügyvéd által képviselt B. Ágoston felperesnek Weinberger Jakab ügyvéd által képviselt C. Miksa mint a galgóczi izraelita hitközség képviselője ellen 88 frt 20 kr. s járuléka iránti polgári perében következőleg ítelt.

Alperes, mint a galgóczyi izr. hitközség képviselője, köteles a kereseti tőkét, attól 1868. évi január 1-től 1883. decz. 31-ig járó, az évenként esedékes 5 frt 10 krnyi részletek utáni 6% kamatot . . . felperesnek megfizetni.

Indokok: Felperes keresetét az A. alatt mellékelte és a tárgyalás folyamán egész terjedelmében eredetben előmutatott, a galgóczyi r. kath. plébánia jövedelmeit megállapító okmánya, mely szerint a galgóczyi izr. hitközség a r. kath. plébánia jövedelmeihez évenként 5 frt 10 kr. összeggel köteles járulni, fektetvén; minthogy alperes hitközség beismerte, hogy ezen illetményt egész 1868. évig fizette és ezen idő óta a fizetést elmulasztotta és a keresetbe vett 16 évi hátralékkal tartozik, annak megfizetésére azért volt kötelezendő, mert az alperes azon védekezését, hogy ő ezen összeggel a galgóczyi r. kath. plébánia jövedelméhez hozzájárulni a törvény egyenjogosultságánál fogva nem köteles, figyelembe venni azért nem lehetett, mert az 1867. XVII. t.-cz. ily illetmények megszüntetéséről nem intézkedik.

A bpesti kir. ítélőtábla: A neheztelt ítélet, az azt megelőző hivatalos eljárással együtt megsemmisítették s a kereset felperesnek visszaadni rendeltetik.

Indokok: Papi illetmények iránti követelések első sorban közigazgatási uton érvényesítendő, jelen esetben pedig felperes nem csak nem bizonyítja, de nem is állítja, hogy igényei érvényesítése végett az említett uton kellő lépéseit már megtette volna, ennek hiányában pedig keresete a polgári bíróság előtt meg nem indítható. A mennyiben tehát az eljáró kir. bíróság ennek figyelmen kívül hagyása mellett a keresetet letárgyalta, és érdemleges ítéletet hozott felőle, az 1881 : LIX. t.-cz. 39. §. b) pontjába ütköző és ugyanazon szakasz utolsó előtti kikezdése értelmében hivatalból észlelendő alaki sérelmet követtetett el, miért is a neheztelt ítéletet az azt megelőző eljárással együtt hivatalból megsemmisíteni, és a kereset visszaadását elrendelni kellett. (1884 május 20. 17549. sz. a.)

A m. kir. Curia: A másodbíróság végzése megváltoztatik és a jelen peres ügy a rendes bírói illetőség körébe tarto-

zónak kimondatik, mihez képest a másodbiróság az ügy érdembeni elintézésére utasítatik.

Indokok: A jelen pernek tárgyát nem papi illetmények behajtása, hanem ily illetmények követelhetésének meg vagy meg nem ítélese képezi, a mennyiben alperes a saját beismerése szerint 1868-ig folytonosan fizetett illetménynek további kiszolgáltatását azért tagadta meg, mert azt vitatja hogy az 1867. XVII. t.-cz. életbe lépése folytán a keresetbe vett illetménynek fizetésére nem kötelezhető, és felperes követelésének jogalapja megszűnt.

Azon vitás jogi kérdés bírálendő tehát el, hogy a felperes különben fennállónak elismert követelése az idézett 1867. XVII. t.-cz. folytán elenyészett-e vagy pedig hatályában tovább is fennáll? ezen kérdés elbírálása pedig a rendes bíró illetőségének körébe tartozik.

Ez okból kellett a másodbiróság végzését megváltoztatni s ugyanazt az ügy érdemleges elintézésére utasítani.

LXV.

A m. kir. Curia 1885 nov. 27-iki teljes ülésében hozott határozata.

Hitelesítettett a m. kir. Curia 1886. január 22-én tartott teljes ülésében, mint 30. számú döntvény.

(Döntvénytár. Új folyam. XIV. k. 241. lap.)

Ha a kath. lelkész részéről párbérszolgáltatás iránt folyamatba tett ügyekben panaszlott fél a kötelezettségi alap jogosultságát támadja meg, illetőleg midőn az a kérdés vált vitássá, ha vajjon a párbérszolgáltatás ingatlan birtokhoz kötött dologi teher vagy pedig személyes viszonyokon alapuló kötelezettség természetével bír-e? az ügy eldöntése a polgári bíróságok hatásköréhez tartozik.

Indokok: Párbérszolgáltatások iránti ügyek, ha a kötelezettség alapja nem vitás, a jogszolgáltatásnak a közigaz-

gatóstól történt elkülönítése óta közigazgatási uton véglegesen intéztettek el. Az ekképen kifejtett gyakorlat ellen aggály nem is foroghat fenn, mert ez ellenkező tételes törvénybe nem ütközik, és mert az említett esetekben a felek magánjogai kérdésbe nem jönnek, hanem csak arról van szó, hogy a lelkész ellátására s ekként egyházi célra szánt illetmény behajtassék, s habár a párbér keletkezésénél és fejlődésénél fogva a tulajdonképeni egyházi adó fogalma alá nem vonható, kétséget nem szenved az, hogy a közigazgatási hatóság a kérdéses esetekben oly jogosítványnak szerez érvényt, melyben tekintettel annak tartalmára és céljaira, a közjogi elem túlsúlyban van. Más szempont alá esnek azonban oly ügyek, melyekben panaszlott a kötelezettség alapját el nem ismeri, mert e védelemmel szemben az a kérdés oldandó meg, ha vajjon elvontan a parochiális kötelektől, létezik-e oly jogczim, melynél fogva a parochiális kötelekhez nem tartozó egyén a párbér fizetésére jogszerűen kötelezhető. A jogélet mutatja, hogy ilyenkor magánjogi alapokra (szerződés, végrendelet, stb.) visszavezethető kötelezettség esete merül fel, s habár a párbér ekkor is egyházi célra szolgáló járandóság természetével bir, a magánjogi vonatkozás mégis előtérbe lép, minthogy a felek részéről sem a parochiális köteléken belül támadt jogviszony, sem a párbér egyházi célja nem tétetik kérdés tárgyává, hanem egyedül az, vajjon a követelés alapjait képező külön jogczim előfeltételei jogilag megállapíthatók-e vagy sem?

A most említett esetek végleges eldöntésére tehát a vitássá vált kérdések természeténél fogva csakis a polgári bíróságok lehetnek hivatva, áll ez kiváltképen akkor, midőn a párbért követelő lelkész azt állítja, hogy a párbérszolgáltatás ingatlanokon nyugvó dologi terhet képez, miután e kérdés elbírálása már az 1881 : LIX. t.-cz. 6. §-ánál fogva is az illető birtokbíróság hatáskörébe van utalva.

E megoldás lényegileg összhangzásban van az 1848 előtti jogállapottal is, mert a párbérszolgáltatás iránti követelés a jogot tagadó féllel szemben 1848 előtt is a lelkész, illetőleg annak képviselőjében a törvényhatósági ügyész által a

polgári bíró előtt per útján érvényesítettett. (Példa erre a kir. ítélő táblának Molnár-féle döntvénygyűjtemény 468. lapján foglalt 1817 szept. 25-iki keletű kir. táblai határozata.)

A kir. Curia jelen határozatának célja azonban még sem lehet az, hogy megszüntetessék az eddig fennálló s viszonyainknak megfelelő ama gyakorlat, mely szerint a párbírszolgáltatás iránti követelés mindenkor, tehát oly esetekben is, melyekben előreláthatólag a kötelezettség jogalapja kétségbe fog vonatni, első sorban közigazgatási úton érvényesítendő. A kir. Curia fennállott semmitőszéki osztályának határozataiban s több curiai határozatban is elismert eme gyakorlatnak a törvényhozás intézkedéseig való fentartása czélszerű már azért is, mert gyakran a panaszlott védelmének iránya előre nem tudható, és mert e gyakorlat nem áll útjában annak, hogy ott, hol a kötelezettség alapja vitás, a közigazgatási határozat jogerőre emelkedése után az abban meg nem nyugvó fél az ügyet bírói utra vihesse. Végül megjegyeztetik, hogy az utóbbi esetekben az ügy sajtyszerű természeténél fogva az 1877. XXII. t.-cikkben szabályozott kisebb polgári peres ügyek bírósága nem illetékes, mert a kereset első sorban a kisebb polgári peres eljárás alá eső értéket meghaladó követelési alap bírói elismerésére van irányozva.

LXVI.

A m. kir. Curia 1885. évi decz. 4-iki teljes ülésében
hozott határozata.

Hitelesítettett a m. kir. Curia 1886. évi január 22-én
tartott teljes ülésében, mint 31. számú döntvény.

(Döntvénytár. Uj folyam. XIV. k. 248. lap.)

Az magában véve, hogy egyes helyeken a visitatio canonica feljegyzései szerint a párbér minden ház vagy telek után szolgáltat ki, nem képez alapot arra, hogy a kérdéses helyeken a párbér ingatlanokon nyugvó dologi tehernek tekintessék.

Indokok: A párbér a hivek önkéntes oblációiból veszi eredetét, czélja a kath. lelkész ellátásának biztosítása volt s ennél fogva az fogalmilag a plebánia kötelékéhez tartozóknak jogszokás (laudabilis consuetudo) útján keletkezett személyes kötelezettségen alapul. A párbérszolgáltatások eredetők és fejlődésüknél fogva a földesur kegyuri kötelezettségeire vissza nem vezethetők, mert mellőzve a patronátus jogalapjainak vizsgálatát, kétségbevonhatlan tény az, hogy a földesuri hatalom és a patronátusi jog számos helyeken nem volt egy kézben összpontosítva és mert különben is a földesur jobbágyságait a szokás, törvény erejével bíró rendletek vagy törvény útján megállapított uri tartozásokon felül más szolgáltatásokkal jogszerűen nem is terhelhette.

Az evangélikusok szabad vallásgyakorlatának elvi elismerését magában foglaló 1608: (k. e.) I. t.-cz. nem eredményezvén az evangélikusoknak teljes kiválását a kath. egyház kebeléből, az annak meghozatalát követő vallási surlódások idejében tőlük a kath. lelkészt illető párbérszolgáltatás főleg azon az alapon követeltetett, mert még mindig a kath. egyház jurisdictiója alatt állóknak tekintettek, s ez alapon követeltettek és szedettek be tőlük az ingatlan birtokával semmi összefüggésben nem álló stóladijak is. Az 1647: XII.

t.-cz. sem intézkedik a párberről, mint oly teherről, mely ingatlanok birtokával össze van kötve, hanem mint a lelkésznek ellátására szánt illetményről, melynek szolgáltatására a hívek vannak kötelezve. Az 1691. évi ápr. 2-án kelt kir. rendelet (Explanatio Leopoldina) szerint az evangélikusok a nem artikuláris helyeken továbbra is a kath. parochia kötelékéhez tartozóknak tekintettek s ez alapon köteleztettek a párbért a kath. lelkésznek fizetni, míg végre az 1790—91 évi XXVI. t.-cz. által a kath. egyház joghatósága alól teljesen feloldattak s a kath. lelkésznek teljesített párbérszolgáltatások alól feltétlenül felmentettek.

A törvényhozásnak utóbb említett határozott nyilatkozataival szemben ki sem fejlődhetett oly általános jogszokás, melynek alapján a párbér, tekintet nélkül a parochiális kötelékre, ingatlanokhoz kötött dologi teher természetét vette volna fel. Ezekből, valamint ama tényből is, hogy a párbért rendszerint csak a házasságban élők s az önálló háztartással bíró özvegyek és özvegynők szolgáltatták, és hogy azt a háztalan zsellérek is fizették, önként következik, hogy a némely canonica visitatiókban előforduló ama kitételeknek, hogy a párbér minden ház vagy minden telek után szolgáltatik ki, oly horderőt, mintha azok a párbérszolgáltatás jogi természetét fejeznék ki, tulajdonítani nem lehet, hanem a fentebbiekből folyólag fel kell tenni, hogy az említett és azokhoz hasonló kifejezések csakis a párbér kivetésének módját kívánják jelezni.

Ezen általános elvi szempont azonban nem zárja ki azt, hogy a párbér egyes esetekben szerződés és más jogalkotó tények folytán ingatlanhoz kötött dologi teherré nem válhatott, mert a törvényhozás fentebbi intézkedései a felek cselekményeit és szabad rendelkezését semmi irányban nem korlátozták, ily esetekben tehát s valahányszor átvállalt vagy községileg avertált párberről van szó, a fent kifejezést nyert általános elv nem állhat útjában annak, hogy a fenforgó külön jogczimnél fogva a parochiális kötelékhez nem tartozók is a kath. lelkészt illető párbér fizetésére vagy kiszolgáltatására köteleztessenek.

LXVII.

A m. kir. Curiának 30. és 31. számú döntvényei alapján hozott ítéletei, hogy a párbér csak akkor dologi teher, ha szerződés vagy más jogalkotó tény folytán vált dologi teherre, mely esetben, az az ingatlan minden birtokosától követelhető.

(Döntvénytár. Új folyam. XIV. k. 53. lap.)

I.

1886. febr. 25-én 3125/84. sz. a.

A m. kir. Curia: (Móricz Samu ügyvéd által képviselt H. Rudolf felperesnek Jamnitzky Péter ügyvéd által képviselt M. János és neje alperesek ellen 100 frt 80 kr. és jár. iránti, a bazini kir. jbiróság előtt indított perében) a budapesti kir. ítélőtábla (felperest keresetével elutasító) ítélete helybenhagyatik;

mert felperes keresetét a B. alatti canonica visitatióra alapítja, mely szerint az urbéri telkek iránt a róm. kath. plebánosnak részint természetményekben, részint készpénzben bizonyos illetmények kiszolgáltatása köteleztetett, ez alapon azonban a schweinszbachi róm. kath. plebánia kötelékébe nem tartozó és nem róm. kath. vallásu alperes ellen keresetének helyt adni nem lehetett, mert a m. kir. Curia 1886. évi január 22-én hitelesített és teljes ülésben hozott 31. számú döntvényében kimondotta, hogy magában véve az, miszerint egyes helyeken a visitatio canonica feljegyzései szerint a párbér, illetve lelkészi illetmény minden ház vagy telek után szolgáltat ki, nem képez alapot arra, hogy a kérdéses helyeken a párbér ingatlanokon nyugvó dologi tehernek tekintessék; azt pedig felperes nem mutatta ki, hogy ezen elvi kijelentéssel szemben a követelt párbér szerződés vagy más jogalkotó tények folytán ingatlanhoz kötött dologi teherre vált, mely az ingatlan minden tulajdonosát kötelezné.

II.

(1886. febr. 25. 3279/84. sz. a.)

A m. kir. Curia: (Farkas Ferencz ügyvéd által képviselt L. Mihály alsópalojtoi plebános felperesnek — Matuska Adolf ügyvéd által képviselt Sz. György és Sz. János alperesek elleni 497 frt és jár. iránti perében, melyben az ipolysági kir. jbiróság felperes keresetét, mivel nem igazolta, hogy a más vallásfelekezethez tartozó alperesek a kérdéses birtok tulajdoni jogának megszerzése alkalmával magukat a kereseti papi járandóság viselésére külön lekötelezték volna, — visszautasította, — a budapesti kir. tábla pedig az első birósági ítéletet, minthogy az egyházi személyek fizetésének behajtása első vonalban közigazgatási uton eszköz-lendő, megsemmisítette) ... a budapesti kir. ítélőtáblának az 1881: LIX. t.-cz. 59. §. 1. pontja értelmében felülvizsgálat alá vett végzése megváltoztattatván, a bíróság illetékessége megállapittatik és a kir. ítélőtábla utasittatik, hogy az ügy érdemében hozzon ítéletet;

mert felperes a fennállott kir. semmitőszék által hozott határozatnak, mely szerint 1881. évben benyújtott előbbi keresete azon okból utasított el, mivel a lelkeszi járandóságok behajtása első sorban közigazgatási uton kísérlendő meg, a B. alatti alispáni határozat szerint eleget tett, s mert továbbá jelen esetben, midőn panaszlott fél a kötelezettség jogosultságát vonja kétségbe, illetőleg midőn az döntendő el, ha vajjon a párbér ingatlan birtokhoz kötött dologi terhet vagy személyes kötelezettséget képez-e, az ügy eldöntése a m. kir. Curiának ezen peres ügy indokából hozott 1886. január 22-én 30. sz. a. hitelesített döntvénye szerint a polgári bíróságok hatásköréhez tartozván, felperes keresetével csupán azért, mert a közigazgatási hatóság háromfoku közreműködését nem vette igénybe, nem volt elutasítható, mivel az alispáni B. alatti másodfoku határozat jogerőre emelkedett, a közigazgatási határozat jog-

erőre emelkedése után pedig az abban meg nem nyugvó fél a m. kir. Curiaának fennidézett döntvénye szerint az ügyet birói utra viheti.

III.

(1886. febr. 25. 5023/84. sz. a.)

A m. kir. Curia: (dr. Sch. Nándor róm. kath. sókuti plebános úgy is mint az ottani róm. kath. kántortanítói állomásnak hivatalbóli képviselője felperesnek — dr. Fleischner Samu ügyvéd által képviselt F. Márk alperes ellen lelkeszi és kántortanítói illetmények természetbeni vagy felsorolt egyenértékük kiszolgáltatása iránti perében, melyben a varannói kir. jbiróság a felperesi keresetet elutasította, ellenben a budapesti kir. ítélőtábla a keresetből kifolyó szolgáltatmányokra alpereseket kötelezte) . . . a budapesti kir. ítélőtábla ítélete megváltoztattatik s az első folyamodásu biróság ítélete hagyatik helyben, stb.

Indokok: Felperes keresetét az A. alatti egyházlátogatási okmányra alapítja, mely szerint az urbéri telkek után a sókuti róm. kath. plebánosnak és kántortanítónak természetbenyekben bizonyos illetmények kiszolgáltatása köteleztetett: ez alapon azonban a sókuti róm. kath. plebánia kötelékébe nem tartozó és nem róm. kath. vallásu alperes ellen keresetének helyt adni nem lehetett, mert a m. kir. Curia 1886. január 22-én hitelesített teljes ülésben hozott 31. számu döntvényében kimondotta, hogy magában véve az, miszerint egyes helyeken a visitatio canonica feljegyzései szerint a párbér minden ház vagy telek után szolgáltat ki, nem képez alapot arra, hogy a kérdéses helyeken a párbér ingatlanokon nyugvó dologi tehernek tekintessék; azt pedig felperes nem mutatta ki, hogy ezen elvi kijelentéssel szemben, a követelt párbér szerződés vagy más jogalkotó tények folytán ingatlanhoz kötött dologi teherre vált, mely az ingatlan minden tulajdonosát kötelezné.

IV.

(1886. febr. 25. 6531/84. sz. a.)

A m. kir. Curia: (Fejta Dénes ügyvéd által képviselt Cs. István malaczkai róm. kath. plebános felperesnek — dr. Lichtenstein Samu ügyvéd által védett S. Simon alperes ellen papi illetmény természetbeni kiszolgáltatása, esetleg 157 frt 50 kr. megítélése iránti perében, melyben a malaczkai kir. jbiróság felperest keresetével elutasította, a budapesti kir. ítélőtábla azonban alperest a kereseti követelésben elmarasztalta) ...a budapesti kir. ítélőtábla ítélete megváltoztatván, az első folyamodásu bíróság ítélete hagyatik helyben, stb.

(Indokolása teljesen megegyez az 5023/84. sz. alattinak indokolásával.)

LXVIII.

A királynak, mint főkegyurnak 1887. évi márczius 22-én kelt legmagasabb elhatározása a mindkét szertartásu kath. lelkészek kongruájának rendezése tárgyában.

(Vallás- és közoktatásügyi miniszteriumi irattár 1887. év.)

Tekintettel a jelen előterjesztésben felhozott indokokra megengedem, hogy a mindkét szertartásu katolikus alsóbb világi papság Congruájának, — ott a hol ennek szüksége mutatkozik, — feljavítása céljából, a megkívántató tárgyak megindittassanak.

Az e részbeni jelen javaslatoknál azonban mindenek előtt hiányzik a püspöki karnak nyilatkozata a mellékelt bizottsági tárgyalások felett, mely karnak meghallgatásánál a bizottság által céloztatott s a dolog természeténél fogva nem is mellőzhető.

Ezen nyilatkozat tehát utólagosan bemutatandó, s a nennyiben annak tartalma a jelen javaslatoktól eltérő enne, a felett kimerítő s alapos vélemény adandó.

Tekintve egyébiránt a jelen ügynek kiváló fontosságát és horderejét, szükségesnek mutatkozik, hogy az e részben megindítandó tárgyalások teljesen biztos alapokra fektetessenek, mely célból előbb még többféle előzetes kérdések alapos megvitatása mellőzhetetlen. Ily kérdések különösen:

1-ször a kegyuri viszonyoknak további fentartását, szabályozását vagy esetleges megváltását illető kérdés, minthogy ezen viszony a jelenlegi határozatlan, — helyenként az illető kegyurnak hitfelekezete miatt is, — vitás és megátadott állapotában és terjedelmében, igen számos esetben alig szolgálhatna biztos alapul az illető plebánia jövedelmének megállapítására. Ugyanez áll:

2-szor a községek és hivek különféle adózásai és szolgáltatmányairól, természetnyekben, pénzben vagy szolgáltatokban s. a. t., mely irányban különösen azon lényeges kérdés is megoldandó, vajjon ezen szolgáltatmányok mint birtoki vagy személyes terhek tekintendők-e? s mennyiben mérvadók e tekintetben a régebbi egyházi látogatási okiratokban foglalt határozatok?

3-szor Szabatos és világos határozatok a stola-jövedelem és alapítványok iránt,

4-szer a görög katolikus papságot és a görög katolikus plebániáknak némely vidéken netalán előbb foganatosítandó szabályozását illető, különösen fontos kérdés; végre

5-ször megfontolandó, vajjon a Congrua szabályozása Erdélyre is kiterjesztessék-e? mely esetben mellőzhetlenül az erdélyi katolikus Status is meghallgatandó s az ottani különleges viszonyok figyelembe veendő.

Csak akkor, ha ezen előzetes kérdések egyetértőleg az illetékes tényezőkkel és a püspöki karral megoldatnak, elhatározható leend a további tárgyalások módozata, t. i. a plebániái jövedelmek megállapítása, akár összeírás, akár bevallás útján, valamint azon kérdés is, vajjon az összeírás vagy bevallás alkalmából felmerülő vitás kérdések tárgyalására a jelen előterjesztésben javaslatba hozott országos bizottság, vagy pedig az egri érsek külön véleményében meg-

pendített, s csakugyan czélszerűbbnek látszó megyei bizottságok alakitassanak, mely alkalommal kívánatosnak mutatkozik megvitatása azon kérdésnek is, vajjon nem lehet-e a Congrua minimumának előleges megállapítása által az esetleges összeírást vagy bevallást csak az ezen minimum alatt álló plebániákra szorítkozni, vagy pedig s mely indokoknál fogva szükséges-e ezen összeírást mindenestre az összes plebániákra különbség nélkül kiterjeszteni?

Vége mind ezek folytán mint egyike a leglényegesebb pontoknak azon források felkeresendők s megjelölendők, melyekből az eképen felmerülő, kétségekivül nem csekély szükséglet fedezendő leszen.

Utasítom tehát fennemlített ministeremet, hogy mind ezen kérdéseket, esetleg egy e célra az érdekelt központi hatóságok valamint a püspöki kar képviselői s netalán más erre hivatott kiválóbb egyéniségekből alakítandó bizottság útján, érett megfontolás alá vevén, alaposan tárgyalassa, s ezen tárgyalások eredményét annak idején további elhatározásom alá terjessze.

Kelt Budapesten, 1887. évi márczius hó 22-én.

Ferencz József, s. k.

Trefort Ágoston, s. k.

LXIX.

A m. k. Curiának 1894. szeptember 26-án 6158. sz. a. hozott ítélete, mely szerint az a körülmény, hogy a nem kath. alperes a papi járandóságot eddig teljesítette, ha azt kifejezetten át nem vállalta, a követelés megállapítására alapul nem szolgálhat.

(Döntvénytár. Új folyam. XL. k. 214. lap.)

A nagyszombati kir. járásbiróság: Marcsics Ferencz ügyvéd által képviselt dr. Lassu Lajos felperesnek, dr. Juszth Armin ügyvéd által képviselt Reich Jákob alperes ellen papi járandóság iránti perében következőleg ítél:

Alperes köteleztetik, hogy felperesnek 1887—1889. évekre járó 14 frt. 50 kr. plebánosi jövedelem czimén érvényesített kereseti tőkét megfizessen.

Indokok: Felperes keresetének jogalapját a f. é. 6196. sz. a. kérvény mellett hiteles alakban bemutatott egyházlátogatási kivonatra alapítja, a melynek ellenében alperes tagadásba vette azt, hogy ő, mint más vallású, a papi fizetésekhez hozzájárulni kénytelen volna, annyival is kevésbbé, mert a beügyelt kivonat szerint maga a «colonus» köteles a papi bért fizetni és végre, hogy az dologi jogot nem képez. Alperesnek ezen és a tárgyalások során felhozott további érvelései azonban nem voltak figyelembe vehetők, nem pedig azért, mert az egyházlátogatási okmányban a szolgálmányok teljesítésének kötelezettsége, mint azt a becsatolt kivonat igazolja, a «Communitás»-ra vannak róva, a szolgálmányokat tehát a község, mint ilyen, lakosai tartozzanak bármely valláshoz is, egyetemleges kötelezettséggel tartozik teljesíteni.

Figyelembe véve pedig, hogy 1868. évig csak egyféle «communitás» t. i. a politikai létezett, ez alatt tehát mindenkor a politikai község értetődvén, erre való figyelemmel tehát, miután a kivonatilag becsatolt egyházlátogatási okmányokban az mondatik, hogy a lelkész járandóságait a község tartozik viselni, nincs kétség az iránt, hogy a község terhére véleményezendő a szolgálmány ki-
szolgáltatása.

Figyelembe véve továbbá, hogy a többször hivatkozott látogatási okmány a politikai hatóság közbenjöttével alkotott, ez mindenkor zsinórmértékül szolgál és az a község minden tagját, valláskülönbségre való tekintet nélkül egyaránt, évtizedeken át kötelezte, s kötelezi és pedig a nélkül, hogy ez által az alperes által is hivatkozott 1790/91: XXVI. t.-cz.-ben foglalt intézkedések megsértettek volna.

Nem lehet tehát kétség az iránt, hogy a felmutatott egyházlátogatási okmány ép úgy kötelezi a «communitás» protestáns, mint kátholikus, de bármely más vallású tagjait.

De mindenektől eltekintve, e helyütt nem is a hívő vallásával járó teherről, hanem a község terhéről van szó; és figyelembe véve, hogy a kivonatilag beügyelt s a tárgyalások során eredetben felmutatott egyházlátogatási okmány, habár az az 1790/91: XXVI. t.-cz. meghozatala után keletkezett is, nem tekinthető törvénybe ütközőnek, mert ha bármely sérelem elő is állhatna, e tekintetben a más vallásuakra nézve a fennálló törvények és rendeletek gondoskodást foglalnak magukban.

Figyelembe véve tehát, hogy e helyütt birtokteherről van szó és pedig olyanról, a melyet a hívő egykor papi szolgálmányok teljesítésével terhelt, úgy tehát ezen teher alól a birtok az által, hogy az más birtokába és tulajdonába esett, nem mentesíthető, mert nem a más vallású teljesíti a szolgálmányt, hanem szolgálmányt teljesít a telek, a mely szolgálmány teljesítésének terhétől az 1790/91: XXVI. t.-cz. által fel nem mentetett s az által, hogy a telek időközben másnak tulajdonába esett, a birtokosi változás s jelesül a jelen esetben megvásárlás által a katolikus lelkész irányában szolgálmánymentes földdé nem változhat, nem pedig azért, minthogy előbb sem volt a föld bizonyos vallással összekötve, hanem csakis mint katolikus lelkész részére szolgálmányul terhelt földnek tekintendő.

Vége figyelemre méltatva azt, hogy a többször hivatkozott egyházlátogatási okmány egy bizonyos telek irányában magánjogi kötelezettséget contemplál és így kétoldalu szerződést állapít meg, az ily telek megvásárlása, a vevő bármily vallású legyen is, a kötelezettség teljesítésének megtagadását a magánjog elveinek megsértése nélkül nem effektuálhatja. Minthogy pedig, mint jelen esetben a telek időközben más vallású kezébe került, a mely előbb jobbágytelek volt, ezen adásvevési ügylet folytán a rajta levő és mintegy reá tapadt teher, t. i. a lelkészi szolgálmány teljesítésének kötelezettsége is, átment az új vevő, jelenlegi alperesre. Mindezekre figyelemmel tehát alperes védelme nemcsak a gyakorlat, hanem a magánjog elveinél fogva is czáfolatot nyervén, felperes kereseti kérelmének hely adandó,

alperes ennek folytán a szolgálmány teljesítésére utalandó volt. (1892 decz. 12. 6196. sz. a.)

A pozsonyi kir. ítélőtábla: Az elsőbiróság ítéletét megváltoztatja, felperest keresetével elutasítja.

Indokok: Felperes az alperestől papi járandóságot követel és keresetét arra alapítja, hogy — bár az alperes izraelita vallású, — de tulajdonosa olyan teleknek, a mely után a canonica visitatio szerint a papi járandóság dologi teher gyanánt jelentkezik. Habár a szóbanforgó papi járandóságra nézve nincs kizárva az, hogy megfelelő jogalkotó körülmények mellett dologi teher gyanánt jelentkezzen, mely esetben vallásra való tekintet nélkül bárki ellen érvényesíthető; azonban pusztán az a körülmény, hogy a papi járandóság a canonica visitatióban telkek után szabályoztatott, még magában véve nem elegendő arra, hogy az a járandóság dologi tehernek tekintessék. A bemutatott canonica visitatio tartalmánál fogva nem terjed rendeltetésén túl, nevezetesen nem foglal magában valamely, a politikai község részéről is megkötött kivételes szerződést, a mennyiben az abban előforduló Communitas kitétel alatt a politikai község nem érthető. Az a körülmény, hogy alperes a kérdéses papi járandóságot eddig teljesítette, a követelés megállapítására alapul annál kevésbbé szolgálhat, mert felperes nem is állítja azt, hogy alperes a kötelezettséget kifejezetten elvállalva elégítette ki egyideig a papi járandóságot. Felperes az alperesnek sem személyes, sem dologi kötelezettségét nem mutatta ki, miért is őt keresetével el kellett utasítani.

A m. kir. Curia: A másodbiróság ítélete helybenhagyatik.

Indokok: Előre bocsáttatik, hogy felperes abbeli jogát, hogy a plebániát is képviselje, a megyés püspök megbízásával nem mutatta ki; ennek azonban, tekintve, hogy lejárt javadalmazását saját személyében is követelheti, jelen esetben más következménye nem lehet, minthogy ezen perben csak a felperes lelkész saját személye és alperes közti jogviszony szabályoztatik.

Megjegyeztetik továbbá, miszerint annak a megállapítására, hogy a canonica visitatióban említett communitás

kitétel alatt a politikai község nem érthető, adat egyáltalán nem merült fel; de a vonatkozó megkülönböztetés egyébként is közömbös, mert az említett okiratban a község terhére kiszolgáltatási kötelezettség nem állapíttatik meg. Ezeknek előre bocsátásával a másodbiróság ítélete egyebekben megfelelő indokainál hagyatott helyben.

LXX.

A m. kir. Curia 1895. évi 5588. sz. alatt hozott ítélete egyházi célra rendelt s földbirtokhoz kötött javadalmazások átháramlása tárgyában.

(Döntvénytár. Harmadik folyam. IX. k. 148. lap.)

Ha valamely okmányban az azt kiállító földbirtokosok nemcsak magukat, hanem örököseiket és utódjaikat is arra kötelezik, hogy az okiratban részletezett javadalmakat az ev. ref. egyháznak kiszolgáltatják, s ezt úgy ők, mint utódjaik is teljesítették, úgy ezen kötelezettség átszáll örököseikre, valamint azon jogutódokra is, kik a kérdéses ingatlanokat tőlük vagy örököseiktől ajándékozás útján szerzik meg, még akkor is, ha ezen kötelezettség telekkönyvileg nincs is kitüntetve.

LXXI.

A m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszternek 1896. június 28-án 29.830. sz. alatt kelt leirata T. vármegye közigazgatási bizottságához, hogy a párbérbírándóság, mely öt év alatt nem követeltetett vagy kellően nem biztosított, — a közadók módjára elévül.

(Hivatalos Közlöny 1897. évfolyam.)

Folyó évi január hó 15-én 426. sz. a. kelt felterjesztésével bemutatott s múlt évi augusztus hó 17-én 3194/1327. szám alatt hozott ama határozatát, mely szerint a W. A.

F. P. volt n...-sz....i gör. kel. román lelkész javára 1875. évtől 1890. évig terjedő időre hátralékos párbér fejében 261 frt 70 kr.-nak 15 nap alatt, végrehajtás terhe mellett leendő lefizetésére kötelező 1892. évi 3464. számú főszolgabírói határozatot jóváhagyó 1893. évi 54.300/92. sz. a. kelt alispáni határozatot helybenhagyja — az ellene W. A. részéről beadott felfolyamodás elvetése mellett fizetési kötelezettséget megállapító részében a főszolgabírói határozatban felhívott indokokból legfelsőbb fokulag is helybenhagyom, mégis oly változással, hogy W. A. csak az 1886/1890. évekre járó arányos 162 frt 85 kr. párbér megfizetésére köteleztetik s panaszló lelkész keresete többi részével elutasítatik.

Indokok:

Tekintettel ugyanis arra, hogy nevezett lelkész nem is állította, még kevésbé igazolta, hogy az 1890. évben benyújtott panaszt megelőzőleg W. A. párbérjárandóságát egyáltalán követelte volna, s ezen jogainak érvényesítését 1890. év előtt közigazgatási uton meg sem kísérelte és tekintettel arra, hogy törvényeink azon rendelkezése, mely szerint az öt év alatt nem követelt vagy nem biztosított közszolgáltatások elévülnek, az ezen törvényes intézkedés alapját képező azonos indokoknál fogva a párbérjárandóság érvényesítésénél is alkalmazást igényel és hogy a szőnyegen levő esetben oly intézkedés sem nyert igazolást, mely ezen elévülési idő megszakításának lenne minősíthető; és tekintettel arra, hogy az imént előadottakhoz képest a nevezett lelkész csak az 1886/1890. évekre bir kereseti joggal, mely időre a saját keresetéhez mellékelte hátralék kimutatás szerint a felszámított 261 frt 70 kr.-ból csak 162 frt 85 kr. esik, végre tekintettel arra, hogy panaszlott a járandóság felszámítása ellen egyébként kifogást nem tett, a kimutatás szerint felszámított s megállapított fizetési kötelezettség leszállítandó volt. Erről Czimet a vonatkozó összes tárgyratok kapcsán további intézkedés végett értesítem.

LXXII.

A m. kir. Curia 1897. évi november 2-án hozott ítélete, mely szerint az, a kire az ingatlan családtagok közti vagyonátruházás czimén szállott át, nem hivatkozhatik sikerrel arra, hogy a párbérkötelezettség telekkönyvileg előtűntetve nincsen, mert a telekkönyvi állással csak olyan harmadik jóhiszemű szerzők védekezhetnek sikerrel, a kik nem családtagok; továbbá az átvállalt párbérre nézve a párbérszedési jog az ingatlan nem kath. tulajdonosával szemben elbirtoklás útján megszerezhető és az elbirtoklási időt meghaladó tényleges gyakorlat az által, hogy a teljesítés időnkint vitássá tétetett megszakítottnak nem tekinthető, midőn a teljesítés ellen irányuló kifogásokat az illetékes közigazgatási hatóságok tekintetbe nem vették és a teljesítésre vonatkozó kötelezettséget megállapították.

(A m. kir. Curia írártára 4555/P. 1896. szám.)

A győri kir. törvényszék H. pozsonyi ügyvéd által képviselt Schieszler Mátyás, Leinvetter Márton, Dürr Jakab, Schneemayer Márton és Hautzinger Keresztély oroszvári lakosok felpereseknek B. ügyvéd által képviselt Z. győri megyés püspök, úgy azonban, mint az oroszvári róm. kath. hitközség törvényszerinti képviselője alperes ellen párbérkövetelés érvénytelenítése és jár. iránt indított rendes perében következőleg ítelt:

A kir. törvényszék megállapítja, miszerint az oroszvári róm. kath. hitközség alperesnek, Schieszler Mátyás, Leinvetter Márton, Dürr Jakab, Schneemayer Márton és Hautzinger Keresztély felperesek ellenében párbérkövetelési joga nincsen s illetve felpereseknek párbérfizetési kötelezettségüket alperes irányában megszünteti. Ellenben felpereseket

keresetük ama részével, hogy az 1884. évtől 1893. évig fizetett párbér visszafizetésében alperes marasztaltassék, elutasítja.

Indokok :

Felperesek előadják keresetökben, miszerint az oroszvári róm. kath. hitközség tőlük és pedig Schieszler Mátyás, Leinvetter Márton, Dürr Jakab és Schneemayer Mártontól külön-külön egy mérő rozst és egy mérő árpát, Hautzinger Keresztélytől pedig fél mérő rozst és fél mérő árpát követel évenként párbér czimén s miután ők mint ágostai evangélikus vallásuak ezen a kath. lelkesz és tanító fentartása czéljaira követelt párbért 1884-ben, majd 1891-ben fizetni, illetve kiszolgáltatni megtagadták, az ellenük alperes által a rajkai járás főszolgabírósága, mint közigazgatási hatósága előtt folyamatba tett panaszosi eljárás folytán a keresethez *B), C), D) és E)* alatt csatolt határozatok szerint közigazgatási uton végrehajtás terhe alatt kötelezve lettek a párbér kiszolgáltatására, fenhagyatván nekik az *E)* alatti 1893. január 12-én kelt vallás- és közoktatási ministeri határozattal azon joguk, hogy a törvény rendes útján kereshessenek orvoslást. Ennélfogva felperesek hivatkozva arra, hogy ők mint ág. evang. vallású lakosok az oroszvári kath. hitközség parochiális kötelékében nem állanak, az 1790/91. évi 26. t.-cz. 6. §-a alapján a róm. kath. egyház semmiféle terheit s így a párbért sem tartoznak fizetni, hivatkozva arra, hogy ők szerződésileg magukat párbér fizetésére nem kötelezték s miután a párbér ingatlanaikra bekebelezve nincs, az dologi terhet sem képez: kereseti kérelmüket arra nézve terjesztik elő, miszerint ítéletileg megállapíttassék, hogy alperesnek ellenük párbér követelési joga nincsen, hogy az ez ügyben hozott közigazgatási határozatok hatálytalanok, hogy a párbér beszédésétől alperes jövőre nézve 100 frt. birság terhe alatt eltiltassék, továbbá, hogy a közigazgatási határozatok alapján felperesektől 1884. évtől 1893. évig behajtott párbér visszafizetésére s a perköltség megfizetésére alperes köteleztessék. Alperes felpereseket keresetükkel

elutasítani s felmerült perköltségeiben marasztalni kéri, mert bár elismeri, hogy felperesek ágostai evangélikus vallásuak s mint ilyenek alperes hitközség kötelékébe nem tartoznak, de a kérdéses párbért fizetni tartoznak, illetve alperesnek felperesek ellen párbérvételési joga van azért, mivel a párbér dologi teher, mely a felperesek tulajdonát képező oroszvári ingatlanokat telekkönyvi bekebelezés nélkül is terheli, mert felperesek jog, — illetve birtokelődei ezen ingatlanokat a róm. kath. vallásu tulajdonosoktól a párbérfizetés szerződési kötelezettségével vették meg s így azt dologi teherként átvállalták s végül, mert alperes párbérvételési jogát felperesek, illetve jogelődökkel szemben a hosszas gyakorlat által már rég elbirtokolta. Ezen pernek tárgyát azon, a peres felek közt vitás kérdés eldöntése képezvén, hogy van-e alperesnek felperesek ellen párbérvételési joga, ezen vitás jog létezésének, vagy nem létezésének ítéleti megállapításánál tehát a párbér, mint jogintézmény jogi természetének meghatározása képezi a helyes kiindulási pontot. A párbér vagy ágybér (collectura) az egyház hiveinek önkéntes adakozásaiból fejlődve, jogszokás folytán oly évenként visszatérő egyházközségi adóvá fejlődött, melyet a hives a parochiális kötelék alapján lelkészük ellátására bizonyos mértékben kiszolgáltattak. Kötelezve voltak pedig a párbér kiszolgáltatására a házasságban élők és özvegyek. Ebből következik, hogy a párbér egyházi adó jellegével bíró közjogi szolgáltatás, mely nem dologhoz hanem személyes minőséghez, valamely parochiához való tartozáshoz lévén kötve, az ingatlanhoz csak a kivetési módoszat által jut vonatkozásba. Miután a protestánsok a katolikus egyház joghatósága alá tartoztak, egész az 1790/91. évi 26. t.-cz. meghozataláig a párbért a katolikus lelkész részére a parochiális függőség alapján szintén fizetni tartoztak. Ezen törvény 6. §-a azonban kimondotta, hogy a protestánsok által a kath. lelkésznek akár készpénzben, akár természetben fizetett párbér megszűnik s ilyen többé tőlük nem követelhető. Ebből folyólag általános jogszabályt képez, hogy a párbér közjogi természetű szolgál-

tatás, mely valamely egyházközséghez való kötelező tartozandóságból kifolyólag személyes kötelezettségen alapszik s mindenkitől csakis vallási minősége, illetve a parochiához való tartozósága alapján követelhető s hogy a párbér az ingatlannal közjogilag is csak annyiban függ össze, a mennyiben annak egyik kivetési módozata az ingatlan mennyisége s míg egyfelől ingatlannal nem bírók is, ha házaságban élnek, párbért fizetni tartoznak, viszont a nőtlen egyháztag, ha ingatlannal is bír, párbért fizetni nem tartozik. Miután tehát általános és törvényes szabály az, hogy a párbér, mint közjogi természetű szolgáltatás csak a parochiához tartozó kath. hitfelekezetűektől követelhető, a nem katolikusok párbérmentesek s így az eredetileg katolikus kézről származott ingatlanok után párbért szolgáltatni nem kötelesek. Ha ezen törvényen alapuló szabály ellen alperes párbérkövetelési jogot igényel, tartozik azon magán jogcímzet igazolni, melyen az ő kivételes joga alapszik, mivel nincs kizárva, hogy az egyénileg kirótt párbért, melyet valamely kath. egyén ingatlana után fizet, bármely nem katolikus, vagy kath., de az illető parochiához nem tartozó személy magánjogi czimen magára vállalhassa. Alperes felperesekkel szemben gyakorolt párbérszedési követelési jogát első sorban arra alapítja, hogy a párbér dologi teher, mely az ingatlant terheli, tekintet nélkül arra, hogy ki annak a tulajdonosa s hogy be van-e az telekkönyvileg bekelezve vagy sem. Ezen érvelés azonban a bíróság által el nem fogadható, mert a párbér dologi tehernek, mely mint ilyen az ingatlant terheli, nem tekinthető. A fentiek szerint ugyanis a párbér közjogi természetű személyes szolgáltatás, mely magánjogi kötelezettséggé csak akkor változik át, ha valaki azt valamely magánjogi czimen átvállalja, mint személyes kötelezettséget s viszont dologi joggá, vagy teherre akkor válik, ha az ingatlanra telekkönyvileg bekeleztetik, mivel csak ezen esetben lesz az oly abszolút jog, mely a terhelt ingatlan mindenkori tulajdonosát kötelezi, tekintet nélkül arra, hogy az ingatlan eredetileg minő vallású személyé volt s hogy minő vallású sze-

mélyé jelenleg. Azon körülmény pedig, hogy a párbér minden ház, vagy telek után szolgáltatik ki, nem képez alapot arra, hogy a párbér ingatlanon nyugvó dologi tehernek tekintessék, miként ezt a törvénykezési gyakorlat már megállapította, mivel ez csak a párbér kivetésének egyik módját képezi. Alperes felperesek elleni párbér követelési jogát továbbá arra alapítja, hogy felperesek, illetőleg jog- és birtokelődeik azon ingatlanokat, melyek után a párbér követeltetik, a katholikus tulajdonosoktól oly szerződési kikötéssel vették, hogy az általuk megvett ingatlan után esedékes hitközségi terheket továbbra is viselni fogják s így ezen elvállalt személyes kötelezettségért a jogutódok felelni tartoznak. Kétségtelen, hogy a párbérfizetési kötelezettséget személyes átvállalás s kötelezés által magánjogi természetű teherként magánjogi czimen át lehet vállalni, mely kötelezettség ez által ugyan dologi teherre nem változik, hanem az a kötelezettséget elvállalt személynek csak azon jogutódaira megy át, kik a magánjogi elvek szerint jogelődjük személyes természetű kötelezettségeiért felelősek. Felperesek azonban tagadják, hogy ők vagy jogelődjök akár az oroszvári róm. kath. hitközséggel szemben, akár jogelődeikkel szemben magukat szerződésileg személyesen kötelezték volna a párbér fizetésére s a végirathoz L., M., N., P., és Q. alatt csatolt hiteles telekkönyvi kivonatokkal igazolják, hogy alperes párbér követelési joga a tulajdonukat képező ingatlanokra bekebelezve nincsen, mit különben alperes nem is állít. Alperes ezen állítása igazolására, hogy t. i. a felperesek tulajdonát képező ingatlanok kath. kézről származtak s hogy felperesek jogelődei magukat a párbér fizetésére kötelezték, hivatkoznak az ellenirathoz csatolt 1. szám alatti községi bizonyítványra, ezen párbér-ügy előzményeire vonatkozó, a közigazgatási hatóságoktól beszerzett s különösen az országos levéltárból beszerzett iratokra, melyeknél elfekvő 1848-ban megejtett vizsgálati jegyzőkönyv s mellékletei szerint felperesek elődei a katholikus kézről származott ingatlanok után párbért fizetni tartoznak. Eltekintve attól, hogy az 1. és 2. sz. alatti községi

bizonyítvány arra nézve, hogy a felperesek tulajdonát képező ingatlanok eredetileg mily vallású egyéneké vagy családé volt, bizonyítékot nem képez, mert ily körülmény igazolása sem a községi előljárásnak, sem a hitelesítő főszolgabírónak hatáskörébe nem tartozik, az ingatlan mily vallású egyéntől történt származása, miután a párbér ingatlanokhoz kötve nincs, nem lényeges annak elbírálásánál, hogy felperesek vagy jogelődjeik magánjogi czímen vállalták-e az általuk vett, vagy tulajdonukat képező ingatlanok után párbérfizetési kötelezettséget. A mi a II. r. felperes Leinvetter Márton és III. r. felperes Dürr Jakabot illeti, ezekre nézve bizonyított tény az, hogy az *M)* alatti oroszári 164. számú telekjegyzőkönyvben foglalt ingatlanok az *R)* alatti adásvevési szerződés alapján lettek felerészben Leinvetter Márton, felerészben neje nevére 1862-ben bekebelezve, s hogy az *N)* alatti oroszári 199. sz. telekjegyzőkönyvben foglalt ingatlanok az *S)* alatti adásvevési szerződés alapján lettek felerészben Dürr (Thier) Jakab, felerészben pedig neje Baldauf Erzsébet nevére bekebelezve. Miután ezen szerződésekben párbérfizetési kötelezettség elvállalásáról szó sincsen, ennélfogva II. és III. r. felperesek, mint kik ezen ingatlanokat vétel által, tehát egyszerű jogátháramlás (*singularis successio*) útján szerezték meg, alperesnek az előző tulajdonosok ellenében netán esetleges személyes kötelezettségük alapján fennállott párbér követelési joga ezen felperesekkel szemben fenn nem áll, azt pedig, hogy II., vagy III. r. felperesek alperes irányában párbérfizetési kötelezettséget vállaltak volna, avagy ezen felperesek, mint örökösök volnának kötelesek a jogelődjeik által személyes kötelezettségként átvállalt párbért fizetni, nem állítják és nem bizonyítják, s így ezek ellenében magánjogi czímen sincs párbérkövetelési joga alperesnek. Nem állapítja meg ezek párbérfizetési kötelezettségét sem az, hogy az ezek által birt ingatlanok a 8. sz. alatti jegyzék szerint azok közt soroltattak fel, melyek katolikus kézről származtak, mivel az egykori jogelőd vallási minősége közömbös, sem az, hogy az 1848-ban tartott vizsgálatnál

felvett jegyzőkönyv 9. pontja s az ott 13. alatt másolatban csatolt, 1844-ben kelt házladási szerződés 3. pontja szerint özv. Leinvetterné, s hogy ezen jegyzőkönyv a) pontja s ott 4. és 5. alatt csatolt határozatok s 6. alatti szerződés szerint Baldauf Mátyás magukat a collectura fizetésére kötelezték, mivel alperes, mint ingatlan jogutódok ellen követeli a párbért, s nem állítja, sem nem bizonyítja, hogy II. r. felperes Leinvetter Mátyásnénak, III. r. felperes pedig Baldauf Mátyásnak volna kizárólagos örököse, s hogy ezek általános jogátháramlás (universalis successio) útján örökölték volna nevezettek összes vagyonait s magánjogi kötelezettségeit. Schieszler Mátyás, Schneemayer Márton és Hautzinger Keresztély felperesek ellenében szintén nem állapítható meg, hogy ezek alperes részére akár szerződési, akár örökösödési jogcimen párbért szolgáltatni tartoznának. Nincs ugyanis bizonyítva sem az, hogy ezen felperesek ily kötelezettséget szerződésileg elvállaltak volna, sem az, hogy mint örökösöket terhelné őket ezen kötelezettség. Tény az, hogy Schieszler Mátyás I. r. felperes, ki az oroszári 126. sz. telekjegyzőkönyvi ingatlanok $\frac{1}{2}$ részbeni tulajdonosa, ezen ingatlant Simstich Teréziától örökölte, de egyáltalán nem nyert igazolást azon alperesi állítás, mintha Schieszler Mátyás fia avagy kizárólagos örököse lenne az 1848-ban megejtett nyomozatkor felvett jegyzőkönyvhöz csatolt 14. sz. a. szerződést aláírt Schieszler Mihálynak, ki a collectura fizetésére magát kötelezte. Nincs bizonyítva Schneemayer Márton, az oroszári 233. sz. telek jegyzőkönyvi ingatlanok felerészbeni tulajdonosára nézve, hogy ő kizárólagos avagy egyáltalán örököse lenne azon Schneemayer Mártonnak, kiről a vizsgálati jegyzőkönyv c) pontjában szó van, de még kevésbé állítható helyre ezen felperesnek Kronberger János, valamint Éder Mátyás után örököségi jogutódi viszonya, kik a 9. és 10. alatti szerződés másolatok szerint 1825-ben a párbér fizetésére magukat kötelezték. Végre Hautzinger Keresztély V. r. felperesre nézve igazolva van az oroszári 211. sz. telekjegyzőkönyvi másolatból az, hogy ő Hautzinger Katalin után örökölte, viszont ez

Hautzinger Keresztélynek, a helyszíneléskor felvett birtokosnak az örököse, de hogy kizárólagos örököse lenne azon Hautzinger Keresztélynek, ki a fent említett vizsgálati jegyzőkönyvhöz másolatban csatolt csereszerződés szerint a Lachs Antaltól cserébe kapott fél ház után a párbér fizetésére állítólag magát kötelezte volna, felperesek tagadásával szemben beigazoltnak venni nem lehetett. Miután pedig a párbér még az esetben is, ha felperesek jogelődei annak fizetésére magukat magánjogi czímen szerződésileg kötelezték, nem az ingatlant, hanem a kötelezett személyt terheli, ennél fogva felperesek, ha örökös minőségük biróilag igazolva volna is, akkor is csak a törvényes gyakorlat szerint örökségük erejéig mint örökösök, s nem mint az ingatlanok jelenlegi tulajdonosai volnának marasztalhatók a párbér fizetésében. Nem volt végre megállapítható alperesnek felperesek elleni párbérvétkelési joga elbirtoklás alapján sem, mivel felperesekkel szemben 32 évi békés és ellenmondás nélküli folytonos s minden évben gyakorolt párbérszolgáltatás oly módon igazolva nem lett, hogy alperes felperesek ellenében más jogczím nélkül, egyedül jogszerű elévülés által magánjogi természetű párbérvétkelési jogot szerzett volna. Az ugyan igazolva van a beszerzett és csatolt közigazgatási iratokból, hogy alperes hitközség párbérvétkelési joga ellen ezen ingatlanok különböző időben protestáns tulajdonosai az illetékes hatóságoknál panaszt emeltek s hogy a különböző kormányrendszerek alatt fennállott hatóságok kötelezték őket a párbér fizetésére, de ezen iratokból viszont az is kitűnik, hogy úgy az előbbi tulajdonosok, különösen pedig a jelenlegi tulajdonosok felperesek csakis közigazgatási hatóságok végrehajtható jogerős határozatainak kényszerítő hatalma alatt szolgáltatták ki a párbért, mi azt bizonyítja, hogy alperes párbérvétkelési jogát el nem ismerték. Azon körülmény, hogy alperes ugyanazon ingatlanok után követelte a különböző időbeni tulajdonosoktól a párbért s hajtotta be közigazgatási határozatok alapján, az elbirtoklást felperesek ellen a magánjog szabályai szerint meg nem állapítja, mert az elbirtoklási

időnek nem az ingatlan ellen, hanem miután a párbér személyes követelés, felperesek, illetve ezeknek személyi jogelődjek ellenében kellene igazolva lenni. Tekintettel tehát arra, hogy a párbér parochiális kötelékből folyó személyes kötelezettségen alapuló közjogi természetű tartozás, mely mint ilyen közigazgatási uton hajtatik be, tekintettel arra, hogy az 1790/91. évi 26. t.-cz. 6. §. a protestánsokat a kath. lelkész részére teljesítendő párbérfizetés alól felmentette, tekintettel arra, hogy a párbér ingatlant terhelő dologi tartozásnak nem tekinthető, ítéletileg megállapítandó volt, hogy alperesnek felperesek ellen párbérvédelési joga nincs, mivel az általános törvényen alapuló szabálylyal szemben oly jogcizmet, mely párbérvédelési jogát magánjogi címen megállapíthatóvá tette volna, nem igazolt. Ellenben el kellett utasítani felpereseket azon kereseti kérelmükkel, hogy a *B*), *C*), *D*) és *E*) alatti közigazgatási határozatok hatálytalanoknak kimondassanak, s hogy alperes az ezek alapján 1884—1893. évig beszédett párbér visszafizetésére köteleztessék, mivel valamely jog nem létezése vagy létezésének megállapítására irányuló (*praeiudicialis*) perben az ítélet csakis a vitás jog megállapítására vonatkozhatik, s nem arra, hogy a párbér behajtása tárgyában illetékes közigazgatási hatóságoknak a *multra* nézve hozott határozatait hatályon kívül helyezze s alperest kötelezze annak a párbérnek a visszafizetésére, melyet jogerőre emelkedett határozatok alapján jóhiszeműleg beszédett.

A *győri kir. ítélőtábla* az első bíróság ítéletének azt a részét, mely szerint a kir. törvényszék kimondotta, hogy az alperes oroszvári r. kath. hitközségnek Schieszler Mátyás 1. rendű, Dürr (másként Thir) Jakab 3. rendű és Schneemayer Márton 4. rendű felperesek ellen párbér védelési joga nincs, — továbbá azt a részét, mely szerint a kir. törvényszék felpereseket az 1884. évtől 1893. évig kiszolgáltattott párbér megtérítése iránt emelt igényükkel elutasította s a perköltséget a felek között kölcsönösen megszüntette, — helybenhagyja. Az első bíróság ítéletének azt a részét ellenben, mely szerint az első bíróság Leinvetter

Márton 2-od rendű és Hautzinger Keresztély 5-öd rendű felperesekkel szemben is kimondotta, hogy alperesnek párbérkövetelési joga nincs, a kir. ítélőtábla megváltoztatja s a nevezett felpereseket keresetüknek vonatkozó részével elutasítja.

Indokok :

A kir. törvényszék ítéletének indokaiban helyesen állapította meg, hogy az ágostai evangélikusokat az 1790/91. évi XXVI. t.-cz. 6. §. a katolikus plébánosoknak, iskolamestereknek, vagy más egyházi szolgálatot tevőknek addig fizetett stola vagy párbér kiszolgáltatásától mentesíti; valamint helyesen indokolta meg azt is, hogy a párbér rendszerint nem dologi teher s hogy az esetben, ha a parochiális köteleknél fogva párbérfizetésre kötelezett katolikusnak birtokát más vallású személy szerződésileg tulajdonul megszerzi, külön kikötés hiányában az eladónak párbérkötelezettsége az új tulajdonosra át nem száll s hogy alperes felperesekkel szemben a párbérszedési jogot el nem birtokolta. Alperes azonban ezt a jogát első sorban s főleg arra alapítja, hogy felperesek szerződésileg vannak kötelezve a párbér kiszolgáltatására s e tekintetben azokra a szerződésekre hivatkozik, a melyekkel felperesek jogelődei ezt a kötelezettséget az előbb katolikus vallásúak kezén volt urbéri birtokoknak megvételekor magukra vállalták. Ezek a szerződések a m. kir. helytartótanácsnak 1846. évi 25690. sz. a. kelt határozatával a Moson vármegyei ágostai evangélikus községek panasza folytán elrendelt s a megyei alispán elnökelete alatt működő küldöttség által 1848. év márczius havában foganatosított vizsgálatról felvett jegyzőkönyvhöz (XII.) csatoltattak. Az ezen vizsgálat iratainak beszerzése s azoknak a per elbírálásánál való figyelembevétele ellen felperesek részéről tett kifogást figyelembe venni nem lehetett; mert a közigazgatási uton foganatosított előző eljárások ismerete nélkül ezt a pert alaposan el sem lehetne bírálni. S minthogy az egyszerű másolatban mellékelt szerződések valódiságához és hitelességéhez kétség nem fér, a

mennyiben a vizsgálati jegyzőkönyv tartalmából kitűnik, hogy a szerződések a község előljáróságánál az adásvételekről vezetett könyvből irattak ki s azoknak valódiságát a meghallgatott érdekelt felek sem kifogásolták: annak a kérdésnek eldöntésénél, hogy felperesek jogelődei a párbért szerződésileg elvállalták-e? az említett okiratokat kellett bizonyítékul elfogadni. A mennyiben ilyen kötelezettség elvállalása a szerződésekből kiderül, az lesz azután megvizsgálendő, hogy felperesek mily czímen lettek a kötelezettséget elvállaló vevőnek birtokutódai s ehhez képest a jogelőd kötelezettsége átszállott-e rájuk vagy sem? Schieszler Mátyás elsőrendű felperesről alperes azt állítja, hogy az oroszvári 126. sz. telekjegyzőkönyvben felvett 80. sz. ház és $5/8$ telek, a mely felerészben a nevezett felperes, felerészben pedig Schieszler Mátyásné Köller Erzsébet tulajdonául van felvéve, eredetileg azé a Siebenstich (Simstich) Mátyásé volt s attól háramlott Schieszler Mátyásra, a ki — mint a párbért megtagadó evang. vallású birtokosok egyike — az 1859. évben készült s az ellenirathoz 8. sz. a. csatolt kimutatásban a 80. házszám $5/8$ telek tulajdonosaként van kitüntetve. Ezen állítás valósága a 8. sz. kimutatásnak s az *L*) telekjegyzőkönyvnek egybehasonlításából megállapítható. Minthogy pedig a vizsgálati jegyzőkönyv 4. oldalán h) pont alatt az foglaltatik, hogy Siebenstich Mátyás ellen «az emlékezetet felülhaladó régi gyakorlaton kívül semmi egyéb fel nem hozhatott», s így alperesnek azt az állítását, hogy Siebenstich (Simstich) Mátyás a párbért szerződéssel elvállalta, a vizsgálat megegyeztetve; — minthogy továbbá alperesnek a XV. alatti jegyzőkönyvben foglalt az az állítása, hogy Schieszler Mátyást a párbér azért terhelné, mert azt atyja Schieszler Mihály a vizsgálati jegyzőkönyvhöz csatolt 14. alatti, 1826. évi szeptember hó 29-én kelt adásvevési szerződésben vállalta magára, — figyelembe azért nem vehető, mert alperes előadása szerint is Schieszler Mátyás felperesnek birtoka nem az említett Schieszler Mihálytól, hanem Siebenstich Mátyástól származik: Schieszler Mátyás 1. r. felperes kereseti kérelméhez képest ki kellett mondani, hogy vele

szemben alperesnek párbérkövetelési joga nincs. Dürr (Thir) Jakab 3. r. felperesnek az oroszvári 199. sz. telekjegyzőkönyvben felvett 140. sz. háza s 5/8 telke a 8. sz. kimutatás szerint azonos azzal a birtokkal, a mely után Baldauf Mátyástól 1859-ben párbér követeltetett s a telekjegyzőkönyvből kitűnik, hogy a Baldauf Mátyás nevére a helyszineléskor felvett ingatlan átadási szerződés útján háruult Baldauf Mátyásról leányára, Baldauf Erzsébetre és férjére, Thier Jakabra, a ki utóbb neje jutalékát is örökölte. Minthogy azonban a vizsgálati jegyzőkönyv a) pontja szerint a párbér Baldauf Mátyástól a m. kir. helytartótanácsnak 1800. évi február hó 7-én 23266. sz. a. kelt és Baldauf Pált — a Mátyás atyját — a lejárt 3 évi részletek kiszolgáltatásában elmarasztaló határozata és az annak következtében Baldauf Pál által 1801. évi december hó 31-én kiállított 5 % alatti okirat alapján követeltetett; a helytartótanács határozata azonban a kötelezettségnek bírói megállapítását nem képezi és a jogviszony fennállását magában véve nem bizonyítja s így alperest nem menti fel az alól, hogy a párbérnek szerződéssel történt átvállalását mutassa ki; ez azonban az 5 % alatti okirattal kimutatva nem lett, mert annak szövegéből csak azt lehet megállapítani, hogy Baldauf Pál arra a 3 évi lejárt párbérre egyezett ki a plébánossal, a melynek megfizetésére a helytartótanács őt kötelezte, de a jövőre kötelezettséget nem vállalt, következésképp azt, hogy Dürr Jakab felperes jogelőde a párbért szerződésileg elvállalta volna, alperes be nem bizonyította: 3. r. felperes keresetének is e tekintetben helyt kellett adni.

Ugyanezen értelemben meg volt ítélendő Schneemayer Márton 4. r. felperes kereseti kérelme is; mert az oroszvári 233. sz. telekjegyzőkönyv szerint (P) Schneemayer Márton a 175. házszámú 4/8 telket atyja, az 1849. évben elhalt Schneemayer Márton után örökölte s a vizsgálati jegyzőkönyv szerint az utóbb nevezett Schneemayer Márton a párbérfizetésnek magát szerződéssel alá nem vetette; az ő birtokelődei: Éder Mátyás és Kronberger János

részéről elvállalt kötelezettség pedig Schneemayer Mártonra, mint nem örökre át nem szállott. Ellenben az első bíróság ítéletének megváltoztatásával Leinvetter Márton 2. rendű és Hautzinger Keresztély 5. rendű felpereseket keresetükkel el kellett utasítani; mert az oroszvári 164. sz. telekjegyzőkönyvből (M), valamint az R. /. alatti átadási szerződésből megállapítható, hogy Leinvetter Márton nejével együtt anyjától, özv. Leinvetter Mártonnétól vette át a 105. házszámu 4/8 telket, minden a birtokkal járó teherrel és tartozásokkal együtt; — az átadó anya pedig a vizsgálati jegyzőkönyv g) pontja szerint a 13. /. alatti szerződéssel a párbérfizetést a birtok után elvállalta, — ez a kötelezettség tehát fiára, a 2. r. felperesre, mint anyjának jogutódára átszállott; — mert továbbá az oroszvári 211. sz. telekjegyzőkönyvnek 0. /. alatti hiteles másolatával bizonyítva van, hogy Hautzinger Keresztély szülői Hautzinger Keresztély és annak neje, Obrecht Katalin után örökölte a 152. házszámu 8/8 telki állományt; — s minthogy az ő atyja a vizsgálati jegyzőkönyv b) pontja szerint 1842. évben a 7. /. alatti csereszerződéssel magát a ház után párbérszolgáltatásra kötelezte, ez a teher nevezett 5. r. felperest mint örököszt szintén terheli. Az első bíróság ítéletének a beszedett párbér megtérítése tekintetében az összes felpereseket elutasító rendelkezését azért kellett helybenhagynia, mert alperes az 1884—1893. évek alatt a párbért a közigazgatási hatóságoknak jogérvényes határozatai alapján jóhiszeműen szedte be; ennél fogva azt megtéríteni nem tartozik. Nem találta a kir. ítélőtábla sem szükségesnek annak kimondását, hogy a nyertes felperesekkel szemben alperes a párbér beszédésétől pénzbírság terhe mellett tartózkodjék; mert alperes a megtagadott párbért hatósági segély nélkül be nem szedheti, a mennyiben pedig ez iránt a közigazgatási hatósághoz folyamodnék, a pernyertes felpereseknek módjukban állandó bírói ítélettel kimutatni, hogy alperesnek nincs joga tőlük párbért követelni.

A m. kir. Curia mindkét alsó bíróság ítéletét azon részében, mely szerint kimondatott, hogy alperes hitközségnek Schieszler

Mátyás, Dürr Jakab és Schneemayer Márton I., III., IV. r. felperesek ellen párbérkövetelési joga nincs és a perköltség kölcsönösen megszüntetett, megváltoztatta és nevezett felpereseket keresetüknek elébb körülírt részével is elutasította. Egyéb részében a másodbiróság ítéletet helybenhagyta.

Indokok

A fennállott m. k. helytartótanácsnak az ellenirathoz 4% alatt csatolt s eredetben a XII % alatti iratesomónál levő rendelvénye és az annak alapjául szolgált megyei jelentésből kitűnik, hogy Baldauf Pál 1798. évben, a midőn olyan ingatlant vett, mely kath. hitvallású egyénnek a tulajdona volt, arra kötelezte magát, hogy azon párbérilletményt, mely ezen ingatlan eddigi tulajdonosa által eddig fizettetett, ezentul ő fogja fizetni, az 5% alattival pedig, melyben egyébként a kötelezettségnek a helytartótanács által történt megállapítására kifejezetten hivatkozás történik, bizonyítva van, hogy az említett kötelezettséget megállapító helytartótanácsi rendelvény folytán a három évi hátralékos járandóságra nézve a jogosultakkal ki is egyezett. A másodbiróság ítéletének indokaiban említett és 1848. évi márczius hóban felvett vizsgálati jegyzőkönyv 4) tétele alatt Baldauf Mátyás maga hozta fel, hogy az említett és a vizsgálati jegyzőkönyvhöz csatolt helytartótanácsi rendelvénnyel atyja köteleztetett a párbérfizetésre és hogy eddig ezen az alapon teljesítették a fizetést, míg az N% alatt becsatolt tjkv. és S% alatti szerződés kétségtelenné teszik, hogy nevezett Baldauf Mátyás ingatlana családtagok közti átruházás folytán vált Dürr (Thir) Jakab III. r. felperes tulajdonává. Minthogy pedig a per adatai nem engednek kétséget a tekintetben, hogy Baldauf Pál, mint a jelenleg 80 házszámu ingatlan megvevője vállalta el a vitás kötelezettséget, ezen kötelezettség III. r. felperesre is háramlott, mint a kire az ingatlan családtagok közti vagyónátruházás czimén szállott, a ki tehát arra, hogy ezen kötelezettség telekkönyvileg

előtűntetve nincs, nem hivatkozhatik sikerrel, miután a telekkönyvi állással csak olyan harmadik jóhiszemű jog-szerzők védekezhetnének sikerrel, a kik nem családtagok. Első és IV. r. felperesek ellenében a kötelezettség fennállása azon az alapon volt megállapítandó, mert a vonatkozó jogot alperes elbirtokolta. A fennebb hivatkozott vizsg. jegyző-könyv szerint ugyanis Simstich Márton (Siebenstich), özv. Schneemayer Mártonné által kétségbe nem vonatott, hogy ezen teljesítés régi származásu, sőt ettől el is tekintve, az illetékes szolgabíróság előtt 1859-ik évi decemberben fel-vett jegyzőkönyvben nevezettek kifejezetten kijelentették, hogy házaik után a párbért azon mérvben, a melyben az a kath. hitv. birtokelődei által eszközöltetett, kiszolgáltatták, és hogy az ingatlanok eredeti szerzése alkalmával ezen kötelezettség el is vállaltatott, hogy azonban a teljesítést 1859/60-ban azért tagadták meg, mert ehhez való jogukat az 1857. évi 16.186/1234. sz. min. rendeletből következtet-hetni vélik. Minthogy I. és IV. r. felperesek az általuk becsatolt tjkvek, illetve végiratbeli kijelentésük szerint nevezetteknek öröklés, illetve családtagok közti vagyon-átruházás czimén jogutódai és így ezen felperesek sem tekint-hetők olyan harmadik jóhiszemű jogszerzőknek, kik arra, hogy a kötelezettség telekkönyvileg biztosítva nincs, siker-rel védekezhetnének, és miután az elbirtoklási időt meg-haladó tényleges gyakorlata az által, hogy felperesek a teljesítést időközönként vitássá tették, meg nem szakították, midőn kifogásaikat az első sorban illetékes közigazgatási hatóságok tekintetbe nem vették, illetve ezek által felpere-sek a teljesítésre köteleztettek, mindezeknél fogva a felpere-sekre nézve megállapítandó volt, hogy alperes velők szemben a párbérszedési jogot elbirtokolta. Mindezeknél fogva mindkét alsóbíróság ítélete I., III., és IV. r. felpere-sekre vonatkozólag a fentebbieknek megfelelően megvál-toztatandó, a per főtárgyára vonatkozó egyéb részében pedig a másodbíróság ítélete megfelelő indokolásánál fogva és azért volt helybenhagyandó, mert kétség nem forog fenn a tekintetben, hogy II. és V. r. felpereseknek jogelődei a

kötelezettséget, mint a jelenleg ezen felperesek kezében levő ingatlanok vevői vállalták el, mint azt ezen jogelődök az 1859-ik évben felvett említett jkvben beismerték.

LXXIII.

A vallás- és közoktatásügyi miniszterium 1898. évi január 23 án 2843. sz. a. a váczai püspökhöz intézett leirata, a tisztviselők párbérfizetési kötelezettsége tárgyában.

(Vallás- és közoktatásügyi miniszteriumi irattár 1898. év.)

Czimnek mult évi julius hó 8-án 3062. sz. a. arra vonatkozólag előterjesztett kérdésére nézve: kötelesek-e az állami, törvényhatósági és városi tisztviselők és nyugdíjasok tisztii fizetésük, illetve nyugdíjuk után egyházi és iskolai adózásokat teljesíteni, van szerencsém tiszteletteljesen értesíteni, hogy a magyar ministertanácsnak 1887. évi márczius hó 26-án 3. sz. a. hozott határozata szerint, az állami tisztviselők és szolgák ebbeli minősége általában véve nem szolgál jogalapul arra, hogy azok a hitfelekezeti adótól felmentessenek.

Ha ez áll az állami tisztviselőkre, ugyanazon elvnek kell alkalmazást nyernie a törvényhatóságiak és városiakra is, amint hogy a vezetésem alatt álló Ministerium többször kimondotta azt, hogy az a kérdés, vajjon a tisztviselők felekezeti adóval megterhelhetők-e, vagy sem, egyesek konkrét panasza alapján a közigazgatási hatóságok által fokozatos határozatokkal intézendő el a fenti elv figyelembevételével.